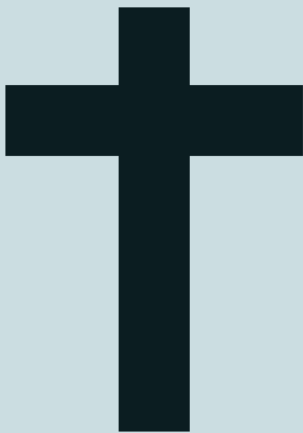

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

**Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu,
Vanuatu.**

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

FRT	1
Fastok	2
Mattiu	7
Mak	64
Luk	99
Jon	155
Nauman gail	196
Rom	245
1 Korint	271
2 Korint	297
Kalatia	314
Efesus	323
Filippi	332
Kolosse	339
1 Tessalonika	346
2 Tessalonika	352
1 Timoti	356
2 Timoti	363
Titus	368
Filemon	372
Nalpru gail	374
Jemes	395
1 Pita	402
2 Pita	410
1 Jon	415
2 Jon	422
3 Jon	424
Jut	426
Na-kel-vəhoti-an	429
OTH	459
Naves hən nə-nau-gati-an	460
Natiksonari	462
Nəbathusoruan gail	473

Na-ke-l-ga-ti-an Veveu Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu

The New Promise

The New Testament in Maskelynes of Uluveu Island, Vanuatu

Niutestamen long Maskilin, lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu
[klv]

Niutestamen long Maskilin,
lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu

The New Testament in Maskelynes
the language of Uluveu Island, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Maskelynes
langue de l'île de Uluveu au Vanuatu

First edition

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Table of Contents

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biae ale wanem we i hapen biae oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biae i kam biae. Blong mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7–8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

AYesu evəŋan alaluman lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

* :: Hemia nao wan futnot.

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Niutestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəbol husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a mō, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosoḅur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotuḅat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləḅevuruŋ ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etuḅat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləḅipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galifo dan navile pisi a Uluveu naut kəmas Prespitian, SDA o NTM. Len nawoksoḅ sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhəvut gail mai alaluman lotomatmatu mai alathutai ludam hən navide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 nauluman lotovat lotuḅat pair hən nalobulat Jonah. Lotuḅat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale nauluman galevis am loun mai galito van van loun pisi len nasihau 2012.

Nəpisal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a mō sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta ləḅəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan vīsusia, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike ləḅaləboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur navide enan. Metəkav namtudon kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan pisi ləḅevuruŋ ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ŋai tokel pis namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isoḅur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isoḅur nasoruan ta Vanuatu

læsəkade, hum “pris,” “aposal,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hōp” mai “glori.” A mō naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan gail. Ahavut gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail pisi. Ale len nau-man salito len naprojek, nētransleta lobətah hən ləbisab napisal hən ləbikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusab napisal tovoi hən namtbikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusab nasoruan ta mō datsaləboii damənai, pəpadan hən lotomasig. Namilen galevis namtukele len napisal tobəlav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan bonbon o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan kəta isobur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen səmasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel pərpəp hən gail ηai, be namtorij nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len nalobulat, ale nafutnot enan ikel ur nəsa nasoruan ta Kris tokele a mō.

Navide hən tosuhud hən naves gail

Len naut visusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel nəsa tovisi be lusor husuri len napisal togol nənauan sidat ebutbutut. Nəsa tovisi a mō lukele a tahw ale nəsa tovisi a tahw lukele a mō. Husur natenan, namtogəgel həni hən ke nəsa tovisi a mō namtukele a mō ale nəsa tovisi a tahw namtukele a tahw. Hən datbigol nasoruan bigam bivoi maienan, len naut galevis namtosuhud hən naves toru o totor ale namtutos gat gail hum lotosua ηai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

Nəboη datbėvuruη Na-kel-gati-an Veveu, hum ma datberis natuhleta topat pəpadan hən nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-ləboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-ləboii-an tomaienən hən “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur navide seju gail ke hum ma bevi tarhət sidato hən datbələboii namilen. Bathut natgalenan, nəboη dattoris natuhleta ideh, ivoi hən datbėbunus nəsa topat a pan hən datbələboi səhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad nənauan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarhəte

Nəboη dattovuruη Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarhəpej hum Mat 13.44.

Natohan pipihəlan aGot len nəmav

Nasoruan topat tarhəte ipat mōs natit itor. Esua: ipat hən bevi tarhət sidato hən datberis ləboi nəsa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat hən datbisab naut dattodon kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tobəlav egəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarhəte savi soruan siGot hən datbikel uri hum nasoruan siGot len nalotuan!

Nəbol gail lotopat len nalobulat tile am

Datoləboii ke nalobulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur nəmauran mai nəmatan siYesu Kristo, mai nəmauran san dan nəmatan. Datoləboi datbėvuruη nəbol sua len nalobulat Mattiu ale nəbol enan ipat tu len

† :: Egai nafutnot sua.

nalobulat Mak o Luk o Jon. Nəboŋ tomagenan, datoləboi datbisab narefrens hən naut galenan pipit nasoruan topat tarhəte hum Mat 14.13

*AYesu evəŋan alalumtan lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

Natenan ikel uri ke nəbol husur nəboŋ aYesu tovəŋan alalumtan lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o nəgarutian gail

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad nəgarutian gail. Galevis lupat hən ləbevi tarhət sidato hən datbeləboi nəsa tovisi len nəbol. Galevis lupat hən datberis ləboi naut sua salito. Ale galevis lupat hən ləbevusan gidat hən natsua gidat a Vanuatu datsarisi boŋ ideh, hum nəhai o natsua tomaur o natsua hən navide salit ta mo.

Nəmap o nəgarutian hən naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad nəmap tiltile gail hən naut gail. Ikad galevis hən naut a Jutea nəboŋ aYesu toyaryar hən toŋol nauman aTata Got toriŋi len navəlan hən bigole. Ikad galevis am hən nəboŋ aPol toyaryar hən bikel ur na-kel-uri-an tovoï husur aYesu Kristo.

Natiksonari

Asike datbeləboi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia doŋ kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsaləboi savoi o pəpadəŋ hən bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattoləboi be datsakelkele, o datsakele len navide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi gəmai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattomətahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike dateləboi natgalenan.

Nəbathusoruan gail

Datbike datbeutaut hən nəstati hən datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datoləboi datbevuhe vi lan nagilen ale bunus nəbathusoruan gail mai naut isobur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan galenan. O datbikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datbisabi ke tosua len nəbathusoruan gail. Ale datoləboi datbeunus nəbathusoruan galen bivoi hən datbisab naut isobur len Nasoruan siGot lotosor husur nəbathusoruan enan. Nəboŋ datbevuruŋ naut galenan, dereh dateləboi nəsa aGot toləŋoni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisaу hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosəḡavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. Ibol husur nəpasian siYesu, nəpusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi n̄ais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biḡarḡar ke aYesu evi kiḡ len nəpasuan siTevit tovi kiḡ ta sutuai. Evi kiḡ aGot tokel gati mai alat alsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoḡur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən nəpusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1-52)

Nasoran san 4 (18.1-35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a n̄to hən galito, bevi kiḡ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etuḡat hən nauman san (4.12-52)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naḡehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isoḡur (8.1–9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)

7) AYesu eḡusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1-56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1-20)

*Nəbathuyah siYesu**(Luk 3.23-38)*

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siAraham:

² AAraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a mō.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Pabilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Pabilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,
ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,

tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,
topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tuŋat len aAraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 pisi, ale tuŋat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Pabilon ikad naur lotovi 14 am, ale

* 1:7: Nalobulāt galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa. * 1:11: 2Ki 24.12-16

tubat len nəməpīpiriahan vi Papilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpəşian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbiḅon, isaḅi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaḅut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboḅ tōsəsəloḅ hən aMeri totian, emətahun ḅigol nahurun aMeri ḅisa, ḅa isaḅ səhoti len nənauan san ke teriḅ aMeri, be emətahun avan ideh ḅələboii. ²⁰ Nəboḅ tonau natgalenan sal, aḅel sua siNasuḅ evisi həni len nəḅəḅer. Ike, “Josef anatan ulumān siTevit, sagemətahw hən gəḅesəhar aMeri hən ḅevi asoam, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatan ulumān balai, ale geriḅ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen pisi evisi hən ḅigol nəsa aGot tokele len nabuḅon ahai kelkel ur ḅisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatan ulumān,
ale lekis nahəsən almmmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəboḅ aJosef tolele, igol nəsa aḅel siNasuḅ tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəbar nəboḅ topas anatan ulumān sua. AJosef eriḅ nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəboḅ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboḅ aHerot tovi kiḅ, alalumān namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ḅevi kiḅ seḅu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəboḅ tovisi ale namtōgəm hən namḅilotu həni.”

³ Nəboḅ aHerot aKiḅ tōsəsəloḅ hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem pisi lumagenan. ⁴ Ekis abiltihai tutumav pisi mai ahai pusan pisi hən nalo luḅonḅon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḅitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiḅ, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-mō-an
len naut a Jutah,

husur len gaiḅ, nəvanuan na-il-a-mō-an sua dereh tegəm balai
hən ḅeil a mō hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a mō hən galito.”*

⁷ Beti aHerot igol nəḅonḅonan tosusuah mai alalumān namitisau hən naməso. Eus galit hən nəboḅ mai namityal naməso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doḅ vahvahur natətai. Nəboḅ mətḅisaḅi, kel uri mai ginau hən ginau am nəḅivan valotu həni.”

⁹ Nəboḅ lotosəsəloḅ hən nakiriḅ tonor, loririḅ naut enan, ale naməso lotoris nəboḅ tovisi, eil a mō hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh

* 1:23: Isa 7.14, 8.8, 10 * 2:6: Mic 5.2

lan. ¹⁰ Nəboŋ lotoris naməso lukemkem masuŵ. ¹¹ Nəboŋ lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotənedur, lulotu həni, ale losəŋav hən naviolan salit hən ləbēviol mai natətai hən nagol, nafranĵinsens mai namər.* ¹² Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len naβəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naβisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alalumān namitisau hən naməso lotovan tia, aŋel sua siNasuβ evisi hən aJosef len naβəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəβetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən biġol biimat.”

¹⁴ Ŋa aJosef ile məhat, səhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. ¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuβ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulumān dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalumān namitisau hən naməso lotogəraŋi, nəlon ipaŋpaŋ masuŵ vəsa. Esəvat alalumān hən ləbiġol alathutai piŋi, nədaŋ halit toru vi pan, ləbiimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natanan inor hən namityal tosaβi len alalumān namitisau hən naməso. ¹⁷ Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

¹⁸ “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah, totaŋ, tois habat len nalolosaan, ARakel itaŋis anatum gail, emətahun avan ideh βetəŋov nəlon vi pan husur ləbuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

¹⁹ Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasuβ evisi hən aJosef len naβəber len naut a Ijip ²⁰ toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləbiġol biimat, lumat tia.” ²¹ Ŋa ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel. ²² Avil nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən biivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len naβəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. ²³ Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

Aŋon Baptais eutaut hən naβisal (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Len nəboŋ galenan, aŋon Baptais egəm vi lan naut masmas toβəbesw a Jutea. Etubat kel ur napisulan siGot. ² Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

* **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanyaŋ. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəβəvur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafranĵinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəβon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel lopeŋasi len natutumavan husur nəβon nəbasuhab han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləberinĵi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən biipat ebəlav be asike biβo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15

³ Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke, “Nadoldol sua satokai len naut masmas tob̄besw, ‘M̄teutaut h̄n nap̄isal m̄os Nasub, gol nap̄isal san gail linor.’”*

⁴ AJon māu esun nahurabat lotovaii h̄n nasivurh̄t n̄kamel, mai etutuṽ h̄n n̄hau tutuṽ h̄n nahurhubuluk.* Ihan taṽtaṽor, ihan nalokust mai n̄hani.* ⁵ Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut tostar vis Nawisel Jortan, luvan van h̄ni. ⁶ Ale ibaptais h̄n galito len Nawisel Jortan n̄boṽ lotokel v̄hot n̄saan salit gail.

⁷ N̄boṽ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosobur lotoḡm h̄n l̄bibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun n̄m̄at gail!† Ase ikel nal̄l̄oḡauan mai gamito h̄n m̄ab̄igam dan nab̄ilt̄ilol paṽpaṽ b̄eḡmai? ⁸ Len n̄mauran samito mitiv̄an h̄n naṽite tinor h̄n n̄paيران samito dan n̄saan. ⁹ Samtinau ke m̄atol̄boi m̄ab̄ikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aAraham evi at̄madato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot el̄boi bilav n̄vat galegai ṽai, ale gol ke leḡm vi pasusan siAraham! ¹⁰ AGot esuṽan n̄aulm̄an toutaut tia h̄n b̄itai n̄kadhuhai gail h̄n nakuvkuv; n̄hai p̄isi l̄s̄v̄an h̄n naṽit tovoi, gai dereh titaii, b̄ar h̄n gail vi lan n̄hab. ¹¹ Ginau nubaptais h̄n gamit h̄n n̄wai sil n̄paيران dan n̄saan samito. Avil avan sua satoḡmai tohusur ginau, idaṽ am s̄hor ginau, ginau novi naut k̄mas ṽai, n̄sanor kasi h̄n n̄bisah ruḅat n̄hau h̄n naributbut san.† Gai dereh tibaptais h̄n gamito h̄n aNunun aGot mai n̄hab. ¹² Gai esuṽan n̄aulm̄an topat n̄hai rivrivhai h̄n b̄ep̄ehun namisurhuwit dan nasugut nawit tommas. Dereh tibon h̄n namisurhuwit len natuhim han, be tep̄eṽas nasugut nawit tosa len n̄hab tod̄das n̄matan.”

N̄baptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu eḡm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan h̄n aJon bibaptais h̄ni. ¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, n̄sanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug māu gibaptais h̄n ginau, gol ke goḡm h̄n ginau mabe?” ¹⁵ Ris aYesu tosar vari ke, “Gidam̄ h̄n n̄bibaptais gagai, husur inor h̄n dar̄b̄igol natit p̄isi tonor, aGot tol̄eṽoni.” Beti aJon idam̄ h̄n bibaptais h̄ni. ¹⁶ N̄boṽ aJon tobaptais h̄ni tonon̄, v̄ha-sua ṽai aYesu evi m̄hat dan n̄wai. N̄mav es̄eṽav m̄osi ale eris aNunun aGot toḡm vi pan hum n̄tav,§ ale eḡm toh lan. ¹⁷ Ale nadoldol len n̄mav ike, “Anatugw ulur̄an bogai notol̄omas buni. Noh̄haṽur masuṽ h̄ni.”*

4

Nat̄mat italtal ke aYesu tigol n̄saan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot es̄har aYesu vi lan naut masmas tob̄besw h̄n nat̄mat b̄italtal ke tigol n̄saan. ² Len n̄maribon̄ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40

* **3:3:** Isa 40.3 * **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natohtohlom̄tu, naju gail lotol̄boi l̄b̄ihanh̄ni. N̄hani evi natit tohehe masuṽ topat len naim sesukapak gail. † **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike n̄vaipa tovi n̄m̄at tosa. Len n̄nauan seJu gail, n̄m̄at isa masuṽ hum nat̄mat toil a m̄o h̄ni. ‡ **3:11:** Evi slev gail lotosah ruḅat n̄hau h̄n naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut k̄mas len n̄nauan salit gail. § **3:16:** N̄tav ehum navimal be ep̄h̄p̄h̄w. * **3:17:** Psa 2.7; Isa 42.1

aYesu sēhan, gol ke nēmal ihati. ³ Beti natēmat egēm hēni, ike, “Gēbēvi aNatun aGot, kel mai nēvat galegai ke legēm vi bēta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nēvanuan edēdas bīmaur len nabēta ŋai, be imaur len nasoruan pīsi aGot tokele.’” ⁵ Beti natēmat esēhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale erinji eil gilgile a mēhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gēbēvi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike, “ ‘AGot dereh tikele hēn aŋel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi mēhat len navēlalito

hēn asike nariem bēsēhot nēvat.’”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nēdanjan siNasub aGot sam ke timabe.’” ⁸ Ale natēmat esēhar tētas hēni van hēn navēhuh tosaḥsah habat, ale ēvusani hēn nēkantri pīsi len navile a pan len nēyalalyan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg pīs mai gaiug, gēbetējedur, lotu hēn ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hēn Nasub aGot sam māu, ale gigol nalotuan van hēn gai sēbon.’” ¹¹ Beti natēmat erinji, ale aŋel gail logēm vi tarhēt san.

AYesu etubat hēn nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Nēboŋ toḥsēloŋ hēni ke lototah gat aJōn, rinji len naim bēbanjis, aYesu erinji naut enan, evi Kalili. ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhēbiltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahēmar gēlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴ Imagenan, nēsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahēmar Sepulun mai naut sinahēmar Naftali, metpīsal vi lan nabiltiwai, tarhēwisel Jortan, len naut a Kalili simetbōs gail,

¹⁶ nēvanuan gail lotobētah len nēmargobut loris nabiltimial;

len galit lotobētah len naut hēn nēmōl hēn nēmātan, namīal siGot evisi, emīas galito.”*

¹⁷ Len nēboŋ enan van, aYesu etubat kel uri ke, “Pair dan nēsaan samito husur natoḥan pipihabēlan aGot len nēmav egēm pēpadarŋ!”

Ahai susur metēkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nēboŋ sua aYesu iyar husur nētarhēt nabiltiwai lotokisi hēn Nabiltiwai Kalili. Eris alarmiḥan, aSimon, nahēsan togon aPita, mai aAdru aḥan. Arubar hēn nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi vanuan nēsaḥiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gēlar ke, “Gēm husur ginau, ale gamēr mērtosaḥ hēn naieh, dereh nigol mirisah hēn nēvanuan gail.” ²⁰ Vēha-sua ŋai arorin nalevlev sēlaru, arohusuri.

²¹ Nēboŋ toyar van am, eris alarmiḥan am, nahēsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJōn, aḥan. Arutoḥ len nabōt mai atēmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gēlar gēmā. ²² Vēha-sua ŋai arorin nabōt mai atēmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotomēsah lumaur

* 4:4: Deu 8.3 * 4:6: Psa 91.11-12 * 4:7: Deu 6.16 * 4:10: Deu 6.13 * 4:12: Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * 4:16: Isa 9.1-2

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili p̄isi. Eḡusan len naim naḃonḃonan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəḡas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Naḃiltiḡoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekap̄olis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail

(Luk 6.20-23)

¹ Nəboḡ aYesu toris naluḡoh gail, etəḡehuh, ebətah. Nəboḡ tobətah, ahai susan san gail logəm həni, ² ale etuḃat ḡusan galit ke:

³ “Alat lotoləboi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləḡoni, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaḡ,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leləḡon tivoi am len nəlolito.

⁵ Alat nəlolit tomədaḡ,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.

⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh lihanukub.

⁷ Alat nəlolit totaḡis avan ideh, lotovi tarhət san,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

⁸ Alat nəlolit tomasil, lotoləḡon aGot səḃon ḡai,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leris aGot balai.

⁹ Alat lotogol nanoḡan hən nəbalan gail, lotogol natəmat,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.

¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito
sil lotogol nəsa tonor,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi salito.

¹¹ “Nəboḡ nəvanuan gail ləḃisor viles gamit vəsa, ləḃemədas bun gamit gol ke məḃeləḡon ḃisa vəsa, ləḃelibliboḡ ke məttogol nəsaan tiltile sil məttovi esagw, navoian siGot igol mətukab həni. ¹² Len naḡide tomaienən lomədas taḃtab hən ahai kelkel ur gail ta m̄o. Mitikemkem, məteḡəhaḡur husur aGot ikad nakonḡurḡuran totibau m̄os gamit len nəmav.”*

Nətas mai nam̄ial

(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

* 5:12: 2Chr 36.16; Uman 7.52

¹³ AYesu isor keta ke, “Gamit mætohum netas* mōs navile a pan.† Be nabus hæn netas bimasig hæn bēdube, tegəm vi tas tetas am mabe? Savoï hæn natideh am. Ivoi ŋai hæn ləbībar hēni len tan hæn nəvanuan gail ləbīpal gati.

¹⁴ “Gamit mætohum namīal mōs navile a pan. Nābiltivile topat mēhat len nāvėhuh edədas bėsusuah. Nəvanuan pīsi loləboi ləbērisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau namīal, rinji pipit nəhad. Aoa! Erinji a mēhat hæn bēmīas galit pīsi lototoh len naim. ¹⁶ Tomaienan, namīal samit temīal mōs nəvanuan pīsi hæn ləbēris navoian mættogolge, ale sal suh nəyalalan seTəmamit len nəmav.

Napusanan husur nalo siMoses

¹⁷ “Samtinau ke notogəm hæn nəbīkaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nəsagəm hæn nəbīkaskasi, nogəm hæn nəbīgol bīsarpoh. ¹⁸ Nokitin mai gamit ke, van vəbar nəboŋ nəmav mai navile a pan arbimasig, səkad nəmaŋirhət natosian bimasig dan nalo siGot, vir natit pīsi bīsarpoh. ¹⁹ Imaienan, avan ideh biləbur bėsua tokəkereh len nalo, ale toṽusan nəvanuan gail hæn ləbīgol tətəv hēni, dereh tevi ut kəmas balai len galit lototoh pipihəlan aGot len nəmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toṽusan nəvanuan hæn ləbīgol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihəlan aGot len nəmav. ²⁰ Be nukel mai gamit ke, mətbike mətbebis len natohan pipihəlan aGot len nəmav, mitimasnor səhor ahai pusan hæn nalo mai naFarisi gail.

Nəlol paŋpaŋ

²¹ “Mətosəsəlŋ tia hæn nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat‡ ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* ²² Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas aṽan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aṽan, dereh tevi lan nakotan hæn nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govī hoṽon!’ inor hæn bēvi lan nəhab naut nəmatan. ²³ Imaienan, gəbīlav naviolan samī van hæn nəmel tutumavan ale gəbīnavu təlmam hēni ke, gotogol natesua togol aṽam tokad nəsasaaan mai gaiug, ²⁴ Bimaienan, rinj naviolan samī ei. Givan hæn aṽam hæn mərbinor, mərbiƷad navoivoian tetas. Beti gəm, lav naviolan samī mai aGot len natutumavan van hēni.

²⁵ “Avan ideh bīkot hæn gaiug, len nəyaran samī mai atenan tosor tas gaiug, len napisal vi lan nakotan ŋai, gisaṽsavut hæn mərbiƷad natəmat tetas. Asike gəbīgole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hæn gaiug len naim bəbaŋis. ²⁶ Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbēvur pīs nəvat hæn nəpain nəmatsistret toriŋi.

Naitian tosa

²⁷ “Mətosəsəlŋ tia hæn nəsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian təbur kotov nəlahan,’* ²⁸ ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokəta husur napəhəvut hæn beləŋoni, len nəlon, gai igol naitian maii tia. ²⁹ Namətamī nəmatu bīgol gaiug

* **5:13:** Netas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nəvat lotohiri len tan, savi netas tovi wai. † **5:13:** Netas eləboi bīgol naməŋod ivoi təbəlav, ilav kuvi dan naboan. Imagenan, alat lotohusur aYesu loləboi ləbetəgau gat nəsa tovoi ale gol nəsa tosa səsa habat hæn nəvanuan navile a pan ləbivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum netas togol nabus hæn nəhanian ivoi am. ‡ **5:21:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samī o naləŋonian samī ŋai. * **5:21:** Exo 20.13; Deu 5.17 * **5:27:** Exo 20.14; Deu 5.18

gæbigol nêsaan, kis kuvi, bar hêni. Nahudhubem̄ bēbuer enan esəhor lēbībar hən nibem̄ kavkav len nēhab nēmatan. ³⁰ Navələm̄ nēmatsu bigol gaiug gæbigol nêsaan, ta kōtovi, bar hêni. Nahudhubem̄ bēbuer enan esəhor nibem̄ kavkav bēvi lan nēhab nēmatan.

Natiṽosan

(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

³¹ “Nalo ike, ‘Avan ideh totiṽos hən asoan, atenan timaslav nalōbulat hən natiṽosan mai alitenan.’^{*} ³² Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiṽos hən asoan, naut kēmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nēlahan. § Ale avan ideh tolah mai napəhaṽut totiṽos, gai igol naitian toḅur kotov nēlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

³³ AYesu isor am ke, “Mətosəsəlon̄ tia hən nêsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gægəras, be gigol na-kel-gati-an sam̄ van hən Nasub̄ aGot, tisarpoh.’^{*} ³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nêhes ideh hən bita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nêhes nēmav husur aGot ebətah len nēmav topat pipihəbələn. ³⁵ Samtikel nêhes navile a pan husur ehum nakes aGot torin̄rin̄ narien lan nēboṅ toḅətah len nēmav. Samtikel nêhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKin̄ toyalyal, tovi aGot. ³⁶ Sagikel nêhes nəkadum̄ hən bita gat na-kel-gati-an sam̄ husur godədəs gæbigol nasivur ideh bēpəhw̄ o bimermer. ³⁷ Len nêsa gotokele, ‘Evoi’ sam̄ timasvi ‘Evoi’ ŋai, ‘Aoa’ sam̄ timasvi ‘Aoa’ ŋai. Nasoran ideh am egəm̄ len atenan tosa vəsa masuṽ tovi tēmat.

Nasisilan

(Luk 6.29-30)

³⁸ “Mətosəsəlon̄ tia hən nêsa aGot tokele ke, ‘Gæbigol namətan o nariṽon avan ideh bimasig, namətam̄ o nariṽom̄ timasmasig.’^{*} ³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hən avan ideh togol tosa hən gamito, be avan ideh biṽos nətarhoṽ nēmatsu, pair hən nətarhəte van hêni. ⁴⁰ Ale avan ideh bīkot hən gaiug, bilav nēhai susun sam̄ hən bisar gel nəkabut sam̄, gidam̄ hən nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom̄^{**} bigol ke gæbīpat natit san gail van vəbar nēmail†† bēsua, gipati vəbar nēmail teru. ⁴² Avan ideh bēus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai bīke bīkabut sam̄, sagipair dani.

Ləmas bun aenemi sam̄ gail

(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mətosəsəlon̄ tia hən nêsa aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoh pəpadan̄ hən gaiug,’^{*} ale ikad nasoruan am toke ‘mətahun bun aenemi sam̄ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, mətələmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomədəs bun gamit hən mətəbələṅon̄ bīsa vəsa, mitisor tuṽ mōs galito. ⁴⁵ Mitimaienan hən mətəbesum̄tan̄ aTəmamit len nēmav bathut igol nəyal tovisi, tovi məhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale esəvat naus van hən alat lotonor mai ləsanor. ⁴⁶ Husur mətəbələmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito,

^{*} **5:31:** Deu 24.1 § **5:32:** Len navide seJu gail, apəhaṽut saləboi biṽoh səḅon, gol ke alitenan timaslah tətəs hən bīmaur. Be alitenan bilah tətəs, atenan totiṽos hêni igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nēlahan. ^{*} **5:33:** Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 ^{*} **5:38:** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21 ^{**} **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hən bigol auleJutea hən bitariv nēhad san van vəbar nēmail bēsua. †† **5:41:** Nēmail evi namita tovi 1,500. ^{*} **5:43:** Lev 19.18

aGot asike ilav nakonpurpuran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Mətbike, 'Ivoi,' mai alat lotosunian gamit ηai, gamit mətotile məbe? Alat ləsavi Ju lotovi mətbos gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ İmaianan, gamit məau mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.”*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotomidol

¹ AYesu isor am ke, “Mətelələgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləbisal suh gamito. Mətbimagenan, nakonpurpuran aTəmamit len nəmav tokade məos gamito, əbuər.

² “İmaianan, nəboη mətbəviol mai alat lotomidol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nəbonbonan mai len nametpısal gail hən nəvanuan gail ləbisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ηai. ³ Avil nəboη mətbəviol mai alat lotomidol, gole hən avan ideh asike bələboii. ⁴ Bimaienan, nəsa mətbigole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

Nəpusanan husur na-sor-tuṽ-an (Luk 11.2-4)

⁵ “Nəboη mətbisor tuṽ, samtesunian nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləbeil sor tuṽ len naim nəbonbonan gail mai tarhəpısal topasil gail hən nəvanuan gail ləbisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ηai.* ⁶ Avil nəboη mətbisor tuṽ, bis len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboη mətbəkəkol hən nəbopita binoη, sor tuṽ vi təban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris nəsa gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

⁷ “Nəboη mətbisor tuṽ, samtiwal tıvtav hum nametbos gail lotonau ke nagot salit gail losəsəloη hən nasorsoran tobəlav ηai. ⁸ İmagenan, samtesunian galito, husur aTəmamit eləboi nəsa məttoimidol həni, naut kəmas mətsausi həni sal. ⁹ İmagenan, mitisor tuṽ maiegai:

“ ‘ATəmanamito len nəmav,
nəhəsəm tiyalyal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan pısi ləbitoh pipihələmə, Nəsa gotoləηoni məau tevisi,
len navile a pan hum ηai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboη vısusua mai ginamito,

¹² Rubat nəsaan sinamit gail,
sunian ηai namttorubat nəsaan silat lotogole hən ginamito.

¹³ Sagidam hən natideh hən bıtaltal ke namtigol nəsaan,
be lav kuv ginamito dan nəvəlan atenan tosa vəsa masuṽ, tovi təmat.’

¹⁴ “Husur mətbərubat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh tərubat nəsaan samit gail. ¹⁵ Wake asike mətbərubat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike erubat nəsaan samito gail.”

Nəboη mətsəhan məos mətbınau aGot

* 5:48: Lev 19.2; Deu 18.13 * 6:5: Luk 18.10-14

¹⁶ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ mətsəhan mōs mət̄bīnau aGot, samte-sun̄an alat lotokel natesua be gōl natsua tile am, lotosar batut, gōl nəholit toməraŋraŋ. Lomədas nəholito, hən nəvanuan gail ləberis ləboii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonp̄urp̄uran ideh am hən nəsa lotogole, be na-ris-ləboii-an sinəvanuan ŋai. ¹⁷ Be gamito, nəboŋ mətsəhan, mətevəhas nəkadumit gail ale kəkas nəhomit gail ¹⁸ hən nəvanuan gail asike ləberis ləboii ke mətsəhan, avil aTəmamit tosusuah ŋai dereh teləboii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonp̄urp̄uran mai gamito.”

Naviolan aGot totəgau mōs gamito len nəmav

(Luk 12.33-34)

¹⁹ Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail mōs gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai namet̄ləi itaŋ, nahurabat, nəbar̄mōm* lomədasi, ale nəvanuan vənvnənah lovənoh gail. ²⁰ Aoa, mitigol nəsa aGot toləŋoni ale dereh teləgau nakontit gail mōs gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaŋ, asike nəbar̄mōm emədasi, asike nəvanuan vənvnənah ebur naim, vi lohoim hən bəvənohi. ²¹ Husur, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəloŋ tu tipat tabtab lan.

Namial hən nibemito

(Luk 11.34-36)

²² “Namət̄aŋ ehum namial tolav namial mai nibem̄. Imaiēnan, namət̄aŋ bimaŋ, dereh nibem̄ kavkav tepul hən namial. ²³ Avil namət̄aŋ bisa, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaiēnan, namial gəbīnau ke gotokade bəvi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuŋ!

AGot mai nasugsugur

(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ “Naslev ideh edədas bəvi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temət̄ahun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsaləboi gəbēvi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toŋitoŋ ŋai.

²⁵ “Husur tomaiēnan, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuŋ hən nəsa mət̄bīhani, nəsa mət̄bemuni, samtinau masuŋ hən nibemito mai nəsa mət̄besuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat məttosuni. ²⁶ Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətosəhor masuŋ hən nəman galenan. ²⁷ Mətoləboi mət̄bigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuŋ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

²⁸ “Ale husur nəsa məttonau masuŋ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naŋide hən natovan han len nalio marireu. Saum, sasod nahurabat. ²⁹ Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokəb.* ³⁰ AGot bigol nalio bəpəhas maiēnan, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tommas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit məttokad nədələmian tokəkereh ŋai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mət̄bike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur namet̄bōs

* **6:19:** Len naut susus gail, nəbar̄mōm tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədasi gail.

* **6:29:** 1Ki 10.4-7

gail læsalæboi aGot lugol tomaienän. Ale aTämamit len næmav elæboi tia natit þisi mættoðmidol hæni. ³³ Be a mæhat hæn natit þisi am, mætelæþjon næsa aGot tolæþjoni len natoħan pipihæbælan, mitidoþ kitev nanoran len næħon. Ale dereħ tilav mai gamito natit þisi mættoðmidol hæni. ³⁴ Imagenän, samtinau tuħatuh hæn næsa þevisi len næboþ þelan, riþji vir næboþ þelan. Husur næmariboþ þisi ikad næ-læþjon-isa-an han, ale næmariboþ þisi ikad naut toðarþ han sagesuhud hæn natgalen ideh hæn næboþ þelan hæn þegæm þipat len næboþ damæþjai.

7

Samtisab sæhoti ke avan ideh isa, timaspanis (Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisab sæhoti ke nævanuan tile timaspanis, hæn asike aGot þeriþ gamit mætþipanis. ² Husur aGot dereħ tisab sæhoti ke mitimaspanis þitþitoð hæn næpanisemen mættosab sæhoti ke nævanuan tile timaskade. AGot dereħ tenænoð hæn næsaan samito len nævide toþitoð hæn mætþenænoð hæn næsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokæta kot nakumashæhai len namætän aþam be gæþænau næbilitarhai len namætäm? ⁴ Imabe gotolæboi gæþikel mai aþam ke, ‘Eee, nidakuv nakumashæhai dan namætäm bai,’ be gaiug, gukad nætarhai len namætäm sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gægæras, geliv kuv nætarhai dan namætäm a mo, beti dereħ gekæta timasil þinor hæn gæþidakuv nakumashæhai dan namætän aþam. ⁶ Samtilav næsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomætahun. Samtebubulan nanesnes samit gail len næħon nabuai gail. Mætþimaienän, dereħ lipal kisom gail, beti lipair van hæn gamito, kat pæpas gamito.*

Usi, doþi, deldel (Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereħ aGot teviol hæni mai gamito; doþi van, dereħ mitisabi; deldel van, dereħ nabopita tesæþav næs gamito. ⁸ Husur nævanuan þisi lotousi, dereħ likade; avan ideh toðoþi, dereħ tisabi; ale avan ideh toðeldel, dereħ nabopita tesæþav næsi. ⁹ Ikad gamit ideh tælav nævat mot mai anatun næboþ tous nabæta hæn þihani a? ¹⁰ Ale þeus naieh sua, gamit ideh tælav næmat mai a? Aoa! ¹¹ Naut kæmas mættosa, gamit mætölæboi mætþilav naviolan tovo gail mai anatumit gail. Be aTämamit len næmav eviol habat sæħor gamito, dereħ teviol hæn naviolan tovo gail mai alat lotous gail. ¹² Imaienän, natit þisi mættolæþjoni ke nævanuan gail ligole næs gamito, gamit mäau mitigol timagenän næs galito. Egai evi næpusanän kavkav hæn nalo siGot, aMoses totoši mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametlækau tomagugun (Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametlækau tomagugun, husur ikad nametlækau toþosþos, næbilitipisal tomalumum, tovi lan naut næmasigan ale nævanuan isobur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametlækau tomagugun, natuhþisal toħab taðtaðor, evi lan næmauran, ale evis þai lusab læboii.

Næhai mai nævite (Luk 6.43-44)

* **7:6:** Nanesnes gail lohum nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohum alat lotomætahun nasoruan siGot.

15 “Lələgaul! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip ləsaləboi ləbēmədas natideh, be ləsəmaianan. Len nəlölito lohüm nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail. 16 Mətöləboi mətəbələboi galit len nəsa lotogole tohum nəvit nəhai. Nəhai tosa səvan hən nəvit tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səvan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səvan hən nafik. 17 Len nəvide tomaianan, nəhai pisi lotovoi luvan hən nəvit tovoi avil nəhai lotosa luvan hən nəvit tosa. 18 Nəhai tovoi edədas bivan hən nəvit tosa, ale nəhai tosa edədas bivan hən nəvit tovoi. 19 Nəhai ideh səvan hən nəvit tovoi, nəvanuan tokətkəta təban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab. 20 İmaianan, len nəsa lotogole, len nəvit nəmauran salito, dereh mətəbələboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

*Nəsaləboi gamito boŋ ideh
(Luk 13.25-27)*

21 “Len alat lotokis ginau hən Nasuḅ, savi galit pisi ləbēbis len natohan pipihəbəlan aGot len nəməv, be alat ŋai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəməv toləŋoni, galit dereh ləbis lan. 22 Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tişəbur like, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, len nahəsəŋ namtukel nasoruan saŋ, len nahəsəŋ namtohut natəmat gail, len nahəsəŋ namtugol namerikel todaŋ gail!’ 23 Beti dereh nikel pərpəpə həni mai galit ke, ‘Ginau nəsaləboi gamito boŋ ideh. Mətevi tut dan ginau, gamit məttogolol nəsaan!’ ”*

*Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)*

24 AYesu imaris kotov nasoran san ke, “İmagenan, avan ideh toşəsələŋ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehum naulumən tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot. 25 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eṽuv, iṽas naim enan, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. 26 Avil avan ideh toşəsələŋ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehum naulumən tovi hoṽon, toum hən naim san len nabion. 27 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eṽuv, iṽas naim enan, ale iteh vəmasirsir.” 28 Nəboŋ aYesu tokəmagenan tonəŋ, naluṽoh gail luṽaŋ len nəpusanan san, 29 husur sahum ahai pusən gail hən nalo, gai eṽusan ləboii hum tokad na-il-a-mo-an hən namitisau.

8

*Naulumən tokad naleprosi
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)*

1 Nəboŋ aYesu tomarinŋ vi pan dan nəvehuh, nabiltuluṽoh gail lohusuri. 2 Beti naulumən tokad naleprosi egəm pəpadaŋ həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəbələŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.*” 3 Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. 4 Beti aYesu ikel mai ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ṽusan nibem hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaŋ həni hən bəṽusan səhot galito ke gotomaur.”*

*Naslev sinaseturion
(Luk 7.1-10)*

* **7:23:** Psa 6.8 * **8:2:** Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade ebiŋbiŋal len nalotuan seju gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsaləboi ləbitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * **8:4:** Lev 14.1-32

⁵ Nəboŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eŋiri ke, ⁶“Nasub, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsa.” ⁷ AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” ⁸ Be nasenturion ike, “Nasub, nəsanor kasi hən gəbēgəm vi lohoim sagw. Be gəbīkele ŋai, naslev sagw dereh timaur. ⁹ Husur ginau am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəlŋ həni tonŋ ipəŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəəsəsab avan ideh tokad nadəlomian tosuman nabiltidəlomian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isoḅur ləsavu Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbīhan len nabiltihanana mai aApraham mai alsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anaton gail sinatonah pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litan, lides batriṽoriṽ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodəlomi ke bimaianan, timaianan mōs gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

AYesu igol isoḅur lumaur
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, toḅud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitanan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoḅur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit piṣi lotoməsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len naburŋon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”*

Na-husur-aYesu-an imabe?
(Luk 9.57-62)

¹⁸ Nəboŋ aYesu toris nabiltiṽoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiṽai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai pusan hən nalo egəm həni ike, “Hai pusan, dereh nehuser gaiug vi lan naut piṣi gəbēvi lan!” ²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən bīpat turuŋ lan, hən bīŋavŋav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub, gidan hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehuser gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehuser ginau! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nəlan mai nabiltiṽai arotəmat
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Nəboŋ aYesu tosah len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotuḅat wol kotov nabiltiṽai. ²⁴ Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiṽai ekudkud masuṽ gol ke nəwai toḅus pəpadaŋ hən bīpah dəlom nabot. Avil aYesu ipat-mari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasub, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətomətahw məbe? Nadəlomian samit emīdol, ekəkerə masuṽ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiṽai, ale naut etəmat tətəs. ²⁷ Ale ahai susur gail lumanŋan, luke, “Nauluŋan tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiṽai am lugol nəsa tokele!”

* 8:17: Isa 53.4

aYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail

(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, naulumən eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len nəburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənanahan tosa gol ke avan ideh edədas biyar tur len naut enan.

²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəbēmədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtəbipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosəbur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəbehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” Nə luvan dan gəlaru, ləbis len nabuai gail. Ale navəshəbuai pisi lugam sarmar marəŋ vi lan nabiltiwai. Lumat pisi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit pisi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴ Bəti nəvanuan pisi len nabiltivile luvan hən ləbiḃonḃon mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

9

aYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Nəboŋ aYesu tosa hən nəbət, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadələmian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətəhaw! Nəsaan sam gail lumarubat.” ³ Ahai pusan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mədas nahəsan aGot!”

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nənanuan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito?” ⁵ Nəḃike, ‘Norubat nəsaan sam gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am? ⁶ Be hən mətəbeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən bərubat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai....” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəboŋ naluḃoh lotoris natanen, lomətəhaw, lusal suh nəyalalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

aYesu ekis aMattiu

(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isəbur logəm ḃon hən ləbihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai pusan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹² Nəboŋ aYesu tośəsələŋ hən natanen ike, “Savi alat lotomaaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. ¹³ Mitia nau səhot

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en pisi, ale nəḃike, ‘Norubat nəsaan sam gail,’ mətsələboii ke lumarubat o ləsəmarubat. Be nəḃike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḃerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27

namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləḡon nalolosaan, nəsaləḡon natutu-mavan.’* Ginau nəsaḡəm hən nəbəkis alat lotonor be noḡəm hən nəbəkis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəvide silat ləsəhan
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ Beti ahai susur sijon gail loḡəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboḡ tosoḡur namtsəhan hən namtbisor tuṽ, be nəvide sihai susur sam̄ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

¹⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulum̄an tolah gail lodədas ləḡitanḡ nəboḡ naulum̄an totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboḡ hən ləbesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboḡ enan asike luhan.

¹⁶ “Səkad avan ideh tolav nəp̄isihoh sakəkasi sal hən ḡimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh nəp̄isihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta m̄o. ¹⁷ Səkad avan ideh toḡir nəwain veveu lotomad-hagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan p̄isi ləḡir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən ḡelar p̄isi arḡip̄at ḡivoi ḡebəlav.”

Natəbarehreh tomat, napəhaṽut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Nəboḡ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a m̄o hən naim nəḡonḡonan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil ḡəḡegəm riḡ nəvələm̄ lan, dereh timaur.” ¹⁹ Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. ²⁰⁻²¹ Len nəboḡ enan, arəhaṽut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəp̄adaḡ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəḡibar ḡa nahurabat sitegai, dereh nimaur.” Ale ibar nagilen nahurabat. ²² AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nələm̄! Nadələmian sam̄ igol gumaar.” Ale napəhaṽut imaur len namityal enan ḡai.

²³ Nəboḡ aYesu toḡis lohoim sitenan toil a m̄o hən naim nəḡonḡonan, toris alat lotovuv hən nəḡuvimal mai naluvoh lotosuh taṽtaṽor, lotowal, ²⁴ ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ḡai.” Be lotubat sor vilesi. ²⁵ Avil nəboḡ naluvoh lotovivile, eḡis, etəgau nəvələn natəbarehreh ale ile məhat! ²⁶ Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut p̄isi todar vis naut enan.

AYesu igol ametḡesw eru mai nəḡut lumaar

²⁷ Nəboḡ aYesu toriḡ naut enan, nametḡesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!”§ ²⁸ Nəboḡ aYesu toḡis lohoim, ametḡesw ḡelaru aroḡəm həni, ale aYesu eus ḡelar ke, “Mərodələmi ke notoləḡoi nəḡigol məḡbimaar a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasuḡ.” ²⁹ Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadələmian samər māu, mirimaar!” ³⁰ Ale namətalar esəḡav, arokəta. Ale aYesu ikel idaḡ mai ḡelar ke, “Samrisor husur nametgai mai avan ideh!” ³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəḡar naut p̄isi todar vis naut enan.

* **9:13:** Hos 6.6 † **9:16:** Nəkaliiko ta m̄o, nəboḡ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḡisode. ‡ **9:17:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhupsip lotəḡir nəwain veveu ḡurhulon. Nəboḡ nəwain tosaruvah hum nətraḡ pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboḡ toyohyoh, imasmas, idaḡ. Ale ḡəḡeḡir nəwain veveu len nabiliwain tomasmas, todaḡ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar. § **9:27:** AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit.

³² Nəboŋ artovivile tonon, nəvanuan galevis losəhar naulumŋan sua van hən aYesu. Atenan evi naʔut husur ikad natəmat. ³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonon, naʔut etuʔat sor. Ale naluʔoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.” ³⁴ Be naFarisi gail lukelkele ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan səbilitəmat toil a nŋo hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile piŋi len naut enan. Epusan len naim nəbonʔonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natoŋan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur. ³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluʔoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhatuŋ, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohum navəshəŋispiŋ ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* ³⁷ Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isəbuŋ, be nəvanuan nauman lovis ŋai. ³⁸ Imagenan, məteŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur piŋan eru

(Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-nŋo-an mai galito hən ləbəhut nanunon nəmargobut gail, ale hən ləbiŋol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsaliŋ maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPiŋa, mai aʔan nahəsən aAdru; ikad alarmiʔan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot beŋiŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’ ⁸ Gol alat lotomasah limaŋ, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi livevu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səseŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbəvəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəboŋ mətəbebis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bəhəhəvur hən gamito, ale toh maii vəbar mətəbeŋiŋ naut enan. ¹² Nəboŋ mətəbebis lohoim san, us aGot hən beŋiŋ natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbəhəhəvur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbəhəhəvur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike bəhəhəvur hən gamito, asike bəsəsəloŋ hən nasoruŋan samito, nəboŋ mətəbevivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav biŋakuv dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpehun navoian dan nəsaan, dereh

* **9:34:** Mat 12.24 * **9:36:** Num 27.17; 1Ki 22.17 * **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluʔoh lotoke liʔal mai alat a Rom. * **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18

nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon bibar alat a Sotom mai a Komōrrah.*

*Nəpīsal sihai susur siYesu dereh tidan
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)*

¹⁶ “Nəsəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbīke ləbīkat sīsil gamito.† Imaienan, gamit māu mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mətelələgau hən asike nəvanuan gail ləbēmədas gamito, husur dereh lerij gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəbonənan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail mōs ginau hən mətʔikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. ¹⁹ Nəboŋ ləbəsəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuŋ hən nəsa mətʔikele o navide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh teriŋ nasoruan len gamito hən mətʔikele. ²⁰ Husur savi gamit mətʔisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

²¹ “Nəvanuan dereh teriŋ aŋan len navəlan alat lotoil a mō hən bimat, atata dereh timagen hən anatan hən bimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bəriŋ alatmisoan gail ləbimat. ²² Nəvanuan pisi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttofade. Avil avan ideh bidaŋ len ginau, bikad nə-dəŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən bikad nəmauran vi sutuai. ²³ Nəboŋ ləbēmədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mətuyar tur navile pisi a Israel a tahw nəgəmaian siNatun Nəvanuan.

²⁴ “Ahai susur satibau səhor ahai pusan san, naslev satibau səhor nəmasta san. ²⁵ Inor ŋai hən ahai susur bəsurnan ahai pusan san mai naslev bəsurnan nəmasta san. Ginau nosurnan amasta hən naim, gamit mətosurnan alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbəkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

²⁶ “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. ²⁷ Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit māu mitikel hən len namial. Nəsa notokele mai gamit səbomito, mitikel ur habat hən mai nəvanuan pisi. ²⁸ Samtemətahw len alat lotoləboi ləbīgol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləbīgol nəlomito o nanunumito ləbimat. Ao, mətəmətahw len aGot toləboi bīgol nibemito bimat ale bīgol nəlomito mai nanunumito bimasig len nəhab nəmatan. ²⁹ Mətoləboi mətʔevur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?§ Avil gəlar sua bīteh len tan vəmat, aTəmamit len nəmav eləboii, idan hən. ³⁰ Avil gamito, aGot epuruŋ pis nasivur hən navurumit len nəkadumito. ³¹ Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mətosəhor masuŋ hən nəsparo tosobur.

³² “Imaiean, avan ideh bikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau māu nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav. ³³ Avil

* **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw. § **10:29:** Nəsparo evi natuhman naməsav.

alat lotosor mətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau n̄au nisor mətahun galito len nəhon aTəmagw len nəmav.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

³⁴ AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən nəbilav natəmat gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsagəm hən nəbilav natəmat, be hən nəbilav nəbalbalan.

³⁵ ‘Nogəm hən nəberəpehun naulum̄an dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuŋon pəhaʋut. ³⁶ Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.”**

³⁷ “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun ulum̄an o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw.

³⁸ Avan ideh asike b̄ipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən bevi ahai susur sagw.†† ³⁹ Avan ideh toke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todam̄ hən nəmauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikade vi sutuai.

⁴⁰ “Avan ideh tohəhəʋur hən gamit məb̄itoh maii, ehəhəʋur hən ginau; ale avan ideh tohəhəʋur hən ginau nəb̄itoh maii; ehəhəʋur hən atenan tosəvat ginau.* ⁴¹ Avan ideh tohəhəʋur hən ahai kelkel ur sua b̄itoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonp̄urp̄uran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhəʋur hən nəvanuan nanoran b̄itoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonp̄urp̄uran sinəvanuan nanoran. ⁴² Ale avan ideh bilav nab̄iliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot n̄au tilav nakonp̄urp̄uran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən b̄epusan mai hən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim b̄əban̄is, ale nəboŋ tosəsəlon̄ hən nəsa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləb̄eus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa məttosəsəlon̄ həni, nəsa məttoris notogole. ⁵ Ametb̄esw gail lukad nakətaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarin̄ bulbulol gail losəsəlon̄, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlon̄ hən na-kel-uri-an tovoi notokele.* ⁶ AGot tigel tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etub̄at sor husur aJon mai naluʋoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas tob̄əbesw hən mətberis nəsa? Mətuvan varis naulum̄an tohum nalut nav̄iliol nəlan toʋuvi, tokur həni a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Naulum̄an tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienana lutoh len nab̄iltiim sekin̄ gail. ⁹ Bimaienana, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit

* **10:33:** 2Tim 2.12 ** **10:36:** Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† **10:38:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən b̄imat sil na-husur-aYesu-an. * **10:40:** Mak 9.37 * **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1

ke, savi ahai kelkel ur ñai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nəsəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug hən beutaut hən nāpīsal mōs gaiug.’*

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh nāpəhāvut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihabəlan aGot len nəməv, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mō siJon Baptais van vəbar daməŋjai, nəvanuan gail lutalalt hən ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot len nəməv, nəvanuan nəbalan luke lith gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur pisi ləpəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mət̄bīke mət̄bedəlomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke bəgəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədārīŋan hən bəsəsəlōŋ, tesəsəlōŋ m̄au!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbənənoṽ hən nəvanuan gail ta daməŋjai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoṽuv nabuvimal mōs gamito be mət̄səsav; namtokəkai hən nəbē nəmatan be mət̄sətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienan husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNaton Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Naulum̄an tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbəkəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nəbiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito

(Luk 10.13-15)

²⁰ Beti aYesu etubat sor van hən nəbiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosoḅor len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.† ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idaŋ hum bibar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəməv a?* Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboŋ ta daməŋjai.* ²⁴ Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idaŋ hum bibar gaiug.”

Nəjavŋavan kitin

(Luk 10.21-22)

²⁵ Len nəboŋ enan aYesu isor tuṽ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəməv mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, ale

* **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi bikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuṽ hən ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot hən ləbēmədās masuṽ həni. † **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Nāvīde silat a Israel nəboŋ lotoləŋon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito. * **11:23:** Isa 14.13-15 * **11:23:** Gen 19.24-28

gukel vøhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. ²⁶ Evoi, aTata, husur gohəhəvur hən tomaienən.

²⁷ “Natit pisi, aTəmagw ilav gail mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboi aNaton aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNaton ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ðevəhot þarþar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienən tononj ike, “Gegəm hən ginau, gaiug nibem̄ toməhav, nəloṃ tosa hən natit toməlas gotovusi, ale dereh neviol hən nəŋavŋavan mai gaiug. ²⁹ Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartobon hən nəbesusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəbēvi amasta sam̄, nəsədaŋ taltal, nəlogw mədaυ, nəsənaυ ginau, ale dereh nəŋavŋavan tegəm len gaiug, len nəloṃ am.” ³⁰ Husur nayok sagw sədaŋ hən gəbikade, sədaŋ hən gaiug gəbələboi nəsa notokele, ale nəsa notorinj len gaiug, emələla, sədaŋ hən gəbigole.”

12

Masta hən nəSappat

(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotuþat þubur nəhavhət nawit gail hən ləbīhani.* ² Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur sam̄ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat.” ³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətsəvurunj ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?*” ⁴ Ebis len naim siGot ale luhan nəbətə tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səbolit ŋai ləbīhani.* ⁵ Ale mətsəvurunj len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsəgol kas natideh tosa, naut kəmas loþur kotov nalo hən nəSappat a?*” ⁶⁻⁷ Avil məttələboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike məttəsəb səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalal səhor masuṽ hən naim siGot.* ⁸ Alategai lunor bathut aNaton Nəvanuan evi Masta hən nəSappat.”

Naulum̄an navəlan tomat

(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim nəbonbonan sua salito. ¹⁰ Ikad naulum̄an sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisəb səhot nəsaban ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hən nəvanuan bigol avan ideh bimaυr len nəSappat a?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len nəbur len nəSappat, gətətəgau gati, lav kuvi a? Evoi məttəlav kuvi! ¹² Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuṽ hən len nənanuan siGot. Imaienən, inor len nalo hən datbigol navoian len nəSappat.”

¹³ Beti ikel mai aulum̄an ke, “Gisar hən navələm̄.” Nəboŋ tosar hən tononj, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon. ¹⁴ ŋa naFarisi gail luvan, luþonbon, lusur utaut hən nəpisal hən ləbēmədə bun aYesu hən bimət.

* **11:29:** Jer 6.16 * **12:1:** Deu 23.25 * **12:3:** 1Sam 21.1-6 * **12:4:** Lev 24.9 * **12:5:** Num 28.9-10 * **12:6-7:** Hos 6.6 * **12:6-7:** Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

15 Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nəbiltiłuvoḥ lohusuri ale igol alat lotoməsah pisi lumaŋ. 16 Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail. 17 Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele bisarpoh ke:

18 “Naulumān nauman sagw bogai notolekis həni.

Noləmas bun gai,

nəlogw ehəhəvur həni.

Dereh neriŋ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

19 Asike evitvituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh besəsəloŋ hən nadolon len nəpisaŋ gail.

20 Asike ikol bur naviyab tomabit tia,

asike ekin bun nəhau nəfiəl topaŋ kəkereh sal,†

van vəbar biŋol nanoran biŋat puŋpuŋ naut pisi.

21 Ale nəvanuan naut tiltile gail pisi dereh leriŋ nəlolit lan,

dereh livatvat viri hən bilav kuv galit dan nəsaan salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

22 Beti nəvanuan galevis losəhar naulumān tokad natəmat togol tobut mai namətan tobesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi bisor, eləboi bəkəta. 23 Naluvoḥ pisi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatum siTevit māu a?”

24 Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a nəo hən natəmat gail.”

25 Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikele mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihəbəlan nakiŋ ideh lotobalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, təbəbesw. Navile o nəbathudud ideh tobəalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh tərəpəhw. 26 ASetan tahut natəmat san gail, gai təbəalkabaŋ. Dereh alat lototoh pipihəbəlan ləpəpəhw, asike loil gəgat. 27 Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag lovusani ke mətsanor. 28 Be nəbəhut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natohan pipihəbəlan aGot ibar gamit tia.

29 Avan ideh toke tebis len naim sinəbəhariv todaŋ hən bəvənoḥ natit san gail, imasbaŋjis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋjisi tononŋ ŋai, eləboi bitariv kuv natit pisi dan naim san.‡

30 “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaŋipiŋiriah; asike besəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. 31 Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh terubat nəsaan pisi naut kəmas nəvanuan gail ləbisor mədasi, be ləbisor mədas aNunun aGot, aGot asike erubat nəsaan enan. 32 Avan ideh bisor tas aNunun aGot, aGot dereh terubat nəsaan enan, be avan ideh bisor tas aNunun aGot, aGot asike erubat nəsaan enan dani boŋ ideh vi sutuai.”

Nəhai mai nəvite

(Luk 6.43-45)

† 12:20: Len naut egai ikele ke aKristo asike idanŋ taltal hən alat ləsədaŋ, dereh tivoi ŋai hən alat lotodədas ləbiwoḥ hən nəmauran salit gabag. * 12:21: Isa 42.1-4 ‡ 12:29: Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi bilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋjis gat aSetan, husur aYesu idanŋ səhori.

³³ Ale aYesu ike, “Gəbikad nəhai tovoui, nəvit dereh tivoui. Gəbikad nəhai bisa, nəvit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboŋ gotoris nəvite. ³⁴ Gamit anatum nəmət gail!\$ Anatun nəvaipa gail!** Mətoləboi mətbikel natit tovoui nəboŋ məttosa? Aoa! Nəsa topul səsəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. ³⁵ Nəvanuan tovoui, navoian egəm len natit tovoui topul len nəlon; avil nəvanuan tosa, nəsaan egəm len natit tosa topul len nəlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, nəvanuan gail limaskele sil nəsa lotokel nasoruan pisi lotosor lab həni. ³⁷ Bathut len nasoruan sam aGot dereh tisab səhoti ke gotonor, ale len nasoruan sam aGot dereh tisab səhoti ke gotosa, gimaspanis.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel

(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ Beti ahai pusan hən nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai pusan, namtuke namteris namerikel gəbigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətsədaŋ len aGot sumian apəhəvut tohusur aulumian tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aŋonah. ⁴⁰ Sumian aŋonah totoh len nəmariboŋ totor mai nalenmariug totor len nabəhəvun nabiltiieh, len nəvide tomagenan, aNatun Nəvanuan dereh tipat burhulon nətan husur nəmariboŋ titot mai nalenmariug titot. ⁴¹ Husur natgalenan, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aŋonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aŋonah!†† ⁴² Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, naKwin hən naSaut dereh tile məhat, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən bəsəsələŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”‡‡

Natəlmaman hən nanunun tosa

(Luk 11.24-26)

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisab naut ideh hən biŋavŋav lan, be idon səbuer həni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim tobəbesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuŋ səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsa tibatbat səhor ta mō. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməŋai.”

Nəbathudud kitin siYesu

(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluŋoh sal, aŋan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anam

\$ **12:34:** Len nəvanuan seju gail, nəmət isa masuŋ hum natəmat toil a mō həni. ** **12:34:** Nəvaipa evi nəmət tosa. * **12:40:** Jna 1.17 †† **12:41:** Jna 3.5, 8, 10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. ‡‡ **12:42:** 1Ki 10.1-10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləbəsəsələŋ həni.

mai aʋaŋ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.”⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aʋagw gail ase?”⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aʋagw gail bogai!”⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aʋagw, o aʋavinegw o anana sagw.”

13

Nəbol ɸusan hən namisurhuwit (Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nabilitiluʋoh logəm, bənbəŋ garu lan, gol ke isah len nabot hən bəbətah, ale naluvoh loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosobur mai galito len nəbol ɸusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit.”⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur nəpisa, ale nəman naməsav logəm, luhan pis gail. ⁵ Galevis lorus len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iʋan vəkad 100, sua iʋan vəkad 60, sual am iʋan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariŋan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, guɸol ɸusan mōs nəsa?”¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaŋ hən ke mətbeləboi nəsa tosusuah len natohan pipihəbəlan aGot len nəmav be aGot sədaŋ hən ke galit ləbələboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon toməbur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən bəpəl hən. Avil avan ideh tomətahun bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nuser mai galito len nəbol ɸusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsaləboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoŋ len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ
be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətekəta
be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm ʋonʋon,
pəpadaŋ nədariŋalit ebulbulol,
ale namətalit iber.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŋalit təsəsəloŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,
ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŋamito bathut ke lotosəsəloŋ. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosobur loləŋon masuʋ ke lətaris nəsa məttorisi, be ləsarisi, loləŋon masuʋ ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttosəsəloŋ hən, be ləsasəsəloŋ hən.

* 13:15: Isa 6.9-10

*AYesu isor vāsvāsai nābol pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

18 “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nābol hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. 19 Namisurhuwit torus len naṗisal esumñan nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihabəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. 20 Namisurhuwit torus len naut tobaŋ vat esumñan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, ale vəha-sua ŋai lotəgau gati len nakemkeman. 21 Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŋ todaŋ bībari o avan ideh bəmədas buni gol ləbələŋon bisa, dereh limayoh tutut, luteh dan nədələmian len nasoruan. 22 Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esumñan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuṽ-an hən nəmauran ta daməŋai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səvān. 23 Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esumñan alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotovān masuṽ. Sual iṽan vəkad 100, sual iṽan vəkad 60, sual am iṽan vəkad 30.”

Nābol pusan hən nawit mai naliol tosa

24 AYesu ikel nābol pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. 25 Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* 26 Nəboŋ nawit totov, tuḅat biṽan, naliol tosa am itov. 27 Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasuḅ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu saŋ be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ 28 Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Ŋa naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ 29 Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mətəbeputi, dereh mətəput mədas nawit am. 30 Riŋ gəlar pisi aritov bənbəon vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpəhun gəlaru, baŋis tuan naliol tosa hən ləbərəŋasi, ale baŋis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.’ ”

*Nābol pusan hən namisurhumastat
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)*

31 AYesu iḅol pusan tətəs ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. 32 Ekəkereh səhor namisurhuhanian tilitile gail, avil nəboŋ totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŋodŋod salit len nəpəshət gail.”

*Nābol pusan hən nayis
(Luk 13.20-21)*

33 AYesu ikel nābol pusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhəvut sua tolavi. Ebundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totob.”†

34 AYesu ikel natgalen pisi mai naluṽoh gail len nābol pusan. Nəboŋ tosor mai galito, ikel nābol pusan akis ŋai.‡ 35 Igol tomaienən hən biḡol nəsa əhai kelkel ur tokele bisarpoh ke, “Nəboŋ nəbəsəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nābol pusan,

* 13:25: Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † 13:33: Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḅur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor. ‡ 13:34: Hən naves 34-35, Mak 4.33-34

dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natubatan,
nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vəsvəsai nəbəl hən naliol tosa

³⁶ Beti aYesu eriŋ naluvoħ, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nəbəl hən naliol tosa len nəmarireu.”
³⁷ Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, ³⁸ ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoħ pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsa masuŋ tovi təmat. ³⁹ Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit pisi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. ⁴⁰ Surmān alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol tosa hən nəhab bihani, dereh timagenan len nagilen hən natit pisi. ⁴¹ Dereh aNatun Nəvanuan tesəvat aŋel san gail hən ləbepəpəhun galit pisi lotogol nəvanuan biŋol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natohan pipihabəlan. ⁴² Dereh aŋel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaŋ, likat burbūr nariŋvolito. § ⁴³ Beti alat lotonor dereh lesurmān namityal tomiāl habat len natohan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədარიŋan tesəloŋ!

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosobūr, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaḅi. Itavun tətas həni. Ale len nakemkeman san ivan, epur hən natit pisi tokade ale ia vūr nəmarireu enan hən bikad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toŋur natit gail, pūr hən gail, todoŋ nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəboŋ tosəb nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, pūr hən natit pisi tokade, ale ia vūr nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməŋod totiltile tosobūr tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəboŋ topul, lolivi vahut, lobətah, losəŋon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit pisi. Aŋel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor. ⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litaŋ, likat burbūr nariŋvolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen pisi māu a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtələboii.” ⁵² Na ikel mai galit ke, “Ahai pusan hən nalo siMoses toŋəm vi ahai susur len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai pusan enan esurmān amahean naim topul hən nakontit gail. Eriŋ natgalenan len naut sua hən ləḅesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

*Lomətahun aYesu len naut a Nasaret
(Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Nəboŋ aYesu tokel nəbəl pusan galenan tonəŋ, eriŋ naut enan. ⁵⁴ Ale nəboŋ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, epusan len naim nəboŋbonan salito. Galit luŋaŋ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaŋan hən biŋol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savı anaton

* **13:35:** Psa 78.2 § **13:42:** Nəhab egai tosor husuri epud vəsa vagol nametəlai tovi wai.

ulumān sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsan aMeri a? Aʋan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale aʋavinen gail pisi ləsatoh mai gidato a? Bimaienan, ilav natgalen a be? Savi gai hən bimaienan!” ⁵⁷ Ale nəlolit epəŋasi, lomətahuni. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut pisi loputsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasobur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

14

Nəmatan siJon Baptais (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ Nəboŋ aHerot Antipas tosəsoləŋ hən na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotokəkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədaŋan hən biŋol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaienan husur a nŋo igol ke lototah gat aJon, riŋi len naim bəbaŋis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aʋan aFilip tosəhar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəbəsəhar alitenan.”* ⁵ AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nəlol paŋpaŋ sinaluʋoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboŋ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhəʋur habat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən bəviol hən natideh gai bələŋoni maii. ⁸ Nə nəboŋ anan tokel maii hən nəsa hən bəusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Nələŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!” ⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi. ¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaŋis, luta kotov nəkadun aJon. ¹¹ Lorin nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan. ¹² Beti ahai susur siJon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonəŋ, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000 (Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsoləŋ hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nabot sua, erin naut enan hən biŋtoh səbən len naut tobəbesw. Nəboŋ naluʋoh gail lotosəsoləŋ həni, lorin nabiltivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ Nəboŋ aYesu tomariŋ dan nabot, eris nabiltiluʋoh, nəlon itanjis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan pisi tia. Səvat naluʋoh van, hən ləbəvi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbəʋuri.” ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit māu mitilav nəhanian mai galito.” ¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.” ¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəh, mai ginau.” ¹⁹ Beti ikel mai naluʋoh ke lebətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Ebur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale lopəpəhun gail mai naluʋoh. ²⁰ Galit pisi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.* ²¹ Ikad alalumān lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhəʋut mai alahutai am.

* 14:4: Lev 18.16, 20.21 * 14:20: 2Ki 4.42-44

*AYesu iyar len nəḡon nəwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)*

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len naḡot hən ləḡeil a mō vi lan nətərhət naḡiltiwai. Ale gai esəvat naluḡoh gail hən ləḡerij naut enan. ²³ Nəḡoḡ tosəvat galit tonoḡ, aYesu etəḡehuh səḡon vi lan naḡehuh hən ḡisor mai aGot. Ale nəḡoḡ naut togomgōm itoh səḡon ei. ²⁴ Len namityal enan, naḡot isal vi rivuh a tut dan nətəḡ. Nəwai ekudkud vāpus, gol iḡas naḡot husur isoh ḡur nəlan. ²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəḡon naḡiltiwai. ²⁶ Nəḡoḡ ahai susur gail lotoris toyaryar ḡoniwai, nəkadulit eḡurḡur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷ Vəḡa-sua ḡai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətəḡw! Mətəil ḡuri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “Nasuḡ, ḡevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəḡon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmail!” Nəḡoḡ aPita tomariḡ dan naḡot, iyar ḡoniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəḡoḡ aPita toris nəlan toḡəḡ, emətəḡw, etuḡat sar maduḡduḡ ale ikai ke, “Nasuḡ, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəḡa-sua ḡai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuḡdəlōmian ḡai, nəlōm eur ginau mabe?” ³² Ale nəḡoḡ artosah len naḡot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len naḡot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəḡoḡ lotolav tukot len naḡiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəḡoḡ alat len naut enan lotokəta ləḡoi aYesu, lopisul van hən naut ḡisi toḡar vis naut enan ale losəḡar alat lotoməsah van həni. ³⁶ Loḡiri ke tidam hən ləḡibar ḡai nasumərhət nahurabat san, ale galit ḡisi lotobari lumaur.

15

*Inor ke niben nəvanuan ḡiveveu o nəlon nḡau?
(Mak 7.1-13)*

¹ Beti naFarisi gail mai ahai ḡusan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke, ² “Imabe ahai susur samḡ gail lupal sob dan naḡisal hən naḡide sihaḡut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəḡoḡ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətəḡur kotov nalo siGot mōs mətḡehusur naḡide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmaḡ mai anamḡ matmat len nənauan samḡ,*’ ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa toḡəḡ hən atəman o anan, gai timat ebun nḡau.*’ ⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətḡehusur naḡide samit ta sutuai nəḡoḡ məttoḡusan ke, ‘Avan ideh ḡikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəḡevi tarḡət samḡ, noviol həni tia mai aGot. Gai ḡigol ḡimagenan, inor ḡai ke asike eḡutsan atəman len nənauan san.’” Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ḡai. ⁷ Mətovi nəvanuan gəḡəras ḡai. Nəsa aGot tokele len nabuḡoḡn aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹ Lulotu soḡuer hən ginau,
loḡusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.’”*

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

*Nəsa igol nəvanuan saveveu?
(Mak 7.14-23)*

¹⁰ Beti aYesu ekis naluṽoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəloṽ hən nəsa notokele, məteləboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəṽan togol nəvanuan toḅiṽiṽal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuṽon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboṽ naFarisi gail lotosəsəloṽ hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii māu a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dərəh teput kuvi. ¹⁴ Riṽ galit lesuh! Lovi məṽesw gail lotosəhar alat ləsəkəta. Naməṽesw sua ḅesəhar naməṽesw togon, dərəh gəlar ṽisi ariṽeh, arimasur len nəḅur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətsaləboi səḅoti a? ¹⁷ Mətoləboii tia ke natit ṽisi tovi lan nəṽan nəvanuan, evi lan natəḅar van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuṽon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian toḅur kotov nəlahan, naitian tosa, navənahān, nalibəṽan len nakotan, mai nasoruan tomədəs nahəsān nəvanuan o tomədəs nahəsān aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan loḅiṽiṽal len nəhon aGot. Nəvide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

*Nadəlomian sitobtaKenaan
(Mak 7.24-30)*

²¹ Beti aYesu eriṽ naut a Kalili, evi lan naut pəpadaṽ hən nəḅiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² AtoḅtaKenaan sua toṽoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədəs anatvaviḡw vəsa!” ²³ Be aYesu sasor vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehurur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ṽai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Nə alitenan egəm, təḅ bathurien aYesu, ike, “Nasub, gevi tarḅət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəḅilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəḅibar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasub, be nalipah gail loləboi ləḅihan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuṽ! Tevisi mōs gaiug hum gotoləṽoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isobur lumaur

²⁹ AYesu eriṽ naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarḅəḅiltiwei Kalili. Ale etəṽehuh vi lan nəṽehuh, ebəṽah ei. ³⁰ Nəḅiltiṽuḅoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, naməṽesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nəḅut gail mai isobur am. Loriṽ galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹ Naluṽoh lumamṽan len nəsa lotorisi. Nəḅut gail lusor; alat narielit tosa, niḅelit ivonəṽon, lumaur; alat lotogau luyar; mai naməṽesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalalan siGot silat a Israel.

*AYesu evəṽan alaluman lotovi 4,000
(Mak 8.1-10)*

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itanṽis alategai, husur lutah mai ginau len nəmariboṽ totor tia ale ləsəkad natideh hən

læbīhani. Nəsaləŋon nəbəsəvat galit van malkəkət. Nəbīgole, dereh limat-matioŵ husur nəpīsal salito.”³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut tobbəsw topat səbōn maiegai, namtilav natuhbəta tihau mabe hən namtəvəŋjan nəbītiluŵoh egai?”³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.”³⁵ Nə aYesu ikel mai naluŵoh ke lebətah len tan.³⁶ Ilav natuhbəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eBuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpəhuni mai naluŵoh.³⁷ Galit pisi luhan vəhanukub. Ale losəŋon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul.³⁸ Ikad alalunġan lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatpəhəvut mai alahutai gail am.³⁹ Beti aYesu esəvat naluŵoh gail van. Ale isah len nəbot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

Lous taltal hən aYesu hən namerikel

(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Boŋ sua nəFarisi mai nəSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləŋon ke aYesu tigel nəsaban, ŋa lousi hən bəvusan galit hən namerikel hən nəmav.² Be aYesu isor var galit ke, “Nəboŋ namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməŋjai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nəbīltus dereh teus.’ Mətoləboi mətberis nəsa tovisi len nəmav, ale vəha-sua ŋai mətələboi ke naut tivoi o tisa, be mətədədas mətberis ləboi namilen nəsa tovisi len nəboŋ gail ta daməŋjai. Mitimabe?”⁴ Gamit naur ta daməŋjai mətusa, mətsədaŋ len aGot sumġan apəhəvut tohusur aulunġan tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu eriŋ galito, ivan dan galito.

Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail

(Mak 8.14-21)

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nəbīltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləbəsəŋon nabəta ideh van.⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətələgəu hən gamit gabag! Mətəkəkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.”⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.”⁸ AYesu eləboi nənauan salito ŋa ike, “Gamit mətəkəkad natuhdəlomian ŋai, mətuhol husur nabəta mətəsəkade hən nəsa?”⁹ Mətsaləboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail pisi mətətosəŋoni a? *¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail pisi mətətosəŋoni a? *¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta mġau a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kəkəkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!”¹² Beti len namityal enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ təkəl nələgəuan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas nəpusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

APita ikel kot aYesu

(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?”¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aElijah.

* **15:39:** Datsaləboi savoi naut a Makatan topat lan, be datləboi ŋai ke topat tarhəbīltiwai Kalili.

* **16:9:** Mat 14.15-21 * **16:10:** Mat 15.32-38

Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur sual am.”¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mætunau ke ginau ase?”¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nækadun nëmauran.”¹⁷ Ale aYesu ikel maii ke, “Tivoi hæn gaiug, aSimon anatan aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vøhot natenan, be aTëmagw len nëmav ikel vøhoti mai gaiug.¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nëvat, ale dereh neum hæn naim sagw len nëvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nëdanjan hæn nëmatan edëdas bësëhor galito.¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hæn naki hæn nabopita hæn natohan pipihabëlan aGot len nëmav mai gaiug. Natideh gëbikæi tasi len navile a pan, evi nësa aGot tokæi tasi tia len nëmav. Ale natideh gëbidañ hëni len navile a pan, evi nësa aGot todañ hëni tia len nëmav.”²⁰ Beti aYesu ikel püli hæn ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

AYesu epähav utaut hæn nëmatan san

(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)

²¹ Len nëboñ enan van, aYesu etubat kele iparpar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timaslëñon tisa vësa len navide tosöbur len navëlan alat lotoil a mö hæn nëvanuan gail, aßiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hæn nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nëmariboñ bitor dereh aGot tigel tile mëhat.²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhëte, etubat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasub! Natgalenan salevisi hæn gaiug!”²³ Be ipair van hæn aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hæn nëbipes habëtw hæn nëbïteh. Nënanuan sam gail lësëpat len nësa aGot tolëñoni, lohukur nalëñonian sinëvanuan ñai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh bïke bëhusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hæn nënanuan mai nalëñonian san gabag, timasvus nëhai balbal san, tehusur ginau.²⁵ Husur avan ideh bïke bïwol hæn nëmauran san gabag hæn bëtëgau gat nëmauran san, dereh timasig. Be nëmauran san bëmasig mös ginau, dereh tikad nëmauran vi sutuai.²⁶ Nëvanuan bïkad natit pisi len navile a pan, be nëmauran san vi sutuai bëmasig, imabe? Ikad nësa? Nëvanuan elëboi bëviol hæn nësa hæn bïkad nëmauran san a? ²⁷ Bathut aNatun Nëvanuan dereh tegëm ta böga. Dereh tegëm mai anel san gail len nëdanjan mai namënas seTëman. Len nëboñ enan, dereh tilav napurpuran mai nëvanuan gail hæn natit pisi lotogole, tinor hæn nësa lotogole.”²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis mëttoil gegai, asike lumat van vëbar lëberis nagëmaian siNatun Nëvanuan hæn bëil a mö hum aKiñ.”

17

Namënas kitin siYesu

(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

¹ Len nëmariboñ tomëlvëtes husur nëboñ enan, aYesu esëhar aPita, mai alarmiñan, aJemes mai aJon. Esëhar galit sëbolito vi mëhat len navëhuh sua tosahsah.² Ale len nëholito egëm tile, nëhon emial hum namityal, nahurabat san egëm pëhapëhw buni vëbilbil.*³ Vëha-sua ñai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu.⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi hæn dattotoh gegai. Gëbelëñoni, dereh neum hæn nëpasvalëval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nëboñ aPita tosor sal, nëmavukasw tomial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nëmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulunian notolëmas

* 16:19: Mat 18.18; Jon 20.23

* 16:27: Psa 62.12; Rom 2.6

* 17:2: 2Pit 1.16-18

buni, notohahaŵur hani. Səsəloŋ husuri!”⁶ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nələlit epil vəsa.⁷ AYesu egəm hən galito, ibar galito, ike, “Mitile məhat. Samtemətahw.”⁸ Ale nəboŋ lotokəta vi məhat, lokəta ris aYesu səboŋ ŋai, ləsaris avan ideh am.

⁹Nəboŋ lotomariŋ vi pan len naŵehuh, aYesu ikele hən galit ke, “Samtikel ur nəsa məttorisi mai avan ideh am vir aGot biŋol aNatun Nəvanuan bile məhat dan nəmatan.”¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai pusan hən nalo luke aElijah timasgəm a mō, be lukele hən nəsa?”^{*}¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhət sua, aElijah dereh tegəm a mō hən biŋol təlmam hən natit piŋi ləbiŋor.¹² Be len nətarhəte am, nukele mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale nəvanuan gail ləsakəta ləboii, lugol nəsa lotoləŋoni hani. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləŋon tisa vəsa.”¹³ Len namityal enan ŋai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

*AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)*

¹⁴Nəboŋ lototəlmam dan naŵehuh tonon, logəm hən naluvoh, ale auluman sua egəm hən aYesu, etənedur bathurien,¹⁵ ale ike, “Nasub, gilolosa hən anatugw uluman husur nahumatmat ibari gol ke eləŋon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-səbsəbūr len nəwai am.¹⁶ Nəsəhari van hən ahai susur sam gail avil lodədas ləbiŋol biŋaur.”¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai məttomətahun nədəlomian, məttohusur naŋisal tosa tokəbkəbūr, nitoh mai gamit təbəlav məbe? Mətuŋar dəlomian van van van nupetəmas hani. Səhar natətai gəmai!”¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səbilit maii ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtbəhut natəmat enan?”²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nədəlomian samit emidol, ekəkereh masuŵ. Husur nokitin mai gamit ke, mətbikad nədəlomian hun namisurhumastat tomarisoris mətoləboi mətbikel mai naŵehuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədəs mətbigol natesua, dereh mətoləboi mətbigole.”^{*}

*AYesu isor tətəs husur nəmatan san
(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)*

²²Nəboŋ ahai susur gail lotobonbon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan gail.²³ Dereh ligol timat, ale len nəmariboŋ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ahai susur gail loləŋon isa masuŵ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai pusan sam, eŵur nətaks hən naim siGot māu a?”[†]

²⁵APita ike, “Evoi.” Ale nəboŋ tobiŋ lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a mō maii ike, “Simon, len nənauan sam nəsa inor? Nau nakiŋ gail len navile a pan. Ase eŵur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o

^{*} **17:10:** Mal 4.5 ^{*} **17:20-21:** Nalobulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 21 Avil mətoləboi mətbəhut tomagenan nəboŋ mətsəhan be məttosor tuŵ ŋai. [†] **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi naŋurpūran hən nauman hən nəmariboŋ tosa.

nametbos gail a?" ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, "Nametbos gail." Beti aYesu ike, "Bimaienan, savi len anatulit gail hən ləbēvuri. ²⁷ Be hən asike nəlölit bīpanṗan, givan hən nabiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəbīsah həni, səṗav hən nabuṗon ale dereh gisaḅ nakoin tovi nəstater.† Lav kuvi, lavi mai galito mōs nətaks sidaru."

18

Ase iyalyal səhor galit am

(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, "Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?" ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, "Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mətəbīpair dan nəvīde tosa samito hən mətəsumān atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətəbīs len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh bəriṗ gai hum tovi ut kəmas sumān natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh tohəhəvur hən natuhtətai sumān egai bītah maii len nahəsagw, gai ehəhəvur hən ginau nəbītah maii.

⁶ "Ale avan ideh bīgol atuhlahutai sua, tokad nadələmian len ginau, bīteh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbītahətah hən nabiltivat len naholəan, ale ləbībar həni len tas hən bīmaduṗduṗ butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləbēvisi. ⁸ Ale, navələm o nariem bīgol gaiug gəbīgol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbīkad nəmauran vi sutuai be nariem bīsa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbīkad nariem gəlar pīsi arbivoi ale aGot bībar hən gaiug len nəhab topan vi sutuai. ⁹ Namətəm bīgol gəbīteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbīkad nəmauran vi sutuai be namətəm bēsua bībesw, natenan esəhor gəbīkad namətəm gəlar pīsi arbivoi ale aGot bībar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəbōl pusan husur nasipsip tomasig

(Luk 15.3-7)

¹⁰⁻¹¹ "Mətələləgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadələmian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukel mai gamit ke, aṗel gail lotokətkəta təban galito, loləbōi tabtab hən ləbīsor mōs galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

¹² "Mitinau natsua. Avan ideh bīkad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriṗ lotovi 99 lesuh len nəvəhuh hən bīa doṗ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale bīsabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləṗonion seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh bīmasig."

† **17:27:** Nəstater evi nakoin sua tovi napuṗuran hən nauman hən nəmaribon tovat. * **18:6:** Nabiltivat enan emələs habat, natoṅki esulsul həni hən bebul dasdas nəwit hən bəgəm vi flaua.

† **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNaton Nəvanuan egəm hən bilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito.

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

15 AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian bigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbon, kel pərpəp hən nəsa tosa gai togole maii. Gai besəsəlonj səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni sumān na-ke-wawa-an len nadəlomian. 16 Be asike besəsəlonj hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəbəhusur natosian siGot toke, ‘Nəboŋ avan ideh bikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil pərpəp len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.’* 17 Be asike besəsəlonj husur galito, kel ur natit pisi mai nəbonbonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike besəsəlonj husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan samŋ riŋi tesumān nametbəs səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

18 “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəbikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəbidamŋ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todamŋ həni tia len nəmav.* 19 Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit beru arbikad nənauan besua husur natideh len navile a pan, nəsa arbeusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole mōs gəlaru. 20 Husur toru o totor lotobon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narubatian

21 Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua bigol nəsaan tabtab hən ginau, nerubat nəsaan san vəha-vis? Nerubat gail vəha-məlevru a?” 22 AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke gerubat gail səŋjavur vəha-məlevru vəha-məlevru.† 23 Imaienān, natohan pip-ihəbəlān aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakinŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. 24 Nəboŋ totubat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi nəpərpəpuran hən nauman hən nasi hau tovi 15. 25 Husur atenan todədəs bisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teŋur hən asoan mai anatun gail hən ləbēgəm vi slev gail ale teŋur hən natit pisi am gai tokade, hən bisar gel nəkabut san. 26 Ŋa naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit pisi mai gaiug.’ 27 Nəlōn amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən bivan.

28 “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.§ Ale naslev itah gat togon, tubat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’ 29 Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ 30 Be naslev ta mō emətahuni. Ivan, gole hən ləbitah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir bisar gel pis nəkabut san. 31 Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŋ, ale lua kel ur natit pisi lotovisi mai amasta salito. 32 Ale amasta ekis naslev ta mō gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginau nukas kuv nəkabut samŋ pisi husur goŋir ginau həni. 33 Ivoi am gətəlōlosa hən naslev togon sumān ginau notololosa hən gaiug.’ 34 Ale len nəlōl paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlān alat lotokətkəta kəkōl hən naim bəbaŋis hən ləbigol niben atenan bəpəŋas vir bisar gel natit pisi gai tokabut həni. 35 Len navide tomagenan, len nəlomito asike mətberubat kitin

* 18:16: Deu 19.15 * 18:18: Mat 16.19; Jon 20.23 † 18:22: Nəboŋ aYesu ekəmaienān, namilen ke datimasrubat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanoŋan tebuer. § 18:28: Natenarius evi nəvat nəpərpəpuran hən nauman hən nəmaribonj tosa.

hən nəsaan sinəbathudud nadələmian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

19

Natiṽosan

(Mak 10.1-12)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, erin naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. ² Nəbilituluṽoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

³ Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləŋon ke tekəkos len nasoruan san, mēdas nahəsan ale lousi ke, “Inor hən aulumān bətiṽos hən asoan, rin gaḅulani husur nənanuan o naləŋonian sitenan ŋai a?”* ⁴ Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natuḅatan aGot igol naulumān mai napəhaṽut a?’* ⁵ Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulumān dereh terin atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ale aresua sumān artovi niben tosua ŋai.’* ⁶ Husur arsaru am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satəpəpəhuni.” ⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumān tilav naləḅulat hən natiṽosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?’* ⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idam hən ke məttotiṽos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natuḅatan, səmaianan. ⁹ Be nukel mai gamito ke naulumān ideh totiṽos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.” ¹⁰ Ahai susur san gail lukel mai ke, “Nəlahan naulumān tokade mai asoan bimaienan, nəlahan toḅuer ivoi am.” ¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan pisi loləboi ləḅesəsəlon səhot naḅusanan enan, be aGot ilav nədaŋan mai galevis ŋai hən ləḅeləboi ləḅigole. ¹² Husur sogsog galevis lovi sogsog nəboŋ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsələh mōs natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losumān sogsog gail. Avian ideh toləboi bəsesəlon səhot natenan, tesəsəlon səhoti!”†

AYesu mai alahutai

(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən bərin navəlan gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. ¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidam hən alahutai ləḅegəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav evi silat lotosumān alatəgai.” ¹⁵ Ale nəboŋ aYesu torin navəlan gəlaru len galito tonon, erin naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite

(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəboŋ sua, aulumān sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai pusan, nigol natit tovoi sa hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ŋai tovoi. Be gəḅike gəḅevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaŋ gail siGot tokele.” ¹⁸ Ike,

* **19:3:** Natiṽosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arbilah am. * **19:4:**

Gen 1.27, 5.2 * **19:5:** Gen 2.24 * **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 † **19:12:** Sogsog evi nabuai o nabuluk o naulumān ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi.

“Nakelean todaŋ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,[†] sagigol naitian tobur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibonj len nakotan, ¹⁹ geputsan atəmañ mai anañ len nənanuan sañ, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sunan gotoləmas bun gaiug gabag.”* ²⁰ Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen pisi tia. Nəsa ipat sal hən nəbigole?” ²¹ AYesu ikel maii ke, “Gəbike gəbinor kavkav len nəhon aGot, gia pur hən natit pisi sañ, ale viol hən nəvat han mai naməsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəbonj nəmantuhmar tosəsəlonj hən natenan, ivan, eləjon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isoḅur. ²³ Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idaŋ habat hən avan ideh topul hən natite bəbis len natoan pipihəbələn aGot len nəmav.” ²⁴ Ikele am ke, “Idaŋ habat hən nəkamel bəbis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite bəbis len natoan pipihəbələn aGot.” ²⁵ Nəbonj lotosəsəlonj həni, ahai susur gail luḅaŋ habat, luke, “Bimaienan, as təbis lan? Səkad avan ideh b̄ikad nəmauran vi sutuai!” ²⁶ Beti aYesu ekəta bunus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbigol natenan, avil aGot eləboi b̄igol natit pisi.” ²⁷ Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorinj natit pisi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?” ²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəbonj navile a pan biveveu, nəbonj aNatun Nəvanuan bəbətah len nabiltihai bəbətah san toyalyal hum akiŋ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətəbətah len nabiltihai bəbətah gail lotovi 12 hən mətəpəpəhun navoian dan nəsaan len nəhəmar lotovi 12 seIsrael. ²⁹ Ale avan ideh torinj naim gail o aḅan gail o aḅavinen gail o atəman o anan o anaton gail o nətan mōs nəhəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. ³⁰ Ale nabiltivanuan isoḅur gagai, asike lovi natideh; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu epusan am ke, “Natoan pipihəbələn aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan somilan hən b̄idas lalumān mōs nauman hən nəhol nakrep san. ² Lous nəvat ale idañ hən bəvur galit hən natenarius hən nəmaribonj tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. ³ Len namityal tomələpat dudulan evivile tətas, ale eris alalumān lotoil kəmas len nəmaket. ⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh nəvur gamito tinor.’ ⁵ Ale luvan. Len natubliān mai len namityal totor ut mədau, len nəvide tomaienan, amahean idas lalumān tətas. ⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətəoil kəmas gegai len nəmaribonj kavkav?’ ⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtəbeum.’ Nə ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətəvi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸ “Nəbonj naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalumān nauman gəmai ale v̄ur galito, tubat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.’ ⁹ Ale nəbonj alat lototubat len

[†] **19:18:** Nəbonj toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sañ o naləŋonian sañ ŋai. * **19:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18 * **20:2:** Natenarius evi naḅurpuraŋ hən nəmaribonj tosua.

namityal torim ut mædau lotogəmai, eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua. ¹⁰ Ale nəbɔŋ tobar alat lotoil a m̄o, lunau ke ləbikad nəvat ʋesəhor galit lotogəm a tahw. Be eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua ŋai. ¹¹ Nəbɔŋ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsahəhəʋur hən nəvat, ¹² luke, ‘Alategai lotomadhadgəmai, loum husur nəhaua tosua ŋai, be gaiug, goʋur galito p̄itov̄ hən ginamito. Be ginamito, namttodan̄ ʋur nəbilitiuan mai nəyal tosun ginamito husur nəmaribon̄ kavkav!’ ¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudan̄ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe?’ ¹⁴ Lav nəvat tovi esan̄, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Gunau ke sanor hən nəbigol nəsa notoləŋoni hən natit sagw gail a? Nələm̄ itabulol bulos ginau husur noviol habat a?’ ”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a m̄o; ale alat lototibau, lotoil a m̄o, dereh asike lovi natideh.”

*AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san
(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)*

¹⁷ Husur nəbɔŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən ʋisor mai galit səbolito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mətesəsəlon̄! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abilitihai tutumav̄ mai ahai p̄usan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab̄ səhoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi ju hən ləʋisor vilesi, bilas habat həni, ale p̄os gati len nəhai balbal. Be len nəmaribon̄ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

*Nausian sinan aJemes mai aJon
(Mak 10.35-45)*

²⁰ Beti anana sinatun aSəpeti gail esəhar anatun ulum̄an gəlaru gəm hən aYesu, etəjedur bathurien hən ʋeus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəbɔŋ gəʋevi Kiŋ, alarmiʋan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nəbiliwai hən na-ləŋon-isa-ʋəsa-an ginau nəbəmun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrbigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nəbiliwai hən na-ləŋon-isa-ʋəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidan̄ həni. Ip̄at len aTəmagw hən ʋidan̄ hən ase arʋəbətah ei, husur gai eutaut hən naut eru m̄os gəlaru.”

²⁴ Nəbɔŋ ahai susur toşəŋavur am lotosəsəlon̄ hən natgalenan, nəlolit epəŋas alarmiʋan. ²⁵ Be aYesu ekis galit p̄isi gəmai, ike, “Mətoləboi ke nəgavna hən nametʋos gail lupatpat galit məhat len nədan̄an lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədan̄an hən na-il-a-m̄o-an, nəvanuan totibau salito loil a m̄o hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon̄ tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a m̄o hən gamito, gai tegəm vi slev samit māu. ²⁸ Tesum̄an ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləʋevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən ʋevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən ʋevi na-p̄ur-kui-an m̄os navivilean hən nəvanuan toşəbur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*AYesu igol nametbesw eru arokæta
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nøyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nøyon lotorin naut enan, nabiltiuvoh lohuser aYesu. ³⁰ Ikad nametbesw eru artobetah len nøyarhøpissal, ale nøyon artosəsəloj hənı ke aYesu tovtot van, arukai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluvoħ losivoh len gəlaru hən naut bəbut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləjyon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasub, namroləjyon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itanjis gəlaru, ibar namətaluru. Vəha-sua ŋai arokæta tətəs, beti arohuseri.

21

*AYesu ebis len naut a Jerusalem hum akij
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəbony lotogəm pəpadanj hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvehuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dərəh məreris natoŋki sua lotobanjisi ei mai natuhtonki uluŋan san. Sah rubat gəlaru, seħar gəlar gəmai. ³ Ale avan ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dərəh atenan tidam hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur bisarpoh. Ike,

⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke,
‘Geris! AKij sam egəm hən gaiug,
nəlon emədaı, ebətah len natoŋki,

natuhtonki uluŋan tovi anatun natoŋki sua.’”*

⁶ Ŋa ahai susur eru aruvan, arugol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru.

⁷ Arosəħar natoŋki mai natuhtonki gəmai, ale aroŋij nahurabat naut susus gail len gəlaru hən aYesu bəbetah len gail. ⁸ Nabiltiuvoh luvołsan nahurabat salit gail metpissal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametpissal. ⁹ Alat lotoyar a mo hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke, “Hosanna van hən aNatun uluŋan siTevit! Putsani!
AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasub!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

¹⁰ Nəbony aYesu tobis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taıtaıvor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” ¹¹ Naluvoħ luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvatur naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotopur hən natit gail mai alat lotovur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bəbetah silat lotopur hən nətav gail.† ¹³ Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dərəh lekisi hən naim hən na-sor-tuı-an,’* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənvənah gail.”*

¹⁴ Nametbesw gail mai alat lotogau logəm hənı len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoħ len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am. * **21:5:**

Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26 † **21:12:** Nətav ehum navimal tophəphəħw. * **21:13:**

Isa 56.7 * **21:13:** Jer 7.11

hæn nalo nəlolit ipaŋpaŋ nəboŋ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan pisi lotomaŋmaŋ lan, mai nəboŋ lotosəsəloŋ hæn atuhlahutai lotokai len naholəvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hæn aNatun ulumān siTevit! Putsani!”¹⁶ Na lous aYesu ke, “Gosəsəloŋ hæn nəsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətsəvuruŋ natosian siGot boŋ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hæn nə-sal-suhi-an mōs gaiug gabag len nabuŋon atuhlahutai mai len nabuŋon atuhtətai gail lotosus sal a?’ ”*

¹⁷ Beti eriŋ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalen-mariug.

AYesu isor len nəhai nafik

(Mak 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Dudulan somilan, nəboŋ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkat.

¹⁹ Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das vite soβuer husur nəhai ibaŋ lute ŋai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiŋvan am vi sutuai!” Vəha-sua ŋai nəhai nafik enan eməlaŋ.

²⁰ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, lumaŋmaŋ. Luke, “Nəhai nafik egai eməlaŋ tutut maiegai mabe?” ²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mətbikad nadəlomian, nə-lon-uri-an βəβuer, nəsa tovisi hæn nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, məteləboi mətbikel mai naŋəhuh egai ke, ‘Makuv, bar hæn gaiug len tas,’ ale dereh tevide. ²² Ale mətbikad nadəlomian, natit pisi mətbeusi len na-sor-tuŋ-an, natideh mətbeusi, dereh mitikade.”

Nausian husur nədaŋan hæn na-il-a-mo-an siYesu

(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, eβis lan, ale nəboŋ toβusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hæn nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-mo-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-mo-an enan mai gaiug?” ²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hæn gamit bai. Mətbisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-mo-an notogol natgalenan lan mai gamito.

²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-mo-an aŋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datbike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mətsadəlom aŋon?’ ²⁶ Avil datbike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluŋoh husur galit pisi lunau ke aŋon evi ahai kelkel ur.” ²⁷ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienən, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-mo-an notogol natgalenan lan.”

Nəβol pusan husur anatan ulumān eru

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mətunau ke nəsa? Naulumān sua ikad anatan ulumān eru, ale ivan hən gəlar sua ike, ‘Anatugw, daməŋjai gia um len nəhol nakrep.’ ²⁹ Anatan isor vari ke, ‘Ao, nomətahuni.’ Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hən anatan togon am ikel nasoruan toβitoŋ hən tokele a mō tia. Ale anatan togon isor vari ke, ‘Ale Nasub, nivan bai.’ Wake səvan. ³¹ Len gəlaru, anatan ulumān ta be igol nəsa atata səlaru toləŋoni?” Lusor var aYesu, luke, “Anatan atata tosor maui a mō.” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito. Nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaŋut lotoβur hən nibelito saltoyar a mō hən gamito vi lan natohan pipihəbələn aGot. ³² Husur aŋon egəm hən gamito hən βəvusan

* 21:16: Psa 8.2

gamit hæn napisal hæn nanoran, be mætsadælo mi, avil nævanuan nætaks gail mai alatpæhævut lotopur hæn nibelito, lodælo mi. Naut kæmas mætoris natenan, len namityal tohusuri, mætsagægel hæn nænauan samito hæn mætbedælo m næsa tokele.”

*Næbol þusan husur alat lotorentem næhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, “Sæsæloŋ hæn næbol þusan sual am. Ikad nau luŋŋan tokad nætan. Len naut enan imabul nakrep, eum hæn næhol garu len nætan enan. Ehir næbur hæn bægæm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hæn naut na-kætkæta-tæban-an a mæhat. Beti idam hæn næhol van hæn alat lotokætkæta tæban næhol hæn læbirentem, ale eriŋ naut enan len næyaran sua.* ³⁴ Næboŋ nakrep pæpaðar hæn þimen, amahean næhol esævæt naslev san gail van hæn alat lotorentem næhol hæn læbepæpehun nævit nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem næhol lutah gat naslev san gail. Luvas esua, lugol esua imat ale lotuŋ sual am. ³⁶ Ale amahean esævæt naslev galevis am sæhor ta nio, be alat lotorentem næhol lugol nævide toþitoŋ hum ta nio. ³⁷ Len namækot esævæt anatan uluŋŋan van hæn galito, isor mai gai gabag ke ‘Dereh læputsan anaturgw uluŋŋan len nænauan salito, ligol næsa bikele.’ ³⁸ Be næboŋ alat lotorentem næhol lotoris anatan uluŋŋan, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad næhol egai næboŋ amahean nætan þimat. Gæmai, datiparu buni hæn datþikad natit þisi þevi esan næboŋ atæman þimat.’ ³⁹ Ale lutah gati, bar hæni vivile dan næhol nakrep ale paru buni. ⁴⁰ Imaienan, næboŋ amahean næhol nakrep bægæmai, dereh tigol næsa hæn alatenan lotorentem næhol?” ⁴¹ Lusor var aYesu ke, “Nævanuan galen lotosa, dereh tilav næmatan tosa væsa masuŋ mai galito. Beti idam hæn nævanuan galevis am læbirentem næhol, læbilav nævit nakrep mai næboŋ læþimen.”

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mætsævuruŋ natagai len natosian siGot a? Ike, “Nævæt, nævanuan na-um-im-an gail lotomætahuni, gai egæm vi vat sua ŋai þælæboi þigol naim þihav mai þinor. Ale evi Nasub aGot togol nævæt tomagenan

ale næboŋ dattorisi, datumanŋman len næsa togole.*

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihæbælan dan gamito, ale tilavi mai naluŋoh hæn nævanuan tile læþigol nævite tovi nalæŋonian san. ⁴⁴ Avan ideh hæn bith len nævæt enan, dereh timæburbur, mai avan ideh, nævæt bith lan, dereh tipat dole.” †

⁴⁵ Næboŋ aþiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosæsæloŋ hæn næbol galenan, lunau sæhoti ke aYesu tosor husur galito. ⁴⁶ Imagenan ludas þisal hæn læþitah gati, be lomætahw len naluŋoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

22

*Næbol þusan husur næhanan hæn nælahan
(Luk 14.15-24)*

¹ AYesu iþol þusan tætas mai galit am, ike, ² “Natohan pipihæbælan aGot len næmav imaiegai. Ikad nakiŋ sua toutaut hæn næhanan hæn nælahan sinatun uluŋŋan. ³ Eus nævanuan isobur hæn læþægæm hæn nælahan enan. Ale næboŋ næhanian toutaut, esævæt naslev san gail hæn læþekis nævanuan galenan gæmai,

* **21:33:** Isa 5.1-2 * **21:42:** Psa 118.22-23 † **21:44:** Natosian galevis ta sutuai læsækad naves 44.

be lomətahun ləbégəmai. ⁴ Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun nabuluk ulumian mai natuhbuluk tokənoh gail, ale natit pisi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’ ⁵ Avil alat akiñ tous galit ləbégəmai, ləsasəsəloñ husuri, luvan. Galit sua evi lan nətan san, togon evi lan naim pūr pūr san. ⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədas bun galito vagol lumat. ⁷ Akiñ nəlon ipanpañ masuṽ. Esəvat navəshəsoltia san hən ləbiṽabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləbepəñas nabiltivile salito. ⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləbégəmai ləsəbar nəsa notoləñoni tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləbégəmai. ⁹ Imaienan, mitivan hən nametpısal pasil gail, ale nəvanuan ideh mətbısabi, usi hən bəgəm vi lan nəhanan nəlahan.’ ¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur naṽısal gail. Lokis galit pisi lotosab gail bonbon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hən nəvanuan. ¹¹ Be nəboñ akiñ tobis lohoim san hən bəris alat lotohan, eris aulumian sual ei sasun nahurabat nəlahan. ¹² Ale ikel mai ke, ‘Eee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut tobut hən atenan. ¹³ Beti akiñ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Barıñ gat navəlan gəlaru mai narıen gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh litañ, lides batriṽoriṽ.’ ¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isəbur be ilekis hən evis ıñai.”

Vur nətaks seSisa

(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəboñ lotovan tonon, Luḅonbon, lusor utaut hən ləbigol aYesu bəkəkos len nasoruan san. ¹⁶ Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gokitin, gopusan hən naṽısal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan betibau o bevi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datbėvur nətaks van hən aSisa m̄au a? Gunau mab həni?” ¹⁸ Be aYesu eləboi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mətbıgol ke nekəkos? ¹⁹ ṽusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsən ase arupat len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²² Nəboñ lotosəsəloñ hən natenan, luḅan, beti loriñi, luvan.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

²³ Len nəboñ enan ıñai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer), logəm həni, lousi* ²⁴ luke, “Hai pusan, aMoses ikele ke, ‘Aulumian ideh bimat anatun bėbuer, aṽan matmat tilah mai nəbatunau enan hən bıpas anatun gail hən aṽan tomat bıkad anatun gail.’* ²⁵ Ikad alatmiṽan tomələvru len ginamito. Ahai a n̄o ilah, ale imat, anatun eḅuer. Ale aṽan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aṽan enan am imat, anatun eḅuer, ale aṽan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar alatmiṽan pisi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale nəboñ alatmiṽan pisi lotomat, alitenan tu imat.

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləñon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kiñ len naut a Jutea, hən naut a Jutea bıpat akis len navəlan aRom. * **22:23:** Uman 23.8

* **22:24:** Deu 25.5-6

28 Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiṽan toməlevru ta be, husur ilah mai galit pisi?"
 29 AYesu isor var galit ke, "Mətusab husur mətsələboi natosian siGot mai nədanjan san. 30 Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləbīlah, be dereh lesun̄an an̄el gail len nəmav ləsəlah. 31 Be datbisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətsəvuruṽ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, 32 'Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.*' Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur."

33 Nəboṽ naluṽoh gail lotosəsəloṽ hən natenan, lumaṽmaṽ len nəṽusanan san.

Nakelean todaṽ totibau, tosəhor gail pisi am

(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 Nəboṽ lotosəsəloṽ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail lubonbōn, 35 ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən bəkəkōs len na-sor-vari-an san. 36 Ike, "Hai pusan, len nalo gail, ta be esəhor gail pisi am?" 37 AYesu isor var galit ke, " 'Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloṽm̄ kavkav, nanunum̄ kavkav, mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.*' 38 Enan evi nakelean todaṽ totibau, tosəhor gail pisi am. 39 Nakelean todaṽ tohusuri ehūm enan, ike 'Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṽ hən gaiug sum̄an gotoləmas bun gaiug gabag.*' 40 Nakelean eru enan artodaṽ arovi nəbathut nalo kavkav mai nəṽusanan sihai kelkel ur gail pisi."

Anatun ase aKristo, aGot totabtabuh lan?

(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Beti aYesu eus naFarisi gail lotobonbōn, 42 ike, "Məṽinau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?" Lusor vari ke, "Anatun siTevit."† 43 Beti aYesu eus galit ke, "Bimaienan, nəboṽ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike, 44 " 'Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw, ke

"Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,
 vir nəḅerīṽ aenemi sam̄ gail pipit narieṽ gəlaru
 hən ləḅevi ut kəmas."*"

45 "Imaienan, aTevit bəkis aKristo hən aMasta san, evi anatun mabe?" 46 Be səkad ideh toləboi bisor var aYesu. Len nəboṽ enan van, galit pisi lomətahw hən ləḅeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiṽu gail

(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

1 Beti aYesu isor mai naluṽoh gail mai ahai susur san gail. 2 Ike, "Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləḅepusan hən nalo siGot.*" 3 Imaienan, səsəloṽ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən məṽigole. Avil samtigol tətōṽ hən nəsa lotogole, husur ləsagol nəsa lotopusan həni. 4 Lukai tas natit isobur, lugol nalo isobur am lotodaṽ habat hən nəvanuan behusur gail. Ehūm lotoban̄is gat natit tomələs habat,

* 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: Naju gail pisi loləboi ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kiṽ ta situai. * 22:44: Psa 110.1 * 23:2: Len nasuruan ta Kris ike lobətah len nəhai bəḅətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləḅepusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses.

ale lotoriņi len nēbathuvēson nēvanuan hēn bēvusi. Be lomētahun lēbigol natideh hēn lēbesusupah mai nēvanuan hēn bērusan natgalenan tomēlas. ⁵ Natit pīsi lotogole, lugole hēn nēvanuan gail lēberisi ņai. Galit, lukad nabokis gail lotosēņon natosian siGot len gail hēn lēbibanjis gail len navēlalit mai nabunēholito.* Be mēteris, lugol nabokis gail luṣosṣos, lugol nasuṣarhēt nahurabat salit gail lobēlbēlav. ⁶ Lolēņon masuṣ hēn lēbēbētah rivuh len nabiltihanen ideh, lolēņon nēhai bētbētah tovoi ņai len naim nabonḥonan. ⁷ Lolēņon masuṣ hēn nēvanuan gail lēbike, 'Ivoi,' mai galito len nēmaket, lolēmas nēvanuan lēbēkis galit, 'Hai pusan.'† ⁸ Be avan ideh satekis gamit hēn 'Hai pusan,' husur mētukad ahai pusan tosua ņai, ale gamit pīsi mētoṣitṣitov sumān na-ke-ṽan-an gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke mēttokisi hēn, 'Tata,' husur esua ņai evi aTata samit len nēmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit hēn 'Hai pusan,' husur esua ņai evi ahai pusan samito, evi aKriso. ¹¹ Gamit ideh toke tetibau sēhor gamit am, tekētkēta tēban gamito, tevi tarhēt samito. ¹² Avan ideh topatpat gai mēhat, dereh tēgēm vi ut kēmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi mēhat.

¹³⁻¹⁴ "Be gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail ņai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur mētokēkol hēn nabopita hēn natoḥan pipihabēlan aGot len nēmav len nēhon nēvanuan gail. Bathut mētsābis lan ale alat lotoke lēbēbis lan, mētsēdam hēn ke lēbis.‡

¹⁵ "Gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail ņai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat. Husur len nēyaran samito, mētuyar len tan, wol len tas, hēn mētbēgēgel hēn nadēlomian sinēvanuan bēsua ņai, hēn bīkad nadēlomian seju gail. Ale nēboņ toḥusur nadēlomian samito, mētugol egēm isa sēhor gamito, gol ke inor hēn nēhab nēmātan ņai.

¹⁶ "Gamit mēttoil a nō, mēttosēhar nēvanuan gail, mētovi mētbēsṽ gail, nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat! Len naṽusanan samit mētuke, 'Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naim siGot, nakealan san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nagol hēn naim siGot, gai timasgol nēsa tokel gati, salēboi bīmakuv dani.' ¹⁷ Mētbēsṽ gail! Mēlmel gail! Mētolēboi ke naim siGot esēhor masuṣ hēn nagol topat lan. Nagol enan egēm siGot sēbon, husur ņai topat len naim siGot. ¹⁸ Ale len naṽusanan samit mētuke, 'Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēmēl tutumavan, nakealan san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naviolan topat len nēmēl tutumavan, gai timasgol nēsa tokel gati, salēboi bīmakuv dani.' ¹⁹ Mētbēsṽ gail! Mētolēboi ke nēmēl tutumavan esēhor masuṣ hēn naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egēm siGot sēbon husur ņai topat len nēmēl tutumavan len natutumavan van hēn aGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēmēl tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nēhes enan, mai len nahēsan natideh topat lan. ²¹ Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan

* **23:5:** Num 15.38-41 † **23:7:** Len nasoruan ta Kris, lovēnoḥ nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai pusan. ‡ **23:13-14:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail ņai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur mētuhān nēvat sibatunau pēhāvut gail, vānoḥ naim salit gail. Ale mētusor tuv ebēlav hēn mētibatpat gamit mēhat. Husur natenan, aGot dereh tipansēm habat hēn gamito.

naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahes enan, mai len nahesan atenan totoh lan. ²² Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahesan nēnav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahesan nabiltihai bētbētah siGot, mai len nahesan atenan tobētah lan.

²³ “Gamit mēttovi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail! Nēmauran samit dereh tisa vesa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasējavuran hēn naluhaī hun namint, natil mai nakumin, mētoviol hēn gail mai aGot. Avil mētsagol natit totibau gail sēhor natgalenan len nalo. Mētsagol sanor van hēn nēvanuan gail, mētsalolosa hēn galito. Mētsariḡ nēlomit len aGot, mētsēdan lan. Ivoi hēn mēttagol natgalenan ale sa-nēlomit tibōḡbōḡ hēn mētbēviol hēn tesua len nasējavuran.” ²⁴ Gamit mēttoil a mō, mēttosēhar nēvanuan gail, mētovi mētbēsaw gail! Mētohisī hēn mētbēhusur natuhlo pisi, bē mētsagol nabiltitit gail lotopat lan. Ehum mēttōbir nēwai tur len nēkaliko hēn asike mētbēdēlom nahonon ideh, bē mētodēlom nēkamel mētsarisi. §

²⁵ “Gamit mēttovi hai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail! Nēmauran samit dereh tisa vesa tibatbat, husur mētokēkas navivile hēn nabiliwai mai nasiloh, bē nēlolit ebiḡḡiḡal. Nēlomit epul hēn nalōḡon-masuv-hēn-natite-an mai nagolean hēn natideh mēttolōḡoni. Mētsēnau nēvanuan ideh am. ²⁶ Farisi namētamit tobēsaw! Kēkas nēlon nabiliwai a mō, hēn navivile am biveveu.

²⁷ “Gamit mēttovi hai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail! Nēmauran samit dereh tisa vesa tibatbat, husur mētohum naburhes lotopiti pēhapēhw. Navivile epēhw, ikab buni, bē butite epul hēn nabēlasan nēvanuan tomat gail mai natit gail am tobēs nētan. ²⁸ Gamit mētumaienan. Nēvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mētunor, avil len nēlomit, mētopul hēn nagēgērasan, mētutoh hum nalo savi natideh.

²⁹ “Gamit mēttovi hai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail! Nēmauran samit dereh tisa vesa tibatbat, husur mētohum hēn naburhes sihai kelkel ur gail, atēmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mētovēhas naburhes silat lotonor len nēhon aGot. ³⁰ Beti, sumān mēttavoi sēhor atēmamit gail ta sutuai, mētuke, ‘Dattatoh len nēbōḡ setēmadat ta sutuai, asike dattabōn mai galito nēbōḡ lotogol nēda hihai kelkel ur gail lotosel.’ ³¹ Nēbōḡ mēttokēmaienan, mētukel koti ke mēttovi anatulit gail, mēttosa sumān alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. ³² Gamit mētau, nēsa atēmamit gail ta sutuai lototubāt hēni, mitigol tihav! ³³ Mētovi mēat gail mai anatan nēvaipa gail! ** Mitigam yav dan nēpanismen hēn naut nēmatan mabe? ³⁴ Husur natenan, dereh nēsēvat ahai kelkel ur gail, nēvanuan lotokad namitisau hēn nēmauran tonor, mai ahai pusan gail hēn nalo, van hēn gamito. Dereh mititahētah hēn galevis len nēhai balbal hēn lēbimat. Galevis am mētebilas habat hēn galito len naim nabōnḡonon samito, hut galit van husur nabiltivile visusua. ³⁵ Na nēmatan silat lotonor pisi len navile a pan, dereh lipat len navēlamito; tubāt len nēda hiApel tonor, van vēbar nēda hiSekariah, anatan ulumān aParakiah, †† mēttotubuni rivuh hēn nēmel tutumavan mai naim siGot. * ³⁶ Nukel nakitinan mai gamito, nēpanismen hēn nēmatan galen pisi, dereh tibar naur ta damēḡ egai.

* **23:23:** Lev 27.30; Deu 14.22 § **23:24:** Nahonon mai nēkamel, gēlar pisi arsaveveu len nalo siMoses. ** **23:33:** Nēvaipa evi nēmat tosa, nēbōḡ bihat avan ideh, nabeḡi han igol timat.

†† **23:35:** Len Zec 1.1 lokis aParakiah hēn aPerekiah. * **23:35:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

AYesu ilolosa hæn naut a Jerusalem

(Luk 13.34-35)

³⁷ “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai piſpisul gail aGot fosəvat galit van hæn gaiug. Akis nuke nigol anatum gail libonbon hum natopəhavut togol natuhman san gail luſbonbon hæn bihavhav hæn galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot erinj gabulan naim sam gol eĕĕbesw.* ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətoris ginau am van vəbar mətbike, ‘AGot tivoi hæn atenan togəm len nahəsən Nasuĕ aGot!’ ”*

24

AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir

(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

¹ Nəboŋ aYesu torinj naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm həni hæn ləĕvūsani hæn naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətoris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir piſi hæn asike ikad nəvat ideh gegai ĕepələh len nəvat togon.”

Natit gail lotovusan nagəman hæn nanoŋan hæn navile a pan

(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Beti nəboŋ aYesu tobətah səĕbon len Naĕvuh Oliv, ahai susur san gail logəm həni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ŋais? Nəsa tevusan nagəmaian sam? Nəsa tevusan nəboŋ navile a pan ĕinoŋ?” ⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətələləgau! Avan ideh sategəras gamito, ⁵ husur dereh tisobur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisobur nəboŋ ləĕĕkəmaianan. ⁶ Dereh mətesəsəloŋ hæn nəwəlan hæn nəbilitibalan gail mai na-kel-uri-an hæn nəbilitibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluĕoh hæn nəvanuan naut sua dereh ligol nəbilitibalan mai naluĕoh hæn nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh nəhanian teĕbuer mai tikad nəbilitidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen piſi lohūm natubatan ŋai hæn napəŋasan hæn nəpasusan. Dereh lisa van vəsə, levisi vəha-sobsoĕbur am len nəboŋ ləĕĕgəmai.”

⁹ “Beti dereh lerinj gamit len navəlan alat ləĕĕmədəs tabtab hæn gamito mai ləĕbigol məĕĕimat. Naluĕoh hæn nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboŋ enan tisobur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, lerinj galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisobur. ¹² Ale husur nəsaan ĕiperŋan naut piſi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ĕisobur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-dəŋ-ĕuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hæn ĕikad nəmauran vi situai. ¹⁴ Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hæn natoŋan pipihəĕəlan aGot, len navile a pan kavkav, hæn ke, naluĕoh hæn nəvanuan naut tiltile piſi ləĕĕsəsəloŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

Natit tomədəs naut tolo

(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ Gaiug gotovuruŋ nategai, geĕvuruŋ ləĕboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboŋ mətberis nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a mō, nəboŋ

* 23:38: Jer 22.5 * 23:39: Psa 118.26

mætberis natit aGot tomətəhun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol tobəbesw vi sutuai,* 16 len nəboŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut toban ʋehuh. 17 Avan ideh biŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohoim hən bitariv kukuv natite dani. 18 Ale ideh beum marireu san, satetəlmam hən bilav nahurabat san. 19 Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidan ʋəsa habat hən apəhəvut ideh totian o tovəhasus. 20 Be mitisor tuʋ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipat len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. 21 Nokəmaienan husur len nəboŋ natgalen bevisi, na-ləŋon-isa-ʋəsa-an dereh tidan habat səhor nəboŋ ta sutuai len natubatan, ʋəbar nəboŋ ta daməŋjai, ale asike idan səhori tətəs am boŋ ideh.* 22 Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-ʋəsa-an tamidol len nəboŋ galenan, nəvanuan piŋi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-ʋəsa-an sinəvanuan piŋi tēmīdol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

23 “Beti avan ideh bikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKris̄to bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. 24 Husur akris̄to gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotoŋan habat lan. Lətələboi lətəgəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. 25 Nalələgauan enan, nukele hən mətələboi nəsa bevisi. 26 Imagenan, nəvanuan gail ləbikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKris̄to satotoh len naut masmas tobəbesw!’ samtivan varisi. Ləbike, ‘Məteris, satususuah lohoim,’ samtedəlomi. 27 Husur, nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh tehun nasəmoropun togol nəmav kavkav tomial, nəvanuan piŋi lerisi. 28 Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm bōn ei.”*

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)*

29 AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-ʋəsa-an hən nəboŋ galenan biŋon, ‘dereh namital timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh namiso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədanjan len nəmav dereh lekukur habat.† 30 Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluvoh hən nəvanuan gail piŋi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litan. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədanjan mai nəyalalan totibau.* 31 Len nabiltiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut piŋi len navile a pan kavkav hən ləbetətariv bōnbōn hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbevi esan.”*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)*

32 AYesu ike, “Ivoi hən mətələboi səhot natsua nəhai nafik beʋusani. Nəboŋ nəpəshət nafik səmasmas am be todumoh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. 33 Len navide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen piŋi

* **24:15:** Dan 9.27, 11.31, 12.11 * **24:21:** Dan 12.1 * **24:28:** Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsa notomadhakele bevisi, dereh mətələboi nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm bōn ei. † **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekukur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris̄ hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədanjan len nəmav dan namilelit hən nədanjan. * **24:30:** Dan 7.13 ‡ **24:31:** Nəboŋ gotoʋuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9

notomadhasor husuri, dereh mætelæboii ke natælmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi læbisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig bonj ideh.”

Utaut!

(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmaribonj enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Anjel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit læsaləboii, avil aGot Tata səbon, gai eləboii. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehum nəbonj siNoah gail. ³⁸ Len nəbonj siNoah gail, nəbonj nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludanġ hən nəlahan gail van vəbar nəbonj aNoah tobis len nəak.* ³⁹ Nəvanuan gail læsənau səhot nəsa bəvisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit pisi.* Nəbonj aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəbonj enan, dereh tikad naulumġan toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriġ tesua. ⁴¹ Dereh tikad napəhaġut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriġ tesua. ⁴² Imagenan, mətəhulahlul, husur mətəsaləboi nəbonj aMasta samit bəgəmai. ⁴³ Be mətələboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəsvatvat viri.”

Naslev todaġ len nauman simasta san mai togon sədaġ lan

(Luk 12.41-48)

⁴⁵ Ale aYesu iġol pusan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaġ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bəkətkəta təban naslev san gail len naim san, hən bəvəġan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta bivahim, bisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh təhəhaġur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut təbəlav.’ ⁴⁹ Beti etuġbat vās naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmaribonj naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriġi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutaġ habat, kat ġurġur nariġolit bathut loləġon isa vəsa batbat.”§

25

Nəġol pusan husur navensus tosəġavur

¹ Beti aYesu isor husur natælmaman san dan nəmav hum nakiġ, ike, “Datələboi datbənənoġ hən natohan pipihəbələn aGot len nəmav, mai navensus tosəġavur lotolav namġial salit, yar van hən læġebubur mai naulumġan bilah.* ² Galit erim lovi hoġon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor.

* **24:38:** Gen 6.9–7.5 * **24:39:** Gen 7.6–24 § **24:51:** Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riġ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan. * **25:1:** Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natælmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən ġisor vəsəvai nəġol pusan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluġoh sivensus bilah, ale luvan hən læġebubur mai naulumġan bilah mai naluġoh san. Nəbonj naluġoh toru arbġibon, nəlahan etuġbat.

³ Navensus lotovi hoʻon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nabiliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboŋ naulumān bilah tovəlo, navensus gail p̄isi losusuh metanoŋ, gol lupatmari. ⁶ Tubloŋ len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumān bilah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən namial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoʻon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namial sinamit gail ləsəpaŋ səvoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datbigol bimaianan, dereh naoil teŋidol hən gidat p̄isi. Mitia v̄ur ideh samito len naim p̄urp̄ur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləbəv̄uri. Be nəboŋ lotoyar van sal, naulumān bilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, lobis lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboŋ namityal topair, navensus lotov̄ur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasub, Nasub, səŋav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’ ”

¹³ AYesu imaris kotov nəbəl enan ike, “Imagenan, mətehulahul hən asike mətbesumān navensus lotovi hoʻon, husur mətsaləboi nəmariboŋ o namityal hən natəlmaman sagw.”

*Nəbəl p̄usan husur naslev totor mai nəvat
(Luk 19.11-27)*

¹⁴ AYesu isor tətəs husur natəlmaman san, ike, “Natohan pipihəbələn aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hən bivan len nəyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriŋ natit san gail len navələlito. ¹⁵ Ilav nəvat mai galit v̄isusua tonor hən namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosa mai naslev togon.† Ale vəha-sua ŋai eriŋ naut enan len nəyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nətalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len nəvide tomaiēnan, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nətalent tosa, evivile, eh̄ir naḅur len tan ale itavun susuan nəvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etəlmam hən hələboi nəsa lotogole len nəvat san. ²⁰ Naslev, amasta tolav nətalent torim maii, ipat nətalent torim am gəm həni ike, ‘Nasub, gulav nətalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ ²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navələm̄, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberij natit tisobur len navələm̄. Gegəmai, gehəhəv̄ur mai ginau!’

²² “Beti naslev, amasta tolav nətalent toru maii, egəm həni ike, ‘Nasub, gulav nətalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ ²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navələm̄, imaiēnan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberij natit tisobur len navələm̄. Gegəmai, gehəhəv̄ur mai ginau!’

²⁴ “Beti naslev, amasta tolav nətalent tosa maii, egəm həni ike, ‘Nasub, noləboii tia ke govi naulumān totaltal, len nəmatuan gulav nəhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariv wit len naut gəsədaŋdaŋ namisurhute lan. ²⁵ Imagenan nomətəhw, ale nua susuan nətalent sam̄ len tan. Nəvat sam̄ bogai.’ ²⁶ Amasta san isor v̄ari ke, ‘Govi naslev tosa v̄esa gotovekan. Gəbinau ke notovi naulumān totaltal, gəbinau ke notolav nəhanian dan naut

† 25:15: Nətalent esua ŋai evi naḅurp̄uran hən nauman hən nasihau tovi 15.

nəsəməbule lan, gəbīnau ke nototətariv wit len naut nəsədaŋdaŋ namisurhute lan, ²⁷ imabe gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar? Gətagol tomaienən, nəboŋ nototəlmam, nətəlav nəvat sagw mai naintərəs han.’ ²⁸ Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nətalent dan ategai, lavi mai atea tokad toşəŋavur. ²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoḅur am maii hən ḅepul həni. Be avan ideh tomidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani. ³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar həni vivile len nəmargobut, len naut enan dereh tikad nətaŋan mai na-desdes-batriḅoriḅ-an.’

Napəpəhwan naməkot hən navoian dan nəsaan

³¹ “Nəboŋ aNatun Nəvanuan ḅegəmai len namənas hən nəyalyalan san, mai aŋel gail pişi, dereh tēbətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum nakiŋ. ³² Beti naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail pişi dereh libonḅon len nəhon. Ale dereh tēpəpəhun galito hum nəvanuan nasipsip toḅəpəhun nasipsip gail dan nənani gail. ³³ Dereh tēriŋ nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair. ³⁴ Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətəgəmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia n̄os gamito len natubatan, nəboŋ togol navile a pan. ³⁵ Husur nəboŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəboŋ notovi metḅos, mətokis ginau vi lohoim samito; ³⁶ nəboŋ notomalmaḅ hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəboŋ notoməsah, mətokəkətə təban ginau; nəboŋ nototoh len naim ḅəbaŋis, mətogəm, n̄ədoŋ təban ginau.’ ³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasub, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ŋais? ³⁸ Namtoris gaiug gotovi metḅos namtous gaiug vi lohoim sinamit ŋais? Namtoris gotomalmaḅ hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ŋais? ³⁹ Namtoris gotoməsah o namton̄ədoŋ təban gaiug ŋais len naim ḅəbaŋis?’ ⁴⁰ Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətəgole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van hən ginau.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətēvi tut dan ginau, mətēvi lan nəhab topaŋ vi sutuai aGot toutaut həni tia n̄os natəmat mai aŋel san gail! ⁴² Husur nəboŋ notomalkəkət, mətəsavəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətəşəlav nəwai mai ginau; ⁴³ nəboŋ notovi metḅos, mətəsakis ginau vi lohoim samito; nəboŋ notomalmaḅ hən nahurabat, mətəsakol nahurabat ideh len ginau; nəboŋ notoməsah o nototoh len naim ḅəbaŋis, mətəsaḅədoŋ təban ginau.’ ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasub, ŋais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metḅos, o gotomalmaḅ, o gotoməsah, o gototoh len naim ḅəbaŋis be namtsavi tarhət sam?’ ⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətəşəgole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətəşəgole van hən ginau.’ ⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanisimen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.’”*

26

*Na-sor-utaut-an hən ləbitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

* 25:46: Dan 12.2

¹ Nəbōŋ aYesu tokəmaianan tonōŋ, ikel mai ahai susur san gail ike, ² “Mətōləbōii tia ke nəbōŋ nəmaribōŋ bəru bīnōŋ dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋi len navəlan alat ləbīpōs gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, lubonbōn len nabiltiim sebiltihai tutumav, nahəsən aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hən ləbīgol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləbīgol bimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləbēluvoh hən ləbībal tāvtaʋor, mēdas natit gail.”

*Nəpəhəvut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)*

⁶ Len nəbōŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. ⁷ Ale nəpəhəvut sua tolav nəbotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav nəbotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale ebiiri len nəkadun aYesu. ⁸ Nəbōŋ ahai susur gail lotoris natanan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomēdas natanan? ⁹ Ivoi am tapur həni mōs nəvat tosoʋur ale təlav nəvat enan mai naməsəl gail.” ¹⁰ Be aYesu toləbōi natanan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlōn alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. ¹¹ Mitinau nategai! Naməsəl gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.* ¹² Nəbōŋ alitegai tōbir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləbitavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pīsi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovōi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləbīnau gati.”

*Ajutas isor utaut hən bəpur hən aYesu
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)*

¹⁴ Beti, ahai susur lotōvi 12, galit sua, nahəsən ajutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nəbəriŋ aYesu len navəlamito, mətudaŋ hən mətəbilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* ¹⁶ Len nəbōŋ enan van, ajutas idas pīsal hən bəriŋ aYesu len navələlito.

*NəPasova naməkot
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)*

¹⁷ Len nəmaribōŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nəyis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəbīhan nəPasova a be?” ¹⁸ Ale ike, “Mətēvi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh mətəris naulumān sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai pusan ike: Nəbōŋ sagw egəm pəpədan.’ Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam.’” ¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəbōŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotōvi 12 len natev hən ləbīhan. ²¹ Nəbōŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.*” ²² Ahai susur gail nəlolit isa masuʋ, ale galit vīsusua lotubat usi ke, “Nasub, ase lai? Savi ginau a?” ²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua toriŋ navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan toriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsə tibatbat! Tavōi am hən atenan ke anan asike təpasi!”* ²⁵ Ale

* 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9 * 26:24: Psa 22.2-19; Isa 53

aJutas, gai berinji len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai þusan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

Nəhanan məkot siNasub

(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eþuri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” ²⁷ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni ale ilavi mai galito, ike, “Gamit þisi mətemun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw bišel, eʋusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən beruþat nəsaan gail dan nəvanuan tosoþur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihəbələn aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.” ³⁰ Beti lokəkai hən nəbe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Navəhuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita

(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit þisi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike, “Dereh niʋabun nəvanuan nasipsip, ale navəshəsipsip ligam ʋisusua.*”

³² Avil, nəboŋ nəbimat ale aGot biġol nəbile məhat, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³ Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan þisi ləbiġam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” ³⁴ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ŋai, a tahw hən natoulumən bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke ġəsələboi ginau!” ³⁵ APita ikel maii ke, “Ao, naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukele ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail þisi lokəmaienan.

AYesu isor tuʋ a Ketsemane

(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale nivan ea hən nəbisor tuʋ.” ³⁷ Ešəhar aPita mai anatun aSepeti ġəlaru, aġemes mai aJon, etuþat lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuʋ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!” ³⁹ Nəboŋ toyar van kəkereh am, iþov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, bīke bīnor len naləŋonian sam, ġilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata ġigol nəsa ŋai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaþ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətbilele mai ginau len nəhaua tosua ŋai a? ⁴¹ Mətehulahul ale sor tuʋ hən asike mətbiteh len nəsaan totalta ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon biġol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

⁴² Ale aYesu erinġ galit tətəs, isor tuʋ, ike, “Tata sagw, ġəbīke sanor len naləŋonian sam hən ġəbilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil ġəbīke nemuni, ġigol nəsa gotoləŋoni!”

* **26:28:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **26:31:** Zec 13.7 * **26:39:** Len nasoruan siGot ta mō, nəboŋ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nələl paŋpaŋ siGot.

⁴³ Nəboŋ tosor tuv tonon etəlmam tətəs, isab lotopatmari husur namətalit inov masuv. ⁴⁴ Na erin galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətəs hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətuƣat sal a? Mətuŋavŋav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh terin aNətun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai!” ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan bərin ginau len navələlito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toşəŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiluvoh lototəgau nabu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail losəvat naluvo hən. ⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən nəvusanian sua mai galit a mo, ike, “Nəboŋ nəbesum nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ŋai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esum nətarhon. ⁵⁰ AYesu ikel mai ke, “Tegai, gaiug gıgol nəsa gotogəm mosi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Na galit sua lototah mai aYesu eliv kuv nabu nəbalan san, ita kotov nədarinən naslev sebiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel mai ke, “Rin təlmam hən nabu sam, bathut avan ideh tobal hən nabu nəbalan, dereh nabu nəbalan tigol nəmatan san!” ⁵³ Gamit mətsələboi ke noləboi nəbeus aTəmagw hən na-vi-tarhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nabiltivəşəŋel tovi 12 gag ŋai. ⁵⁴ Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh məbe?”

⁵⁵ Len namityal enan ŋai aYesu ikel mai naluvo ke, “Imabe mətogəm, lav nabu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən mətbithat gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a mo? Imabe mətsətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nobətah, noşusan ei len nəmariboŋ pisi. ⁵⁶ Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur bısarpoh.”

Beti ahai susur san pisi loriŋi, lugam mətahw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nəboŋ lotogam dani tonon, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi biltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mo hən nəvanuan gail luşonşon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale nəboŋ tobis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən bəris nəsa bəvisi.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin pisi ludas vanuan gəgəras gail ləbidaŋ hən ləbeliblibon ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mo loləboi ləbıgıl bimat sile. ⁶⁰ Be ləsəsab naliblibonən ideh tonor hən aYesu bimat sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isobur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəbigol naim siGot bimasirsir ale um tətəs həni len nəmariboŋ bitor.’ ”† ⁶² Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəbetətəs gol gaiug? Na-kel-kotian səlaru ekitin a?” ⁶³ Be aYesu sasor. Ale abiltihai tutumav ikel mai ke, “Nukel idan mai gaiug len nahəsən aGot nəkadun nəmauran, ke, gəbəvi aKristo, aNətun aGot, gikele mai ginamito!”

† 26:61: Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəbigol naim siGot bimasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.”

⁶⁴ aYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh mäteris aNatun Nəvanuan ðebətah len navəlan nəmaŋu siGot tovi aBiltidaŋan. Dereh mäteris ðegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taŋtaŋor, itar nahurabat san hən ðevusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləŋon nəvanuan ideh am hən ðikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətosəsəloŋ hən tosor mədas aGot! ⁶⁶ Gamit mətunau məb həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən ðimat! Timasmat!”*

⁶⁷ Beti loŋulai nəhon aYesu, lotuhi, luŋosi.* ⁶⁸ Lohəłasi ke, “Kristo, gətavi aKristo gepəhav utaut! Kel mai ginamito, ase iŋos gaiug?”

aPita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.” ⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!” ⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsən aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadaŋ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboŋ namttosəsəloŋ hən nadolom, namttosəsəloŋ ləboii ke govi auleKalili, nadolom ikel uri.” ⁷⁴ Beti len nahəsən aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbəkutin, aGot tipansəm ginau!”

Vəha-sua ŋai natoulumən ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulumən ðekəkəraiko, dereh gikel vəhator həni ke gəsələboi ginau.”* Nasoran siYesu a mō etunus nəlon aPita, ale evivile, itaŋ habat.

27

Loriŋ aYesu len navəlan aPilate

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan sorŋilan, abiltihai tutumav piŋisi mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luŋonŋon tətəs hən ləbŋihol kitev nəpiŋisəl hən ləbŋigol aYesu ðimat.* ² Beti luŋanŋis gati, losəhari van, loriŋi len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

AJutas itahətah hən gai

(Ūman 1.18-19)

³ AJutas, toriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboŋ torisi ke nəSanhitrin toriŋi ke aYesu ðimat, aJutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail. ⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriŋ ategaii len navəlamito hən ðimat naut kəmas saŋol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən ðimat.

* **26:64:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **26:66:** Lev 24.16 * **26:67:** Isa 50.6 * **26:75:** Mat 26.34

* **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a mō ləbŋidam həni, naJu gail lodədas ləbŋigol avan ideh ðimat.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hən datberij nəvat egai hən biḅon mai nəvat hən naim siGot bathut eḅinḅinjal, eḅur nəda hən nəmatan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol ḅonḅon. Nəḅoḅ lotohol tonoḅ, loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau. Loḅur nətan enan hən ḅegəm vi ut natətavunan simetḅos gail. ⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəḅoḅ ta daməḅai. ⁹ Beti nəsa ahai kelkel ur, aJeremiah totosi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodari hən ləḅeḅur atenan həni, ¹⁰ ale loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau, hum Nasuḅ aGot tokele hən ginau.”*

AYesu a mō hən aPilate

(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

¹¹ Nəḅoḅ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonoḅ, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiḅ seJu gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug ḅoh gukele.”

¹² Be nəḅoḅ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. ¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəloḅ hən natit tosəḅur lotosor tas gaiug həni a?” ¹⁴ Be aYesu sasor vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nəgavna ipan habat lan.

Pilate erij aYesu len nəmatan

(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova piḅi, nəgavna ikad nəvide sua. Idari hən avan sua totoh len naim ḅəḅanḅis ḅevivile husur naləḅonjan sinaluḅoh. ¹⁶ Len nəḅoḅ enan, len naim ḅəḅanḅis, ikad naulurman sua nəvanuan piḅi lotoləḅoii, nahəsən aYesu Parappas. ¹⁷ Nəḅoḅ naluḅoh lotobonḅon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoloḅon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸ (APilate eləḅoi buni ke naJu gail loriḅ aYesu len navəlan husur lototaḅulul bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bəḅbətah hən nakotan. Nəḅoḅ toḅətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməḅai len nəḅəḅer, noləḅon isa masuḅ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lusorsor mai naluḅoh hən ləḅigol husur galito, us aPilate hən ḅigol aParappas ḅevivile mai aYesu ḅimat. ²¹ Imaienan, nəḅoḅ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoloḅon nəḅigol gəlar ta be ḅevivile mōs gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” ²² APilate esəhoḅut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?” Galit piḅ luke, “Timat len nəhai balbal!” ²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

²⁴ Nəḅoḅ aPilate toləḅoii ke edədas ḅigol natideh hən ḅegəgel hən nəvanuan salito, be nabiltimədasian etuḅat len naluḅoh, ilav nasiloḅ topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” ²⁵ Beti nəvanuan gail piḅi lusor vari ke, “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!”

* **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15 † **27:24:** Ekəkəsəval hən ḅəḅusani ke gai ehur nanoran, sagol natideh tolaḅur nanoran.

26 Beti igol aParappas evivile mōs galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.† Ale erin̄ aYesu len navəlalito hən ləb̄ipōs gati len nəhai balbal.

*Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)*

27 Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit pisi luḅonḅon garu lan. 28 Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekin̄ lan. 29 Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulgəgau, ale lorin̄i len nəkadun aYesu hum nəkraun sekin̄. Lorin̄ natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekin̄. Beti lotəḅedur bathurien, lotub̄at sor vilesi ke, “Sal suh nakin̄ seju gail!” 30 Loḅulaii, ale lusab̄ul natenan hun nəhaie dani, luḅas nəkadun həni. 31 Nəḅoḅ lotosor vilesi tonon̄, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tət̄as, ale losəhari van hən ləb̄ipōs gati len nəhai balbal.

*Lupōs gat aYesu len nəhai balbal
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

32 Len nəyaran salit dan nabiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. 33 Nəḅoḅ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nabəlashukadhutəmat). 34 Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuḅ lan maii, be nəḅoḅ aYesu tomun risi, emətahuni. § 35 Beti lupōs gati len nəhai balbal.*

Nəḅoḅ lotoḅos gati tonon̄, lopəḅehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḅisab̄ ase ḅilav nahurabat viSusua. 36 Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. 37 Lutos gat nəsa aYesu toḅole tosa, ale lorin̄ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kin̄ seju gail.” 38 Ikad nəvanuan vənvnənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, toḅon len nəmair san.

39 Nəvanuan gail lotoḅot, lohələs aYesu, sor məd̄as nahəsan. Loḅit nəholit van həni, * 40 luke, “Gaiug goləḅoi gəḅigol naim siGot ḅimasirsir ale len nəmariboḅ ḅitor um təlmam həni a? Bimaganan, gəḅevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Marin̄ dan nəhai balbal!”*

41 Len navide tomaien̄an, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor vilesi, luke, 42 “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edəd̄as ḅilav kuv gai! Inau ke tovi kin̄ seIsrael a? Bimaganan, timarin̄ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kin̄. 43 Erin̄ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot ḅeləḅoni, tilav kivi.”*

44 Nəvanuan vənvnənah ḅəlaru artotahətah təban aYesu, ḅəlar am aroḅəmaien̄an, aroḅələsi.

*Nəmatan siYesu
(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

45 Len natub̄lial nəmargobut ikabut gol pis naut kavkav van vəbar namityal totor ut məd̄au. 46 Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan

† 27:26: Nəḅoḅ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəl̄ai o nahud-hubələseh̄w gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanisimen totibau toləḅoi ḅigol nəmatan.

§ 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuḅ len nəwain hən nabus hən na-pōs-gati-an asike ḅibar masuḅ hən avan ideh lotoḅos gati len nəhai balbal. * 27:35: Psa 22.18 * 27:39: Psa 22.7

* 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43: Psa 22.8

matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, gorin gabulan ginau sil nəsə?”*

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəlon həni, lunau suluvi, lunau ke tokis aElijah. ⁴⁸ Vəha-sua n̄ai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* ⁴⁹ Be galevis am luke, “Rinji! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o tebuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsəl, imat.

⁵¹ Len namityal enan n̄ai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tubat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan ekurkur, nəvat gail lumapūpūl, ⁵² nəburhuvat nəmatan losənjav. Ale aGot igol nəvanuan isobur lotovi esan lule məhat dan nəmatan. ⁵³ Ale lovivile dan nəburhuvat nəmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu lobis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isobur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboŋ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNaton aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaʔut tosobur lotohusur aYesu, kəkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsə tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nəboŋ namityal pəpadaŋ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hən aPilate. Eus niben aYesu. APilate idan̄ həni ale ikele idan̄ ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹ N̄a aJosef eruŋ gole len nəkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Erinji len nəburhuvat nətavunan san toveveu, tota puŋuli tia len nəvat. Erib hən nabiltivat hən b̄ipat gol nabopita hən nəburhuvat nəmatan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a m̄o, a tut kəkereh dan nabopita hən nəburhuvat nəmatan.

Lokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan

⁶² Pelan han, tovi nəmariboŋ tohusur Nəboŋ hən Nautautan hən nəPasova, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luŋonb̄on, luvan hən aPilate. ⁶³ Ale luke, “Nasub̄, namtunau təlmam hən nəsə nəvanuan gəgəras egaii tokele nəboŋ tomar sal. Ike, ‘Len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol nile məhat.’” ⁶⁴ Imaianan, namtuke gikele hən nasoltia sam̄ gail ke lekətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan vəbar nəmariboŋ titor. Asike datbigole, ahai susur san gail hum ma ləb̄evənoh niben ale kel mai nəvanuan gail ke tole məhat dan nəmatan tia! Ale b̄imaienan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a m̄o.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kəkəta-kəkol-an gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətəkətkəta kəkol gat nəburhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lokəkol gat nəburhuvat nəmatan, lorin̄ na-burut-gati-an lan ale lorin̄ nasoltia gail hən ləb̄ekəkəta kəkol həni. Lugol natgalenan len nəSappat.

* **27:46:** Psa 22.1 ** **27:48:** Naspons evi nəkasbəta nətəs. Evi natsua tomədmədaui toyanyan̄ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Iban̄ bur. * **27:48:** Psa 69.21 * **27:51:** Exo 26.31-33
* **27:55:** Luk 8.2-3 * **27:63:** Mat 16.21, 17.23, 20.19

28

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

1 Nəboŋ nəSəppat enan tonon, nəmav topitau dudulan somilan, len nəmaribon metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis nəburhuvat nəmatan.* 2 Vəha-sua ŋai ikad nəbiltidu, bathut aŋel sua siNasuŋ evi pan dan nəmav, ale erib kuv nəbiltivat topat gol nəburhuvat, ebətah lan. 3 Nənahənah han emial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. 4 Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat, ninelit epil lan, lomninminikot, luteh matmatiov. 5 Beti aŋel isor mai napəhaŋut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke məreris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. 6 Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia surian ŋai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. 7 Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəlon! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a nŋo hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.’ Enan ŋai na-kel-uri-an sagw.”

8 Napəhaŋut gəlaru arugam tutut dan nəburhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemkeman ale arusaŋsaŋut hən arbikele mai ahai susur san gail. 9 Vəha-sua ŋai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. 10 Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aŋagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginau ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

11 Nəboŋ napəhaŋut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan lovi lan nəbiltivile. Ale lukel ur natit pisi tovisi mai abiltihai tutumav gail. 12 Abiltihai tutumav gail lubonbon mai alat lotoil a nŋo hən nəvanuan gail ale ludan hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isobur mai nasoltia gail, 13 lukel mai galit ke, “Mətekəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboŋ namttopat.’ 14 Agavna Pilate bəsəsəlon hən natenan, dereh namtetəŋov nəlon hən asike mətbikad nəpanismen ideh.” 15 Imaienan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naju gail lukele van vəbar nəboŋ ta daməŋai.

Nakelean naməkot siYesu

(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

16 Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan naŋvehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləbēvi lan. 17 Nəboŋ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nəlon-uri-an. 18 AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaŋan hən na-il-a-nŋo-an pisi len nəmav mai len navile a pan. 19 Imagenan, mitivan hən mətbəŋusan naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləbegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.* 20 Vusan galito hən ləbigol natit pisi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan, nagilen natit pisi.”

* **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmaribon metəkav hən nawik, gidato datokis nəmaribon enan hən nəSade. * **28:1:** Mat 27.56 * **28:19:** Uman 1.8

Mak Na-kel-uri-an tovoi aMak totesi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan pisi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan pisi ləbikad nadəlomian len aYesu. Itosi mōs ase?

Itosi mōs alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a mō hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədañan san iparpar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu evusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehur as galito?

Ehurus aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehurus ahai susur san gail, ehurus naluvoh gail lotohusur aYesu, marmar len namerikel togol gail. Ehurus nəvanuan gail lotomətahun aYesu. Natgalenan evisi najs?

AYesu epusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30. Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuv hən nəpusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədañan san. AMak eləñon ke tiparpar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən bələñon bisa vəsa ale hən bimat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidan am hən ləbehusur aYesu, naut kəmas nəmauran bidañ o ləbeləñon bisa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14–9.50)

3) AYesu erin naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1–15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

*AJon Baptais eutaut hən nəpısal
(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)*

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totes gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw
teil a mō hən gaiug,
hən beutaut hən nəpısal sam.*

* 1:1: Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * 1:2: Mal 3.1

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas tobb̄besw ke,
 ‘Geutaut hən nap̄isal m̄os Nasub̄,
 gigol nap̄isal san gail linor!’ ”*

⁴ Imagenan, aJōn evisi, itoh len naut masmas tobb̄besw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən b̄imasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən b̄erubat nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai nap̄rovens Jutea kavkav luvan hən ləb̄esəsəloŋ həni. Ale nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJōn, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuŋ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum həni.†

⁷ AJōn ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idan səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəb̄etəŋadur, sah rubat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Len nəboŋ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJōn ibaptais həni len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboŋ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar pul nəmav hən tosəŋav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, surman nətav.§ ¹¹ Beti esəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anaturgw ulum̄an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuŋ hən gaiug.”*

ASetan italtal sobuer hən aYesu hən bigol bisa

(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Vəha-sua ŋai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tobb̄besw. ¹³ Itoh ei len nəmariboŋ tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalililai lotoləboi ləb̄isah pəpasi ale aŋel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metəkav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboŋ galenan, aenemi siJōn lutah gati, rinji len naim bəbanjis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihəbələn aGot egəm pəpadan. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovi enan!”

¹⁶ Boŋ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiŋan, aSimon mai aAdru artoabar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ŋai arorin nalevlev səlar gail, arohursuri.

¹⁹ Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJōn alarmiŋan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobotan

* **1:3:** Isa 40.3 † **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah rubat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal tophəpəhw.

* **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutah gat aJōn Baptais nasihau esua hudhute husur nəboŋ aSetan totaltal ris aYesu hən Bigol bisa. AHerot Antipas eriŋ aJōn len naim bəbanjis husur aJōn tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ŋai ekis gəlaru hən arbitah maii, ale arorij atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

*AYesu ehut nanunun sua tosa
(Luk 4.31-37)*

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəSappat əbis len naim nabonbonan seJu gail, epusan. ²² Nəvanuan luɓaŋ len naɓusanan san bathut epusan sumān naulumān tokad na-il-a-mo-an kitin, sasumān ahai pusan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ŋai len naim nabonbonan salito ikad naulumān tokad nanunun nəmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəm hən gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm mōsi.” ²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəmargobut, ike, “Gemədaul Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nəmargobut igol atenan totaltaloŋ hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəmargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaŋmaŋ lan, lotuɓat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naɓusanan veveu tomabe ganān? Ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperŋan tutut hən naut pisi len naut a Kalili.

*AYesu igol nəvanuan isoɓur lumaur
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim nabonbonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu tobis, vəha-sua ŋai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən bəbətah. Naməsahan inoŋ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəboŋ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsh mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan pisi len nabiltivile kavkav loluɓoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoɓur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoɓur ale igol lodədas ləbisor husur loləboi gai tia.

*AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Pelan han, dudulan somilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toɓəbesw ale isor tuɓ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoŋi. ³⁷ Nəboŋ lotosabi luke, “Nəvanuan pisi lokətkəta doŋ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəbikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəm mōsi.” ³⁹ Na iyar tur pīs naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim nabonbonan salito ale ehut natəmat gail.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Naulumān tokad naleprosi egəm təjedur təban aYesu, eŋiri ke, “Gəbələŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaŋis masuɓ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia

ʋusan gaiug hən ahai tutumav hən ʃebunus husur nibem̄. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan sam̄ aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləbeləboi səhoti ke gotomaur.”*

⁴⁵Avil ategai ivan, ikel ur nəsa tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoʋur. Naten igol aYesu saləboi ʃebis len navile ideh len nəhən nəvanuan gail bathut naluʋoh ludar visi, be itoh len naut gail lotobəbesw. Be nəvanuan gail len naut pisi ei logəmgəm həni sal.

2

AYesu igol avan sua nətarhəben tomat imaur (Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹Husur nəmariboŋ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboŋ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoʋur lotosəsəloŋ həni ke totoh ei, ²logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsəlaboi ləbeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat naluʋmən nətarhəben tomat, ⁴be lodədas ləʃibar aYesu bathut naluʋoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol nəʋur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale lorinŋ tur hən nəbateh vi pan, atenan nətarhəben tomat, topat lan. ⁵Nəboŋ toris nədəlomian salito, aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ke, “Natugw, nəsaan sam̄ gail lumarubət.”

⁶Be ahai pusan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷“Gai ekəmaienan mabe? Isor mədas aGot! AGot səʃon ŋai eləboi ʃeruʃat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸Vəha-sua ŋai aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹Nəʃikel mai ategai nətarhəben tomat ke, ‘Norubət nəsaan sam̄ gail,’ o nəʃike ‘Gile məhat, pat nəbateh sam̄, giyar,’ nəsa emədmədaui am?”* ¹⁰Be nuke məteləboii ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən ʃeruʃat nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəbəʋusan nədaŋan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ike, ¹¹“Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄, givahim sam̄.”

¹²Vəha-sua ŋai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhən nəvanuan pisi. Lumaŋmaŋ masuʋ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienən boŋ ideh sal!”

AYesu ekis aLevi (aMattiu) (Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³Beti aYesu evivile, etəlmam hən ʃiyar tarhət nabiltiwai Kalili. Nabiltiʋoh egəm həni ale eʋusan galito. ¹⁴Len nəyaran san van, eris aLevi anatan aAlfeus tobətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

¹⁵Ŋa aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləʃihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoʋur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosoʋur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶Be nəboŋ ahai pusan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaianan, lous ahai

* **1:44:** Lev 14.1-32 * **2:9:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ʃigol eru en pisi, ale nəʃike, ‘Norubət nəsaan sam̄ gail,’ mətsələboii ke lumarubət o ləsəmarubət. Be nəʃike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətʃerisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən b̄irer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsaŋəm hən nəbəkis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəbəkis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboŋ galevis ahai susur siŋon mai naFarisi gail ləsəhan† hən ləb̄isor tuv̄. Ale loŋəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siŋon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləb̄isor tuv̄, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̄an tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulum̄an tolah totoh mai galit sal. ²⁰ Be naulum̄an tolah, nəboŋ b̄egəmai hən ləb̄əsəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhān.

²¹ “Səkad avan ideh toŋisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, nəŋisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̄o. ²² Natsual am, səkad avan ideh toŋir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mēdas nəwain mai nahurhuwain ŋisi.”

Nausian husur nəSappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Len nəSappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotubat kin b̄ur nəhavhuwit gail. * ²⁴ ŋa naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mətsav̄ururŋ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah mai lotopar hanian, lotomalkəkāt a? Nəboŋ aApiatar tovi b̄iltihai tutumav, aTevit ebis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləbihani. * Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.” * ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “NəSappat, aGot igole m̄os nəvanuan, sagol nəvanuan m̄os nəSappat. ²⁸ Imaienan, aNaturan Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSappat am.”

3

AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Len nəboŋ sua tile am, aYesu ebis lohoim nəb̄onb̄onan seju gail tətās, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, toŋəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləberis b̄igol atenan b̄imaaur len nəSappat. Bigole, dərəh likot həni ale kel uri ke toŋur kotov nalo hən nəSappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, toŋəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datb̄igol b̄ivoi len nəSappat o hən datb̄igol b̄isa? Inor hən datb̄erih̄ təlmam hən nəmauran o hən datb̄igol nəmatan?” Be naut eb̄ut, ləsasor vari.

† **2:18:** Najū gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləb̄isor tuv̄, ləsəhan hən ləbitaŋ husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. § **2:22:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu b̄urhulon. * **2:23:** Deu 23.25 * **2:25-26:**

Lev 24.9 * **2:25-26:** 1Sam 21.1-6

⁵ Len nəlöl paŋpaŋ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iyonvon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlaŋi!” Ale isar həni, navəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ŋai naFarisi gail lovivile, luḃonḃon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləḃisor utaut hən ləḃemədas bu aYesu hən ḃimat.

Naluḃoh tarhəḃiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiḃuḃoh lohusuri. Nəḃoŋ lotosəsəloŋ husur natit piḃi aYesu togole, nəvanuan isoḃur logəm həni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluḃoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabot viri hən asike nəvanuan ləḃeluḃoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboŋ enan igol isoḃur lumaŋur tia ale isoḃur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləḃibari. ¹¹ Ale nəḃoŋ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

AYesu itabtabuh len ahai piḃipisul lotovi 12

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Beti aYesu etəvəhuh vi məhat, ekis alat gai toləŋon galito ale logəm həni. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləḃithat mai; ekis galit hən ahai piḃipisul gail hən ḃesəvat galit van hən ləḃikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an mai galito hən ləḃehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nəḃəsəlit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aŋon aḃan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot ḃeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluḃoh logəm ḃonḃon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləḃihan. ²¹ Nəḃoŋ nəbathudud siYesu lotosəsəloŋ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke lithat gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai piḃusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a nəo hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaŋan seḃiltitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləḃoi ḃehut aSetan mabe? ²⁴ Nəvanuan lototoh pipihəḃəlan nakin len nəkantri sua ḃibalkabaŋ, nəkantri dereh timaḃulḃul. ²⁵ Nəbathudud ḃibalkabaŋ, dereh timaḃulḃul. ²⁶ Len navide tomaianan, aSetan təḃal mai gai gabag, alat pipihəḃəlan lətapəpəhw, gai asike taləḃoi tail gəgat am, nədaŋan san tanon. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləḃoi ḃəḃis lohoim sinabəhariv todaŋ hən ḃitariv kuv natit san gail. Be a nəo, ḃibaŋjis gat abəhariv, beti eləḃoi ḃitariv kuv natit piḃi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruḃat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləḃisor tas aGot o ləḃemədas

* **3:18:** NaSelot evi avan ideh len naluḃoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḃibal mai galito, hut galit dan naut a Jutea. † **3:27:** Namilen ke avan ideh saləḃoi ḃəvənah dan navəlan aSetan, be ḃibaŋjis gat aSetan, eləḃoi ḃehut natəmat san gail.

nahësan. ²⁹ Avil avan ideh tosor mēdas aNunun aGot, asike aGot erubāt nēsaan enan dani boŋ ideh. Be nēsaan enan san, tonor hən nēpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaienan husur ahai pusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm tēban naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopisul van hēni, kisi gəmai. ³² Naluʋoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anam̄ mai aʋam̄ gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aʋagw gail?” ³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobətah dar visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aʋagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nēsa aGot toləŋoni, gai evi aʋagw o aʋavinegw o anagw.”

4

*AYesu ibol husur namisurhuwit
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ AYesu etubāt pusan tētas tarhəbilitiwai Kalili. Nabilitluʋoh logəm bonbon dar visi gol tosaŋ len nabot, bətah hən bepusan. Ale nəvanuan gail pisi losuh pəpadaŋ hən nabiltiwai, a ut. ² Eʋusan galit hən natit isoʋur len nəbol pusan gail. Ale len napusanan san ikel mai galit ke, ³ “Səsəloŋ! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail, galevis luteh metpisaŋ, ale nəman naməsav gail logəm han pis gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan, ale nəboŋ nawit toton, nəhau eruŋ gut buni, gol səʋan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luʋan. Sua iʋan vəkad 30, sual am iʋan vəkad 60 ale sua tētas am iʋan vəkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədarinjan hən besəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

*AYesu ibol pusan hən nəsə?
(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Nəboŋ aYesu totoh səbon mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəbol pusan gail hēni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nəsə tosusuah husur natohan pipihəbəlan mai gamito hən mətəbələboii. Be alat lototoh vivile, nukel nakitinan pisi mai galito len nəbol pusan gail ¹² hən natosian siGot Bisarpoh toke,

“ ‘Naut kəmas ləbəkəta, kəta,
ləsəkəta ləboi nəsə aGot togole;
naut kəmas ləbesəsəloŋ, səsəloŋ,
ləsəsəsəloŋ ləboi nəsə aGot togole.
Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
ale taruʋat nəsəan salito.’ ”*

*AYesu isor vəsvəsai nəbol pusan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

* 4:12: Isa 6.9-10

13 Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nəböl pusan enan a? Bimagenan, məteləboi nəböl pusan ideh mabe? 14 Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. 15 Namisurhuwit toteh metpısal ehum alat lotosəsəloŋ hən nasoruan siGot. Ale nəboŋ lotosəsəloŋ həni, vəha-sua ŋai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. 16 Nəvanuan galevis lohum namisurhuwit toteh len tan tobaŋ vat. Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ŋai lohəhaʋur lan. 17 Be husur lohum nawit nəharhəte sakir sədaŋ, ləsətov sabəlav. Ale nəboŋ lotoləŋon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadəlomian. 18 Nəvanuan galevis am lohum namisurhuwit toteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan. Losəsəloŋ hən nasoruan 19 be nəlolit etuhətuŋ hən nəmauran hən navile eg a pan, naləmasian hən natite mai na-ləŋon-masuv-həni-an hən natgalevis am lobis len galito gol loruŋ gut bun nasoruan hən asike biʋan. 20 Nəvanuan galevis tile am lohum namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luʋan masuv, galevis luʋan vəkad 30, galevis luʋan vəkad 60, galevis am luʋan vəkad 100.”

Nəböl pusan husur namial (Luk 8.16-18)

21 Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən bəsusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai namial toilit lan. 22 Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tipərpar. 23 Nəvanuan tokad nədarinjan hən bəsəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

24 Beti isor tətəs mai galit ke, “Məteləlagau hən gamito! Mətesəsəloŋ husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəloŋ-husuri-an samito, ale tivan am. 25 Bathut avan ideh nəlon toməbur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətəhən bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəböl pusan husur namisurhuwit totov

26 Beti aYesu ike, “Natohan pipihəbəlan aGot imaiegai: Ikad naulumjan tobubulan namisurhuwit len tan. 27 Nəboŋ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. 28 Nətan səbon evəhasus hən nawit: a mo nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iʋan hən nəhavhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. 29 Be nəboŋ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan ivan, ita kokotovi hən naʋu tohab husur nəboŋ hən nəmatuan egəmai.”*

Nəböl pusan husur namisurhumastat (Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

30 AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoʋ hən natohan pipihəbəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəböl pusan tomabe? 31 Imaiegai: Nəvanuan iməbul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail piŋi len tan 32 be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian piŋi. Nəpəshət gail topaŋil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ŋodŋod halit len gail, len nəmol han.”

33 AYesu ikel nəböl pusan isəbur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbələboi səhoti. 34 Len nəhon nəvanuan gail,

* **4:29:** Jol 3.13. Naʋu tohab, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən naʋu tomaianan.

natit p̄isi tokele, ikel mai galit len n̄əb̄ol p̄usan gail ŋai. Be n̄əb̄oŋ totoh mai ahai susur san gail s̄əb̄olito, isor v̄əsv̄əsai namilen natgalenan.

AYesu igol n̄əlan mai nabiltiwai arovi pan
(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Len n̄əb̄oŋ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarh̄ət n̄əwai egai.” ³⁶ Ŋa loriŋ naluṽoh, lusah maii len nab̄ot ale luvan. (Ikad nab̄ot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Los̄əhoṽut h̄ən nabiltilan toḡəmai tokud h̄ən n̄əwai. N̄əwai epus vi lan nab̄ot gol totub̄at pul h̄ən b̄emun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lov̄əŋoni, lukel maii ke, “Eee Hai p̄usan, namtomun! Ḡəs̄ənau ginamit a? Nab̄ot idod!” ³⁹ Ŋa aYesu ile māhat, esivoh len n̄əlan, ikel mai n̄əwai ke, “Gem̄ədaui! Vi pan!” Ale n̄əlan idar buni, naut et̄əmat. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “M̄ətovi batm̄ətahw gail a? M̄əts̄əkad nad̄əlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lon̄inm̄inikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, n̄əlan mai nabiltiwai lugol husur n̄əsa tokele!”

5

Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Ale lubar n̄ətarh̄ət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² N̄əb̄oŋ lotobar naut enan, aYesu imariŋ dan nab̄ot. V̄əha-sua ŋai naulum̄an tokad nanunun tosa eḡəm len nab̄urhuvat n̄əmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh b̄urhuvat n̄əmatan gail. N̄əvanuan gail lod̄ədas l̄əb̄iban̄jisi am h̄ən natsen. ⁴ Luban̄jisi narien ḡəlaru mai nav̄əlan ḡəlaru h̄ən natsen v̄əha-s̄əb̄os̄əbur tia, be igol natsen toban̄jisi nav̄əlan imarmaricot, mai natsen toban̄jisi narien, ilab̄ub̄uri. S̄əkad avan ideh tokad n̄ədan̄an h̄ən b̄et̄əgau gati. ⁵ Akis len nalenn̄əyal mai nalenmariug, iyar l̄əb̄ len nab̄urhuvat n̄əmatan mai nav̄əhuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag h̄ən n̄əvat.

⁶ N̄əb̄oŋ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van h̄əni, et̄əjedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi h̄ən ḡəb̄em̄ədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nah̄əs̄an aGot noŋir gaiug ke sagipans̄em ginau, sagem̄ədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nah̄əs̄am̄ ase?” Ale ike, “Nah̄əs̄agw aLuṽoh husur namtusoḡur.” ¹⁰ Ale lon̄ir v̄əha-s̄əb̄os̄əbur h̄əni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len n̄ətarh̄əvehuh ei ikad nabiltiv̄əsh̄əbuai lotohan. ¹² Ale nat̄əmat galenan lon̄ir aYesu ke, “S̄əvat ginamit van h̄ən nav̄əsh̄əbuai h̄ən namt̄əb̄əbis len gail.” ¹³ Ŋa idam̄ h̄əni. Ale nat̄əmat lumakuv dan naulum̄an, l̄əbis len nabuai gail. Ale nav̄əsh̄əbuai lon̄ur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotok̄ək̄əta t̄əban nav̄əsh̄əbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi h̄ən l̄əb̄ikel ur n̄əsa tovisi. Ale n̄əvanuan gail lugam ḡəm h̄ən l̄əb̄eris n̄əsa tovisi ei. ¹⁵ Ale loḡəm h̄ən aYesu, loris atenan a m̄o tokad naluṽoh h̄ən nat̄əmat ale loris ke esun nahurabat, eb̄ətah, imaur t̄ətas, n̄ənanuan san et̄əlmam, imasil. Ŋa lom̄ətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris n̄əsa tovisi, lukel ur natit p̄isi tovisi mai galit lotomad̄haḡəmai. Lusor husur naulum̄an tokad nat̄əmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, n̄əvanuan gail len naut enan lotub̄at ŋir aYesu ke teriŋ naut salit gail.

¹⁸ Nəboŋ aYesu tosaŋ len nəbot, naulum̄an a m̄o tokad natəmat gail eŋir aYesu hən biŋtaŋ maii. ¹⁹ Be aYesu sədəm̄ hən, ike, “Givahim vān hən nəbathudud saŋ ale kel mai galito hən natit piŋi Nasuḅ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekaḅolis, etuḅat kel ur natit piŋi aYesu togole m̄osi. Galit piŋi ei lumaŋmaŋ len natit tokele.

*Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsaŋ
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)*

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len nəbot təlmam vi lan nətarhəte. Nəboŋ tobar nətarhəwai ei, nabiltiluḅoh loḡəm ḅonḅon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsaŋ aJairus toil a m̄o hən naim nəbonḅonan ei egəm hən aYesu. Iteŋ bathurien. ²³ Eŋir aYesu, ike, “Nasuḅ, anatvavigw pəpadaŋ hən ḅimat. Gegəm vahim bai hən gəberieŋ navələm̄ lan hən ḅimaur, asike ḅimat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiluḅoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhaḅut sual ei toməsaŋ, nəda han togam hən nasiŋau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan nareran luḅəḅur lurer səḅuer hən be lugol eləŋon isa vəsa ŋai. Eḅur hən natit piŋi san hən ḅəvur galito, be səmaur. Eməsaŋ habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsəloŋ hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəḅibar nahurabat san, dereh nimaur.” Ŋa eliligis hən gai len naluḅoh maḅun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua ŋai nəḡaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməsahaŋ san inoŋ. ³⁰ Nəboŋ alitenan tobar aYesu vəha-sua ŋai eləboi len gai gabag ke nədaŋan ivan dani. Ŋa ipair len naluḅoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Aŋai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluḅoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən ḅisaḅ nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhaḅut toləboi nəsa tovisi hən, emətahw, ipab. Egəm hən, iteŋ bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nədəlomian saŋ igol ke gotomaur. Givan, len nələm̄ gikad natəmat, na-ləŋon-isa-an saŋ inoŋ.”

³⁵ Nəboŋ tosorsor sal, nəvanuan galevis loḡəm len naim siJairus toil a m̄o hən naim nəbonḅonan, lukel maii ke, “Anatvaviŋ imat tia. Sagemədas aŋai pusan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsəloŋ hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riŋ nələm̄ len ginau ŋai.” ³⁷ Beti aYesu sədəm̄ hən avan ideh hən ḅəhusuri, be idaŋ hən aPita, aJemes mai aJon, aḅan aJemes ŋai.

³⁸ Nəboŋ lotobar naim sitenan toil a m̄o hən naim nəbonḅonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taḅtaḅor, lototaŋ, lotois habat. ³⁹ Nəboŋ toḅis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətoləŋon isa, mətutaŋ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari ŋai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eḅis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəḡau navələn alitenan ale ikel maii len nasoran san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ŋai natuhtəbarehreh nədəm̄ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboŋ lotoris natenan lumaŋmaŋ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idaŋ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən ḅihani.”

6

*Alat a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ AYesu erieŋ naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale aŋai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etuḅat hən napusanan len naim nəbonḅonan

ale isoður lotosæsəloŋ luþaŋ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaienan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ŋai, anatun aMeri, aŋan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aŋavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut piŋi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas biġol namerikel ideh len naut enan, be eriŋ navəlan len nəvanuan eviŋ ŋai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale iþaŋ husur nadəlomian salit toðuer.

AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləbeum mōsi

(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

Beti aYesu iyar husur navile viŋisua, eþusan. ⁷ Ale ekis bənbəon hən ahai susur san gail ale etuðat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaŋan hən na-il-a-ŋo-an hən ləbehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səseŋon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuŋ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ŋai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətəbebis lan, mititoh ei vəbar mətəberin naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsahəhəvur hən mətəbitoh lan, ləsasəsəloŋ hən gamito, məteriŋ naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav biŋmakuv dan gəlaru. Natenan tevi hən biŋmasil hən galit ei ke aGot sahəhəvur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito.

¹³ Lohut natəmat isoður, ale lovəhas nəvanuan isoður lotoməsah hən naoil naoliv, ale lumaur.*

Nəmatan siġon Baptais

(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁴ AHerot Antipas, aKiŋ esəsəloŋ hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail piŋi loləboi nahəsan.† Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi biġol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esurŋan ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

¹⁶ Nəboŋ aHerot tosəsəloŋ hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, baŋisi, ale riŋi len naim bəbaŋis. Igol tomaienan sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aŋan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəbesəhar asoan aŋan.”* ¹⁹ ŋa aHerotias, nəlon eþəŋas aJon, eləŋon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ŋai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboŋ aHerot tosəsəloŋ hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas bəsəsəloŋ hən aJon.

* **6:11:** Nəboŋ naŋu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav biŋmakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail ləbiŋbiŋjal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke liġol husur nəvide enan hən biŋmasil hən naŋu gail lotomətahun ləbiŋpair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit ləbiŋbiŋjal ale dereh lipanis.

* **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəboŋ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anaton aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboŋ tokəkereh ŋai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21

²¹ Imaienan van van, be boŋ sua aHerotias isaḅ naḅisal sua. Len naḅiltiboŋ hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanan n̄os naḅiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboŋ enan husur eləboi biŋol aJon biḡat. ²² Nəboŋ anat-vavin aHerotias tobis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhəvur masuḅ həni. Ale aKiŋ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləŋoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsan ke, “Natideh gəḅeusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas ḅevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətəḅul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloh sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Na vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən biḡa kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸ Ipat nəkadun aJon len nasiloh, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ ahai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len naḅur nəmatan.

AYesu evəŋan alaluman lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləḅikel maii hən natit piŋi lotogole mai lotopusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləḅihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datḅitoh səḅodato ale ŋavŋav kəkereh.”

³² Na lusah len naḅot səḅolito, lorin naut enan, lovi lan naut toḅḅesw. ³³ Wake isoḅur loris lotovan ale loləboi naut ləḅevi lan. Ale nəvanuan isoḅur len navile gail lugam vi lan naut en toḅḅesw ale lubari a n̄o.

³⁴ Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomariŋ dan naḅot, aYesu eris naḅiltiḅoh ale nəlon itariŋis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən ḅekətkəta təban galito. Ale etuḅat vusan galit hən natit isoḅur.*

³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan piŋi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləḅevi lan naim viŋusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləḅepur hanian halit hən ləḅihani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit n̄iau mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtḅevur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən napurpuran hən nahəḅati toməlvor. Namtodədasi!”† ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḅoh leḅətah pəpehw len naliol tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətah ḅonḅon van vəbar galit piŋi lobətah. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav,

* **6:30:** Mak 6.7, 12 * **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 † **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaien an eləboi ḅevur nauman hən nəvanuan hən nahəḅati toməlvor.

ikel nasipaan hən gail ale ebur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbepəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail pisi.
⁴² Ale galit pisi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluʋoh lotohan tonon, ahai susur losənon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.*
⁴⁴ Len nəbon enan alalumən lotohan lovi 5,000.

*AYesu iyar len nəpon nəwai
 (Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)*

⁴⁵ Nəbon nəhanan tonon, vəha-sua n̄ai aYesu igol ahai susur səbolit lusah len nabot, il a mo, hən ləbigam vi Petsaita, tarhəbilitwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluʋoh luvan. ⁴⁶ Tosudəlaṃ galit tonon, etəvehuh len nəvehuh hən bisor mai aGot. ⁴⁷ Nəbon naut togomgom, nabot ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh səbon a ut. ⁴⁸ Eris lotomabit hən nəvarusan husur nabot isoh bur nəlan. Len nadudulan somilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai. Ike tiʋot təban galito, ⁴⁹ be nəbon lotoris toyar len nəpon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nəbon lotoris galit pisi lominninikot. Be vəha-sua n̄ai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-buri-an.” ⁵¹ N̄a isah len nabot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumarman vəsa, ⁵² husur ləsaləboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iʋonʋon.

*AYesu igol galit lotoməsaḥ a Kennesaret lumaur
 (Mat 14.34-36)*

⁵³ Nəbon lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei.
⁵⁴ Lumariṅ dan nabot, vəha-sua n̄ai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii.
⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəlon hən ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsaḥ van hən len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut pisi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nəmarireu, lorin alaten lotoməsaḥ lupat len naut nəmaket. Lonjiri ke tidam hən ləbibar nasumarhət nahurabat san. Ale galit pisi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nabij̄bij̄alan len nəvanuan
 (Mat 15.1-9)*

¹ Bon sua naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləberis aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navələlit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naju gail pisi am lohusur tin hən nəvide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len nəvide tonor beti loləboi ləbihan. ⁴ Nəbon lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləbelilos.* Lohusur nəvide tosəbur am ta sutuai hum nakəkasan hən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)†
⁵ Imaien naFarisi mai ahai pusan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam gail ləsaḥusur nəvide siḥavut sidat gail ta sutuai, ləsaḥusur nəvide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”
⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vuanan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! Alsaiah ekitin nəbon tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke,

* **6:43:** 2Ki 4.42-44 * **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi bikad namilen ke: asike luhan vir ləbəkəkəsə hanian ideh lotovuri. † **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail.

“ Nəvanuan galegai ləputsan nahəsagw len nasoran salito,
wake len nələlito, lunau ke notovi naut kəmas.

7 Lulotu səbuer hən ginau,
ləpusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.*

8 Husur gamito mətugam dan nakelean todəŋ siGot hən mətəbhusur tin hən naʋide samit ta sutuai lotovi naʋusanan sinəvanuan ŋai.”

9 Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hən nagelean, husur mətugel tabtab hən nakelean todəŋ siGot hən mətəbeil gəgat len naʋide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? 10 Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmaŋ mai anam matmat len nənauan sam,’* mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hən atəman o anan, gai timasmat tebun.’* 11 Be gamit mətuke ivoi hən avan ideh bikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hən nəbevi tarhət sam, noviol həni tia mai aGot.’ 12 Imagenan mətuke inor ŋai hən asike evi tarhət setəman mai sinan len narhidolan səlaru. 13 Ale len naʋide ta sutuai məttoke, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isoʋur tomaiənan.”

Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)

14 Beti aYesu ekis naluʋoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit pisi, mətəsəsoləŋ hən ginau, mətələboi nategai. 15-16 Nəvanuan ebiŋbiŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi biŋol həbiŋbiŋal nəboŋ natanen tobiş lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”†

17 Nəboŋ aYesu toriŋ naluʋoh hən bevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. 18 Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətəsaləboi səhoti a? Mətəsaləboii ke natit pisi vivile tobiş len niben nəvanuan saləboi biŋol həbiŋbiŋal a? 19 Husur nəboŋ tobiş, sabis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaiənan, aYesu ikele ke nəhanian pisi iveveu.)

20 Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. 21 Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənauan tosa, naitian tosa, nəvənahən, nagolean hən nəmatan, 22 naitian toʋur kotov nəlahən, na-ləŋon-masuv-an hən natite, nagolean sasa gail, nagəgərasən, naʋide naitian taʋtaʋor, nəlon toʋəvənah, nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelməlan. 23 Natgalen pisi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalənan togol nəvanuan tobiŋbiŋal, saveveu.”

Nadələmian səpəhaʋut sua savi ju
(Mat 15.21-28)

24 AYesu ile məhat, eriŋ naut enən, evi lan naut gail pəpadaŋ hən naut a Tair. Ebiş lohoim sua, be emətahun avan ideh bələboii ke totoh ei. Be edədas bəsusən naut totoh lan.

25 Ikad napəhaʋut sual ei, nanunun nəmargobut tobiş len anatvavin. Nəboŋ nəbareab enən toşəsəsoləŋ həni ke aYesu totoh, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien. 26 Evi atoʋtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hən bəhut natəmat dan anatvavin. 27 AYesu ikel mai ke, “Anatugw gail lihanukub

* 7:7: Isa 29.13 * 7:10: Exo 20.12; Deu 5.16 * 7:10: Exo 21.17; Lev 20.9 † 7:15-16: Ikad natosian galevis ta sutuai toshud hən naves egai ke: 16 Avan ideh tokad nədariŋən hən bəşəsəsoləŋ, təşəsəsoləŋ m̄au!

bai. Sanor hæn næbilav kuv nabæta hinatugw gail hæn næbïbar hæni van hæn nalipah gail.”²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuð, be nalipah gail pipitev am lolæboi læbïhan nasugbæta hilahutai.”²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut nar-sor-vari-an sanï tovoi, givan, natæmat erinj anatvaviri, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etælmam vahim. Ale næboŋ tovi lohoim san isabi ke, anatvavin topat mædau len næmel, ale natæmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹ AYesu erinj naut gail pæpadan hæn nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekapolis van væbar Nabiltiwai Kalili.^{**} ³² Nævanuan galevis losæhar nabut sua van hæn aYesu ale loŋiri hæn þerinj navælan lan. ³³ AYesu esæhar sæþon hæni vi tut kækereh dan naluðoh ale esiriv hæn næŋarhuvælan gælaru len nædariŋan gælaru. AYesu eþulai, ibar namean atenan ³⁴ ale ekæta vi mæhat vi lan næmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Sæŋav!”). ³⁵ Væha-sua ŋai nædariŋan nabut gælaru arosæŋav, namean emælala, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nævanuan gail ei ke salikel ur næsa tovisi. Be naut kæmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaŋmaŋ væsa. Luke, “Igol ivoi hæn natit þisi togole, ale igol alat lotodariŋ þulol, losæsæloŋ mai nabut gail, igol lusor.”

8

AYesu evæŋan alaluman lotovi 4,000

(Mat 15.32-39)

¹ Len næboŋ sual am, ikad nabiltivuðoh lotogæm þonþon, ale læsækad natideh hæn læbïhani. AYesu ekis ahai susur gail gæm hæni, ikel mai galit ke, ² “Nælogw itariŋis naluðoh egai bathut lutah mai ginau husur næmariboŋ totor tia ale læsækad natideh hæn læbïhani. ³ Næmal ihat galit tia. Næbesævat galit van, dereh limatmatioð husur nametþisal, ale galit galevis, naþisal salit ebælav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai eþæbesw, ipat sæþon. Avan ideh elæboi þisab nabæta a be len naut egai tonor hæn þevæŋan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mætukad natuhbæta evis?” Luke, “Emælevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluðoh ke lebætah len tan. Ale itariv nabæta tomælevru, ikel nasipaan, ebur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hæn læþepæpehun gail van hæn naluðoh. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ŋai lotokade. Næboŋ aYesu tokel nasipaan hæn gail, ikel mai ahai susur san gail ke læpæpehuni am. ⁸ Nævanuan gail luhan væhanukub. Ale ahai susur losæŋon nasughanian topat, gol næhad emælevru lopul. ⁹ Ikad alaluman lotovi 4,000 ei.

Næboŋ lotohan tonor, aYesu esævat alaten vahim. ¹⁰ Ale væha-sua ŋai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hæn namerikel sua

(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logæm hæn aYesu ale lotuðat vitvituh maii. Lolæŋon ke tigel næsaban ŋa lous taltal ke tigel namerikel hæn næmav.^{*} ¹² Næboŋ tosæsæloŋ hæn

§ 7:28: NaJu gail lokis alat læsavi Ju hæn nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hæn næbevi tarhæt seju gail ŋai.” Ale apæhaüt isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhæte-an ideh am hæn bevi tarhæt san hæni. ^{**} 7:31: Naut a Tekapolis evi naut tokad navile tosæŋavur lan. ^{*} 8:11: Lunau ke aYesu edædas bigol namerikel begem len næmav. Ale læbeusi hæni, næboŋ þedædas bigole, dereh lelæboi læbekisi hæn nævanuan gæŋæras, hum ma lelæboi læbikot hæni sil næsaban.

natenan, aYesu erjud habat, ike, “Naur ta daməŋjai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi bon ideh!”

¹³ Na isah təlmam len nabot, erij naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot

(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit ibonbon hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhbəta sua ŋai. ¹⁵ Ale aYesu isor pusan mai galito, ike, “Mətələləgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nəbon lotosəsəlon hən natenan lotubat vitvituh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ŋa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsəsəsəlon ləboii a? Nəkadumit egəm vonvon a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədas mətbəkəta a? Mətukad nədariŋamito, be mətodədas mətbəsəsəlon a? Mətsənau təlmam hən ¹⁹ nəbon notobur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səŋavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nəbon notobur nabəta toməlvru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlvru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mətsaləboi səhoti sal a?”

AYesu igol ametbesw sua ekəta

²² Nəbon lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametbesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən bibari hən bəkəta. ²³ Ale aYesu etəgau nəvəlan ametbesw, esəhari vivile dan navile. Beti epulai len namətan gəlaru, erij nəvəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh m̄au a?”

²⁴ Ametbesw ekəta təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu erij nəvəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit pisi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

APita ikel kot aKristo

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail lorij naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginau novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aŋon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Na aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Len nəbon enan aYesu etubat hən bevusan ahai susur san gail ke aNaton Nəvanuan timasləŋon tisa vəsə len natit tisoḅur. Alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmaribon bitor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel pərpəp hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən bisor səḅon maii, etubat sor lan

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2 † **8:26:** Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

husur tokəmaianan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nənuan san̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləḡoni, lohusus naləḡonian sinəvanuan ḡai.”

Na-husus-aYesu-an

(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ Beti aYesu ekis naluḡoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh bələḡon ke bəhusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənuan mai naləḡonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh bələḡon ke bətəḡau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san bimasig mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan bikad natit pisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai bimasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas bəviol hən natideh hən bikad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh bəməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməḡ egai ləsədaḡ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboḡ bəgəm mai aḡel siGot gail len nəyalalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləbēris nagəmaian hən natohan pipihabəlan aGot, nədaḡan han.”

Namənas kitin siYesu

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Nəmariboḡ toməlvtes tonəḡ aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səbōlito vi məhat len nəvəhuh sua tosaḡsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi biḡole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoḡ gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esaḡ, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaianan husur saləboi nəsa bikel, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulumān notoləmas buni. Səsəloḡ husuri!”

⁸ Ləsəhoḡut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ḡai totoḡ mai galit ei.

⁹ Nəboḡ lotoput mariḡ dan nəvəhuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaianan lotəḡau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danḡir husur namilen nasoruan san nəboḡ toke “Bile məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaianan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hən biḡol natit pisi binor tətəs. Bimaienan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləḡon tisa vəsə len natit tisəbur ale nəvanuan gail limasmətahuni?*” ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa sumān lotoləḡoni həni, hum ḡai natosian siGot tokel husuri.”*

* **9:3:** 2Pit 1.16-18 * **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kinj mai asoan, nahəsən aJesepel, arugol risi hən arbiḡol aElijah bimāt (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kinj mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboḡ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

*AYesu igol natətai tokad natəmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiŋvoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotovitvituh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluŋvoh lotoris aYesu, luŋaŋ, ale lugam van həni hən ləbıke, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətovitvituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷ Nəhaŋvut sua len naluŋvoh isor varıke, “Hai pusan, nosəhar anatugw ulumian gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabut. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuŋ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriŋvoriŋ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur sam gail hən ləbehut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋjai mətsəkad nadələmian ideh! Nitoh mai gamit təbəlav mabe? Mitikad nadələmian ŋais? Səhar natətai gəmai.” ²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuŋ hən natətai len tan gol italtaloŋ, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuŋbat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəha-sobsoŋbur tia natəmat ekuŋ həni len nəhab o len nəwai hən biŋol bimət. Gəbələboi gəbiŋol natideh, gevi tarhət sinaməru, nələm titaŋis ginaməru.” ²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəbələboi gəbiŋole?’ AGot eləboi biŋol natit piŋi. Gəbikad nadələmian, aGot eləboi biŋol natideh mōs gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadələmian, be gevi tarhət sagw len nadələmian sagw toŋuer!”

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluŋvoh lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotobut, gotodariŋ buŋol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sagebiŋ lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuŋ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isobur ei luke, “Gai imat!” ²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səbon.

²⁸ Nəboŋ aYesu tonon ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtəbehut natəmat enan?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi beħuti, be na-sor-tuŋ-an ŋai.”†

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

³⁰ Beti loriŋ naut enan, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh beləboi naut lototoh lan, ³¹ husur evusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboŋ bimət, dereh tile məhat len nəmariboŋ biŋor husur nəmatan san.” ³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətovitvituh husur nəsa len nəyaran

† 9:29: Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuŋ-an mai nəhanan ebuer ŋai. ‡ 9:31: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

metp̄isal?” ³⁴ Be naut ebut, bathut metp̄isal lovitvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit p̄isi. ³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm hənı ale ikel mai galit ke, “Avan ideh b̄ike beil a m̄o len nabunusian siGot, temədaı, timassum̄an naslev, teum salit p̄isi.” ³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugum̄ gati, ikel mai galit ke, ³⁷ “Avan ideh tohəhəv̄ur hən natuhtətai surm̄an egai bitah maiı len nahəsagw, gai ehəhəv̄ur hən ginau nəbitah maiı. Ale avan ideh tohəhəv̄ur hən ginau nəbitah maiı, be savi ginau ŋai, ehəhəv̄ur hən atenan tosəvat ginau.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Ale aŋon ikel mai aYesu ke, “Hai p̄usan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsam̄, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.” ³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi bikel natideh tosa husur ginau. ⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato. ⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovı seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonp̄urp̄uran mai avan enan.

*Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadələmian len ginau surm̄an egai, avan ideh b̄igol b̄iteh len nəsaan, aGot dereh tipansem avan enan səhor ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbıbar hənı len tas. [§] ⁴³⁻⁴⁴ Ale navələm̄ b̄igol gəb̄iteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi velm̄etw ale b̄is len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad navələm̄ b̄eru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topanj vi sutuai. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ale nariem̄ b̄igol gəb̄ipes habetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi rim̄etw ale b̄is len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad nariem̄ b̄eru ale vi lan nəhab nəmatan. ⁴⁷ Ale namətam̄ b̄igol gəb̄iteh len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətam̄ b̄esua b̄ibesw ale gəbebis len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad namətam̄ b̄eru ale aGot b̄ibar hən gaiug len nəhab nəmatan. ⁴⁸ Len naut enan naul lotovis nəvanuan, ləsəmat boŋ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boŋ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh ti vaditdit nəhab len nəvanuan p̄isi hum datb̄idardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han b̄imasig, b̄edube, ḡigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit b̄ivoi, hən mətb̄ikad natəmat mai gamit gabag.”*

§ 9:42: Nabiltivat enan emələs habat, natonki esulsul hənı hən b̄ebul dasdas nawit hən begəm vi flaua.

* 9:48: Isa 66.24 ** 9:49: Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan p̄isi lukad nəboŋ galevis lotodaŋ len nəmauran salito, nəboŋ gail lotogol nəvanuan gail loŋəŋas hum nəhab togole. Nəboŋ aGot togol tomaienan, isab̄ alat lotovi esan kitin, ale nəboŋ galen lotodaŋ lugol nəvanuan san gail ludaŋ am lan. Be isabi am alat ləsavi esan. †† 9:50: Len naut aIsrael, lutoh a tut dan nabitas gol notas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədəsi hən b̄ekəkereh ale b̄ar hənı len nəhanian hən b̄igol nabus han b̄ivoi. Nəboŋ nəhanian b̄imanuŋ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar hənı len nap̄isal. * 9:50: Mat 5.13; Luk 14.34-35

10

*Natiṽosan**(Mat 19.1-12; Luk 16.18)*

¹ Beti aYesu eriṅ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluṽoh gail logəm həni, ale husur nəvide san akis, eṽusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasəruan san ɲa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulumʔan betiṽos hən asoan a?” ³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” ⁴ Lusor vari ke, “AMoses idamʔ hən naulumʔan bitos gat naloḅulat hən natiṽosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* ⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan mʔos gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶ Be len natubatan, nəboṅ aGot togol natit pisi, ‘igol nəvanuan, naulumʔan mai napəhəṽut.’* ⁷ ‘Husur natenan, naulumʔan dereh teriṅ atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ⁸ ale aresua sumʔan artovi niben nəvanuan tosua ɲai.* Husur arsarui am, arosua ɲai. ⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.”

¹⁰ Nəboṅ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiṽosan. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiṽos hən abareab san ale tolah mai napəhəṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan. ¹² Ale napəhəṽut betiṽos hən nəhəṽut san ale bilah mai naulumʔan ideh am, alitenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

*AYesu mai atuhlahutai**(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)*

¹³ Boṅ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən bəriṅ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail.

¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaṅpaṅ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidamʔ hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natoḅan pipihəḅəlan aGot evi silat lotosumʔan alategai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike bəhəhəṽur hən natoḅan pipihəḅəlan aGot sumʔan natuhtətai, imabe? Asike ikade boṅ ideh!”

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san eriṅ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriṅ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən ḅivoi hən galito.

*Naulumʔan topul hən natite**(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)*

¹⁷ Nəboṅ aYesu toriṅ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naḅisal, avan sua igam gəm həni, etəṅedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai pusan gotovoi, nigol nəsa hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səḅon ɲai. ¹⁹ Gaiug goləboi nakelean gail lotodaṅ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toḅur kotov nəlahan, sagevənah, sageliboṅ len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəḅikad natideh esan, geputsan atəmaḅ mai anamʔ len nənauan samʔ.’”* ²⁰ Ale ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, nugol natgalen pisi tia, tuḅat len nəboṅ notovi natətai.” ²¹ AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia pʔur hən natit pisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsəl gail hən gəḅikad nakonviolan aGot totəgau gati mʔos gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

* **10:4:** Deu 24.1-4 * **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24 * **10:19:** Nəboṅ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlöl paṅpaṅ samʔ o naləṅonian samʔ ɲai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

²² Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləŋon isa, ivan husur toput hən natit tosoḅur.

²³ Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hən avan toput hən natite ḅəḅis len natohan pipihəḅəlan aGot!” ²⁴ Luḅaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaŋ habat hən avan ideh ḅəḅis len natohan pipihəḅəlan aGot.” ²⁵ Idaŋ habat hən nəkamel ḅəḅis tur len nəḅurhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan tokad natite ḅəḅis len natohan pipihəḅəlan aGot.”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan, luḅaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as təḅis lan? Səkad avan ideh ḅikad nəmauran vi sutuai!” ²⁷ AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləḅigol natanen, avil aGot eləboi ḅigol natit pisi.” ²⁸ Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorij natit pisi hən namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh toriŋ naim o aḅan gail o aḅavinen gail o atata o anana o anatan gail o nətan mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, ³⁰ dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 mai len nəboŋ eg ta daməŋai. Dereh tikad naim gail, aḅan gail, aḅavinen gail, anan gail, anatan gail, nətan isəḅur mai alat ləḅemədas buni. Ale len nəboŋ ḅəgəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹ Be nəvanuan isəḅur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isəḅur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)*

³² Len nəyaran salit len nəḅisal vi Jerusalem, aYesu iŋad il a mō. Ale ahai susur gail luḅaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etubat kel mai galit hən natit gail ləḅevisi həni asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh teriŋ aNatan Nəvanuan len navəlan əḅiltihai tutumav mai ahai ḅusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisaḅ səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, leḅulaii, ləḅilas habat həni ale ligol timat. Len nəmaribəŋ ḅitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

*Nausian siJemes mai aŋon
(Mat 20.20-28)*

³⁵ Beti aJemes mai aŋon, anatan aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai ḅusan, natideh namrḅeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidaŋ hən ginaməru tesua teḅətaḅ len nəmatu saŋ mai togon teḅətaḅ len nəmair saŋ nəboŋ gəḅəgəm vi kiŋ.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi məḅəmun len nəḅiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an nəḅəmun lan a? Məroləboi məḅəḅaptais len nəḅaptaisan nəḅəḅaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrḅigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nəḅiliwai nəḅəmun lan, dereh məḅəmun lan. Nəḅaptaisan nəḅəḅaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nəḅətaḅan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savı len ginau hən nəḅikele. İpat len aGot hən ḅilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboi.

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəloŋ hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² Nja aYesu ekis galit gəm həni, ikel mai galit ke, “Mətələboii ke alat lotovət nəhes hən ləbeil a nŋo hən nametbos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail. Ale len nədaŋan hən na-il-a-nŋo-an, nəvanuan totibau salito, loil a nŋo hən nəvanuan salit gail. ⁴³ Be səmaianan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədəu hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a nŋo hən gamito, gai tegəm vi slev samit pisi. ⁴⁵ Tesurŋan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən beviol hən nəmauran san, egəm hən bimət mŋos nəmakuvan hən nəvanuan tosobur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

APartimeus tovi metbesw ekəta
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltiluvoh lohusur galito. Ametbesw, ebətah len nəgarhəpisa. (Nəhəsən aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus. Atenan enjir nəvanuan gail akis hən nəvat.) ⁴⁷ Nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuət kai ke, “Yesu, anatun siTevit, nəloŋ titaŋis ginau!” ⁴⁸ Nəvanuan isobur losivoh lan hən bəmədəu. Be ikai habat am ke, “Anatun siTevit, nəloŋ titaŋis ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametbesw ke, “Gehəhəvur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!” ⁵⁰ Ametbesw ebil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu. ⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəbigole mŋos gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai pusan, nuke nekəta!” ⁵² Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadələmian sarŋ igol gumaur.” Vəha-sua ŋai ekəta, ale ehusr aYesu husur nəpisa.

11

AYesu ebi len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Nəvehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van. ² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərfibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhtonki uluŋan totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruəbati ale səhari gəmai. ³ Avan ideh beus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’”

⁴ Ale gəlar aruvan. Arusaə natuhtonki toil metpisa totahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruəbati. ⁵ Nəboŋ artosah ruəbati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtonki enan, mərusah ruəbati hən nəsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludaŋ hən arbesəhari van. ⁷ Arosəhar natuhtonki van hən aYesu, arobir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋəvuti. ⁸ Ale nəvanuan isobur luvolsan nahurabat salit gail husur nəpisa, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaŋi, loriŋ gail husur nəpisa. ⁹ Alat lotoyar a nŋo hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukaŋi habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm

len nahəsan Nasub!^{*}

¹⁰ AGot tivoi hən natoħan togəmai,
natoħan pipihabəlan atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu ebis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit pisi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik
(Mat 21.18-19)

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkət. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsan buni. Ale aYesu ivan hən biṣaḅ nəvite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəḅ natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən nəvit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan nəvit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

AYesu ivahvahir naut siGot
(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot. Etubət hut alat lotoḅur hən natit gail mai alat lotoḅur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḅur hən nətav gail lotovi man naməsav.^{*} ¹⁶ Ale aYesu sədaŋ hən avan ideh topat natideh biyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eḅusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuḅ-an sinaluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’”^{*} Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənənah gail.’”^{*}

¹⁸ Nəboŋ abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas piṣal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluḅoh piṣi lotoḅaŋ len nəpusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

Nəhai nafik toŋod
(Mat 21.20-22)

²⁰ Len nadudulan luyar van, ḅot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.^{*} ²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai pusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan inoḅ.” ²² Ŋa aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadələmian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bikel mai nəvəhuh egai ke, ‘Gimakuḅ, bar hən gaiug len tas!’ ale asike bikad nə-lon-uri-an, be ḅədəlomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan mōs atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh məttousi len na-sor-tuḅ-an, dəlomi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ məttoil, məttosor tuḅ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, məterubati dani, hən aTəmamito len nəmav ḅerubət nəsaan samit am.”[†]

Nədaŋan hən na-il-a-mo-an siYesu
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

^{*} **11:9:** Psa 118.25-26 ^{*} **11:15:** Nətav ehum nəvimal toḅəpəhəḅw. ^{*} **11:17:** Isa 56.7 ^{*} **11:17:** Jer 7.11 ^{*} **11:20:** Mak 11.12-14 [†] **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike məterubati dani, aTəmamit len nəmav asike erubat nəsaan samito. Mat 6.14-15.

²⁷ Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale abiltihai tutumav gail, ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotogol natgalen pisi? Ase ilavi mai gaiug hən gəbigol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Mətbisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-mō-an notokade hən notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-mō-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datbike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘bimaienan, imabe mətsədəlom aJon?” ³² Be datbike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomətahw len naluvoh husur len nabunusian sinəvanuan pisi, aJon evi ahai kelkel ur kitin.

³³ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Mətbəkəmaienan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-mō-an notokade hən nəbigol natgalenan.”

12

Nəbol pusan husur alat lotorentem nəhol nakrep (Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Beti aYesu etubat sor mai galito len nəbol pusan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəvəd garu lan. Ehir nabur hən bəgəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idam hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale erij naut enan itoh len nəyaran sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən bimen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nəvit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gət naslev san, luvasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luvasvas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isobur am, be luvas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən bəsəvati, be ikad anatun tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw ulumfan len nənauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tiked nəhol egai nəboŋ amahean nətan bimat. Datia paru buni hən datbikad natit pisi bevi esan nəboŋ atəman bimat.’ ⁸ Na lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm vabun alat lotorentem nəhol, beti tidam hən nəvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep. ¹⁰ Mətsəvurun nategai len natosian siGot a? Ike, “Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai bələboi bigol naim bihav mai binor.

¹¹ Evi Nasub aGot togol natenan

ale nəboŋ dattorisi, datumanman len nəsa togole.’ ”*

¹² Beti abiltivanuan hən naJu ludas pisal hən ləbitah gat aYesu bathut loləboii ke tokel nəbol pusan enan sil galito. Be lomətahw len naluvoh ŋa lorin aYesu, luvan.

* **12:1:** Isa 5.1-2 * **12:11:** Psa 118.22-23

Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti aħiltivanuan hən naJu lotodas piſal hən ləbitah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləbigol bisab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gotokitin. Nəvanuan bətibau o bevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Govusan napisal siGot len nakitinan. Gikele, inor māu hən datbevur nətaks van hən aSisa? ¹⁵ Datevuri o asike datovuri?”

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum məbigol nəbisab len nasoruan sagw? Vusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəboŋ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsan ase ipat lan?” Luke, “ASisa.” ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəboŋ lotosəsoləŋ həni, luŋaŋ habat len na-sor-vari-an san.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan tobuer, logəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ “Hai pusan, aMoses itos gat nategai mōs gidato ke, aulumān bimat, ale asoan bitoh anatum bebuer, aʋan matmat tilah mai nəbatunau enan hən bipas anatum aʋan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiʋan lotoməlevru. Ahai a mō ilah be imat, anatum ebuer. ²¹ Aʋan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatum ebuer. Aʋalar tohusur gəlaru am imaienan. ²² Alatmiʋan piſi lulah mai napəhəvut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru piſi lulah maii.”*

²⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətsaləboi natosian siGot, mai mətsaləboi nədaŋan san. ²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləbile məhat, asike lulah, aʋan ideh asike idam hən ləbilah. Be dereh lesumān aŋel gail len nəmav. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləbile məhat. Mətsaʋururŋ natosian len naləbulat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siAraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!”

Nakelean todaŋ tosəhor gail piſi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai pusan sua hən nalo tosəsoləŋ hən na-sor-bəlbəal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail piſi?” ²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail piſi: ‘Israel mətəsəsoləŋ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua səbon. ³⁰ Geləmas bun Nasuḅ aGot sam len nələm kavkav, nanunum kavkav, nənauan sam kavkav mai nədaŋan sam kavkav; len gaiug kavkav.’* ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”* ³² Ahai pusan enan hən nalo ike, “Gai bolai

* 12:18: Uman 23.8 * 12:19: Deu 25.5-6 * 12:23: Natosian galevis ta sutuai luke, Ale, nəboŋ ləbile məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? † 12:26: Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aAraham, alsak mai aJakop lumaur mai aGot, ləsmat.

* 12:30: Deu 6.4-5 * 12:31: Lev 19.18

Hai þusan! Gokitin næboŋ gotoke aGot tosua sæþon ale sækad ideh am be gai sæþon ŋai.* ³³ Datimaslæmas buni len nælodat kavkav, nalæboian sidat kavkav mai nædaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimaslæmas bun nævanuan totoh pæpadaŋ hæn gidato hum dattolæmas bun gidat gabag. Ivoi hæn datþigol natgalenan sæhor naviolan ideh datþetutumav hæni mai natit þisi am datþeviol hæni mai aGot.”*

³⁴ Næboŋ aYesu tosæsəlōŋ hæn na-læboi-sæhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gæsatoh a tut dan natohan pipihabælan aGot.” Ale len næboŋ enan van, sækad avan ideh tokad na-il-buri-an hæn bæus nausian ideh hæni am.

Naþusanan husur aKristo
(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Næboŋ aYesu toþusan len naholævat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai þusan gail hæn nalo luke aKristo, aGot totabtabuh lan, esua len næpasusan siTevit, anaton siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebætah tæban ginau, len navælagw næmatu

vir næberinŋ ænemi samŋ gail pipit nariemŋ gælaru
hæn læbevi ut kæmas.”*

³⁷ ATevit mæu ekisi hæn ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anaton siTevit?”
Næbiltiluvoŋ lohæhævur hæn lotosæsəlōŋ hæn aYesu tokæmaienan.

Nalælægauan husur ahai þusan gail hæn nalo
(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len naþusanan siYesu ike, “Mætelælægau. Ahai þusan gail hæn nalo salemædas gamito. Lolæmas læbesun nahurabat tobælav. Lolæmas nævanuan læbrike, ‘Ivoi’ mai galito len naut næmaket. ³⁹ Lolæmas læbebætah len næhai bætbætah tovoi ŋai len naim næboŋþonan. Ale lolæmas læbebætah rivuh len næhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv þis naim mai nasugsugur sibatunau pæhævut gail, be len nagægærasan salito len næhon nævanuan gail, lusor tuv ebæbælav. Alatenan dereh lipanis sæhor alat læsæmaienan.”

Naviolan sibatunau
(Luk 21.1-4)

⁴¹ Næboŋ aYesu tokæmaienan tonōŋ, ebætah pæpadaŋ hæn nabokis topat ei, nævanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekæta bunus nævanuan gail næboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nævanuan isoþur lotopul hæn nævat lobulan isoþur lan. ⁴² Be næbatunau namæsal sua egøm rinŋ natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gøm hæni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, næbatunau namæsal enan, nabulahan san esæhor galit þisi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴ Husur galit loviol kinit nævat dan tosoþur lotopul hæni. Be alitenan, naut kæmas tovi mæsal, eviol hæn natit þisi san hæn þimaur lan.”

13

AYesu epæhav utaut
(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Næboŋ aYesu torinŋ naholævat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai þusan geris næbiltivat galegai! Geris næbiltiim

* 12:32: Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6

* 12:33: Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6

* 12:36: Psa 110.1

gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltim galegai, be dereh gail pisi limasirsir, asike ikad nəvat ideh bəpələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naʾvehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səbölit maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ɲais? Dereh tikad nəsa bəvʉsani ke natgalen pisi pəpadəɲ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Mətələləgau hən gamito. Avan ideh sategəras gamito. ⁶ Nəvanuan tisoʉur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoʉur am. ⁷ Be mətbesəsəlonɲ hən nəbʉalan mai na-kel-uri-an hən nəbʉalan gail, sa-nələmit tetuhatuh. Natgalenan limasvisi, be nəbɔɲ naməkot sagəm sal. ⁸ Naluʉoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluʉoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiɲ gail dereh libal mai nəvanuan sekiɲ tile gail. Dereh tikad nabiltidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teʉuer len naut gail. Natgalenan lohūm natubatan hən napəɲasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mətələləgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim nabonʉonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh mətəil len nəhɔn nəgavna mai nakiɲ gail mɔs ginau hən mətʉikel kot ginau len nəholito. ¹⁰ A tahw hən nəbɔɲ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluʉoh hən nəvanuan naut tiltile pisi. ¹¹ Nəbɔɲ ləbʉtah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuʉ hən nəsa mətʉikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot bikel mai gamit ɲai. Husur savi gamit mətʉisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹² Nəvanuan dereh teriɲ aʉan len navələn alat lotoil a mɔ hən bimat, atata dereh timagen hən anatun hən bimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmali to hən nakotan bəriɲ alatmisoan gail ləbimat. ¹³ Nəvanuan pisi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttoke. Avil avan ideh bidaɲ len ginau, bʉkad nə-dəɲ-buri-an van vəbar nəgilen, dereh aGot tilav kuvi hən bʉkad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo
(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴ “Nəbɔɲ mətʉeris natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuʉ tomədas bun natit isoʉur, nəbɔɲ mətʉeris toil len naut sanor hən toil lan, (gaiug gotoʉuruɲ nategai geʉuruɲ ləbɔii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naʾvehuh gail.* ¹⁵ Nəvanuan bʉɲavɲav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən bəbis lohoim hən bilav kuv natideh. ¹⁶ Ale nəvanuan bʉtoɲ marireu, satetəlmam vahim hən bilav nahurabat ideh. ¹⁷ Len nəvanuan enan nəmauran dereh tidaɲ vəsa habat hən apəhaʉut ideh totian o tovəhasus. ¹⁸ Be mitisor tuʉ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus. ¹⁹ Husur len nəbɔɲ natgalen ləbʉvisi, na-ləɲon-isa-vəsa-an maienan savisi len natubatan hən natit pisi aGot togole nəbɔɲ toum hən navile a pan van vəbar nəbɔɲ ta daməɲai, ale asike evisi tətəs am bɔɲ ideh.* ²⁰ Asike aGot tagol na-ləɲon-isa-vəsa-an tamidol len nəbɔɲ galenan, nəvanuan pisi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləɲon-isa-vəsa-an sinəvanuan pisi temidol mɔs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. ²¹ Beti avan ideh bikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²² Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail

* 13:14: Dan 9.27, 11.31, 12.11 * 13:19: Dan 12.1

lëbipañ habat lan. Lëtalëboi lëtagëras nëvanuan gail aGot tolekis hën galito, dereh lëtagole len namerikel galenan. ²³ Be gamit, mätelëlägaul Nukel natit pisi mai gamit tia a tahw hën lëbevisi.”

Nagëman siNatun Nëvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ AYesu isor am, ike, “Be nëboñ na-lëjjon-isa-vësa-an hën nëboñ galenan binon, ‘dereh namityal timotmot, mai nahëbati asike emial; ²⁵ dereh namëso gail lerus vi pan dan nëmav mai natit gail lotokad nëdajan len nëmav dereh lekurkur habat.* ²⁶ Beti dereh mëteris nagëman siNatun Nëvanuan len nëmavukasw len nabiltidajan mai nëyalyalan.* ²⁷ Dereh tesëvat anjel san gail vi lan naut pisi len navile a pan kavkav hën lëbitariv bonbon hën alat aGot tolekis hën galito hën lotovi esan.*

Nasoruan këta husur nëhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ “Ivoi hën mëbëlëboi sëhot natsua nëhai nafik bëvëusani: Nëboñ nëpashët nafik sëmasmas am be todumöh, mëtolëboii ke nahëbati naut pudpud egëm pëpadan. ²⁹ Imagenan, nëboñ mëtëberis nësarpoan hën natgalen pisi notosor husuri, dereh mëtelëboii ke, natëlmaman siNatun Nëvanuan satogëmai, ehum gai toil bopita tia. ³⁰ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vëbar natgalen pisi lëbisarpoh. ³¹ Nëmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig bonj ideh.

Nëmaribonj mai namityal, avan ideh salëboii
(Mat 24.36-44)

³² “Nëmaribonj enan o namityal enan, avan ideh salëboii. Anjel gail len nëmav mai aNatun aGot, galit lësalëboii, avil aGot aTata, gai sëbon naj elëboii. ³³ Mätelëlägaul Mätëhulahul! Husur mëtsalëboi namityal enan ke najis. ³⁴ Nagëman siNatun Nëvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nëyaran sua. Nëboñ torinj naim san, erinj natit pisi mai naut san len navëlan naslev san gail. Ikel mai galit vësusua nauman salit sëbolito, ale ikel buni mai naslev tokëtkëta këkol hën nabopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mëtehulahul! Husur mëtsalëboi namityal amahean naim bëtëlmam, len naut mëdau, len natubloh len mariug, namityal natoulumän bekëkëraiko o len nadudulan somilan. ³⁶ Amahean naim bëvisi vëha-sua naj, satisab gotopatmari. ³⁷ Nësä notokel mai nëvanuan pisi, nukel mai gamit am ke, mëtehulahul!”

14

Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Ale nëPasova mai Nëhanan hën nabëta sëkad nayis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hën nalo, ludas pïsal hën nagëgërasan, hën lëbitah gat aYesu hën lëbigol bimät. ² Be luke, “Sadatigole len nëhanan hën nëPasova hën asike nëvanuan gail lëbeluvoh beti bal taÿtaÿor mëdas natit gail.”

Napëhaÿut evëhas aYesu a Petani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

* **13:25:** Hën naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * **13:26:** Dan 7.13 * **13:27:** Deu 30.4; Neh 1.9

³ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. AYesu ipat hən nəgarin tarhətev. Ale napəhaṽut sua tolav nəbotel lotoum həni hən nəvat tophw, egəm hən aYesu. Nəbotel enan epul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale alitenan ilaṽul nabuŋon nəbotel, ebiri len nəkadun aYesu. ⁴ Nəvanuan galevis ei nəlolit ipaŋpaŋ ale lusor mai galit gabag ke, “Ebir kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa? ⁵ Tapur həni, təlav nəvat tasəhor napurpuran hən nasi hau tosua ale taviol həni mai naməsəl gail.” Ale losivoh masuṽ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien həni! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hən ginau. ⁷ Husur naməsəl gail lutoh akis mai gamito, ale nəboŋ məbələŋoni mətoləboi məbıgıol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nəsa tokade ŋai, alitegai igol nəsa toləboi bıgole. Ebir nəhai pəhas len nibəgw hən bəutaut həni vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel na-kel-ur-an tovoi lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an sefutas

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəŋavur pisan toru, ivan hən nəbiltihai tutumav gail hən bəriŋ aYesu len navəlalito. ¹¹ Lohəhaṽur hən lotosəsələŋ həni, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasılva maii. Ŋa ajutas idas pısal hən bəriŋ aYesu len navəlalito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail

(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nəmarıboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboŋ hən natutumavan hən nasıpsıp NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namtbəutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gəbıhani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nəbiltivile, dereh mərebubur mai naulumən topat nəbiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh bəbis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke, ‘Narum simetbəs gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.’ ¹⁵ Atenan dereh teṽusan gaməru hən nəbiltirum a məhat tokad natit pisi dattoləŋoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, arobis len nəbiltivile, ale arusaḅ natit pisi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboŋ namıtyal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nəboŋ lotopat tarhəgarılito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriŋ ginau len navələn aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit ṽisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəpol mai ginau len nasılöh. ²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mō, avil atenan bəriŋ aNatun Nəvanuan len navələn aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasıl!”*

Nəhanian məkot siNasub

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit pisi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw mōs nəvanuan tosōbur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihəbələn aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəḅemuni mai gamit ei.”

²⁶ Beti lokəkai hən nəḅe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

*AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit pisi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,

“ ‘Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam visusua.’* ”

²⁸ Be nəboŋ nəḅimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat dan nəmatan, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel maii ke, “Naut kəmas galit pisi ləḅigam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalen-mariug egai, a tahw hən natoulumən ḅekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit pisi am lokəmaienan.

*AYesu isor tuḅ a Ketsemane
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)*

³² Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Məteḅətah gegai, nia sor tuḅ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuḅ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuḅ. AYesu eus nəpīsal ideh hən ḅimakuv dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi gəḅigol natit pisi. Lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəḅilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Məteḅulahul. Mitisor tuḅ hən asike məḅḅiteh len nəsaan totaltal ke məteḅusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədan, edədasi.”

³⁹ Ale ivan vasor tuḅ tətəs am. Na-sor-tuḅ-an san epitoḅ hən tomadhakele.

⁴⁰ Nəboŋ tosor tuḅ tononj etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoḅ masuḅ. Evəŋon galito, be ləsaləboi nəsa ləḅikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətuḅat, mətuḅanḅav sal a? Nəpatan tinonj! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh

* **14:24:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **14:27:** Zec 13.7 * **14:36:** Len nasuruan ta Aram, aAppa evi aTata.

terinj aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan bəriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

*Lutah gat aYesu
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)*

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toŋəjavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluvoŋ lototəgau naβu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən naju gail losavat naluvoŋ enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naʋusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboŋ nəbesum̄ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esum̄ nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naβu nəbalan san, eβil həni van hən naslev səbiltihai tutumav, ita kotov nədariŋan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naβu nəbalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətbithat gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toβal mai alat lotoil a mō? ⁴⁹ Len nəmariboŋ p̄isi nutah mai gamito, noʋusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot b̄isarpoŋ.”* ⁵⁰ Beti ahai susur p̄isi san loriŋi, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam b̄ur malmal dan galito, riŋ nəkaliko san ipat mai galito.

*NəSanhitrin lukot hən aYesu
(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)*

⁵³ Beti naluvoŋ losəhar aYesu van hən naim səbiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən naju gail mai ahai pusan gail hən nalo luβonβon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toβis len naholəvat todar vis naim səbiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin p̄isi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toβur kotov nalo hən b̄imat sile. Be ləsəsaβ ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isoβur lolibliboŋ husur aYesu be nəSanhitrin isaβi ke nakelean salit gail ləsəp̄itoʋ. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel nalibliboŋan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Nam-tosəsəloŋ hən ategai toke, ‘Ginau dereh nilap̄upul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboŋ titor, nəvanuan lotodədas ləβeum həni.’”* ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəp̄itoʋ.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəbetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sasor, sasor vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan b̄ebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidaŋan. Dereh məteris b̄egəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taʋtaʋor, itar nahurabat san hən b̄əʋusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləŋon nəvanuan

* **14:49:** Isa 53.7-12; Zec 13.7 * **14:58:** Jon 2.19 * **14:62:** Psa 110.1; Dan 7.13

ideh am hən bikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsəlon hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau məb həni?”

Galit pisi lusab səhoti ke tonor hən bimasmat.* ⁶⁵ Beti galevis lotubat v̄ulai aYesu, lükabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luṽosi, lotuhi.*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev səbiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboŋ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsələboi nəsa gotosor husuri! Nəsələboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulm̄an ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboŋ alitenan tovi slev torisi ei, etubat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs həni ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadəŋ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbəkitin, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ŋai natoulm̄an ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A təhw hən natoulm̄an bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaŋ.

15

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a n̄o hən nəju gail, mai ahai pusan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav lubonbon hən ləbisor utaut. Luban̄is gat aYesu, losəhari van hən aPilate, lorin̄i len navəlan.

² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kin̄ seju gail a?”

AYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḅur tosa. ⁴ Na aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəsəsəlon hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug həni a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate ipəŋ lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad nəvide sua. Idam̄ hən avan totoh len naim bəban̄is bəvivile husur naləŋon̄ian sinaluḅoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nahəsən aParappas lotoban̄isi len naim bəban̄is mai alat lotobal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəbalan mai alat aRom. ⁸ Naluḅoh logəm hən aPilate, lousi hən bəhusur nəvide san n̄os galito, hən bəsua bəvivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKin̄ seju tevivile van hən gamit a?”

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboi ke abiltihai tutumav gail lotorin̄ aYesu len navəlan husur lutabulol bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluḅoh hən ləbəhusur nənauan salito, us aPilate hən biḡol aParappas bəvivile, savi

* **14:64:** Lev 24.16 * **14:65:** Isa 50.6 † **14:68:** Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulm̄an ekəkəraiko.

aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tötas ke, “Bimagenan, mätoləjon ke nigol nəsə hən ategai mättokisi hən aKij seJu?”

¹³ Luvari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluṽoh ke, “Sil nəsə? Igol nəsə tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ Nja aPilate toke tetəjon nəlon naluṽoh tevi pan, erinj aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hən aYesu, beti erinj len navəlan nasoltia gail hən ləbipos gati len nəhai balbal.

Nasoltia lusor viles aYesu
(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vabis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis pis navəshəsoltia luḅonḅon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboḅḅon len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulgəgau, ale loriḅi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekin. ¹⁸ Lotubət kai van həni ke, “Namtusəl suh gaiug, Kij seJu gail!”

¹⁹ Luṽasi, ṽasi, ṽas nəkadun hən nəhai, ale loṽulaii, ale lotəjedur bathurien.

²⁰ Nəboḅ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat toboḅḅon dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləbipos gati len nəhai balbal.

AYesu len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsən aSimon, atəman alarmiṽan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaṽot.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enən Naut hən Nabəlashukadhutam. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luḅos gati len nəhai balbal. Lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbisəḅ ase bilav nahurabat visusua.* ²⁵ Namityal emələpat dudulan nəboḅ lotogol totahətəh len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsə lotokot hən aYesu sile, ale loriḅ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKij seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvnəh artogolgol nasənəhan len nəvanuan, luḅos gat gəlaru arutahətəh mai aYesu. Sual itahətəh len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotovot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsən. Lonjit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi gəḅigol naim siGot ḅimasirsir, ale um təlmam həni len nəmaribon ḅitor a?” ³⁰ Bimagenan, gilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariḅ dan nəhai balbal!”

³¹ Len nəvide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas bilav kuv gai! ³² Ategai tonau ke gai aKriso, aKij seIsrael, timariḅ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiḅ.” Alaruənən artotahətəh təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arusor isa həni.

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḅon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəḅasan hən na-pəs-gati-an bevi pan. * **15:24:** Psa 22.18 † **15:27-28:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len nəvide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotobur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

*Nəmatan siYesu**(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

³³ Len natubliial, nəmargobut ikabut gol pīs naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, gorin̄ gaḅulan ginau sil nəsa?”[†]

³⁵ Nəboḅ nəvanuan galevis lotoil pəpadan̄ ei lotosəsəlon̄ həni, luke, “Səsəlon̄, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav naspons̄s̄, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən həmuni.* Ike, “Rin̄i. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o tēbuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ḅai, nəkaliko nətortor totahətah len naim siGot, tuḅat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboḅ nasenturion toil pəpadan̄ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaḅut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhjemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokəkəta təban. Napəhaḅut tosoḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

*Nətavunan siYesu**(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)*

⁴² Nəmariboḅ enan evi Nəboḅ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadan̄ hən βetuḅat. Nəboḅ namityal pəpadan̄ hən ḅimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi ḅiltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihəḅəlan aGot, ale len na-il-ḅuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoḅut hən aYesu tomat tia, ḅa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ḅa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam̄ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ Na aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruḅ gol niben len nəkaliko enan, ale eriḅ aYesu len nəḅurhuvat nəmatan lotota pūpuli tia. Beti erib hən nəvat hən ḅipat gol nəḅurhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotorin̄ niben aYesu topat lan.

16*Na-le-məhat-an dan nəmatan**(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)*

¹ Nəboḅ nəSappat tonon̄, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loḅur nəhai pəhas hən ləḅevəhas niben aYesu. ² Len nəmariboḅ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, lovi lan nəḅurhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən nəḅiltivat enan dan nəḅurhuvat nəmatan?”

[†] **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea.

S 15:36: Naspons̄s̄ evi nəkasḅəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyarjan̄ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Iban̄ ḅur. * **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboḅ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboḅ enan hən nəSade.

⁴ Be nəbøŋ lotokəta van hən nəbiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi biltivat, səpat gol nəbur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəbøŋ lotobis len nəburhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len nəvəlan nəmatu, tosun nahurabat tophəpəhw.† Lumaŋmaŋ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətudoŋ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotorŋi topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a mō hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’”*

⁸ Latpəhəvut galenan lotovivile, lupab, lodədarŋəbu, lugam dan nəbur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.]

*AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)*

⁹ Nəbøŋ aYesu tole məhat dudulan soŋilan len nəmariboŋ metəkav hən nəwik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololoŋa, lototaŋ. ¹¹ Nəbøŋ lotosəsəloŋ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəloŋi.

*AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)*

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur nəpəsal dan naut a Jerusalem. Be len nəbøŋ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəloŋ nəsa gəlar am artokele.

*AYesu evisi hən ahai susur toŋəjavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴ A tahw tətəs am, nəbøŋ ahai susur toŋəjavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəloŋ na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut pisi len nəvile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail pisi.† ¹⁶ Nəvanuan todəloŋ na-kel-uri-an tovoi, tobaptas, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəloŋi, aGot dereh tisaḅ səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nədəlomian: len nəhəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan vəveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəmət gail, təgau hən nəvələlito; ləbemun nəbehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerŋ nəvələlito len alat lotoməsah, ale limaaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəməv
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹ Nəbøŋ Nasuḅ aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəməv, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut pisi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

† **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi ulumŋan nədam han tonor hən nəlahan, be səlah sal. * **16:7:**

Mak 14.28 † **16:15:** Nəbøŋ aYesu tokəmaienan, savi nəbøŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəbøŋ tile am.

Luk Na-kel-uri-an tovoi aLuk totosi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai nəpusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ topusan, ehusuri len nəboŋ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ŋais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk epuspus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah mai len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəlŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit pisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən bidoŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan pisi, savi naJu gail ŋai.

ALuk itos husur aYesu surŋan aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaŋut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai epusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nəgilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəbol husur alaruevis artosor mai aYesu len nəpisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəbol enan ipat len nalobulat egai ŋai, səpat len na-kel-uri-an siMattiu, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5-2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptisan siYesu mai nəboŋ natəmat totalta ke aYesu tigoł nəsaan (3.21-4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14-9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51-19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28-23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isobur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotorisi natit pisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito.

³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit pisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasub Teofilus, ⁴ hən gəbeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotovusani hən gaiug. Nəbol egai imagegai:

Añel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəboñ aHerot tovi kinj len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit pisi tokele. ⁷ Be anataru eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸ Boñ sua nahəmar siSekariah loun siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən bəpəjas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.* Boñ sua aSekariah eḅis lan, ¹⁰ len nəboñ enan nabiltiḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹ Ale añel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəboñ aSekariah toris añel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris añel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloñ hən na-sor-tuḅ-an sam. Ale asoam aElisapet dereh tipas anatumḅ ulumḅan. Geriñ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaḅur habat mai nəloḅm tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaḅur hən nəboñ bəvisi, ¹⁵ bathut tiyalyal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai today, ale tepul hən aNunun aGot nəboñ topat sal len nabəhaḅun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatum seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədañan siElijah, dereh teil a mo hən Nasuḅ hən bipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsgol husur nəsa aGot tokele, van hən nəpisaḅ silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləḅeutaut vir Nasuḅ.”*

¹⁸ Bəti aSekariah ikel mai añel ke, “Nələboi mab hən natgalegai? Husur novi haḅut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Añel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot toḅəvat ginau moḅ nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlon nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboñ natgalegai bəvisi. Natit pisi dereh tevisi sumḅan notokele.”

²¹ Len nəboñ enan naluḅoh lutoh vir aSekariah, ale luḅañ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboñ tovivile, saləboi ḅisor mai galito, ale loləboi ke, eris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len nəvəlan.

²³ Len nəboñ hən nauman sinahəmar san gail tonon, eriñ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboñ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole moḅ ginau nəboñ toḅəhaḅur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notoday ḅuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Añel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlvətes siElisapet, aGot esəvat añel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ḅisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Añel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhathu hən nasoruan en san, inau soḅuer hən namilen nasoruan añel tokele. ³⁰ Bəti añel ikel mai ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaḅur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale

* 1:5: 1Chr 24.10 * 1:9: Exo 30.7-8 * 1:11: Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * 1:15: Num 6.3 * 1:16: Mal 2.6 * 1:17: Mal 4.5-6 * 1:19: Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

gipas anatum uluman sua, gerinj nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalal balai, lekisi hən anatum aGot a məhat buni, ale Nasuḅ aGot dereh tigel tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kin. ³³ Nəpasusan sijakop dereh litho pipihabəlan vi sutuai; nanoḡan han əbuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aḡel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aḡel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tēgəm len gaiug, nədaḡan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəmōl. Husur enan ategai gəḅipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatum aGot. ³⁶ Geris amaheam aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatum uluman naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ḅigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasuḅ. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aḡel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, inḡad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobaḡ vėhuh. ⁴⁰ Nəboḡ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboḡ aElisapet tosəsəloḡ hən na-ke-ivoi-an san, anatum ekurkur len nabəhaḅun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaḅut, igol navoian am van hən anatum gəḅipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw toḡəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboḡ notosəsəloḡ hən nadolomḅ, anatum ekurkur hən nahəhaḅuran san len nabəhaḅugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəloḡ ke tigel nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:

“Nəlogw eputsan Nasuḅ,

⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
gai tolav kuv ginau dan nəsaan.

⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
ale vi sutuai naur pisi

lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.

⁴⁹ AGot todaḡ buni igol

natgalevis tovoi buni hən ginau,
gai səḅon, nahəsan esəhor nəhes pisi.

⁵⁰ Ilolosa hən naur pisi ta sutuai vi sutuai
lotomətahw len nəyalalan san.

⁵¹ Eḅusan nədaḡan san hən navəlan tia,
ehut alat lotoviv, lumaḅipiriah,

alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.

⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
ale eputsan alat lotovi ut kəmas.*

⁵³ Evəḡan alat lotomalkəkət, luhənuḡub,
avil esəvat alat lotokad natit pisi, luvan səselav.

⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
inau gati hən ḅigol nalolosaan mai navoian hən galito,

⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,

* 1:33: 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14

* 1:37: Gen 18.14

* 1:52: Job 5.11, 12.19

mai aAraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*

⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaŋ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboŋ aElisapet topas naulurŋan san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ həni, losəsəloŋ həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhəvur maii. ⁵⁹ Len nəmariboŋ toməlevtor logəm hən ləbetiv dalus anatun ale luke lerij nahəsən atəman aSekariah lan.* ⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsən m̄au aJon!”

⁶¹ Ris lotokel maii ke, “Amaheam̄ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶² Ale lusor len navələlit mai aSekariah hən ləḅisəḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. ⁶³ ASekariah isor len navəlan, eus natit hən ḅitos lan ale itosi ke, “Nahəsən aJon.” Galit pisi lupəŋ lan. ⁶⁴ Vəha-sua ŋai eləboi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. ⁶⁵ Alat lototoh pəpadaŋ həni, lumaŋmaŋ, lomətəhw, mai alat a Jutea, naut enan tobaŋ vėhuh, luhol husur natgalegai. ⁶⁶ Nəvanuan gail pisi lunau masuḅ hən nəsa lotosəsəloŋ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷ Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

⁶⁸ “Nəputsan nahəsən Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ ale esəvat avan sua todaŋ len nəpasusan sivanuan nauman san, aTevit, atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰ AGot ekəmaienan

len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail, dan navəlan alat lotomətəhuh bun gidat habat.

⁷² Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³ na-kel-gati-an tota gati len nahəsən mai aAraham atəmadat ta sutuai:*

⁷⁴ hən ḅilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail

hən ke datḅeum san, asike datukad namətəhwan,

⁷⁵ ale datḅinor len nəhon

mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶ Gaiug m̄au anatugw,

dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a m̄o hən Nasuḅ

hən gəḅeutaḅ hən nəp̄isal san gail,*

⁷⁷ hən gəḅilav mai nəvanuan san gail

naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

len narubətan dan nəsaan salito.

⁷⁸ Nalolosaan mai navoian siGot sidato

dereh tesun gidato

sum̄an nəyal tovisi len nəmav,

⁷⁹ tem̄ias alat lototoh len nəmargobut,

lotomətəhw len nəmatan,

hən ḅesəhar gidato len nəp̄isal totəmat.”*

* 1:55: Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10 * 1:59: Gen 17.11-12; Lev 12.3 * 1:73: Gen 22.16-18

* 1:76: Mal 3.1 * 1:79: Isa 9.2

⁸⁰ Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idan len nanunun. Itoh len naut masmas tobəbesw vəbar nəboŋ togəm visi len alat a Israel. †

2

Ameri ipas aYesu

(Mat 1.18-25)

¹ Len nəboŋ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naŋuruŋan hən nəvanuan pisi lototoh len navəlan alat a Rom. ² Naŋuruŋan enan evi nametəkav nəboŋ aKwirinius tovi gavna len naprovens Siria. ³ Ale galit pisi lovi lan naut salit matmat hən ləbitos gat nahəsali to.

⁴ Na aJosef am eriŋ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadan hən bipasus. ⁶ Nəboŋ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus. ⁷ Ipas ahai a mo san tovi uluman. Eruŋ gole hən nahudhukaliko gail. Eriŋ ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit pisi.*

Aŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadan hən naut a Petlehem. ⁹ Nəboŋ lototoh magenan, aŋel siNasub evisi hən galito mai namənas siNasub emias galito ale lomətahw, lominninikot. ¹⁰ Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad nakel-uri-an tovoi bigol nəvanuan pisi ləbikemkem masuŋ. ¹¹ Bathut daməŋai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua bilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasub, aGot totabtabuh lan. ¹² Egai natit mətəberis ləboii lan, ke: dereh mitisaŋ natətai lotoruŋ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nabilti luŋoh hən aŋel hən nəmav lototah maii, lotoput-san aGot ke,

¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni, mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan pisi, navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən datberis nategai tovisi, Nasub tokele mai gidato.”

¹⁶ Na lusaŋsaŋut van, lusaŋ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboŋ lotoriŋ tonon, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan pisi lotosəsəlon həni, luŋanŋan len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen pisi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit pisi lotosəsəlon həni mai lotoriŋ. Esuman ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon, lotiv dalusi,* ale loriŋ nəhes

† **1:80:** Len nasoruan ta Kris hum ma tovi len nanunun o hum ma tovi len aNunun aGot. * **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad narum alat len nəyanan lotoləboi ləbipat lan, be narum epul tia. * **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31

Yesu lan. Nəhes enan aŋel ikel uri nəboŋ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaʋut lotopasus ke limastoh vir nəmariboŋ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboŋ nəmariboŋ hən aMeri bəgəm veveu buni tonon, arupat aYesu vi Jerusalem hən arbəʋusani ke tovi siNasub husur nalo siNasub aGot aMoses totosi.*
²³ (Imaiegai, len nalo siNasub aGot ike, “Hai a mo gail pisi lotovi ulumʌn, levi siNasub aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləbʋevi esan.”)[†] ²⁴ Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasub aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”†

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaʋut sua nahəsən aSimeon. Atenan inor mai ehusur kitin hən napisal siGot. Itoh vir avan sua bəvi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai. ²⁶ ANunun eʋusani ke gai asike imat vəbar bəris aKristo siNasub, aGot totabtabuh lan. ²⁷ ANunun esəhar aSimeon vabis len naim siGot. Nəboŋ anan aYesu mai atəman artopati vi lohoim hən arbigoł nəsa nalo siMoses tokele, ²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev sam, gagai nəlogw ikad natəmat, riŋ ginau nimat hum nasoruan sam tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai bilav kuv nəvanuan sam gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail pisi.

³² Gai evi namial bəmias napisal sam gail moš alat ləsavi Ju, gai am dereh teputsan nahəsən nəvanuan sam gail, aIsrael.”*

³³ Nəboŋ anan mai atəman artosəsəloŋ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, arupəŋ. ³⁴ Bəti aSimeon eus aGot hən biğol biivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMəri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigoł nəvanuan tisoʋur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsən tisoʋur am. Gai dereh təhum natsua nəvanuan tosoʋur ləbisor tasi balai, ³⁵ ale gai tisor vəhot nəvanuan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoʋur. Meri, gaiug am, dereh gələŋon tisa sumʌn nəbu tokan tosar nəloəm.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsən aAnna, anatvavin aFanuel, len nahəmar siAser. Alitanen ilah len nasihau eməlevru ŋai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. ³⁷ Evi batunau vəbar nədam hən tovi 84. Gai sarin naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug pisi. Len nalotuan san, səhan, isor tuʋ ŋai. ³⁸ Len namityal enan ŋai egəm pəpədaŋ ale ike sipa vi təban Nasub aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot bilav kuv a Jerusalem† hən bikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboŋ aJosef mai aMeri artogol natit pisi nalo siNasub aGot tokele tonon, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idaŋ. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai navide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail pisi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. § ⁴² Nəboŋ nədam hiYesu toşəjavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru sumʌn navide hən nabiltihanan. ⁴³ Nəboŋ nəhanan tonon, lotubat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur

* **2:22:** Lev 12.2-8 * **2:23:** Exo 13.2, 12, 15 † **2:24:** Lev 12.8. Nətav ehum navimal tophəpəhəw mai napijin ehum nəhoib. * **2:32:** Isa 42.6, 49.6, 52.10 † **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem

evi alat a Israel pisi. § **2:41:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhaʋur hən nəboŋ aGot togol ahai a mo gail pisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12.

arunau ke, totah mai alat lototelmam mai gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta doŋi len amahealar gail mai nabubur salit gail soəuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən arəbəkəta doŋi. ⁴⁶ Husur nəmariboŋ totor arusaəi len naholəvat todar vis naim siGot. Eəətah mai ahai pusan gail, esəsəlon hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷ Galit pisi lotosəsəlon hən aYesu, luəpaŋ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸ Nəboŋ artorisi, aruəpaŋ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmaŋ mai ginau namroləŋon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ŋa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai nəvide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhəvur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an siJon

(Mat 3.1-12; Mək 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Len nasihau tosaŋavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aVan, nahəsən aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisnias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatum aSekariah len naut masmas toəəbesw. ³ Na aJon iyar vi lan naut pisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidam həni ke tibaptais hən galito hən narubatian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totoşi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toəəbesw,
‘Məteutaut hən napisal mōs Nasuə,
gol napisal san gail linor,

⁵ dereh nəbur madinđiŋ gail pisi tepul,
nəvəhuh gail pisi tipapav,
nəpisał tohab təvōr tegəm tinor
mai napisal tokutkutu teməsōh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail pisi leris ləboi napisal
hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluvōh lotogəm hən bībaptais hən galito ke, “Anatum nəmət gail!” Ase ikel nalələgauan mai gamito hən məəbigam dan nabiltirol paŋpaŋ begəmai? ⁸ Len nəmauran samito, mitivən hən nəvite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuəbat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi bilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siAraham!* ⁹ AGot esumən naulumən toutaut tia hən bitai nəkaduhai gail

* **2:52:** 1Sam 2.26; Pro 3.4 * **3:6:** Isa 40.3-5 * **3:7:** Len naut egai nasoran ta Kris ike nəvaipa tovi nəmət tosa. Len nənanuan sefu gail, nəmət isa masuə hum natəmat toil a mō həni. * **3:8:** Jon 8.33, 37, 39

hən nakuvkuv; nəhai pisi ləsəvan hən nəvit tovoi, gai dereh titaii, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluvo h lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləbībaptais. Ale lousi ke, “Hai pusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ İkel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtital hən nəvanuan gail hən ləbilav nəvat mai gamito, samtelibibon husur galito len nakotan. Mətehəhəvur hən nəpürpüran samit ɲai.”

¹⁵ Len nəbon enan nəvanuan gail ləpul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma bevi aKristo, aGot totabtabuh lan a?”

¹⁶ Ale aJon isor var galit pisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ɲai. Avil avan sua todar səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ɲai, nəsanor kasi hən nəbisah rubat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esumian naulumian topat nəhai rivrivhai tia hən bepəpəhun namisurhuwit dan nəbavhut tomasmas. Dereh tibon hən namisurhuwit len natuhim han, be tərəɲas nasugut nawit tosa len nəhab todədas bimət.”‡ ¹⁸ Na len nəvide tosobur aJon isor idarj mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəbon aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan avan, ale nəbon aJon tosor tasi am husur natesasa pisi togole tia, ²⁰ imagenan aHerot igol isa masuṽ səhor ta mo: ekəkol gat aJon len naim bəbanis.

AJon ibaptais hən aYesu

(Mat 3.13-17; Mak 1.9-11)

²¹ Lorij aJon len naim bəbanis a tahw, be nəbon nəvanuan gail pisi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəbon aYesu tosor mai aGot, nəmav esəɲav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben sumian nətav§, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anaturgw ulumian sagw notoləmas bun gaiug, nohəhəvur masuṽ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu

(Mat 1.1-17)

²³ Nəbon aYesu totuṽat hən nauman san, nədañ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatan aJosef,

siHeli, ²⁴ siMattat,

siLevi, siMelki,

siJannai, siJosef,

²⁵ siMattatias, siAmos,

siNahum, siEsli,

siNakkai, ²⁶ siMaat,

siMattatias, siSemein,

† **3:16:** Evi slev gail lotosah rubat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpəhun navoian dan nəsaan, ale epəɲas nəsaan len nəhab. § **3:22:** Nətav ehum navimal topəpəpəhw. * **3:22:** Psa 2.7; Isa 42.1

siJosek, siJota,
²⁷ siJoanan, siResa
 siSeruppapel, siSealtiel,
 siNeri, ²⁸ siMelki,
 siAtti, siKosam,
 siElmatam, siEr,
²⁹ siJosua, siElieser,
 siJorim, siMattat,
 siLevi, ³⁰ seSimeon,
 seJutah, siJosef,
 siJonam, siEliakim,
³¹ siMelea, siMenna,
 siMattata, siNatan,
 siTevit, ³² siJesse,
 siOpet, siPoas,
 siSalmon **, siNahson,
³³ siAmminatap, siAtmin,
 siArni††, siHesron,
 siPeres, seJutah,
³⁴ siJakop, seIsak,
 siAraham, siTerah,
 siNahor, ³⁵ siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
³⁶ siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek, ³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

Natəmat italtal ke aYesu tigel nəsaan (Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas tobəbesw. ² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigel nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati. ³ Na natəmat isor maii ke, “Gəbevi aNaton aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas bimaaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eʋusan nəkantri piisi len navile a pan hən aYesu len namityal tomidol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan piisi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəbilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəbetəŋedur, lotu hən ginau, natit piisi dereh tevi esam̄.”

** **3:32:** Nalobulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† **3:33:** Nalobulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai. * **4:4:** Deu 8.3

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot sam̄ n̄tau, gigol nalotuan van hən gai səḅon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, erinj egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aṅel san gail hən ləḅekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navəlalito hən asike nariem̄ bəḅəhot nəvat!’ ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaṅan siNasuḅ aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəḅoṅ natəmat totaltal səḅuer hən aYesu, erinj aYesu vir nəḅoṅ tile tovoi am.

AYesu etuḅat hən nauman san

(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaṅan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut p̄isi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḅusan len naut nəḅonḅonan seju gail, ale galit p̄isi lusor sal suhi len naholan salito.

Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu

(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSəppat eḅis len naim nəḅonḅonan hum nəvide san akis. Ale eil hən ḅəvuruṅ natosian siGot.

¹⁷ Lulav naləḅulat tobul maii, naləḅulat ahai kelkel ur, aIsaiah totosi. Ale evuhe, isəḅ naut əlsaiah totosi ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḅis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḅitabtabuh len ginau,

hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsal* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḅikel ur navivilean van hən alat lotobəḅanjis,

nakətaan van hən amətḅesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḅikel ur nasihau

Nasuḅ aGot ḅigol ḅivoi masuḅ van hən nəvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəḅoṅ aYesu toḅuruṅi tonoṅ, ebul gat naləḅulat, ilav təlmam həni mai avanuan na-vi-tarhəte-an, ale ebətah. Nəmet p̄isi len naim nəḅonḅonan lokəta mətaltal həni, ²¹ ale etuḅat sor mai galit ke, “Daməṅai len na-səsəloṅ-həni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit p̄isi lusor ivoi husuri. Luḅaṅ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaur! Gole len naut matmat sam̄ hun namtosəḅəloṅ hən gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideh lotohəḅaḅur həni len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəḅoṅ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəḅaḅut isəḅur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nahəḅati toməlevtes. Len naut p̄isi nəhanian eḅuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat əElijah van hən nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sua a Sarefat pəpədaṅ hən naut a Siton.* ²⁷ Ale

* **4:8:** Deu 6.13 * **4:10:** Psa 91.11 * **4:11:** Psa 91.12 * **4:12:** Deu 6.16 * **4:18:** Naməsal

evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhanian, səkad naim. * **4:19:** Isa 61.1-2

* **4:25:** 1Ki 17.1 * **4:26:** 1Ki 17.8-16

Len nəboŋ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ŋai imaur.”*

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim nəbonbonan lotosəsəloŋ hən tokəmaianan, nəlolit pişi ipaŋpaŋ masuŋ. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuŋon hən nəvehuh, naut enan topat lan, hən ləbibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluvoh, iyar vi tut.

AYesu ehut nanunun tosa

(Mak 1.21-28)

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eŋusan nəvanuan gail. ³² Luŋaŋ len naŋusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hən namitisau mai na-il-a-ŋo-an. ³³ Len naim nəbonbonan ikad naulumnan, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hən gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm moši!”

³⁵ AYesu isor idaŋ maii ke, “Gemədaul! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nəsənahən.

³⁶ Nəvanuan pişi lomətahw, luŋaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanan saganan? Len na-il-a-ŋo-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut pişi todar visi naut enan.

AYesu igol nəvanuan isobur nibelit ivonəvoŋ

(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)

³⁸ AYesu eriŋ naim nəbonbonan, evi lan naim sivan sua nahəsən aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon isa masuŋ hən topud hən naməsahan, ale lous aYesu hən bigol bimaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaŋ van hən naməsahan. Vəha-sua ŋai naməsahan inoŋ dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah pişi hən naməsahan tiltile van hən aYesu. Eriŋ navəlan gəlar len galit vişusua, ale lumaur. ⁴¹ mai natəmat isobur lumakuv. Nəboŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNaton aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəboŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut tobəbesw. Naluvoh ludonji, donji van ale nəboŋ lotosabi, loil kəkol həni hən asike bəriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nəbikel ur natohan pipihəbəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau moši.”

⁴⁴ Beti len naim nəbonbonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etubat tabtabuh len ahai pispisul gail

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluvoh loririhit garu lan hən ləbesəsəloŋ hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris nəbot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkəs nalevlev salito. ³ Isah len nəbot sivan sua nahəsən aSimon, ale

* 4:27: 2Ki 5.1-14 † 4:40: NəSappat seju gail inoŋ nəboŋ namityal tomasur.

eusi ke tesul hēni vi lau kəkereh. Beti ebətah len nabot, eʋusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəboŋ tosor tonoŋ, ikel mai aSimon ke, “Rusan nabot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən mət̃bisah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisishi soʋuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəboŋ lotobar hēni, lusab̃ naieh isoʋur lan, gol ke nalevlev etuʋat hən bəmətar.* ⁷ Imagenan ləbilival van hən alat lotosuh len nabot togon hən ləbēgəm susupah hēni mai galito. Logəm, usan nabot gələr p̃isi aropul vətah bəhbəhw! ⁸ Nəboŋ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuʋ, husur novi vanuan tosa masuʋ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoʋut hən naieh tosoʋur lotosah hēni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatan aSepeti gələr artoboŋ mai aSimon len nauman, gələr tu arosəhoʋut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəshieh am, daməŋai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv nabot eru enan salito vahut, ale lorin̄ natit p̃isi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboŋ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm hēni. Nəboŋ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eŋiri ke, “Nasuʋ, gəbeləŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele hēni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geʋusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan n̄os natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan sam̄ hən gəbeʋusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ŋa nəvanuan isoʋur logəm hən ləbəsəseləŋ hēni ale hən gai bigol galit ləbimaur dan naməsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriŋ galit akis, evi lan naut toʋəbəsəw səʋon ale isor mai aTəman.

AYesu igol avan sua todədas bərusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

¹⁷ Len nəboŋ sua aYesu eʋusʋusan, ale naFarisi gail mai ahai p̃usan gail hən nalo ləbətah ei. Logəm len navile p̃isi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nədaŋan siNasuʋ eʋis len aYesu hən bilav kuv naməsahan. ¹⁸ Len nəboŋ enan laluman̄ galevis lupat avan sua len nəbateh, saləboi bərusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləberin̄i bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi soʋuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti lopəlau vi məhat len navurun topapav, lūdakuvi, gol naʋur lan, ale lorin̄ tur hən gai mai nəbateh san vi pan. Lorin̄i rivuh len naluvoh, a n̄o hən aYesu. ²⁰ Nəboŋ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam̄ gail lumaruʋat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai p̃usan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi bəruʋat nəsaan? AGot səʋon ŋai!” ²² Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimaienān. ²³ Nəb̄ike, ‘Noruʋat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa

* 5:6: Jon 21.3-6 * 5:14: Lev 14.1-32

emədmədau am?*" 24 Imagenan nəvusan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən bərubat nəsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan saləboi bərusan gai ke, “Nukel mai gailug, gile məhat, pat nəbateh sarf ale vahim!”

25 Vəha-sua ŋai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalalan siGot, ivahim. 26 Galit pisi lumaŋmaŋ vəsa ale lusal suh nəyalalan siGot. Lumaŋmaŋ masuŋ, lomətahw ale luke, “Daməŋai nəsa dattorisi etile buni.”

*AYesu itabtabuh len aLevi
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

27 Natgalenan tonon, husur nəboŋ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsan aLevi, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel mai ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

28 Ale erin natit gail pisi ipat, ile məhat, ehusuri.

29 Beti aLevi eutaut hən nəbiltihanən mōs aYesu len naim san, ale ikad nəbiltiluvōh hən alat lotoum surman aLevi mai galevis am luhan mai galito. 30 Be naFarisi gail mai ahai pusan salit gail hən nalo, lukel mətmətan hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe məttohan, məttomun mai nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan am?”*

31 AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai. 32 Ginau nəsağəm hən nəbikel alat lotonor hən ləbipair dan nəsaan salito be nogəm hən nəbikele mai alat nəsaan.”

*Nausian husur nəvide silat ləsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)*

33 Beti lukel mai ke, “Ahai susur sijoŋ gail, nəboŋ isobur ləsəhan hən ləbisor tuŋ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esarf gail imabe lotohan, lotomun?”

34 AYesu isor var galit ke, “Nəboŋ avan sua tolah, godədas gəbigol nəvanuan san gail lotobon maii hən salihan. 35 Be dereh tikad nəboŋ hən ləbesəhar nauluman tolah dan nəvanuan san gail. Len nəboŋ enan asike luhan.”†

36 Beti aYesu epusan, ibol† ke, “Səkad avan ideh totar nəpisihoŋ dan nahurabat veveu ale tosođe len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale nəpisihoŋ asike tanor hən nahurabat tomatu. 37 Nəvanuan gail ləsəbir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu. § Nəvanuan tagole, ale nəwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapələus. Nəwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. 38 Aoa, nəvanuan gail ləbir nəwain veveu len nahurhuwain veveu. 39 Avil səkad avan ideh tomun nəwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nəwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaienan, mətomətahun natit toveveu.”

* 5:23: Nəboŋ aYesu tokəmaianən, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edadas bigol eru en pisi, ale nəbike, ‘Norubat nəsaan sarf gail,’ mətsaləboii ke lumarubat o ləsəmarubat. Be nəbike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətberisi ke imaur. * 5:27: Mat 9.9; Mak 2.14 * 5:30: Luk 15.1-2 † 5:35: Len nəbol pusan egai aYesu isor husur gai gabag tosurman nauluman tolah. † 5:36: Len naut egai aYesu ikel nəpusanan egai hən bəvusan galito ke nəpisal san iveveu, sanor hən nəpisal tomatu lotohushusuri. § 5:37: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu burhulon.

6

*AYesu evi masta hən nəSappat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)*

¹ Len nəSappat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotuḅat kin ḅur nəhəvhuwit gail. Lusarsari len nəvələlito ale luhan namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsəvuruḅ ləḅoi nəsa aTevit galito lotogole nəḅoḅ lotomalkəkət a? ⁴ Eḅis len naim nətaḅolen siGot, ale ilav nəḅəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumən san.* Be nalo ike ahai tutumav səḅolit ḅai loləḅoi ləḅihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len nəvələn.”

*AYesu igol avan sua, nəvələn totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)*

⁶ Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim nəḅonḅonan, eḅusan. Ale ikad avan sual ei, nəvələn nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai ḅusan gail hən nalo ludas ḅisal hən ləḅisəḅ nəḅaban ideh len aYesu hən ləḅikot həni. ḅa lokəta bunusi ke ḅigol atenan ḅimaur len nəSappat salito. ⁸ Be aYesu eləḅoi nəsa lotonau, ale ikel mai naulumən tokad nəvələn totah ke, “Gile məhat, il rivuḅ hən galit ḅisi.” Imaienan naulumən ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSappat: datḅigol navoian o nəsaan, datḅetəgau gat nəmauran o datḅigol ḅimasig?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən nəvələn.” Igole, ale nəvələn imaur ḅuni tətəs.

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paḅpaḅ vəsa, ale lotuḅat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləḅigole van hən aYesu.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)*

¹² Len nəḅoḅ galenan sua aYesu evi məhat len nəvəhuh hən ḅisor tuḅ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aḅan, ikad aJemes, aḅon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot ḅeriḅ aYesu len nəvələn naenemi san gail.

*AYesu eḅusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)*

¹⁷ AYesu eput vi paḅ mai galito, eil len nəḅəməv. Ikad naluḅoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoḅur lotogəm a Jerusalem mai naut tosoḅur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləḅəsəḅoləḅ həni, ale hən gai ḅigol nəməsahan salit ḅinoḅ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləḅon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit ḅisi lugol risi ke libari bathut nədaḅan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

* **6:1:** Deu 23.25 * **6:4:** 1Sam 21.1-6 * **6:4:** Lev 24.9 * **6:15:** NaSelot evi nəvanuan len naluḅoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḅiḅal mai galito.

Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttoṁidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur natoḥan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttoṁalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†

Gamit məttoṁatəḡ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mēdas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttoṁovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboḡ enan, mətəməlmələḥ len nahəhəvuran husur nakonpūrḡuran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losuṁtan atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttoḡak natit tosoḡur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat husur nəsa məttoḡakade evi hən nəboḡ ta daməḡai ḡai.

²⁵ Gamit məttoḡak nəḥanian tosoḡur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat husur dereh mitimalkəkət.

Gamit məttoṁan gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat husur dereh nəlomit tisa, mititaḡ.

²⁶ “Gamit, mətḡeum ṁos nəvanuan ḡisi ləḡisal suḥ gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəḡeras gail.”

Geləmas bun aenemi samḡ gail
(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu epusan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit məttoṁəsəloḡ hən ḡinau ke: Mətələmas bun aenemi samit gail, ḡol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən ḡigol navoian van hən alat lotosor mēdas gamito, sor tuṁ ṁos alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideḥ ḡivəs nətarḥoṁ, ḡipair hən nətarḥoṁ toḡon van həni. Avan ideḥ ḡilav nahurabat nait susus samḡ, ḡidaṁḡ həni ke tilav nəḥai susus samḡ am. ³⁰ Geviol mai galit ḡisi ləḡeus ḡaiḡuḡ hən natideḥ, ale avan ideḥ ḡilav natideḥ samḡ, sageusi ke tilav təlmam həni. ³¹ Nəvide məttoḡləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol nəvide enan van hən galito.

³² “Mətḡeləmas bun ḡai alat lotoləmas bun gamito, savi natideḥ. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mətḡivoi ḡai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideḥ. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan.

³⁴ Mətḡidaṁḡ hən nəvat ḡai mai alat məttonau ke ləḡisar gele, savi natideḥ. Alat nəsaan am ludaṁḡ hən nəvat mai galit gabag, hən ləḡisar ḡel nəkabut ḡisi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mətetile. Mətələmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidaṁḡ hən nəvat mai galito, be samtitoḥ vir nə-sar-gele-an. Mətḡimaienan, dereḥ aGot tilav nakonpūrḡuran totibau mai gamito ale mətəḡəm vi anatun

† **6:21:** Ta sutuai naḡu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləḡoian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * **6:23:** 2Chr 36.16; Uman 7.52

aGot toyalal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi təban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəloomit timastan̄jis nəvanuan gail sun̄ñan aTəmamit len nəmav nəlon totan̄jis galito.”

Gikel nakitinan husur nəvanuan p̄isi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mətusa. Samtisab̄ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isab̄ səhoti ke gamit mitimaspanis. Məterub̄at nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot terub̄at nəsaan samito. ³⁸ Məteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisoḅur mai gamito, teirir hən̄i, tepul səšəhov variviriv. Bathut mətḅeviol habat o mətḅeviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu epusan am, ibol maiegai ke: “Ametḅesw eləboi ḅesəhar ametḅesw togon a? Aoa, gəlar p̄isi dereh aripal suluḅi, ariteh len nəbur. ⁴⁰ Ahai susur, sat̄ibau səhor ahai p̄usan san, be avan ideh toləboi səhot p̄is naḅusanan sihai pusan san, dereh tesun̄ñan gai.

⁴¹ “Husur nəsa gotokəta kot nakumashəhai len namətan aḅam̄, be gəšənu nabilitarhai len namətam̄? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətam̄,’ nəḅon gotokad nətarhai gəsarisi len namətam̄? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, gilav kuv nətarhai dan namətam̄ bai. Gəḅigole ḅinon̄j nakətaan sam̄ dereh timasil tinor hən gəḅidakuv nakumashəhai dan namətan aḅam̄.

Nəhai mai naḅite

(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tovoi səḅan hən naḅit tosa. Nəhai tosa səḅan hən naḅit tovoi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəḅon̄j gotoris naḅite. Nəvanuan gail ləsavərus naḅit tovoi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite.† ⁴⁵ Nəvanuan tovoi igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan topul len nəlon. Bathut, nəsa nəvanuan tokele, evivile len nəsa topul səšəhov len nəlon.

Nəvanuan na-um-im-an eru

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətsgol nəsa notokele. Imabe? ⁴⁷ Nəvanuan p̄isi lotogəm hən ginau, lotosəsəlon̄j hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriḅ nəpaudesen len nəvat mot. Nəḅon̄j nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iḅas naim be sakur hən̄i husur eum hən̄i idan̄j habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəlon̄j hən nasoruan sagw ale sagole, esun̄ñan avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḅuer. Nəḅon̄j nawisel tolev, toḅas naim enan, vəha-sua ḅjai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua

(Mat 8.5-13)

¹ Nəḅon̄j aYesu tokəmaienan tonon̄j, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḅeməsol. ³ Nasenturion esəsəlon̄j hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a m̄o hən naḅu gail van hən̄i hən ləḅeusi ke, tegəm hən ḅigol naslev san timaur. ⁴ Nəḅon̄j lotogəm hən aYesu,

† 6:44: Nəhau enan ehun nabulgəgau.

loŋiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gə̃bigol nategai mōsi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim nəbənbonan sinamito.”

⁶ Na aYesu ivan mai galito. Nəboŋ pəpadaŋ hən b̃ibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən lə̃bikel maii ke: “Nasub̃, ivoi ke sagegəm pəpadaŋ am, husur ginau nəsanor kasi hən gə̃bēbis lohoim sagw. ⁷ Imaiēnan nunau ginau ke, nəsanor kasi hən nə̃bēbubur mai gaiug. Avil gə̃bikēle ke naslev sagw b̃imaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihabəlan alat lotoil a mō hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nə̃bikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nə̃bikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nə̃bikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ipaŋ lan. Ipaŋ van hən naluvoŋ lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nə̃səsəb̃ nadələmian todaŋ maiegai len alat seIsrael.”

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotələmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatan ulum̃an sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nəbilituvoŋ lutah maii. ¹² Nəboŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulum̃an sua tomat vivile, tovi aVisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nəbilituvoŋ a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboŋ Nasub̃ toris alitenan, nəlon itaŋjisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḃat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit p̃isi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən b̃evi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut p̃isi a Jutea mai naut p̃isi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais

(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen p̃isi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasub̃ hən arbeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoḃur lotokad naməsahan tiltile lumaŋ, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nəkətaan mai nametbesw isoḃur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretələmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametbesw gail lukad nəkətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaŋ, luveveu, nədaraŋ bulbulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovi.* ²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadələmian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etuḃat sor husur aJon mai naluvoŋ ke, “Nəboŋ məttovi lan naut masmas toḃəbesw, mətuvan varis nəsa?”

* 7:22: Isa 35.5-6, 61.1

Nāviliol nēlan toŋuvi tokurkur a? * Aoa! ²⁵ Bēbuer, mētuvan hən mētberis nēsa? Naulumān tosun nahurabat nēvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienān, lotokad nakontit pīsi, galit losuh len nābilitiim sekīn gail! ²⁶ Bimaienān, mētuvan hən mētberis nēsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal sēhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenan evi nēvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh neŋsavat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug toutaut hən nāpīsal sam̄ mōs gaiug.’*

²⁸ “Nukel mai gamit ke, sēkad avan ideh nāpēhāvūt topasi, toŋsēhor aJōn; Be len alat lototoh pipihabēlan aGot, galit ideh tovi ut kēmas iyalyal sēhor aJōn.”

²⁹ (Galit isoŋur mai galevis lotovi nēvanuan nētaks aJōn tobaptais hən galit tia, nēboŋ lotosēsaloŋ hən aYesu, lukel lēboi ke, nāpīsal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJōn sēbaptais hən galito, lomētahun pīs nāpīsal siGot mai nalēŋonian siGot mōs galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta damēŋai lumabe? Nolēboi nēbīke lohūm nēsa? ³² Losumān alahutai lotobētah len nēmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoŋuv nābuvimal mōs gamito be mētēsav; namtokēkai hən nēbe nēmātan be mētēsātāŋ!’ ³³ Logēgel hən nēnauan salit tabtab. Nokēmaiēnan husur nēboŋ aJōn Baptais toŋēmai, sēhan nabēta, samun nēwain, be mētuke, ‘Ikad natēmat.’ ³⁴ Avil aNātun Nēvanuan egēmai, ihan, emun, be mētuke, ‘Mēteris! Naulumān tohan tēmēhav, tomun vātērog. Itah mai nēvanuan nētaks mai nēvanuan nēsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur nāpīsal siGot hən namitisau hən nēmauran tonor, nēmauran salito eŋusani ke nāpīsal siGot ekitin.”

AYesu erubāt nēsaan sepēhāvūt tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahēsan aSimon, tous aYesu hən bihan maii, ale aYesu ebiis lohoim san, ipat tarhēgarin hən bihan. ³⁷ Nēboŋ nāpēhāvūt nēsaan sua len nābilitivile enan toŋsēsaloŋ hēni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat nābotel nēhai pēhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pēpadaŋ hən nariēn, itaŋ. Nēboŋ totaŋ, namētārarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar nariēn hən navurun, esum̄ nariēn ale ebiis nēhai pēhas len nariēn gēlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natanen. Nēboŋ torisi inau len gai sēboŋ ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, talēboi as tobari, ale talēboi am nāvīde san ke alitenan evi pēhāvūt nēsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nēbīkel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai pūsan, kele.”

⁴¹ AYesu ibol hēni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nēvat sivan sua todaŋ hēni mai gēlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50.

⁴² Gēlar pīsi arsēkad nēvat hən arbiisar gele, ŋa gai ikas kuv nēkabut sēlaru. Imaiēnan, gēlar ta be elēmas buni sēhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nēvanuan tokas kuv nēkabut san totibau sēhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən nāpēhāvūt ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nēboŋ notobis lohoim sam̄ gēsēlav nēwai hən nēbēkēkas nariēgw, wake namētārarur selitegai igol nariēgw imosmos hēni ale igargari hən navurun. ⁴⁵ Gēsasuŋ nētārhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogēmai, wake nēboŋ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosum̄ nariēgw gēlaru. ⁴⁶ Gēsavēhas nēkadugw hən naoil hən naoliv hum nāvīde sidato, wake gai ebiis nēhai pēhas len nariēgw gēlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nēsaan san gail lotosōbur

* 7:24: Len naut egai hum ma toŋor husur nēvanuan todidimair, toŋēgel hən nēnauan akis.

* 7:27:

Mal 3.1 † 7:41: Natenarius evi nēvat nāpurpūran hən nauman hən nēmariboŋ tosa.

lumarubāt tia, imaienan gai elēmas masuŵ hən ginau. Avil nēvanuan, nēsaan san tokəkereh tomarubāt, gai elēmas bun ginau, be tokəkereh űai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nēsaan samŵ gail lumarubāt.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nēhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, torubāt nēsaan galit tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian samŵ gatolav kuv gaiug dan nēsaan samŵ gail. Givan, natēmat tipat len nəlōŵ.”

8

Latpəhəvut lototah mai aYesu

¹ Nəboŵ tonoŵ, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ² Napəhəvut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmərgobut mai nāməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmərgobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a mō hən naim siHerot Antipas tovi kiŵ; aSusanna; mai isəbur am. Latpəhəvut galenan, len nəsə lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito mōs aYesu mai nēvanuan san gail.

AYesu ibol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboŵ naluŵoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luḅonḅon, ale ikel nəḅol pusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŵ tobubulani maienan, galevis luteh len napisal; nēvanuan gail lupal gat gail ale nəman nāməsav luhan piŵi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŵ vat. Nəboŵ lototov, lumayoh husur nəwəi eḅuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŵ artotov, nəhau eruŵ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luḅan vəha-100 len nəsə nēvanuan tomabule.” Nəboŵ aYesu tokəmaienan tonoŵ, ikai ke, “Avan ideh tokad nədariŵan hən ḅəsəsəlōŵ, tesəsəlōŵ mŵau!”

AYesu ikel nəḅol pusan mōs nəsə? (Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəḅol pusan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idamŵ həni tia hən mətḅeləboi nəsə tosusuah husur natohan pipihabəlan aGot, avil nusor mai alatevis tile am hən nəḅol pusan hən ke, “naut kəmas ləḅəkəta, kəta, ləsəkəta ləboi nəsə aGot togole; naut kəmas ləḅəsəlōŵ, səsəlōŵ, ləsəsəlōŵ ləboi nəsə aGot togole.*”

AYesu isor vəsvəsai nəḅol hən namisurhuwit (Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)

¹¹ “Namilen nəḅol pusan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len napisal losumŵan alat lotosəsəlōŵ, beti natēmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləḅikad nadəlomian, asike aGot ḅilav kuv galit dan nēsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaŵ vat losumŵan alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboŵ lotosəsəlōŵ həni, be nəharhət salit gail ləsakir sədaŵ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboŵ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabə, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losumŵan alat lotosəsəlōŵ be len nəmauran salit

* 8:10: Isa 6.9-10

tovan, napulan hən natite, na-ləŋon-isa-an mai nahəhaʋuran, lorun gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadələmian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losumnan alat lotokad nələlit tonor mai tovoi buni. Nəboŋ lotosəsələn hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-dan-ḃuri-an, luḃan hən naʋit nəmauran tovoi.

*Namial tomial
(Mak 4.21-25)*

¹⁶ “Avan ideh asike epigau namial hən ḃikabut gole len nabiliwai o susuani pipimel. Aoa, erinji a məhat hən ḃemial len narunḃ hən alat lotovi lohoim ləberisi. ¹⁷ Imaienan, natit piḃi tosusuah, dereh tevisi pərpəp, natit piḃi tokəkol, dereh aGot tesəŋav həni, tevəhoti. ¹⁸ Imaienan, mətesəsələn vahvahur nasoruan hən məḃələboi. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol həni am maii, be avan ideh tomətahuhn ḃələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

*Anan aYesu mai avan aYesu gail
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)*

¹⁹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləḃerisi, be lodədas ləḃegəm pəpadaŋ həni husur naluḃoh. ²⁰ Imaienan napisulan sua egəm həni ke, “Aʋanḃ gail mai ananḃ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəsələn hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai aʋagw gail.”

*AYesu igol nəlan todaŋ etəmat
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)*

²² Boŋ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Na lusah len nabot, lugam van.

²³ Nəboŋ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan eʋuv idaŋ len nəwai, nabot epul, pəpadaŋ hən ḃemun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovəŋon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idaŋ van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi pan, nəwai etəmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadələmian samit gai be?” Len namətahwan salito luḃan lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idaŋ van hən nəlan mai nəwai be gəlaru arugol husur nəsa tokele.”

*Naulumnan tokad natəmat gail
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)*

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəboŋ aYesu tomarin vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəha-səḃsəḃur tia nanunun nəmargobut itah gati, naut kəmas lotobanḃis gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut toḃəḃesw. Nəboŋ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulumnan. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəḃemədas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Nonḃir gaiug, sagipansəm ginau mud!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsamḃ ase?” Isor vari ke, “Luḃoh,” husur nanunun nəmargobut isəḃur lobis lan. ³¹ Ale loŋirŋiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

* 8:31: Kelv 9.1-5

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len navəhuh ei. Ale nanunun tosa gail loŋiri ke tidam̄ hən galito ləbēbis len nabuai gail. Idam̄ həni. ³³ Nəboŋ lotomakuv dan naulum̄an, lobis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar marin̄ len navəhuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəboŋ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vəkəl uri len nabiltivile mai naut pisi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboŋ lotobar aYesu, lusaḅ naulum̄an, nanunun nəmargobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənauan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, navide hən naulum̄an tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa pisi lous aYesu hən bivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Nə aYesu isah len nabot hən bəriŋ naut enan. ³⁸ Naulum̄an, nanunun nəmargobut gail lotomakuv dani, eŋiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəbikel nəsa aGot togole m̄os gaiug.” Nə atenan ivan, iyar tur len naut pisi len nabiltivile enan, ikel ur natit pisi aYesu togole m̄osi.

Napəhaḅut toməsah mai natabəhreh tomat

(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)

⁴⁰ Nəboŋ aYesu toəlmam vi Kalili, naluḅoh lohəhaḅur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a m̄o hən naim nabonbonan, nahəsən aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eŋiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natabəhreh tosua ŋai nədam̄ han tovi 12, be pəpadan̄ timat.

Nəboŋ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluḅoh lorihiti. ⁴³ Galit sua, napəhaḅut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas biŋol bimaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadan̄ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəhasua ŋai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit pisi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluḅoh lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədan̄an ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboŋ napəhaḅut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tətəs. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadələmian sam̄ igol ke gumaur. Givan, nələm̄ tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a m̄o hən naim nabonbonan, ike, “Anatvavin̄ imat ebum, sagemədəs ahai pusan am.”

⁵⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riŋ nələm̄ len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədam̄ hən avan ideh bēbis lohoim maii, be idam̄ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natabəhreh, mai anan, alatenan ŋai. ⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan pisi lutan̄ vasis həni. Ris aYesu toke, “Samtitan̄, gai səmat, ipatmari ŋai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani. ⁵⁶ Anan mai atəman aruman̄man̄ avil aYesu ikel idan̄ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail

(Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

* **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eḅur ahai rerer gail hən ləbiŋol bimaur sobuer. † **8:46:** Nədan̄an siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədan̄an san ipat pitpitoḅ sal.

¹ Nəboŋ aYesu tokis bənbəŋ hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-mō-an mai nədaŋan hən ləbēhut natəmat pisi mai hən ləbīgol alat lotoməsah ləbīmaur. ² Ale esəvat galito hən ləbīkel ur natohan pipihəbələn aGot mai hən ləbīgol nəvanuan gail ləbīmaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səsəŋon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mətəbēbis lan, toh ei vəbar nəboŋ mətəberīŋ navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbēmətahun gamito, nəboŋ mətəberīŋ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən bimasil ke aGot sahəhəvur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ lovivile, luyar husur navile vīsusua. Len naut pisi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

*AHerot saləboii ke aYesu ase
(Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)*

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəloŋ hən natgalenan lotovisi. Edədarŋəbu lan husur galevis luke aYesu tovi aŋon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijaŋ tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aŋon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəloŋ hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idəŋ nəpīsal hən bebubur mai aYesu.

*AYesu evəŋan naulumən tovi 5,000
(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)*

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Bəti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləbītoŋ ei səbolito, ¹¹ avil nəboŋ naluvəh lotosəsəloŋ ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhəvuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihəbələn aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadəŋ hən bimasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluvəh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbisaŋ nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eḃəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbətə erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namtəvur nəhanian mōs naluvəh pisi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulumən tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke lebətəh hən bīkad naulumən len natuhluvəh vīsusua ḃevi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit pisi lobətəh. ¹⁶ AYesu ilav nabətə erim mai naieh eru, ekətə vi lan nəmav hən bīke sipa, ale ebur kotov gail. Bəti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləbepəpəhuni mai nəvanuan gail. ¹⁷ Nəboŋ galit pisi lotohan vəhanukub tonəŋ, ahai susur gail losəŋon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

*APita ike aYesu evi aKrišto, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoŋ səbolito, aYesu isor tuv. Nəboŋ tosor tuv tonəŋ eus galit ke, “Naluvəh gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aŋon Baptais, galevis am luke aElijaŋ, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKrišto siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

* 9:17: 2Ki 4.42-44

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(*Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1*)

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləjon tisa vəsa, alat lotoilo a mō hən nəvanuan gail, aBiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ bitor dereh timakuv dan nəmatan.”

²³ Beti ikel mai galit pisi ke, “Avan ideh bələjon ke bəvi ahai susur sagw, satigol nəsa bələjoni be len nəboŋ pisi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san bimasig mōs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avan ideh totəgau gat natit pisi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai ebuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan? ²⁶ Avan ideh bəməmau hən ginau mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau hən balai nəboŋ bəgəm len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTəman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləberis natohan pipihabəlan aGot.”

Namənas kitin siYesu
(*Mat 17.1-8; Mak 9.2-8*)

²⁸ Nəmaribon toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi məhat len naṽehuh hən bisor mai aGot. ²⁹ Nəboŋ tosorsor mai aGot, nəhon egəm tile mai nahurabat san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil. ³⁰ Vəha-sua ŋai naulumian eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsa aYesu bigole bisarpoh len naut a Jerusalem a tahw hən bəriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nəboŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulumian eru artoil maii.* ³³ Nəboŋ artosudəlaŋ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esam, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsa tokele.)

³⁴ Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotobis len nəmavukasw, aPita galit lomətahw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mətəsəələŋ husuri!”*

³⁶ Nəboŋ nadoldol tosor tonon, lusabi ke aYesu səbon ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəboŋ galenan ləsasor husur nəsa lotorisi mai avan ideh.

AYesu igol natətai imaur
(*Mat 17.14-18; Mak 9.14-27*)

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan naṽehuh, nabiltiluṽoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulumian sua len galit ikai ke, “Hai pusan, nonjir gaiug ke geris anaturg ulumian husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltalon ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imaṽulṽul habat. ⁴⁰ Nonjir ahai susur sam gail hən ləbəhuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətəsəkad nadələmian, nəmauran samit naur ta daməŋjai ikabkabur masuṽ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətupar dələmian van van van nupetəmas hən. Səhar anaturŋ gəmai.”

* **9:24:** Len naut egai nəboŋ aYesu toke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig.

* **9:32:** 2Pit 1.16-18 * **9:35:** Isa 42.1; Luk 3.22

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman. ⁴³ Galit pisi lupaŋ len nəyalyalan, nədaŋan siGot.

AYesu isor husur nəmatan san tətəs

(Mat 17.22-23; Mak 9.30-32)

Nəboŋ galit pisi lotoŋaŋ, lotosor husur natit pisi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vahvatur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədəs ləbələboi ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

Ase iyalyal am?

(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)

⁴⁶ Ahai susur gail m̄au lotubat vitvituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhəvur hən natuhtətai surman egai bitah mai len nahəsagw, gai ehəhəvur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhəvur hən ginau nəbitah maii, gai ehəhəvur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai m̄au etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam̄, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai pispisul galevis luvan a m̄o. Len nəyaran salito lobis len navile sua a Samaria hən ləbeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahun husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasub̄, guke namtekis nəhab len nəmav hən bihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?

(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur napisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut pisi gəbevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nəbur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən biapat turuŋ lan, hən biŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasub̄, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Gerij alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihəbəlan aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasub̄, be gidam̄ hən ginau nivahim hən nəbesudələm̄ nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtvtan‡ be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihəbəlan aGot.”

† 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * 9:54: 2Ki 1.10, 12 ‡ 9:62: Nəhai tivtvtan silat a Jutea ikad nametəlai tokan a pan. Nabuluk o natorŋki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən biwol həni nəboŋ totiv nətan.

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

1 Husur nəboŋ enan, aYesu itabtəbuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a mō həni van hən navile mai naut pisi ke pəpədaŋ bevi lan. 2 Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, məteŋjir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. 3 Mitivan! Nəsəvat gamito məttosuman natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† 4 Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətəbeubur mai galit metpisal. 5 Nəboŋ mətəbeis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’ 6 Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat məttokele tipat len nəlon; bebuer, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito. 7 Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətemun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad nəpurpuran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* 8 Nəboŋ mətəbevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləbəhəhəvur hən gamito, mitihan nəsa ləbeutaut həni nios gamito. 9 Mitigol alat lotoməsaŋ limaure ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihəbəlan aGot egəm pəpədaŋ hən gamito.’ 10 Wake nəboŋ mətəbevi lan navile ideh ale ləbəmətəhun gamito, mətevi lan nametpisal han gail ale mitike, 11 ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, evusani ke aGot sahəhəvur hən gamito. Be mitimasləbəii ke, natohan pipihəbəlan aGot egəm pəpədaŋ tia hən gamito.* 12 Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot bepəpəhun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen bəbar naut a Sotom.’* ”

*Navile gail ləsəpair dan nəsaan**(Mat 11.20-24)*

13 AYesu isor am husur naut gail lotomətəhuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətəvəlo, lətəsun nahurabat toharharo,† lətəbətah len nəmasiav mitihab.* 14 Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansəm gaməru səhor a Tair mai a Siton. 15 Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

16 Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəloŋ hən gamito, gai esəsəloŋ hən ginau am; avan ideh tomətəhun gamito, gai emətəhun ginau am; avil avan ideh tomətəhun ginau, gai emətəhun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

17 Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhəvur ale luke, “Nasub, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsəam.” 18 Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. 19 Nulav nədaŋan tia mai

* **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28 † **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu.

* **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15

gamito hən mətbīpal gat nəm̄at mai naskopion[§] gail mai hən mətbēsəhor aSe-
tan mai esan gail; səkad natideh mətbēsənah lan. ²⁰ Imagenan samtehəhəvur
husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem
husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

AYesu ikemkem

(Mat 11.25-27, 13.16-17)

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal
suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan
natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile
a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi
aTata, husur gohəhəvur hən tomaienana.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav
natiti pisi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aTata
nəi eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun nəi eləboii. Ale
gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot pərpər hən aTata mai galito hən
ləbələboii.”

²³ Beti nəboŋ lototoh səbəlito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike,
“Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttoris, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel
mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosəbur loləŋon ke lətaris
nəsa məttoris be ləsarisi, loləŋon ke lətasəsələŋ hən nəsa məttosəsələŋ həni, be
ləsasəsələŋ həni.”

Nəbəl pusan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu
tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai pusan, nigol nəsa hən nəbīkad
nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goŋuruŋi
ke ekəmabe?” ²⁷ Isor vari ke, “Gələmas bun Nasuŋ aGot sam̄ len nələm̄
kavkav, nanunun kavkav, nədaŋan sam̄ kavkav mai nənauan sam̄ kavkav;
len gaiug kavkav;” ale ‘Gələmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug
sum̄an gotələmas bun gaiug gabag.’” ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan
ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.” ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag,
nə eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginau, ase lai?” ³⁰ Len nan-
sor-vari-an san aYesu ibol pusan ke, “Nəboŋ aulum̄an sua tovi pan dan
naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənənəh gail lom̄ur van həni, lukolkol
nahurabat san dani, luŋasi, ŋasi, ŋasi van, ale loriŋi imatmatioŋ ei, luvan
dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehuser naŋisal enan, be nəboŋ toris
atenan, iyar tab tarhəpīsal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi
am ehuser naŋisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəpīsal
dani. ³³ Avil len nəyaran seuleSamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ
torisi, nəlon itaŋisi. ³⁴ Nə ivan həni, eŋir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san
gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natoŋki san, səhari van hən nahotel sua
ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan
mai naulum̄an hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh
neŋur nəkabut ideh san.’” ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam̄, len alat
lototor; ase itoh pəpadaŋ hən naulum̄an, nəvanuan vənənəh gail lotomədasi?”
³⁷ Naulum̄an namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.”
Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

§ 10:19: Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlvtor. Ikad nariŋriŋon totibau a mo hun
nahu, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi bəvələs nəvanuan. Nəboŋ tovələs nəvanuan, eləboi Bigol
nəmatan. * 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

Alarmivan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nøyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhəvut sua, nahəsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aVan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasub, esəsəloŋ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuŋ hən naliliiman san, ŋa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasub, gumabe? Aŋagw ebətah kəmas be ginau səbogw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasub isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuŋ hən natit tosoŋbur togol nəloim totuhathuh həni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11*Na-sor-tuŋ-an siNasub
(Mat 6.9-13, 7.7-11)*

¹ Boŋ sua aYesu isor tuŋ len naut sua. Nəboŋ togole tonon, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasub, vusan ginamit hən navide hən na-sor-tuŋ-an sumān aŋon tovusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboŋ mətbisor mai aGot, mətekəmaiegai ke: “ATəmanamito, nahəsam̄ tiyalal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləbitoh pipihəbələm̄.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboŋ v̄isusua.

⁴ Geruŋat nəsaan sinamito,
sumān namttoruŋat

nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidan̄ hən natideh

hən bitaltal ke namtigol nəsaan.’”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm həni tubloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidan̄ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nøyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian ebuer hən nəbilav maii.’ ⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatugw gail namtupət tia. Nodədas hən nəbile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsa togon toləŋoni husur eus tabtab həni. ⁹ ŋa nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; donji van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̄os gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̄osi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum̄ beus naieh, gilav nəmat maii a? ¹² O anatum̄ beus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas məttosa, gamit mətoləboi mətbilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gail!”

*AYesu mai aPeelsepul
(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)*

¹⁴ Len nəboŋ sua aYesu ehut natəmat tobtutbut. Nəboŋ natəmat tomakuv tonon, naulumān tobtutbut a m̄o isor, ale naluŋoh luŋaŋ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* abiltitəmat

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsan aSetan sua toil a m̄o hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

setəmat gail!" ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, "Nəkantri, nəvanuan han gail lotəbalkabaŋ, dereh timasirsir, teḅḅesw. Mai nahəmar toḅbalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am. ¹⁸ ASetan təbal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuŵ! Nəkəmaienan husur mətuke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul. ¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loŵusani ke məttosab. ²⁰ Be nəḅehut natəmat gail len nədaŋan siGot, imagenan, natoŋan pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ "ASetan esumən naulumən todaŋ tokad natit hən nəḅalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit piŋi san losuh ivoi. ²² Avil nəḅoŋ avan sua todaŋ səhori toḅal maii, iḅal səhori, beti ikol nametəlai nəḅalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəḅalan gai todaŋ lan, ale epəpəhun natit piŋi san. ²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemī sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imapiŋiriah; asike ḅesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab."

*Natəlmaman hən nanunun nəmargobut
(Mat 12.43-45)*

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, "Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəḅoŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ḅisab naut ideh hən ḅinavḅav lan, be idəŋ sḅuəer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, 'Nətəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.' ²⁵ Nəḅoŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit piŋi tonor. ²⁶ Beti ivan vəsəhar nanunun toməlevru lotosa masuŵ am səhor gai, ale nəḅoŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Na nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səhor ta mō."

²⁷ Nəḅoŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhəvut sua len naluŵoh ikai van həni ke, "Anam, napəhəvut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!" ²⁸ Avil aYesu ike, "Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole."

*Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Nəḅoŋ naluŵoh pəpadaŋ hən aYesu lotosəbur am, ike, "Naur ta daməŋai lusa masuŵ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai. ³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah evusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa ḅevisi hən aNaton Nəvanuan, dereh teŵusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.* ³¹ Len nəḅoŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ḅesəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.* ³² Len nəḅoŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəḅoŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

* 11:30: Jna 3.3-5 * 11:31: 1Ki 10.1-10 * 11:32: Jna 3.5, 8, 10

*Namñial hən niben nəvanuan**(Mat 5.15, 6.22-23)*

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau namñial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotobis lohoim ləberis namñial han. ³⁴ Namətañ ehum namñial tolav namñial mai nibenñ. Nəboŋ namətañ tovoi, nibenñ kavkav epul hən namñial. Be nəboŋ toməsaŋ, nibenñ epul hən nəmargobut. ³⁵ Gigole ke namñial len nəloñ savi margobut. ³⁶ Bimaienan, nibenñ kavkav bəpul hən namñial, səkad nahudhubenñ tomotmot, dereh tepul hən namñial hum namñial nəboŋ tomias gaiug.”

*AYesu isor tas naFarisi gail**(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanon, naFarisi sua eusi hən bihan maii, ale aYesu ebis lohoim, ipat hən nətarhəgarin təban natev, ihan.† ³⁸ Avil naFarisi esəhoʋut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən bihan. ³⁹ Beti Nasub ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail nñau, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloŋ avil len nəlomito mətopul hən na-ləŋon-masuʋ-hən-natite-an, mai nəsaan. ⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am. ⁴¹ Be dan nəsa topat len nəlomito, viol mai alat lotomñidol, imagenan natit piŋi tiveveu len gamito.

⁴² “Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhluhai† gail am dan nəhol samito be mətsaləŋon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nəlomit tibonboŋ hən naviolan len tosəŋavur.* ⁴³ Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoləŋon buni ke mətobətaŋ a nño len naim nəbonbonan, mətoləŋon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətosuñan nəbur nəmatan səkad nəburhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit tobo butite.”§

⁴⁵ Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai piusan, nəboŋ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶ AYesu isor vari ke, “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat. Husur mətorinŋ namələsan len nəvanuan gail gol lodədas ləbevusi, avil gamito mətsasusupah mai galito hən natideh sasua. ⁴⁷ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəum hən nəburhes topəhas nnos ahai kelkel ur gail ke mətsahusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸ Imagenan mətugol iparpar ke məttodañ hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətəum hən nəburhes salit gail. ⁴⁹ Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai piŋisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ ⁵⁰ Husur enan aGot dereh terinŋ nəmatan sihai kelkel ur piŋi ta nño len natubatan hən navile a pan len naur ta daməŋai. ⁵¹ Nəmatan salit etubət len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansəm naur ta daməŋai sil nəmatan galen piŋi.*

† **11:37:** Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev topiŋol ale luhan. Lohusur naʋide silat a Rom. † **11:42:** Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotorinŋ len nəhanian hən nabus han bivoi am. * **11:42:** Lev 27.30; Deu 14.22 § **11:44:** AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito lobinbiŋal len nalo siMoses, ləsaveveu am. Num 19.16. * **11:51:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

⁵² “Gamit mættokad namitisau hæn nalo, nēmauran samit tisa vesa batbat! Husur mætokækol gat naþisal hæn nēvanuan gail læbetetan hæn aGot. Gamito mætsalæboi aGot, ale mætomædas alat lotoləŋon ke lelæboii.”

⁵³ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, naFarisi gail mai ahai þusan gail hæn nalo lupair dani, lotubat hæn læbisor tasi vesa, ale lotubat hæn læbeusi nausian todaŋ gail. ⁵⁴ Lusor utaut hæn læbitah gati, luke ligol tekəkös len nasoruan san.

12

Sagesumtan naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluvoŋ lotogəm ðonðon, lusobur masuŋ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etubat hæn bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mætelələgau! NaFarisi gail lohüm nayis, naþusanan salito iperŋan nēvanuan þisi be galit gabag læsagol nəsa lotokele. ² Natit þisi nēvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhe. Natit þisi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imaienan, nəsa mættokele len nəmargobut, dereh tegəm len namial, ale nəsa mættosor lahlah hæni lohoim, dereh tevivile, nēvanuan þisi lesəsəloŋ hæni.

Mætemətahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit ðimat. Nəboŋ lotogole tononŋ lodədas læbigol natideh am. ⁵ Avil dereh neŋusan gamito hæn ase m̄au mætbemətahw lan: Mætemətahw len atenan togol nibemit ðimat mai tokad nədaŋan hæn þibar hæn gamito vi lan nəhab nəmatan. Nokitin, mætemətahw lan! ⁶ Mætoləboi mætbəvur nəsparo* erim hæn nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonŋboŋ hæn ideh. ⁷ AGot eþuruŋ gat nasivur viŋusua len nəkadumito. Samtemətahw, len nənauan siGot mætosəhor masuŋ hæn nəsparo tosoður.

Sageməmau hæn aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nēvanuan gail, aNatun Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nēvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNatun Nəvanuan, nəsaan san dereh timaruðat dani. Avil nēvanuan tosor mædas aNunun aGot, aGot asike erubat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ læbesəhar gamito a m̄o hæn nəbonðonan o alat lotoil a m̄o o nēvanuan totibau gail, samtinau masuŋ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa, ¹² bathut len nəboŋ enan ŋai aNunun aGot dereh teŋusan gamito hæn nəsa m̄au mætbikele.”

Amelme sua topul hæn natit þisi

¹³ Beti sua len naluvoŋ ikel mai aYesu ke, “Hai þusan, kel mai aŋagw ke tepepehun nasugurun atəmanamər tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hæn nəbisab səhot nəsa þinor hæn gaməru? Səpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluvoŋ ke, “Mætelələgau! Kətkəta kəköl hæn gamito ke na-ləŋon-təməhav-hæni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nēmauran sinəvanuan səpat len natit tosoður tokade.”

* **12:6:** Nəsparo evi natuhman naməsav.

* **12:9:** 2Tim 2.12

16 Eþusan, iþol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hæn nævát, nætan san topul masuþ hæn næhanian, 17 ale gai sæþon inau ke, ‘Nigol næsa? Næsækad naut ideh hæn næþetuan næhanian hagw þesuh lan.’ 18 Beti ike, ‘Nigol maieg hæni. Dereh nitohtoh naim næhanian sagw gail ale neum hæn ideh læþetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, næhanian mai natit þisi sagw gail lan. 19 Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isoþur læbesuh teþelav, nasiþau tiþoþur. Giþavŋav ŋai! Han, mun vahəhəvur.” 20 Avil aGot ikel mai ke, ‘Gumelmel! Len mariug daməŋai gimaslav təlmam hæn næmauran sam! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut hæni mōs gaiug?’

21 “Dereh timaianan hæn avan ideh toshat tuan natite mōs gai gabag, be sækad næsa aGot toləŋoni.”

Sa-nauan sam tetuhatuh

(Mat 6.25-34)

22 Beti aYesu isor mai ahai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hæn næmauran samito, næsa mətþihani; samtinau masuþ hæn nibemito mai næsa mətþesuni. 23 Nəmauran esəhor næhanian, ale nibemito esəhor nahurabat gail. 24 Mitinau nəman sua, nareven†: læsəmaþul natideh, læsəlav kukuv næhanian, læsatuan næhanian sasuh lohoim, avil aGot evəŋan galito. Mətosəhor masuþ hæn nəman gail! 25 Mətoləboi mətþigol næmauran samit teþelav am len nə-nau-masuþ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan! 26 Mətþedədas mətþigol natit tokəkereh maienan, imab mətunau tuhatuh hæn natit þisi am? 27 Mitinau napusihai mai naþide hæn natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəhasan hæn napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* 28 AGot þigol napusihai nalioþ þepəhas maienan, naut kəmas topus daməŋai ale pelan topan len naoven; a məhat hæn natenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Wereh! Nadəlomian samit ekəkereh! 29 Gamito, samtinau tabtab hæn næsa mətþihani mai næsa mətþemuni, samtinau tuhatuh hæni! 30 Samtehum naluþoh hæn nametþos len navile a pan lotoumum mōs natgalenan. ATəmamit len nəmav eləboii tia ke mətumaþur len natgalenan. 31 Avil mətələŋon næsa aGot toləŋoni len natohan pipihəþəlan, ale dereh natgalenan am legəþ hæn gamito.

Samterij nəlomito len nævat

(Mat 6.19-21)

32 “Samtemətahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəshəþisip. ATəmamito ehəhəvur hæn beviol hæn natohan pipihəþəlan mai gamito. 33-34 Mətþələŋon næsa aGot toləŋoni, ehum məttohum hæn nəpaus mōs gamito len nəmav hæn asike emətartar be topul hæn nakontit gail. Nakontit galenan, asike eþuer, nəvanuan vənvnəh asike evənohi, nəbarməom asike emədasi.† Bathut ke, naut nakontit sam gail lotopat lan, dereh nəloim tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəþur hæn natit samit gail, ale viol hæn nævat han mai naməsəl gail.”

Utaut tabtab

35 AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol namial samit tipan tabtab. 36 Mətesumənan nəvanuan nauman gail lototoh vir amasta salito þetəlmam dan nəhanan hæn nəlahan. Beti nəboŋ þetəlmam, þideldel, vəha-sua ŋai læsəŋav hæn nabopita mōs gai. 37 Navoian tipat len slev gail nəboŋ

† 12:24: Nareven evi nəman tomermer sua tohanhan namisurhutite. * 12:27: 1Ki 10.4-7

‡ 12:33-34: Len naut susus nəbarməom ikat tətər nahurabat gail.

amasta ðetælmam, ðeris læboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke læbætah garu len natev, ale dereh tepæpehun næhanian van hæn galito. ³⁸ Navoian tivan hæn naslev gail læbeutaut hæn nagæmaian simasta salito naut kæmas ðegæm tubloh len mariug o næboŋ næman ðekækæraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim talæboi namityl nævanuan vønvnæh tagæmai, tautaut hæn atenan asike taður naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nævanuan dereh tegæm len namityl mætsævatvat viri.”

*Nævanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)*

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasub, næbol þusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nævanuan þisi am?” ⁴² Nasub isor vari maiegai ke, “Ase evi nævanuan nauman tokad nækadun mai namitisau hæn na-il-a-ŋo-an amasta san toriŋ ke teil a ŋo hæn nævanuan nauman þisi, toke tepæpehun næhanian halito len namityl næhanan? ⁴³ Amasta ðivahim, ðisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tæhæhævur habat. ⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hæn ðekækæta tæban natit þisi san. ⁴⁵ Avil naslev en ðikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evlø hæn ðegæmai,’ ale ðetubat vās alaluman mai alatpæhævut nauman, ðihan, ðemun vatærog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tetælmam len næmariboŋ naslev enan sævatvat viri, mai namityl naslev salæboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat læækad naðalomian. ⁴⁷ Naslev tolæboi nalæŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur næsa tokele, dereh amasta ti vās masu v hæni. ⁴⁸ Be naslev salæboi nalæŋonian simasta san ale sagol næsa tolæŋoni, dereh amasta ti vās be savi væha-sobsoður. Avan ideh aGot tolav tosoður maii, aGot ike tilav tælmam hæn tisøður. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoður len navælan, aGot ike tilav tælmam hæn tisøður am tæban.

*AYesu igol nævanuan lopæpehw
(Mat 10.34-36)*

⁴⁹ “Ginau nogæm hæn næðepæŋas navile a pan; nolæŋon buni ke tatuðat paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad næbaptaisan S hæn næðibaptais lan; ale nolæŋon isa masu v vir nanonjan han. ⁵¹ Mætunau ke notogæm hæn næðilav natæmat gæm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav napæpehwan. ⁵² Damæŋ van tikad erim len næbathudud læðepæpehw dan galit gabag, eru ariðal mai itor, itor liðal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitæman læpæpehw, atæman tiðal mai anatum ulumfan, anatum uluman tiðal mai avunjan; anan tiðal mai anativin, anativin tiðal mai anan; avilah tiðal mai avunjon pæhævut, avunjon pæhævut tiðal mai avilah san.”*

*Ris læboii ke timabe
(Mat 16.2-3)*

⁵⁴ Isor tætas mai nalu voh ke, “Næboŋ mættoris næmarigw topit vi mæhat len nawes, væha-sua ŋai mætuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai næboŋ nælan to vuv len nasaut ** mætuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagægærasan gail! Mætøkæta læboi nætan mai næmav ke dereh naut timabe, imabe mætoðædas mætbekæta læboi næsa tovisi gagai?††

S **12:50:** Gegai aYesu isor husur na-læŋon-isa-væsa-an mai næmatan san bimasvi lan. * **12:53:** Mic 7.6 ** **12:55:** Len naut a Israel, nælan len nasaut igol ke naut epud masu v. †† **12:56:** Namilen ke næsa aYesu togole len næboŋ nauman san gail.

Gol natəmat mai aenemi sam̄ gail
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ “Imabe mətədədas mətbeləboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naŋisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmat tətəs. Asike gəb̄igole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋjis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəb̄evur piŋ nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi. Len naŋide tomaienən, gimasgol natəmat mai aGot tutut, hən asike gəb̄ipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, saŋisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, bən hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili piŋi husur nəmatan salit isa maienan? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mət̄bipair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboŋ naim tosaŋsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit piŋi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mət̄bipair dan nəsaan samito, gamit piŋi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eŋusan, iŋbol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vədəs vite lan səbuer. ⁷ Na ikel mai naulum̄an tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasiŋau itor tia noŋəm das səbuer hən naŋit nafik len nəhai egai. Ta buri! Itov kəmas, məbe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasuḅ, riŋi tipat vir nasiŋau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riŋi natibuluk lan. ⁹ Ale biŋvan len nasiŋau bəgəmai, ivoi; be asike biŋvan, ta buri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eŋusan len naim nəbonbōnan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasiŋau tovi 18. Ale etəmadehw masuḅ, gai edədas beil binor. ¹² Nəboŋ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam̄.” ¹³ Ale eriŋ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ŋai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van. ¹⁴ Naulum̄an toil a m̄to len naim nəbonbōnan, nəlon ipaŋpaŋ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluḅoh ke, “Ikad nəmaribōŋ nauman toməlevtes. Na mətəgəm hən mət̄bimaur len nəmaribōŋ galenan, samteŋəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasuḅ tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit piŋi mət̄səsaŋ ruḅat nabuluk o natoŋki len nəSappat ale mət̄səsaŋhari vivile hən bəmun a? ¹⁶ Be napəhaḅut egai, tovi anatvavin aApraham, aSetan tobaŋjis gati nasiŋau tovi 18, sanor hən bimakuv dan nəbaŋisian len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienən, galit piŋi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluḅoh kavkav lohəhaḅur len natit tovoi buni gai togol gail.

Nəbol pusan gail husur namisurhumastat mai nayis
(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

* 13:14: Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

18 Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nəkəməbe? 19 Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai nɔdɔd len nəpashəte.”

20 Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? 21 Ehun nayis, napəhəvut sua tołavi, tobundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua pisi totob.”

Nabopita tomagugun
(Mat 7.13-14, 21-23)

22 Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, epusan ale iyar vi Jerusalem. 23 Ale avan sua eusi ke, “Nasub, dereh nəvanuan levis ηai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasobur a?” Ale ikel mai galit ke, 24 “Hisi hən mətəbisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisobur luke lebis lan be lodədasi. 25 Nəboŋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh məteıl vivile. Mətetubət deldel len nabopita, mitike, ‘Nasub, səŋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələboi kas gamito. Naut samit a be?’ 26 Beti mətetubət sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug gopusan len nəpısal sinamit gail.’ 27 Avıl tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətevi tut, gamit məttogolgol nəsaan!’* 28 Dereh gamit mititan, mitidesdes batrivoriŋ len nəboŋ mətəberis aApraham, aIsak mai əjakop mai ahai kelkel ur pisi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səbomito, aGot tibar hən gamito vivile. 29 Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut pisi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot. 30 Ale məteris! Ikad nəvanuan kəmas ləbégəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləbégəm vi ut kəmas.”

AYesu mai aHerot
(Mat 23.37-39)

31 Len nəboŋ enan nəFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerin naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” 32 Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməŋai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaaur, ale hois nesib.’ 33 Naut kəmas, len nəpısal sagw nımasvan daməŋai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ηai ahai kelkel ur pisi loləboi ləbimat.

34 “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboŋ isobur tia nuke nihavhav hən alahutai sam hun natopəhəvut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni. 35 Məteris, naut a im samit ebəbesw.* Nukel mai gamit ke asike mətoris ginau am vir mətəbıke, ‘AGot tigol navoian van hən ategai togəm len nahəsən Nasub aGot.’ ”*

14

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

* 13:21: Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosobur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor.

* 13:27: Psa 6.8 † 13:32: Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai navide hum nahit tosusuan gai. * 13:35: Jer 12.17, 22.5 * 13:35: Psa 118.26; Luk 19.37-38

¹ Len nəsəppat sua, nəboŋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a nŋo hən nəFarisi gail, hən bihan, lokəta mətani. ² Ale len nəhon aYesu ŋai ikad naulunŋan narien mai nəvəlan gəlaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai nəFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan biŋol avan ideh biŋaur len nəsəppat a?” ⁴ Be naut ebut, ləsasor. Ŋa aYesu etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van. ⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh biŋkad anatun o nabuluk toteh len naburhuwai, asike golviv kuv tutut həni, naut kəmas tovi nəsəppat a?” ⁶ Ale lodədas ləbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

⁷ Nəboŋ aYesu tobonus ke alat lotogəm hən nəhanan lotolekis hən naut tovoi rivuh, ihol, epusan magegai ke: ⁸ “Nəboŋ avan ideh beus gaiug hən gəbēgəm hən nəlahan ideh, sagilekis hən naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hən nəlahan beus avan ideh totibau tosəhor gaiug, ⁹ dereh gai bēgəm hən gaiug tike, ‘Gilav namilerŋ mai ategai.’ Ale dereh nahuruŋ tisa, giməsətəh vi tut. ¹⁰ Be nəboŋ avan ideh beus gaiug hən gəbēgəm hən nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hən nəhanan, hum ma bēgəm sor mai gaiug hən bīke, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hən gəbēbətəh bivoi.’ Ale len nəhon nəvanuan piŋi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* ¹¹ Husur avan ideh biŋpatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh biŋol gai gabag bevi ut kəmas, dereh aGot teputsani.”

¹² Beti aYesu isor mai atenan tousi hən bihan ke, “Nəboŋ gəbīkad nəhanan tubliial o ut mədau, sageus nabubur saŋ gail, aŋaŋ gail, amaheam gail o alat lotosuh pəpadəŋ lotopul hən natite. Gəbīgole maienan, dereh leus təlmam hən gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-an saŋ tegəm hən gaiug. ¹³ Be nəboŋ gəbēutaut hən nəhanan, us naməsəl gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametbesw gail; ¹⁴ ale aGot tigol navoian van hən gaiug. Naut kəmas lodədas ləbisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegəm hən gaiug len nəboŋ alat lotonor ləbile məhat dan nəmatan.”

Nəbol pusan hən nabiltihanan (Mat 22.1-14)

¹⁵ Nəboŋ galit sua, tohan maii, tosəsəloŋ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh bihan len nabiltihanan topat len natohan pipihəbəlan aGot, navoian siGot igol ikab həni!” ¹⁶ AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hən nabiltihanan ale eus isoŋur. ¹⁷ Len namityal hən nəhanan esul naslev san hən bikel mai alat tous galit ke, ‘Mətēgəmai, husur natit piŋi eutaut tia.’ ¹⁸ Be loŋit nəholito, logərəsi maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaŋur nətan sua ale nimasvan hən nəberisi.’ ¹⁹ Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaŋur nabuluk tosəŋavur lotoum viuruu ale nimasvan hən nəbeum risi lan gail.’ ²⁰ Sua tətas am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodədas nəbēgəmai.’ ²¹ Ŋa naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nəlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltipiŋal mai naŋiŋal gail len nabiltivile, ale səhar naməsəl gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametbesw gail mai alat narielit togau.’ ²² Sədereh naslev ike, ‘Nasub, nəsa gotokele, nugol piŋi, be naut kəmas alaten lotosobur, nəhanian isoŋur ipat sal.’ ²³ Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naŋiŋal, husur naŋisbihol gail, taltal hən nəvanuan gail

* 14:10: Hən naves 8-10, Pro 25.6-7

hən ləbēgəm vi lan naim sagw hən bēpul. ²⁴Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a mō, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.⁷”

*Idaŋ hən nəvanuan bevi ahai susur siYesu
(Mat 10.37-38)*

²⁵ Nəbilitulvoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike, ²⁶ “Avan ideh begəm hən ginau bələmas masuŋ hən ginau səhor nəbathudud san sumian tomətahun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, aVan mai aVavinen gail, o nəmauran san am, ale eləboi bevi ahai susur sagw. ²⁷ Avan ideh asike bipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas bevi ahai susur sagw.† ²⁸ Husur gamit ideh bīke beum hən naim sahsah vi məhat; gai tebətah bai hən bēpuruŋ tuan nəvat hən bələboii ke ihau hən naim bīhav m̄au a? ²⁹ Asike bimaienan, tehīr nəpaudesen san be edədas beum p̄isi, ale dereh nəvanuan p̄isi lotorisi, letubāt sor vilesi, ke, ³⁰ ‘Geris atenan. Etubāt um hən naim be edədas beum p̄isi.’ ³¹ O nakin ta be ia gol nəbālan mai nakin togon be sabətah hən bebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi bībal səhor togon tokad 20,000 togəm hən bībal maii m̄au a? ³² Binau ke edədas bībal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakin togon nəboŋ totoh a tut sal, hən beusi ke, ‘Nəbālan tinōŋ mabe?’ ³³ Imagenan, gamit ideh asike bēriŋ gabulan natit p̄isi san, gai edədas bevi ahai susur sagw.

*Nətas, nabus han tomasig
(Mat 5.13; Mak 9.50)*

³⁴ “Nətas ivoi len nəhanian, be nabus hən nətas bimasig hən bēdube, tegəm vi tas tətəs am mabe? ³⁵ Nətas enan sanor hən bigol nətan bivoi, sanor hən bigol natibuluk len naut sogsoŋ bivoi hən nətan, nəvanuan p̄isi lubar həni ŋai.† Avan ideh tokad nədarinān hən bēsəsəlōŋ, tesəsəlōŋ buni.”

15

Nasipsip tomasig

¹ Boŋ sua nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan logəm təban aYesu hən ləbēsəsəlōŋ həni. ² Ale naFarisi gail mai ahai p̄usan hən nalo loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Atenan ehəhəvur hən alat nəsaan, ale ihan tu mai galito.”

³ Imagenan ikel nəbōl p̄usan egai mai galito, ike, ⁴ “Gamit ideh bīkad nasipsip tovi 100 ale esua bimasig, timabe? Dereh teriŋ lotovi 99 len nəmarireu ale tidōŋ tosua tomasig van vəsabi. ⁵ Nəboŋ tosabī tonōŋ, erinŋ len nəbathuvəson, ikemkem. ⁶ Ale nəboŋ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadan, logəm bōnbōn. Ike, ‘Mətehəhəvur mai ginau husur nusaŋ nasipsip sagw tomasig!’ ⁷ Nukel mai gamit ke, imagenan, len nəmav dereh tikad nakemkeman təban avan ideh topair dan nəsaan van hən aGot bēsəhor nakemkeman təban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke nəpairan dan nəsaan sanor hən galito.”

Nəvat tovi silva tomasig

⁸ Ale aYesu isor am ke, “Napəhəvut ideh, bīkad nakoin lotovi silva* toseŋəvur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau namial, tesisir lohoim,

† **14:27:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən bīmat sil na-husur-aYesu-an. † **14:35:**

Len nəbōl egai nətas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut. * **15:8:** Nakoin tovi silva len naut egai evi nətrahma tovi napurpūran hən nəmaribōŋ tosua. Ehun natenarius.

ale doṅ vahvahuri van vəsabi. ⁹ Ale nəboṅ tosaḅi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaṅ, legəm ḅonḅon. Ike, ‘Mətehəhəvur mai ginau husur nusab nəvat sagw tomasig.’ ¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aṅel san gail lukemkem nəboṅ nəvanuan nəsaan ideh topair dan nəsaan san.”

Anatun ulumān tomasig

¹¹ Ale aYesu isor tətəs ke, “Ikad naulumān sua tokad anatun ulumān eru. ¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, “Tata, nahudhutite ḅevi esagw nəboṅ gəḅimat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai epəpehun natit pisi mai anatun gəlaru. ¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit pisi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴ Nəboṅ nəvat pisi san tohav, ikad nəboṅ nəhanian toḅuer len nəkantri enan kavkav, ale atənan etubat par hanian. ¹⁵ Na ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosavati vi lan nəmarireu san gail hən ḅevəṅan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atənan van ike tihanukub hən nabilit naḅit nəhai toḅəṅan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboṅ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoḅur mai hudhuhanian tosuḅ, be gegai ginau numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəḅike anatum hən ginau am. Gol ke nehum nəvanuan nauman sanḅ ḅai.’ ²⁰ Ale nəboṅ tole məhat tonon, ivan hən atəman. Be nəboṅ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaṅjisi ale igam van həni, elugum gati, esum nətarhon.

²¹ “Beti anatun isor maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəḅike anatum hən ginau am.’ ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətətutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariṅ len nəṅarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru. ²³ Liv natuhḅuluk tokənoḅ gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhəvur, ²⁴ husur anatugw egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotubat hən nahəhəvuran.

²⁵ “Len nəboṅ enan ahai a mō itoh marireu. Nəboṅ togəm pəpadaṅ hən naim, esəsəlon hən nəwalan hən navus beltaṅ mai nəsavan, ²⁶ ḅa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vari ke, ‘Aḅam etəlmam, ale atəmam etibun natuhḅuluk tokənoḅ husur aḅam imaur, etəlmam.’ ²⁸ Ahai a mō, nəlon ipaṅpaṅ, emətahun ḅəḅis lohoim ale atəman evivile, isor vəhəvi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, ‘Geris! Len nasihau isoḅur noum sanḅ, ale səkad nəboṅ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboṅ ideh gotolav natuhnani mai ginau hən nəḅikad nahəhəvuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil nəboṅ anatum togəmai, aten boh tohan pis natit pisi sanḅ len alatpəhəvut lotopur hən nibelito, gotibun natuhḅuluk tokənoḅ mōsi!’ ³¹ Beti isor malumlum ke, ‘Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginau, natit pisi sagw evi esanḅ. ³² Datimasgol nahəhəvuran, datimaskemkem bathut aḅam enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’ ”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulumān sua topul hən natit isoḅur tokad nabiltivanuan nauman tokəkəta təban natit pisi san. Amahean enan esəsəlon hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan notosəsəlon həni len

gaiug? Gikel ur nesa gotogole len nauman sam̄ hən natit p̄isi sagw, husur nauman enan sam̄ hən na-kətkəta-təban-an esib.’³ Nābilitivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginau dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəbēŋir nəvanuan hən nəvat.’⁴ Ganan! Nələboi nesa nəbigole hən ke, nəboŋ nəbesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginau vi lohoim salito.’⁵ Imagenan, ekis nəvanuan viŋusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel mai ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel mai ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gitos 800.’⁸ Naut kəmas nəbilitivanuan nauman sanor; amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaienan! Naur ta daməŋjai hən navile a pan lukad namitisau hən nəvide silat lotosum̄an galito be anatun nam̄ial ləsəkad namitisau hən nəvide silat navile a pan.”⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbēgəm vi bubur samito. Nə nəboŋ nəvat bihav, dereh aGot tikel nahəhəvuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoḅur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoḅur.

¹¹ Asike mətbətəgau binor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot eriŋ natit tosoḅur san len navələmito. ¹² Ale asike mətb̄inor hən natit sinəvanuan tile, ase teriŋ natit len navələmito hən bēvi samit gabag? ¹³ Nəslev ideh edədas bēvi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidan len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mətodədas mətbeum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Nə ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupəpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomito. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon namsuḅ həni, evi pahsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siŋon. Husur nəboŋ siŋon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, totaltal hən nəvanuan p̄isi hən ləbēbis lan.*

¹⁷ Idaŋ hən nəmav mai navile a pan arbēbuer, be idaŋ səhori hən nəməp̄irhət natosian hən nalo bimasiŋ.

¹⁸ “Naulum̄an ideh totiḅos hən asoan ale tolah mai napəhəvut tile, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.* Ale naulum̄an ideh tolah mai napəhəvut asoan totiḅos həni tia, aulum̄an enan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

Nəḅol p̄usan husur naulum̄an tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad naulum̄an sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ p̄isi ikad nakontit tosoḅur səhor nesa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhəvuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, nəvanuan p̄isi lototaltal hən ləbēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

nametlækau san lorin naməsal sua tovi manus ipat, nahəsan aLasarus. ²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsal imat ale anjel gail lupati, riŋi təban aAraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsa masuŋ, ekəta vi məhat ale eris aAraham mai aLasarus təban. ²⁴ Na ikai van həni ke, ‘Tata Araham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən bətur nagelhəjarhuvəlan len nəwai, bimosmos hən bəriŋi len nameagw bəsusus. Nibegw epəŋas vəsa masuŋ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aAraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit sam gail tovoi gotokade len nəmauran sam, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltiŋur toseŋav tosaŋ hən bəpəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke ləbivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke ləbegəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’ ²⁷ Na isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbəsəvati van hən nəbathudud sagw, ²⁸ husur nukad avagw erim, ale eləboi bikel nalələgauan mai galito hən ke, salegəm len naut na-ləŋon-isa-an egai.’ ²⁹ Be aAraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəloŋ husuri.’ ³⁰ Ike, ‘Aoa Tata Araham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ ³¹ Beti aAraham ikel maii ke, ‘Asike ləbəsəsəloŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən ləbedəlom avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.’ ”

17

Nəsaan, narubətian, nadəlomian mai nauman (Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən ləbigol bisa, ləbitech dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat. ² Atenan, bigol avan ideh bigol nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubanjis gat nabiltivat tommori len naholoan ale bar həni len tas.* ³ Mətelələgau hən gamito. Avam bigol nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bipair dan nəsaan san, gerubəti dani. ⁴ Bigol nəsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nəmariboŋ tosa, ale bətəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, ‘Nupair dan nəsaan sagw,’ gerubat nəsaan galen dani.”

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasub ke, “Gigol nadəlomian sinamito tetibau am!” ⁶ Na Nasub ike, “Məttəkad nadəlomian tokəkereh hun namisurhumastat, məttələboi məttəkai mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaianan.

⁷ “Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəboŋ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan?’ ⁸ Aoa, səmaianan. Take, ‘Geutaut hən nəhanian mōs ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunan binoŋ. Ale nəboŋ gotogole binoŋ goləboi gəbihan, gəbemun.’ ⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa! ¹⁰ Imaienan hən gamit am. Nəboŋ məttəgol natit pisi aGot

* **17:2:** Nabiltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul həni hən bebul dasdas nawit hən bəgəm vi flaua.

† **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosobur, toharhar təlmam.

tokel mai gamit hən mətbīgole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ηai; namtugol nəsa aGot tokele ηai.’ ”

Naulurñan tosəηavur lotokad naleprosi

¹¹ Len nəyaran san, nəboη tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. ¹² Nəboη tobar navile sua, naulurñan tosəηavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut ¹³ ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!” ¹⁴ Nəboη toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia vusan gamit mai ahai tutumav gail.”* Ale len nəyaran salit van, lumaυ, luveveυ. ¹⁵ Galit sua, nəboη toris ke tomaυ, etəlmam van, eputsan nahəsən aGot habat. ¹⁶ Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷ Beti aYesu ike, “Be savi tosəηavur lotoveveυ a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsən aGot, be amətəos egai ηai a?” ¹⁹ Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadəlomian sanñ igol gumaυ.”

Natohan pipihəbələn aGot tegəm ηais? (Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ Boη sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihəbələn aGot tegəm ηais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihəbələn aGot sagəm len nakətaan. ²¹ Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegail!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihəbələn aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboη həgəmai, dereh məteləηon ke məteris nəmariboη ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtədəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboη san, tesumən nasəmoropun toñias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgalen həvisi, timasləηon tisa hən natit bīsəbūr ale naur ta daməηai limasmətahuni. ²⁶ Navide ləbikade len nəboη gail siNatun Nəvanuan dereh lehun navide silat lototoh len nəboη siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam hən nəlahan gail van vəbar nəboη aNoah tobis len nabiltibot totibau masuv lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit pisi imasig.† ²⁸ Imagenan len nəboη gail siLot. Luhan, lomun, lovur natite, lopur hən natite. Lumabul tite mai loun hən naim gail. ²⁹ Be len nəboη aLot toriη naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa§ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.** ³⁰ Timaienan len nəboη aNatun Nəvanuan həvisi len nədərjan san.” ³¹ AYesu isor am ke, “Len nəboη enan, avan ideh bītoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariη hən bītariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən bīpat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh bīgol risi ke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh bīdam hən ke bīmasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel həsua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Napəhaivut

* **17:12:** Lev 13.46 * **17:14:** Lev 14.1-32 † **17:27:** Hən naves 26-27, ris Gen 6.5-7.24 § **17:29:** Nəsalfa evi nəvat toyanyar. Goləboi gəbisabi pəpədan hən nəhab a Bu. ** **17:29:** Hən naves 28-29, ris Gen 18.20-19.25 * **17:32:** Gen 19.26

eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasub?” Isor var galit, isor keta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemelah gem bon ei. Avan tokad nametan elaboi berisi.”

18

Na-sor-tuŋ-an mai nabatunau tous tabtab han nanoran

¹ Beti aYesu ibol mai galit ke limassor tuŋ tabtab, nelolit sateur na-sor-tuŋ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatanau pəhaŋut togem akis hani hən beŋiri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw bəmədas ginau am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. ⁵ Be husur ke nabatunau enan toŋir batriŋriŋ hən ginau, nupetəmas hani! Dereh nigol tinor hani hən asike beŋir akis hən ginau van nimat.’” ⁶ Beti Nasub ike, “Mətesəsəlon hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van hani len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən bevi tarhət salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hən galit tutut. Avil nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh tisab nadəlomian len navile a pan o təbuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

⁹ AYesu ikel nəbol pusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavi natideh. Isor keta ke, ¹⁰ “Naulumian eru arovi məhat vi lan naholəvat todar vis naim siGot hən arbisor tuŋ. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuŋ van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nəsasumian alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləbilav kuv nəvat, alat ləsənor, alat lotogol naitian tobur kotov nəlahan, o surŋan ategai am tovi nəvanuan nətaks. ¹² Nəsəhan vəha-ru len nawik pisi, noviol hən nahudhut tosa dan toseŋəvur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuŋ, eil a tut, saləŋon ke tekəta vi məhat vi lan nəvam be len na-ləŋon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginau, rubat nəsaan dan ginau notovi vanuan nəsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imarubat. Len nəhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh biapatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas be ideh togol gai gabag tovi ut kəmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtətai gail (Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nəvanuan gail losəhar anatulit gail am van hən aYesu, hən beŋiri navəlan len galito hən navolan bəgəm hən galito. Nəboŋ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gəmai, ike, “Mitidam hən natuhtətai gail legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosumian galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike bəhəhaŋur hən natohan pipihabəlan aGot hum natuhtətai, asike asike ebis lan.”

Nauluman toil a nto topul hən natite (Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

†† **17:35-36:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Nauluman eru areum bonbon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

18 Naulurman sua toil a mo eus aYesu ke, “Hai þusan gotovoi, nimabe hæn næbikad næmauran vi sutuai?” 19 Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Sækad avan ideh tovovoi—aGot sæbon ñai. 20 Gaiug golæboi nakelean todañ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toþur kotov nælahan, sagigol avan ideh timat,* sagevænah, sageliblibon—len nakotan am sagelibon, putsan atæmañ mai anam len nænauan sam.’” 21 Atenan ike, “Næboñ notovi tuhtætai vëbar damëñai nugol natgalenan þisi.” 22 Næboñ aYesu tosæsæloñ hæni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Pur hæn natit þisi gotokade ale pæpæhuni mai namæsai gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totægau gati mos gaiug len næmav. Beti gegæm husur ginau.” 23 Avil næboñ atenan tosæsæloñ hæn natgalenan, nælon isa husur ke toplu hæn natit tosøbur.

24 Næboñ aYesu tokata van hæni ike, “Idañ masuþ hæn alat lotopul hæn natite læþevi lan natoahan pipihabælan aGot. 25 Mætølæboii ke idañ habat hæn nækamel bæbis tur len næburhuni sæsod. Idañ sæhori am hæn nævanuan toplu hæn natite bæbis len natoahan pipihabælan aGot.” 26 Be alat lotosæsæloñ hæn natenan lousi ke, “Bimaienan, ase tæbis lan? Sækad avan ideh bikad næmauran vi sutuai.” 27 Ale aYesu ike, “Natideh nævanuan todædas þigole, aGot elæboi þigole.” 28 Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorin sinamit þisi tia hæn namttohusur gaiug.” 29 Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torin naim o asoan o avan gail o tata mai nana o anatur gail mos natoahan pipihabælan aGot, 30 dereh tikad natgalen þisi tisøbur tætas am len næboñ eg ta damëñai len navile a pan. Ale len næboñ þegæmai len næmav dereh tikad næmauran vi sutuai.”

AYesu ikel tasi am ke dereh timat

(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)

31 AYesu esæhar tosæhævur pisan toru san lutoh sæbolito, ale ikel mai galit ke, “Datovi mæhat vi Jerusalem, ale natit þisi ahai kelkel ur lototosi husur aNatur Nævanuan, dereh lisarpoh. 32 Alatevis a Jerusalem leriñi len nævælan alat læsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mædasi, lævulæi, 33 læbilas habat hæni ale ligol timat. Be len næmaribon titor dereh tile mæhat tætas.” 34 Ahai susur gail læsalæboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke læsalæboi næsa aYesu toror husuri.

Partimeus

(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)

35 Næboñ aYesu tovan pæpadañ hæn naut a Jeriko, ametþesw sua ebætah gægarhæþisal, enjir nævanuan gail hæn nævat. 36 Næboñ tosæsæloñ hæn naluþoh tovot eus ke næsa tovosi enan. 37 Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.” 38 Ale ikai ke, “Yesu, aNatur siTevit†, næloñ titanis ginau, gol tivovoi hæn ginau!” 39 Ale alat lotoyar a mo losivoh lan hæn bæmædau, ris tokai habat am ke, “ANatur siTevit, næloñ titanis ginau, gol tivovoi hæn ginau!” 40 Ña aYesu eil, ale ikel ke læsæhar atenan gæm hæni. Næboñ togæm pæpadañ aYesu eusi ke, 41 “Guke nigol næsa hæn gaiug?” Ale ike, “Nasub, nuke nekæta.” 42 Ale aYesu isor maii ke, “Gekæta! Nadælomian sam igol gumaur.” 43 Væha-sua ñai ikad nakætaan ale ehurus aYesu, isal suh næyaljalan siGot. Næboñ nævanuan þisi lotorisi, galit am loputsan næhæsan aGot.

* **18:20:** Næboñ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nælol panpan sam o nælænonian sam ñai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20 † **18:38:** AYesu savi anatur matmat aTevit be ehurus næpasusan siTevit.

19

aYesu mai aSakias

¹ Beti aYesu ebis len naut a Jeriko ale iyar tur lan. ² Ikad aulunñan sual ei nahəsan aSakias; gai eil a mō hən nəvanuan nətaks gail ale epul hən nəvat mai natite. ³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toṗitol edədasi bathut ke naluvoh lotoil kəkol hən gai. ⁴ Nə igam vi mō ale epəlau len nəhai sikanñor* hən bəris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei. ⁵ Ale nəboṅ aYesu tobar naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariṅ tutut. Daməṅjai nimastoh len naim samñ.” ⁶ Nə imariṅ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nəvanuan pisi lotoris natenan loṅit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Gai evi lohoim sinaulunñan nəsaan hən b̄itoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasuḅ, len nahudhut toru hən natit pisi sagw, gagai ṅai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nəbēgəras avan ideh hən nəbēvənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməṅjai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siAraham. ¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən b̄idoṅ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan.”

*Nəbol pusan husur nəvat
(Mat 25.14-30)*

¹¹ Nəboṅ nəvanuan gail lotosəsəloṅ hən natgalenan, aYesu ibol pusan, husur egəm pəpadanṅ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihəbələn aGot bəvisi ta bogai.† ¹² Imagenan aYesu ike, “Aulunñan sua len nəbathudud toil a mō len nəkantri san eutaut hən b̄evi lan nəkantri sual a tut hən abilitikiṅ ei b̄itabtabuh lan hən b̄etəlmam b̄egəm vi kiṅ hən naut san. ¹³ Ale ekis naslev lotovi ulunñan toseṅjavur gəmai, ilav namina‡ toseṅjavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ ¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləḅikel mai nabilitikiṅ ke, ‘Namtsaləṅon ategai hən b̄evi kiṅ sinamito.’ ¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiṅ ale nəboṅ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. ¹⁶ Esua toil a mō egəm ike, ‘Nasuḅ, namina samñ episan esəṅjavur am.’ ¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nauman samñ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaṅ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nabiltivile toseṅjavur.’ ¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasuḅ namina samñ episan erim am.’ ¹⁹ Nə nakinṅ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nabiltivile terim.’ ²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasuḅ, namina samñ bogai; noruṅ gole len natuhtaol hən nəbəsusuan buni. ²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduñ ehəhaiṅ, gulav kuv nəsa gəsariṅi, gotətəriṅ nəsa gəsəmbule.’ ²² Nakinṅ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsə! Len nasoruan samñ gotomadhake, nəvusan gaiug hən nəsaban samñ. Gaiug gukele ke nudanṅ taltal, nəkadugw ehəhaiṅ, nulav kuv nəsa nəsariṅi mai notətəriṅ nəsa nəsəmbule. ²³ Bimaienan, husur nəsa gəsariṅ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboṅ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintəres han?’§

* **19:4:** Nəhai sikanñor ehun nəbanṅ be goləboi gəb̄ihan nəvite. † **19:11:** Naṅu gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiṅ hən bilav namilen aTevit tovi kiṅ ta sutuai. Ale nəboṅ aYesu togəm pəpadanṅ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiṅ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel.

‡ **19:13:** Namina evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor. § **19:23:** Naintəres evi nəvat, nəvat samñ toposi nəboṅ topat tobəlav len nalulutar.

24 Ale ikel mai alat lotoil tēban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəjavur.’ 25 Ris lotoke, ‘Nasub, gai ikad namina tosəjavur tia!’ 26 Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan pisi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh toñidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkerəh gai tokade dani. 27 Be galen pisi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kin salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

*AYesu ebis len naut a Jerusalem
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)*

28 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. 29 Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Naŋvehuh Oliv, esəvat ahai susur eru, 30 ike, “Mərevi lan navile ea topat a nfo. Nəboŋ mərbebis lan dereh mirisaŋ natuhtonŋi totahətah ei, avan ideh səсах lan sal. Sah ruŋbati ale səhari gəmai. 31 Avan ideh beus gamər ke, ‘Məroruŋbati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskade.’ ” 32 Nəboŋ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaŋ natit pisi hun aYesu tokele. 33 Nəboŋ artosah ruŋbat natuhtonŋi enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruŋbati hən nəsa?” 34 Ale arusor var galit ke, “Nasub timaskade.” 35 Beti arosəhari van hən aYesu, aroŋbir hən nahurabat səlaru len natuhtonŋi ale arugol aYesu ebətah səŋaŋvuti. 36 Len nəvanan san, luŋvolsan nahurabat salit gail metpisal. 37 Nəboŋ togəam pəpadaŋ hən naut naŋpisal tovi pan len Naŋvehuh Oliv, naluŋvoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhəvuran salito, lotubət kai, putsan nahəsən aGot habat husur namerikel pisi lotorisi tia. 38 Lukai ke, “Got igol ivoi hən atenan, nakin togəam

len nahəsən Nasub aGot!*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

39 Be naFarisi galevis len naluŋvoh lusor mai aYesu ke, “Hai pusan, kai tas ahai susur saŋ gail!” 40 Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taŋut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaŋis naut a Jerusalem

41 Nəboŋ togəam pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaŋisi 42 ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboŋ daməŋai, be aoa, esusuah dan gamito. 43 Nəboŋ tosa dereh tegəam hən gamito. Len nəboŋ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisaŋsah vi məhat hən biŋpat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləbeil garu gol gamito. 44 Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh beŋələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəam hən gamito.”

*AYesu len naholəvat todar vis naim siGot
(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)*

45 Beti aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot ale etuŋbat hut alat lotopur hən natit gail ei. 46 Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuŋ-an,’* avil mətugol ke egəam ‘naut susuah sinəvanuan vənənəh gail!’ ”*

* 19:38: Psa 118.25-26 * 19:46: Isa 56.7 * 19:46: Jer 7.11

⁴⁷ AYesu epusan len nəboŋ pisi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləbigol bimat. ⁴⁸ Be ləsəsəb nəpisal hən ləbigole, bathut nəvanuan pisi loləŋon buni ke lesəsələŋ həni.

20

Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-mō-an
(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toʋusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, logəm həni. ² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan sijon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datbike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’ ⁶ Be datbike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan pisi letubun gidato, husur lodəlomi ke aŋon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Nə lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aŋon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-mō-an sise topat len ginau hən nəbigol natgalenan.”

Alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)

⁹ Beti etubat kel nəbōl pusan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idam həni van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luʋasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Nə amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien həni, luʋasi, lugol isa həni, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Nə esəvat sual am tətəs ale luʋabuburi, lubar həni vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulumən notoləmas buni hən ke hum ma nahurulit bisa, ale ləbigol binor həni.’ ¹⁴ Be nəboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut həni ke, ‘Atenan, nəboŋ atəman bimat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datbikad nasugsugur san pisi!’ ¹⁵ Nə lubar həni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito? ¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsələŋ hən natenan, luke, “Natenan satimaianan!” ¹⁷ Be aYesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaianan, namilen natosian egai topat len nəbe sua ta sutuai nəsa?

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai bələboi bigol naim bihav mai binor.*”

¹⁸ Nəvanuan pisi ləbitəh len nəvat enan, dereh limaburbur, mai avan ideh, nəvat bihəh lan, dereh tipat dole.*”

¹⁹ Beti ahai pusan gail hən nalo mai abiltihai tutumav gail ludas pisal hən ləbitəh gat aYesu len namityal enan ŋai bathut loləboii ke len nəbōl pusan enan isor tas galito. Avil lomətəhaw len nəvanuan gail.

* 20:9: Isa 5.1 * 20:17: Psa 118.22 * 20:18: Isa 8.14-15

*Vur nətaks van hən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

²⁰ Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəraşi ke lotokitin hən ləbisəb nəsaban len nasoran san hən ləberinj len navəlan mai nədaŋan seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan nəvanuan nagəgərasan gail lousi ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotopusan tonor. Navide sam epirov van hən nəvanuan pisi, ideh satile, ale gotopusan hən naşisal siGot len nakitinan. ²² Inor hən datbevrur nətaks van hən aSisa mau a?” ²³ Avil aYesu ekəta ləboi na-sor-gəraşi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Vusan ginau hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsan ase arupat lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵ Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶ Ale lodədas ləbisəb nəsaban ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Lupaŋ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

*Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan ebuer),* logəm hən aYesu. Lousi ²⁸ ke, “Hai pusan, aMoses itos nros gidato ke, auluman ideh, avan bimət be asoan bitoh mai anatan bebuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən bikad anatan gail nros avan.* ²⁹ Ale boŋ sua ikad alatmiŋan lotoməlevru. Ahai a mo ilah mai apəhaŋut sua, be imat, anatan ebuer. ³⁰ Avan tohusur ahai a mo ilah mai nəbatunau, ³¹ beti avan tohusuri am imaienan. Alatmiŋan lotoməlevru lumat maienan pisi, anatulit ebuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, bimagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhaŋut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiŋan lotoməlevru pisi lulah maii.” ³⁴ Na aYesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a paŋ lulah mai ludam hən nəlahan. ³⁵ Avil alat aGot totabtabuh len galit hən ləbitoh vi sutuai, mai hən ləbitoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam hən ləbilah. ³⁶ Ale lodədas ləbimat am, husur losuman aŋel gail, lovi anatan aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷ Be len nəbolan husur nəhai topaŋ,* aMoses boh isor vəhəti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasub hən ‘aGot siAraham mai aGot selsak mai aGot sijakop.’ ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusan siGot, galit pisi lumaur.” ³⁹ Ahai pusan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai pusan!” ⁴⁰ Beti avan ideh sail buri hən beusi hən nausian ideh am.

*AKristo anatan aTevit mau a?
(Mat 22.41-46; Mak 12.35-37)*

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatan uluman siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len nalobulat hən Nəbe gail ke:

“‘Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəberinj aenemi sam gail pipit nariem gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”*^{*}

⁴⁴ Imaienan aTevit bekisi hən ‘aMasta,’ evi anatan mabe?”

* **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmaribon esua. * **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6 * **20:37:** Exo 3.1-6 * **20:43:** Psa 110.1

*aYesu ikel þuli ke nāvivan isa
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)*

⁴⁵ Nəboŋ nəvanuan þisi lotosəsəloŋ, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətələləgau hən ahai þusan gail hən nalo. Loləmas hən ləbiyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləbike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nəbonbonan, mai loləmas hən ləbəbətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv þis naim mai nasugsugur sibatunau pəhəvut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuv ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaianan.”

21

*Naviolan sibatunau pəhəvut
(Mak 12.41-44)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, eris alat lotokad natite nəboŋ lotorin naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsəl sua torin natuhkoin eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit þisi. ⁴ Husur galit þisi loviol kinit naviolan gail dan tosobur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit þisi san hən bimaaur lan.”

*Nagilen nəboŋ ta tahw
(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)*

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboŋ gail ləbəgəmai, asike ikad nəvat ideh bəpələh gat togon, dereh limasirsir þisi.” ⁷ Ŋa lousi ke, “Hai þusan, natgalenan levisi ŋais? Ale dereh tikad nəsa bəvusan nəboŋ hən natgalenan ləbisarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətələləgau ke avan ideh sategəras gamito hən mətəbisab, husur dereh tisobur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadan nəboŋ tegəmail’ Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mətəbesəsəloŋ həni ke, ikad nəbiltibalan gail mai nəbalan tomətahun alat lotoil a mo, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a mo, be nəboŋ ləbimadhavis, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluvoŋ hən nəvanuan naut sua dereh tibəl mai naluvoŋ hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libəl mai nəvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nəbiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit bəvisi, nəvanuan þisi ninelit bəpil lan, mai natətətan toyalal len nəmav. ¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereh lith gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nəbonbonan mai naim nəbanjisan gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakin mai gavna gail sil nahəsagw. ¹³ Len nəboŋ enan dereh tipat len gamito hən mətəbikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaianan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mətəbisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləbisor var gamito o ləbisor tas gamito. ¹⁶ Atəmamit, anamit, avamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh lerin gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereh lerin gamit galevis len nəmatan. ¹⁷ Nəvanuan þisi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁸ Be

nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nə-dañ-ḅuri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Be nəboḅ mətḅeris naut a Jerusalem, navəshəstia gail lotodar visi, len nəboḅ enan dereh mətələboii ke pəpadan timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mətəhw dani vi lan naut toban vėhuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriḅi, mai alat lotosuh marireu saleḅis lan. ²² Husur nəboḅ galenan levi nəboḅ hən nəpanismen, hən natit pisi natosian gail lotokele ləḅisarpoh.* ²³ Nulolosa hən alat ləḅetian mai alat ləḅevəhasus len nəboḅ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-ḅiltiḅəḅon-isa-an mai nəlöl paḅpaḅ topansem nəvanuan galegai. ²⁴ Nəḅu nəḅalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh libanḅis gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri pisi. Ale nametḅos gail dereh lipal sar nabiltivile Jerusalem, il a mō həni van vəbar nəboḅ salit ḅesib.

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəḅati mai naməso gail.* Len navile a paḅ, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətəhw, ledədarḅəḅu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəḅasoduḅ. ²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlölit tiḅonḅon len namətəhwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa ḅevisi len navile a paḅ. Husur nədanan gail len nəmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nəboḅ enan dereh leris aNatun Nəvanuan ḅegəm len nəmavukasw, len nədanan mai nəyalyalan totibau.* ²⁸ Nəboḅ natgalenan ləḅetubət visi, mətəil gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kui-an samito dan nəmauran hən navile a paḅ, dereh tihav.”

Nəḅöl pusan hən nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)

²⁹ Beti ikel nəḅöl pusan mai galit ke: “Mətəris nəhai nafik mai nəhai pisi am. ³⁰ Nəboḅ lotodumōh, mətələboi mətḅeris ləboii ke nəboḅ naut pudpud ḅegəm pəpadan. ³¹ Imagenan, nəboḅ mətḅeris natgalenan ḅevisvisi, mətələboii ke natohan pipihəḅalan aGot satogəm pəpadan. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləḅisarpoh. ³³ Nəmav mai navile a paḅ dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boḅ ideh.

Mətəutaui!

³⁴ “Mətələḅəḅau hən ke samtetərog, samtigol navide tosa len natərogan mai samtinau masuḅ hən nəmauran len navile a paḅ o nəboḅ enan dereh tegəm ale mətəsoḅuḅt lan hum mətḅəḅat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit pisi lotosuh len navile a paḅ kavkav. ³⁶ Mətəhulahul tabtab, ale sor tuḅ ke mətələboi mətḅigam yav dan natgalen pisi pəpadan hən ḅevisi, ale mətḅəil len nəḅon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Nə len nalennəyal pisi aYesu eḅusan len naholəvat todar vis naim siGot, ḅe len mariug ivan vatoh len Naḅəhuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan pisi luḅele dudulan sōmilan hən ləḅevi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləḅesəḅəḅon həni.

* **21:22:** Hos 9.7 * **21:25:** Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * **21:27:** Dan 7.13; KelV 1.7

22

*AJutas eður hæn aYesu**(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)*

1 Len næboŋ enan Nəhanan hæn Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hæn nəPasova, egəm pəpadan.* 2 Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hæn nalo luke lisab nəpısal ideh hæn ləbigol aYesu bimat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

3 Beti aSetan ebis len aJutas lotokisi hæn aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. 4 Ale aJutas ivan hæn abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo silat lotokətkəta kəköl hæn naim siGot hæn bisor mai galit husur nəpısal ideh hæn berin aYesu len navəlalito. 5 Lohəhaʋur masuʋ ale ludam hæn ləbilav nəvat nasilva maii. 6 Ale aJutas idam, beti idas pısal hæn berin aYesu len navəlalito nəboŋ naluʋoh ləsətah maii.

*NəPasova naməkot siYesu**(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)*

7 Beti nəmaribon hæn Nəhanan hæn nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hæn natuhsipsip hæn nəPasova. 8 AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan vautaut hæn nəhanian hæn nəPasova hæn datbıhani.” 9 Ale arousi ke, “Guke namreutaut həni a be?” 10 Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərbəbis len nabiltivile, naulumān sua topat nabiliwai topul dereh tēbubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim tobis lan 11 ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke: “Narum simetbəs gai be? Nuke nihan Nəhanian hæn nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.’” 12 Atenan teʋusan gaməru hæn nabiltirum tokad natit pısi dattoləŋoni. Məreutaut ei.” 13 Na aruvan, arusaʋ natit pısi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hæn nəPasova.

*Nəhanan naməkot siNasub**(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)*

14 Nəboŋ namityal hæn nəhanan togəmai, aYesu ipat hæn nətarhəgarin hæn bıhan. Ale ahai pıspısal san gail luʋon maii. 15 Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hæn nəbeləŋon bisa. 16 Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoħan han len natohan pipihəbəlān aGot.”

17 Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpəhuni mai gamit gabag. 18 Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihəbəlān aGot həgəmai.”

19 Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eʋuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni moş gamito. Gol timaiegai hæn mətəinau gat tin hæn ginau.”

20 Len navide topitoʋ, nəboŋ lotohan tonon ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hæn na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw bisel moş gamito len nəmatan sagw. 21 Be atenan berin ginau len navəlān aenemi sagw gail, navəlān atenan ipat len natev mai navəlagw.* 22 Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan surmān aGot torin gati tia,* avil atenan berin

* **22:1:** Nəhanan hæn Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hæn NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a mo gail pısi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. † **22:18:** Len naut egai, natosian ike navit nəhau (tovi navit nakrep), be namilen nəwain. * **22:21:** Psa 41.9 * **22:22:** Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24

aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.*²³ Beti lotubat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotubat vitvituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametbos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametbos gail lokis alat lotoil a mo hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’” ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuŋ, gai timasgəm sumŋan ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a mo, timasgəm sumŋan nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən bilav nəhanian mai? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas napisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹ Sumŋan aTəmagw tolav na-il-a-mo-an len natohan pipihəbələn mai ginau, imaianan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətemun len natev sagw len natohan pipihəbəlagw ale mətəbətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətəbəpəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidəŋ len galito (*Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38*)

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən bisəb gamito ke mətumabe, hum naulumŋan hən nəhol todardar hən nəhad moŋ namisurhuwit biŋteh tur lan, be nəsogsog piŋi han bəsuh. ³² Avil nusor tuŋ moŋ gaiug tia hən ke, nədəlomian samŋ asike iteh. Ale nəboŋ gəbipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidəŋ am.” ³³ Be aPita ikel mai ke, “Nasuŋ, noutaut hən nəbitah mai gaiug van hən naim bəbəŋis mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu toŋor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulumŋan asike ekəkəraiko daməŋai vəbar gəbikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut tobuer, mətoimidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan bikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səseŋon am. Ale asike bikad naŋu nəbalan, timaspuŋ hən nahurabat naut susus san hən bəvur bəsua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpoh len ginau ke, ‘Len nənauan salit lorinŋi hum alat lotosa.*’ Ale nəsa lototosi husur ginau egəm bar nəsarpoŋan han ta bogai.’” ³⁸ Na lukel mai ke, “Geris, Nasuŋ, naŋu nəbalan toru!” Be gai ike, “Tinonŋ!”

Len Nəvehuh Oliv

(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Nəvehuh Oliv hum nəvide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitisor tuŋ hən asike mətəbiŋteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh bələboi bətuŋ hən nəvat lan, etəŋedur, ale isor tuŋ. ⁴² Ike, “Ita, bəvi naləŋonian samŋ, lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsa gotoləŋoni tevizi, savi nəsa notoləŋoni.” ⁴³ Ale aŋel sua hən nəmav evizi həni ale igole idəŋ.† ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhətuŋ masuŋ, isor tuŋ habat van van napilal san etuŋ hun nəda toturtur len tan.

* 22:22: Uman 1.18 * 22:37: Isa 53.12 † 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsakad naves 43-44 egai.

⁴⁵ Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuŋ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isabi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Nə ikel mai galit ke, “Imabe mətupət? Mitile məhat, sor tuŋ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri!”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

⁴⁷ Nəboŋ tosorsor sal, naluŋoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len toŋəjavur pisan toru, gai eil a mō. Egəm ben aYesu hən bəsurŋ nətarhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosurŋ nətarhogw hən gəbəriŋ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa bevisi, luke, “Nasub, namtibal mai galito hən naŋu nəbalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev sebiltihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinoŋ, samtimgenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai abiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a mō hən nəju gail ke, “Imabe mətogəm, lav naŋu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən mətbiteh gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a mō?” ⁵³ Len nəmariboŋ pisi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədaŋan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim sebiltihai tutumav. APita ehusur galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵ Nəboŋ lototuŋ nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh bənbəŋ, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalsaluməan hən nəhab toŋias. Ale ekəta mətaltal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hən gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, sual am isor sabi, ike, “Ategai boh itah mai, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsa gotokele.” Vəhasua ŋai, nəboŋ tosor sal, natouluməan ekəkəraiko. ⁶¹ Nasub ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasub nəboŋ tokel mai ke, “A tahw hən natouluməan bəkəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsəlboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuŋ.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)

⁶³ Alat lotokətkəta kəkol hən aYesu lotubat sor vilesi van, luŋasi, ŋasi, ŋasi van, ⁶⁴ lubaŋis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toŋas gaiug?”

⁶⁵ Ale lukel natit isobur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboŋ naut tolan nəSanhitrin lubənbəŋ. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah len nəbənənan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito. ⁶⁷ Luke, “Gəbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəbəkəmaiənan mai gamito, asike mətodəlom ginau, ⁶⁸ ale nəbeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hən bikad nədaŋan.”* ⁷⁰ Galit pisi lousi ke, “Gaiug m̄au,

* 22:69: Psa 110.1

aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləjon avan ideh am hən bikel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səbodato datosəsəlon həni len nabuon gabag!”

23

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Beti, naluvoḥ kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate. ² Lotubat sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusab ategai ke tosəhar suluṽ nəvanuan sinamit gail len napisal tosa. Ikai tas na-ṽur-nətaks-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kinj sua.” ³ Na aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kinj seju gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluvoḥ gail ke, “Nusabi ke ategai səkad nəsaban.” ⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hən nəvanuan sinəvanuan gail hən napusanan san len naut pisi a Jutea, gol loluṽoḥ bal taṽtaṽor. Etubat a Kalili vəbar naut egai!”

AYesu len nəhon aHerot

⁶ Nəboṅ aPilate tosəsəlon həni, eusi ke gai bevi auleKalili. ⁷ Ale nəboṅ tosəsəlon ləboii ke aYesu totoh pipihabəlan aHerot Antipas, esəvati van hən aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboṅ enan. ⁸ Nəboṅ aHerot toris aYesu ehəhaṽur masuṽ, husur sutuai eləjoni tia ke terisi, bathut esəsəlon hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu bigol namerikel ideh. ⁹ Na aHerot eusus nausian tosəbur be aYesu sasor vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai aḥai pusan gail hən nalo, lusor idaṅ, lusor lol paṅpaṅ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loṅit nəholit van həni hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate. ¹² Len nəboṅ enan ṅai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

AYesu len nəhon naluvoḥ

(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39–19.16)

¹³ Nəboṅ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō mai nəvanuan gail tonon, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mətosəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosəhar suluṽ nəvanuan gail len napisal tosa. Nəboṅ notoususi len nəhomito, nəsəsab nəsaan ideh len ategai məttosor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am səsab nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam həni gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən bimət sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh nigol lebilas masuṽ həni ale teləboi bivan.”* ¹⁸ Avil galit luḃon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile mōs ginamito!” ¹⁹ (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar həni len naim bəbanjis sil togol nəvanuan lotoluṽoḥ, bal taṽtaṽor len nabiltivile hən ləbēmədās nəgavmen, mai igol avan sua imat.) ²⁰ APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriṅ aYesu tivan. ²¹ Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” ²² Len na-ṽəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsab kas nəsaan ideh lan tonor hən bimət sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuṽ həni ale neriṅ tivan.” ²³ Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludaṅ bur aPilate. ²⁴ Na aPilate eriṅ ke tigol nəsa lotoləjoni. ²⁵ Ale atenan lotousi,

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 17 Len nəhanan enan APilate timasriṅ nəvanuan sua tobanjis gati a mō tevivile.

aParappas totoh len naim bæbanjis sil togol næþalan hæn ðemædas nægavmen mai togol næmatan, erinj evivile. Avil erinj aYesu len navælalito hæn læþigol næsa lotoløjoni hæni.

*Lupos gat aYesu len næhai balbal
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)*

²⁶ Næboj nasoltia gail lotosæhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gæm vi lan naut a Jerusalem ale loriñ næhai balbal lan hæn þipati husur aYesu. ²⁷ Ale nævanuan isoþur masuþ lohusuri. Galevis lotovi alatpæhævut lois, luþosþos nibelito, lutanjisi. ²⁸ Be aYesu ipair van hæn galit ke, “TohtaJerusalem gail, samtitanjis ginau be mititanjis gamit gabag mai anatमित gail. ²⁹ Husur len næboj þegæmai nævanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hæn alatpæhævut lotobutoh, næhad hæn natætai gail læsæpasus, mai nasus gail læsavæhasus!’ ³⁰ Beti ‘dereh lisor mai næbiltiþvehuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhþvehuh gail ke, “Kabut gol ginamito!” *³¹ Husur ke nævanuan gail læþigol natgalenan næboj næhai tomaur sal, næsa þevisi næboj næhai þinjod?”†

³² Ikad naulumæn eru, artobur kotov nalo silat aRom, ale losæhar gælaru van hæn læþigol arþimat mai aYesu. ³³ Na næboj lotobur naut lotokisi hæn Nabælashukadhutæmat, loriñj itahætah len næhai balbal ei, gai mai naulumæn eru artosa, esua len næmatu san, togon len næmair. ³⁴ AYesu ike, “Ita, geruþat næsaan egai dan galito, husur læsalæboi næsa lotogole.”† Beti lubar hæn nævat hæn læþisabi ke as tikad nahurabat san gail.* ³⁵ Nævanuan gail loil, lokæta bunusi. Ale nævanuan totibau salit gail loþit nabuþolit van hæn aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nævanuan tile gail; þevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” ³⁶ Nasoltia gail am lusor vilesi, logæm pæpadañ, lav navinika§ van hæni.* ³⁷ Luke, “Gæþevi kiñ seju gail, lav kuv gaiug sæborñ!” ³⁸ Ale ikad natosian sua a mæhat hæni toke, “AKiñ seju gail bogai.”

³⁹ Gælar sua, tovi ulumæn tosa totahætah ei, isor mædasi ke, “Gaiug gæsav i aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjæ! Tæmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamær am!” ⁴⁰ Be togon isor lan ke, “Gæsamætahw len aGot a? Ivoi ke gemætahw husur næpanismen sam eþitoþ hæn esan. ⁴¹ Ale gidaru darupanis inor husur darukad næpanismen tonor hæn næsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” ⁴² Ale ike, “Yesu, nau gat ginau næboj gæþegæm vi kiñ.” ⁴³ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, damæñai dereh gitoh mai ginau len naut nahæhævuran tovi Paratais.”

*Næmatan siYesu
(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)*

⁴⁴ Pæpadañ hæn natuþlial næmargobut ikabut gol þis naut kavkav væbar namityal totor ut mædau, ⁴⁵ husur næyal satun am. Ale næbiltikaliko toþeþehun naim siGot emætar len nahudhut eru.* ⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriñ nanunugw len navælamñ.” Næboj tokæmaienan tonorj, emæsol, imat.*

* **23:30:** Hos 10.8 † **23:31:** Namilen ke læþigol natgalenan hæn aYesu, dereh ligol isa væsa sæhori hæn galit tile. † **23:34:** Natosian galevis ta sutuai læsækad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, rubat næsaan egai dan galito husur læsalæboi næsa lotogole.” * **23:34:** Psa 22.18 § **23:36:** Navinika evi næwain tomatu van vakon. * **23:36:** Psa 69.21 * **23:45:** Exo 26.31-33 * **23:46:** Psa 31.5

⁴⁷ Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸ Naluvoŋ luḃon hən ləḃəkəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹ Ale galit piŋi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatrəhaḃut lotohusuri a Kalili, loris piŋ natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

⁵⁰ Ikad nauluŋan sua, nahəsan aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor. ⁵¹ (Gai sədaŋ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihəḃəlan aGot. ⁵² Ivan hən aPilata ale eus niben aYesu. ⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəḃurhuvat nəmatan lotota puḃuli tia. Ləsətavun avan ideh len nəḃur enan sal. ⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ ḃetubət**. ⁵⁵ Alatrəhaḃut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris nəḃurhuvat nəmatan mai navide toriŋ niben topələh lan. ⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəḃon tosusau mai nəhai pəhas gail mōs niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, alatrəhaḃut lovi lan nəḃurhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusəḃ nəvat nabopita torib tia dan nəḃur nəmatan ³ avil nəboŋ lotobis, ləsəsəḃ niben Nasub aYesu. ⁴ Nəboŋ lotonau tətən hən natenan sal, be losəhoḃut len nauluŋan toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotəḃedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ məḃ hən avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNaton Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətəs.’”* ⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan nəḃurhuvat nəmatan, lukel piŋ natgalenan mai Tosəḃavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatrəhaḃut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsədəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan nəḃurhuvat nəmatan. Nəboŋ toḃətḃət hən ḃəkəta vi lan ḃurhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, ipəŋ len nəsa tovisi.

Nəpisal vi Emmaus

(Mak 16.12-13)

* **23:49:** Psa 38.11 ** **23:54:** Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal bimasur. * **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14 * **24:1:** NəSappat seŋu gail etubət len naFraitə nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33

¹³ Len nēmaribōŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hēn Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.[†] ¹⁴ Gēlaru arusorsor mai gēlar gabag husur natit p̄isi tovisi tia. ¹⁵ Nēbōŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu māu egēm, itah mai gēlaru len nēyaran sēlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakēta lēboii. ¹⁷ Ale eus gēlar ke, “Len nasoruan samēru nēbōŋ mārtoyar van, mēruhol husur nēsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gēlar sua, nahēsan aKleopas isor vari ke, “Len nametbōs p̄isi a Jerusalem, gaiug sēbōm̄ gēsālēboii nēsa tovisi ei len nēbōŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gēlar ke, “Nēsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulum̄an sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nēhon aGot mai nēvanuan gail p̄isi. ²⁰ Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o sidato, lorin̄i len navēlan alat a Rom hēn lēberin̄ nēmatan lan, ale lugol itahētah len nēhai balbal. ²¹ Avil a m̄o namtuvatvat viri ke, tovi atenan bilav kuv a Israel dan alat lototēgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, damēŋai evi nēmaribōŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatp̄ēhāvut sinamit galevis lugol namtosēhoṽut. Damēŋ dudulan som̄ilan lovi lan nabur nēmatan ²³ ale nēbōŋ lēsēsāb niben, lotēlmam, luke lotoris na-kēta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan nabur nēmatan ale lusabi hum alatp̄ēhāvut lotokele, avil gai, lēsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gēlar ke, “Nēkadumir iṽonṽon. Idaŋ hēn mārbedēlom p̄is nēsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi nalēŋonian siGot ke aKris̄to imasēŋon isa vēsa m̄os natgalenan, beti bis len nēyalyalan san.” ²⁷ Beti tubat len aMoses mai ahai kelkel ur gail p̄isi, isor vahvah mai gēlaru, kel natit p̄isi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nēbōŋ lotoyar gēm pēpadaŋ hēn navile artovan hēni, aYesu iyar suŋan bivan am. ²⁹ Be arutaltal hēni ke, “Gitoh mai ginamēru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale eḅis lohoim hēn biṽtoḅ mai gēlaru.

³⁰ Nēbōŋ topat hēn nētarhēgarin hēn biḅhan mai gēlaru len natev, ilav nabēta, esipa hēni, eḅuri ale ilavi mai gēlaru. ³¹ Vēha-sua ŋai namētalar esēŋav, aroris lēboii. Beti iyav dan gēlaru. ³² Arousus gēlar gabag ke, “Imabe nēlodar imavuhos nēbōŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hēn natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule mēhat, arōtēlmam vi Jerusalem. Arusāb Tosēŋavur Pisan Tosua lotōbōnḅon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasuḅ tole mēhat mai tovisi hēn aSimon. ³⁵ Beti gēlaru arukel ur nēsa tovisi metp̄isal mai na-ris-lēboii-an sēlaru nēbōŋ aYesu tōbur nabēta.

AYesu evisi hēn ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nēbōŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nēlōmit tikad natēm̄at.” ³⁷ Be losēhoṽut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mētōmētahw hēn nēsa? Imabe nēlōmit euri ke notomaur tētas? ³⁹ Mēteris navēlagw mai nariegw gēlaru; ginau bōgai! Bar ginau hēn mēṽelēboi ginau, husur nanunun ideh sēkad nabēlāseh̄w mai navisoh suŋan ginau notokade.”

⁴⁰ Nēbōŋ tokēmāienan tonōŋ evusan galit hēn navēlan mai narien gēlaru.

⁴¹ Len nakemkeman mai nēmar̄m̄an salito nēlolit euri sal ale ike, “Mētukad

[†] 24:13: Nasoruan ta Kris̄ ike naut a Emmaus nēstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nēstatia evi nabēlavan tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

nəhanian ideh geg a?" ⁴² Nə lulav nahudhuieh lotolənjasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasoruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, "Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit pisi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbe gail limassarpoh." ⁴⁵ Beti esəŋjav hən nənanuan salit hən ləbeləboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, "Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmariboŋ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsan dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan mōs narubatian dan nəsaan van hən naluvoh hən nametbos gail pisi, tubat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nəbiltivile vir aGot bikol nədanjan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.*"

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən bigol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal erin galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Nə lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuŋ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* **24:46:** Isa 53; Hos 6.2 * **24:49:** Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəɽjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumən aGot tosua səbən, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberinj nəlolit bidan lan, ləbikad nadəlomian lan. AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naɽusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehur as galito?

Ehur aYesu, ehur aTəman, ehur aNunun. Ehur aYesu toʋusan aTəman hən nəvanuan gail, ehur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ɽais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni nalobulat egai “hən mətbedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətbikad nəmauran len nahəsan” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəboɽ togol natit ɽisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəha-səbur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bəpita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi ɽisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəboɽ tokəmaianan ehur toke tovi Got, ale ikel kot tatenən nəboɽ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəboɽ toke, “a nahə hən aAraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaianan ikel vəhoti ke tovi Got, natubatan san ebuer, nanonjan san ebuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs nagəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubat hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toʋusan həni pəpadan hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ² Atenan itah mai aGot len natubatan. ³ Len atenan aGot igol natit pisi tovisi. Atenan tabuer, asike tokad natideh. ⁴ Gai evi nekadun nēmauran, ale nēmauran enan evi namīal sinēvanuan gail. ⁵ Namīal satomīal van sal len nēmagobut be nēmagobut sasəhori.

⁶ Aulumān sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsān aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən bikel vəhot nakitinan husur namīal, hən nēvanuan pisi ləbedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi mīal, be egəm hən bikel vəhot nakitinan husur namīal. ⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi namīal kitin tomīas nēvanuan pisi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nēvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit pisi lotohəhəvur hənī, lotorin nəlolit len nahəsān, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləbēgəm vi natun aGot gail. ¹³ Nēvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləjon-buni-an sinēvanuan o husur nənauan seulumān, avil nēpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nøyalyalan san, nøyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ŋai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas hənī, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai bēgəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boŋ ideh. ANatun səbōn ŋai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsəvəsaii.

AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləbēus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kelkoti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Ŋa lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavi gai.” Luke, “Govī ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtbikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsā husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas tobbəsw ke, ‘Gol napīsal tinor mōs Nasub!’”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəbēvi aKristo, asike gəbēvi aElijah, asike gəbēvi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nēvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, mət sakəta ləboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsānor kasi hən nəbisah rubat nəhau hən naributbut san.”† ²⁸ Len nəboŋ enan aJon ibəbaptais hən nēvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

* **1:6:** Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 * **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah rubat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

AYesu, natuhsipsip siGot

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bilav kuv nəsaan sinavile a pan.† ³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ³¹ Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəbigol aIsrael ləbeləboii.”§

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəbibaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboŋ gəberis aNunugw həvi pan, bitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum nətav** ale itoh tin len ategai. ³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkov gail siYesu

³⁵ Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. ³⁶ Nəboŋ toris aYesu tovtot van ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

³⁷ Nəboŋ ahai susur artosəsələŋ hən nəsa tokele, arəhusur aYesu. ³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?” ³⁹ Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Nə aruvan, arəris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmaribəŋ enan maii.

⁴⁰ Aadru aŋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsələŋ hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. ⁴¹ Natit metəkov aAdurogole, isaḅ aSimon, aŋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusab aMessiah!” (namilen tovi aKriso, aGot totabtabuh lan). ⁴² Beti aAdurogole esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatan aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”‡‡

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Ebubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” ⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdurogole aPita). ⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusab ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsən aYesu, anatan aJosef ta Nasaret.” ⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi māu egəm a Nasaret a? Eḅuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

⁴⁷ Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” ⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətəh pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” ⁴⁹ ANatanael esəhoʋut len natanen, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatan aGot, gaiug boh aKin seIsrael!”* ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godələom natanen husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətəh pipifik a? Dereh geris natit gail gəbipəŋ lan səhor masuʋ hən natanen.” ⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav həsəŋav, aŋel siGot gail ləbevi məhat ale ləbevi pan len aNatan Nəvanuan.”*

† 1:29: Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. § 1:31: Israel len naut egai evi nəpasusan sijakop aGot tokisi hən aIsrael am. ** 1:32-33: Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† 1:34: Natosian galevis ta sutuai luke evi anatan ulumən siGot ‡‡ 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. §§ 1:48: Nafik evi nəhai sua, navite am lokisi hən nafik. * 1:49: Psa 2.7 * 1:51: Gen 28.12

2

Nəlahan len naut a Kana

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbegəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.” ⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa bikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlvtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, nəju gail lugol galit luveveu len nəwai enan. Nəboŋ nabiltibiliwai v̄isusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nabiltibiliwai galegai.” Ale ləbir nəwai van vapul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulum̄an tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulum̄an en tolah ke, “Nəvanuan p̄isi ləpəpəhun nəwain tovo i a m̄o, ale nəboŋ galit lototərog, ləpəpəhun togon savoi masuṽ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovo i vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail lorin̄ nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon̄ aYesu evi p̄an vi Kapernaum, gai mai aṽan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmaribon̄ galevis.*

*AYesu ivahvatur naut todar vis naim siGot
(Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ NəPasova seju gail egəm p̄əpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotop̄ur hən nabuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan bənbəon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan p̄isi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nabuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotop̄ur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam̄ totəgau gat tabtab hən ginau.”*

¹⁸ Nəlon nəju gail epəyasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tomabe hən gotoləboi gəb̄igol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namt̄bəkəta ləboi nədaŋan sam̄!” ¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmaribon̄ titor.”*

²⁰ Ale lusor vari ke, “Namt̄oum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni b̄ile məhat təlmam len nəmaribon̄ b̄itor mabe?” ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolav̄i dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasuruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənauan sinəvanuan gail

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tilte gail lovi lan nabiltivile Jerusalem m̄os nəPasova. Logəm len naprovens isobur ale lukad nəvat tilte. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludam̄ hən nəvanuan lotoviol len naim siGot levioi hən nəvat nasilva səlani ŋai. * **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isəbur lorin nəlolit len nəhəsan nəboŋ lotoris namerikel gai tolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadəlomian len nəlolit lotorinji len gai husur eləboi nəboruan nəsaan salit gail. ²⁵ Avan ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avan sua len naFarisi gail, nəhəsan aNikotemus toil a mō hən naJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot toşəvati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi bigol namerikel gotogolge, asike aGot bitoh maii.” ³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike bikad nəpasian tətəs,* edədas bəris natohan pipihəbəlan aGot.” ⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haʋut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas bəbis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaʋun anan hən bīpas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən bələboi bəbis len natohan pipihəbəlan aGot. ⁶ Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ŋai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, sagiŋan len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’ ⁸ Nəlan eʋuv husur naləŋonian san ale gosəsəloŋ hən nəwalan han, be gəsələboi naut toʋuv gəm lan mai naut toʋuv vi lan. Len naʋide tomaienən, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.” ⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?” ¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai pusan totibau selsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom na-kel-koti-an sinamito. ¹² Nəboŋ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginau. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginau! ¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ŋai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ŋai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut tobəbesw, tomasmas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmāt len nəhai.* Len naʋide tomaienən, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan pisi ləberin nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbon hən avan ideh bərin nəlon biđan lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən bərinji ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avan ideh tokad nadəlomian lan, aGot sariŋi ke bīpanis, avil avan ideh səkad nadəlomian lan, aGot erinji tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nəhəsan aNatun aGot tovi aNatun tosua səbon. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namīal ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun

* **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi avan ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas bəris natohan pipihəbəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seju gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienan. * **3:14:** Num 21.9

nəmərgobut səhor Narnial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgol nəsaan lomətahun bun Narnial, ləsavi lan Narnial husur lomətahw len Narnial bəmias pəpəp hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Narnial hən bəmias nəsa togole len nədaŋan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboŋ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens aJutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpəp hən naut a Salim, husur nəwai isoḅur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləḅibaptais. ²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siŋon galevis lovitvituh mai naJu sua husur nəvide hən nalilosan hən ləḅiveveu mōs nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai pusan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan pisi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi bīkad nəsa ŋai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit māu mətələboi mətḅikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKriso, aGot totabtabuh lan. Avil aGot əsəvat ginou a nio tia, beti atenan.’” ²⁹ Nəḅikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulumān tolah maii. Be naulumān tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlon həni, gai ehəhaḅur hən tosəsəlon hən nadolon aten tolah. AKriso esumān atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən ḅibaptais hən galito, losumān alitenan tolah. Ginau nosumān naulumān tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhaḅuran nəboŋ notosəsəlon hən nəvanuan gail lotovan hən aKriso. ³⁰ AKriso timasyalyal səhor ginou; ginou a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit pisi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len nəmav iyalyal səhor natit pisi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsəlon həni be səkad avan ideh todələm nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todələm na-sor-ləboii-an san, isaḅ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit pisi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriŋ nəlon todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomtəahun ḅeriŋ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paŋpaŋ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atəḅtaSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəlon həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosəḅur hən ləḅegəm vi hai susur san gail, lusəḅur səhor siŋon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəlon həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

* **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1 * **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboi ke naFarisi lotosəsəlon hən tobaptais hən nəvanuan tosəḅur, emətəahun ləḅibal maii ale eriŋ naut enan.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsan a Sikar, topat pəpadan hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatan.† ⁶ Ikad nəburhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəburhuwai enan. Natubliab bolai.

⁷ AtoBtaSamaria sua egəm hən beəvəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səbən husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləbəvur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaəvut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toBtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəbon mai alat a Samaria boŋ ideh).* ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub, gəsəkad nəbiliwai, nəhau ebuer, ale nəburhuwai eg isareh masuə. Goləboi gəbeəvəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai nəu ilav nəburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatan gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan pisi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəbilav maii, asike imaduh boŋ ideh. Be nəwai nəbilavi maii ehum nabəko toəv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaəvut ikel maii ke, “Nasub, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəbimaduh boŋ ideh, asike nəbegəm gegai hən nəvəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoan, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaəvut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboŋ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoan erim tia, ale ahaəvut gotokade gagai savi asoan, gəsələh maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaəvut ike, “Nasub, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len nəvehuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem nəi evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboŋ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən mətəbilotu hən aTata len nəvehuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləbilotu kitin hən aTata len nəlolit kavkav, len nədanjan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doŋ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəberisi, ao, ehum nanunun sua o nasuŋavŋavan gotodədas gəberisi be tovi nəkadhumauran. Ale alat lotolotu həni limaslotu hən aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hən gai len nəlolit kavkav, len nədanjan seNunun.” ²⁵ Apəhaəvut ikel maii ke, “Noləboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegəmai, aten lotokisi hən aKristo. Nəboŋ bəgəmai dereh tikel ur natit pisi mai ginamito.” ²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotəlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotəlmam, losəhoəvut habat hən aYesu tosor mai apəhaəvut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goləŋon nəsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

† 4:5: Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun alsak tovi natun aAraham. * 4:9: Luk 9.52-53; Ezz 4.1-5; Neh 4.1-2

²⁸ Beti napəhəvut erij nabiliwai san, etəlmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nəvanuan gail ei ke, ²⁹ “Mətegəm ris avan sua tokel mai ginau hən natit pisi notogole. Mətənuau ke aKris̄to, aGot totabtabuh lan a?” ³⁰ Na nəvanuan gail lorij nabiltivile, lotubat van həni.

Nəbol pusan husur nəmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai pusan, gihan.” ³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nəhanian hagw gamit mətsaləboii.” ³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nəhanian maii?” ³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nəhanian hagw evi hən nəbigol naləjonian sitenan tosəvat ginau hən nəbigol vurvur nauman san. ³⁵ Mətukad nasoran sua toke, ‘Nahəbati tivat beti nəmatuan,’ be mətesəjav hən namətamito, mətekəta ris nəmarireu hən nawit tomasmas, toutaut hən nəmatuan tia. ³⁶ Nəvanuan tota kokotov nawit enan, tosəgovi, gai etubat lav napurpuran san, ale esəsəgov hən nawit mōs nəmauran vi sutuai.† Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arbēhəhəvur bonbon. ³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəgov tomatu.’ ³⁸ Nosəvat gamit hən mətbəsəgov bonbon hən nəsa mətsaum mōsi. Galevis am ləum idan mōsi. Be gamit mətohusur galito ale mətopul hən nəmatuan.”

³⁹ Alat a Samaria isobur len nabiltivile a Sikar lorij nəlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepəhəvut toke, “Ikel mai ginau hən natit pisi notogole.” ⁴⁰ Beti nəboŋ alat a Samaria lotogəm həni, lousi hən bitoh mai galito, ale itoh ei vəbar nəmaribon eru. ⁴¹ Ale husur nasoruan san, isobur am lukad nadələmian. ⁴² Beti lukel mai napəhəvut ke, “Nadəlomian sinamit len aYesu sahusur nəsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosəsəloŋ həni, ale namtoləboi səhoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nəsaan.”

AYesu igol anatum nəvanuan nauman sekiŋ imaur

⁴³ Nəboŋ nəmaribon toru togam gole, aYesu erij naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənauan salito.”* ⁴⁵ Imagenan, nəboŋ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəhəvur həni husur loris natit pisi togole len nəhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəhanan enan.*

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekiŋ, anatum ulumian toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Eŋiri hən bəgəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pəpadan timat. ⁴⁸ Na aYesu ikel mai ke, “Asike mətberis namerikel gail o natit mətbimarman lan, asike mətukad nadələmian!” ⁴⁹ Abiltivanuan toum sekiŋ eŋiri tətəs ke, “Nasub, asike gəbəgəm gagai, dereh anaturg timat!” ⁵⁰ AYesu isor vari ke, “Givan, anatum imaur.” Edəlom nəsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatum imaur tia!” ⁵² Eus galit ke, “Eləŋon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inoŋ nino len namityal tosua ut mədau.”§ ⁵³ Beti atata

† 4:36: Len naves egai, nawit tomatu evi nəvanuan toutaut hən bəsəloŋ hən nasoruan siGot, toutaut hən bikad nadələmian lan. * 4:44: Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon

2.1-11 § 4:52: Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlvru husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlvtes len nadudulan ale toməlvtes am len naut mədau.

inau səhoti ke, len namityal enan n̄ai aYesu ike, “Anatur̄n̄ imaur.” Ale gai mai galit p̄isi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadəlomian. ⁵⁴AYesu evi Jutea təlman vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seju gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəpadan hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiburhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seŋru gail. ³⁻⁴ Nəvanuan isobur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail, galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməsah len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməsah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləŋon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməsah isor vari ke, “Nasub, nəsəkad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəbevi lan nəwai nəboŋ toŋaluŋalw. Nəboŋ notohisi hən nəbevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a n̄o, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam̄, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua n̄ai aten imaur. İpat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat. ¹⁰ İmaienan, alat lotoil a n̄o hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel sam̄, gobur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam̄, yar van.’” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəbigol maien hən̄i?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluvoŋ len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar visi naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta n̄o bevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naulum̄an ia kel mai alat lotoil a n̄o hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ İmaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ İmaienan, alat lotoil a n̄o hən naJu gail ludas p̄isal am hən ləḅigole ḅimat. Savi husur tobur kotov nə-kai-tasi-an hən nəSappat n̄ai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag topitpitov̄ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatur̄n̄ aGot

¹⁹ Na aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatur̄n̄ aGot edədas ḅigol natideh səbon, eləboi ḅigol n̄a nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatur̄n̄ am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatur̄n̄ ale evusani hən natit p̄isi gai togole, ale dereh tevusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən məḅimam̄lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatur̄n̄ am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləŋon ḅilavi maii. ²² Husur aTata səsaḅ səhoti ke avan ideh ḅipanis, aoa erin̄i len aNatur̄n̄ hən ḅisaḅ səhoti ke nəvanuan gail ləḅipanis, ²³ hən nəvanuan p̄isi ləbeputsan aNatur̄n̄ len nənauan salito hum lotoputsan aTata a

* **5:2:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta. † **5:3-4:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai ḅin̄aluŋalw, 4 husur aŋel siNasub egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur. * **5:10:** Neh 13.19; Jer 17.21

məhat. Asike gəbeputsan aNatun len nənauan sam̄, gəsaputsan aTata tosəvati len nənauan sam̄.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəlōj hən nasoruan sagw, tokad nadələmian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike ebis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəbōj bəgəmai, hun nəbōj togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəlōj hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəlōj həni, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai erinj len aNatun am hən bəvi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale erinj nədaŋan len navəlan hən bikot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtipaŋ len natgalenan, husur ikad nəbōj togəmai hən alat lotomat len nabur nəmatan salito ləbəsəsəlōj hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan nabur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləbimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləbəsəsəlōj ləboi nəpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nəbigol natideh len ginau səbōgw. Nəpəpəhun navoian dan nəsaan hum aTata tokele. Ale napəpəhwan sagw inor husur nəsagole husur naləŋonian sagw, be nugole husur naləŋonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naju gail ke, “Ginau səbōgw ŋai nətasor ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboi ke na-sor-ləboi-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nəsarinj gat nəlogw len na-sor-vi-tarhəte-an nəvanuan tokele, ao, nusor husuri ŋai hən mətbimakov dan nəsaan samito. ³⁵ AJon ehum namial topaŋ, toŋial. Ale gamit mətulekis hən mətbithō kəkereh len namial san, hən mətbəhəhəvur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nəbigol piis gail, natgalenan notogole, loʋusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit mətsəsəlōj hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsadəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətuđōŋđōŋ nəmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nəmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mətsaləŋon mətbəgəm hən ginau hən mətbikad nəmauran enan.

⁴¹ “Nəbōj məttosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur noləboi mətsaləmas bun aGot len nəlomito. ⁴³ Ginau nogəm len nahəsən aTəmagw ale mətomətahun ginau, mətsahəhəvur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am bəgəm len nahəsən gabag ŋai, dereh mitidaŋ həni, mətehəhəvur həni. ⁴⁴ Imabe mətodədas mətbədəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səbōn ŋai. ⁴⁵ Samtinau ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua bigole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.† ⁴⁶ Avil məttadəlom aMoses tia, məttadəlom

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27, 3.22-30 † 5:45: Nəbōj tosor husur aMoses, isor husur nalobulat torim aMoses totoi lotovi nalobulat metəkav torim len nasoruan siGot.

ginau tia bathut gai n̄au itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike m̄əḃedəlom n̄əsa gai totosi husur ginau, mitimabe h̄ən m̄əḃedəlom n̄əsa notokele?”

6

AYesu ev̄əjan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur n̄əboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarh̄ət nabiltiwai lotokisi h̄ən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi h̄ən a Tiperias am. ² Nabiltiuvoh lohushusuri bathut ke lotokək̄əta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotom̄əsaḥ. ³ Ale aYesu etəḃehuh vi lan naḃehuh, eb̄ətah mai ahai susur san gail ei. ⁴ N̄əboŋ h̄ən n̄əPasova tovi n̄əhanan seJu gail, egəm p̄əpadaŋ.

⁵ N̄əboŋ aYesu topair h̄ən nam̄ətan, toris naluḃoh lotogəm h̄əni, eus aFilip ke, “Dateḃur nab̄əta a be h̄ən alateg l̄əbihani?” ⁶ AYesu epus kitev n̄ənauan seFilip maienan h̄ən b̄ebunus l̄əboi aFilip, husur el̄əboi tia n̄əsa biḡole ta bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naḃurḃuran h̄ən nah̄əbati tom̄əlevtor sal̄əboi b̄eḃur nab̄əta tonor h̄ən galit ḃisusua bihan k̄əkereh h̄əni.”* ⁸ Ale ahai susur sua san, aAdru, aḃan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad nat̄ətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nab̄əta n̄əpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiuvoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol n̄əvanuan gail leb̄ətah.” Na naulum̄an gail lotovi 5,000 lob̄ətah len naut enan tobaŋ liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nab̄əta, ale n̄əboŋ tosipa vi t̄əban aGot tonon, ep̄əp̄ehuni mai alat lotob̄ətah. Igol tom̄aienan am h̄ən naieh. Galit p̄isi luhan husur nal̄əŋonian salito v̄əhanukub. ¹² N̄əboŋ lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “M̄ətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, los̄əŋon n̄əhad tovi 12 h̄ən nasugut nab̄əta n̄əpali tosuh k̄əmas!

¹⁴ N̄əboŋ n̄əvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai b̄egəm vi lan navile a pan!”‡

¹⁵ Bathut aYesu el̄əboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati h̄ən l̄əbiḡol b̄egəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan naḃehuh h̄ən biḃoh s̄əbon.

AYesu iyar len n̄əwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ N̄əboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu sat̄əlmam van h̄ən galit sal, ale lusah len nab̄ot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ S̄ədareh n̄əlan eḃur habat gol ke n̄əwai tokudkud van epus. ¹⁹ N̄əboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naḃonit n̄əwai, togəm p̄əpadaŋ h̄ən nab̄ot, ale lom̄ətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van h̄ən galito ke, “Ginau bogai, samtem̄ətahw!” ²¹ Imagenan loh̄əh̄əvur h̄ən biḃah len nab̄ot ale isah lan. V̄əha-sua ŋai nab̄ot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluḃoh lotosuh tarh̄əwai, ludon aYesu, lunau s̄əhoti ke ikad nab̄ot tosua ŋai ei. Lol̄əboii ke aYesu s̄əsaḥ len nab̄ot mai ahai susur san gail, be luvan s̄əbolit ŋai. ²³ Beti nab̄ot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut

* **6:7:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naḃurḃuran h̄ən nauman h̄ən n̄əmaribon̄ tosua, ale natenarius tovi 200 evi naḃurḃuran h̄ən n̄əmaribon̄ tovi 200 o p̄əpadaŋ h̄ən nah̄əbati tom̄əlevtor. † **6:9:** Namisurh̄ut n̄əpali ikad n̄əh̄əv̄əte ale lotuh d̄ədasi h̄ən l̄əbiḡol n̄əflaua h̄ən l̄əḃeum h̄ən nab̄əta lan. ‡ **6:14:** AMoses ep̄əh̄əv utaut h̄ən ahai kelkel ur surtan gai b̄egəm h̄ən alat a Israel bon̄ ideh. Deu 18.15-19

pəpadaŋ hən naut Nasuḅ tosipā hən nabəta lan, naut naluḅoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluḅoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluḅoh lusaŋ len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləḅidoŋ aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaḅ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai pusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadoŋ ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudoŋ ginau ŋai husur mətuhanukub hən nabəta. ²⁷ Samteum mōs nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pəhsago. Ao, məteum mōs nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh beviol həni mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən beum san mōs beviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datbigol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosavati.” ³⁰ Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? ³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totoŋ ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav mai galito hən ləḅihani.’” ³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito. ³³ Bathut nabəta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasuḅ, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkət. Ale avan ideh bəriŋ nəlon len ginau, asike, asike imaduḅ boŋ ideh. ³⁶ Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətsariŋ nəlomit len ginau sal. ³⁷ Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni. ³⁸ Husur nəsagəm len nəmav hən nəbigol nəsa notoləŋoni. Ao, noğəm hən nəbigol husur naləŋonian siGot tosavət ginau mōsi. ³⁹ Ale naləŋonian san imaiegai ke: galit piŋi gai toviol hən galito mai ginau hən ləbevi esagw, salimasig, be len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat. ⁴⁰ Husur naləŋonian seTəmagw imaiegai ke: galit piŋi lotoris aNatun, lotoriŋ nəlolit lan, dereh ikad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.”

⁴¹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,” ⁴² ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ŋa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?” ⁴³ AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinoŋ. ⁴⁴ Ikad napisal toŋa ŋai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboŋ aTəmagw tosavət ginau bəliv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan. ⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai pusan salit piŋi,’ ŋa nəvanuan piŋi lotosəsəloŋ husur aTata, lotosəsəloŋ ləboi nəsa tokele, galit loğəm hən ginau.” ⁴⁶ (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ŋai eris aTata.) ⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriŋ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi

* 6:31: Exo 16.4, 15; Psa 78.24 * 6:45: Isa 54.13

sutuai. ⁴⁸ Ginau novi nabəta hən nəmauran. ^{§ 49} Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut tobəbesw, be naut kəmas natenan, lumat pisi. ⁵⁰ Egai evi nabəta togəm len nəmav hən avan ideh bihani, asike imat. ⁵¹ Ginau səbogw ηai novi nabəta nəmauran togəm len nəmav. Avan ideh bihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəbeviol həni evi nibegw; dereh neviol həni mōs nəmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naJu gail lovitvituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datbihani?” ⁵³ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mətbihan niben aNatun Nəvanuan, asike mətbe mun nəda hən, mətukad nəmauran kitin mabe? Mətsəkade len gamit gabag. ⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboη Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. ⁵⁵ Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶ Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. ⁵⁷ ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len navide tomaienan, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. ⁵⁸ Ginau novi nabəta togəm len nəmav, be nabəta egai sasumən nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nəboη topusan len naim nabonbonan a Kaper-naum.

Ahai susur isoβur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nəboη ahai susur san gail lotosəsəloη hən natgalenan, luke, “Napusanan enan idanη habat. Ase eləboi besəsəloη səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboi len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mətberis aNatun Nəvanuan betəlmam vi məhat? Mətedəlomi beti a? ⁶³ ANunun aGot ηai eləboi beviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədanη sinəvanuan edədas bigol natideh. Nasoruan tokokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətsəkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natubatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua bəriηi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi begəm hən ginau len gai səbon. ATata ηai eləboi bigol nəvanuan bīkad nadəlomian hən begəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isoβur lupair dani, ləsausuri am. ⁶⁷ Na aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?” ⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasub, namtivan hən ase? Gaiug səboηi ηai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtorin nəlonamito len gaiug, namtoləboi tia ke gaiug govi siGot səbon gotogəm mōsi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nulekis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəboη tokəmaienan, isor husur aJutas, anatan aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh teriηi len navəlan aenemi san gail.

§ 6:48: Nəboη aYesu toke tovi nabəta hən nəmauran, ike ehum nabəta datbihani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran. * 6:69: Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mō hən naJu gail ludonŋonji hən ləbīgol bimat. ² Ale nəboŋ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaŋ. Evi nəhanan sua seju gail.* ³ Beti aʋan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Gerin naut enan vi Jutea hən ahai susur sam̄ gail ləberis natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke bətibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəbīgol namerikel gail, gīgol gail len nəhon nəvanuan p̄isi len nəvile a pan hən ləbeləboi gaiug!” ⁵ Lokəmaienan husur aʋan gail am ləsəkad nədəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal p̄isi inor ŋai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləbēmətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətevi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, itoh a Kalili ŋai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəboŋ aʋan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mō hən naJu gail, ludonŋonji, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluvoh nəvanuan isoʋur lusor lahlah husuri. Galevis luke, “Evi naulum̄an sua tovoi masuʋ.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.” ¹³ Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a mō.

¹⁴ Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etubat p̄usan. ¹⁵ Beti naJu gail lotoil a mō, lotosəsəlonj həni, luʋan, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau toʋusan həni maii. Imabe?”

¹⁶ Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naʋusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginau evi nəkadhut naʋusanan sagw. ¹⁷ Avan ideh toke bīgol naləŋonian siGot, dereh teləboii ke naʋusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səbogw. ¹⁸ Nəvanuan tosor len naləboian san səbon, eləŋon ke tipatpat gai məhat. Avil gai toləŋon ke teputsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan. ¹⁹ Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas p̄isal hən mətbīgol nəbimat sil nəsa?”

²⁰ Naluvoh lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas p̄isal hən bīgol gəbimat?” ²¹ AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol naulum̄an imaur, ale nəvanuan p̄isi losəhoʋut sil notogole len nəSappat.* ²² Be gamit am mətəum len nəSappat nəboŋ məttotiv dalus natətai ulum̄an husur nalo siMoses. (Be nəvīde hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aAraham.)* ²³ Məttotiv dalus natətai ulum̄an len nəboŋ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike mətbəʋur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətbimagenan, imabe mətutaʋulol bulos ginau nəboŋ notogol

* **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seju gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəboŋ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

* **7:21:** Jon 5.1-18 * **7:22:** Gen 17.10-13; Lev 12.3 † **7:23:** Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmaribonj toməlevtor husur nəpasian san.

naulumān kavkav tomaur len nəsəppat? * 24 Sagenənoṽ hən nəsə notogole mai na-kəta-suluṽi-an mai nə-nau-suluṽi-an samit ṽai. Mitimasnənoṽ həni mai natit tonor, tokitin ṽai.”

AYesu evi aKristo a?

25 Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləbīgole bimat a? 26 Be mäteris! Gai boh tosorsor len nəhən nəvanuan gail. Ləsakel natideh maii. Hum ma nəvanuan na-il-a-mo-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? 27 Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəboṽ aKristo bəgəmai, asike ikad avan ideh bələboi naut togəm lan.”

28 Nə aYesu, toṽusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginau a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginau gabag ṽai notogəmai. Be atenan tosəvat ginau, ekitin. Gamit mətsaləboii, 29 be ginau noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginau.”

30 Nəboṽ lotosəsəloṽ hən natenan, alat lotoil a mo lohisi səbuer hən ləbitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. 31 Avil isəbur len naluṽoh lorin nəlolit lan. Luke, “Nəboṽ aKristo bəgəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategai togole.”

32 Nəboṽ naFarisi gail lotosəsəloṽ hən natgalenan naluṽoh lotosor lahlah həni husur aYesu, galit mai abiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləbitah gati. 33 Nə aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginau. 34 Dereh mitidoṽ ginau, be asike mətusab ginau, ale mətsaləboi mətbəgəm vi lan naut nəbevi lan.”

35 Beti alat lotoil a mo hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datbisabi? Hum ma bivan hən naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris hən bəpusan mai alat a Kris a? 36 Nəboṽ toke, ‘Dereh mitidoṽ ginau be asike mətusab ginau,’ ale ‘Mətsaləboi mətbəgəm hən naut nəbevi lan,’ namilen evi nəsə?”

Naṽusanan husur aNunun aGot

37 Len nəboṽ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboṽ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh bīmaduh, tegəm hən ginau! * 38 Avan ideh torin nəlon len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nəlon hum nawisel gail.’ *” 39 (Nəboṽ tokəmaianan, isor husur aNunun aGot, alat lotorin nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalalan san bīparṽar.)

Nənanan tiltile husur aYesu

40 Galevis len naluṽoh lotosəsəloṽ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” 41 Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniṽan? AKristo asike egəm a Kalili a? 42 Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKin. Imaianan o səmaianan a?” * 43 Nə naluṽoh loṽitvutih, lopəpəhw husur aYesu. 44 Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

45 Alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən abiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətsətah gati gəmai?”

* 7:23: Jon 5.8-9 * 7:37: Lev 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8 * 7:42: 2Sam 7.12; Mic 5.2

⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəlonj hən avan ideh sasor sunʔan atenan boŋ ideh.” ⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egaras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a mō mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh torij nələn lan nʔau a? Ebuer kaskasi! ⁴⁹ Naluvoḥ lorij nəlolit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsən aNikotemus, togəm hol mai aYesu a mō, ale ike, ⁵¹ “Asike datbikot hən avan ideh hən datbisaḅ nəsa gai togole, sanor len nalo sidato hən datberinj hən bʔipanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia vuruŋ kitevi len natosian siGot. Dereh gisabi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boŋ ideh!”

[Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53–8.11.]

⁵³ Ale ləpəpəhw, luvahim gail.

8

Napəhaḅut togol naitian toḅur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naḅehuh Oliv. ² Ale nəboŋ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail logəm həni, ale ebətah, eḅusan. ³ Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaḅut sua lotosabi len naitian toḅur kotov nəlahan. Lugol eil len nəhoŋ naluvoḥ. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai pusan, alitegai, namtusabi len naitian toḅur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datbetubun alatpəhaḅut lotosunʔan alitegai. Be gaiug, gukel nəsa?” ⁶ (Lokəmaienan hən ləbʔigol aYesu bəkəkos len nasoruan san hən ləbʔikot həni.) Be aYesu ebətah, iḅetḅet, itos len tan hən nəŋarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən bʔisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuvi a mō.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iḅetḅet, tos len tan. ⁹ Nəboŋ lotosəsəlonj həni, lotuḅat van, alat lotovi haḅut loil a mō. Ale aYesu itoh səboŋ mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəbʔipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuḅ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsake gəbʔipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, namial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namial hən nəmauran.” ¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səboŋŋ ʔai gotokele, na-kel-koti-an sam savi natideh len nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsələboi naut notogəm lan, mətsələboi naut notovi lan. ¹⁵ Mətonənoḅ husur naləboian sinəvanuan ʔai, ginau nəsanənoḅ hən avan ideh mai nəsa nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶ Nəbenənoḅ, na-nənoḅ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səbogw notogole, be nugole mai atenan tosvət ginau, nonənoḅ husur nəsa aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arḅəpitoḅ, nakotan isaḅi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel

* 7:50: Jon 3.1-2 * 8:5: Lev 20.10; Deu 22.22-24 * 8:12: Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5

na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuʔat usi ke, “ATəmañ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətsaləboi ginau, mətsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.” ²⁰ AYesu ekəmaienan pəpadaŋ hən nabokis hən nəvat nəboŋ toʔusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tətəs, ike, “Gagai noriŋ gamito, nuvan, ale dereh mətekəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaan samito. Naut notovi lan, mətodədəs mətbegəm həni boŋ ideh.” ²² Imaienan naʔu gail lotoil a nŋo lusor mai galit gabag ke, “Nəboŋ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətodədəs mətbegəm həni boŋ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hən navile eg a pan; ginau savi hən navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nəsaan samito. Husur asike mətbədəlo mi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsaan samito.”* ²⁵ Na lous taltal həni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sumñan notokele a nŋo tia. ²⁶ Nukad natit isoʔur hən nəbikele husur gamito, hən nəbisaʔ səhoti hən mətbipanis, be nəboŋ notosor mai alat hən navile a pan, nosəsəloŋ hən atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsa ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be ləsaləboi sal ke aYesu tosor husur aTəman. ²⁸ Na aYesu isor mai galit tətəs am ke, “Nəboŋ mətbəvus aNaton Nəvanuan vi məhat, dereh məteləboi ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau səʔogw nəsəgol natideh, avil nukel nəsa ŋai aTəmagw toʔusan həni mai ginau. ²⁹ Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sariŋ gabulan ginau. Bathut nugol tabtab hən nəsa gai tohəhəvur həni.” ³⁰ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən tokəmaienan, nəvanuan isoʔur loriŋ nəlolit lan.

Anaton aAraham gail mai anaton aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naʔu gail lotoriŋ nəlolit lan ke, “Mətbigol husur naʔusanan sagw, mətovi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh məteləboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am.” ³³ Lusor vari ke, “Namtovi nəpasusan siAraham, namtsavi slev sivan ideh boŋ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am?’”* ³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nəsaan evi slev sisaan. ³⁵ Naslev savi nəbathudud ideh simasta hən naim, naut kəmas totoh mai galito. Avil anaton ulumñ amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNaton aGot bigol asike mətbəvi slev am, dereh mitikad nəmakuvan tokitin. ³⁷ Noləboi ke mətovi nəpasusan siAraham gail, be mətəum kitev naʔisal hən mətbigol nəbimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nəlomito. ³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mətəugol nəsa məttosəsəloŋ hən atəmamit nŋau tokele.”

³⁹ Lusor təvah ke, “Atəmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi anaton aAraham gail, məttəgol husur nəsa aAraham togole. ⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosəsəloŋ hən aGot tokele, be gagai mətudas piʔal hən

* **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsən ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nəbəvi ginau. * **8:33:** Mat 3.9; Luk 3.8

mæt̃bigol nēbimat. Apraham sagol natideh tomaianan. ⁴¹ Gamit mētugol natit atēmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai naṗisal. Namtukad aTēmanamit esua ṗai, aGot.” ⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTēmamito, mēt̃talēmas bun ginau husur noḡəm tēban aGot, noḡəm gegai. Savi len ginau ṗai notoḡəmai, be gai esəvat ginau. ⁴³ Imabe mēt̃saləboi səhot nasoran sagw? Husur mēt̃saləboi mēt̃besəsəloj husur nasoran sagw. ⁴⁴ Husur mətovi anatum atēmamit tovi tēmat. Mətuke mitigol husur nəsə gai toləḡoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natuḡatan hən navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eḡuer lan. Nəboḡ tesor libliboḡ evi nasoran san matmat husur gai evi vanuan nalibliboḡan mai nəkadun nalibliboḡan. ⁴⁵ Imagenan, nəboḡ notokel nakitinan, mēt̃sadələm nəsə notokele. ⁴⁶ Gamit ta be eləboi ḡikel vəhoti ke notokad nəsəan? Ale nəḡikel nakitinan, imabe mēt̃sadələm nəsə notokele? ⁴⁷ Avan tovi siGot esəsələḡ səhot nasoran san. Be gamito, mēt̃savi siGot. Husur enan mēt̃sasəsələḡ səhot nasoran san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsələḡ hən lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəboḡ namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!” ⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəsəkad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətomədəs nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰ Ginau nəsadəḡ nəyalyalan mōs ginau gabag, be ikad atesua toləḡon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tēpəpəhun navoian dan nəsəan. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsə notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəboḡ lotosəsələḡ hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsə notokele, asike esəsələḡ hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atēmamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətəputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, mət̃tosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mēt̃saləboii, be ginau noləboii. Nətəkele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan nalibliboḡan sumtan gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsə tokele. ⁵⁶ Atēmamit aApraham ehəhaḡur hən ḡekəta vi mō hən nəboḡ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm ham səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboḡ tokəmaianan, lotətəriv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametbesw imaur

¹ Nəboḡ aYesu toyar van eris naulumtan sua namətan toḡesw nəboḡ lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai ṗusan, nəsaan sise igol namətan atəgai artəḡesw nəboḡ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səḡon?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metḡesw hən nəvanuan gail ləḡeris nədaḡan siGot ḡevisi len nəmauran san. ⁴ Nəboḡ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh

* 8:58: Jon 1.1-3; Exo 3.14 * 9:2: Exo 20.5

nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi namial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu epulai len tan, igol nətan evi ɓal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artobesw hən nəbal enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkas nəhoŋ len nabiltiɓurhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Nə aulumān ivan, ekəkas nəhon, totolmam, ekəta.

⁸ Alat lototoh pəpadaŋ həni, mai alat lotorisi toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mŋo, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esumān atenan.” Ale aulumān enan ikel ur gai səboŋ ke, “Ginau ŋa bogai.” ¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?” ¹¹ Aulumān isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkas nəhoŋ.’ Imaienan, nəboŋ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniŋan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

¹³⁻¹⁴ Nəboŋ aYesu togol nəbal ale togol aulumān tokəta, nəmariboŋ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulumān enan, tovi metbesw a mŋo, van hən naFarisi gail. ¹⁵ Nə naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriŋ nəbal len namətagw ale nokəkasi kivi, ale nokəta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol nəamerikel galenan mabe?” Na-sor-ɓalɓal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan. ¹⁷ Imagenan, tətəs am lous aten tovi metbesw a mŋo ke, “Ategaii togol namətaŋ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulumān enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ Nabiltiju gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mŋo, ŋa lokis atəman mai anan gəmai. ¹⁹ Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metbesw nəboŋ mərtopasi a? Bimaienan, ekəta mabe gagai?” ²⁰ Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatuməw bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. ²¹ Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi ɓisor husur gai gabag, məteusi həni bai.” ²² Arokəmaienan husur arotəhaw len nabiltiju gail husur galit ludam mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKrisito, aGot totabtəbuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nəboŋbonan salito. ²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, məteus gai.”

²⁴ Imaienan, lokis vəha-ru hən atenan tovi metbesw a mŋo. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hən gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ŋai. A mŋo namətagw iɓesw, be gagai nokəta.” ²⁶ Nə lousi ke, “Igol nəsa hən gaiug? Igol namətaŋ arosəŋav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətsasəsəloŋ. Mətuke nikel tətəs hən mab həni am? Gamit am mətoləŋon ke mətevi ahai susur san gail mŋau a?” ²⁸ Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰ Ris aulumān enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəŋav hən namətagw. Mətumabe? Nosəhoɓut len gamito! ³¹ Datoləboii ke aGot sasəsəloŋ hən nəvanuan nəsaan gail, be esəsəloŋ hən alat lotolotu van həni, alat lotogol nəsa toləŋoni. ³² Sutuai

* 9:5: Jon 8.12

tia van vøbar damøjai, avan ideh sasøjav høn namøtan nøvanuan ideh tovi metbesw len næpasian san. ³³ Atenan asike bøgøam len aGot, mætunau ke eløboi bigol natideh a? Ao, edødasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nøboj lotopas gaiug, gopul høn næsaan tia, gaiug ase høn gøbevusan ginamito?” Ale lubar høni dan naim nabønbonan, lukai høni.

Namøtan nælon ibesw

³⁵ Nøboj aYesu tosøseløj høn lotobar høni vivile, isaþ aulumøn enan, ale eusi ke, “Goriñ næloñ len aNatun Nøvanuan mæu a?” ³⁶ Aulumøn isor vari, ike, “Nasub, ase ganan høn næberij nælogw lan?” ³⁷ AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganan.” ³⁸ Nja ike, “Norij nælogw len gaiug, Nasub,” ale ilotu høni. ³⁹ Beti aYesu ike, “Nogøam len navile a pan mōs næpøpøhwan høn navoian dan næsaan, høn ametbesw gail løbikad nakøtaan, ale høn alat lotokøta, løbøgøam vi metbesw len nælolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losøseløj høn tokømaienan, ale lousi ke, “Gokømabe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Møttavi metbesw gail, asike møttanor høn næpanismen sil næsaan samito, be husur mætukele ke mètøkøta, mætunor høn næpanismen sil næsaan samit sal.”

10

AYesu evi nævanuan tovoi tokøtkøta tæban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topølau søhor næhol nasipsip, evi nævanuan vønvnønah, evi nævanuan toparparu vanuan mōs navønøhian! ²⁻³ Be nævanuan tokøtkøta køkøl høn nabopita, esøjav høn nabopita mōs nævanuan tokøtkøta tæban nasipsip høn bøbis lan. Nasipsip gail losøseløj løboi nadolon atenan tokøtkøta tæban galito.

Ale ekis nasipsip san søbøn, ekis næhøsalit vīsusua ale esøhar galit vivile.

⁴ Nøboj tosøhar galit þisi vivile tonøj, iyar a mō ale nasipsip gail lohusuri bathut losøseløj løboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur læsasøseløj løboi nadolon atenan.” ⁶ AYesu ikel nasoruan køta enan be nævanuan gail læsaløboi næsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tøtas høni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, høn nasipsip læbiiyar tur lan. ⁸ Alat lotogøam a mō len ginau lovi vanuan vønvnønah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mōs navønøhian; be nasipsip læsasøseløj høn galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh bøbis tur len ginau, dereh tikad næ-lav-kuvi-an dan næsaan san. Len ginau dereh tegømai, tivan, tisæþ næhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nøvanuan vønvnønah egøam ñai høn bevønah, bigol nasipsip læbimat, sah pøpas gail. Ginau nogøam høn nasipsip sagw læbikad næmauran vi sutuai, nogøam høn læbepul səsøhov høni.

¹¹ “Ginau søbøgw novi nævanuan nasipsip tovoi. Nøvanuan nasipsip tovoi eutaut høn bimat mōs nasipsip gail. ¹² Nøvanuan nauman tokøtkøta tæban nasipsip mōs næpurþuran, savi nævanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, næboj toris nalipah katkat togømai, eriñ nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navøshøpsip lugam pøpøhw. ¹³ Nøvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs næpurþuran ñai, savøhvøh nasipsip, len gai læsavi natideh.

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael.

14-15 “Ginau sǎbogw novi vanuan nasipsip tovoi. Surñan notolǎboi aTǎmagw mai aTata tolǎboi ginau, nolǎboi nasipsip sagw gail, ale galito lolǎboi ginau.* Ale noutaut hǎn nǎbimat mǎos galito. 16 Ginau nukad nasipsip galevis tile lǎsavi len navǎshǎsipsip egai. Nimassǎhar galito hǎn lǎbǎvi lan navǎshǎsipsip sagw. Ale galit am dereh lesǎsǎlǎj sǎhot nadologw, ale libǎn hǎn lǎbǎgǎm vi vǎshǎsipsip bǎsua ñai tokad nǎvanuan nasipsip tosua.

17 “ATata elǎmas bun ginau husur notoutaat hǎn nǎbimat, hǎn nǎbikad tǎlmam hǎn nǎmauran sagw. 18 Sǎkad avan ideh tolǎboi bǎilav kuv nǎmauran sagw dan ginau, be ginau sǎbogw noviol hǎni husur nalǎjǎonian sagw ñai. Ginau nukad nǎdǎjan hǎn na-il-a-mǎo-an. Ipat len navǎlagw hǎn nǎbǎviol hǎn nǎmauran sagw, ipat len navǎlagw hǎn nǎbǎilav tǎlmam hǎni. Natenan evi nǎsa aTǎmagw tokel buni hǎn nǎbǎigole.”

19 Nǎbǎj tokǎmaianan tonǎj, ikad narǎpǎhwan tǎtas am len nañu gail husur nasoruan san. 20 Isoñur len galito luke, “Gai ikad natǎmat sua, evinvinu, imab mǎtosǎsǎlǎj hǎni?” 21 Galevis am luke, “Avan ideh tokad natǎmat salǎboi bǎisor maianan. Natǎmat salǎboi bǎsǎjav hǎn namǎtan ametbǎsw. Edǎdasi!”

AYesu len Nǎhanan hǎn Na-sǎjav-hǎni-an

22 Len nabǎiltivile Jerusalem, lukad Nǎhanan hǎn Na-sǎjav-hǎni-an len nahǎbati naut susus.† 23 Ale aYesu itoh len nahǎlǎvat todar vis naim siGot, iyar husur navǎrada siSolomon ei. 24 Nabǎiltiju gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodǎdarñabu maiegai vir ñais? Gǎbǎvi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” 25 AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mǎtsadǎlom ginau. Nǎsa notogole len nahǎsan aTǎmagw, natgalenan lukel kot ginau. 26 Be mǎtsadǎlom gail am, husur mǎtsavi ideh len nasipsip sagw. 27 Nasipsip sagw gail losǎsǎlǎj sǎhot nadologw, ginau nolǎboi galito ale lohusr ginau. 28 Noviol hǎn nǎmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig bǎj ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navǎlagw. 29 ATǎmagw toviol hǎn alaten mai ginau, aTǎmagw egai iyalyal sǎhor natit pisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navǎlan. 30 Ale ginau mai aTata namrosua ñai.”

31 Nabǎiltiju gail lotǎtariv vat tǎtas hǎn lǎbetubuni. 32 AYesu ikel mai galit ke, “Len nǎhomito nugol natit isoñur tovoi lotogǎm len aTata. Len natgalen notogole, mǎtuke mǎtetuñ ginau sil ta be?” 33 Nañu gail lusor vari ke, “Asike namtotuñ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mǎdas nahǎsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ñai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.*”

34 AYesu isor var galit ke, “Len natosian hǎn nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mǎtovi “got” gail.† 35 Gamit mǎtolǎboii ke natosian siGot edǎdas bǎbuer bǎj ideh. Mǎtolǎboii ke aGot tokis nǎvanuan galenan, napisulan san togǎm hǎn galito, ‘got gail.’ 36 Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esǎvat ginau vi lan navile a pan. Imaienan, nǎbǎj notoke, ‘Novi aNaturan aGot,’ imabe mǎttoke notosor mǎdas nahǎsan aGot? 37 Asike nǎbǎgol nǎsa

* 10:14-15: Mat 11.27; Luk 10.22 † 10:22: Nǎhanan hǎn Na-sǎjav-hǎni-an evi nǎhanan seju gail hǎn na-sǎjav-hǎni-an hǎn naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau tǎlmam hǎn nǎbǎj nañu gail lotokad tǎtas hǎn naim siGot dan navǎlan alat lǎsavi Ju. Len nǎbǎj enan len natutumavǎn gail lugol naim siGot iveveu tǎtas am. * 10:33: Lev 24.16 † 10:34: Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoi a mǎo hǎn nǎvanuan san gail hǎn got gail. Ekǎmaianan husur ilekis hǎn galito hǎn lǎbǎil gel gai len nǎhon nǎvanuan gail, ale hǎn lǎbǎenǎñ hǎn nǎvanuan san gail mai nalo san.

aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. ³⁸ Wake nəb̄igol nəsa togole, naut kəmas mətsadəlom nəsa notokele, mitikad nadəlomian len nəsa notogole hən mətbələboi səhoti, hən mətbələboi tabtab həni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaienan, alat lotosəsəlon həni ludas p̄isal hən ləb̄itah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nəboŋ tovan, ilon tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbap-tais lan a m̄o tia, ale itoh ei. * ⁴¹ Beti nəvanuan isoḅur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboŋ tosor husur ategai, natit̄ p̄isi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḅur lorin̄ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməzah, nahəsən a Lasarus. Itoh a Petani mai aḅavinen gəlaru, aMeri mai aMarta. * ² (Evi aMeri enan boh tobir naoil pəhas len Nasuḅ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.) * Ar̄inen aMeri, aLasarus, eməzah. ³ Nə napəhəvut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməzah.”

⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi m̄os nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot bikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nəboŋ tosəsəlon hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboŋ eru am. ⁷ Beti husur nəboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̄usan, naJu gail lumadhadas p̄isal hən ləbetubun gaiug, be goləŋon gəbetəlmam tətəs am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes həbetw, husur ekəta len nar̄iial hən navile eg a pan. ¹⁰ Avan ideh biyaryar len mariug, dereh tipes həbetw husur səkad nar̄iial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəŋoni.” ¹² Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasuḅ, gai b̄ipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor ηai husur nəpatmari, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus. ¹⁴ Imaienan beti, aYesu ikel p̄ar̄p̄ar həni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ Nə nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadəlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor v̄əhv̄əh aMarta mai aMeri

¹⁷ Nəboŋ aYesu togəm pəpadan̄ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len naburhes hən nəmariboŋ tovat tia. ¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ηai, * ¹⁹ ηa naJu tosoḅur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləb̄igol nəlolar bələŋon bivoi am husur nəmatan səminəlaru.)

* **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3 * **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike nəstatia tovi 15.

²⁰ Beti nəboŋ aMarta tosəsəlonj həni ke aYesu togəm pəpadaŋ, evivile hən bərişi, be aMeri saləboii, ebətah lohoim. ²¹ Na aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasub, gətatoh geg tia, aminegw asike təmat. ²² Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəbeusi həni mai gaiug.” ²³ AYesu ikel maii ke, “Amīnem dereh tile məhat tətəs.” ²⁴ AMarta isor vari ke, “Noləboii ke dereh tile məhat len na-le-məhat-an len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.” ²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan mai novi nəmauran. Ginau nugol nəvanuan lule məhat dan nəmatan, ginau noviol hən nəmauran mai galito. Avan ideh toriŋ nəlon len ginau, dereh timaur, naut kəmas bimat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ nəlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. Godəłomi a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasub, nodəłomi ke gotovi aKriso, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

²⁸ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ aMarta eriŋi, etəlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aŋan, isor səbon maii ike, “AHai pusan egəmai, eus gaiug.” ²⁹ Nəboŋ aMeri tosəsəlonj hən natenan, vəha-sua ŋai ivan həni. ³⁰ AYesu səbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən ləbīgol nəlon bələŋon bivoi am, loris tole məhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan nəburhes siLasarus hən bitaŋ ei, ale lohusuri.

³² Nəboŋ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathuriən, ikel maii ke, “Nasub, gətatoh gegai, aminegw asike təmat.”

³³ Nəboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naJu gail lototaŋ maii, ale nəlon ipaŋpaŋ, nəlon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mətəriŋi a be?” Lusor vari ke, “Nasub, gəm risi.” ³⁵ Namətarur siYesu isel. ³⁶ Beti naJu lotoil pəpadaŋ luke, “Mətəriŋ! Gai eləmas bun aLasarus vəsa.” ³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametbesw tomaur. Imab satəgau gat aLasarus dan nəmatan?”

AYesu igol aLasarus ile məhat dan nəmatan

³⁸ Nəboŋ aYesu tobar nəburhes, nəlon isa habat tətəs am. Nəburhes enan evi nəburhuvat sua tokad nəbiltivat lotokəkol gole həni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nəvat vi tarhəte.” AMarta, aŋavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasub, gai ibo tia. Daməŋjai, nəmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberinj nəloŋ len ginau, dereh geris nəyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəlonj hən ginau. ⁴² Noləboii ke gotosəsəlonj hən ginau akis, be nokəmaienan nəs alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləbedəłomi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko ibanjis nariən mai nəvəlan sal, nəkaliko tile ibanjis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruəti hən bivan!”

NaJu gail lusor utaut hən ləbīgol aYesu bimat (Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isəbur loriŋ nəlolit len aYesu husur loris nəsa togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole. ⁴⁷ Beti abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nəbonbonan hən nəSanhitriŋ. † Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikəl tosohur. ⁴⁸ Datbidam hən bigol tomagenan van, nəvanuan piŋi dereh leriŋ nəlolit lan,

† 11:47: NəSanhitriŋ evi nəkaunsel sefu gail lotobətah hən nakotan.

lehusuri hum akiŋ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mēdas naut sidato mai lav nēvanuan gail dan gidato.”[‡]

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi biltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mētsaləboi natideh! ⁵⁰ Mētsənau səhoti ke, ivoi am hən gidat pisi ke, naulunān sua bimat mōs nēvanuan gail, səhor alat a Rom ləbēmēdas gidat pisi dattovi Ju hən datbimasig.” ⁵¹ (Nəboŋ aKaiafas tokəmaiean, sakel səbon həni, be aGot erij nənauan sua len nənauan siKaiafas. Ale len namilen hum abiltihai tutumav, epəhav utaut həni ke, aYesu dereh timat mōs alat lotovi Ju. ⁵² Be savi mōs naJu gail ŋai, timat mōs aGot bəpisan bōnboŋ hən anaton gail pisi lotogam pəpehw, siriv len naut gail len navile a pan.) ⁵³ Imagenan, len nəboŋ enan van, lusor utaut hən ləbigol aYesu bimat. ⁵⁴ Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be erij naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaŋ hən naut masmas tobəbesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nəboŋ nəPasova seJu gail togəm pəpadaŋ, nēvanuan isəbur len naut pisi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səbolit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan. ⁵⁶ Lokətkəta dōŋ aYesu. Ale nəboŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsa? Tegəm hən nəPasova o tebuer?”

⁵⁷ Len nəboŋ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele həni ke avan ideh beləboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləbitah gati.

12

AMeri evhas aYesu (Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

¹ Len nəmariboŋ toməlevtes səbar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ² Loutaut hən nabiltihanian mōsi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito. ³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evhas narien aYesu həni ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəbon naoil enan tosusau. ⁴ Ikad ahai susur san sua, nahəsən aJutas Iskariot, bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵ “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun napurpuran hən nasihau tosua! Imabe datsapur həni, lav nəvat han mai naməsəl gail?” ⁶ Ekəmaienan, be sənau naməsəl gail, husur evi vanuan vənvnah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi mōs gai gabag. ⁷ AYesu isor vari ke, “Sagemədəsi! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboŋ ləbitavun ginau. ⁸ Akis naməsəl gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

⁹ Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiluvoŋ logəm hən ləberisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan, abiltihai tutumav gail lusor utaut

[‡] **11:48:** Len naut egai, nēvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemēdas naJu gail pisi. Ale dereh lilav kuv nədaŋan hən na-il-a-mo-an dan abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin. * **12:3:** Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram. * **12:8:** Deu 15.11

hən ləbīgol aLasarus am bimat, ¹¹ husur nəvanuan isoḅur lugam dan abiltihai tutumav gail hən ləḅeriṅ nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

*AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakij
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəḅoṅ nabiltiluḅoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloṅ hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv nəpashət nadet, † luvan hən ləḅebubur maii. Lukai habat ke,

“Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakij naut a Israel.”*

¹⁴ Nəḅoṅ aYesu tosaḅ natuhtonki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!
Məteris! Nakij samit satogəmail!

Ebətah len natuhtonki!”†

¹⁶ (Len nəḅoṅ enan ahai susur san gail ləsaləḅoi natgalen len natosian siGot. Be nəḅoṅ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoḅan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluḅluḅoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəḅoṅ tokis aLasarus dan nəḅurhes hən bimaḅur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləḅebubur mai aYesu, bathut losəsəloṅ husur namerikel enan toḅoṅ gai togole. ¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad nəḅisal ideh am. Məteris atenan, gai esəḅor gidat tia, navile a pan piḅi loluhusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləḅilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²² AFilip ikel mai aAḅru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³ Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot ḅevəḅot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴ Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit ḅiteh hən bimat len tan, ipat səḅon maien ṅai. Wake ḅiteh hən bimat len tan māu, dereh titov vi məhat, tiḅan masuḅ. ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginau səḅor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* ²⁶ Avan ideh ḅike ḅevi tarḅət sagw hum nəvanuan na-vi-tarḅəte-an, timashusur ginau, husur nəvanuan na-vi-tarḅəte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh ḅevi tarḅət sagw, aTata dereh teputسانی, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel lolḅilḅil həni hən ləḅevusani ke lotoḅal səḅor aenemi salit gail len nəḅalan. Len naut egai hum ma lotoḅilḅil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakij hən begəgel hən alat a Rom lotoil a mo len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 † **12:15:** Zec 9.9. Nəḅoṅ toke natuhtonki namilen ke anatan natoṅki totibau be avan ideh səsaḅ lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləḅoi ḅevi tarḅət silat a Kris van vəḅar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit toḅov vi məhat. Nəḅoṅ tole məhat eləḅoi ḅevi tarḅət sinəvanuan piḅi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad navit tisobur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

²⁷ “Gagai nөлöw etuhatuh masuŵ. Nekəmabe beti? Dereh nike, “Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŵon tisa vəsa”? Ao asike nokəmaienan husur nogəm mōsi. Nogəmai hən nəbeləŵon ɓisa vəsə! ²⁸ Tata gigol nahəsəm tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəbəŵ naluŵoh lotosəsəŵon həni, galevis luke nəbiliurur tokurut, galevis am luke aŵel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau.

³¹ Gagai evi namityal hən aGot ɓepəpəhun nəvoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot ɓehut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəbəŵ mətbipat ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan pisi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən ɓigol naŵide hən nəmatan san ɓimasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluŵoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Namial dereh tənial len gamito tēləlav kəkereh am. Nəbəŵ namial ɓemial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut ɓikabut gol gamito. Mətbiyar len nəmargobut, asike mətoləboi naut mətəbevi lan. ³⁶ Nəbəŵ məttokad namial sal, məteriŵ nələmit lan, hən mətəbēgəm vi anatur namial.”

Nadəlomian əbuer len nəvanuan gail

Nəbəŵ aYesu tokəmaienan tonəŵ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoɓur len nəhəŵon nəvanuan gail, ləsariŵ nələlit lan.

³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur alsaiah isarpoh toke, “Nasuɓ aGot, ase edələm na-kel-uri-an sinamito?”

Nədaŵan sam, gaiug goŵusani van hən ase hən ɓeris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsələboi ləɓikad nadəlomian suŵan nəsa aGot tokele len nəbuŵon alsaiah totes tətəs həni ke,

⁴⁰ “Nugol namətalit iɓesw
nugol nəkadulit iŵonŵon,

imagenan, namətalit lodədas ləbəkəta ləboi nəsa notogole

nələlit lodədas ləbələboi səhot nəsa notokele

ale lodədas ləbipair van hən ginau

hən nəɓigol ləɓimaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia, ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mō, isoɓur lorin nələlit len aYesu. Be husur lotoləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nə-sal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomətahw ke naFarisi gail ləɓikai tas galito hən asike ləɓilotu len naim nəɓonɓonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhəŵon naluŵoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən naluŵoh ke, “Avan ideh ɓeriŵ nəlon len ginau, gai eriŵ nəlon kitin len aGot tosevat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1 ** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləŵon ke nəvanuan gail pisi leriŵ nələlit len aYesu, ipat len galit hən ləɓilekis hən naɓisal enan. Be asike ləɓilekis həni, aGot igol nələlit sasəŵav, lodədas ləbələboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot toriŵ len galito husur lomətahun ləberiŵ nələlit len aYesu.

ris ginau, ekæta ris atenan tosævat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan surñan namñial hən ke avan ideh ðerij nəlön len ginau asike itoh len nəmargobut am. ⁴⁷ Avan ideh ðesæsəloŋ hən nasoruan sagw be sagol husuri, ginau nəsəsəb səhoti ke timaspanis, husur nəsagəm hən nəbīsəb səhoti ke navile a pan timaspanis, ao, nogəm hən nəbilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsaan salito. ⁴⁸ Avan ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan, len nəhön aGot nasoruan sagw dereh tisəb səhoti ke avan enan timaspanis. ⁴⁹ Bathut ginau nəsasor len nədaŋan hən na-il-a-mño-an sagw. Avil nusor sitenan tosævat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsa nəbimaskēle nəboŋ nəbisor. ⁵⁰ Ale noləboii ke nəsa aTata tokel buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsa aTata tokel mai ginau hən nəbīkele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkas narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm hən ðerij navile a pan, hən ðivan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai evusan þarþar hən na-ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

² Nəboŋ lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar ajutas anatun aSimon Iskar-iot tia, hən ajutas ðerij aYesu len navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləboii ke aTata torij natit þisi len navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni. ⁴ Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti eðir nəwai len nabesin, etubət kəkas narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi. ⁶ Nəboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasub, gekəkas nariəgw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsələboi səhot nəsa notogole, be boŋ ideh dereh geləboii.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkas nariəgw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbəkəkas narienñ, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasub, sagekəkas nariəgw ŋai be gekəkas navəlagw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avan tolilos tia iveveu, inor hən bəkəkas narien ŋai hən ðiveveu kavkav. Gamit mətūveveu, avil savi gamit þisi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase ðerij len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit þisi məttoveveu.”

¹² Nəboŋ tokəkas narielit tonon, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətas. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nəsa notomadhagole mōs gamito? ¹³ Mətokis ginau hən ‘Hai þusan’ mai ‘Nasub’ ale inor hən mətəbigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai þusan mai Nasub notoil a mño hən gamito, bathut notokəkas nariemito surñan naslev, gamit gabag mitimassumñan naslev hən mətəbevi tarhət samito, kəkas nariemito. ¹⁵ Ginau novusan nəvīde tonor hən mətəbigol tətəv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai þispisul satibau səhor gai tosəvati.* ¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətəbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nəsasor husur gamit þisi. Noləboi bun gamit vīsusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəpəl hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’* ¹⁹ Gagai nukel nategai mai

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhəvur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhəvur hən datbigol tətəv həni. * **13:18:** Psa 41.9

gamit hæn ke næboŋ þevisi, dereh mætedælo mi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohæhævur hæn nævanuan notosævati, ehæhævur hæn ginau, ale avan ideh tohæhævur hæn ginau ehæhævur hæn gai tosævat ginau.”

AYesu ikel ur næsa þevisi hæni balai

(Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

²¹ Næboŋ aYesu tokæmaienan tonon, elæŋon isa væsa hæni, nælon etuhatuh masuŋ ale isor tævah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh terinŋ ginau len nævælan ænemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail læsænau læboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu tolæmas buni, ipat tarhægarin tæban aYesu. ²⁴ Imaienan, aSimon Pita erit næhon van hæn aten topat tæban aYesu hæn þeus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len næmabun aYesu, eusi ke, “Nasuþ, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh næþetutur hæn natuhþæta len nasiloh hæn nasuþ hæn næþilavi maii, gai bogai.” Ale næboŋ aYesu totutur hæn næþæta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ Næboŋ aJutas tolav natuhþæta enan tonon, væha-sua ŋai aSetan eþis lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saŋsaŋut hæn gæþigol næsa gæþigole.” ²⁸ Galit lotopat hæn nætarhægarilito tæban natev læsalæboi næsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokætkæta tæban nævat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teŋur natit gail mōs næPasova pelan o tilav natideh mai namæsal gail.† ³⁰ Ale næboŋ aJutas tohan natuhþæta tonon, væha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kei-buni-an veveu

³¹ Næboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nævanuan etuþat þis len næyalyalan san, ale dereh aGot tikad næyalyalan len næsa þevisi hæn ginau, aNatun Nævanuan. ³² AGot þikad næyalyalan len aNatun Nævanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav næyalyalan mai aNatun Nævanuan, ale tilav tutut hæni maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh kækereh mai gamit sal a tahw hæn næþivan. Beti, naut kæmas mæþidoŋ ginau, be len naut næþevi lan, asike gogæmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hæn naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Mætelæmlæmas bun gamit gabag! Sunan ŋai notolæmas bun gamito, mætelæmlæmas bun gamit gabag. ³⁵ Mæþelæmlæmas bun gamit gabag, len nævide tomaienan, nævanuan pi si dereh lelæboi sæhoti ke, mættovi ahai susur sagw gail.”

Na-kei-gati-an sePita

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuþ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut næþevi lan, gaiug godædas gæþehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuþ, husur næsa næsalæboi næbehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hæn næþimat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hæn gæþimat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel væha-tor hæni ke gæsalæboi ginau, beti natoulumnan tekækæraiko.”

* **13:19:** Jon 8.24 † **13:29:** Næhanan hæn næPasova ipat husur næmariboŋ tomævevtor ale hum ma aJutas tovan hæn beŋur næhanian ideh am. Len nalenmariug hæn næPasova, naJu gail lukad nævide sua hæn læþilav nævat mai namæsal gail. * **13:33:** Jon 7.34

14

AYesu, naþisal van hæn aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nælomit tetuhatuh. Mætorij nælomit len aGot tia, mæterij nælomit len ginau am. ² Lohoim seTæmagw ikad narum̄ tosoþur, ale nuvan hæn næbutaut hæn naut samit ei. Asike tæmaienan, nækakel koti mai gamito. ³ Næboŋ næbutaut hæn naut samito þinoŋ, dereh netælmam, sæhar gamit hæn mætægæm toh mai ginau, hæn mætþitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mætølæboi naþisal van hæn naut næbevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasub, namtsalæboi naut gæbevi lan, namtelæboi mab hæn naþisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi þisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh salæboi begæm hæn aTata len naþisal ideh am, ginau sæbogw ŋai naþisal. ⁷ Mættalæboi kitin hæn ginau, mættalæboi aTæmagw am. Ale gag van mætølæboi gai, mætorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasub, vusan aTata hæn ginamito. Enan ŋai namttolæŋoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebælav, be Filip, gæsælæboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘Vusan aTata hæn ginamito?’ ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Gæsadælo mi a? Nasoruan notokel mai gamito, næsakele len ginau sæbogw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mætedælom næsa notokele næboŋ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Be asike mætbedælo mi, mætedælom næsa notokele bathut namerikel gail mættoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadælo mi len ginau dereh tigol næsa toþitoŋ hæn næsa notogole. Evoi, dereh tigol natit læbesæhor næsa notogole husur nuvan hæn aTata. ¹³ Ale natideh mætbeusi len nahæsagw, dereh nigole hæn næbevusan næyalyalan siTata. Ale len aNatun, nævanuan gail dereh lisal suh næyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mætbeus natideh len nahæsagw, dereh nigole!”

Naþusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mætbelæmas bun ginau dereh mitigol husur næsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hæn a-Vi-tarhæte-an ideh am mai gamito hæn þitoh mai gamito van vi situai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan læsalæboi læþikade bathut læsakæta risi, læsakæta læboii. Be gamit mætølæboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Næboŋ næþivan asike norij gabulan gamit hæn mætþitoh sæþomito sumān mættovi milesw, dereh netælmam gæm hæn gamito. ¹⁹ Asike idareh nævanuan navile a pan asike loris ginau am. Be næboŋ næþimaur tælmam, dereh gamit mæteris ginau tætas. Bathut næþikad næmauran tætas, gamit am dereh mitikad næmauran. ²⁰ Len næboŋ enan dereh mætølæboii ke nototoh len aTæmagw ale mættotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai elæmas bun ginau. Ale gai tolæmas bun ginau, aTæmagw dereh telæmas bun, ale ginau dereh nelæmas bun gai, nevæhot ginau maii hæn belæboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasub, husur næsa gæbevæhot gaiug mai ginamit ŋai hæn namtbelæboi bun gaiug, be savi hæn navile a pan kavkav a?” ²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh belæmas bun ginau, dereh tigol næsa notokele, ale aTæmagw telæmas buni. Beti ginamæru dereh

namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴ Avān ideh na-ləmas-buni-an hən gināu toḅuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan məttošəsəlon hən notokele, savi esagw səḅogw, be evi seTəmagw tošəvat gināu.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vitarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw ḅesəvati len nahəsagw, gai dereh teḅusan gamit hən natit piši, ale tigol mitinau təlmam hən natit piši notokel mai gamito.

²⁷ “Natəmat, noriŋi len nəlomitō, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasumān natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəlomit tetuhatur, samtemətahw. ²⁸ Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəḅoŋ totoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətās. Məttaləmas bun gināu, məttahəhəvur husur nivan hən aTata, husur aTata etibau səhor gināu. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləḅevisi, hən ke nəḅoŋ ləḅevisi, dereh mitikad nadələmian am len gināu. ³⁰ Asike nusor masuḅ am mai gamito, husur ategai toil a rŋo hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədərjan hən ḅigol natideh hən gināu, namityal sagw egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləḅoi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu iḅol pusan, ike, “Gināu novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təḅan nəhol nakrep. ² Ita kukuv nəpashəhau piši len gināu ləsəḅvan, ale eviḅiḅiḅi nəpashəhau piši lotovān, hən ləḅiḅvan masuḅ am. ³ Gamit mətəveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len gināu, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləḅoi ḅiḅvan len gai səḅon. Nəpashəhau eləḅoi ḅiḅvan ŋai len nəbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləḅoi məḅiḅvan len gamit səḅomito, mətoləḅoi məḅiḅvan ŋai len gināu.

⁵ “Gināu novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avān ideh totoh tin len gināu ale gināu nototoh tin lan, gai iḅvan masuḅ. Husur gināu nəḅəḅuer, mətsaləḅoi məḅiḅgol natideh. ⁶ Avil avān ideh satoh tin len gināu ehūm nəpashəhau səḅvan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən ḅimasmas. Bəti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomagenan, ḅar hən gail len nəḅab hən ləḅiparŋ. ⁷ Məḅiḅtoh tin len gināu, ale nasoruan sagw gail ləḅipat tin len gamito, natideh məttoləŋoni, məteusi ale aGot dereh tigole mōs gamito. ⁸ Nəḅoŋ məttoḅvan masuḅ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natənan mətusəl suh nəyalyalan seTəmagw len nəḅon nəvanuan gail. ⁹ Surŋan aTəmagw toləmas bun gināu, gināu am, len navide tomaienan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Məḅiḅgol nəsa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw, sumān ŋai notogol nəsa aTəmagw tokel bun, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw ḅipat len gamito, ale hən nakemkeman samito ḅepul səḅəhov. ¹² Nakelean sagw todarŋ imaiegai ke: məteləmləmas bun gamit gabag surŋan ŋai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tošəhor na-ləmas-buni-an sinəvanuan tomat mōs abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit məḅiḅgol nəsa notokele

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulumān gotoləŋoni o gəḅike gəḅilah maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotoləḅoi, gotoləmasi mai gotoriŋ nəloŋ lan.

today, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsə amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mətələboi tia natit pisi aTata tokel mai ginau. ¹⁶ Gamit mətəsaləkis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mətəbiʻan, ʻvan hən naʻit lotopat tin; hən ke natideh mətəbeusi hən aTata len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw today; mətələmləmas bun gamit gabag!”

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbəmətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a mō. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətəsavī sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbəmədās bun ginau notovi masta samito, dereh lemədās gamit am. Ləbīgol husur nəsə notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen pisi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəmabe? Təmaianan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nōgəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətās-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi bīgol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəmabe? Təmaianan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan, lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito bisarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’*

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən naʻpusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mətəbitech len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim nabonbonan. Ale ikad nəboŋ bəgəmai hən alat ləbiʻabun gamito linau ke, len nəsə lotogole loum mōs aGot. ³ Dereh ligol natgalen maienan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginau boŋ ideh. ⁴ Nokəmaianan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan ləbevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a mō husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədās ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsə notokele, nəlomit gail loʻpul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəbitoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəbiʻan, dereh nesəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an bəgəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluʻvi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen bəgəmai. Dereh tigole hən nahurulit bisa.* ⁹ Lunau suluʻv nəsaan

* 15:20: Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16

* 15:25: Psa 35.19, 69.4

* 16:8: Uman 24.25

salito ke tovoi, husur læsariŋ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluŋ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətələboi mət̄beris ginau am. ¹¹ Lunau suluŋ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a mō hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

¹² “Nukad isoḅur sal hən notoke nəḅikel mai gamito, be gagai esəhor natideh mət̄ləboi mət̄bidan̄ ḅuri. ¹³ Be nəḅoŋ aNunun nakitinan ḅegəmai, dereh tigol naḅisal hən nəlomit ḅeləboi nakitinan p̄isi. Asike isor len gai səḅon be nəsa tosəsəloŋ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləḅegəmai. ¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. ¹⁵ Natit p̄isi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhəvur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal ḅekəkereh, asike mət̄oris ginau am; ale husur namityal ḅekəkereh am, dereh mət̄eris tas ginau.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəḅoŋ toke, ‘Husur namityal ḅekəkereh, asike mət̄oris ginau am; ale husur namityal ḅekəkereh am, dereh mət̄eris tas ginau?’ Ale nəḅoŋ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” ¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikəl nəsa nəḅoŋ toke, ‘Namityal ḅekəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsa lotoke ləḅeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal ḅekəkereh, asike mət̄oris ginau am; ale husur namityal ḅekəkereh am, dereh mət̄eris tas ginau.’ Mət̄ousus gamit gabag hən namilen m̄au a? ²⁰ Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namət̄arur samit tisel, mititaŋ be navile a pan tehəhəvur. Dereh nəlomit itaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhəvuran. ²¹ Nəḅoŋ aḅəhəvut toləŋon nəḅəhəvun, eləŋon epəŋas vəsa masuŋ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəḅoŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuŋ len anatun toviuve, tovisi len navile a pan. ²² Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tət̄as, ale nəlomit tehəhəvur. Beti nəḅəhəvuran samito, avan ideh saləboi ḅilav kuvi.

²³ “Len nəḅoŋ enan asike mət̄ous natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mət̄beus aTata həni len nəḅəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ²⁴ Vəbar gagai mət̄saus natideh len nəḅəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nəḅəhəvuran samit tepul səsəhov.

²⁵ “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəḅisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tiḅarḅar mai gamito. ²⁶ Len nəḅoŋ enan dereh mət̄eus aTata hən natit gail len nəḅəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi m̄os gamito. ²⁷ Husur aTata, gai eləmas masuŋ hən gamito, bathut mət̄toləmas bun ginau, ale mət̄todəlomi ke notogəm len aGot. ²⁸ Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹ Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan sam̄ iḅarḅar, gəsasor am len nasoruan kəta. ³⁰ Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit p̄isi, goləboi nənanuan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh ḅeus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtodəlomi ke gotogəm len aGot.”

* **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31 * **16:30:** Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas læsaus nausian gail sal.

³¹ AYesu isor var galit ke, “Gag beti mætukad nadəlomian a? ³² Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətbigam pəpehw husur napisal samit v̄isusua vahim. Dereh mäterin̄ ginau hən nəbitoh səbögw. Be nəsatoh səbögw husur aTata itoh mai ginau. ³³ Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit bikad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-ləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidan̄. Be mətēil bur namətahwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugal nədan̄an san imasig.”

17

Na-sor-tuṽ-an siYesu

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon̄, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNatur̄m̄ hən aNatur̄m̄ bisal suh nəyalyalan sam̄. ² Husur gulav nədan̄an hən na-il-a-ŋo-an maii, hən beil a ŋo hən nəvanuan gail p̄isi, hən ke beviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan p̄isi gotolav galit maii. ³ Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləbeləboii ke gaiug gotovi Got kitin̄ gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh nəyalyalan sam̄ len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəb̄igole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboŋ navile a pan satubat sal, geputsan ginau hən̄i, hən gidar p̄isi darb̄ikade.

⁶ “Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esam̄ tia. Ale gov̄iol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan sam̄. ⁷ Gagai loləboii ke natit p̄isi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəłomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəłomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “Nəsasor tuṽ ŋos navile a pan. Nusor tuṽ ŋos alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esam̄. ¹⁰ Galit p̄isi lotovi esagw lovi esam̄, ale galit p̄isi lotovi esam̄ lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹ Gagai ginau norin̄ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səboŋ, gulav nahəsam̄ mai ginau tia. Ale len nədan̄an hən nahəsam̄, havhav gol galito hən ləbesua sum̄an gidaru dartosua. ¹² Husur nəboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədan̄an hən nahəsam̄ gotolavi mai ginau. Nokətəkəta təban galito, hən galit ideh asike b̄imasig, avil galit sua ehusur napisal van hən b̄ekəkəkos gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ bisarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alatagai ləb̄ikad nakemkeman sagw b̄epul səsehov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, sum̄an ŋai ginau nəsav̄i vanuan navile a pan. ¹⁵ Nəsaus gaiug hən gəb̄ilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai hən gəb̄ihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat. ¹⁶ Hum ginau nəsav̄i sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ səboŋ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Norin̄ ginau len navələm̄ ŋos galito hən nəbevi esam̄ səboŋ, hən ke galit am ləberin̄ galit len navələm̄ hən ləbevi esam̄ səboŋ len nakitinan.

* 17:12: Psa 41.9; Jon 13.18

20 “Ginau nēsasor tuŵ mōs alategai űai, avil nusor tuŵ mōs avan ideh berin nēlon len ginou boű ideh husur nasoruan silategai. 21 Tata, nusor tuŵ ke galit pīsi lesua. Nousi ke lith tin len gidaru, hum gototoh tin len ginou mai nototoh tin len gaiug, hēn ke navile a pan lēbedēlomi ke gotosēvat ginou. 22 Nēyalyalan gotolavi mai ginou, nulavi mai galito, hēn lēbesua suűian dartosua: 23 ginou len galito ale gaiug len ginou. Nousi ke legēm sua buni, hēn navile a pan lēbelēboii ke gaiug gotosēvat ginou, ale gotolēmas bun galito suűian űai gotolēmas bun ginou.

24 “Tata, nolēűoni ke alat gotolav galit mai ginou, nuke galit am lith mai ginou len naut nototohtoh lan, hēn lēberis nēyalyalan gotolavi mai ginou, husur gotolēmas masuŵ hēn ginou nēboű navile a pan satuűat sal. 25 Tata gaiug gunor buni. Naut kēmas navile a pan lēsālēboi gaiug, ginou nolēboi gaiug, ale alategai lolēboii ke gotosēvat ginou. 26 Ale nugol galit lolēboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab hēni, hēn na-lēmas-buni-an gotolēmas bun ginou hēni, űipāt len galito, ale ginou nēbitoű len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53*)

1 Nēboű aYesu tosor tuŵ tonōű, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov nabur mađinđin Kitron ale lubar nēhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lōbis lan. 2 Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navēlan aenemi san gail, gai am elēboi naut enan, husur aYesu iűonűon tabtab ei mai ahai susur san gail.* 3 Beti aJutas egēmai. Abilitihai tutumav mai naFarisi gail lōűēvat naluŵoh hēn nasoltia mai alat lotokētkēta kēkol hēn naim siGot hēn lēbitoű maii, ale aJutas eűehar galito. Lupat namial mai nēhai tunűur mai natit hēn nēbalan gail, ale logēmai. 4 Husur aYesu tolēboi natit pīsi űevisi hēni, ivan hēn galito, eus galit ke, “Mētudoű ase?” 5 Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas torinűi len navēlalito, eil mai galit).

6 Nēboű aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus tēlmam, luteh len tan. 7 Imaienan, eus tas galit ke, “Mētudoű ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” 8 AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginou bogai. Mētēidoű ginou, rinűi alateg livan.”

9 Ikel nasoruan enan, hēn nasoruan san űisarpoh nēboű tosor tuŵ ke, “Alat gotoviol hēn galit mai ginou, nēsātēgau suluŵ ideh sēmasig.”*

10 Beti ASimon Pita tokad naűu nēbalan, eliv kuvi, ale ita kotov nēdarinűan nēmatu sinaslev seűilitihai tutumav. (Nahēsan naslev enan aMalhus.) 11 Avil aYesu isor len aPita, ike, “Gerinű tēlmam hēn naűu len nēpaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hēn na-lēűon-isa-vēsa-an aTata tolavi mai ginou a?”*

AYesu len nēhon aAnnas

12 Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokētkēta kēkol hēn naim siGot, lutah gat aYesu, lubanűisi. 13 A mō losēhari van hēn aAnnas tovi avuűon aKaiafas tovi abilitihai tutumav len nasihau enan.* 14 (Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoi a mō hēn naJu gail ke, “Ivoi am ke naulunűan sua űimat mōs nēvanuan gail.”)*

* **18:2:** Luk 21.37, 22.39 * **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42

* **18:13:** Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50

*aPita ike saləboi aYesu**(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)*

¹⁵ Nəboŋ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohuser aYesu. Ahai susur togon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, ebiš len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, arobišutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail lopəŋas nəvidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

*Nausian sebiltihai tutumav gail van hən aYesu**(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)*

¹⁹ Len nalohoim enan, abiltihai tutumav etubat us aYesu husur ahai susur san gail mai napusanan san.* ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail piši; noŋusan len naim nabonbonan gail mai naim siGot, naJu gail lošuh bonbon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloŋ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboŋ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iʋos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abiltihai tutumav maienan?” ²³ AYesu isor vari ke, “Nəbikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəbikel nakitinan, guʋos ginau hən nəsa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobanji, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən bikot həni.

*aPita ike saləboi aYesu tətəs**(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)*

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev sua sebiltihai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nədariŋan ike, “Eniŋan, be noris gaiug mai len nəhol naoliv.” ²⁷ APita isor tətəs ke sakitin. Vəha-sua ŋai natoulumŋan ekəkəraiko.

*Nakotan siYesu len nəhon aPilate**(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)*

²⁸ Nəboŋ aKaiafas tokot hən aYesu tonəŋ dudulan somilan, losəhar aYesu van hən aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail ləsəbiš lohoim, hən asike ləbēbiŋbiŋal len nabunusian husur nalo. Ləbimagenan, asike loləboi ləbihan len nəhanan hən nəPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van hən galito, ike, “Gamit mətuke ategai togol nəsa tosa hən tobur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttəsəhari gəmai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, səhari van, kot həni, nənoʋ həni mai nalo samit ŋai!” Alat lotoil a mō hən naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sədəm hən namtbiŋgol avan ideh

* **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a mō, iʋat nəhes hum abiltihai tutumav sal.

† **18:28:** Agavna evi auleRom toil a mō hən naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nənauan seJu gail, alat ləsavi ju mai nalohoim salito lobbiŋbiŋal bathut ləsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bəbiš lohoim silat ləsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egəm biŋbiŋal gol ikon hən bihan nəhanan hən nəPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses.

bimat.”³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur naʋide hən nəmatan san, isarpoh.)[§]

³³ Beti aPilate etəlmam vi lohoim, ekis aYesu gəmai, ale eusi ke, “Gaiug nakin seju gail a?”³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan sam, evi nənuan sam səboni o nəvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?”³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nəvanuan sam gail mai abiltihai tutumav gail losəhar gaiug gəm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nəsa?”³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihəlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lətəbal hən avan ideh asike tarin ginau len navəlan alat lotoil a mō hən naJu gail. Be natohan pipihəlagw savi hən navile eg a pan.”³⁷ Na aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakin māu a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akin. Lupas ginau mōsi. Ale nogəm hən navile a pan mōs nategai ke hən nəbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losəsəlon hən ginau.”³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate erinji ke aYesu bimat

(Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Nəboŋ tous naten tonon aPilate evivile van hən naJu gail, ikel uri ke, “Nəsəsab natideh lan tonor hən bipanis.³⁹ Be ikad naʋide sua len nəPasova pisi hən məttous nəvanuan sua dan alat namttobanjs galito, hən bevivile mōs gamito. Mətəlonon ke nigol aKin egai seju gail tevivile van hən gamito a?”⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtəlonon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi naulumān tobal mai alat a Rom, ale lubanjsi sile.)^{*}

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hən aYesu hən nəhau tokad natuhmetəlai tosiriv lan.² Ale nasoltia gail lulav nəhau tokad nasunite, lopir garu hənī hum nəkraun sekin, lorinji len nəkadun ale lukol nahurabat toboŋon len aYesu.³ Logəm hənī, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kin seju gail!” ale luʋosi.

⁴ APilate evivile tətəs, ikel mai naluʋoh ke, “Məteris! Gagai nosəhari vivile van hən gamito, hən mətəbeləboii ke, nəəsəsab natideh lan hən bipanis sile.”

⁵ Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hən nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat toboŋon len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Məteris, ategai bogai!”

⁶ Nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nəhai balbal! Pos gati len nəhai balbal!”

APilate ikel mai galiŋ ke, “Ipat len gamito, gamit mitiŋos gati, husur ginau nəəsəsab natideh tosa lan hən bipanis sile.”

⁷ Nabiltiju gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”^{*}

⁸ Nəboŋ aPilate tosəsəlon hən natenan emətəhw am.⁹ Esəhar aYesu təlmam tətəs vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nəvanuan naut a be?” Ris aYesu sator vari.¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gəsasor mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədan hən nəbidam hən gəbivan, mai nədan hən nəbigol gəbitəhətəh len nəhai balbal a?”

§ 18:32: Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur naʋide hən nəmatan san. Ikele ke dereh timat len nəhai balbal. Namilen ke naJu ləsgole husur alat a Rom ŋai luŋos gat nəvanuan len nəhai balbal. * 18:40:

Uman 3.14 * 19:7: Lev 24.16

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navələm̄ husur ŋai aGot a məhat tolav nədanjan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan toriŋ ginau len navələm̄ ikad nəsaan totibau səhor gaiug.”

¹² Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən natenan idas p̄isal hən bəriŋ aYesu bivan, be nabiltiŋu gail lukai habat ke, “Gəbəriŋi bivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiŋ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən bəriŋ nəsaβian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tuβlial len nəmariboŋ hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiŋ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətələŋon ke niβos gat akiŋ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiŋ ideh, be aSisa ŋai.”

¹⁶ Imaienan aPilate eriŋ aYesu len navələlito hən βitahətah len nəhai balbal. Nə nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

¹⁷ AYesu səboŋ ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabələshukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seIpru gail). ¹⁸ Len naut enan luβos gati len nəhai balbal. Luβos gat naulunfan eru am hən arβitahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriŋi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seju gail.” ²⁰ NaJu isəbur loβuruŋ nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpədaŋ hən nabiltivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seIpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiŋ seju gail,’ be gitosi ŋai ke, ‘Gai səboŋ ikele ke tovi Kiŋ seju gail.’” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəboŋ nasoltia gail lotoβos gat aYesu len nəhai balbal tonon, loṗəpəhun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datβisabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot βisarpoh toke,
“Lopəpəhun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləβisabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Nə natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpədaŋ hən nəhai balbal mai napəhəvut totor am. Ikad aʋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopas, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatur̄n bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam̄ sam̄ bolai.” Ale tuβat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

* 19:24: Psa 22.18

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit pisi ihav tia. Ale hən natosian siGot bisarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nəbiliwai topul hən navinika* ipat ei. Loduŋ naspons lan, rinji len nəpashət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabuŋon.* ³⁰ Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

³¹ Evi nəmariboŋ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləbitahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nəbiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nəbiltiJu gail lous aPilate ke tidam hən ləbiŋvabuŋur narielito hən ləbimat, ale sah sur nəbirimat gail.‡ ³² Nə nasoltia gail logəm, vabuŋur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. ³³ Be nəboŋ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəvabuŋur narien gəlaru. ³⁴ Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən nəvisusua,§ ale vəha-sua ŋai nəda mai nəwai arusel vi pan. ³⁵ (Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsa torisi, ale na-kel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mətbikad nadəlomian.) ³⁶ Natgalenan lovisi hən natosian siGot bisarpoh toke, “Nəbəlasun ideh asike imabuŋur.”* ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56)

³⁸ Nəboŋ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nəhəsən aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nəbiltiJu gail. Gai ivan hən aPilate hən beusi ke tidam hən bilav kuv niben aYesu. APilate idam hən mai, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nəhəsən aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər toboŋ mai nəalos.** ⁴⁰ Husur nəvide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, lorun gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadaŋ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad nəburhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəboŋ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur nəburhuvat nəmatan enan ipat pəpadaŋ ei, lorin aYesu lan.††

* **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon. † **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nəbəlavən hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanjanjale ale nalohisop ikad nəboŋ tosusau. * **19:29:** Psa 69.21 † **19:31:** Nəboŋ nasoltia ta Rom lotopoŋos gat nəvanuan len nəhai balbal, luŋos gat nəvəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luŋos gat narien gəlaru bonboŋ len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuŋavŋavan idan, be beil hən narien, eləboi besuŋavŋav tətəs. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədəs arbigol toil am, beti husur todədəs besuŋavŋav imat. Nasoltia ləbeləŋon ke nəvanuan bimat tutut, luvabuŋur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədəs beil, gol ke todədəs besuŋavŋav, ale imat tutut. § **19:34:** Nəvisusua evi namətəs tokad namətan tosua ŋai. * **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10 ** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Nəalos ehun naluvera ale evi nəvide seju gail hən ləbəvəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan. †† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etubat nəboŋ namityal tomasur len nəFraite. Nəboŋ artopat kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboŋ hən nautautan hən nəPasova pəpadaŋ hən binon, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadaŋ hən betubat.

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(*Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Dudulan somılan len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan nəburhuvat nəmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hən nəburhuvat. ² Na igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gələr ke, “Lupat kuv niben Nasub dan nəburhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotorinj lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis nəburhuvat. ⁴ Len nəgamgaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar nəburhuvat a mō. ⁵ İbətət, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai sabis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale ebis vi lan nəburhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toburuŋi, riŋ səbon həni. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a mō ebis lohoim, gai am erisi ale edəlomi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.* ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(*Mat 28.9-10; Mak 16.9-11*)

¹¹ Nəboŋ artovan tonon, aMeri enan eil taŋtaŋ sal vivile hən nəburhuvat. İbətət vakəta vi lohoim. ¹² Eris aŋel eru artosun nahurabat tophəw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuŋ lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa?” Isor var gələr ke, “Lupat kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotorinj lan.”

¹⁴ Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵ AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasub, gaiug gəbipati van, kel mai ginau hən naut gotorinj lan, ale dereh nivan hən nəbipati.”

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan seİpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavı məhat van hən aTata sal. Avil givan hən na-ke-ŋan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi məhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’”

¹⁸ Na aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasub!” Ale ikel mai galito hən natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail
(*Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49*)

¹⁹ Len nəSade ut mədau naut togomgom, ahai susur luəbonəon lohoim. Lokəkol gat nabopita husur lomətahw len nabiltiju gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat!”

²⁰ Nəboŋ tokəmaienan eŋusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuŋ hən lotoris Nasub. ²¹ İmaienan aYesu isor tətas mai galit, ike, “Nəlomit tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” ²² Beti esuŋavŋav ale ike, “Mitikad aNunun aGot.

²³ Mətbəruəbat nəsaan sivan ideh gail, aGot erubət gail tia. Alike mətbəruəbat nəsaan sivan ideh gail, aGot sarubət gail.”*

* **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10 * **20:23:** Mat 16.19, 18.18

aYesu evisi hən aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. ²⁵ Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasuḅ!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokelə van vəbar nəberis nəburhunil len navəlan gəlaru, mai nəbesiriv hən nəjarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len nəburhugarin.”

²⁶ Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nəbopita gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomit tikad natəmat.” ²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəjarhuvəlaḅ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlaḅ len nəburhugarigw. Nə-lon-uri-an samḅ tinonj! Geriŋ nəloḅ len ginau!” ²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” ²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsaris ginau be lotoriŋ nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”*

AJon itos naləbulat egai mōs nəsa?

³⁰ Len nəhōn ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isəbur am səhor nototos gat gail len naləbulat egai. ³¹ Be nutos natgalegai hən mətəbedəloḅmi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətəberij nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətəbikad nəmauran len nahəsan.

21*aYesu evisi hən ahai susur lotoməlevru*

¹ Len nəboŋ sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiḅan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nəsəsaḅ hieḅ beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len nəbot. Nəmərgobut egəmai. Losəsaḅ hieḅ len mariug kavkav, ləsəsaḅ hən ideh.

⁴ Nəboŋ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusaḅ hən naieḅ ideḅ a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəbot, ale dereḅ mitisaḅ ideḅ.” Na lubar həni, be lodədas ləbelivi gəḅ hən nəbot, husur naieḅ tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboŋ aSimon Pita tosoḅəlon həni ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len nəbot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəboŋ lotomariŋ vahut, loris nəḅab tominen, naieḅ toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieḅ ideḅ məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Na aSimon Pita ilev gargar nalevlev toḅul hən nabiltiieḅ gail vi len tan. Naut kəmas naieḅ tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətəgəḅ hən.” Be ahai susur ideḅ sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəḅ, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieḅ am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəḅa-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur nale-məḅat-an san dan nəmatan.*

* **20:29:** 1Pit 1.8 * **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai. * **21:6:** Luk 5.4-7 * **21:14:** Jon 20.19, 26

AYesu itabtabuh tatas len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonon, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anaton aJon, goləmas masuŋ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuŋ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anaton aJon, goləmas masuŋ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuŋ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tatas həni am ke, “Simon, anaton aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titaŋ. Ikel maii ke, “Nasuŋ, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat saŋi, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəbevi haŋut, dereh gisar hən navələm gəlaru ale avan ideh am tikol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəbəmətahun gəbevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaianan, hən bikel pərpəh hən nəmatan sePita bimət həni hən bəputsan nahəsən aGot. Nəboŋ tokəmaianan tonon, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəməbun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuŋ, ase bəriŋ gaiug len navəlan aenemi saŋi gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasuŋ, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəbeləŋoni ke gai biŋtoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug maŋu gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadələmian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəbeləŋoni ke gai biŋtoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len naləbulat egai. Ale namtoləboii ke na-kel-koti-an san ekitin.*

Nə-maris-kotovi-an

²⁵ Ikad natit isəbur am aYesu togole. Ale nəvanuan lətatos gat viŋisusia hən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tənəv hən naləbulat galen pisi lətpat lan.*

* 21:15: Uman 20.28; 1Pit 5.2

* 21:20: Jon 13.25

* 21:24: Jon 19.35

* 21:25: Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur napisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut pisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be ibol husur galevis am.

Natgalenan evisi ŋais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoḅur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboŋ aYesu toḅusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludan am (2.1-13)

4) Natubatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəbol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoḅur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)

2) Nabonbonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natubatan

¹ Teofilus,* len nalobulat ta mō sagw* nuhol husur natit pisi aYesu totubat gole mai pusan hən vəbar nəboŋ aGot tolavı vi məhat vi lan nəmav. ² Len nəboŋ savı məhat sal, len nədanjan seNunun aGot, aYesu ikel napisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-ləŋon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eḅusan nəmauran san hən galito hən ləberis ləboii ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-soḅur len nəmariboŋ tovi 40 ale isor husur natohan pipihabəlan aGot. ⁴ Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samteriŋ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.* Egai nəsa notokel

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49

mai gamito, mættosæsəlonj həni; ⁵ husur aJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be asike idareh aGot tibaptais hən gamito hən aNunun.”*

AYesu evi məhat vi lan nəmav

⁶ Nə nəboj lotobonbon, lousi ke, “Nasub, imabe? Gagai gilav təlmam hən naut a Israel titoh pipihabəlan nakin salit gabag tətəs am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito hən mətbeləboi namityal o nəmaribon aTəmagw torinj len nədanjan hən na-il-a-mo-an san. ⁸ Dereh mitikad nədanjan nəboj aNunun aGot bəgəm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vəbar tarhət navile a pan.”*

⁹ Nəboj aYesu tokəmaienan tononj, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav.* Lokəta husuri van nəmavukasw esusuani.

¹⁰ Nəboj tovi məhat lokətkəta vi məhat, vəha-sua nja nəvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat tophəpəhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mətokəta vi məhat maianan? AYesu egaii aGot tolavi vi məhat dan gamito, dereh tetəlmam surman tovi məhat.”

Logəgel hən aJutas

¹² Beti luyar təlmam dan Nəvehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nəyaran hən nəSappat, nakilomita esua nja. ¹³ Nəboj lotobar naut enan, lopəlau vi lohoim len naim a məhat lototohtoh lan. İkad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len nənauan sua ləbonbon tabtab hən ləbisor tuv, galit mai alatpəhaʔut mai aMeri anan aYesu, mai avan aYesu gail.

¹⁵ Len nəboj galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuonon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mo hən alat lototah gai aYesu,* ¹⁷ naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot surman gidato.”

¹⁸ (AJutas evur nətan hən nəvat tokade sil nəvide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhaʔun imapul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Nəboj alat a Jerusalem pisi lotosəsəlonj ləboi natenan, lorinj nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hən Nəda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len naləbulat hən Nəbe gail aTevit itosi ke,

“Naim san timasbəbesw,
nəvanuan ideh satitoh lan,*
mai,

“Ivoi ke avan sua tigel namilen.”*

²¹⁻²² “Imaianan, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat datosəjavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəboj aYesu totah mai gidato, tubat len nəboj aJon tobaptais hən aYesu* van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tətəs ale timasbon mai gidato hən datbikel ur na-le-məhat-an enan san dan nəmatan.”

* **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 * **1:16:** Psa 41.9 † **1:19:** Hən naves 18-19, Mat 27.3-8 * **1:20:** Psa 69.25 * **1:20:** Psa 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

²³ Na nəboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hən naulumən eru. Esua nahəsan aJosef lotokisi hən aParsappas (lokisi hən aJustus am), togon nahəsan aMattias. ²⁴ Bəti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug māu goləboi nəlon nəvanuan pisi. Gigol pərpəp hən tesua len gəlar egai gototababuh lan tia ²⁵ hən bilav namilen aJutas hən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vəsab.”

²⁶ Ale lubar hən nəvat hən ləbisab ase len gəlaru. Lusab aMattias ale iβon mai ahai pispisul səŋavur pisan esua.

2

ANunun aGot egəm len naPentikost

¹ Len nəboŋ hən naPentikost* togəmai luβon len naut esua. ² Vəha-sua ŋai ikad nəwəlan dan nəmav tosumən nəlan paru, ale naim lotobətah lan epul həni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopəpəhw ale lupat len galit vəsusua. ⁴ Galit pisi lopul hən aNunun aGot ale lotubat sor len nasoruan tilite gail tonor hən nəsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len nəboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hən aGot, nəvanuan naut pisi lotohusur kitin hən na-lotu-hən-aGot-an. ⁶ Nəboŋ lotosəsoləŋ hən nəwəlan enan, naluvoŋ logəm βonβon nənauan salit ebəbutut husur lotosəsəsoləŋ ləboi nasoruan salit vəsusua. ⁷ Lumaŋmaŋ, luβaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili māu? ⁸ Imabe datosəsəsoləŋ hən nasoruan lotopas gidat vəsusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhət a Lipia pəpədaŋ hən naut a Sairin, mai galevis lovi mətβos hən naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a mō ale galevis datohusur nadələmian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit pisi datosəsəsoləŋ ləboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nəyalyalan siGot len natit gai togol gail len nədaŋan san!”

¹² Galit pisi lupəŋ mai lodədaŋəbu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nəwain toveveu ale lotərog.”

APita isor mai naluvoŋ

¹⁴ Be aPita eil mai esəŋavur pisan esua, ale isor habat am hən tokel mai naluvoŋ ke, “Gamit a Jutea mai gamit mətətotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit mətələboi naten tovisi; mətəsəsəsoləŋ hən nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kəmas nəsa məttonau maienan, alategai ləsatərog husur namityal evi mələpat dudulan ŋai.

¹⁶ Natanan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, ajoel ikele tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan,
 ginau dereh nevr san aNunugw hən nəβilavi mai nəvanuan pisi.
 Natətai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw
 mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail,
 ale haβut samit gail dereh lipat ris naβəber gail.

¹⁸ Dereh nevr san aNunugw hən nəβeviol həni
 mai naslev sagw gail, alaluman mai alatpəhaβut,
 Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len nəmav
 mai natit len navile a pan mətətoməŋmaŋ lan,

* 2:1: Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

nəda, nəhab mai nəmaroŵ.

²⁰ Namityal tegəgel vamotmōt mai nahəbati tehum nəda
beti nəmariboŋ namənas toyalyal
siNasub̄ dereh tegəmai.

²¹ Beti nəvanuan pisi lotokai vi təban nahəsən Nasub̄ hən bevi tarhət salito,
gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.*

²² “UleIsrael gail, mətesəsəloŋ hən nəsa nəbikēle: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nəhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel məttomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit pisi mətoləboi natgalenan tia. ²³ Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaŋ-an siGot sutuai tia. AGot eriŋi ke ləbilav aYesu mai gamito ale gamit mətuḗpos gati len nəhai balbal. Alat ləsavi ju losusupah mai gamit hən məttogol tomat len nəhai balbal.* ²⁴ Wake aGot ilavi dan nəmatan. Igol imakuv dan na-pəŋas-masuv̄-an hən nəmatan, husur nəmatan eḗdas bətəgau gati.* ²⁵ Imagenan aTevit isor husuri ke,
“ ‘Nōris Nasub̄ akis a nŋo len ginau.

Bathut totoh len nəmatu sagw, asike nomətahw.

²⁶ Husur enan nəlogw ivoi,
nasoruan sagw epul hən nahəhaŵuran,
ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

²⁷ Husur gaiug, Nasub̄ aGot, asike geriŋ gaḗulan ginau len naut nəmatan,
asike geriŋ niben Nəvanuan Saŋ tiboŋ nətan.

²⁸ Goŵusan ginau hən napisal gail hən nəmauran;

dereh gigol ginau nepul hən nahəhaŵuran hən natohan saŋ.†

²⁹ “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale nəburhes han ipat sal van vəbar nəboŋ daməŋjai. ³⁰ Be evi ahai kelkel ur. Eləboi ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaŋ toke, avan sua len nəpasusan siTevit dereh tegəŋ vi kiŋ surŋan aTevit.*

³¹ ATevit eləboi nəsa bevisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan. Ike,

“ ‘Asike ipat len naut nəmatan,

asike niben iḗos nətan.’* ”

³² “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nəmatan tia, ginamit pisi namtoris ləboi natanen. ³³ Itoh tia a məhat len nətarhət nəmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa məttomadhariŋi mai səsəloŋ hən vi lan ginamito. ³⁴ Husur aTevit savi məhat vi lan nəmav, be gai səḗon ike,

“ ‘Nasub̄ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
‘Gəbətah təban ginau, len nəvəlagw nəmatu,

³⁵ vir nəḗeriŋ aenemi saŋ gail pipit narieŋ gəlaru

hən ləḗevi ut kəmas.’* ”

³⁶ “Imagenan, ivoi ke alat a Israel pisi leləboi koti ke aYesu egaii, məttoriŋi len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-nŋo-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁷ Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

* **2:21:** Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * **2:23:** Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18 * **2:24:** Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † **2:28:** Hən naves 25-28, Psa 16.8-11 * **2:30:** Psa 132.11; 2Sam 7.12-13 * **2:31:** Psa 16.10 * **2:35:** Psa 110.1

³⁸ APita isor var galit ke, “Mitipair dan nēsaan samito ale gamit pisi mitibaptais len nahēsan aYesu Kristo hēn aGot Ɔerubat nēsaan samito, beti aGot dereh teviol hēn aNunun mai gamito. ³⁹ Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur pisi lēbēhusur gamito, mai silat pisi lotosuh a tut, alatanen, Nasub aGot sidato bekis galit balai.”

⁴⁰ Beti aPita isor ebēlav, ikel nalēlōgauan mai galito, ikel taltal hēni ke, “Mēteus aGot hēn Ɔilav kuv gamit dan nēpanismen Ɔibar naur egai lotosa, lotomētahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodēlom nēsa tokele, ahai pispisul lubaptais hēn galito, ale 3,000 am lohuser aYesu len nēboŋ enan ŋai. ⁴² Akis losēsəlōŋ bun nēsa ahai pispisul gail lotopusan hēni, luƆon len nēmauran salito; lōƆur nabēta hēn lotohan ƆonƆon, ale lusor tuƆ.

Nēmauran silat lotokad nadēlomian

⁴³ Nēvanuan pisi lomētahw len nēyalyalan siGot, husur len nēdanŋan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isōƆur toƆusani ke galit siGot. ⁴⁴ Alat lotokad nadēlomian losuh ƆonƆon, natit pisi lotokade evi salit pisi. ⁴⁵ Nēboŋ lotopar tete sua, lōƆur hēn nētan o natit salit gail ale lopēpahun nēvat han mai galito lotomidol. ⁴⁶ Len nēboŋ pisi luƆon tabtab len naholēvat todar vis naim siGot ale nēnauan salit esua. Lohuser naim vīsusua salit gail lōƆur nabēta hēn lotohan ƆonƆon husur ke nēlolit ehēhāƆur, nēlolit inor, ⁴⁷ lusal suh aGot ale luƆoi, lunor len nēnauan sinēvanuan pisi. Len nēboŋ pisi Nasub ilav kuv galevis dan nēsaan salito, gol ke alat lotokad nadēlomian lusōƆsōƆur am.

3

APita mai aƆon mai namēsāl togau

¹ Boŋ sua aPita mai aƆon arovi mēhat len naim siGot len namityal hēn na-sor-tuƆ-an, namityal totor ut mēdau. ² Len nēboŋ enan nēvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nēpasian. Lupati hēn lēberinŋi ben nabopita len naholēvat todar vis naim siGot, nahēsan Nabopita Tokab. Lorinŋ akis hēni ei hēn Ɔeusas alat lotovi lohoim hēn nēvat. ³ Nēboŋ atenan toris aPita mai aƆon pēpadan hēn arƆebis len naim siGot, eus gēlaru hēn nēvat. ⁴ APita mai aƆon arokēta haihai lan, ale aPita ike, “Gekēta bunus ginamēru!”

⁵ ŋa ebētah mēdau vir gēlaru ke arƆilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nēsakad nēvat nasilva o nagol ideh, avil nēsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahēsan aYesu Kristo ta Nasaret, gile mēhat, giyar!”

⁷ Beti etēgau gat navēlan nēmatu, elivi vi mēhat. Vēha-sua ŋai narien arudan. ⁸ Emēlah vi mēhat, eil, iyaryar. Beti eƆis len naholēvat todar vis naim siGot mai gēlaru, iyar, emēlah, eputsan nahēsan aGot van. ⁹ Nēvanuan pisi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokēta lēboii ke tovi ulumān enan tobētētah usus nēvat len Nabopita Tokab hēn naim siGot. LosēhoƆut, lumanŋman len nēsa tovisi hēni.

APita isor mai naluƆoh len naut siGot

¹¹ Len navērada siSolomon, aulumān enan etēgau gat aPita mai aƆon. Nēvanuan pisi lugam van hēn galito husur luƆan lan. ¹² Nēboŋ aPita toris lotogēm pēpadan, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe mēttomanŋman len nateg tovisi? Husur nēsa mēttokēta haihai len ginamēru? Mētunau ke namrtogol toyar len nēdanŋan sinamēr ŋa o len naboruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siAraham, seIsak, siJakop, setamadato ta sutuai, aGot egai

* 2:44: Uman 4.32-35

eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mətorinji len nəvəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboŋ aPilate toke terinji tivan, gamit mətukai tasi. ¹⁴ Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidam hən avan toʋabun nəvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶ Len nadəlomian san len nəhəsən aYesu, ategai məttoris mai məttoləboii, egəm dan am. Ale mətoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Nələboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a mō samito am ləsaləboii. ¹⁸ Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail pisi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləŋon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot bəpipitas nəsaan samito, ²⁰ hən Nasub aGot bilav nəboŋ nəŋavŋavan mai gamito, ale hən bəsəvat aKristo, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nəmav vir aGot bigol natit pisi binor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasub aGot samito dereh tigel ahai kelkel ur sua samit bəsumian ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsələŋ hən natit pisi bikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike bəsəsələŋ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.’* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail pisi, tuʋat len aSamuel van vəbar daməŋjai, galit pisi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboŋ ta daməŋjai. ²⁵ Gamit m̄au mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuŋolito, erinji tipat mōs gamit am. Ale na-ke-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aAraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah pisi len navile a pan.’* ²⁶ Nəboŋ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən bivoi hən gamito len nəpairan samit visusua dan navide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

¹ Nəboŋ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkəl hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipanpan husur gəlaru arovusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləbimauro dan nəmatan sumna aYesu. ³ Na lutha gat gəlaru, be husur naut igomgom, lorin gəlar len naim bəbanis salit vir nəboŋ pelan. ⁴ Nəvanuan isobur lotosəsələŋ hən nasoruan, lodəlomi; lalurnan pisi lotokad nadəlomian, pəpadan hən lotobar 5,000.

⁵ Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai pusan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit luʋonʋon len naut a Jerusalem.

⁶ Annas evi abiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəboŋ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədanjan sa o len nəhəsən ase?”

⁸ Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail, ⁹ daməŋjai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa.

* **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

* **3:23:** Deu 18.15, 18-19 * **3:25:** Gen 22.18, 26.4

Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nēvanuan naut a Israel pisi mēteləboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, mēttōpos gati tia len nahai balbal avil aGot togol tomaur dan nēmatan, len nahəsən, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nēboŋ toke tovi, “ ‘nəvat gamit mēttōvi vanuan na-um-im-an mēttōmētahuni;

gai egəm vi vat sua ŋai bēləboi biŋol naim bihav mai binor.*”

¹² AYesu ŋai ikad nēdaŋan hən bilav kuv nēvanuan gail dan nēsaan salito. Husur səkad nēhes ideh am len navile a pan, səkad nēhes ideh am aGot tolav mai nēvanuan gail toləboi bilav kuv gadito dan nēpanismen hən nēsaan sadito.”

¹³ Nēboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumad-haləboii ke arsaəkul mai arovi vanuan hum nēvanuan ləsəkad namitisau. Luŋaŋ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō. ¹⁴ Be husur lotoris aulumān tomaur toil tēban gəlaru, ləsələboi ləbikel natideh. ¹⁵ ŋa lukel mai gəlaru ke arevivilē, bathut luke lihōl husur gəlaru. ¹⁶ Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nēvanuan gail pisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nēdaŋan savi səlaru. Datsaləboi datbike savisi. ¹⁷ Be hən biŋol ke satevivilē len nēvanuan gail pisi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan am len nahəsən aYesu.”

¹⁸ Nēboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan tətās am len nahəsən aYesu. ¹⁹ Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunisian siGot ke namrigol nəsə aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰ Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsə namrtorisi mai səsəloŋ həni.”

²¹ Beti lukel mai gəlaru tətās ke arbiisor len nahəsən aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsəb nāpīsal ideh hən ləbipansēm gəlaru bathut nēvanuan gail pisi loputsan nahəsən aGot husur nəsə tovisi. ²² Husur atenan, narian tosa a mō be tomaur husur namerikel, nēdaŋ han tosəhor 40.

Nēvanuan nadəlōmian gail lusor tuv

²³ Nēboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nēvanuan səlār gail. Ale arukel ur nəsə abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele. ²⁴ Nēboŋ nēvanuan nadəlōmian lotosəsəloŋ həni, len nənauan sua luŋon hən ləbikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit pisi, gaiug māu gugol nēmav mai navile a pan, nətās mai natit pisi lotopat.* ²⁵ Gaiug māu gusor, len aNunum gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nēvanuan nauman sam, ke,

“ ‘Imab naluvoh hən nēvanuan naut tiltile gail nəlolit ipanŋaŋ?

Imab nēvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemī siNasub aGot?

Lusor utaut sobuer.

²⁶ Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nēbalan, alat lotoil a mō hən nēvanuan gail luŋon

hən ləbibal mai Nasub aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.*”

²⁷ Len nabiltivilē egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruŋonŋon mai alat ləsavi Ju mai alat a Israel hən ləbēmətahun nēvanuan nauman sam gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.* ²⁸ Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur nəsə ŋai gotonau utaut həni, nəsə gotonau koti sutuai tia. ²⁹ Nasub aGot, bunus nasoran salit ke lipansēm ginamito beti, ale gilav na-il-ḅuri-an mai ginamit namtovi slev sam gail, hən namtbikel ur nasoruan sam. ³⁰ Nēboŋ

* **4:11:** Psa 118.22 * **4:24:** Exo 20.11; Psa 146.6 * **4:26:** Psa 2.1-2 * **4:27:** Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

namtbikel uri, gigol nəvanuan gail ləbɪmaur mai gigol namerikel ləbɛmanɲman len gail. Natgalenan ləbɛvisi, dereh levisi len nahəsən nəvanuan nauman sam̄ gotosəvati, aYesu.”

³¹ Nəbɔŋ lotosor tuʋ tonɔŋ, naut lotobonbɔn lan ekurkur; ale galit pisi lopul hən aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-buri-an.

Nəvanuan nadələmian gail luβon len nəsa lotokade

³² Nəvanuan nadələmian gail pisi luβon, len nənauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ɲai, be natit pisi losum̄an salito.*

³³ Len nabiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito. ³⁴ Husur səkad ideh len galito tom̄idol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loɲur hən gail ale lulav nəvat ³⁵ hən ləberin̄i bathurien ahai pispisul gail. Ale loɲəpəhun nəvat hən bevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

³⁶ Ikad avan sua, nahəsən aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”). ³⁷ AParnapas eɲur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən torin̄i bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

¹ Naulum̄an sual am, nahəsən aAnanias mai asoan nahəsən aSafira aroɲur hən nahudhutan. ² Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar pisi arudaŋ. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən berin̄i bathurien ahai pispisul gail, be səlav pisi. ³ Ale aPita ike, “Ananias, imabe nələm̄ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? ⁴ Nətan gotoɲur hən evi nətan esam̄ ɲau? Ale nəbɔŋ gotoɲur hən tonɔŋ nəvat ipat len navələm̄ ɲau? Nələm̄ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ɲai, gogəras aGot!”

⁵ Nəbɔŋ aAnanias tosəsələŋ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit pisi lotosəsələŋ hən nəsa tovisi lomətahw habat. ⁶ Beti nəmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷ Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eβis, avil saləboi nəsa tovisi. ⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəɲur hən imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹ ɲa aPita ikel maii ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe?” Geris, alat lototavun asoam̄ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ɲai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, səbi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu pisi lomətahw, galit mai alat lotosəsələŋ hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isoβur lumaur

¹² Len navələn ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit pisi lotokad nadələmian luβonbɔn akis len navərada siSolomon. ¹³ Bathu namətəhwan, avan ideh am sətəh mai galito. Be nəvanuan gail loputsan galit len nənauan salito. ¹⁴ Be akis alat lotokad nadələmian len Nasub lusəβəβur am, Lalum̄an isoβur mai latpəhəvut isoβur. ¹⁵ Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametp̄isal, lorin̄ galito lupat len nəməl o nəbateh hən ke nəm̄ol hePita tibar galevis nəbɔŋ toɲot van.

* 4:32: Uman 2.44-45

16 Nəvanuan lusobur logəm dan navile gail pəpadəŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotomasah, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit pisi lumaur.

Anjel esəŋav hən nabopita hən naim bəbaŋis

17 Imaienan, abiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutabulol bulos ahai pispisul gail. 18 Luthat gat galito ale lorin galito len naim bəbaŋis. 19 Avil len nalenmariug enan anjel siNasub esəŋav hən nabopita hən naim bəbaŋis ale esəhar galit vivile. Ike, 20 “Mitivan, məteil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur pīs nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” 21 Dudulan somilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot sumān anjel tokel mai galito, ale lotubat vusan nəvanuan gail.

Nəboŋ abiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləbībōnōn, galit pisi lotobətah len nəbōnōnan silat lotoil a mō len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləbəsəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaŋis gəmai. 22 Be nəvanuan nauman galenan ləsəsab galit len naim bəbaŋis ŋa lotalmam, lukel uri ke, 23 “Namtusabi ke naim bəbaŋis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol həni, loil vivile len nabopita gail, be nəboŋ namttosəŋav hən gail, naut eḃḃesw.” 24 Nəboŋ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis mai abiltihai tutumav gail lotosəsəloŋ hən na-kel-ur-an enan, nənanauan salit ebutbutut. Lunau masuḃ hən ke timabe. 25 Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii məttorin galit len naim bəbaŋis, galito saltoil len naim siGot, loḃusan nəvanuan gail!” 26 Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləbəsəhar ahai pispisul gail. Losəhar mədau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

27 Nəboŋ lotosəhar galit tonəŋ, lugol loil len nəhōn nəSanhitrin ale abiltihai tutumav eus galit 28 ke, “Namtukai tas gamito ke samtepusan len nahəsənan. Be məteris! Mətugol ale a Jerusalem lopul hən nəpusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

29 APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. 30 AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoḃabuni, tahətah həni len nəhai.*

31 Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a mō hən nəvanuan pisi mai eləboi bilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu bigol gidat a Israel datbipair dan nəsaan sidato ale hən berubat nəsaan galen dan gidato. 32 Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol həni mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

33 Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuḃ, luke letubun aPita galito.

34 Be naFarisi sua, nahəsən aKamaliel, ahai pusan hən nalo, nəvanuan pisi lotoputsani len nənanauan salito, ile məhat, isor idan ke ahai pispisul galit lithō vivile kəkereh bai. 35 Nəboŋ lotovivile tonəŋ ikel pūli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, mətebunus tivoi nəsa məttoke mətbigole hən alatenan. 36 Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alalumān lovi 400 luthat maii. Be alat a Rom luḃabuni ale alat lotohusuri lopəpəhw ŋa ləsagol natideh. 37 Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən nəpuruŋan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləbəhusuri, ḃal mai alat a Rom. Gai am luḃabuni, ale ahai susur

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

san gail, loþeþehw. ³⁸ Imagenan, nukele hæn gamito ke, mititoh a tut dan galito, riŋ galit livan, husur næ-nau-utaut-an salit mai næsa læþigole þevi sinævanuan, dereh lehisi soþuer surñan alaruenan. ³⁹ Be þevi siGot, mætedædas mæþemædas galito; dereh mitisaþi ke mættobal mai aGot.” ⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokætkæta kækol hæn naim siGot lobilas galito, beti lukele hæn galito ke salisor len nahæsan aYesu, ale lorin galit luvan. ⁴¹ Næboŋ ahai pispisul lotorin næSanhitrin, lukemkem husur aGot idam hæn ke lotolæŋon tosa mōs næhes enan. ⁴² Ale len næboŋ þisi len naholævat todar vis naim siGot loþusan, ale loþusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Læsanonŋ hæn nakelean enan.

6

Lorin nævanuan emælevru hæn læbekætkæta tæban næbatunau pæhaŋut gail

¹ Len næboŋ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadælomian, lusosþoþur am. Ale naŋu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru læsapæþehun næhanian sanor len næbatunau pæhaŋut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul toseŋavur pisan toru lokis nævanuan nadælomian þisi logæm bonþon beti luke, “Sanor hæn ginamit namtþerinŋ gabulan na-kel-uri-an hæn nasoruan siGot hæn namtþepæþehun næhanian. ³ Bathudud gail mitilekis hæn temælevru len gamit lotopul hæn aNunun aGot mai namitisau hæn næmauran tonor. Ale dereh namterinŋ galit hæn læþigol nauman egai. ⁴ Ale ginamit dereh namtþidanŋ len na-sor-tuŋ-an mai na-kel-uri-an hæn nasoruan siGot.”

⁵ Galit þisi lohæhaŋur hæn nænauan sihai pispisul gail. Lulekis hæn aSteven, aulumnan sua topul hæn nadælomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hæn aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togæm vi Ju. ⁶ Naluŋoh losæhar galit gæm hæn ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuŋ mōs galit lotomælevru, lorinŋ navælalito len nækadulito hæn læþigol nauman enan.

⁷ Na nasoruan siGot husur aYesu iperperŋan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasoburan halito evi mæhat tutut, ale ahai tutumav isobur lugol husur næsa naþusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuŋ hæn navoian mai nædanŋan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel tæban nævanuan gail. Lumaŋmaŋ len namerikel galenan ale nædanŋan siGot imasil len gail. ⁹ Be nævanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hæn naluŋoh sua lokisi hæn Naim Næbonþonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor bæbal mai aSteven. ¹⁰ Be næboŋ tosor, aNunun aGot eviol hæn namitisau hæn næmauran tonor mai, gol ke lodædas læbisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nævanuan galevis hæn læbisor tas aSteven ke, “Namtosæselonŋ hæn atenan tosor mædas aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nævanuan gail nælolit ipaŋpaŋ, galit mai alat lotoil a mō hæn galito mai ahai þusan gail hæn nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len næhon næSanhitrin. ¹³ Ale losæhar nævanuan galevis vi rivuh hæn læbeliblibonŋ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosæselonŋ hæn toke aYesu ta Nasaret egai dereh tigol naut egai

* 6:9: Friman lovi alat lotovi slev a mō be læsavi slev am.

timasirsir ale tegəgel hən nəvide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.”¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm surñan nəhon anjel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti abiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətesəsədarin! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aAraham nəboŋ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Gerin naut egai, naut matmat sam, mai nəbathudud sam, ale gevi lan naut nəbesəhar gaiug vi lan.’* ⁴ Imagenan aAraham erin naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei.

Nəboŋ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttohtoh lan.* ⁵ Len nəboŋ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən bevi naut matmat san; səlav nəməpirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboŋ enan aAraham səkad anatun. ⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sam gail lotohusur gaiug dereh levi metbos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau bevi 400.’

⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sam lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sam dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’*

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulurñan san gail hən bevusani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus alsak, anatun len nəboŋ san toməlvətor, ale alsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.*

⁹ “Anatun aJakop galenan lutabulol bulos aValito, aJosef, ŋa loŋur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,* ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuv-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kin len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihabəlan aJosef.* ¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kənaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.* ¹² Nəboŋ aJakop tosəsəloŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai avan gail ke gai tovi aValito, husur ləsəkəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəsəloŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.* ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbəgəmai; lovi 75 pisi.* ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.* ¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nəbur aAraham toŋur kuvi dan anatun aHamor gail.”*

* **7:3:** Gen 12.1 * **7:4:** Gen 11.31, 12.4-5 * **7:7:** Gen 15.13-14; Exo 3.12 * **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuv hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32

17 Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot biŋol nəsa tokel gati mai aAraham, nasəburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat. 18 Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.† 19 Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Iŋol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke lerin gaḅulan amas salito hən ləḅimat.* 20 Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhaḅur həni. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nəhəbati totor han.* 21 Beti nəboŋ artorinji vivile, anatvavin aFero isabi, ipati van vahisi suŋan tovi anatan.* 22 Ahai ḅusan gail lotovi uleIjip loḅusan aMoses hən naləboian piŋi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

23 “Nəboŋ nədaŋ hiMoses tovi 40, ike tivan hən ḅeris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. 24 Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. 25 AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən ḅilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsaləboii. 26 Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artoḅal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərovi larmiḅan; imabe mərəḅal maiegai?’ 27 Be atenan togol tosa hən toŋon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase iŋol gaiug gotoil a mō, hən gəḅikel ke namtunor o namtsanor?’ 28 Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ 29 Nəboŋ aMoses tosəsəloŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametḅos, ilah, ikad anatan uluŋan eru.

30 “Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaŋ wunwun len naut masmas toḅəḅesw, pəpadaŋ hən nəḅiltiḅehuh Sinai. 31 Nəboŋ aMoses torisi, imanmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən ḅəkəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuḅ aGot toke: 32 ‘Ginau novi Got setəmaŋ gail ta sutuai, aGot siAraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətəhun ḅəkəta husur emətəhw masuḅ.

33 “Beti Nasuḅ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut saŋ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. 34 Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ŋa noŋəm hən nəḅilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”†

35 ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətəhun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase iŋol gaiug gotoil a mō, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot māu esəvat atenan hən ḅeil a mō hən galito ale hən ḅilav kuv galito. Len nəḅuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.* 36 AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toḅəḅesw len nasihau tovi 40 am, iŋol namerikel lotomaŋmaŋ len gail, namerikel galen lugol nədaŋan siGot iparḅar.*

37 “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito suŋan ginau tile məhat dan gamit balai.’* 38 AMoses enan itoh mai galito nəboŋ lotoḅon len naut masmas toḅəḅesw, itoh mai aŋel tosor maii len nəḅiltiḅehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ḅilavi mai gidato.*

† 7:18: Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * 7:19: Exo 1.10-11, 22 * 7:20: Exo 2.2 * 7:21: Exo 2.3-10 † 7:34: Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * 7:35: Exo 2.14 * 7:36: Exo 12.41, 14.21; Num 14.33 * 7:37: Deu 18.15, 18 * 7:38: Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33

39 “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətəhun ləbēhusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* 40 Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail mōs gidato hən ləbēil a mō hən gidato. Be aMoses enan tosəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’* 41 Ale len nəboŋ enan lugol nəlablab sua hun natuhbuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhəvur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.* 42 Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gaḅulan galit hən ləbīlotu hən nəyal, nahəbati mai naməso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləbulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan len nasihau tovi 40 len naut masmas be mətəsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!

43 Ao, mətəburuŋ naim nətəpōlen sinagot Molek, mətupati mai nəlablab hən naməso siRefan, nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən mətəbīlotu hən gəlaru.

Imaganen dereh nigol gamit mətəməsev vi tut sua səhor naut a Pabilon.’ ”*

44 ASteven isor am ke, “Len naut masmas toḅəbesv atəmadit gail ta sutuai lukad naim nətəpōlen siGot togol natohan siGot mai galito toḅarpar. Ləum həni sumān aGot tokele mai aMoses, ale epitoḅ hən nəpłan aMoses torisi tia len nabiltivəhuh Sinai.* 45 Beti galito lupati gəmai nəboŋ aJosua toil a mō hən galito. Lupati nəboŋ lotolav nətan simetḅos gail aGot toht galit dani mōs atəmadit gail. Ale ipat magenan van vəbar nəboŋ siTevit.* 46 AGot ehəhəvur həni, ale aTevit eus aGot hən ḅeum hən naim natohtohan mōs aGot siJakop.*

47 Be aSolomon boh eum hən naim enan.*

48 “Wake aGot toyalal buni satohto len naim nəvanuan gail lotoum həni. Esumān Nasuḅ aGot tokele len naburuŋ ahai kelkel ur toke:

49 “ ‘Novi kiŋ, nəmav ehun nabiltihai bətbətah sagw ale navile a pan ehun nakes kəmas notoriŋ nariegw lan.

Mətələboi mətḅeum hən naim tomabe sagw?

O naut tomabe hən nəbiŋavŋav lan?

50 Aoa! mətəodədas mətḅigole husur ke ginau səḅogw ŋai nugol natgalen piŋi.’ ”*

51 Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nəkadumit ihaihai masuḅ. Nələmit imabe? Nədariŋgamit eḅulbulol! Mətəpitoḅ hən atəmamit gail ta sutuai. § Mətəmətəhun aNunun aGot akis! 52 Mətunau təlmam hən ahai kelkel ur ideh atəmamit gail ləsamədasi a? Ao, lomədās galit van van van vagol nəmatan hən alat lotopəhav utaut hən nagəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mətumadhariŋi len navəlan aenemi san gail gol ke lutahətah həni imat! ”**

53 Gamito mətukad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mətəsgol husur nəsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

* 7:39: Num 14.3 * 7:40: Exo 32.1, 23 * 7:41: Exo 32.2-6 * 7:43: Amo 5.25-27 * 7:44: Exo 25.9, 40 * 7:45: Jos 3.14-17 * 7:46: 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * 7:47: 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * 7:50: Isa 66.1-2 § 7:51: Len nasoran ta Kris ike nələmit mai nədariŋgamit səkad na-tiv-dalusi-an namilen ke nələmit ehum nəlon alat ləsəkad nadələmian len a Got husur ləsəsələŋ husuri, ləsagol husur nəsa tokele. ** 7:52: Hən naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31

⁵⁴ Nəboŋ nəSanhitrin lotosəsəloŋ hən aSteven, nəlolit ipaŋpaŋ masuŋ van lukat buŋbur nariŋolit van həni. ⁵⁵ Be aSteven topul hən aNunun aGot, ekəta haihai vi lan nəmav ale eris namənas siGot mai aYesu toil len nətarhət nəmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Məteris! Nokəta ris nəmav tosəŋav ale aNatun Nəvanuan toil len nətarhət nəmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuŋ, pəon gol nədaraŋalito, mŋur van həni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nəbiltivile, ale tuŋbat hən ləbetuŋvi. Ale alat lotosəsəloŋ həni lorin nahurabat salit gail len narien aSol, nəmantuhmar sua. ⁵⁹ Nəboŋ lototuŋtuŋvi, aSteven isor tuŋ ke, “Nasuŋ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etəŋedur ale ikai habat ke, “Nasuŋ, sagipansəm galit sil nəsaan egai salito.” Nəboŋ tokəmaienan tonon, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idarŋ mai galit lototubun aSteven.

Lupipiahir nəvanuan nadəlomian gail

Tuŋbat len nəboŋ enan nəvanuan gail lomədas tabtab hən alat siYesu len naut aJerusalem. Na galit piŋi lorin naut enan, lugam pəpəhw vi lan naut piŋi len naprovens Jutea mai aSamaria. Be ahai piŋpisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hən aGot lutavun aSteven mai lutanjis habat həni.

³ Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail viŋisusua, ale eliv gargar alalumŋan mai alatpəhaŋut hən ɸerinj galit len naim bəbaŋjis.*

aFilip evi Samaria

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut piŋi lotobari.

⁵ Galit sua, aFilip evi paŋ vi lan nəbiltivile aSamaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluvoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit piŋi losəsəloŋ vahvahir nəsa tokele.

⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakun dan nəvanuan tosobur. Ale nəvanuan isobur lotodədas ləberus mai lotodədas ləbiyar, lumaur.

⁸ Imagenan, len nəbiltivile enan alat aSamaria lohəhaŋur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahəsan aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan piŋi len naut aSamaria lupan lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ ale nəvanuan naməsəl gail mai alat lototibau, galit piŋi losəsəloŋ vahvahir. Ale luke, “Atenan evi Danan siGot lotokisi hən aYalyal.”

¹¹ Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotopaŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalumŋan mai latpəhaŋut. ¹³ ASimon mŋau, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail piŋi, ale ipaŋpaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nəboŋ ahai piŋpisul gail len naut aJerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat aSamaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aŋon van hən galito.

¹⁵ Nəboŋ artobar naut aSamaria, arusor tuŋ mŋos galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsan aYesu ŋai. ¹⁷ Beti aPita mai aŋon arorinj navəlalər len galit viŋisusua, ale aNunun aGot ebiŋ len galito.

¹⁸ Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artorinj navəlalər len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən bəvur nədanan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nədanan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəberinj navəlagw len avan ideh

* 8:3: Uman 22.4-5, 26.9-11

aNunun aGot tebis lan.” ²⁰ APita isor vari ke, “Nəvat sam̄ tibos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəbēvur naviolan siGot hən nəvat! ²¹ Gaiug godədas gəbitah mai ginamito len nauman egai husur nələm̄ sanor len nəhon aGot. ²² Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan sam̄ mai aGot. Gəbigole, hum ma aGot bərubat nənauan enan topat len nələm̄ dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nələm̄ topul hən nə-təbulol-bulosi-an ale nəsaan ibarjis gat gaiug tia.” ²⁴ Na aSimon ike, “Iii! Mirisor tuv van hən Nasub̄ m̄os ginau hən nəsa mərtokele asike b̄visi hən ginau.”

²⁵ Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasub̄, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naḡisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isobur a Samaria.

aFilip mai auleItiopia

²⁶ Boŋ sua aŋel sua siNasub̄ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naḡisal toriŋ naut a Jerusalem vi Kasa, naḡisal tob̄bēs̄w.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naḡisal enan, be esəhoṽut, eris auleItiopia sua tovi sogsog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eṽuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹ Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadarŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadarŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toṽuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goṽuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Neləboi məb həni, asike b̄ikad avan ideh hən b̄isor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən b̄isah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsog eṽuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
sum̄an natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
gai am sator.

³³ Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,
len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi b̄isor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Ebuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etubat len natosian enan ŋai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naḡisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nəwai! Ikad natideh hən b̄ipat kəkol hən nəbaptisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumarŋ vi pan len nəwai ale aFilip ibaptis həni. ³⁹ Nəboŋ artovahut, vəha-sua ŋai aNunun Nasub̄ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboŋ tohusur naḡisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail p̄isi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

aSol ipair, ehusur aYesu (Uman 22.6-16, 26.12-18)

* **8:27:** Sogsog: naulum̄an o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi.

* **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 37 aFilip ike, “Gəbedələmi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptis hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodələmi ke aYesu tovi anatun aGot.”

1 Len nəboŋ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasub. Ikel ke temədas galit hən bigol galit ləbimat. Italtal həni van vaus abiltihai tutumav 2 hən bitos nalobulat van hən naim nabonbonan gail seju len naut a Tamaskus. Ike tisab alalurnan mai alatpəhavut ideh lotohusur napisal siYesu ei hən bibanjis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. 3 Len nəyaran san, nəboŋ togəm pəpadan gən naut a Tamaskus, vəha-sua ŋai namial sua togəm len nəmav ebilasi. 4 Iteh len tan ale esəsəloŋ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?” 5 Ale ike, “Gaiug ase Nasub?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. 6 Be gile məhat, gebis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəbimasgole.” 7 Alat lotoyar maii loil butbut, losəsəloŋ hən nadoldol be ləsaris avan ideh. 8 ASol ile məhat, naut kəmas namətan tosəŋav saris natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. 9 Ale sakəta len nəmariboŋ totor, səhan, samun.

10 Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsan aAnanias. Nasub isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” 11 Beti Nasub ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametpisal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsan aSol, husur ke, gagai isor tuv. 12 Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsan aAnanias togəm, toriŋ navəlan lan hən nakətaan san bətəlmam.” 13 AAnanias isor vari ke, “Nasub, nosəsəloŋ hən nəvanuan isobur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan sam gail a Jerusalem. 14 Ale abiltihai tutumav gail lulav nədanan hən na-il-a-mo-an maii hən bəgəm gegai hən bibanjis gat alat lotokis gaiug Nasub.” 15 Nasub ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən bisor husur ginau mai alat ləsvi Ju mai nakiŋ salit gail mai alat a Israel. 16 Ginau dereh nəvusani hən natit piŋi bigol na-ləŋon-isa-an san mōs ginau.” 17 Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale ebis lan. Eriŋ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasub aYesu tovisi hən gaiug len napisal nəboŋ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən gəbikad nakətaan tətəs ale hən gəbepul hən aNunun aGot.” 18 Vəha-sua ŋai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais. 19 Nəboŋ tohan, idan tətəs.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. 20 Vəha-sua ŋai len naim nabonbonan gail seju, etubat kel uri ke aYesu tovi aNaton aGot. 21 Galit piŋi lotosəsəloŋ həni, lupan, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsenan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən bibanjis gat galito hən bəsəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?” 22 Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur evusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

23 Husur nəmariboŋ tosobur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləbigol aSol bimət, 24 be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalənəyal mai nalenmariug piŋi lokəta bunus nabopita gail hən nabiltivile hən ləbigol aSol bimət. 25 Imaienan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriŋ aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nabiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

26 Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsədəlomi ke tovi ahai susur kitin. 27 Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasub tia ale Nasub isor

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahasan aYesu, namatahwan ebuer. ²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan talmam, van talmam len naut a Jerusalem. Len na-il-buri-an, isor tabtab len nahasan Nasub. ²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev han natosian siGot mai galito, avil lugol risi han bimam. ³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadəlomian lotosəsoləŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut pisi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludan am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusobur am ale lutoh len namatahwan han nəyalalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboŋ aPita toyar tur len naut pisi, ia mədoŋ ben alat siGot lototohto a Litta. ³³ Len naut ei eris avan sua, nahasan aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor. ³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaur gagai. Gile məhat ale volsan namilem.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat. ³⁵ Galit pisi lototoh len navile Litta mai len nabəman Saron loris tomaur ale lupair van han Nasub.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahasan alitea aTapita, lotokisi am han aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis han nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkas niben ale loriŋi len narum a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadan han naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsoləŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artonjiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Ŋa aPita ile məhat, iyar mai gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narum a məhat. Nəbatunau pəhavut pisi loil garu, lutan ale lovusan aPita han nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas tosode tobar tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etəjedur, isor tuv. Ale ipair van han niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəŋav han namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi han beil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van han galito. ⁴² Len naim pisi a Joppa nəvanuan gail losəsoləŋ han natenan tovisi gol ke isobur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasub. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nəmariboŋ isobur len naim seSimon. Simon igol natit gail han nahurhurivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahasan aKornelius, nasenturion sua toil a mo han nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali. ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin han nəpisal siGot mai lomətahw len nəyalalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil han aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasub?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuv-an sam mai naviolan sam van han alat lotopar tite, arohun naviolan han natutumavan van han aGot. Ehəhavur həni. ⁵ Imaienan, gesəvat alalurnan vi

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan.

Joppa hæn læbesæhar tælmam hæn avan sua nahæsan aSimon lotokisi hæn aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hæn nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Næboŋ tovan tonon, aKornelius ekis nævanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokætkæta tæban, tohusur kitin hæn næpîsal siGot. ⁸ Ikel natit pîsi tovisi mai galito, ale esævat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tubliial, len nøyaran salito, logæm pæpadan hæn næbiltivile. Len næboŋ enan aPita epælau vi mæhat len navurun naim topapav hæn bisor tuŋ. ¹⁰ Imalkækat, ike tihan, ale næboŋ lotoutaut hæn næhanian sal, ekæta ðerðer. ¹¹ Eris næmav tosæŋav, natit hun næbiltikaliko, næhau tovat lotobanîs nagilen tovat, evi pan vi lan nêtan. ¹² Epul hæn narivatvat tiltile gail, næmat mai namæhob gail lotokêlah len tan, mai næman namæsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile mæhat, paru bun namæŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuð, sanigole! Næsæhanhan natideh tosa o tokolkol.”* ¹⁵ Nadoldol isor tætas maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶ Tomagenan væha-tor tonon, væha-sua ŋai nækaliko enan evi mæhat vi lan næmav.

¹⁷ Næboŋ aPita tonau masuŋ hæn namilen næsa torisi, alalunian aKornelius tosævat galito, lusað naim seSimon ale loil len nametlækau. ¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahæsan aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹ Næboŋ aPita tonau næsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalunian itor lous kitev gaiug. ²⁰ Gile mæhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosævat galito.” ²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nævanuan mættous kitevi. Imabe? Mætogæm mîos næsa?” ²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mîo hæn nasoltia tovi 100, esævat ginamito. Gai evi naulunian sua tonor; tomætahw len næyaljalan siGot. Alat lotovi Ju pîsi luke ivoi. Aŋel sua siGot ikele hæni ke teus gaiug hæn gæbævi lan naim san hæn ðesæsæloŋ hæn næsa gaiug gæbikele.” ²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hæn læbîtoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale ²⁴ len næboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus næbathudud san mai nabubur san gail hæn læbegæm ðonðon. ²⁵ Næboŋ aPita tobis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etæjedur bathurien aPita, ilotu hæni. ²⁶ Avil aPita elivi vi mæhat ike, “Gile mæhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” ²⁷ Næboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nævanuan lotosobur lotoðonðon ei. ²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mætølæboii tia ke sanor hæn næ-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hæn namtbitah mai o hæn namtðemædoŋ tæban avan ideh savi Ju. Be aGot evusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomætahuni. ²⁹ Imaienan næboŋ gotosævat galit hæn læbesæhar ginau, nogæmai, næsake noðedas næbegæmai. Nuke neus gamito, imabe mættous ginau ke næbegæmai?” ³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi næmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut mæda, nusor tuŋ. Væha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mîo hæn ginau ³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esæsæloŋ hæn na-sor-tuŋ-an sam̄ tia mai inau gat naviolan sam̄ van hæn alat lotopar tite. ³² Imaienan, gesævat alalunian vi Joppa hæn læbesæhar tælmam hæn avan sua nahæsan aSimon lotokisi hæn aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hæn nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’ ³³ Husur enan, væha-sua ŋai nosævat galit hæn læbesæhar gaiug. Sipa len

* 10:14: Lev 11.1-47; Eze 4.14

nagəmaian sam̄. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hən namtbəsəsəloŋ hən natit pisi Nasuḅ tokele tia ke gaiug gəḅikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etuḅat hən ḅisor ike, “Gagai noləḅoi ke tokitin ke naḅide siGot epitoḅ van hən nəvanuan pisi, ideh satile.* ³⁵ Imagenan, nəvanuan naut pisi lototəŋedur van hən aGot mai lotogol nəsa tonor, ehəhaḅur hən ləḅegəm həni. ³⁶ Mətələḅoi napisulan aGot topisul həni van hən alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoui toke, nəvanuan eləḅoi bikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hən nəvanuan tiltile gail pisi. ³⁷ Mətələḅoi nəsa tovishi len naut a Jutea totuḅat a Kalili husur nəbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸ Mətələḅoi am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hən aNunun mai nədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut pisi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobarjīs gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii. ³⁹ Ale ginamit namtoris ləḅoi natit pisi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah həni tomat len nəhai sua, ⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi hən nəvanuan ləḅeləḅoi ləḅerisi. ⁴¹ Nəvanuan pisi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hən namtbikel uri. Nəḅoŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idaŋ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən ḅepəpehun navoian dan nəsaan hən alat lotomat sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail pisi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsən aYesu, nəvanuan gail pisi lotoriŋ nəlolit lan, aGot dereh teruḅat nəsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nəḅoŋ aPita tokəmaienan sal, aNunun aGot eḅis len galit pisi lotosəsəloŋ hən nasoruan. ⁴⁵ Nəvanuan nadələmian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoḅut husur aGot tovr san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləḅoi ke toviol hən aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəloŋ hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləḅibaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito suntan gidato.” ⁴⁸ Nə ikel buni ke libaptais len nahəsən aYesu Kristo. Beti lous aPita hən ḅitoh mai galito hən nəmariboŋ galevis am.

11

APita isor vəsvəsai nəsa tovishi hən gəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadələmian gail len naut a Jutea losəsəloŋ həni ke alat ləsavi Ju am lodələm nasoruan siGot tia. ² Nə nəḅoŋ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuḅ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug goḅis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit pisi tovishi tuḅat len natuḅatan van vəbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nusor tuḅ səḅogw len navile Joppa, ale nokəta ḅerḅer, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobarjīs nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau. ⁶ Nəḅoŋ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəmat mai naməhob gail mai nəman naməsav gail. ⁷ Nəsəsəloŋ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməŋod. Hani!’ ⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsariŋ natideh tosa o tokolkol len nabuŋogw boŋ ideh.’ ⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa

* **10:34:** Deu 10.17 * **10:43:** Isa 53.11 * **11:3:** Len nasoruan ta m̄o, naju gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eḅur kotov nalo seju gail.

aGot togol toveveu.’ ¹⁰ Imagenan vøha-tor, ale natit pisi evi møhat vi lan nø mav. ¹¹ Be mæteris! Alalunian itor, aKornelius tosøvat galito a Sisarea gø m høn ginau, logø m pøpadan høn naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, sininau masu v huser natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotomølevtes lotokad nadølomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namto bis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris anjel sua toil lohoim san toke, ‘Gesøvat galevis vi Joppa høn løbesøhar tøl mam høn aSimon lotokisi høn aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nøbathudud sam dan nəsaa n samito.’ ¹⁵ Nøbo n notosor køkereh n ai, aNunun aGot øbis len galit sunian to bis len gidato len nøbo n ta m o. ¹⁶ Len nøbo n enan nunau gat nəs a Nasu b tokele ke, ‘AJon ibaptais høn nøv anuan gail høn nøwai be aGot dereh tibaptais høn gamito høn aNunun.’* ¹⁷ Imaienan, aGot øviol mai galit naviolan to pito v høn nəs a toviol høn i mai gidato nøbo n dattokad nadølomian len Nasu b aYesu Kristo, ginau ase høn ke nøbeil køkøl høn aGot?’ ¹⁸ Nøbo n lotosəsølø n høn aPita tonø n, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, ‘Imagenan beti, aGot eviol høn napisal mai alat ləsavi Ju tu høn løbipair dan nəsaa n, høn løbikad nømauran.’

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pøpehw dan na-lø n-isa-an husur nømatan siSteven, luvan vøbar naut a Fonia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail n ai. ²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotu bat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit høn na-kel-uri-an tovoi husur Nasu b aYesu. ²¹ Nødan an siNasu b ipat len galito, n a nøv anuan isøbur lodølom napisulan salito ale lupair van høn Nasu b. ²² Na-kel-uri-an høn natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losøvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nøbo n tobar naut enan eris løboii ke aGot toviol kømas høn navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem høn i, igol lolø n øvoi am len nølolito, ikel mai galit ke lida n len Nasu b, leri n kot nølolit len Nasu b, il gøgat lan. ²⁴ AParnapas evi naulunian tovoi, to pul høn aNunun aGot mai nadølomian. Nøv anuan isøbur losəsølø n høn i ale lori n nølolit len Nasu b. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus høn bido n aSol. ²⁶ Nøbo n tosabi, esøhari van vøbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gølaru arubonøn mai alat siYesu, mai arovusan galit isøbur. Len naut a Antiok evi metøkav lotokis ahai susur gail høn naKristen.

²⁷ Len nøbo n enan, ahai kelkel ur galevis lori n naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəs an aAkapus, ile møhat høn bikel ur nəs a aGot tokel mai ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nøbo n aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ Na ahai susur gail lunau koti ke, løbikad nøvat, leviol høn galevis mai nøbathudud nadølomian lototohtoh len naprovens Jutea høn øvi tarhøt salit ei. ³⁰ Imaienan losøvat aParnapas mai aSol høn løbilav naviolan en salito mai alat lotoil a m o len naut a Jerusalem.

12

Anjel sua ilav kuv aPita dan naim bæbanis

* 11:16: Uman 1.5 * 11:19: Uman 8.1-4 * 11:28: Uman 21.10

¹ Len nəboŋ galenan aHerot Akrippa* tovi kiŋ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aŋan aJon hən naβu nəbalan. ³ Nəboŋ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaŋur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləβitah gat aPita am. Igole len nəboŋ gail hən Nəhanan hən nəbəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seju gail. ⁴ Nəboŋ lototah gat aPita tonon, aHerot eriŋi len naim bəbaŋis, natuhluvoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan pisi, nəboŋ Nəhanan hən nəPasova binonj.† ⁵ Na lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaŋis, be alat siYesu lusor tuŋ tabtab van hən aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot bīkot həni, aPita ipat bunbunol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasub evisi, ale namial emial lohoim. Aŋel iŋvas aPita tarhəbən ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuŋ sam, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus sam ale gehusur ginau!” ⁹ Na aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruŋot pəpadarj hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəjav səbōn mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naβisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasub esəvat aŋel san hən bilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit pisi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsən togon aMak. Nəvanuan tosəbur luβon ei hən ləβisor tuŋ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsən aRota egəm hən nabopita hən bəsəsəlonj. ¹⁴ Nəboŋ tosəsəlonj ləboi nadolon aPita, ikemkem masuŋ ŋa igam təlmam, sasəjav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəjav həni, loriŋi, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷ APita eβil hən navəlan ke lemədaŋ, ale isor husur naβisal Nasub togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau səbuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləron isa masuŋ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadoŋian hən aPita səbuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonon, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasub igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, evitvituh mai galito. Beti galito luβon len nənanuan sua hən ləβisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsən aPlastus, idam mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luβal am. Lousi maienan husur loŋur pis nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən nəbōnan, aHerot

* **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhaŋur hən nəboŋ aGot togol ahai a mō gail pisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ‡ **12:6:** Natsen evi nəhau metəlai tokad naβur gail tomarmarikot.

tosun nahurabat tobillbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobonbon ei lukaikai ke, “Nagot sua satosor, savi vanuan.” ²³ Vəha-sua ŋai, aŋel siNasub iŋas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperŋan naut gail am, nəvanuan isobur am losəsəloŋ həni, lorij nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai pusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboŋ lotolotu hən Nasub mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arbigol nauman notokis gəlar həni tia.” ³ ŋa nəboŋ ləsəhan, lotosor tuŋ tonon, lorij navəlalit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltibot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboŋ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nabonbonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboŋ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaŋ naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən bəsəsəloŋ hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsan togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətətal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən naliblibonan mai nagəgərasan, govi anaton natəmat, govi enemi hən natit piŋi tonor. Gugol naŋisal tonor siNasub ihaŋ tabtab, gesib həni ŋais? ¹¹ Gagai Nasub tiŋansem gaiug. Dereh gevi metbesw. Len nəmaribon galevis dereh gedədas gəbəkəta ris nəyal!” Vəha-sua ŋai namətan arumotmot ale itarŋar kitev avan ideh hən bətəgau navəlan hən bəsəhari. ¹² Nəboŋ agavna enan toris nəsa tovisi, ikad nadələmian husur iŋan len naŋusanan husur Nasub.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii lorij naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak erij galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Lorij naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat lobis lohoim len naim nabonbonan seJu ale lobətah. ¹⁵ Nəboŋ navururŋian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon, alat lotoil a mō len naim nabonbonan seJu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətəbikad nasoruan bigol namtbələon bivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ ŋa aPol eil, ebil hən navəlan ke lemədau ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətəsvi Ju be mətətomətəh len nəyalalan siGot, mətəsəloŋ hən ginau!

* **13:1:** Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** AHerot egai evi aHerot Antipas anaton aHerot toyalyal.

17 AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusobur masuṽ nəboṽ lototohtoh hum nametḅos gail len naut a Ijip. Len nədanjan san totibau esəhar galit dan naut enan.* 18 Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* 19 Beti iḅal səhor piṣ naluṽoh lotoməlevru hən nametḅos len naut a Kenaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail* 20 Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mo hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* 21 Beti nəvanuan gail lousi hən nakin, ṽa aGot itabtabuh len aSol, anatan aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kin nasihau tovi 40.* 22 Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kin salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatan aJesse, evi nauluṽan notoləmas buni; gai dereh tigol natit piṣi notoləḅoni.’* 23 Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mo, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsən aYesu. 24 A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel piṣi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* 25 Nəboṽ nauman siJon pəpadan hən tonon aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavı atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ṽai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.’*

26 “Bathudud siAraham mai gamit mətsavi Ju məttomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan. 27 Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mo salito ləsəkəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotovuruṽi len nəSappat piṣi. ṽa lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. 28 Ləsəsəḅ natideh tonor hən ḅimat sile, be naut kəmas natanan, lous aPilate hən ḅigole ḅimat.* 29 Nəboṽ lotogol natit piṣi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, lorinji ipat len nəburhuvat tovi ḅurhes.* 30 Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, 31 ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, lorisi len nəmaribon tosobur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəlon hən tokele.

32 “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, 33 igol isarpoh mos gidato, anatulito. Igole nəboṽ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Suruṽan aTevit toṽosi len nəḅe na-vəharu-an ke,

“ ‘Gaiug govi aNatugw uluṽan,

daməḅai ginau nogəm vi Təmaṽ.’*

34 AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike ḅiḅos nətan. Imaianan aGot ekəmaiegai ke,

“ ‘Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.’*

35 ṽa len nəḅe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədaṽ hən Nəvanuan Saṽ ḅiḅos nətan.’*

* 13:17: Exo 1.7, 12.51 * 13:18: Num 14.34; Deu 1.31 * 13:19: Deu 7.1; Jos 14.1 * 13:20: Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * 13:21: 1Sam 8.5, 19, 10.21 * 13:22: 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * 13:24: Mak 1.4; Luk 3.3 * 13:25: Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27 * 13:28: Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * 13:29: Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * 13:31: Uman 1.3 * 13:33: Psa 2.7 * 13:34: Isa 55.3 * 13:35: Psa 16.10

³⁶ Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iḃos nətan. ³⁷ Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan saḃos nətan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mətḃeləḃoi ke, len aYesu, aGot eləḃoi ḃerubat nəsaan samito. ³⁹ AGot eriŋ ke nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas ḃeriŋ ke avan ideh tonor len nəhon aGot. ⁴⁰ Mətələləgau hən ke nəsa aḃai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “ ‘Məteris, gamit məttosor viles ginau,
mitip̄aŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito,
ale asike mətodəlomi ke tokitin,

naut kəmas avan ideh ḃikel husuri mai gamito.’ ”*

⁴² Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arḃisor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon. ⁴³ Nəboŋ nəḃonan tonəŋ mai lotopəpəhw, naJu tosoḃur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohusur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke leriŋ nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSappat togon pəpadaŋ galit p̄isi len nabiltivile enan luḃonḃon hən ləḃesəsəloŋ hən nasoruan siNasub̄. ⁴⁵ Nəboŋ alat lotoil a m̄o hən naJu gail lotoris naluḃoh, lutaḃulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədas nahəsən. ⁴⁶ Beti namətahwan eḃuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut məttomətahuni, gamit mətugol imasil ke mətsanor hən mətḃikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namrəriŋ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. ⁴⁷ Husur Nasub̄ aGot ikele hən ginamit tia ke, “ ‘Ginau nugol gaiug govi nam̄ial m̄os alat ləsavi Ju,

hən gəḃikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan p̄isi len navile a pan kavkav.’ ”*

⁴⁸ Nəboŋ alat ləsavi Ju lotosəsəloŋ hən natgalenan, lohəhəvur ale lusul suh nasoruan siNasub̄. Galit p̄isi aGot totabtabuh len galit hən ləḃimaaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. ⁴⁹ Nasoruan siNasub̄ iperŋan naut p̄isi lotodar vis naut enan. ⁵⁰ Avil alatpəhəvut lotov̄at nəhes lotolotu hən aGot, mai alalum̄an lotoil a m̄o len nabiltivile enan, naJu gail lugol ke lotomətahun aPol mai aParnapas. Ale lomədas tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito. ⁵¹ Na gəlaru arudardar hən narielaru hən nəmasiav naut enan ḃimakuv hən ḃimasil ke aGot tomətahun galito, dereh tipansəm galito. † Beti arovi Ikonium. ⁵² Ale aḃai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

14

APol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nəḃonḃonan seJu hum navide səlaru. Nasoruan səlaru igol isoḃur lukad nadəlomian, naJu galit mai alat a Kr̄is. ² Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlolit epəŋas nəvanuan nadəlomian gail. ³ Imaienan aPol mai aParnapas arutoh eḃəlav ei. Arsamətahw, arusor m̄os Nasub̄. Ale Nasub̄ igol p̄arḃar həni ke, napisulan

* **13:41:** Hab 1.5 * **13:47:** Isa 42.6, 49.6 † **13:51:** AGot igol imagenan husur galit lomətahun nasoruan husur aYesu.

artokele husur navoian toviol kēmas hēni ekitin, bathut len nēdaŋan san arolōboi arbigol namerikel gail. ⁴ Alat lototoh len navile enan lōpōpēhw. Galevis lohusur nēnauan seju gail, galevis lohusur naŋpusanan sihai pispisul eru enan.

⁵ Alat lēsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mō hēn galito, lusor utaut hēni ke, lemēdas gēlaru ale letubun gēlaru. ⁶ Nēboŋ artolōboii ke bīmaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷ Len nēyaran sēlaru pēpadaŋ hēn nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nēvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobētah, narien gēlar pīsi arugau. Nēboŋ lotopasi, imaienan tia. Gai sēyar boŋ ideh. ⁹ Atenan esēsēlōŋ hēn aPol nēboŋ tosor. APol ekōta van hēni ale eris lēboii ke tokad nadēlōmian hēn bīmaur. ¹⁰ APol ikai habat van hēni ke, “Gile mēhat len nariem! Geil!” Ale aten emēlah vi mēhat, etubāt yar.

¹¹ Nēboŋ naluŋoh lotoris nēsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logēm vi pan hēn gidato, logēm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hēn aSeus mai aPol hēn aHermes husur aPol tokel ur nasoruan. * ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hēn nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esēhar nabuluk ulumtan gail lotowan nahorasal van hēn nametlēkau hēn nabiltivile, husur gai mai naluŋoh luke letutumav van hēn gēlaru.

¹⁴ Avil nēboŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosēsēlōŋ hēn natenan, arutar nahurabat sēlaru, arōmūr van hēn naluŋoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumtan, imabe mētugol nategai? Namrovi vanuan ŋai sumtan gamito. Namrogēm hēn namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hēn mētōpāir dan natgaleg lotodēdas lēbevi tarhēt samito, van hēn aGot tovi nēkadun nēmauran. Gai igol nēmav mai nētan mai nētas mai natit pīsi lotosuh len gail. * ¹⁶ Sutuai tia idam hēni ke naluŋoh hēn nēvanuan tiltile gail lotohusur naŋpīsal salit vīsusua. ¹⁷ Naut kēmas natenan, igol nēvanuan pīsi lolōboi lēberis lēboi gai len navoian togole. Eviol hēn naus togēm len nēmav, eviol hēn nēhanian tovan len nēboŋ han; igol ke mētōpūl hēn nēhanian mai nēlōmit tōpūl hēn nakemkeman.” ¹⁸ Be naut kēmas artokēmaienan, arusabi ke idan hēn arbigol ke lēbesib hēn natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nēboŋ tile naJu galevis logēm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hēn nēnauan sinaluŋoh van hēn galito. Lotuŋ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nēboŋ ahai susur gail lotobon il garu hēn aPol, ile mēhat, iyar tēlmam van hēn nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas arorin naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotēlmam vi Antiok a Siria

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusōbur logēm vi hai susur siYesu gail. Beti arotēlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol lolōŋon ivoi am len nēlolito hēn lēbeil gēgat len nadēlōmian. Aruke, “Datimasdan bur na-lōŋon-isa-an tosōbur hēn datbēbis len natohan pipihabēlan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaŋut galevis hēn lēbeil a mō hēn alat siYesu len naut vīsusua. Arusor tuŋ, arshēhan, ale arorin galit len navēlan Nasub, gai lotorin nēlolit lan.

* **14:12:** ASeus eil a mō hēn nagot pīsi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Arorin nabiltivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorin gəlaru len navəlan aGot mōs nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbībənbon, ale arukel ur mai galit natit pisi aGot togole len nəbonan səlaru maii. Arukel husur nəpīsal aGot togole hən bəsəŋav hən nabopita hən nadələmian mōs alat ləsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loʋusan nəvanuan nadələmian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito məttovi lalumən, hum navide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas arusor tas nəpusanan salito ale arusor bəlbəlav mai galito. Nə alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləbevi Jerusalem hən ləbisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō hən alat siYesu husur nəpusanan enan. ³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadələmian gail lukemkem masuʋ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit pisi aGot togole len nəbonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadələmian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidan mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luḅənbon hən ləbisor husur nətenan. ⁷ Nəboŋ lotosor bəlbəlav sil naten tobəlav, aPita ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətələboii ke len nəboŋ ta mō aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbəsəsəlon hən ale dələmi.* ⁸ AGot tələboi nəlon nəvanuan pisi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito sunan toviol hən mai gidat dattovi Ju.* ⁹ AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadələmian salito igol nəlolit iveveu. ¹⁰ Imabe mətsədəm hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipənən a? Imabe mətorin na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədəs datbėvusi? ¹¹ Satimaien! Datələboii ke len navoian aYesu toviol kəmas hən mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Epitoʋ hən alatenan ləsavi Ju.”

¹² Galit pisi len nəbonbonan ləsasor, losəsəlon nəboŋ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole hən alat ləsavi Ju. ¹³ Nəboŋ artosor tonon, aJemes isor ike, “Mətesəsəlon hən ginau. ¹⁴ Mitinau gat nəboŋ aSimon* tosor vəsəvai mai gidato, nəpīsal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən bīlav dan galito naluʋoh sua hən ləbevi esan səbon.* ¹⁵ Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

* **15:1:** Lev 12.3 * **15:7:** Uman 10.1-43 * **15:8:** Uman 2.4, 10.44 * **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naurumən sua nəi, aYesu tokisi hən aPita. * **15:14:** Uman 11.1-18

16 “ Len nəbɔŋ enan dereh netəlmam
ale neum təlmam hən naim nətəpɔlen siTevit
tomaruŋruŋ,

nəsa tomətartar dereh neum təlmam həni
ale nigole tehun ta nŋo,
nəpasusan siTevit dereh tɛgəm vi kiŋ tətəs.

17-18 Imaienan galit pisi am,
nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,
dereh leusus kitev ginau hən ləbələboi ginau.

Nasub aGot togol ke,
nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia,
gai ekəmaienan.’ ”*

19 AJemes isor am ke, “Noriŋi timaiegai ke: sadatigol tidarŋ hən alat ləsavi
Ju lotopair van hən aGot. 20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit b̄ike,
salihan naməŋɔd lototutumav həni van hən nəlablab ideh, saligol naitian
tosa,† salihan naməŋɔd lotobaŋis bun navədolon mai salihan o mun nəda.*
21 Husur ta sutuai lukel ur nəsa aMoses totesi len navile pisi mai loʋuruŋi
len naim nəbɔnɔnan seju gail len nəSappat pisi.”

Nalobulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

22 Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a nŋo mai alat siYesu pisi, lusor sabi
ke litabtabuh len galit galevis hən ləbəsəvat galito vi Antiok mai aPol mai
aParnapas. Losəvat galit eru artoil a nŋo hən alat siYesu ei. Nahəsalaru ajutas
(lokisi hən aParsappas) mai aSilas. 23 Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a nŋo mai alat siYesu, namtutos
nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətsavi Ju len naut
a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

24 Namtosəsəlon həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nə-
dam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit
ebutbutut husur nəsa lotokele. 25 Imaienan ginamit pisi namtusor sabi
ke namtitabtabuh len naulumian galevis hən namtbəsəvat galito van
hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru,

26 artodam hən nəmauran səlaru mɔs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

27 Imagenan namtosəvat ajutas mai aSilas hən gəlar arbikel natgalegai mai
gamito toʋitoʋ hən namttotosi. 28 ANunun aGot mai ginamito namtukad
nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an tomələs habat,
avil nalo galegai tovis ŋai ke: 29 Samtihan naməŋɔd lototutumav həni
van hən nəlablab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməŋɔd lotobaŋis bun
navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbəhusur nə-kai-tasi-an galenan,
mitigol nəsa tovoi. Enan ŋai, pelan.

30 Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəbɔŋ lotobar
naut enan, lugol alat siYesu luɔnɔn ale lulav nalobulat mai galito. 31 Nəbɔŋ
nəvanuan gail lotoʋuruŋ nalobulat enan, lukemkem masuʋ husur igol loləŋon
ivoi am len nəlolito. 32 AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor
habat hən arb̄igol alat lotokad nadəlomian ləbələŋon b̄ivoi am len nəlolito mai
ləb̄idan am. 33-34 Nəbɔŋ artotoh len nəmaribɔŋ galevis, nəvanuan nadəlomian
gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arb̄ətəlmam van hən

* 15:17-18: Amo 9.11-12 † 15:20: AGot idam hən naitian mai asoam gotolah kitin mai ŋai. Lev
18.6-23. * 15:20: Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

alat lotosəvat gəlar vi Antiok.† 35 Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isəbur am loṗusan, lukel ur nasoruan siNasub.

aPol mai aParnapas aropəpəhw

36 Husur nəmariboŋ galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile piŋi dartokel ur nasoruan siNasub lan hən darberis alat lotokad nadəlomian ke lumabe.” 37 AParnapas ike tesəhar aJōn lotokisi hən aMak mai gəlaru. 38 Avil aPol idaŋ ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamfilia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.* 39 Arusor bəlbəlabat ṗa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus. 40 Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboŋ aṗai susur gail lotoriŋi len navəlan aGot, eriŋ naut enan. 41 APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaŋ am.

16

aTimoti itah mai aPol mai aSilas

1 APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad aṗai susur sua nahəsən aTimoti, anan evi ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. 2 Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi. 3 APol ike aTimoti titah mai len nəyaran san, ale esəhari hən bətiv dalusi bathut na ju gail lotosuh len naut galenan, husur galit piŋi loləboii ke atəman evi uleKris. 4 Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləbigoṗ husuri, nə-kai-tasi-an aṗai piŋiŋ gail mai alat lotoil a mo len naut a Jerusalem lotodaŋ həni. 5 Imagenan alat siYesu len naut gail ludaŋ am len nadəlomian salito mai loḡəpə lusəbur am len nəmariboŋ viŋisua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

6 Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naṗisəl hən ləbikel ur nasoruan len naprovens Asia. 7 Nəboŋ lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iṗon gol galito. 8 Na luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. 9 Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəp len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ṗiri ke, “Gegəp vi Masetonia hən gəbəvi tarhət sinamito.” 10 Nəboŋ toris na-kəta-risi-an tonəŋ, vəha-sua ṗai eutaut hən namtbəvi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəṗairan van hən aGot seLitia

11 Nəboŋ namttoriŋ naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaṗolis. 12 Namtoriŋ naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum həni vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil a mo len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nəmariboŋ galevis. 13 Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuṗ-an ei, ale namtoṗətah, namtusor mai alatṗəhəvut lotoṗonṗon ei. 14 Ikad aṗəhəvut sua, nahəsən aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəloŋ hən ginamito. Evi toṗtaTiatira toṗur hən nəkaliko toboŋboŋ. Nasub eṗur nəlon hən bəsəsəloŋ husur nəsa aPol tokele. 15 Nəboŋ gai mai alat lototoh mai lotobaptais tonəŋ, eus ginamit ke, “Məṗbisəb səhoti ke notodəlom kitin len Nasub, məteḡəpə hən məṗbitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudaŋ həni.

† 15:33-34: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei. * 15:38: Uman 13.13

aPol mai aSilas len naim bæbanjis

¹⁶ Len nəboŋ sua namtovi lan naut na-sor-tuŋ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa ðevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isoŋbur lan. ¹⁷ Alitenan ehuser aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Lalunŋan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito nəpisał hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.” ¹⁸ Ehişi imagenan len nəboŋ tosoŋbur. Be igol nəlon aPol ipaŋpaŋ, ipair van həni, ikel mai natəmat ke, “Nukele idanŋ mai gaiug len nahəsən aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ŋai imakuv. ¹⁹ Be nəboŋ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas bilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləberinŋ gəlaru len nəhon alat lotoił a mō len nabiltivile. ²⁰ Nəboŋ lotosəhar gəlaru van hən nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-ŋal-taŋtaŋor-an len nabiltivile sidato. Arovi uləJutea, ²¹ ale arukel ur nəvide gail nalo sidat toke sanor hən datbidaŋ həni mai datbehusuri, husur datovi uləRom gail.”

²² Naluŋvoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ŋas gəlaru. ²³ Nəboŋ lotoŋas gəlaru vəha-soŋbur, lubar hən gəlar len naim bæbanjis. Ale lukele hən naulunŋan hən naim bæbanjis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. ²⁴ Igol nəsa lotokele, erinŋ gəlaru len narunŋ lohoim buni ale ibanjis gat narielaru len nəhai.*

²⁵ Tubloh len mariug aPol mai aSilas aruser tuŋ mai arokəkai hən nəŋe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bæbanjis losəsəlonŋ hən gəlaru. ²⁶ Losəhovut, nadu todaŋ ekur hən nəpaudesen hən naim bæbanjis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit pisi lumaruŋ. ²⁷ Nəboŋ naulunŋan hən naim bæbanjis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltibu san hən bisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat pisi datosuh gegai.”

²⁹ Naulunŋan enan eus namial, igam lohoim, ale ipab, etənedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuŋ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəbipanis sil nəsaan sagw?”

³¹ Aruser vari ke, “Gikad nadələomian len Nasuŋ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan sanŋ. Imagenan hən alat lotosuh len naim sanŋ am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuŋ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaŋpuluŋ, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale erinŋ nəhanian a mō hən gəlaru ale gai mai galit pisi lotosuh maii lukemkem masuŋ bathut nadələomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləbıke, “Sah ruŋat alaruenan arivan.”

³⁶ Ale naulunŋan hən naim bæbanjis ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəberuŋat gaməru. Imagenan məroləboi mərberinŋ naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uləRom, lubar hən ginaməru len naim bæbanjis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləbələboii a? Aoa! Ivoi ke galit səbolit nŋau legəm səhar kuv ginaməru.”*

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad nabur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail. * **16:37:** Uman 22.25-29, 23.27

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nēmatsistret gail. Lomətahw nəbōŋ lotosəsəlon hən ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ Nə luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arberin nabiltivile enan. ⁴⁰ Nəbōŋ artorin naim bəbanis, arovi lan naim seLitia, ale nəbōŋ artoris nəvanuan nadələmian gail, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəbōŋ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfipolis mai a Apollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nabonbonan seJu gail. ² Suman navide san, aPol ebis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən beʋusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasləŋon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

⁴ Galit galevis lodələm nəsa aPol tokele ale luβon mai aPol mai aSilas. Isoβur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaʋut lotoil a mō len nabiltivile enan.

⁵ Be naJu ləsadələm nasoruan siPol lutaβulol bulos gəlaru, ale losəhar naulumən galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluʋoh hən ləbiβal taʋtaʋor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Lomur van hən naim sijason hən ləbiβon aPol mai aSilas hən ləbiβat kuv gəlaru vivile van hən naluʋoh.

⁶ Nəbōŋ ləsəsəβ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadələmian gail tile van hən alat lotoil a mō len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut piβi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhəʋur hən lototoh lohoim san. Galit piβi loβur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakin tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəbōŋ naluʋoh mai alat lotoil a mō lotosəsəlon hən natgalenan, lodədarŋabu masuʋ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadələmian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorin galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ŋai nəvanuan nadələmian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəbōŋ artobar naut enan aroβis len naim nabonbonan seJu gail.

¹¹ Len naβoruan salito, alat a Perea lohəhəʋur hən ləβəsəsədarin səhor alat a Tessalonika. Loləŋon masuʋ hən ləβəsəsəlon hən nasoruan. Len nəbōŋ piβi lobunus tas natosian siGot hən ləβisəβi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit luβobur lodələm nasoruan siGot; galevis lotovi toβtaKris lotoʋat nəhes mai auleKris isoβur. ¹³ Be nəbōŋ naJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəlon ləboii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluʋoh, gol nəlol paŋpaŋ mai nabiltidədarŋabuan len navile enan. ¹⁴ Beti vəha-sua ŋai nəvanuan nadələmian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat losəhar aPol luyar mai vəbar naut a Athens ale nəbōŋ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Athens

¹⁶ Nəbōŋ aPol totoh vir gəlaru len naut a Athens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu hən. ¹⁷ Nə isor vahvah len naim nabonbonan mai naJu gail mai alat ləsavi Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len

nəboŋ p̄isi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai p̄usan gail, lotokis galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavyav, gai ike tikel nəsa?” Galevis am luke, “Esum̄an tovi ulum̄an nake-urī-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaienan husur ike ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.) ¹⁹ Na losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.‡ Nəmatistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi nəpusanan veveu gotokel uri. ²⁰ Namtosəsəloŋ hən natgalevis lototile masuŋ ale namtuke namteləboi namilelito.” ²¹ Alat a Atens mai nametbos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəloŋ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuŋ hən nalotuan van hən nagot samit gail. ²³ Husur nəboŋ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit mətlotu hən gail. Ale nusab̄ nəmel tutumayan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsa mətlotu hən be mətosaləboii, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴ AGot togol navile a pan mai natit p̄isi lan, atenan tovi Nasub̄ hən nəmav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail. ²⁵ Mai nəvanuan gail ləsaləboi ləbēvi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səbən eviol mai nəvanuan p̄isi hən nəmauran, nasuŋavŋavan mai natit p̄isi am. § ²⁶ Len nəvanuan esua ŋai igol naluvoh p̄isi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləbitoh len navile a pan kavkav. Ale eriŋ gat nəboŋ hən natohan salito mai naut a im salito. ²⁷ Igol natgalenan hən ləbiyar kitev aGot, mai hum ma ləbitanŋan kitevi ale sabi, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat v̄isusua. ²⁸ Bathut

“ ‘Len gai datukad nəmauran, datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nəbe samito luke, “ ‘Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anaton aGot gail, sadatinau ke esum̄an nəlablab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nəlablab nəvanuan toum hən len namitisau mai nənauan san. ³⁰ A m̄o aGot səpansem alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətanenan. Be len nəboŋ ta daməŋai van, isor idan mai nəvanuan p̄isi len naut p̄isi ke, lipair dan nəsaan salito. ³¹ Bathut aGot ilekis hən nəboŋ tia hən ke, len nanoran gai dereh tikot hən nəvanuan p̄isi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hən b̄ikot hən galito. Ale igol avan enan iparpar nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.”

³² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəloŋ hən gaiug tətəs husur natanen.”

³³ Imagenan aPol eriŋ galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadələmian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaŋut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

* **17:18:** Epikurian gail lodələmi ke, nəmauran ipat m̄os nahəhaŋuran, ale b̄ikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodələmi ke, nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən b̄ekəta təban gai səbən. Lunau ke, got evi natit p̄isi len navile a pan ale nəvanuan p̄isi mai natit p̄isi lopitpitov.

‡ **17:19:** NəAreopakus evi navēhuh sua tokad nahəsən nagot hən nəbalan salito mai lokis nəmatistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am. § **17:25:** Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

¹ Husur nəboŋ enan aPol erin naut a Atens, evi Korint. ² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahasan aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagam a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke lerin naut a Rom. aPol ia ris gəlaru, ³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum ʔonʔon. Galit piŋi losəsoð im nətaʔolen. ⁴ Len nəSəppat piŋi isor vahvah len naim nəbonʔonan seju hən ʔigol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ʔai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKriso, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mədas nahəsan, aPol ekur hən nahurabat san hən ʔimasil ke, aGot sahəhəvur hən galito, ike, “Nəsa ʔevisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”* ⁷ Beti erin naim nəbonʔonan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəbonʔonan seju.* ⁸ AKrispus, toil a mō hən naim nəbonʔonan, ikad nadəlomian len Nasuʔ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoʔur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodələm na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasuʔ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat ʔutʔut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən ʔemədas gaiug hən ʔigol gəʔikad nasənahan, husur nəvanuan isoʔur len nabiltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasiuhau esua mai nahəbati eməlevts, eʔusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luʔon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³ Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləʔilotu hən aGot len naʔide sanor hən nalo.”† ¹⁴ aPol esəŋav hən nabuŋon hən ʔisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. ¹⁵ Avil husur ke nəbathut na-sor-ʔalʔal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit m̄au mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəbevi nəmatsistret hən natgalenan.” ¹⁶ Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. ¹⁷ Beti galit piŋi lutah gat aSostenes toil a mō hən naim nəbonʔonan seju ale luʔvasi a mō hən nakotan, be aKallio sənau masuʔ hən natgalenan.

aPol etəlmam vi Antiok

¹⁸ aPol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudələm nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir piŋi navuruan husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. ¹⁹ Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol erin gəlar ei be gai səʔon eʔis len naim nəbonʔonan seju hən ʔisor levlev mai naJu gail. ²⁰ Nəboŋ lotousi hən ʔitoh kəkereh am, sədam. ²¹ Be nəboŋ tosudələm galito tonon ike, “AGot ʔələŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. ²² Ale nəboŋ tomarin len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. ²³ Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijiə hən ʔigol ahai susur piŋi, ludan am.

AAp̄ollos ikel ur nasoruan siGot

* **18:6:** Uman 13.51 * **18:7:** Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus. † **18:13:** Nalo silat a Rom idam hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol topusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədam həni.

²⁴ NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsan aApollos. Evi naulumian tokad namitisau hən bigol nasoran bihol, ale eləboi bun natosian siGot. ²⁵ Atenan esəsəloj ləboi napisal siNasub tia, ale nəlon idaj hən tosar mai pusan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon njai. ²⁶ Etubat hən nasoran len naim nabonbonan seju, namətahwan ebuer. Be nəboj aPrisilla mai aAkwiła artosəsəloj həni, arusor mai gai səbon, arusor vahvah hən napisal siGot tonor am maii. ²⁷ Nəboj toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləjon ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhəvur hən nagəmaian san. Nəboj tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. ²⁸ Len nəhon nəvanuan pisi, len natosian siGot, isor idaj, vusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

¹ Nəboj aApollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isab ahai susur galevis ei, ² ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboj məttoğəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, bikad aNunun aGot, namtsasəsəloj hən natideh husuri.” ³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” ⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerij nəlolit len ategaii behusuri. AJon isor husur aYesu.”* ⁵ Nəboj lotosəsəloj hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsan Nasub aYesu. ⁶ Ale nəboj aPol torij navəlan gəlar len galit visusua tonon, aNunun aGot ebis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷ Galit pisi lovi 12.

⁸ APol ebis len naim nabonbonan seju ale len nahəbati itor isor ei namətahwan ebuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihəbəlan aGot. ⁹ Be nəboj galevis lotohaihai, ləsədəloji, lotosor isa hən napisal siNasub van hən nabonbonan, aPol erij galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus. ¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit pisi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris pisi, losəsəloj hən nasoruan siNasub.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahan togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboj lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləbehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsan Nasub aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsan aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi ju, nahəsan aSkeva, tokad anatun ulumian toməlvru togol magenan həni. ¹⁵ Avil nəboj lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulumian tokad nanunun nəmargobut eməlah van hən galito, idaj masuṽ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan burlmalma mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboj alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris pisi, lotosəsəloj ləboi natenan, galit pisi lumanman lan ale loputsan nahəsan Nasub aYesu. ¹⁸ Galit lusəbur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis lotogolgol nabehi a

* 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

mō, lusah tuan nalobulat na-golgol-behi-an salit gail, ale lopəjas pisi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaɸur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len nəvide tomagenan aGot eʋusan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusobur am losəsəloŋ hən nasoruan siNasuɓ tobar nəlolit am.

Naluʋoh ibal taʋtaʋor, mədas natit gail

²¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai aAkaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəbivan ei binonŋ nimasvi Rom am.” ²² Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səbon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltibalan tomədas alat lotohusur napisal siNasuɓ. ²⁴ Ikad naulumān sual ei, nahəsən aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isobur mōs alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail luɓonɓon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalumān, mətoləboii ke dattolav nəvat tosoɓur len nabisnis egai. ²⁶ Mətoris ləboii, mətosəsəloŋ ləboii ke, savi geg a Efesus səbon ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isobur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehum nəhes hən nauman sidato bəgəm bisa, mai len nənauan salit pisi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaʋut toyalyal, bəgəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

²⁸ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuɗ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋabuən mai nəlol paŋpaŋ. Naluʋoh lomtur vi lan naut hən nabiltibonɓonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboŋ aPol toke tivan hən bisor mai naluʋoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a mō len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopolisul van həni ke, satevi lan nabiltibonɓonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur nəbonɓonan edədarŋabu, ale isobur ləsələboii ke nəbonɓonan salit mōs nəsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi mō ale galevis len naluʋoh lukel maii hən nəsa bikelə. Beti ebil hən navəlan hən ləbəmədau hən bisor gol gai gabag. ³⁴ Nəboŋ naluʋoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, luɓon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaianen hən nəhaua toru.

³⁵ Nəboŋ aklak hən nabiltivile tosor vəhəh naluʋoh hən ləbəmədau ike, “Lalumān a Efesus, nəvanuan pisi loləboii ke nabiltivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən bikelə natgalenan ləsakitin, mətemədau, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətosəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənahən gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəhaʋut sidato. ³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləbisor mətahun avan ideh, nakotan gail losəŋav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerin nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Mətbələŋon natideh am, datibonɓon tivoi hum nalo tokele, hən datbigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsa tovisi daməŋai, hum ma alat a Rom ləbisor tas gidato husur na-bonɓon-bunoh-an sidato toperhədo, bathut savi mōs natideh.” ⁴¹ Nəboŋ tokəmaianen tononŋ, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəboŋ nəwalan hən nadədarŋabuan enan tonon, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lololəŋon tovoi am len nəlolito, esudələm galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadəlomian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən biwol vi Siria nəboŋ tosəsəloŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an seju lotovi enemi san gail hən ləbəmədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis luth mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhus ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikus mai aTrofimus. ⁵ Alatenan lotovan a mo lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nays lan, namtorin naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmaribon erim. Namtubon tətəs mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmaribon nametəkov hən nawik, namtubon mai nəvanuan nadəlomian gail hən namtbihan bonbon. APol isor van hən galito vəbar tubloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narum a məhat namtubonbon lan, ikad namial isobur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsən aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəŋav. Ale nəboŋ aPol tosorsor van, namətan atenan inoŋ van vəbar ipat burubur, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboŋ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin nəvəlan garu lan, ale ike, “Samtinəu masuŋ həni, imaur tia!” ¹¹ Beti galit pisi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eburi ale luhan bonbon həni. Nəboŋ lotohani tonon, aPol isor tətəs vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləŋon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi mo vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtbəusan aPol ei husur isor utaut maienan hən biyar vi Assos len tan səbon. ¹⁴ Nəboŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Sarŋos ale pelan tətəs am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike bitoh bəbəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma bibar naut a Jerusalem a tahw hən nəboŋ hən naPentikost.

APol esudələm alat lotoil a mo siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mo silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəboŋ lotogəm həni ikel mai galit ke, “Mətoləboi nəvide hən nəmauran sagw len nəboŋ metəkov notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasub. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənau ginau, namətarur sagw isel, be nudan buri naut kəmas natit pisi tosa naJu gail lotogole nəboŋ lotosor utaut hən ləbəmədəs ginau. ²⁰ Nəsətəgau gat natideh bəvi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noŋusan gamito len nəhon nəvanuan pisi mai len naim visusua. ²¹ Nukel puli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair məu dan nəsaan van hən aGot, ale lerin nəlolit məu len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hæn ke, ginau næbevi Jerusalem naut kæmas ke næsalæboi næsa bevisi hæn ginau ei. ²³ Nølæboii ŋai ke, len navile p̄isi notovi lan aNunun aGot ikel nalælægauan mai ginau ke, nævanuan gail dereh lerin ginau len naim bæban̄is mai ligol ginau neləŋon tisa masuŵ.* ²⁴ Avil nunau ke næmauran sagw evi ut kæmas hæn ginau. Nøləŋon ŋai ke nibar nagilen nægaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḅ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoii hæn navoian aGot toviol kæmas hæni.*

²⁵ “Len næyaran sagw, nukel ur natohan pipihabəlan aGot mai gamito, be gagai nolæboii ke asike mətōris næhogw am. ²⁶ Imaienan nukel koti mai gamit ke, len næboŋ daməŋai næsa bevisi hæn gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut næsatəgau gat natideh hæn næbesusuani dan gamito. Nukel naləŋonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Mətelələgau hæn gamito, mətəkətkəta təban navəshəsipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a m̄io hæn alat siGot, aGot toŵur galit hæn nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau nolæboii ke, næboŋ næbivan tia dereh galevis legəm len gamito sum̄an nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəsipsip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hæn nakitinan hæn læbēgəras ahai susur gail, hæn ahai susur gail læbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətəhulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor næsəŋavŋav be nukel nalælægauan tabtab mai gamit v̄isusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-sobsoḅur nutan̄is gamit p̄isi.

³² “Gagai nerin̄ gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san tolæboi ḅigol mətḅidan̄ am mai beviol mai gamit hæn næsa bevi samit balai, gamit məttovi siGot. ³³ Nəsaləŋon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətolæboii ke, noum hæn navəlagw hæn ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* ³⁵ Len natit p̄isi notogole, noŵusani ke datimasum tidan̄ magenan hæn datbevi tarhət silat ləsədan̄. Mitinau gat nasoruan siNasuḅ aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hæn alat lotoviöl səhor alat lotolav naviolan.’”

³⁶ Nəboŋ aPol tosor tonəŋ, etəŋedur, gai mai galit p̄isi ale isor tuŵ. ³⁷ Galit p̄isi lutan̄ habat; lolugum̄ gat aPol, losum̄ nətarhon. ³⁸ Lulolosa masuŵ bathut næsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboŋ namttorin̄ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan hæn namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² Nəboŋ namttosab̄ nəwag wolwol bevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboŋ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədan̄ tite ei. ⁴ Namtusab̄ ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmaribəŋ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵ Nəboŋ namttotoh ei tonəŋ, namtorin̄ naut enan len nəyaran sinamito. Galit p̄isi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarhəvile. Len nabitas ei ginamit p̄isi namtotəjadur, namtsor tuŵ, ⁶ ale namtosudəlam̄ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

* 20:23: Uman 21.4, 11 * 20:24: 2Tim 4.7 * 20:28: 1Pit 5.2 * 20:34: Uman 18.3

⁷ Namtuwol a Tair van vøbar naut a Ptolemas. Len naut enan namtuke, "Ivoi," mai nøvanuan nadølomian gail ale namtutoh mai galito høn nømaribonj esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotomølevru.* ⁹ Gai ikad anavtavin ivat lotovi vensus lotokel ur nəsə aGot tokel mai galito. ¹⁰ Nəbonj namtutoh ei len nømaribonj galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsən aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.* ¹¹ Egəm høn ginamito, ilav nəhau tutuŵ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navəlan pisi həni. Ike, "ANunun aGot ekəmaiegai ke, 'Naulunian nəhau tutuŵ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati høn ləbəriŋi len navəlan alat ləsavi Ju.'" ¹² Nəbonj namttosəlonj høn natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtonjiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, "Mətumabe? Mətutanj, ale nəlogw itanjis habat høn gamito. Be savi nə-banjis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut høn nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsən Nasuŋ aYesu." ¹⁴ Husur namttohisu sōbuer, namtsasor am be namtuke, "Nəsə Nasuŋ toləŋoni məu tevisi." ¹⁵ Husur nəbonj galenan namtoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem. ¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mō tia, ale namtutoh maii.

APol eris əjemes

¹⁷ Nəbonj namttobar naut a Jerusalem, nøvanuan nadølomian gail lohəhəvur høn namttogəmai. ¹⁸ Pelan han namtutah mai aPol høn namtberis əjemes, ale alat lotoil a mō silat siYesu logəmai. ¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi vīsusua aGot togole len alat ləsavi Ju nəbonj aPol toum mōs galito. ²⁰ Alat lotosəlonj høn natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, "Wawa, goris ləbooi ke naJu gail lusobur masuŵ logəm vi vanuan nadølomian gail. Galit pisi loləŋon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losəsəlonj høn na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotovusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur navide seJu gail. ²² Dereh lesəsəlonj høn gotogəmai, ale namtigol nəsə? ²³ Gigol nəsə namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit høn ləbesir nəkadulito. Imagenan nøvanuan pisi dereh leləbooi ke, nəsə lotosəlonj hən husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhət alat ləsavi Ju, namttosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobanjis bun navədolon mai saligol naitian tosa."*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alalunian ale lugol lueveu. Beti ebis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəbonj hən nanonjan hən naveveuan salito, nəbonj ahai tutumav bətutumav hən naviolan mōs galit vīsusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəbonj nəmaribonj tomølevru pəpadan hən tononj, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluvoh kavkav nəlolit ipanjan van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, "UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naulunian tovsusan nøvanuan pisi len naut pisi. Len naŋusanan san isor tas nøvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A

* **21:8:** Uman 6.5, 8.5 * **21:10:** Uman 11.28 * **21:24:** Uman 18.18 * **21:25:** Uman 15.23-29

* **21:26:** 1Kor 9.20

məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai ebiñbiñjal len nəhən aGot.”* 29 (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimus ta Efesus* tia totah mai aPol len nəbiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† 30 Beti nəvanuan len nəbiltivile kavkav, nəlolit ipanpañ, lomur bonbon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ηai nabopita gail lokəkol. 31 Nəboñ lotohisi hən ləðivabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a mō hən nasoltia gail pisi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-bal-tavtavor-an tomədas natit gail. 32 Vəha-sua ηai esəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluvoh. Nəboñ naluvoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a mō, ləsəvas aPol am. 33 Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libanjs gati hən natsen teru. Ale eus naluvoh ke nahəsan ase mai igol nəsa. 34 Galevis len naluvoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur edədas beləboi nəsa tovis bathut nəwalan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail. 35 Nəboñ aPol tobar na-mel-pəlpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nəbiltivil panpañ sinaluvoh. 36 Naluvoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

37 Nəboñ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəbisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a? 38 Be gaiug gəsavi uləjip togol nəbalan mai a Rom a mō, ale tosəhar alalunian lotogolgol nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” 39 APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naulunian hən nəbiltivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəbisor mai nəvanuan galem bai a?” 40 Nəboñ todam hən aPol eil len na-mel-pəlpəlau-an ale ebil hən navəlan van hən naluvoh. Nəboñ naut tobut, isor mai galit len nasoruan seIprou gail ke,**

22

1 “Lalunian, avagw gail mai atəmagw gail, mətəsəsəloñ hən na-sor-golean sagw tokitin.” 2 Nəboñ lotosəsəloñ hən ke tosor len nasoruan seIprou gail, naut ebut habat ale ike, 3 “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nəbiltivile egai. Nəboñ notosəkul, ahai pusan sagw aKamaliel. Len naṣusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləhoñ masuṽ hən notohusur aGot surian gamit pisi daməñai. 4 Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur napisal siNasub, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nubanjs gat alalunian mai alatpəhaṽut, bar hən galit len naim bəbanjs. 5 Abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail loləboi ləbikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav nalobulat napisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəbibanjs gat alat lototoh ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləbipanis.*

* **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsənor hən ləḃebis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ηai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləḃebis vi lan naut gail pəpədan hən naim siGot: Naut silatpəhaṽut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat. * **21:29:** Uman 20.4 † **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7 ‡ **21:31:** Nahəsan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a mō hən nasoltia lotovi 100. ** **21:40:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram. * **22:5:** Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

*APol ikel husur næpairan san dan næsaan
(Uman 9.1-19, 26.12-18)*

⁶ “Nəboŋ notoyar van, pəpadaŋ hən naut a Tamaskus tubliial, vəha-sua ŋai namial togəm len nəmav tomial habat ebilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nosəsəloŋ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasuḅ?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris namial tomial habat be ləsəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasuḅ, nigol nəsa bai?’ Nasuḅ ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, geḅis len nəbiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit pisi notoriŋ len gaiug hən gəḅigole.’ ¹¹ Nodədas nəḅəkəta sil namial enan tobilas ginau. Ŋa alat lototah mai ginau lotəgəu navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulumān sua, nahəsən aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən nəpisal siGot mai tohusur nalə, ale nəju gail ei luke tovoi. ¹³ Eil təban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sam̄ etəlmam!’ Vəha-sua ŋai nokəta vi məhat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəḅeləboi naləŋonian san, hən gəḅeris Nəvanuan Nanoran mai hən gəḅesəloŋ hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəḅikel kot nəsa gotorisi mai gotosəloŋ həni mai nəvanuan pisi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsa? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuḅ hən ḅəkəkas kuv nəsaan sam̄ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboŋ notosor tuḅ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Nəris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodəloḅ nakel-koti-an sam̄ husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit loləboii ke, len naim nəḅonḅonan pisi seju nubaŋis gat alat lotoriŋ nəlolit len gaiug ale nuḅas galito. ²⁰ Ale nəboŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̄, ginau noil pəpadaŋ, nudam̄ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’”

²² Naluḅoh losəsəloŋ hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəboŋ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisabi ke, husur nəsa naluḅoh lotokai van həni maienan. ²⁵ Avil nəboŋ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, banjis gat gal hən ləḅebilasi, eus nasenturiŋ toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”* ²⁶ Nəboŋ nasenturiŋ tosəloŋ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsa? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom māu?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosəḅur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboŋ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ŋai alalumān pəpadaŋ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətəhw husur inau ləḅoii ke, tobanjis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

* 22:20: Uman 7.58, 8.1 * 22:25: Uman 16.37 † 22:29: Sanor ke avan ideh ḅibanjis gat auleRom hən natsen.

APol eil rivuh len nāSanhitrin

³⁰ Pelan hān nakomada ike teləbōii ke alat lotoil a mō seju gail lukot hān aPol hān nēsa. Ale isah rubat aPol, ale ikele idān ke abiltihai tutumav mai nāSanhitrin kavkav lebətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a mō len nəholito.

23

¹ Nəbōn aPol tokəta mətaltal van hān nāSanhitrin ike, “Lalurfān, aṽagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhōn aGot nəlogw imasil vəbar daməgāi.” ² Beti abiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liṽos nabuṽon. ³ APol ipair van hāni ike, “AGot tiṽas gaiug, gohum napisbile tobīnḅiṽal gotopiti topəhapəhw!” Gəbətah ei, gusab səhoti ke nəsəgol husur nalo siGot, avil gaiug gəbūr kotov nalo nəbōn gotokel mai alatenan ke liṽos gināu.” ⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hān abiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “Aṽagw gail, nəsaləbōii ke tovi biltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hān avan ideh toil a mō hān nəvanuan sanḅ gail.’”*

⁶ Nəbōn aPol tokəta ləbōii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hān nāSanhitrin ke, “Aṽagw gail, novi Farisi sua, notovi anatan siFarisi gail. Lukot hān gināu husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”* ⁷ Nəbōn tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḅat sor ḅalḅal ale nabonḅonan egēm nətarhət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aṽel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodələmi ke ikad galen pisi.)* ⁹ Na-sor-ḅalḅal-an iwal habat. Galevis lotovi hai pusan hān nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ḅal habat ke, “Namtsəsab natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aṽel ideh māu tosor maii.”

¹⁰ Nəbōn lotosor ḅalḅal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaṽan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasub eil təban aPol ike, “Gitah gat nəloṽn! Gukel kot natit gail husur gināu len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hān nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naḅu gail luḅonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hān nəhanan mai namunan van vəbar nəbōn ləbigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotobonḅon len na-sor-utaut-an enan lusobūr səhor 40. ¹⁴ Luvan hān abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seju gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namḅbigol aPol ḅimat. ¹⁵ Imaiēnan, gamito mai nāSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hān gamito surfān ke məḅbīke məḅbisab nakitinan am husuri. Namtoutaut hān namḅbigole ḅimat a tahw hān ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəbōn ailōan ulurfān matmat siPol tośəsələṽ hān na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hān nakomada samito hān ḅikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸ Na esəhari van hān nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis gināu, ale eus gināu ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hān gaiug. Ikad natsua hān

* **23:3:** Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hān abiltihai tutumav * **23:5:** Exo 22.28 * **23:6:** Uman 26.5; Flp 3.5 * **23:8:** Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

bikele mai gaiug.”¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailolan aPol, elivi hən arbisor səbolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?”²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludan̄ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəbesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləbisəb nakitinan am husuri, be logəgəras.²¹ Sagedəlom galito. Lalun̄an lotosəbur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləbigol aPol bimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəbidan̄ hən nəsa lotousi.”²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

aPol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləbevi Sisarea len namityal toməlapat daməj len mariug.²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos naləbulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi.²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləbiʋabuni. Nəboj notosəbi ke tovi uleRəom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale nulav kivi dan galito.²⁸ Husur ke notoke neləboi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito.²⁹ Nusəbi ke lotokot həni husur na-sor-bəlbəlan hən nalo salito, be nəmatan o naim bəbaɳis sanor hən nəsa lotoke togole.

³⁰ Nəboj notosələoɳ həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləbemədəs ategai, vəha-sua ɳai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris.³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal.³³ Nəboj lotobar naut a Sisarea lulav naləbulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale lorij aPol len navəlan.³⁴ Nəboj aFeliks toʋuruj naləbulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboj tosələoɳ həni ke tovi uleSilisia,³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboj alat lotosor tas gaiug ləbiɳbar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toun həni tia sutuai.†

24

aPol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboj torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seju mai avan sua, nahəsan aTertullus tovi ulum̄an tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile.² Nəboj lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuɳat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sar̄ hən nautautan namtohəhəvur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai.³ Akis len naut pi si namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal.⁴ Nəmətahun nəbigol gəbivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesələoɳ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

† 23:35: Naim enan, aHerot toyalyal eum həni.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulurñan namədasian togol nə-ḅal-mətahuni-an len naJu pisi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluṽoh lotosab,* lotohusur ahai pusan ta Nasaret.* ⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən tobijbijañ len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboñ gəḅeusi, dereh gisabi ke, natit pisi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luḅon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəboñ agavna totinuh van hən aPol hən bisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḅur gotopəpəhun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan nohəhəvur hən nəbisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be saktin. ¹¹ Sədañ hən gəḅisabi ke, səbar nəmariboñ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəḅilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor ḅalbal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarñəḅuan len naluṽoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim nəḅonḅonan seju ideh o len naut ideh len nəḅiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləḅəṽusan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴ Nukel ləḅoi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḅisal siNasub alategai lotoke tosab. Nodəlom natit pisi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Sumñan nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəboñ aGot ḅigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsanor.*

¹⁶ Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan pisi tabtab. ¹⁷ “Husur nasihau tosoḅur noṽəlmam hən nəḅeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotomidol ale hən nəḅetutumav. ¹⁸ Nəboñ notogol natanan mai notogol ginau notoveveu tia, lusab ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluṽoh, səkad nadədarñəḅuan ideh.† ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləḅeləḅoi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḅitoh gegai len nəhoñ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəboñ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Sumñan ma tovi nategai notokai habat həni nəboñ notoil len nəḅonḅonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməñai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Bəti aFeliks toləḅoi masuṽ hən Naḅisal siNasub, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboñ aLisias, nakomada ḅegəmai, nerij na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.”

²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be teriñi hən ḅiyaryar kəkereh, ale tidam hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴ Nəmariboñ galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsan aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol ḅegəm həni ale esəḅəloñ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ APol ihol husur nanoran, mai nədañan hən avan ideh ḅike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboñ aGot ḅikot hən nəvanuan pisi. Nəboñ tokəmaienan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəḅisab nəboñ ideh am,

* **24:5:** Nalo siRom idam hən nalotuan galevis ḅai. Tertulus ike naḅisal siYesu Nasub sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naḅisal siNasub aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam həni husur epitipitoṽ hən nalotuan seju gail. * **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot həni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədañan san. 8Bəti ikel mai ginamito hən namtbegəm hən gaiug.

* **24:15:** Dan 12.2 † **24:18:** Hən naves 17-18, Uman 21.17-28 * **24:21:** Uman 23.6

dereh nepisul hən gaiug hən gəbēgəmai.” ²⁶ Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol bilav nəvat maii hən bimakuv, episul vəha-səbəsəbur hən i hən bēgəm hol maii.

²⁷ Nəbōŋ nasihau toru togam gōle tonōŋ aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləŋon ke naJu gail lehəhəvur hən i, eriŋ aPol totoh tin len naim bəbənjs.

25

aPol eusi ke aSisa tikot hən i

¹ Len nəmaribōŋ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriŋ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seju gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loŋiri ke, ³ bīke ləbēhəhəvur hən i, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut hən i tia ke ligol aPol timat len nəpīsal.) ⁴ aFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaianan, alat lotoil a mō hən gamito, lith mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ aFestus itoh mai galit len naut enan len nəmaribōŋ sasəhor toməlevtor o tosəŋavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəbōŋ aPol togəmai tonōŋ, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbēvusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸ aPol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh tobur kotov nalo seju gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhəvur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbīkot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbīkot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹ Nəbīgol natideh tosa, tonor hən nəbīmat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkutin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navəlalito. Nəus ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Bəti nəbōŋ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sam, ale dereh givan hən aSisa.”

aFestus isor husur aPol mai aAkrippa aKiŋ

¹³ Nəbōŋ nəmaribōŋ galevis tovan, aAkrippa aKiŋ* mai aPernis tovi aAvinən arōgəm hən naut a Sisarea hən arbīke, “Ivoi,” ale arbeləlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei nəmaribōŋ isoŋur ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai aKiŋ, ike, “Ikad avan sua aFeliks toriŋ i len naim bəbənjs gegai. ¹⁵ Ale nəbōŋ nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seju gail, lukel mai ginau nəsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisab səhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi navide silat aRom hən ləberin avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nəbōnbonan mai alat lotosor tasi hən bisor vi tarhət san gabag. ¹⁷ Imaianan nəbōŋ lotogəm bōn gegai, nəsavəlo be pelan han ŋai nobətah len nakotan, ale nukel ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸ Nəbōŋ alat lotosor tasi lotoil, ləsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua

* **25:13:** aHerot Akrippa egai evi anatun aHerot Akrippa togol aJemes avan aJon imat ale totah gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

tomat, nahësan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nəsäləboii ke timabe hən nəbēpuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke bēhəhəvur māu ke tevi Jerusalem hən bīkot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nəboŋ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir nəbəsəvati van hən aSisa.” ²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəloŋ hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəloŋ həni.”

APol len nəhon aAkrippa

²³ Nə pelan han aAkrippa mai aPernis arogəm len nəvivan totibau hən arbipat gəlar məhat, aroβis len narum hən nəbənbonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKīŋ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail pisi lous taftal hən ginau len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən bimaur am. ²⁵ Nəsəsəbi ke togol natideh hən bimət sile. Ale nəboŋ toke tivan hən aSisa, noriŋi ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsäləboii ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a nō len nəhomit pisi, mai gaiug māu Akrippa aKīŋ. Nəboŋ namtbəus nausian gail van həni hum ma nəbisəb natideh hən nəbitos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəbəsəvat avan ideh notobanjis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa ebuer.”

26

APol isor mai aAkrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor mōs gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuβat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhoŋ daməŋai, nohəhəvur hən nəbisor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhəvur husur gaiug, aAkrippa aKīŋ, goləboi nəvide pisi mai na-sor-bəlbə-an seju gail. Imagenan noŋir gaiug ke, gesəsəloŋ mədəu vir ginau. ⁴ NaJu pisi loləboi nəvide hən nəmauran sagw nəboŋ notokəkereh vəbar daməŋai, len natubətan len nəmauran sagw nəboŋ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləbīke ləbikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludaŋ hən ləbəhusur pīs nəvide hən nalotuan seju gail.* ⁶ Daməŋai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nəhəmar tovi 12 sidato luvətat viri ke tisarpoŋ, ale ludaŋ len nalotuan van hən aGot tabtab mōsi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKīŋ. ⁸ Imab mətsələboi mətbedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A nō ginau am nunau ke nimasgol natit tisoβur hən nəbēmədas nahəsan aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim bəbanjis, ale len nakotan nudam hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim nəbənbonan pisi seju nupansəm galito vəha-sobsoβur, nohisi ke galit ideh ləbisor mədas nahəsan aYesu. Nəlogw epəŋas galit hum notovinvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar nabiltivile gail a tut.*

APol isor husur nəpairan san dan nəsaan (Uman 9.1-19, 22.6-16)

* 26:5: Uman 23.6; Flp 3.5 * 26:11: Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

12 “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədaŋan səbiltihai tutumav gail ale nukad nalobulat hən nə-dam-həni-an salito. 13 AKiŋ, len natubliial, nəboŋ notohusur nəpısal, noris namıial togəm len nəmav toŋıial səhər namıyal, toŋias ginau mai alat lotoyar mai ginau. 14 Ginamit piŋi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol toŋor mai ginau len nasoruan səlpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboŋ gotomətahun ginau, gaiug səboŋ gəsənəh hun nəbuluk toŋəvat nəhai tokan, amahean toturi həni hən biyar binor.’ 15 Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Ale Nasub ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau! 16 Be gile məhat, geil len narieŋ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəbevi vanuan nauman sagw, ale hən gəbikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəbevisi hən gaiug lan. 17 Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan sam gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. 18 Nəsəvat gaiug van hən galit hən gəbesəŋav hən namətalito ale hən gəbipair hən galit dan nəmargobut van hən namıial, dan nədaŋan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləbikad narubətian dan nəsaan, ale hən ləbikad namilelit len alat lotoveveu husur nadələmian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

19 “Imaienan, aAkrıppa aKiŋ, nosəsəloŋ husur atenan togəm len nəmav, ale nugol nəsa tokele. 20 Nukel ur mai nəvanuan piŋi ke, lipair dan nəsaan salit van hən aGot, ale nəsa ləbigole timasnər hən nəpairan dan nəsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.* 21 Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. 22 Vəbar daməŋai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsa notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsa notokele epiŋoŋ ŋai hən nəsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. 23 Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləŋon tisa, ale husur ke tevi namətəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan, tikel ur namıial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”*

APol eus aAkrıppa hən bikad nadələmian

24 Nəboŋ aPol toŋor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəköl həni ke, “Pol govınu! Na-biltıləboi-səhoti-an sam igol ke gotovınu!” 25 Be aPol ike, “Nəsavınu, aFestus gotoyalyal, avıl nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovi. 26 AKiŋ eləboi natgalenan tia, husur enan nələboi nəbəkəmaienan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi pərpə. 27 Akrıppa aKiŋ, godələm nəsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Nələboii ke gotodələmi.” 28 AAKrıppa ikel mai aPol ke, “Len namıyal toŋıdol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbigol ke nəbegəm vi Kristen a?” 29 APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namıyal toŋıdol o tobəlav, savi gaiug ŋai be galit piŋi am lotosəsəloŋ hən ginau daməŋai, legəm surŋan ginau! Avıl natsen galegai ebuər.”

30 Beti aKiŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit piŋi lule məhat. 31 Nəboŋ lotoriŋ narum enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan

* 26:20: Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8

* 26:23: 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

sagol natideh tonor hæn bimat o bitoh len naim bæbanjis.” ³² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, talæboi tavivile.”

27

A Pol iwol vi Rom

¹ Næboŋ aFestus toriŋi ke namtbiwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobæbanjis am len navælan nasenturion sua, nahæsan aJulius, tovi gai sua len Nabilti luoh Nasoltia SeSisa. ² Namtusah len næwag wol ta Atramittium toke biwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotubat wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hæn aPol, idam hæn ke aPol bivahut van hæn nabubur san gail hæn læbekætkæta tæban. ⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhæbab a Saiprus husur nælan eŋuv gol ginamito. ⁵ Næboŋ namtowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamflia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶ Len naut enan nasenturion isaþ næwag wol-wol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len næmariboŋ isoþur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idaŋ masuŋ. Pæpadaŋ hæn naut a Knitus nælan eŋuv gol nægaman sinamito ale namtuwol tarhæholoul a Krit sæhor nabuŋon a Salmone. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idaŋ vøbar naut sua nahæsan tovi Naut Susuahan Tokab, pæpadaŋ hæn nabiltivile a Lasea.

⁹ Næmariboŋ isoþur ivan tia, ale nætas isa hæn nawolan husur Næboŋ hæn Nabæbanjan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalælægauan mai galit ¹⁰ ke, “Lalunfan, noris ke dereh nawolan egai tidaŋ habat ale natit tisoþur timasig, savi nækako mai næwag ŋai, be næmauran tisoþur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadælom masuŋ hæn næsa aPol tokele, esæsæloŋ hæn ahai wolwol mai amahean næwag wol ŋai. ¹² Husur ke naut hæn nasusuahan enan sanor hæn namtbitoh lan len nahæbati naut susus, isoþur len galit piŋi luke namtiwol dani hæn hum ma namtbiabar naut a Finiks hæn namtbitoh ei len nahæbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokæta vi næsautwes mai nanotwes.

Nælan paru

¹³ Næboŋ nælan toŋuv kækereh len nasaut, lunau ke læbibar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotubat wol tukot pæpadaŋ hæn naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sædareh nælan paru, nahæsan aNotis, eŋuv idaŋ tukot len naholoul a Krit gæmai. ¹⁵ Husur nælan iŋas næwag wol gol ke edædas biwol len nælan topat gol næhon maienan, namtupair, sarmar mai nælan. ¹⁶ Næboŋ namttogam tarhæbab len natuhholoul, nahæsan a Kauta, namtolæboi namtbeliv natuhbot vi mæhat len næwag wol, naut komas ke todaŋ, ale namtubanjis gati. ¹⁷ Næboŋ tovi mæhat tonon, lopiŋ garu hæn næwag wol hæn nabiltihau hæn asike bimaþul. Beti husur lomætahw ke likos len nasæhau a Sirtis, lubar hæn nælai tovi aga, ale nætas isar hæn galito, næwag wol igam mædau. ¹⁸ Nætas ekur habat hæn ginamito gol ke pelan han lotubat bubulan nækako len tas. ¹⁹ Ale len næmariboŋ totor han lubar hæn nahudhutit hæn næwag len tas hæn navælalit ŋai hæn læbimaur. ²⁰ Len næmariboŋ isoþur namityal mai namteso gail læsavis. Nælan paru iŋas habat hæn ginamito van gol ke namtsadælo mi am ke namtbimaur.

* **27:9:** Næboŋ hæn Nabæbanjan evi næboŋ totibau seju gail. Len næboŋ enan læsæhan, lobæbanj mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hæn bæbæbanj hæn næsaban mai næsaan seju gail. Næboŋ enan ipat len nahæbati Septeba o Oktoba ŋa nætas isa masuŋ hæn nawolan.

²¹ Nəboŋ eβəlav ləsəhan, βeti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Lalurnan, ivoi məttasəsəlon hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nəwag asike lətəmaŋpəl, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol ŋai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug əŋel san eil təban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətəhw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakotan seSisa, ale aGot eviol həni mai gaiug tia hən nəmauran salit pisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, lalurnan, məteləŋon tivoi am len nəlomito husur nukad nədəlomian len aGot ke dereh tesurnan nəsa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadəŋ hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsarehan hən nətas, sabi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətəs, sabi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətəhw ke hum ma namtβikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag βeti lusor tuŋ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale lorin natuhβot vi pan gərəs ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatan asike ləβitoh len nəwag wol, asike mətoləboi mətβimakuv dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhβot, gol ke isal.

³³ Pəpadəŋ hən naut bilan aPol eŋir galit pisi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmaribəŋ evi 14 məttotoh van mətsəhan, ale nəhanan samit eβuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən βevi tarhət samito. Mitimaskole hən mətβimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, len nəholit pisi ilav nabəta, esipa len aGot, eβur nabəta ale etuβat hani. ³⁶ Galit pisi loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit pisi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonəŋ, lobubulan nawit len tas hən βigol nəwag wol bəmələla.

Nəwag wol ikos, imaŋpəl

³⁹ Nəboŋ naut tolan, ləsaris ləboi naut be lokəta bunus nəburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsələboii ke timaienan o ledədasi.

⁴⁰ Na luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləβipət butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusah ruβat nəhau gail lotopis gat nəvos wolwol gəlaru həni. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan bəvuvu, ale luwol vahut bitas.

⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədəs bərus be nəbilitas iŋas nəbathuwag van van vəmaŋpəl. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hən ləβigol alat lotobəŋis gat galito limat hən asike ləβəgəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran lemələh len tas a nfo, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətarhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit pisi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboŋ namttovahut namtusəbi ke nahəsən naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito.

† 27:28: Len nəboŋ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadəŋ hən namita eru.

Lotuŋ nəhab, ale lukel nəhəhəvuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəmət sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəmət totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulunian togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhəvut sidato, aNoran†, asike idam̄ ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəmət vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soʒuer. Natideh savisi həni. Ale logəgel hən nənauan salito, lotubat keke ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nəhəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor. ⁸ Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsa. İpat len nəmel, epud mai epirpir. APol ivan həni, isor tuv. Nəboŋ tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natanen, galit piŋi len naholoul lotoməsa, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namtbiwol vi lau, lousan natit piŋi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nəhəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nəhəbati naut susus. İkad Naməlav Larmivān‡ tovi naməlauah han. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor. ¹³ Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiūm. Pelan han nəlan len nəsautes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusab nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbitoh mai galito len nawik esua. İmagenan namtəgəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsolon həni ke namttəgəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvəv İtor§ hən ləbeʒubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludam̄ hən aPol bitoh səbon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkol həni.

APol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmariboŋ totor tohusuri, aPol ekis naʒu gail lotoil a nfo gəmai. Nəboŋ lotobonbon ikel mai galit ke, “Lalunian, avəgw gail, naut kəmas nəsaŋol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai nəvide setəmadat ta situai, naʒu gail luta gat ginau len naut a Jerusalem ale loriŋ ginau len navəlan alat a Rom.

¹⁸ Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke leriŋ ginau nivan husur ləsəsab natideh tonor hən nəbimat. ¹⁹ Avil nəboŋ naʒu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsaŋol natideh hən nəbikot hən nəvanuan saŋw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vari ke, “Namtsəlav naləbulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug.

* **28:3:** Nəvaipa evi nəmət tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat. † **28:4:** ANoran evi nəhəsan nagot tovi pəhəvut sua silat a Kris. * **28:6:** Uman 14.11 ‡ **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a nfo salito ikad ananut eru artovi naməlav gəlaru. Nəhəsalaru aKastor mai aPoluks § **28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvəv İtor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. * **28:19:** Uman 25.11

22 Be namtuke namtesəsəlon̄ hən nənauan sam̄ gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut p̄isi lusor tas naluʋoh egai hən nalotuan totile.”

23 Lor̄iŋ gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isəbur logəm vi lan naim totoh lan. Tubat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihabəlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləb̄egəgel hən nənauan salit husur aYesu. 24 Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. 25 Husur nənauan salit sasua, lotub̄at riŋ naut enan. Ale aPol isor tət̄as am ke, “ANunun aGot ekitin nəboŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, alsaiah, 26 ke,

“Givan hən nəvanuan galegai, gike,
 “Len nasəsəlon̄jan sam̄ito, dereh m̄atesəsəlon̄
 be asike m̄ətosəsəlon̄ ləboi nəsa notokele,
 ale len nakətaan sam̄ito, dereh m̄ətekəta
 be asike m̄ətokəta ləboi nəsa notogole.”

27 Husur nəkadun alategai egəm ʋonʋon,
 pəpadar̄ nədar̄iŋalit eḅulḅulol,
 ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
 namətalit takəta ris nəsa notogole,
 nədar̄iŋalit tasəsəlon̄ hən nəsa notokele,
 nəlolit taləboi natgalenan,
 ale lətəpair van hən giŋau,
 ale nətagol galit lətəmaur.*

28-29 “Ale giŋau nuke m̄əteləboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh ləsəsəlon̄ balai!”* **

30 Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhəvur hən nəvanuan p̄isi lotogəm həni. 31 Ikel ur natohan pipihabəlan aGot, eḅusan husur Nasub̄ aYesu Kristo len na-il-ḅuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

* 28:27: Isa 6.9-10; Luk 8.10 * 28:28-29: Psa 67.3; Luk 3.6 ** 28:28-29: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəboŋ tokel nasoruan enan tonon, naju gail luvan, lusor balbal habat mai galit gabag.

Rom

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beʋusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datbinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datbikad nəmauran tovoi. APol itos nalobulat napolisulan egai ɲais mai len naut a be?

Itosi pəpadaɲ hən nasi hau A.D. 57 nəboɲ totoh len naut a Korint.

APol itos nalobulat napolisulan egai hən beutaɲ hən napolisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadələomian silat siYesu mai navide hən nadələomian enan beɲəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləɲonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail pi si loləboi ləbimaur len aYesu ɲai (1.18–3.20)

3) Naɲisal siGot hən bilav kuy nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Navide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəbevi hai pispisul mōs na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboɲ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot. * ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusr aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiɲ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaɲan nəboɲ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəbevi ahai pispisul mōs nahəsən aKristo, hən nəbəkis nəvanuan dan naluvoh hən nəvanuan naut tiltile pi si, hən ləbigoɲ husur nəsə tokele bathut nadələomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mətbevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit pi si a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mətbevi esan səbon.

AGot atamadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigoɲ nəlomit tikad natəmat.

Naləɲonian siPol hən bevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit pi si, husur nəvanuan gail lukel ur nadələomian samito len navile a pan kavkav.

⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboɲ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulumian, aGot eləboii ke notokitiɲ nəboɲ notokel ke notosor tuv

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1 * **1:3-4:** Mat 1.1 * **1:3-4:** Psa 2.7 * **1:5:** Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səbon.

mōs gamit tabtab. ¹⁰ Akis vëbar daməjai len na-sor-tuŵ-an sagw, nous aGot ke, bëləjoni, dereh tigol naŵisal ideh hən nəbənĕdōj təban gamito. ¹¹ Husur noləjon masuŵ hən nəberis gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mətĕĭkad naviolan ideh seNunun aGot hən biĭgol mətĕĭdanj am. ¹² Noləjon masuŵ hən nəberis gamito hən datbiĭgol datbëləjon biivoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadələmian samito mai gamit am mətəvi tarhət sagw len nadələmian sagw.

¹³ Bathudud nadələmian gail, nuke mətələboii ke notonau utaut hən nəbənĕdōj təban gamito. Nugol vəha-sōbur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vëbar daməjai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad naŵite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Nələboii ke aGot erinj nauman len ginau ale nimasgole mōs nəvanuan gail piŵi, nəvanuan nabiltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətən həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləjon nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədanjan siGot mōs nə-lav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadələmian: mōs naŵu gail a mō, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naŵisal hən aGot biĭgol datbinor len nəhən. Naŵisal enan etuĕat len nadələmian van van, inoŵ len nadələmian. Hum natosian siGot toke, “Len nadələmian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nəlol paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nəlöl paŋpaŋ san. Nəlön epəŋas nəsaan silat lotomətahan aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹ Galit lələboi nakitinan husur aGot, bathut igol ipərpar hən galito. ²⁰ Naut kəmas lotodədas ləberis nədanjan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədanjan mai nəboruan san aruŵarpar len natit piŵi togole. Husur len natuĕatan nəboŵ aGot togol navile a paŋ, van vëbar daməjai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi ləbetətəs gol galito. ²¹ Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maienan, ləsəsal suh nəyalyalan san surman tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. ²² Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŵon gail. ²³ Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nələblab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkəlah.*

²⁴ Imagenan, aGot erinj gabulan galito hən ləbiĭgol natideh lotoləjoni len nələlito, gol ke, len nabinjɔŋalan salito, lomədəs nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵ Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

²⁶ Husur lotogol natgalenan aGot erinj gabulan galito hən ləbiĭgol naŵide tobiŋbiŋal ideh lotoləjoni. Alatrəhaŵut salit tu lupair dan naŵisal hən naitian mai asoalit gail hən ləbiĭgol naitian mai galit gabag. ²⁷ Len naŵide tomaienən alaluman lupair dan naitian mai alatrəhaŵut, nələliti isahsah len galit gabag.

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4 * 1:23: Deu 4.16-18

Alalumnan lobur kotov navide tonor, lugol tobijnbinjal mai galit gabag. Ale sil nasaan lotogol gail, nepanisman tonor han nesa galit sabolit lotogole ibar galito.

²⁸ Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot erin gabulan galit han labitoh len na-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nesa sanor han labigole. ²⁹ Logəm pul han nasaan tiltile gail: naboruan sasa, na-ləjon-masuv-han-natite-an han natite, nəsasaan, lutaɓulol bulos avan ideh husur nesa tokade. Lugolgol nəmatan, lopul han navitvituhan mai nagəgərasan. Lohəhəvur han labigol na-ləjon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail, ³⁰ lusor mədas nahəsalito. Lomətahun bun aGot, len navivan salit ləsənaun avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau han labinau tabtab han naɓisal toveveu han labigol nasaan. Ləsagol nesa atata mai anana artokele. ³¹ Len navide han nəmauran salito ehum lotomelme, lobur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an əbuer len galito, nəlolit sətənjis avan ideh, ehum ləsəkad nalolosaan ideh. ³² Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol navide lotomaienan limasmat. Avil lohusur navide galen sal. Savi natenan ɳai, be lohəhəvur han ləberis nəvanuan gail am ləbəhusur navide salito.

2

AGot inor len nə-sab-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosab səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsaləboi gəbetətas gol gaiug, husur gaiug am gusa sumnan galito. Nəboŋ gotosab səhoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaaan san, be gaiug gusab səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaaan toɓitɓitoɓ.* ² Datoləboii ke, nəboŋ aGot tosab səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-sab-səhoti-an san inor han nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəboŋ gotosab səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur navide toɓitɓitoɓ hum galito, gunau ke gotoləboi gəbigam yav dan nepanisman siGot a? Ao! ⁴ Gəsaləboii ke aGot tovoɓ masuv han gaiug a? Gai satutut han bəmətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mədau mai gaiug. Gəsaləboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi han gaiug han bəsəhar gaiug van han nəpairan dan nəsaaan, gəsənaun səhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkadum ivonvon, gomətahun gəbipair dan nəsaaan sam. Bathut gotomaienan gugol ke nepanisman sam gabag evivi məhat am, husur nəboŋ han nəlol paŋpaŋ dereh tegəmai. Evi nəboŋ aGot bikel vəhot nə-sab-səhoti-an san tonor, mai nepanisman.* ⁶ AGot dereh tilav naɓurɓuran mai nəvanuan ɓisi tinor han nesa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosumar han labigol navoian, lotodaŋ len aGot han beviol han nəyalalan, nə-sal-suh-galito-aan mai nəmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltiɓol paŋpaŋ san, dereh nəlon aGot teɓɓas alat lotonau galit səbolito ɳai, ləsagol nesa nakitinan tokele, be lotopul han nəsaaan len nəmauran salito. ⁹ Na-ləjon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaŋ dereh ariɓar nəvanuan ɓisi lotogolgol nəsaaan: naɳu gail a mo, beti alat ləsavi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahəsalito, terin natəmat len nəlolito: naɳu gail a mo, beti alat ləsavi Ju. ¹¹ Husur navide siGot ɓitɓitoɓ van han nəvanuan ɓisi, ideh satile.*

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naɳu gail husur lupatpat galit məhat səhor alat ləsavi Ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12 * **2:11:** Deu 10.17

¹² Alat l s kad nalo siGot be lotogol n saan, dereh limasig naut k mas l s kad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol n saan, nalo dereh tisab  s hoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotos s loŋ h n nalo aGot togol lotonor len n hon; be alat lotogol n sa nalo tokele, dereh aGot teriŋi ke galit linor len n hon. ¹⁴ Husur; alat l savi Ju l s kad nalo siGot, l b heh sur n boruan salito ale gol n sa nalo tokele, eh m lotokad nalo len n lolito, naut k mas l sas s loŋ h ni boŋ ideh. ¹⁵ Len navide salito imasil ke aGot totos gat nalo len n lolito, husur n lolit gail mai n nauan salit s bolit arukel v hot n saan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigel natgalenan len n boŋ b p pehun navoian dan n saan len natit gail n vanuan pisi lotosusuani. Nap peh nian enan, dereh teriŋi len nav lan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

NaJu gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaŋ len nalo siGot, gusor patpat gaiug m hat hum aGot tovi amahean . ¹⁸ Gaiug gol boi n sa Nasub  tol ŋoni, gol boi n sa tonor mai n sa tosa husur nalo san evusan gaiug. ¹⁹ Len n nauan sam  gunau suluvi ke gotol boi g bes har n vanuan gail, lotovi metbesw len n nauan salito. Gunau suluvi ke gotohum namial tol boi b ntias napisal m os alat lototoh len n margobut. ²⁰ Gunau suluvi ke gotovi hai pusan m os alat lotovi hoŋon mai alat l s matmatu len nad lomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien h ni husur gukad nalo siGot tovi n kadun nal boian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, g b evusan avan ideh gail, imabe g sa van gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevn nah!” be gaiug, gov n nah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian tobur kotov n lahan!” be gaiug, gugol naitian tobur kotov n lahan a? Gaiug gom tahun bun n lablab gail, be naim nalotuan h n n lablab gail, gov nah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot m hat, be gobur kokotov nalo enan m das nahasan aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit m ttovi Ju, nalu oh h n n vanuan naut tiltile lusor m das nahasan aGot sil gamito.”‡

²⁵ G bigol husur n sa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be g bebur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam  savi natideh. Eh m g savi Ju. Eh m g s kad na-tiv-dalusi-an len gaiug boŋ ideh. ²⁶ Imagenan, alat l s kad na-tiv-dalusi-an, galit l bigol husur n sa nalo tokele, len nabunusian siGot esum n lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esum n lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur n sa nalo tokele be l s kad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisab  s hoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be gobur kokotovi. ²⁸ Savi n pasian o na-tiv-dalusi-an n vanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju m au len n lon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an h n n lon. Na-gol-husur-nalo-an ed das bigol na-tiv-dalusi-an kitin len n lon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh n vanuan tomaien. N vanuan gail asike l bisal suhi, be aGot m au dereh tisal suhi. S

† 2:22: Deu 7.25. NaJu gail lom tahun n lablab husur nalo siGot tokai tasi, be lov noh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale loh h vur h n n vat lotokade len n boŋ lotopur h ni. ‡ 2:24: Isa 52.5. S 2:29: Deu 30.6. Len nasuruan Ipru namilen Ju o Jutah evi n -sal-suhi-an. Gen 29.35.

3

1 Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh ðevi Ju? Ivoi mabe hən ðikad nativ-dalusi-an? 2 Ivoi habat len natit pisi! Metəkav ikad natsua: aGot erinj nasoruan san len navəlan naJu gail.* 3 Be galit galevis asike ləbīdan len aGot, gunau ke nə-par-dəłomi-an salito igol aGot sədan len na-kel-gati-an san gail a? 4 Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsə tokele, naut kəmas nəvanuan pisi lovi vanuan nalibliboŋan gail. Hum aTevit aKiŋ tokele sutuai ke, “Nasub aGot, natit pisi gotokele māu, ekitin.

Avan ideh ðike ðisor tas gaiug len nakotan, dereh tisað səhoti ke gotonor, gokitin, ale dereh gewin len nakotan enan.”*

5 Be nəsaan sidat ðevusan pərpə hən nanoran siGot, datekəməbe? Da-toləboi datðike aGot sanor nəboŋ topansem gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaienan, 6 be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpəhun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

7 Ikad nəvanuan lotoke, “Be nalibliboŋan sagw ðigol pərpə hən nakitinan siGot gol nəvanuan gail ləbīsal suh nəyalyalan san, ðimaienan, imabe aGot ipansem ginau sal sil nalibliboŋan sagw hum tovi saan?” 8 Ale nəvanuan galevis lusor mədas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan ðigol navoian!” Alat lotokəmaienan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləbīpanis!†

Səkad nəvanuan nanoran ideh

9 Ale datekəməbe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhən aGot namtuvoi səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaienan. Noil hirhir len nəsə tokele tia ke, nəvanuan pisi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit pisi lugolgol nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito. 10 Hum natosian siGot toke, “Səkad nəvanuan nanoran ideh,

sasua kasi.

11 Səkad avan ideh tokad naləboian kitin, səkad avan ideh toləŋon ke teləboi aGot

12 Galit pisi lupair dani, navide salit pisi isa batbat.

Səkad avan ideh togol navoian, sasua kasi.”‡

13 “Nasoruan salit isa hum nəbən nəbirimat tobos nətan.

Namealito igol nagəgərasan.

Nəsə lotokele igol nasənanan,

hum nabehi hən nəmat togole nəboŋ tohat nəvanuan.”*

14 “Nabuŋolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətahun-buni-an.”*

15 “Lusaṽsaṽut hən ləbīgol nəmatan.

16 Lugol namədasian mai na-ləŋon-isa-an len naut pisi lotovi lan.

17 Ləsələboi ləbītohw mai nəvanuan tile ideh len natəmat.”§

18 “Ləsəmətahw len nəyalyalan siGot. Ləsənau.”*

19 Gidat datoləboii ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləbələboi ləbetətas gol galit am, ale

* 3:2: Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri. * 3:4: Psa 51.4

† 3:8: Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nəlolit topəŋas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas. ‡ 3:12: Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * 3:13: Psa 5.9, 140.3 * 3:14:

Psa 10.7 § 3:17: Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * 3:18: Psa 36.1

hən bimasil ke nəvanuan pisi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot.
 20 Imaienan, avan ideh saləboi binor len nəhon aGot husur togol husur nalo.
 Nalo ipat ŋai hən datbēbunus ləboi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəhon aGot?

21 Be gagai, aGot evəhot napisal hən datbinor len nəhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Napisal enan, nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail loṗəhav utaut həni sutuai tia.** 22 AGot eriŋi ke dattonor len nəhon nəboŋ dattoriŋ nəlodat len aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan pisi lotokad nadəlomian. Nəvanuan pisi loṗitpitov, 23 husur nəvanuan pisi lugol nəsaan, ŋa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsanor kasi hən ləbibar nəyalalan san.

24 Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas həni, len aKristo aYesu toṽur nəmakuvan sidato, aGot eriŋi ke dattonor len nəhon. 25 AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san bidakuv nəlol paŋpaŋ siGot, nəlon toṗəjas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadəlomian lotokade len nəmatan siYesu mōs galito, aGot erubat nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot iparṗar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səhor nəsaan silat ta mō, ta sutuai, səpansem galito.

26 AGot igol natgalenan hən nanoran san bimasil len nəboŋ ta daməŋai. Igol tomaienan hən gai gabag binor, ale hən bigol nəvanuan ləbinor len nəhon, ləbikad navoivoian mai nəboŋ lotokad nadəlomian len aYesu topanis salito.

27 Imagenan, datoləboi datbisor patpat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləboi datbikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadəlomian len aYesu.

28 Nəbathusoran sagw imaiegai ke: len nadəlomian dattokade, aGot eriŋi ke dattonor len nəhon, savi len nalo dattogol husuri. 29 AGot evi Got seju gail ŋa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! 30 Husur Got esua ŋai. Len nadəlomian eriŋi ke nəvanuan gail lunor len nəhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† 31 Namilen ke nadəlomian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienan! Nəboŋ dattoriŋ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadəlomian siApraham

1 Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namtbinau aApraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datbisor husur napisal hən nəvanuan bəgəm binor len nəhon aGot, aApraham isaḃi ke imabe? 2 AGot təsab aApraham tanor len nəhon husur natit aApraham togol gail, aApraham təkad natesua hən tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienan. Avan ideh saləboi bisor patpat gai məhat len nəhon aGot. 3 Husur natosian siGot ike, “AApraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

4 Nəvanuan toum, napurṗuran san savi naviolan, be evi purṗuran hən nauman san.* 5 Be datsəmaienan mai aGot. AGot evi aGot toriŋi ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhon. AGot sariŋi ke galit lunor len nəhon hum tovi

* 3:20: Psa 143.2; Kal 2.16 ** 3:21: Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi nalobulat torim aMoses totos gail. †† 3:30: Deu 6.4; Kal 3.20. * 4:3: Gen 15.6; Kal 3.6 * 4:4: Gəḃeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman samt igol gai ikabut samt. Natenan igol napurṗuran samt savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san.

naþurþuran hæn nauman salito, be erinji ke lunor len næhon hum tovi naviolan husur nadælomian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienan, nəboŋ tosor husur nahəhaʋuran silat aGot torinji ke galit lotonor len næhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot torubat na-þur-kotov-nalo-an salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hæn nəsaan salit gail, navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaʋur həni,

husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaʋuran enan, ipat mōs alat lotokad na-tiv-dalusi-an ŋa? Ao! Ipat mōs galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”*

¹⁰ Be natenan evisi ŋais? Evisi a mō len na-tiv-dalusi-an siApraham o a tahw lan? Imasil ke aGot erinji ke tovi nəvanuan nanoran nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toþarþar ke, aGot torinji ke, inor len næhon. Imaienan, imasil ke aApraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadælomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aApraham evi atəmalit þisi lotokad nadælomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot erinji ke lunor len næhon bathut nadælomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləbikad nadælomian toþitoʋ hum nadælomian aApraham atəmadat tokade nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aApraham evi atəman alatenan am.

Len nadælomian datuke na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav nəvile a pan mai aApraham mai nəpasusan san gail. Nəboŋ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadælomian aApraham tokade lan, aGot erinji ke inor len næhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat mōs alat lotogol husur nalo ŋai, nadælomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarpoh.

¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hæn alat lotoþur kotovi. Be nalo taþuer, na-þur-kotov-nalo-an am taþuer.†

¹⁶ Imaienan, len nadælomian ŋai aGot erinji ke gidat datunor len næhon, hæn datbikad na-viol-kəmas-an san, hæn nəpasusan siApraham þisi ləbikad nəsa aGot tokel gati. Ale datbikad nadælomian len aGot suman aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat þisi dattokad nadælomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluʋoh hæn nəvanuan naut tiltile gail.”* Len næhon aGot, aApraham evi atəmadato husur ikad nadælomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadælomian len aGot tokis nəsa toþuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aApraham ikad nadælomian hæn bəgəm vi tata sinaluʋoh hæn nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliniŋəso gotorisi, nəpasusan sam dereh lisəbur maienan.”* ¹⁹ Ale nadælomian siApraham sateh naut kəmas nədam han pəpadan tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadan hæn tomat mai aSarah tobutoh.* ²⁰ Gai sarinjabulan na-kel-gati-an siGot. Erinj nəlon len aGot gol ke nadælomian san idan

* **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo evusan nəsaan sidato, be saləboi bilav kuv nəpanismen sile dan gidato. * **4:17:** Gen 17.5 * **4:18:** Gen 15.5 * **4:19:** Gen 17.1, 15-22

am, ale isal suh nəyalyalan siGot. ²¹ AApraham inau ləboii ke aGot eləboi bigol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadələmian san, aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot erinji ke tovi vanuan nanoran” səpat mōs aApraham ɲai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datberin ɲələdato lan, dereh terinji ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot idam hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datbinor len nəhon aGot.*

5

Nəvit nadələmian

¹ Len nadələmian sidato, aGot erinji ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. ² Bathut nəsa aYesu togole, len nadələmian sidato, datobis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. ³ Savi natenan ɲai. Datikemkem habat len naləɲon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke naləɲon-isa-vəsa-an ivan hən nə-dəɲ-ɓuri-an. ⁴ Nə-dəɲ-ɓuri-an igol aGot ehəhəvur hən nəvide sidato. Ale datləboi aGot tohəhəvur hən nəvide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idan am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoh. Husur aGot, len aNunuti toviol həni mai gidato, aGot evur san naləmas-buni-an san topul len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboɲ datsaləboi datbigol navoian sal, len nəboɲ tonor həni, aKristo imat mōs gidat datsənaui aGot. ⁷ Nəvanuan evis ɲai ludam hən ləɓimat mōs nəvanuan tile, be ludam hən ləɓimat mōs nəvanuan nanoran ɲai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ɓuri-an hən ɓimat mōs nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iparpar ke toləmas masuʋ hən gidato maiegai ke: nəboɲ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat mōs gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot erinji ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paɲpaɲ siGot. ¹⁰ A mō, nəboɲ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulumian hən ɓimat gel gidato. Nəboɲ togol tomaiənan, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian mai. Ale datɓikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paɲpaɲ siGot. ¹¹ Savi natenan ɲai, be datukemkem husur datsəkad nəsasaan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhəvur masuʋ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboɲ aAtam togol nəsaan, nəsaan ebis len navile a pan, ale nəvit nəsaan evi nəmatan. Imaiənan len nəsaan siAtam, nəpasusan san ɓisi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan ɓisi.* ¹³ Sutuai, nəboɲ nalo siMoses toɓuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galənan ke tovi nəkabut salito. ¹⁴ Be len nəboɲ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan ɓisi. Naut kəmas ləsəbur kotov nakelan toɗan siGot hum a Atam toɓur kotovi, naut kəmas natenan, lumat surman aAtam.

Datoləboi datbenənoʋ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, naləviol-kəmas-an siGot etile masuʋ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isəbur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubatian dan nəsaan mai

* 4:22: Gen 15.6 * 4:25: Isa 53.4-5 * 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19

nəvanuan isobur. ¹⁶ Ale navit na-viol-kəmas-an etile masuŵ hən navit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam ivan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot ivan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosobur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan pisi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuŵ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot erinji ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləbinor len nəhon maienan, dereh likad nədaŵan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke navit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan pisi. Len navide tomagenan, navit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan pisi loləboi ləbinor len nəhon aGot mai ləbikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəboŵ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isobur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboŵ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisebur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan bəgəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboŵ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuŵ am səhori, ²¹ hən navoian bəsəhor nəsaan. A nŵo, nəsaan mai nəmatan aruwol hən nəvanuan pisi. Be gagai, navoian aGot toviol kəmas həni, iwol hən gidato. Imaienan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nəhon, ale datukad nəmauran vi sutuai.

6

Nəsaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

¹ Ale datekəməbe? Ivoi hən datbigoł nəsaan tabtab hən navoian aGot toviol kəmas həni bətibau am a? ² Aoa! Satimagenan! Nəmauran hən nəsaan dattokade a nŵo imat ebun. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat pisi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, nəboŵ dattobaptais, datumat bonbon maii len nəmatan san. Mətsaləboi natenan a? ⁴ Nəboŵ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len nabur nəmatan hən datbikad nəmauran veveu hən datbitohtoŵ lan. Imaienan hən datbesunŵan aKristo tole məhat dan nəmatan len nədaŵan seTəman toyalyal.

⁵ Husur, datbiŵon mai aKristo maienan len nəmatan san, dereh datibon maii len na-le-məhat-an dan nəmatan san. ⁶ Datoləboii ke, nəmauran sidato ta nŵo itahətah maii len nəhai balbal. Ehum nəlodato itahətah ei, imat maii. Imagenan, nədaŵan nəsaan tokade hən towol hən nəmauran sidato imasig. Datsavi slev am hən nəsaan. ⁷ Husur nəboŵ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nədaŵan hən nəsaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodələmi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, edədas bimət tətəs am. Nəmatan asike iwol həni boŵ ideh am. ¹⁰ Nəboŵ aKristo tomat, imat vəha-vis? Imat vəha-sua ŵai hən tobur kotov nədaŵan hən nəmatan. Be ile məhat, imaur. Ale gagai len nəmauran enan, itoh nŵos nəyalyalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau ləboii ke, nəmauran hən nəsaan samit ta nŵo, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh nŵos nəyalyalan siGot len nəmauran veveu məttokade.

¹² Imagenan, nəsaan satiwol hən nibemito. Samtigol husur naləŵonjan hən nibemito lotosa. ¹³ Samtidanŵ kas nahudhubemət ideh hum natesua tosa hən biŵol nəsaan. Aoa! Məteviol hən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaŵ dan nəmatan. Məteviol hən nahudhubemət gail pisi mai aGot hən ləbiŵol navide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur nəsaan asike iwol hən

* 6:1: Rom 3.8 * 6:4: Kol 2.12

gamit am, husur mætsatoh len navəlan nalo be mətutoh len navoian aGot toviol kəmas həni.

Datovi slev hən nanoran siGot

¹⁵Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kəmas həni. Imabe? Namilen ke inor hən datbigol nəsaan a? Satimagenan! ¹⁶Nəboŋ məttođam hən mətbigol natit pisi avan ideh tokele, mətogəm vi slev san. Mətsaləboii a? Mətbilekis hən mətbigol nəsaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan nəmatan. Mətbilekis hən mətbigol nəsa aGot tokele, ilav gamit vi lan nəmauran hən nanoran.* ¹⁷Be sipa vi təban aGot! A mō məttovi slev sinəsaan, be gagai, len nəlomit kavkav, mətugol husur nakitinan hən nəpusanan məttođade. ¹⁸AGot eŋur kuv gamito dan nəsaan tia. Mətsavi slev sinəsaan am. Mətogəm vi slev sinanoran. ¹⁹Nokəmaienan len nasoruan kəta hən mətbeləboi səhot nəpusanan sagw. A mō mətudaŋ hən gamit kavkav hən mətbevi slev hən navide tosa totaŋtaŋor mai nəsaan mōs mətbigol nəsaan van am. Gagai mitimasdaŋ hən gamit kavkav hən mətbevi slev sinanoran mōs mətbigol nəboruan siGot.

²⁰A mō, nəboŋ məttovi slev sinəsaan, mætsatoh len nanoran, nanoran sawol hən gamito. ²¹Be navit nəmauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan məttođol gail. Navit natgalenan evi nəmatan! ²²Be gagai aGot eŋur kuv gamito dan nəsaan, hən asike nəsaan biwol hən gamit am. Mətovi slev siGot beti. Husur natenan, mətulav nəboruan siGot, ale navit nəboruan siGot len gamito evi nəmauran vi sutuai. ²³Husur nəpurpuran hən nəsaan evi nəmatan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-kəmas-an siGot evi nəmauran vi sutuai.

7

Nasoruan kəta togəm len nəlahan

¹Bathudud nadələomian, gamit mətələboi nalo. Mətələboii ke nalo ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an nəboŋ nəvanuan tokad nəmauran ŋai. ²Len nalo, nəpəhaŋut tolah itoh len navəlan nəhaŋut san nəboŋ atenan tokad nəmauran sal. Be atenan bimət, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo hən nəlahan. ³Imaienan, nəboŋ ahaŋut san tomaur sal, alitenan bilah mai togon, dereh lekis alitenan hən nəpəhaŋut togol naitian tosa tobur kotov nəlahan. Be ahaŋut san bimət, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut kəmas bilah tətəs mai nəhaŋut tile, aliten sagol naitian tosa tobur kotov nəlahan. ⁴Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ məttođon mai niben aKristo len nəmatan san, mətumakuv dan nalo.* Ale gagai mətubon mai atenan tole məhat dan nəmatan hən gidato datbiŋan hən navit siGot. ⁵Nəboruan dattokade a mō evi nəboruan hən nəsaan. Nəboŋ nəboruan enan towol hən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datələŋon masuŋ hən datbigole. Naləŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit pisi dattogole luŋan hən nəmatan. ⁶Be gagai, gidat dattobon mai aKristo len nəmatan san, datumakuv dan nalo tobaŋis gat gidato. Imaienan datsahusur nəpisał ta mō, datsagol husur na-tos-gati-an hən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur nəpisał veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai nəsaan

* **6:16:** Jon 8.34 * **7:4:** Len naut egai ehum dattovi pəhaŋut ale nəhaŋut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo.

⁷ Datekəmabe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaianan! Nalo taḅuer, asike nətāləboi səhot nəsaan sagw gail. Nəsaləboii ke naləḅonian len nəlogw tovi nəsaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh.”* ⁸ Be ehum nəsaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləḅonian tiltile gail. Husur nalo taḅuer, nəsaan asike təkad nədaḅan tomaianan. ⁹ A m̄o, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəḅoḅ notosəsələḅ hən nakelean todaḅ toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh,” numadhaləboii ke nugol nəsaan, nəsaan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len nəsaan nukad nəmatan husur nəsaan epəpəhun ginau dan aGot. Imaianan, nunau səhoti ke nakelean enan todaḅ topat hən bilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaḅ nəsaan isaḅ nəp̄isal hən toḅəras ginau. Ale len nakelean enan todaḅ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaḅ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaianan! Evi nəsaan togole. Len nalo tovoi nəsaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpəhun ginau dan aGot. Husur natanan nalo ivoi, be igol nəsaan len nəlogw ip̄arḅar, ale noləboii ke nəsaan isa batbat.

Nəḅalan len nalo

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad nəḅoruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan.

¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləḅon nəḅigole, nəsagole.

Be nugol nəsa notomətahun bun nəḅigole. ¹⁶ Be nəsa notogole ḅevi nəsa notomətahun nəḅigole, nudam̄ ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol natan tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len nəḅoruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədəsi.

¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəḅigol nəsaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəḅigol nəsa notomətahun nəḅigole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusaḅ natesua tomaiegai tabtab ke: nəḅoḅ notoləḅon nəḅigol navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nəḅunus nədaḅan‡ tile am len ginau toḅal mai nalo nənauan sagw toləḅoni. Ale nədaḅan enan igol nəsaan topat len ginau, iban̄is gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhəvuran əḅuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai toḅəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səḅon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaianan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len nəḅoruan sagw hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh m̄os alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaḅan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaḅan hən nəsaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas bilav kuv gidato dan

* **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21 * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13

† **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun ḅəḅur kotovi, namilen ke eləḅon ḅigol husuri.

‡ **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaḅan. * **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaḅan hən nəsaan mai nəmatan.

nəsaan, husur len nədaŋan sidat səbōdato, datsaləboi datbīgol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulumŋan matmat san hən begəm vi vanuan. Ikad niben mai nəboruan surŋan gidat dattovi vanuan nəsaan gail. Ale aGot erin nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan mōs nəsaan sadit gail. Igol nədaŋan hən nəsaan inoŋ.⁴ AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləbisarpoh len gidato māu, hən datbələboi datbīgol pīs naṽide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləŋonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur naləŋonian seNunun aGot.⁵ Alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito, lunau tabtab hən nəsa nəboruan nəsaan toləŋoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsa aNunun aGot toləŋoni.⁶ Husur nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, naṽite evi nəmatan. Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nənauan, naṽite evi nəmauran mai natəmat.⁷ Bathut nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edədas bīgol husuri.⁸ Husur enan, alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito ləsaləboi ləbīgol aGot bəhəhaṽur.

⁹ Be gamito, mətsagol husur nəboruan nəsaan, mətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike bīkad aNunun aKristo lan, gai savi seKristo.¹⁰ Be aKristo biŋtoh len gamito, naut kəmas nibemito dereh limat sil nəsaan, aNunun aGot evi nəmauran veveu mōs gamito husur nanoran, navoiŋoian məttoŋkade mai aGot.[†] ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole məhat dan nəmatan biŋtoh len gamito, namilen ke, naut kəmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nəlomitō, atenan togol aKristo tole məhat dan nəmatan dereh tilav nəmauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadələmian, datimasgol nəsa aGot toləŋoni. Satehəsusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan sidato.¹³ Husur mətəbəhusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mətəbīgol naṽide samit tosa gail ləbimat ebun, dereh mitikad nəmauran.¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hən galito, galit lovi natun aGot.¹⁵ Husur aGot səlav aNunun mai gamito hən mətəbevi slev hən namətəhwan hən namətəhwan biṽol hən gamit tətəas am. Aoa! Ilavi hən mətəbegəm vi natun san gail. Ale gagai datukai van həni ke, “Appa, Tata.”[‡] ¹⁶ Nəbonan hən aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail.¹⁷ Ale datəbevi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut həni mōs anatun gail surŋan aKristo tokade. Imaienan, datbīhan katəpōl mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san, dereh datikatəpōl maii len nəyalyalan san.*

Nəyalyalan ta tahv

¹⁸ Len nəbunusian sagw, datbənənoṽ hən na-ləŋon-isa-vəsa-an dattokade gagai mai namənas hən nəyalyalan aGot bəvəhoti mai gidato balai, na-ləŋon-isa-vəsa-an savi natideh.¹⁹ Len nasigariran, natit pīsī aGot togole, nəmav, nətan mai nətas mai natit pīsī lotosuh lan, natgalen pīsī losuh vir aGot bəvəhot anatun gail ləbīparpar.²⁰ Husur natgalen losuh kəmas, ləsalekis hən lotomaienan be aGot igol lumaienan. § Isole len nə-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail

† **8:10:** Len naut egai namilen səmasil len nasuruan ta Kris. Hum ma tohum nəsa topat tubat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nəmauran husur aGot erinŋi ke mətunor len nəhon.

‡ **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasuruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13

§ **8:20:** Nəboŋ aGot togol navile a pan, igol natit pīsī hən ləbīgol nəsa toləŋoni, hən ləbīkad naṽite. Be nəboŋ aAtam togol nəsaan, aGot igol natgalenan asike luṽan am hum ta mō, ale losuh kəmas maienan.

ṗisi limakuv dan nəbaŋjisian hən nəmatan mai namōman mai nəboan, hən ləbikad nəmakuvan toyalyal anatun aGot gail lotokade. ²² Husur datoləboii ke natit ṗisi aGot togole lokilob vəbar daməŋjai, lois bonbon len napəŋasan, hum napəhəvut topasus. ²³ Savi natenan ŋai, be gidat am datokilob naut kəmas dattokad aNunun aGot hum navit nametəkav hən natit ṗisi aGot beviol həni mai gidat balai. Datosigarir, datutoh vir nəboŋ aGot bigol datbevi anatun san gail, nəboŋ bigol nibedat ləbimakuv dan natit ṗisi tosa hən ləbēgəm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nə-vatvat-viri-an enan nəboŋ aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Be datbikad nəsa datbivatvat viri, savi nə-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nəsa tokade tia? ²⁵ Be datbivatvat vir nəsa datsəkade sal, len nə-daŋ-ḅuri-an datutoh mədau viri.

²⁶ Len navide tomaienən, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədaŋ. Husur datsaləboi nəsa tonor hən datbisor tuv mōsi. Be len nakiloban nasoruan todədas bikel namilen, aNunun aGot isor tuv sidato. ²⁷ Ale aGot tokəta kitev nəsa topat len nəlodato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəvanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləŋonian siGot.

²⁸ Ale datoləboii ke len natit ṗisi tovisi hən galito, aGot eum mōs navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nau-utaut-an san.**

²⁹ Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləbevi esan gail. Len nənauan san eriŋi ke legəm surŋan aNatan, hən ke aYesu bevi hai a mō tokad avan mai avəvinen tosoḅur. ³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legəm surŋan aNatan, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriŋi ke lunor len nəhon. Ale alat gai toriŋi ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləbiyalal maii.

Na-ləmas-masuv-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienən, datekəməbe am? AGot bitah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bevin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatan. Aoa, eviol həni hən bimət mōs gadit ṗisi. Imagenən, husur toviol hən aNatan mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit ṗisi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nəhon! ³⁴ Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot mōs gidato. Evi aKristo tomat mōs gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenən, ase eləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo enan? Naut kəmas avan ideh bigol nasənahən len gidato, naut kəmas nəmauran sidat bidan, naut kəmas nəvanuan gail ləbemədas tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian beḅuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpaḅan hən bipat len nəmatan, naut kəmas nəbu nəbalan bigol datbimat, səkad natideh toləboi bepepehun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito

pəpaḅan tipat len nəmatan tabtab
mōs gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”**

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKristo toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen ṗisi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh

* **8:23:** 2Kor 5.2-4 ** **8:28:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datoləboii ke natit ṗisi loum
bonbon hən navoian mōs alat lotoləmas bun aGot. * **8:36:** Psa 44.22

toləboi bəpəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aŋel mai natəmat arodədasi, nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ bəgəmai arodədasi, nədaŋan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit pisi tosu h toləboi bəpəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKristo aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKristo nukel nakitinan, nəsalibəŋ. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Nələŋon isa masuŋ be sasib. Nəlogw itaŋis nəbathudud sagw, naJu lotomətahun aKristo. ³ Nohəhəvur hən aKristo tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətarin nələlit len aKristo.

⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbēvi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-kel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idam hən lotolotu hən. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siAraham, selsak mai sijakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaŋan san tosehəŋ natit pisi, nə-sal-suhi-an tivan hən vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sadatekəmaianan! Husur len nəpasusan seIsrael pisi, isoŋur ləsavı alat a Israel kitin. Ləsavı vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siAraham, ləsavı anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aAraham ke, “Len əlsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”* ⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aAraham ləsavı anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san ŋai, galit lovi anatun aAraham kitin.* ⁹ Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboŋ han, dereh netəlmam, ale aSərah tikad anatun ulumān.”*

¹⁰ Savi natanan ŋai. Anatun aRepekah gəlaru artovi mələv arukad atəmalaru esua ŋai, tovi əlsak, atəmanamit ta sutuai. ¹¹⁻¹² Be nəboŋ namələv arsavisi sal, aragol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a mō dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaianan hən bimasil ke nəboŋ tolekis hən nəvanuan, salekis hən bathut nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ŋai mōs nəsa toləŋoni.* ¹³ Hum natosian siGot toke, “Nələmas bun əJakop

be nomətahun aEsau.”*

¹⁴ Datekəmabe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaianan! ¹⁵ Husur aGot ikel mai aMoses ke,

“Dereh nilolosa hən avan ideh nəbilolosa hən.

Dereh ginau nəlogw titaŋis avan ideh nəlogw bitaŋisi.”*

¹⁶ Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləŋoni, savi husur lotoum todaŋ mōsi, ipat len nalolosaan siGot. ¹⁷ Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəbēvi kiŋ hən nədaŋan sagw biŋarŋar, naut kəmas nəkadum tohaihai, hən nəvanuan ləbikel ur nahəsagw len

* **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1 * **9:7:** Gen 21.12 * **9:8:** Kal 4.22-23 * **9:9:** Gen 18.10, 14. Len nalobulat Natubatan, nəboŋ aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboŋ enan len nasihau togəmai.

* **9:11-12:** Gen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3 * **9:15:** Exo 33.19

navile a pan kavkav.”* 18 Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləŋon bilolosa həni. Ale nəkadun avan ideh aGot toləŋon bihaihai, aGot igol ihaihai.

19 Hum ma gəbeus ginau ke, “AGot bigol nəkadun nəvanuan bihaihai, limas-magenan. Na imabe aGot toke lugol nəsaan?” 20 Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəbisor tas aGot! Nau nategai. Nabilikoro saus nəvanuan toum həni hən nətan bulau ke, “Imab gotoum hən ginau hən nəbimagegai?”* 21 Nəvanuan toum hən nabilikoro len nətan bulau, nəboŋ tolav nakobhutan bulau sua, eləboi həum hən nabilikoro sua həni topəhas mai nabiliwai sual am hən bəriŋ nəpahsago lan. Ipat len gai.*

22 Ale aGot eləboi bigol bimaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot bigol nəlol paŋpaŋ mai nədaŋan san biŋarŋar, len nə-daŋ-ḅuri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaŋpaŋ, alat gai toutaut hən galit mōs ləbimasig, nəpanismen ipat vir galito. 23 Igol tomaienan hən natibauan hən nəyalyalan san biŋarŋar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia mōs ləbiboŋ maii len nəyalyalan san. 24 Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju.

25 Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*

26 “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən

‘anatun aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*

27 Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,

“Naut kəmas alat a Israel lusəbur

hum nabion bitas,

evis ŋai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

28 Bathut, husur nə-səb-səhoti-an san len nakotan,

Nasub aGot dereh tetutut hən biŋansəm piŋ alat navile a pan.”*

29 Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,

“AMasta hən nəvəshəsoltia hən nəmav

asike tariŋ nəpasusan sidat galevis tasuh,

dattasumŋan naut a Sotom,

dattasumŋan naut a Komorra

artomasig piŋi.”*

Israel ipar dəlomian

30 Beti datekəgabe? Nəkəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaŋ hən ləbikad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. 31 Avil alat a Israel lotoum todaŋ hən ləbigol husur nalo hən ləbinor, ləbikad navoivoian mai aGot, lodədasi. 32 Lodədasi husur nəsa? Husur ləsariŋ nəlolit len aGot, loriŋ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes habetw len “nəvat hən na-pes-habetw-an.”

33 Hum natosian siGot toke,

“Məteris! Len naut a Sion noriŋ nəvat

togol nəvanuan lotopes habetw,

* 9:17: Exo 9.16 * 9:20: Isa 29.16, 45.9 * 9:21: Jer 18.6 * 9:25: Hos 2.23 * 9:26: Hos

1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9; Gen 19.23-28

nābilitivat enan togol nēvanuan lototeh,
ale alat lotoriņ nəlōn lan
asike loləjōn isa sil lotoriņ nəlōlit lan.”†

10

1 Bathudud nadəlōmian, len nəlōgw noləjōn masuŭ hən aGot bīlav kuv alat seIsrael dan nēsaan salito, ale nūsor tuŭ nōs natenan vi tēban aGot.
2 Ginau noləboi nēbikel koti ke, ludaņ len na-lotu-hən-aGot-an, be naṗisal lotohusuri savi len naləboian kitin. 3 Lotētān hən naṗisal aGot togole hən ləbīkad navoivoian maii, ale ludas ṗisal salito. Bathut natenan lomətahun naṗisal siGot, lotəgau gat naṗisal hən na-gol-husur-nalo-an. 4 Be aKristo igol nalo inoņ.* Imaienan nēvanuan ṗisi lotoriņ nəlōlit len aKristo, lukad navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol hāni evi sinəvanuan ṗisi

5 AMoses itos husur naṗisal hən na-gol-husur-nalo-an hən nēvanuan bīnor len nəhōn aGot, ike, “Nēvanuan togol ṗis nēsa nalo tokele, dereh tikad nəmauran.”* 6 Be naṗisal hən nadəlōmian hən nēvanuan bīnor len nəhōn aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nəlōm ke, ‘ase tevi mēhat vi lan nəmav?’”† (hən bēsəhar aKristo vi pan hən bēvi tarhət saṁ). 7 Ikele am ke, “Sagikele len nəlōm ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’” (hən bīgol aKristo bīle mēhat dan nəmatan). 8 Be savi hən gəbīmasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaņ ηai, ipat len nabuṗoṁ, ipat len nəlōm.” Enan boh nasoruan hən nadəlōmian namttokel uri. 9 Nasoruan imaiegai ke: Gəbīkel koti len nabuṗoṁ ke, aYesu evi Masta, mai gəbədəlōmi len nəlōm ke, aGot igol aYesu ile mēhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nēsaan saṁ. 10 Husur len nadəlōmian enan dattokade len nəlōdato, aGot eriņi ke datunor len nəhōn. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuṗodato, aGot ilav kuv gidat dan nēsaan sidato. 11 Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriņ nəlōn lan asike eləjōn isa sil toriņ nəlōn lan.”* 12 Nasoruan enan ipat nōs nēvanuan ṗisi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit ṗisi, ale ivoi masuŭ hən galit ṗisi lotousi hən bēvi tarhət salito. 13 Husur natosian siGot ike, “Nēvanuan ṗisi lotous Nasuḅ aGot hən bēvi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nēsaan salito.”*

14 Be asike ləbīkad nadəlōmian len aGot, leus mab hən bīlav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləbēsəsəlōj hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəlōmian lan mabe? Ale asike avan ideh bīkel ur aGot, lesəsəlōj hən na-kel-uri-an mabe? 15 Ale asike aGot bēsəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuŭ nəboj nēvanuan togəṁ hən bīkel na-kel-uri-an tovoi!”* 16 Be savi nēvanuan ṗisi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuḅ aGot, nēvanuan evis ηai lodəlōm na-kel-uri-an sinamito!”* 17 Imagenan, nasəsəlōjān evi nəkadun nədəlōmian, ale nēvanuan gail loləboi ləbēsəsəlōj ηai nəboj avan ideh bīkel na-kel-uri-an husur aKristo.

† 9:33: Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo. * 10:4: Namilen ke aKristo evurvur nēsa nalo topat nōsi. * 10:5: Lev 18.5 † 10:6: Hən naves 6-8, Deu 30.12-14 * 10:11: Isa 28.16 * 10:13: Jol 2.32 * 10:15: Isa 52.7 * 10:16: Isa 53.1

18 Be nous nategai, losəsəlonj n̄tau a? Evoi! Losəsəlonj boh! Hum natosian siGot toke,

“Nadololito ibar

naut p̄isi len n̄avile a pan,
nasoruan salito ibar
navile a pan kavkav.”*

19 Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsələboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a n̄o len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,

“Len navoian sagw

van hən naluŋoh naut tiltile gail,
dereh nigol mititaŋulol bulos galito;
len navoian sagw

van hən naluŋoh hən nəvanuan lototətan
dereh nigol nəlomit tipaŋpaŋ.”*

20 Ale aIsaiah ikad na-il-buri-an, isor siGot, ike,

“Alat ləsadoŋ ginau lusab ginau,

novisi hən alat ləsau kitev ginau.”*

21 Be isor husur alat a Israel ke,

“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboŋ kavkav
nosəsah hən nəvəlagw gəlaru

van hən nəvanuan ləsagol husur nəsa notokele,
nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

1 Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len

nəpasusan siApraham.* 2 Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboŋ

tokoblen mai aGot sil alat a Israel. 3 Ike, “Nasuŋ aGot, lugol ahai kelkel ur sam̄ gail lumat. Lulapupul nəmel tutumavan sam̄ gail lumasirsir. Ginau səbogw

ŋai nutoh, ale gagai ludonj ginau hən ləb̄igol nəb̄imat.”* 4 Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notəgau gat alaluŋan sagw lotovi 7,000 ləsəlotu hən

aPaal tovi got gəgəras, boŋ ideh.”* 5 Imaienan len nəboŋ ta daməŋai. Len

navoian aGot toviol kəmas həni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito. 6 Ale aGot bilekis hən galito len navoian gai toviol kəmas həni, namilen

ke salekis hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nəsa lotogole, navoian gai toviol kəmas həni asike tavi na-viol-kəmas-an, be tavi napurpuran hən nəsa lotogole.

7 Ale imabe? Alat a Israel ləsəsab nəsa lotodonj, ləsəkad nəsa lotoləŋoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit p̄isi am nəkadulit iŋonŋon.

8 Hum natosian siGot toke,

“AGot igol nənauan salit ipat buŋbuŋol,

igol namətalit ləsəkəta,

nədariŋalit ləsəsəlonj,

van vəbar nəboŋ daməŋai.”*

9 Ale aTevit tovi kiŋ ike,

* 10:18: Psa 19.4 * 10:19: Deu 32.21 * 10:20: Isa 65.1 * 10:21: Isa 65.2 * 11:1: Flp 3.5

* 11:2: Psa 94.14 * 11:3: 1Ki 19.10, 14 * 11:4: 1Ki 19.18 * 11:8: Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10

“Nəhanian halit len natev tegəm vi hai tata,

nəlevlev ləb̄ibat lan,
nəvat hən na-pes-həbetw-an
mai nəpanismen salito.

¹⁰ Namətəlit timotmot
hən asike ləbekəta,
letəmadehw tabtab

len namələsan hən nəsaan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg həni ke, alat a Israel, lupes həbetw hən ləb̄iteh vəmasig māu a? Aoa! Be bathut nəsaan salito, aGot igol nəp̄isal hən tolav kuv alat ləsavi Ju dan nəsaan salito, hən alat seIsrael ləbitəbulol bulos galito husur lotoləŋon nə-lav-kuvi-enan dan nəsaan. ¹² Len nəsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuŋ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuŋ hən alat ləsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nəb̄oŋ galit p̄isi ləb̄er̄iŋ nəlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul səsəhov!*

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit mətsavi Ju. Bathut novi ahai p̄isp̄isul silat ləsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole m̄os gamito. ¹⁴ Nuke nigol nəbathudud sagw gail a Israel nəlolit tevənoh nəsa məttokade, hən aGot bilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. ¹⁵ Nəb̄oŋ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi ləb̄ikad navoivoian maii. Be nəb̄oŋ bilav təlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lehum ləb̄ikad nəmauran dan nəmatan!

¹⁶ Datinau nabəta. Nəvanuan gail ləber̄iŋ nahudhubəta hum nəhanian metəkav bevi siGot, namilen ke nabəta kavkav evi siGot.† Ale datb̄inau nəhai, nəharhəte bevi siGot, namilen ke nəpashəte gail am lovi siGot. ¹⁷ Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol, tolabur nəpashəte galevis dani, lohum alat seIsrael. Ale gamit mətsavi Ju, mətohum nəhai oliv lototov lilihai. aGot esəhud hən gamit mai nəhai tomabule hən mət̄bigel nəpashət lotomabur. Ale gagai mətumaur len nəbathuhai oliv enan. Ehum mətukad nəmauran kitin aGot tokel gati mai aAraham mai nəpasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samt̄ipatpat gamit məhat husur mət̄ogel nəpashəhai len naut lotomabur lan. Mət̄ovi nəpashəhai ŋai. Nəkadhuhai səmaur len gamito, gamit mətumaur len nəkaduhai. ¹⁹ Hum ma gəb̄ike, “Nəpashəhai gail, aGot ilabubur gail hən nəb̄igel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilabubur galit husur ləsəkad nadələmian lan, ale gumaur husur gotokad nadələmian lan. Sagipatpat gaiug məhat, be gemətahw. ²¹ Husur aGot bilabubur nəpashət gail lototov len nəhai husur ləsəkad nadələmian lan, asike gəb̄ikad nadələmian lan, dereh tilabur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nədanjan aGot togole hən nəvanuan. Igol idan hən alat lototeh, be gəber̄iŋ nələm̄ tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian hən gaiug. Asike gəb̄imaienan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael ləb̄ipair dan nə-par-dələmi-an salito, dereh aGot tesuhud hən galit len nəhai. Husur aGot eləboi b̄esəhud təlmam hən galito len nəhai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nəpashət nəhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale

* **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lomətahun aGot ale len namətahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale ləber̄iŋ nəlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua b̄ivoi masuŋ səhori am. † **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai nəb̄oŋ tosor husur nabəta, isor husur navide aGot tokel mai alat seIsrael ke, nəb̄oŋ lotomabul nəhol, len nəmatuan, nəhanian metəkav evi siGot, mai nabəta metəkav lotopani evi siGot. Ale nabəta metəkav bevi siGot, namilen ke nabəta p̄isi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatan mai aməhaibən ləbevi siGot, ale nəpasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

tosuhud hēni len nēhai gai tomabule len nēhol san. Savi nāvide kitin hēn nēhai hēn nēpashēhai sua bītov len nēhai tile am. Be nēhai oliv aGot tomabule len nēhol san, alat seIsrael lohūm nēpashēte gail. Ale emēdmēdau ŋai hēn aGot bēshuhud tēlmam hēn nēpashēt gail len nēhai lototov matmat lan.

Nēlon aGot itanjis nēvanuan pīsi

25 Bathudud nadēlomian, nomētahun mētēbetetan hēn nakitinan sua to-susuah, be nuke mētēlēboii hēn asike mētēbīpatpat gamit mēhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nēkadulit ihaihai, ale dereh tūhaihai van vēbar galit pīsi aGot tolekis hēn galit lēsavi Ju, lēberīŋ nēlolit lan. 26 Len nāvide tomaienan aGot dereh tilav kuv aIsrael pīsi dan nēsaan salito. Hum natosian siGot toke,

“Atesua bilav kuv nēvanuan san gail,
dereh tegēm len naut aSion,
dereh tīpair hēn nēpasusan siJakop,
nēlolit tobov hēn ginau, aGot,
dan nēsaan salito.”

27 Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hēn galito notota gati len nahēsagw, ke,

dereh nitariv kukuv nēsaan salit gail.”*

28 Tarhēt na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomētahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mētēsavī Ju, mētukab hēn natenan, mētukad navoian aGot toviol kēmas hēni. Avil aGot elēmas bun galit sal, husur tolekis hēn galit lotovi nēpasusan siApraham, alsak mai aJakop. 29 Husur nēboŋ aGot tolekis hēn nēvanuan toviol maii, nēnauan san sagēgel boŋ ideh. 30 A nōo gamit mētēsavī Ju, mētōmētahun nēsa aGot tolēŋoni. Be gagai ilolosa hēn gamito, ivoi hēn gamito husur alat seIsrael lotomētahun nēsa tolēŋoni. 31 Len nāvide tomaienan, gagai alat seIsrael lomētahun nēsa aGot tolēŋoni, gol ke, len nāvide aGot tololosa hēn gamito, dereh tilolosa hēn galit tētās am. 32 Husur nēvanuan pīsi lēsagol husur nēsa aGot tokele, ale ibanjis gat galit len nāvide enan, hēn bīlolosa hēn galit pīsi.

Nē-sal-suh-aGot-an

33 O numanman len namitisau mai nalēboian siGot artotibau masuŋ, ar-toyalyal habat! Datodēdas datbēlēboi nē-sab-sēhoti-an mai nāpīsal san gail.*

34 Hum natosian siGot toke,
“Ase elēboi nēnauan siNasub aGot?

Nasoran sise elēboi bēvi tarhēt san?”*

35 Ase ilav natideh mai aGot
tonor hēn aGot bīsar gele?”*

36 Husur aGot igol natit pīsi, ale len nēdanjan san natit pīsi losuh hēn lēbēvi esan. Mitīsal suh nēyalyalan san vi sutuai! Ganan.

12

Naviolan hēn natutumavan tomaur

1 Imagenan, bathudud nadēlomian, husur nēlon aGot totanjis gidato, nōŋŋ gamito ke: Viol hēn nibemito mai aGot hum naviolan hēn natutumavan tomaur, hēn bēvi esan sēbon, hēn gai bēhēhaŋur masuŋ hēni. Enan evi nāpīsal kitin hēn mētēbilotu hēn aGot. 2 Samtigol tētōŋ hēn nāvide gail hēn navile eg a pan. Be aGot tegēgel hēn gamito; tegēgel hēn nāpīsal hēn

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9

* 11:33: Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6

* 11:34: Isa 40.13

* 11:35:

nənauan samito hən biveveu. Bimaienan, dereh mitinau kitev nəsa aGot toləŋoni, mətələboi səhoti, hən mətəbigol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhəvur həni.*

³ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hən gamit v̄isusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hən nadələmian aGot tolav mai gamit v̄isusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səbomito. ⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isoḅur, ale nahudhut v̄isusua ikad nauman san totile. ⁵ Imaienan hən alat lotorin nəlolit len aYesu. Gidat dattosoḅur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat v̄isusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəbikad naviolan hən gəbikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadələmian sam̄. ⁷ Gəbikad naviolan hən gəbevi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəbikad naviolan hən gəbeḅusan, geḅusan. ⁸ Gəbikad naviolan hən gəbīgol nəvanuan gail ləbeləŋon bivoi am len nəlolito, gīgol lələŋon tivoi am len nəlolito. Gəbikad naviolan hən gəbeviol, geviol habat. Gəbikad naviolan hən na-il-a-n̄o-an, len na-il-a-n̄o-an sam̄ geum tivoi. Ale gəbikad naviolan hən nələm̄ ḅitanj̄is nəvanuan gail, gīgole len nahəhəvuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuḅ hən gamit gabag hum mətətovi alatmiḅan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətəḅ hum aNunun aGot toḅuv vivi məhat len nələm̄. ¹² Bathut nə-vatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhəvur. Nəḅoŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an ḅibar gaiug, gidan̄ ḅuri len na-toh-mədəu-an sam̄. Gidan̄ len na-sor-tuḅ-an. ¹³ Nəḅoŋ nəvanuan siGot ləbēm̄idol, gevi tarhət salito. Gehəhəvur hən nametḅos gail ləbeḅis lohoim sam̄.

¹⁴ Geus aGot hən bivoi hən alat lotomədəs gaiug gol gotoləŋon tosa vəsa. Geusi hən bivoi hən galito, sageusi hən ḅemədəs galito.* ¹⁵ Gehəhəvur mai alat lotohəhəvur. Geləŋon tisa, gitan̄ mai alat lotoləŋon tosa, lototan̄. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum mətətoḅitoḅ ŋai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam̄, be gehəhəvur hən gəḅitah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam̄ səḅom̄ saginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlman hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəbīgole, gol husur nəp̄isal nəvanuan ḅisi lotoləboi ləḅekəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gəḅeləboi gəbīgole, gikad natəḅat mai nəvanuan ḅisi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit ḅisi, samtigol nasisilan. Riŋi hən nəlol paŋpaŋ tonor siGot ḅigole. Bathut len natosian, Nasuḅ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̄ bimalkəkət, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hən ḅemuni. Nəḅoŋ gəbīgol natenan, nahurun dereh tisa masuḅ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

* **12:2:** 1Pit 1.14 * **12:8:** Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luk 6.28 * **12:16:** Isa 5.21; Pro 3.7 * **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22

13

Rinj gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan pisi lerinj galit səbəlito len navəlan nəgavmen lotoil a mō. Husur nədaŋan hən na-il-a-mō-an ideh topat, aGot idam̄ hən̄i. Ale alat lotoil a mō, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomətahun alat lotoil a mō, emətahun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hən gai gabag. ³ Husur alat lotoil a mō ləsagol namətahwan len alat lotogol tonor be len alat ləsagol sanor. Gəbələŋon ke asike gəbəmətahw len nabiltivanuan hən nəgavmen, gigol nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nəvanuan nauman siGot mōs navoian bivan hən gaiug. Be gəbigol b̄isa, gemətahw! Husur ikad nədaŋan hən b̄ipansem gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hən b̄ipansem alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, gerinj gaiug gabag len navəlan nəgavmen hən asike gəbipanis. Ale natsual am, gole hən nəlōm̄ b̄imasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, geʋur nətaks sam̄. Husur alat lotoil a mō, loum siGot nəbōŋ lotogol tabtab hən nauman salito len nəgavmen. ⁷ Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hən gəbilavi. Bevi nətaks o nəlaisens, ʋur nətaks, ʋur nəlaisens. Binor hən gəberinj avan ideh a məhat len nənauan sam̄, rinji a məhat. Binor hən gəbeputsani len nənauan sam̄, putsani.*

Mətələmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut siyan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gəbələmas bun nəvanuan, gugol p̄is nəsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian toʋur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sa-nəlōm̄ tevənvənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur p̄is gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sum̄an gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an sagol səsa hən avan ideh. Imagenan, na-ləmas-buni-an igol p̄is nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mətələbōi namityal ipair p̄isi tia. Evi namityal hən mətbilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo bilav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egəm pəpadaŋ səhor ta mō, nəbōŋ dattomadhakad nadələmian lan. ¹² Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ b̄evisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol len gidato nahurabat nəbalan hən nam̄ial. ¹³ Len nəmauran sidato datitoh len navide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totavtaʋor len nabiltihanen mai natərogan, sadatetərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol navide tosa totavtaʋor hum nalipah, sadatev̄itv̄ituh, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah. ¹⁴ Mitilav kot nəboruan siMasta sidato, aYesu Kristo sum̄an tovi nahurabat dattosuni, hən gai b̄iwol hən nəmauran sidato. Samtinau naʋisal ideh hən mətb̄igol nəsa nəboruan nəsaan samito b̄eləŋoni.

14

Alat, nadələmian salit sədaŋ

* **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** Nəbōŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlōl paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18

¹ Nəvanuan gail nadəlomian salit sədaŋ, mətəhəhəvur hən ləbītah mai gamito. Samtevitvituh mai galit husur nənauan salit səbōlito.* ² Nəvanuan, len nadəlomian san, eləboi bihan natideh, be togon nadəlomian san sədaŋ, ihan nəhanian totov len tan ŋai. ³ Nəvanuan tohan natit pisi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit pisi gai satisab səhoti ke togon tohan natit pisi timaspanis, husur aGot ehəhəvur hən atenan totah maii. ⁴ Gaiug ase hən gəbīsab səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ŋai, ale ipat len amasta ŋai hən bīkele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasub eləboi bevi tarhət san hən biŋole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmaribonj sua ivoi səhor nəmaribonj gail am, ale nəvanuan togon inau ke loṗitṗitoṽ ŋai. Ipat len gamit visusua hən mətḃinau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmaribonj sua tovoi buni, igole hən beṗutsan Nasub. Ale gai tohan naməṗod, ihani mōs Nasub, husur esipa vi təban aGot həni, beti ihani. Ale gai səhan naməṗod, igole hən beṗutsan Nasub, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səbon ŋai, gidat ideh səmat mōs gai səbon ŋai. ⁸ Datḃitoh, datḃikad nəmauran, datukade hən datbeṗutsan Nasub. Datḃimat, datumat hən datbeṗutsan Nasub. Imagenan, datḃitoh o datḃimat, datovi siNasub. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlmam hən bevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməṗod, imabe gotosab səhoti ke awawa sam len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməṗod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi ut kəmas? Husur gidat pisi dereh dateil len nəhon aGot hən beṗəpəhun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasub aGot ike,

“Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan pisi dereh letəṗedur bathuriegw;

nabuṗon nəvanuan pisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaienan gidat pisi dereh dateil len nəhon aGot hən datḃikel ur nakitinan husur natit pisi gidat səbodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisab səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən biŋol awawa len nadəlomian bipes habetw hən bīteh len nəsaan. ¹⁴ Len nəbonan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian pisi ivoi. Avan ideh bihani asike igol ebiṗbiṗal len nabunusian siGot. Be avan ideh binau ke nəhanian sua tobiṗbiṗal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan ebiṗbiṗal. ¹⁵ Awawa len nadəlomian beṗəṗon bisa husur nəsa gotohani, len nəmauran sam gəsahusur naṗisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəbīhani sagemədas awawa sam, aYesu tomat mōsi. ¹⁶ Natsua bivoi len nabunusian sam, be həmədas nadəlomian siwawa sam, sagigole. Gəbīmaienan avan ideh edədas bisor bisa hən naṗide sidato. ¹⁷ Husur natohan pipihəlan aGot səpat len nəsa datḃihani o datḃemuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəbeum seKristo magenan, dereh aGot təhəhəvur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəmat mai natit gail lotogol gidat gabag datḃidaŋ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemədas nauman siGot sil nəhanian ŋai. Nəhanian pisi iveveu, be gəbīhan natideh biŋol awawa len nadəlomian bipes habetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike

* 14:1: 1Kor 8.7-13, 10.23-33 * 14:5: Kal 4.10; Kol 2.16 * 14:11: Isa 45.23

gæbïhan namæþod o gæþemun næwain o gæþigol natideh þigol awawa sam̃ len nadælomian þiteh len næsaan. ²² Ale næsa gotodælomi husur natgalenan, tægau gati len gaiug mai aGot sæþomæru. AGot ehæhævur hæn alat lotogol næsa lotolæboi tonor len nælolit tomasil. ²³ Gæþikad næ-lon-uri-an, be gæþihan natsua gæsænau læboii ke tovoi, gugol næsaan. Husur næsa gotogole sahusur næsa gotodælomi. Gæþigol natideh gotodælomi ke sanor, gugol næsaan.

15

Nau nævanuan tile

¹ Gidat dattodaŋ len nadælomian, len næ-daŋ-þuri-an datimasbulatut dan natideh þigol galit læsodaŋ len nadælomian læþigol næsaan. Sadatehusur nævide togol gidat sæbodad ŋai datohehævur. ² Gidat vïsusua datimashusur nævide togol nævanuan tile þehæhævur lan, hæn þevi tarhæt san, hæn nadælomian san þidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur nævide gai sæþon tohehævur lan, igol næsa aGot tolæþoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mædasi-an silat lotokele hæn læþemædas gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit þisi len natosian siGot, lutosi sutuai hum næþusanan m̃os gidato hæn datþikad næ-vatvat-viri-an. Len næ-daŋ-þuri-an mai nasoruan siGot togol dattolæþon tovoi am len nælodato, datuvatvat vir natit þisi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nækadun næ-daŋ-þuri-an togol dattolæþon tovoi am len nælodato, gai tïgol mitikad næþonan mai gamit gabag, tinor hæn nalæþonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hæn mætþesua len nænauan mai nakelean, hæn mætþisal suh næyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohehævur hæn totah mai gamito, mætehehævur hæn mætþitah mai gamit gabag, hæn nævanuan gail læþisal suh næyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egæm vi vanuan nauman seJu gail hæn þïmasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atæmalit ta sutuai, aKristo egæm hæn þigol na-kel-gati-an galenan læþisarpoh. ⁹ Be egæm m̃os natsual am. Egæm hæn alat læsavi Ju læþisal suh næyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke, “Imaienan dereh nisal suh gaiug len naluþoh hæn nævanuan naut tiltile gail.

Dereh nekækai hæn næþe gail
hæn næþeputsan nahæsam̃.”*

¹⁰ Ikele am ke,
“Gamit mættovi naluþoh
hæn nævanuan naut tiltile gail,
mætehehævur þonþon mai nævanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,
“Gamit mættovi naluþoh
hæn nævanuan naut tiltile gail,
mitisal suh Nasub aGot.
Nævanuan gail þisi, lisal suhi.”*

¹² Ale alsaiah am ikele ke,
“Sua len næþasusan siJesse dereh tevisi,
dereh tile mæhat

* 15:3: Psa 69.9

* 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49

* 15:10: Deu 32.43

* 15:11: Psa 117.1

hæn naluŵoh hæn nəvanuan naut tiltile gail
læbītoh pipihabəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hæn nakemkeman pisi mai natəmat husur məttorij nəlomit lan. Hæn ke, len nədaŋan seNunun aGot, dereh mətepul səsəhov hæn nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul mōs alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətopul hæn navoian mōs nəvanuan, mətopul hæn naləboian pisi ale mətoləboi mətbeŵusan gamit gabag. ¹⁵ Ginau nəsaməmau hæn nototos husur natgalevis van hæn gamito hæn nəbəlivi nənauan samit təlmam hæn galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶ novi nəvanuan nauman seKристо, aYesu mōs alat ləsavi Ju. Nosumān ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hæn alat ləsavi Ju læbēgəm vi naviolan hæn natutumavan aGot behəhəvur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səbōn ŋai.

¹⁷ Imaienan, len nauman pisi sagw mōs aGot, noŵiv husur evi aKристо aYesu ŋai togole. ¹⁸ Asike nuser husur natideh am, be nukel nəsa ŋai aKристо togole nəbōŋ notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKристо esəhar alat ləsavi Ju hæn læbigol husur nəsa aGot tokele. ¹⁹ Lorij nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaŋmaŋ lan, namerikel gail notogole len nədaŋan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel pis na-kel-uri-an tovoi seKристо, tubat len naut a Jerusalem van van van vəbar naut a Ilirikum. ²⁰ Nəbōŋ nototubat len nauman egai van vəbar daməŋai, noləŋon masuŵ hæn nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsaləboi aKристо lan bōŋ ideh. Nəsaləŋon nəbikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* ²¹ Be hum natosian siGot tokele husur aKристо, ike,

“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,

ale alat ləsasəsəloŋ,

dereh leləboii.”*

²² Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hæn asike nəbēgəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

²³ Be gagai nunōŋ len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasi hau tosobur lotovan, noləŋon masuŵ həni sal ke negəm ris gamito.

²⁴ Nunau utaut hæn nəbēvi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəbōŋ nəbītoh kəkereh bīnoŋ len nahəhəvuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len nəpisal van. ²⁵ Be nevi Jerusalem bai hæn nəbēvi tarhət silat lotovi siGot ei. ²⁶ Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhəvur hæn lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. ²⁷ Lohəhəvur hæn lotomaianan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, læbīhan katəpol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hæn læbēvi tarhət salito len natit lotokade.† ²⁸ Ŋa nəbōŋ nəbītariv nəvat egai mai galito, nəbōŋ nəbigol nauman eg bīnoŋ, dereh niyar tur len

* **15:12:** Isa 11.10 * **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike, nəsaləŋon nəbeum hæn naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15 * **15:22:** Rom 1.13 † **15:27:** Hæn naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4

naut a Rom vi Spen. ²⁹ Nöləboii ke nəbən nəbībar naut samito, aKristo dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

³⁰ Bathudud nadələmian, husur dattoriŋ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kristo, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idan ke, mitibon mai ginau len nəbalan sagw len na-sor-tuŋ-an samito mōs ginau van hən aGot. ³¹ Mitorisor tuŋ hən aGot bilav kuv ginau dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləbīgol husur nəsa aGot tokele. Sor tuŋ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləbēhəhəvur hən nəvat nəbīlav mai galito. ³² Beti, aGot bələjoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw bimaaur təlmam len natohan sagw mai gamito. ³³ Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur napəhəvut sua tovoi bəgəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aŋavinenamito len nadələmian, nahəsən aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* ² Nəbən bəgəm hən gamito, len nahəsən Nasuḅ, len naŋide tonor hən alat siGot, mətəhəhəvur hən hum tovi pəhəvut siNasuḅ. Bəmīdol len natideh, nuke mətəvi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḅur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKristo, aYesu.* ⁴ Aroriŋ gəlar gabag pəpadaŋ hən nəmatan mōs nəmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotobonbon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia toriŋ nəlon len aKristo.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, nəju gəlaru suŋan ginau, artotoh len naim bəbaŋis mai ginau.† Arovi biltivanuan len ahai pispisul gail ale aroriŋ nəlokaru len aKristo a mō, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notoləmas buni len Nasuḅ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKristo mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKristo. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju suŋan ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhəvut eru artoum todaŋ siNasuḅ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idan siNasuḅ.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasuḅ tolekis hən hən bəvi esan səbon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosuŋan tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadələmian lotobonbon mai galito.

* **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaŋ hən nabiltivile a Korint. † **16:3:**

Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * **16:3:** Uman 18.2 † **16:7:** Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhəvut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus.

* **16:13:** Mak 15.21

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aAvavinen. Kele am mai aOlimpas mai nēvanuan pīsi siGot lotobonbon mai galito.

¹⁶ Len na-lēmas-buni-an siGot mētesuñ nētarhomit gabag hēn mētbikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut pīsi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadēlomian, nous idan̄ ke, nēvanuan lotogol nēvanuan lotopēpew, naḡusanan salit togol nēvanuan bīteh dan nadēlomian, naḡusanan salit gail lēsanor hēn naḡusanan mēttokade a mō; mētelēlogau hēn asike lēbēmēdas gamito. Mētebulatut dan galito. ¹⁸ Nēvanuan lotomaienan lēsagol nauman seKristo, be loum mōs nabēhāvulit ḡai. Len na-sor-malumlun̄-an mai na-sor-hehe-an salito, logēras nēlon nēvanuan lēsēnau nagēgērasan.*

¹⁹ Nēvanuan pīsi losēsōlōḡ tia hēn na-kel-uri-an ke mēttogol husur nēsa aKristo tokele. Imagenan nohēhāvur masuḡ. Be nuke mitikad namitisau hēn na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natētanan hēn nēsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nēkadun natēm̄at, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kēmas hēn navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginau ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju suñan ginau, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginau, aTertius nototos nalōbulat napisulan egai siPol, ginau notovi nēvanuan siNasuḡ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luḡonbon len naim san. AErastus totēgau nēvat hēn nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadēlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot elēboi bīgol mētbidan̄ am len nadēlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vēbar nēboḡ ta damēḡai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vēhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaḡ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vēhoti. Ikele mai naluvōh pīsi hēn nēvanuan naut tiltile gail hēn lēberin̄ nēlolit lan, ale gol husur nēsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot sēbon tokad namitisau hēn nēmauran tonor. Datisal suh nēyalyalan san vi sutuai! Ganan!

* **16:18:** Flp 3.19 * **16:21:** Uman 16.1-3 § **16:23-24:** Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hēn naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kēmas hēn navoian mai gamit pīsi. Ganan.

1 Korint

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən bevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napolisulan egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpədaŋ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboŋ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboŋ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaŋolen gail mōs nəvat, ale len nalennəyariug mai len nəSappat epusan husur aYesu. Nəboŋ aPol toriŋ naut ideh, isor tuŋ mōs alat siYesu ei, ale itos nalobulat napolisulan van hən galito hən ləbinau gat naŋusanan san ale hən aPol bigol ləbikad nədaŋan hən ləbeil gəgat len nadəlomian salito mai len naŋonan lotokade surmān alat siYesu. Nalobulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaana (1.1-9)

2) Alat siYesu lovitvituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10–4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur navide aGot toləmasi len navide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len navide hən naitian mai nəmauran naitian tōbuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməŋod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1–11.1)

8) Navide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2–14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaur len nəboŋ ta tahw balai o tebuer? Bimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən beviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləberis alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudələmian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napolisulan egai. Len naləŋonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai avadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

* 1:1: Uman 18.17

² Nutos naløbulat napisulan egai van hæn alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hæn mætbevi esan sæbon.* Len aKristo aYesu mætovi vanuan siGot sæbon, gamit mai nævanuan þisi len naut þisi lotorinj nælolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTæmadato mai Nasuþ aYesu Kristo, areviol kemas hæn navoian mai gamito, mai arigol nælomit tikad natæmat tabtab.

Nasipaau

⁴ Akis nosipa vi tæban aGot hæn gamito. Nosipa vi tæban hæn navoian san gai toviol kemas hæni mai gamito len aKristo aYesu. ⁵ Len aKristo, len napisal þisi, aGot igol mætøpul hæn naviolan san gail, nasoruan þisi mai naløboian þisi. ⁶ Natenan igol nakitinan hæn na-kel-uri-an husur aYesu Kristo namttokel mai gamito, iparpar. ⁷ Imaienan, næboj mættotoh vir natælmaman siMasta sidato, aYesu Kristo (næboj mættoløjon masuþ hæn natælmaman san), mætsamïdol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidañ van vëbar nagilen, hæn asike mætbïkad natideh tosa len gamito tonor hæn mætbïpanis sile len næboj siMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan mōs gamito, husur akis igol næsa tokele. Ale aGot ekis gamit hæn mætbïþon mai aNatun tovi aYesu Kristo, aMasta sidato.*

Napæpewan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadølomian, len nahæsan aMasta sidato, aYesu Kristo, nous gamito, noñjir gamit ke, mætesua len næsa mætbikele, hæn asike bïkad napæpewan len gamito, be hæn mætbësua len nænauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadølomian, nokæmaïenan husur galevis len næbathudud siKloe lukel þarþar hæni mai ginau ke mættosor balbal. ¹² Ale nekæmaïegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAþollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKristo.”* ¹³ Mætunau ke mættoløboi mætbepæpewan aKristo maïenan a? Mætunau ke ginau, aPol numat len næhai balbal mōs gamito a? Mætubaptais len nahæsan aPol a? Aoa!

¹⁴ Nosipa vi tæban aGot ke næsøbaptais hæn gamit ideh be Krispus mai aKaius ñai.† ¹⁵ Imaïenan, avan ideh edædas bïke tobaptais len nahæsagw. ¹⁶ (O nælogw iþoñboj hæn notobaptais hæn alat lototoh len naim siStefanas; be næsønau gat ideh am notobaptais hæn galito.) ¹⁷ Be noil hirhir ke, aKristo sasøvat ginau hæn næbïbaptais hæn nævanuan gail, be esøvat ginau hæn næbïkel ur na-kel-uri-an tovoi. Emætahun næbïkel uri len namitisau hæn nasoran. Nætakæmaïenan, næmatan seKristo len næhai balbal tagæm vi ut kemas.

¹⁸ Husur namilen næmatan seKristo len næhai balbal savi natideh len alat lotohusur napisal van hæn næmasigan. Be evi nædañan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan næsaan sidato. ¹⁹ Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kemas,

ale alat lotokad nækadulito, dereh nigol naløboian salit teþuer.”*

²⁰ Nævanuan tokad namitisau hæn næmauran tonor, gai be? Nævanuan tokad namitisau hæn nalo, gai be? Nævanuan na-sor-levlev-an hæn naur ta damæñai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kemas.*

* 1:2: Uman 18.1 * 1:9: Deu 7.9 * 1:12: Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hæn aKefas. † 1:14: Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * 1:19: Isa 29.14

* 1:20: Job 12.17; Isa 19.12, 44.25

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləbələboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhəvur hən tolav kuv alat lotorij nəlolit lan, dan nəsaan salito. ²² NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludoj kitev namitisau. ²³ Be ginamit n̄au, namtukel ur nəmatan seKriso len nəhai balbal. NaJu, nəlolit iparparj sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an n̄ai.* ²⁴ Avil aKriso evi nədarjan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor n̄os alat aGot tokis galito, naut kəmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor tosəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idarj səhor nədarjan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboj aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis n̄ai len gamito lukad namitisau, evis n̄ai lovi vanuan totibau, nəboj lotopas gamito, evis n̄ai luvat nəhes. ²⁷ Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kəmas len nabunusian silat navile a pan, hən bigol alat lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədarj len nabunusian silat navile a pan hən bigol alat lotokad nədarjan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən bigol nəsa tomələs len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas bisor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbonan mai aKriso aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor n̄os gidato. Namilen ke, len aKriso, aGot erinj ke datunor len nəhon, igol datovi esan səbon n̄ai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobarjis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboj notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len navivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboj nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kriso n̄ai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboj nototoh mai gamito, nəsədarj, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be norij gat nəlogw len aNunun aGot mai nədarjan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədarjan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboj namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, namtusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta damənjai mai silat lotoil a n̄o len navile a pan gagai ləbēbuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta n̄o tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia n̄os nəyalalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a n̄o len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətapos gat Nasuḅ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike, “Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii, nədarjan nəvanuan ideh sasəsəloj ləboii, nənanuan sinəvanuan ideh sənau səhot nəsa aGot toutaut həni n̄os alat lotoləmas buni.”*

* 1:23: Luk 2.34; Kal 5.11

* 1:31: Jer 9.24

* 2:3: Uman 18.9

* 2:9: Isa 52.15, 64.4

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vøhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eløboi natit pisi, eløboi natit gail siGot am, nəvanuan todədas bəløboi səhoti.

¹¹ Husur, səkad avan ideh toløboi nənauan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbon ŋai eløboii. Imagenan, səkad avan ideh toløboi nənauan siGot, be aNunun aGot səbon ŋai eløboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hən datbəløboi natit pisi aGot toviol kəmas həni mai gidato.

¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi pusanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi pusanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsəvasi nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ŋai. Ale edədas bəløboi səhot natgalenan, husur na-løboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoløboi datbəbunus ləboi natit pisi hən datbike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən bəbunus ləboi nəlodato hən bike tovoi o tosa.

¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eløboi nənauan siGot

hən bəløboi bikel na-sor-ɸusɸusan-an maii?”*

Be gidato, datukad nənauan seKристо.

3

Napəpəhwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum məttoamatmatu, hum aNunun aGot totoh tobelav len gamito. Ao, nusor mai gamito surŋan məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, surŋan məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKристо. ² Nəboŋ notoɸusan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədədas mətbihani. Kitin, məttoədədas mətbihani sal,* ³ husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutaɸul bulos gamit gabag, mətovitvituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mətəsasurŋan alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətohusur nəvide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mətbiCAD nadəlomian. Namrugol ŋai nau-man aGot toriŋi len navəlanamər vīsusua hən namrbigole. ⁶ Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nəlomito, ale aApollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot māu togol totov, tovoi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi arovm mōs natsua ŋai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonɸurɸuran tonor hən nauman səlaru vīsusua. ⁹ Ginaməru namroum bōnbōn siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum həni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriŋ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, teləlagau hən nəvide toum həni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas bəriŋ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat

* 2:16: Isa 40.13 * 3:2: Ipru 5.12-13 * 3:4: 1Kor 1.12 * 3:5: Uman 18.24-28

tia. Ale aYesu Kristo evi nēpaudesen enan. ¹² Avān ideh bēum hēn naim len nēpaudesen enan tovi aYesu, elēboi bēum hēni hēn nagol, nasilva, nēvat gēlgēlan, nēhai, nalioi o nēbathuwit. ¹³ Nēvanuan bēum hēn naim maienan, nauman san dereh tiparpar. Husur Nēboŋ siNasub dereh tigo nauman timasil. Dereh nēhab tevēhot nauman ke tomabe. Nēhab dereh tihan kitev nauman sinēvanuan pisi, sabi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nēsa nēvanuan toum hēni asike bipar len nēhab, gai dereh tikad nakonpurpuran san. ¹⁵ Be nēhab bihan pis nēsa nēvanuan toum hēni, dereh asike ikad natideh. Gai ŋai dereh tilavutur; aGot tilav kivi, be tehūm tilav kivi tur len nēhab towunwun.

¹⁶ Gamit māu mētovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mēsēnau sēhoti a? ¹⁷ Avān ideh bēmēdas bun naim siGot, aGot dereh temēdas bun nēvanuan enan. Husur naim siGot evi esan sēbon ŋai, ale gamit mētovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegēras gamit sēbomito. Gamit ideh binau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hēn bikad namitisau hēn nēmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmelan ŋai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nēvanuan namitisau lubat len nēhai tata hēn namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasub aGot elēboi ke nēnauan sinēvanuan namitisau lovi ut kēmas ŋai.”* ²¹ Samtikele am ke mētovi sitegai o sitea hēn mēbipatpat gamit mēhat lan; husur natit pisi evi samito. ²² APol, aApollōs, mai aPita, navile eg a pan, nēmauran mai nēmatan, natit gail ta damēŋai mai natit gail lotogēm sal, natit pisi lovi samito. ²³ Ale mētovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

¹ Imaienān, ivoi hēn nēvanuan gail lēbināu ke namttovi vanuan nau- man seKristo, aGot toriŋ nakitinan san tokel vēhot gail len navēlanamito. ² Nēvanuan nau- man tokētkēta tēban natit siMasta san gail, timasum tivoi hēn aMasta san bisabi ke today len gai. ³ Gamit mēbisabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hēn nēvanuan bisabi ke notovoi o notosa, savi natideh len gināu. Gināu am, sēpat len gināu hēn nēbisabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nēlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasub sēbon ŋai bisabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenān, samtesigarir hēn mēbisab sēhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagēman siNasub. Len nēboŋ enan natit gail lotosusuah len nēmargobut, dereh gai teriŋ natgalen len namial hēn lēbiparpar; ale dereh tevēhot nalēŋonian gail len nēlon nēvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi tēban nēvanuan visusua, dereh tegēm len aGot.

⁶ Bathudud nadēlōmian, nusor husur gināu mai aApollōs hēn mēbēlēboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol sēhor nēsa natosian tokele.” Beti asike mēupatpat avān ideh mēhat sēhor avān togon. ⁷ Hum ma mētonau suluvi ke mētovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma mētonau suluvi ke mēttokad natideh aGot saviol hēni mai gamito. Be aGot bēviol hēn natit pisi mai gamito, imabe mēupatpat gamit mēhat len nēsa mēttokade?

⁸ Hum ma mētonau suluvi ke mēttokad natit pisi tia mēttolēŋoni. Hum ma mētonau suluvi ke mēttopul hēn natite tia. Hum ma mētonau suluvi ke mētovi kiŋ gail tia len natoan pipihabēlan aGot ginamit namttobuer. Ooo nolēŋon masuŋ ke mētavi kiŋ gail, hēn ginamit tu namttavi kiŋ gail mai

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriŋ ginamit naməkot len nəhon nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbanjisan lotoyar vi lan nəmatan. Esuŋan toriŋ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aŋel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel mōs aKristo. Be gamit māu, mətunau suluvi ke məttookad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit māu mətunau suluvi ke məttookad. Mətunau suluvi ke məttookat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mēdas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtouw idan hən navəlanamit səbonamito. Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtosa aGot hən bivoi hən galito. Nəboŋ lotomēdas bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudaŋ buri.* ¹³ Nəboŋ lotosor mēdas nahəsanamito, namtoŋjir galit hən ləbēhusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan pisi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit bisa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit məttookad anatumg w gail notoləmas bun gamito, hən asike mēbimagenan am. ¹⁵ Naut kəmas məttookad nəvanuan lotovi 10,000 lotokəkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadələmian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋjir gamit ke mitigol tətōv hən ginau.* ¹⁷ Nəsəvat aTimoti van hən gamito mōs natenan. Len nadələmian evi anatumg w notoləmas buni, todaŋ len Nasub.* Dereh teliv nənanan samit təlmam van hən navide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Navide enan notokade, inor hən nəpusanan notokel mai alat siYesu len naut pisi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbēgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasub bidadm hən. Ale dereh nəbunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədaŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihəbələn aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nabiltidaŋan san. ²¹ Mətoləŋon nəsa? Nəboŋ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəbivəs gamit hən, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len navide bəmədau?

5

Mitikai hən naulumtan togol naitian tosa hən bevivile

¹ Noləŋon isa masuŋ husur na-kel-uri-an sua notosəsoləŋ hən. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor navide silat ləsəkad nadələmian: aulumtan sual ei igol naitian mai asoan atəman.* ² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suŋan nototoh ei, nusaŋ səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len nabonbonan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu, ⁵ mətəriŋ atenan len navəlan aSetan, mōs nəboruan san topul hən nəsaan

* **4:12:** Uman 18.3 * **4:16:** 1Kor 11.1; Flp 3.17 * **4:17:** Uman 16.1-3; 1Tim 1.2 * **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulumtan sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman.

bēbuer buni, hən aYesu bilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasub.†

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua pisi len nabesin itob.‡ ⁷ Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mətəbēgəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətohum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən bilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav həni len nəPasova.§ ⁸ Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu tōbuer, nayis hən nəsaan mai naləŋonion hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

⁹ Len nalobulat napisulan nototosi van hən gamit a n̄o, nuke, samtita mai alat lotogolgol naitian tosa. ¹⁰ Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masūv hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətake mətebulatut dan galito, gamit pisi məttəmasgəm dan navile eg a pan. ¹¹ Be gagai nukel pəpəp hən namilen natosian sagw a n̄o. Imaiegai ke: samtita mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaan sal. Bigolgol naitian tosa, bələŋon masūv hən natite, bilotu hən nəlablab gail, bisor mədas nahəsan nəvanuan gail, bətərog akis, o bəvənvənah, samtita maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii boŋ ideh.

¹²⁻¹³ Husur səpat len ginau hən nəbisəb səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit məttokad nadələmian, ipat len gamito hən mətbisəb səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit məttokad nadələmian

¹ Ideh len gamit siYesu b̄ike b̄ikot hən gamit togon, imabe arous nəmətsistret səkad nadələmian len aGot hən b̄ebətah len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləb̄ikot hən gəlaru? ² Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh lebətah len nakotan hən ləb̄epəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan a? Ale mətb̄ebətah hən mətb̄epəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan, imabe mətsaləboi mətb̄isəb səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas? ³ Dereh datebətah hən datb̄epəpəhun navoian dan nəsaan siaŋel gail mai len natit gail hən nəmauran egai. Mətsaləboii a? ⁴ Imagenan, mətb̄ike mətb̄ikad nakotan husur natideh hən nəmauran egai, savoi hən mətb̄eus amatsistret savi siYesu hən b̄ebətah len nakotan enan. ⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hən nəmauran tonor, hən b̄ebətah suŋan nəmətsistret len nakotan ideh samito. ⁶ Be len gamito, nəvanuan nadələmian sua ikot hən nəvanuan nadələmian togon —be igole len nəhon nəmətsistret gail ləsəkad nadələmian len aGot!

† 5:5: 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: m̄os naboruan san topul hən nəsaan bēbuer buni, togon ike: m̄os na-mədas-niben-an.

‡ 5:6: Len navide tomaiengan, avan sua togol nəsaan emədas nəvanuan gail hən galit am ləbigol nəsaan enan. § 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat səlsraēl ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis pisi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmaribon̄ tomələvru. * 5:8: Exo 13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

⁷ Bathut ke mættokad nakotan gail len gamit gabag, gamit pisi mætsawin kasi, mætsasəhor natideh! Nəvanuan togon biḡol nəsa sanor hən gamito, riŋi ŋai, samtikot həni. Ivoi am hən mætbidaŋ hən gai togol nəsa sanor hən gamito. Ivoi am hən mætbidaŋ hən gai tovənoh natit pisi samito! ⁸ Be gamit gabag m̄au, mætugol nəsa sanor hən gamito. Mətogəras gabag hən gamito hən mætbəvənoh natit samit gail. Ale mætugol natgalenan van hən awawa samit len nadələmian! ⁹ Nəvanuan ləsənor asike asike lutoh len natohan pipihəbəlan aGot. Mætsənau səhoti a? Mitimasnau hən asike mætbisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hən nələblab gail, alat lotogol naitian tobur kotov nələhan, alalum̄an lotopur hən nibelit hən naititian, alalum̄an lotogol naitian mai alalum̄an, ¹⁰ alat lotovənvənah, alat lotoləḡon masuṽ hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor mēdas nahəsən nəvanuan mai alat lotogol nasənahən hən ləbəvənoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihəbəlan aGot togəm balai. ¹¹ Ale a m̄o gamit galevis lovi vanuan lotomaianan. Be aGot igol mættovevu dan naṽide galen lotosa, igol mættokad nəboruan san, mættovi esan səbən, ale eriŋi ke mættonor len nəhon len nahəsən Nasuḅ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nəbiḡol natideh.” Be ginau nuke, naṽide galevis ləsavoṽi hən ginau. Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nəbiḡol natideh.” Be ginau nuke, asike nudaŋ hən natideh biṽol hən ginau hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh b̄ike, “Nəhanian ipat m̄os natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat m̄os nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian areḅuer. Avil nibedato ləsətoḡ m̄os naitian tosa, lutoh m̄os Nasuḅ ale Nasuḅ evi Masta hən nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nədaŋan san, aGot igol niben Nasuḅ ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mætsaləboii a? Datḅeləboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nəvanuan tovi hudhuben aKristo, biḅon mai napəhaṽut topurpur hən niben a? Satimaianan! ¹⁶ Nəvanuan toḅon mai apəhaṽut topurpur hən niben, nibelaru arosua. Mætsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natuḅatan ke, “ḡəlaru dereh areḡəm sua sum̄an niben tosua ŋai.”* ¹⁷ Avil nəvanuan toḅon mai Nasuḅ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail pisi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emēdas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mætsaləboii a? Gamit mætsavi samit səbomito,* ²⁰ husur nəsa aGot toṽur gamit həni, etibau masuṽ.* Imagenan, len nibemito, len natit pisi mætb̄igole, mitimasputsan nəyalyalan siGot.

7

Nəlahan

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len naləḅulat napisulan mættotosi van hən ginau. Mətuke, “Ivoi hən naulum̄an ideh hən asike biḅar niben napəhaṽut.” ² Avil bathut nəvanuan isoḅur lotogol naitian tosa, nukel

* 6:16: Gen 2.24 * 6:19: 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * 6:20: Nəsa aGot toṽur gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNaturan tosua səbən.

mai gamit ke, naulum̄an tolah tikad naitian mai asoan səbon, ale napəhaʋut tolah tikad naitian mai asoan səbon. ³ Asoan aulum̄an bələŋon naitian, aulum̄an tigole maii. Asoan apəhaʋut bələŋon naitian, apəhaʋut tidam̄ həni maii. ⁴ Niben apəhaʋut savi esan səbon ŋai, be evi sisoan. Ale len navide tomaianan, niben aulum̄an savi esan səbon ŋai, be evi sisoan. ⁵ Samretəgau gat nibemər səboməru dan gamər gabag. Be mərbike mərbisor tuʋ husur nəmariboŋ galevis, ale mərbidam̄ mai gamər gabag, inor hən mərbətəgau gat nibemər səboməru dan gamər gabag. Nəboŋ nəmariboŋ galenan ləbinon, miribon tətəs. Asike mərbigole, dereh aSetan tidas p̄isal hən bəliv gaməru hən mərbiteh husur mərsədaŋ. ⁶ Nəsakel nakelean todaŋ ke mirimastəgau gat nibemər səboməru dan gamər gabag m̄os na-sor-tuʋ-an; ao nudam̄ hən bimaianan ŋai. ⁷ Beti noləŋon ke nəvanuan p̄isi lətasum̄an ginau. Be len nakitanan, gidat p̄isi datukad naviolan aGot toviol hən ʋisusua mai gidato. Nəvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nəvanuan sual am ikad naviolan tomaianan.

⁸ Ale nukel mai alalum̄an asoalit lotomat mai nəbatunau pəhaʋut gail ke, asike ləbilah be ləbitoh maienan ŋai, sum̄an ginau, ivoi. ⁹ Be asike ləbetəgau gat nəlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hən ləbələŋon masuʋ hən naitian; ivoi səhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todaŋ m̄os nəvanuan nadələmian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napəhaʋut sateriŋ asoan. ¹¹ Be alitenan bəriŋ asoan, satilah mai naulum̄an ideh am. Alitenan titoh maienan ŋai o tigol nəsaasan tokade mai asoan tinon ale tibon təlmam maii. Ale naulum̄an sateriŋ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean m̄os nəvanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasub. Nekəmaiegai ke: naulum̄an ideh siYesu b̄ikad asoan səkad nadələmian, ale alitenan bəhəhaʋur hən bitoh maii, aulum̄an satetiʋos həni. ¹³ Ale napəhaʋut ideh siYesu b̄ikad asoan səkad nadələmian, ale atenan bəhəhaʋur hən bitoh maii, apəhaʋut satetiʋos həni. ¹⁴ Husur nəlahan apəhaʋut siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian səlitenan. Ale nəlahan aulum̄an siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian sitenan. Asike təmagenan, natətai samit gail lətatoh len nəbathudud tob̄iŋbiŋjal len nəhon aGot. Be gagai lutoh len nəbathudud tonor len nəhon. ¹⁵ Be gai səkad nadələmian bələŋon nat̄iʋosan, tehusur naləŋonian san. Nəboŋ tomaianan, nəlahan enan səban̄is gat asoan tokad nadələmian. Be bələboi bigole, nəvanuan tokad nadələmian tetəgau gat nəlahan səlaru bathut aGot ekis gidato m̄os natəm̄at. ¹⁶ Latpəhaʋut mət̄tovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləber̄iŋ nəlolit len aYesu. Ale lalum̄an mət̄tovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləber̄iŋ nəlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit ʋisusua, asoam̄ b̄imat o asoam̄ b̄ikad nadələmian o asoam̄ asike b̄ikade, len natohan ideh gototoh lan nəboŋ aGot tokis gaiug, gitoh maienan lan. Nukel nakelean enan todaŋ mai alat siYesu len naut p̄isi. ¹⁸ Avan ideh b̄ikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satesusuan nabuŋon hum səkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike b̄ikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datb̄ikad na-tiv-dalusi-an o datb̄ipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datbigol husur nakelean todaŋ aGot tokele, enan nab̄ilitiite! ²⁰ Len natideh avan ideh totoh lan nəboŋ aGot tokisi, titoh maienan lan.

* 7:11: Hən naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

21 Govi slev nəboŋ aGot tokis gaiug a? Bimagenan, sa-nəloŋ tetuhatuh həni. Avil gəbeləboi gəbikad nəmakuvan hən asike gəbevi slev am, gigole. 22 Husur nəvanuan tovi slev nəboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasub. Len naŋide tomaiənan, nəvanuan savi slev nəboŋ aGot tokisi, evi slev seKristo. 23 Nəsa aGot toŋur gamit həni, etibau masuŋ. Samtehusur nəvanuan gail surŋan məttovi slev salito. Mətehusur Nasub. 24 Bathudud nadəlomian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsəlah

25 Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasub, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosənan san, Nasub igol notodaŋ len gai. 26 Imaiənan, bathut nəmauran todaŋ məttotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hən naulumŋan biəoh hum totoh gagai. 27 Gəbilah mai napəhaŋut tia, sagidas pīsəl hən gəbiməkuv dan nəlahan saməru. Asike gəbilah, sagidas pəhaŋut hən gəbilah maii. 28 Be gəbilah, savi nəsaan; ale navensus bilah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisəb nəmauran egai tidəŋ len nəboŋ gail, ale nomətahun mətbeləŋon biəa maiənan.

29 Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: namityəl emidol. Gagai van, naulumŋan tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. 30 Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhaŋur, nahəhaŋuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toŋurpūr tite, natit gail gai toŋul həni saliwol hən nəmauran san. 31 Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovaŋ vəmasig.

32 Nəloŋon ke mitiməkuv dan natit gail len nəmauran egai nəlomit totuhatuh həni. Naulumŋan səlah eləboi biəau masuŋ hən Nasub mai naŋide biəol Nasub bəhəhaŋur lan. 33 Be naulumŋan tolah inau masuŋ hən navile a pan mai naŋide biəol asoan bəhəhaŋur. 34 Ale sədaŋ kavkav len gəlar piəsi, Nasub mai asoan. Napəhaŋut səlah, navensus, inau masuŋ hən Nasub hən gai bevi siNasub səboŋ len niben mai nanunun. Be napəhaŋut tolah inau masuŋ hən navile a pan mai naŋide biəol asoan bəhəhaŋur. 35 Nokəmaiənan mōs nəbevi tarhət samito, savi hən nəbiwōl hən nəmauran samito. Nokəmaiənan hən naŋide samit biəor, hən mətbiəol tabtab hən nəsa Nasub toləŋoni, hən asike natideh bəliv nənauan samit dani.

36 Be naulumŋan ideh biəau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke bilah maii, ale nəlon atənan bəsursuru həni (hum biəasmagenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan. † 37 Be naulumŋan bəil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike bətəgau gati, be nəsa biəole biəpat len gai səboŋ, ale biəau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. 38 Imagenan, naulumŋan tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale naulumŋan səlah maii igol natit tovoi am səhori. ‡

39 Napəhaŋut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan biəmat. Be asoan aliten biəmat, iməkuv dan nəlahan enan, ale eləboi bilah mai avan ideh

† 7:36: Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len naulumŋan egaii toke tilah, gol ke atənan inau ke sagol sanor hən navensus biəke bilah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atənan esursuru hən navensus, nasoruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toŋu enan, aPol ike inor hən arbilah. ‡ 7:38: Len naut egai aPol ike, naulumŋan tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idəŋ len nəboŋ gail (geris 7.26), naulumŋan səlah mai navensus san igol ivoi am səhori.

beləroni. Be natsua, naulurñan bilah maii timasvi siYesu. ⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhañut asoan tomat bitoh səbon maienan ñai, dereh tehəhañur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaianan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməñod nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat pisi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən nañivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idan am. ² Avan ideh binau suluvi ke toləboi natit tosobur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke bikel vəhot gail maii sal. ³ Be avan ideh beləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

⁴ Ale, nəhanan hən naməñod lototutumav həni van hən nəlablab beti: Gidat pisi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ñai. ⁵ Ikad nagot gəgəras tosobur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale lorin gail hum lotovi got mai masta salit gail.* ⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ñai, aTata tovi nəkadun natit pisi. Ale gidat datutoh məsi. Ale ikad aMasta tosua ñai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit pisi toun həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan pisi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadəlomian galevis ləsnau səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədanan ideh. Ale nəboñ lotohan naməñod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluvi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədan len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit ebinñinal. ⁸ Be nəhanian edədas bigol datbikad navoivian mai aGot. Husur datbihani o asike datbihani, gəlar pisi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələgəu hən gamit gabag. Nədanan mətətokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədan len nadəlomian liheh. ¹⁰ Husur, gəgə gotokad “naləboian,” avan ideh nənanuan sail gəgat bəris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədanan samı beliv nənanuan san gol bihan naməñod lototutumav həni tia van hən nəlablab. Bigol bimaienan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian samı, gomədas awawa sədan len nadəlomian, gomədas awawa len nadəlomian, aKristo tomat məsi. ¹² Mətbigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədan len nadəlomian, mətugol nəsnahan len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəbihani bigol awawa len nadəlomian bithəh, sanihan naməñod boñ ideh am. Husur nomətahun nəbigol awawa ideh len nadəlomian bithəh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəbigole səpat len navəlagw a? Mətunau ke nəsavi ahai pispisul a? Mətunau ke nəsaris aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mətəsvi nañit nauman sagw len Nasuñ a? Ginau məau novi ahai pispisul notoris aYesu, ale gamit, nañit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis

* **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh binau suluvi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. ³ Be nəvanuan bikad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin. * **8:5:** 1Kor.10.20-21 * **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboñ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur tobur kotov nənanuan san toke nəhanan hən naməñod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16

am lotonau ke nəsavi ahai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətəsaləboi mətəbəkəmaianan. Husur nəmauran samit len Nasuḅ eḅusan səhoti ke notovi ahai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavi ahai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mətəvəḅəḅan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətələboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadələmian ləḅitah mai ginamit surḅan ahai pispisul tile am mai aPita mai aḅan Nasuḅ gail lotogole a? ⁶ Ao inor! ⁶ Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ḅai inor hən namrtoum mōs nəvat hən namrḅimaur a? Be inor hən mətəkəkətə təban ginaməru surḅan ahai pispisul tile gail am. Mətəsaləboii a? ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh nəpūrḅuran san tobuer, eḅur natit san gail hən nəvat san səḅon a? Ao, səmaianan ḅoḅ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan nəvit nakrep han. Ale nəvanuan tokəkətə təban nəvəshəsipsip, emun nasus halito. Mətəsaləboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kətə gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ḅa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibaḅis got nabuḅon nəḅuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəḅoḅ aGot tokəmaianan, mətunau ke tonau nəḅuluk ḅa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nəvanuan totitv tan, mai nəvanuan toruḅruḅ kuv namisurhuwit gələr pisi aroum mōs nəhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomitō. Beti imabe? Sanor hən mətəbəkəkətə təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a? ¹² Nəvanuan galevis ləḅikad nəḅaḅan hən na-il-a-mō-an hən mətəkəkətə təban galit maienan, inor hən mətəkəkətə təban ginamit səhor galito!

Namtukad nəḅaḅan enan hən gamit boh mətəkəkətə təban ginamito, be namtsaus gamit hən mətəḅigole. Ao namtudaḅ ḅur natit pisi hən asike namtḅiḅon gol na-kel-uri-an tovōi husur aKristo. ¹³ Mətələboii ke alat lotoum len nəim siGot luhān nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhān katəḅol hən nəsa lototutumav həni. ¹⁴ Len nəvide tomāianan, Nasuḅ isor idaḅ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovōi limaskad natit hən ləḅimaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan ḅoḅ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən ḅimāenan hən ginau. Nəḅiv ke nəsaus natgalenan, nəsaḅon gol na-kel-uri-an tovōi. Ale nomətahun nəḅehusur nəḅisal ideh tile am. Nəmatan ivōi səhor nəḅisal tile am. ¹⁶ Husur, nəḅikel ur na-kel-uri-an tovōi, savi natesua notoləboi nəḅisor sal suh ginau həni. Ao, len naləḅonian siGot, aGot eriḅi len nəvələgw hən nəḅimasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovōi, nəḅiltipanismen təḅar ginau ḅalai! ¹⁷ Nətagole husur notoləḅoni, tanor hən nətəkad nakonḅurḅuran həni. Be aGot ḅeriḅi len nəvələgw hən nəḅigole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonḅurḅuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəḅoḅ notokel ur na-kel-uri-an tovōi, noləboi nəḅeviol kəmas həni. Bathut natenan, naut kəmas nəḅaḅan notokade hum ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovōi mai galito.

* **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsān len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30 * **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18 * **9:11:** Rom 15.27 * **9:13:** Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * **9:14:** Mat 10.10; Luk 10.7

19 Naut kemas nəsavi slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan pisi hən nəbəlivi nəvanuan isəbur am gəm hən aKristo. 20 Nəboŋ nototah mai naJu gail nosumŋan naJu gail hən nəbəlivi galit gəm hən aKristo. Naut kemas nəsatoh len navəlan nalo, nəboŋ nototah mai alat len navəlan nalo seJu gail, nosumŋan alat len navəlan nalo hən nəbəlivi galit gəm hən aKristo. 21 Nəboŋ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosumŋan alat ləsəkad nalo hən nəbəlivi galit gəm hən aKristo. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hən ginau. 22 Nəboŋ nototah mai alat ləsədaŋ, nogəm sumŋan nəsədaŋ, numaienan hən nəbəlivi galit gəm hən aKristo. Nogəm sumŋan nəvanuan gail pisi hən, len nəpisal ideh nəbəlivi galit gəm hən aKristo hən bilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. 23 Nugol natgalen pisi hən na-kel-uri-an tovoi bihar nəvanuan bisəbur am, hən nəbikatəpol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

24 Mətələboii tia ke len nəgamgaman, galit pisi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam səhor galit am hən bilav nəprais. Mitigam magenan hən mətbəwin, hən mətbikad nəprais! 25 Nəvanuan gail pisi lotoke ligam len nəramraməan, loutaut idaŋ tabtab len natit pisi. Galit ludaŋ bur nautautan enan, hən ləbikad nəprais tovi ut kemas asike idareh. Avil gidato datugole mōs nəprais topat vi sutuai. 26 Imagenan, hum nəgamgaman, nəsəgam taŋtaŋor. Hum natuhtuhan, nəsatuhtuh taŋtaŋor hum nototuh naməsav ŋai. 27 Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut həni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hən ke, nəboŋ nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail binəŋ, nəprais asike imasiŋ dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta mō lumabe?

1 Nəkəmaienan bathudud nadələmian, husur nomətahun mətbətətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai pisi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nəmavukasw, galit pisi luyar tukot len tas.* 2 Len nəmavukasw mai nətas, ehum galit pisi lotobaptais hən ləbēvi ahai susur siMoses. 3 Ale galit pisi luhan nəhanian tosua ŋai togəm len aGot.* 4 Ale galit pisi lomun nəwai tosua ŋai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKristo.* 5 Avil aGot səhəhaŋur hən galit lotosəbur, ale lumat, nəbirimat halit gail losuh taŋtaŋor len naut masmas.*

6 Natgalenan lovise hum nalələgauan hən asike datbələŋon masuŋ hən natit tosa gail sumŋan galito.* 7 Samtilotu hən nəlablab gail sumŋan galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hən ləbihan, ləbemun. Ale lule məhat hən ləbisav, ramramə taŋtaŋor.”* 8 Sadatigol naitian tosa sumŋan galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmariboŋ tosua ŋai.* 9 Sadatitaltal kitev nədaŋan siNasub aGot ke timabe.

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nəboŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nətas torus dani gol ke tokad nəpisal tomasmas rivuh be nətas ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:** Exo 16.35

* **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11 * **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6 * **10:8:** Num 25.1-18

Galit galevis lugole, gol nēmat gail lukat bubun galito.* 10 Sadatikoblen sumān galit galevis lotokoblen, gol aŋel hēn nēmatan igol lumat.*

11 Natgalenan lovisi hēn galito hēn datbēlēboi sēhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-pusan-an nōs gidat dattotoh len nēboŋ hēn nanōŋan hēn navile a pan. 12 Avan ideh binau ke toil gēgat, telēlōgau hēn asike biteh! 13 Natideh totaltal ke mitigol nēsaan, eŋitōv hēn nēsa togēm hēn nēvanuan gail pisi. Be aGot igol tabtab hēn nēsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nēsaan, aGot asike idam hēn ideh sēhor nēsa mēttolēboi mētbīdanŋ buri. Nēboŋ natideh bitaltal ke mētbīgol nēsaan, dereh aGot tigol naŋisal dan natenan hēn mētbīdanŋ buri.

14 Imagenan gamit notolēmas bun gamit pisi, mitigam dan nalotuan van hēn nēlablab gail. 15 Nusor mai gamit hum mēttokad nēnauan; nēbekitin o asike nēbekitin, mitinau hēn mētbīnau sēhoti. 16 Len nēhanian len natev siNasub, nēboŋ dattosipa vi tēban aGot hēn nabiliwai, datomun katēpol hēn nēda heKrisito. Ale nēboŋ dattobur nabēta, datuhan katēpol hēn niben aKrisito. Mētsalēboii a? 17 Naut kēmas dattosobur, gidat pisi datovi niben tosua ŋai, husur datuhan katēpol hēn nabēta tosua ŋai.

18 Mitinau naŋide silat a Israel. Galit vīsusua lotohan nahudhuviolan lototutumav hēni van hēn aGot, len nēmel tutumavan, luhan katēpol, ale luŋon len nalotuan van hēn aGot.* 19 Namilen ke nēlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nēhanian lototutumav hēni van hēni evi natideh a? 20 Ao. Arsavi natideh. Nuke ke, natideh nēvanuan lēsēkad nadēlomian lototutumav hēni, lotutumav hēni van hēn natēmat gail, savi aGot. Nomētahun mētbīkatēpol mai natēmat gail.* 21 Mētsalēboi mētbēmun len nabiliwai hiNasub ale mun len nabiliwai hetēmat gail am. Mētsalēboi mētbīhan len natev siNasub ale han len natev setēmat gail am. 22 Datbīgol bīmagenan, dereh datigol Nasub aGot titabulol bulos gidato. Datunau ke datudanŋ sēhori a? Aoa!*

23 Gamit mētbike, “Len nēmakuvan sinamit dan nalo namtolēboi namtbīgol natideh,” ginau nuke, naŋide galevis lēsavoi hēn nēvanuan tile gail. Gamit mētbike, “Len nēmakuvan sinamit dan nalo namtolēboi namtbīgol natideh,” ginau nuke, naŋide galevis lēsagol nēvanuan togon sēdan am len nadēlomian san.* 24 Samtelēŋon nēsa tovoi hēn gamit sēbomit ŋai, be mētelēŋon nēsa tovoi hēn nēvanuan tile gail.

25 Mētolēboi mētbīhan natideh lotopur hēni len nēmaket hēn namēŋod. Lēbetutumav hēni van hēn nēlablab gail o asike lēbīgole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuŋ hēni. 26 Naŋide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit pisi topul lan lovi siNasub aGot.”*

27 Nēvanuan sēkad nadēlomian bēus gaiug hēn gēbīhan maii, ale gēbēlēŋon gēbīvan, gihan nēhanian ideh gai bīlavi mai gaiug. Lēbetutumav hēni van hēn nēlablab o asike lēbīgole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuŋ hēni. 28 Be avan ideh bikel mai gaiug ke, “Namēŋod egai, lotutumav hēni van hēn nēlablab gail,” sagihani be nēnauan sam tinau nēlon avan enan tokel vēhot natenan mai gaiug. Gēbīhani, hum ma gēbetunus nēlon. 29 Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nēnauan sinēvanuan togon.

* 10:9: Num 21.5-6 * 10:10: Num 16.41-49 * 10:16: Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20

* 10:18: Lev 7.6, 14-15 * 10:20: Deu 32.17 * 10:22: Deu 32.21 * 10:23: 1Kor 6.12

* 10:26: Psa 24.1

Husur, imabe nēnauan len nēlon nēvanuan togon isabi ke nēsa notogole len nēmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nēbesipa vi tēban aGot hēn nēhanian ale nēbihani, imabe avan ideh isor mēdas ginau bathut nēsa notosipa hēni tia?

³¹ Imaiēnan, mēt̄bihan o mēt̄bemun o natideh mēt̄bigole, gol natit p̄isi hēn nēvanuan gail lēbisal suh nēyalalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hēn mēt̄biḡon gol na-kel-uri-an tovoi hēn naJu gail o alat lēsavi Ju asike lēbikad nadēlomian. Samtigol natideh hēn mēt̄bemēdas nadēlomian silat siYesu. ³³ Mētēhusur nāvīde sagw. Len natit p̄isi notogole, nohisi hēn nēbigol nēvanuan p̄isi lēbehēhāvur lan. Nēsēdas p̄isal hēn nēbikad na-vi-tarhēte-an mōs ginau sēbogw ḡai, nudas p̄isal hēn nēvanuan bisōbur lēbikad na-vi-tarhēte-an, hēn aGot bilav kuv galit dan nēsaan salito.

11

¹ Mitigol tētōv hēn ginau sum̄nan notogol tētōv hēn aKris̄to.*

Len nalotuan

² Nusor sal suh gamit bathut mēttonau gat ginau len natit p̄isi. Ale mētōtēgau gat nāvīde hēn nalotuan, sum̄nan ḡai notolav gail mai gamito.

³ Be nolēḡon ke mētēlēboii ke aKris̄to evi kadun nēmauran sinēvanuan p̄isi, naulum̄nan evi kadun nēmauran sinapēhāvut, ale aGot evi nēkadun aKris̄to.

⁴ Naulum̄nan ideh tokabut gol nēkadun nēbōḡ tosor tuv o tokel ur nēsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nēkadun tovi aKris̄to. ⁵ Be napēhāvut ideh sēkabut gol nēkadun nēbōḡ tosor tuv o tokel ur nēsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nēkadun tovi asoan. Esum̄nan apēhāvut tosir nēkadun toḡarḡar.

⁶ Napēhāvut hēmētahun b̄ikabut gol nēkadun, ep̄itōv ḡai hum toḡut kotov p̄is navurun. Be bathut tovi hur sasa hēn bēgut navurun o hēn nēkadun biḡar, tikabut gol nēkadun māu! ⁷ Naulum̄nan satikabut gol nēkadun husur nēbōḡ aGot toḡol naulum̄nan, igol ilav kot nēnahēnah han mai nēyalalan san hēn nahēsan aGot biyalal. Be napēhāvut igol nahēsan naulum̄nan iyalyal.*

⁸ Husur naulum̄nan metēkav sagēm len napēhāvut, be napēhāvut metēkav egēm len naulum̄nan. ⁹ Husur aGot sagol naulum̄nan mōs napēhāvut, be igol napēhāvut mōs naulum̄nan.* ¹⁰ Husur natenan, bathut aḡel gail, napēhāvut tikad nēdaḡan hēn na-il-a-mō-an len nēkadun.* ¹¹ Avil len Nasub̄, napēhāvut satoh sēbon hum asoan toḡuer, mai naulum̄nan satoh sēbon hum asoan toḡuer. Naulum̄nan ikad asoan hēn bēvi tarhēt san ale napēhāvut ikad asoan hēn bēvi tarhēt san. ¹² Husur naut kēmas napēhāvut metēkav toḡēm len naulum̄nan, alalum̄nan lukad nēpasian salito len napēhāvut. Avil natit p̄isi logēm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hēn napēhāvut bisor tuv van hēn aGot be sēkabut gol nēkadun a? ¹⁴ Len nāvīde ta damēḡai, navurun naulum̄nan bēbēlav, nēvanuan p̄isi lolēboii ke sanor kasi. Navurun emēdas

† **10:29:** Len naves 28 nēbōḡ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nēbōḡ tosor husur nēvanuan togon, len naut galenan, isor husur nēvanuan sēkad nadēlomian. * **11:1:** 1Kor 4.16; Flp 3.17 * **11:7:** Gen 1.26-27 * **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lokēmaiegai ke: Napēhāvut ikad nēdaḡan hēn biḡol nēsa bēlēḡoni hēn nēkadun, be datbehusur napūsan siPol len 6.12 mai 8.9, napēhāvut timasnau asoan hēn asike bēmēdasi. Namilen ke ivoi hēn napēhāvut tikabut gol nēkadun, husur asike biḡole, dereh temēdas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lēsālēboi namilen nasoruan gegai toke bathut aḡel gail.

† **10:29:** Len naves 28 nēbōḡ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nēbōḡ tosor husur nēvanuan togon, len naut galenan, isor husur nēvanuan sēkad nadēlomian. * **11:1:** 1Kor 4.16; Flp 3.17 * **11:7:** Gen 1.26-27 * **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lokēmaiegai ke: Napēhāvut ikad nēdaḡan hēn biḡol nēsa bēlēḡoni hēn nēkadun, be datbehusur napūsan siPol len 6.12 mai 8.9, napēhāvut timasnau asoan hēn asike bēmēdasi. Namilen ke ivoi hēn napēhāvut tikabut gol nēkadun, husur asike biḡole, dereh temēdas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hēn nasoruan siGot lēsālēboi namilen nasoruan gegai toke bathut aḡel gail.

gai. ¹⁵ Be navurun napəhaʋut bəbəlav, igol napəhaʋut ikab masuʋ. Husur navurun tobəlav, aGot eviol həni mai napəhaʋut hən bikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh bike bəvıtıvıtuh husur natenan, namtohusur naʋide enan, namt-sahusur ideh am. Ale alat siGot len naut pısi, galit am lohusur naʋide enan.

Natev siNasuʋ

(Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20)

¹⁷ Len nəsa nəbikel mai gamit gagai, nəsasor sal suh gamito, husur nəbonʋonan samit gail ləsavi tarhət samito be lomədas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosəsələn hən nasoruan sua toke, nəbonj məttokad nəbonʋonan hum alat siYesu, mətopəpəhw gail. Ale nodələm kəkereh hən nasoruan enan, ¹⁹ husur napəpəhwan gail limasvisi len gamito hən alat aGot tohəhaʋur hən galito ləbıparpar. ²⁰ Nəbonj məttobonʋon len naut sua hən mətbihan len natev siNasuʋ, savi nəhanan siNasuʋ məttohan lan. ²¹ Husur nəbonj məttogəm hən nəhanan, gamit galevis mətotubət vəlout səbomito. Namilen ke galevis lumalkəkat, galevis lotərog. ²² Mətsəkad naim samit hən mətbihan mai mətbemun lan a? Mətomətahun alat siYesu a? Mətuکه mitigol naməsəl gail nahurulit tisa a? Nəkəmabe hən gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hən naʋide enan.

²³ Husur nəsa Nasuʋ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuʋ aYesu, len nalenmariug ajutas torınjı len navələn aenemi san gail, aYesu ilav nabəta, ²⁴ esipa vi təban aGot həni, ale eʋuri. Ike, “Egai nibegw notoviol həni mōs gamito. Mitigol nategai hən mətbınaunau gat ginau.” ²⁵ Len naʋide tomaienən, nəbonj lotohan tononj, aYesu ilav nabılıwai topul hən nəwain. Ike, “Nabılıwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw; mitigol nategai hən mətbınaunau gat ginau len nəbonj pısi mətbemuni.”* ²⁶ Husur len nəbonj pısi mətbihan nabəta egai mai mun len nabılıwai hən nəwain; mətokel ur nəmatan siNasuʋ van vəbar nəbonj bəgəmai.

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nabəta o tomun len nabılıwai hiNasuʋ len naʋide tomədas nahəsən Nasuʋ, inor hən bıpanis sil niben Nasuʋ mai nəda han; ehum avan enan togol nəmatan siNasuʋ. ²⁸ Imagenan, nəvanuan timasbunus vahvahur nəmauran san a tahw hən bıhan nabəta mai mun len nabılıwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be sənau səhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nəhanan mai namunian gai togole, ilav nəpanismen vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isobur ləsədaɗ savoi, loməsah, ale galevis lupat len nəmatan. ³¹ Imagenan, dattabunus vahvahur nəmauran sidat səbodoato len alat siYesu lotovi niben, asike dattələv nəpanismen galenan siGot vi lan gidato. ³² Be nəbonj Nasuʋ tobunus vahvahur nəmauran sidato; igol nəpanismen ta daməɗai hən bıgol datbınor; hən asike bısaʋ səhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nəmatan vi sutuai.

³³ Imaienən, bathudud sagw len nadələmian, nəbonj mətbıbonʋon hən mətbihan len natev siNasuʋ, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh bımaləkəkat, tıhan a im bai, hən asike nəbonʋonan samit magenan bılav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəbikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw bonj ideh.

* **11:25:** Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan. ² Mətoləboii ke a nŋo, nəboŋ mətsəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotoŋut. ³ Imagenan nuke məteləboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi bišeməle hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nəvanuan eləboi bike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ŋai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datbigole mŋos aMasta, be aMasta tosua ŋai. ⁶ Ikad nəvit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nəvanuan pisi san luvan hən nəvit galen pisi. ⁷ AGot eviol mai galit vिसusua hən aNunun, hən nəsa aNunun bigole len galito bevi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləboian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nəbiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən bigol alat lotoməsah ləbimaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən bigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən bikel nəpisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən bələboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən bisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən bələboi bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen pisi. Epəpehun natgalenan mai nəvanuan vिसusua husur naləŋonian san.*

Niben aKристо ikad nahudhut isoŋur

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isoŋur, be nahudhuben galen lotosoŋur lovi niben tosua ŋai. Niben aKристо imagenan.* ¹³ Gidat pisi datubaptais len aNunun aGot tosua ŋai hən datbėgəm vi niben aKристо tosua ŋai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ŋai mai gidat pisi hən datbėpul həni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ŋai, ikad nahudhuben isoŋur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan bike, “Husur ke nəsavı vələn, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədaŋan nəvanuan bike, “Husur ke nəsavı mətən, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədaŋan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətən səlani, nasəsəloŋan han gai be? Niben kavkav tavi daŋan səlani, namfunusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben pisi, etuan pis gail husur niben, len naut vिसusua toləŋon ləbipat lan. ¹⁹ Nahudhuben galen pisi lətavi hudhut sua səlani ŋai, asike lətəbon len niben tosua, niben tabuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoŋur, be niben tosua ŋai.

²¹ Namətən saləboi bikel mai nəvələn ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səbogw noləboi nəbigol natit pisi.” Ale nəkadun saləboi bikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səbogw noləboi nəbigol natit pisi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluvi ke ləsədaŋ, datumaskad gail hən nibedat bimaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke

* 12:11: Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8

* 12:12: Rom 12.4-5

† 12:13: Namilen ke datukatəpol len aNunun aGot tosua ŋai

lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləberis gail, datususuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləberis gail, losuh þarþar maien ɲai.

Be aGot esuhud þis nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien həni hən asike b̄ikad napəpəhwan len nibedato, hən nahudhubedat þisi ləbəkətkəta təban galit gəbag b̄epitpitov̄. ²⁶ Nahudhubedat ideh b̄eləɲon b̄isa masūv̄, nahudhubedat þisi loləɲon isa masūv̄ maii. B̄ikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat þisi lohəhəv̄ur maii.

²⁷ Gamit m̄au mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai pispisul gail a m̄o; na-vəharu-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai þusan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləbigol alat lotoməsah ləb̄imaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləb̄ehusur nap̄isal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.* ²⁹ Mətunau ke gidat þisi dattovi ahai pispisul a? Mətunau ke gidat þisi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat þisi dattovi ahai þusan a? Mətunau ke gidat þisi dattogol namerikel a? ³⁰ Mətunau ke gidat þisi dattokad naviolan gail hən datb̄igol alat lotoməsah ləb̄imaur a? Mətunau ke gidat þisi dattoləboi datb̄isor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat þisi dattoləboi datb̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit m̄au, mətələɲon masūv̄ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil nap̄isal notoke nəb̄isor husuri, ivoi habat səhor nap̄isal ideh datoləboi datb̄enənōv̄ həni maii.

13

Nap̄isal hən na-ləmas-buni-an

¹ Ginau nətasor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aɲel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ɲai hum nəb̄e o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaɲan hən nəb̄ikel nap̄isulan siGot, mai nətaləboi səhot natit þisi aGot tosusuan gail mai naləboian þisi, ale nətəkad nabiltidəlomian hən nəb̄igol naʋehuh ləberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ɲai.* ³ Nətaviol hən natit þisi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəb̄isor sal suh ginau len Nəboɲ siNasūb̄,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tov̄oi.

⁴ Naʋide hən na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəb̄eləmas bun avan ideh, len nədaɲ-b̄uri-an gutoh mədau maii, gugol navoian həvi tarhət san, gəsətab̄ulol bulosi sil natit san gotoləɲoni. Gəb̄eləmas bun avan enan gəsasor sal suh masūv̄ hən gaiug, gəsapul hən naʋivan, ⁵ gəsagol natideh b̄igol nahurun avan en b̄isa, gəsənaug gaiug gəbag m̄os naləɲonian sam̄ ɲai, nəloɲ səpaɲpaɲ tutut, len nəloɲ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. ⁶ Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an gəsahəhəv̄ur hən nəsaan, be guʋon mai alat lotohəhəv̄ur hən nakitinan.

* **12:28:** Efe 4.11 * **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hən nibegw hən bipaɲ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tov̄oi.

7 Gəbikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nədəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-ḅuri-an tabtab.

8 Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən năpısulan siGot dereh teḅuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinon. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh teḅuer. 9 Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən năpısulan siGot. 10 Be nəboŋ aYesu bəgəmai hən aGot ḅigol vuvur natit piŋi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh leḅuer.

11 Nəboŋ notovi tətai, nusor sum̄an natətai, nabunusian sagw esum̄an nabunusian setətai, nunau sum̄an natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haḅut, noriŋ gabulan naḅide galenan setətai. 12 Gagai datokəta sum̄an nəvanuan tokəta tur len nakələs toḅanubanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav sum̄an aGot toləboi kavkav hən ginau.

13 Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit piŋi aGot tokel gati ke ləḅısarpoḅ, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen piŋi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

1 Na-ləmas-buni-an māu tiwol hən nəmauran samito, ale məteləŋon masuḅ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, məteləŋon masuḅ hən məḅikel năpısulan siGot. 2 Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ŋai, husur avan ideh sasəsələŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. 3 Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludaŋ am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nələlito, mai etəŋov nələlit vi pan. 4 Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu piŋi ludaŋ am len nəmauran salito.

5 Noləŋon ke gamit piŋi mətoləboi məḅısor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuḅ səhori am hən məḅikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii ḅikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləḅeləboii səhoti, igol galit ludaŋ am len nəmauran salito. 6 Be bathudud nədəlomian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəḅikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəḅikel naləboian, nəḅikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəḅikel năpusanan seNunun aGot, natgalen piŋi lovi tarhət samito.

7 Mitinau naḅuvimal mai navus beltaŋ; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datḅıram̄ram̄e hən gəlar ḅınor, avan ideh teləboi mab hən nəḅe dat-toraḅram̄ram̄e həni? 8 Mitinau nətrampet; ale nəvanuan ḅevuv suluvi, nasoltia teləboi mab həni ke timasutaut hən gai m̄os nabiltıbalan? 9 İmaienan hən gamito. Məḅısor len nasoruan nəvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Məḅısor maienan, ehum məttosor kəmas len naməsav ŋai. 10 Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isəḅur, ale gail piŋi lukad namilelito. 11 Imagenan, avan ideh ḅısor mai ginau, asike nəḅeləboi

namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi metbos, ale len nabunusian san, ginau novi metbos. ¹² Imaienan hən gamito. Husur ke məttołəŋon masuŵ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mətbiđan am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləbiđan am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nəđanjan hən bikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəbisor tuŵ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoħ len nəłogw isor tuŵ, be nənauan sagw ipat kəmas ŋai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuŵ. Ale dereh nisor tuŵ am hən nəvanuan ləbeləboi səhot na-sor-tuŵ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləbeləboi səhot nəsa notokəkai həni. ¹⁶ Asike ħimagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum totoħ len nəłom ħisor len nasoruan tile hən gəbiisal suh aGot, nəvanuan totətan həni, saləboi ħike “Ganan” hən nasipaan sam, husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Nalot kəmas nasipaan sam ħivoi, asike igol avan enan idan am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit piši məttoģole. ¹⁹ Be len naħonħonan silat siYesu, len naləboian sagw, nəbisor ħemidol ŋai len nasoruan lotoləboii, hən ləbesəsəłəŋ səhot naŵusanan sagw, ivoi masuŵ səhor nəbisor ħebəlav len nasoruan tile lototətan həni.

²⁰ Bathudud nadələmian, samtesumnan alahutai len nənauan samito. Mətesumnan atuhlahutai ləsaləboi naŵide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesumnan nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasuħ aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,

len nabuŋon nametbos gail,
dereh nisor mai alategai,
be naut kəmas notogol tomagenan,
asike losəsəłəŋ hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma məttonau suluvi ke nasoruan tiltile gail igol paŵpaŵ həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadələmian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləsəpat mōs alat lotokad nadələmian, be hən alat ləsəkad nadələmian ləpipe habetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsa aGot tokele, igol paŵpaŵ həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadələmian lan. Ipat mōs alat lotokad nadələmian, savi mōs alat ləsəkad nadələmian.

²³ Imaienan, gamit siYesu piši mətbiħonħon, gamit piši mətbiisor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadələmian o ləsəkade, ləħəbiis lohoim, dereh like məttovinvinu. ²⁴ Be gamit piši mətbiikel ur nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadələmian o səkade ħəbiis lohoim, len natgalen piši, dereh nəłon timaħur, teləboi səhot nəsaan san tosoħur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəłon lipaŵpaŵ. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeħ len tan, kəta vi paŵ hən ħilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Napisal hən naħonħonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadələmian, nekəmahe? Nimaris kotov nəsa notokele maiegai.

Nəboŋ mətbiħonħon hən mətbiłotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh təpusan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan

* **14:21:** Isa 28.11-12. Nəboŋ alsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi m̄et̄bigole limasgol gamit p̄isi siYesu m̄et̄bidan̄ am len n̄emaauran samito. ²⁷ Gamit ideh b̄el̄eḡon b̄ikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ḡai lisor, sales̄əhor totor. Limassor visusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike m̄et̄bikad avan ideh tol̄əboi b̄ikel namilen, n̄əvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len naḡonḡonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ḡai. ²⁹ Gamit ideh b̄el̄eḡon b̄ikel ur n̄əsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limass̄əs̄əlon̄, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, h̄ən l̄əb̄el̄əboi s̄əhoti ke toḡəm len aNunun aGot o eḡuer. ³⁰ Ale avan ideh am tob̄ətah, na-kel-v̄əhoti-an seNunun aGot ḡeḡəm h̄əni, n̄əvanuan tosor tesib h̄ən tob̄ətah b̄isor. ³¹ Len naḡide tomagenan, galit p̄isi l̄əb̄ikel ur n̄əsa aGot tokel mai galito, lisor visusua h̄ən gamit p̄isi m̄et̄b̄el̄əboi s̄əhot naḡusanan, ale h̄ən gamit p̄isi m̄et̄b̄el̄eḡon b̄ivoi am len n̄əlomito. ³² Mitinau gat nategai: n̄əvanuan tokel ur n̄əsa aGot tokel maii, iwol h̄ən nanunun totoh len n̄əlon, gol ke tol̄əboi b̄isor o b̄esib len nasoran san h̄ən avan ideh am b̄isor. ³³ Len nalotuan, aGot em̄ətahun gamit p̄isi m̄et̄b̄isor taḡtaḡor ḡonḡon len namityal tosua ḡai. AGot savi aGot h̄ən n̄ətaḡtaḡoran, ao, evi aGot h̄ən nat̄əmat. Timagenan len naḡonḡonan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len naḡonḡonan gail silat siYesu latp̄əhaḡut lem̄ədau husur sanor h̄ən l̄əb̄isor, b̄e litoh m̄ədau, s̄əs̄əlon̄ husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ L̄əb̄el̄eḡon ke l̄əb̄el̄əboi s̄əhot natideh, leus asoalit a im s̄əb̄olito. Evi hur sasa h̄ən naḡəhaḡut b̄isor len naḡonḡonan silat siYesu.†

³⁶ M̄ətunau ke gamit m̄ətovi n̄əkadun nasoruan siGot a? M̄ətunau ke ibar gamit s̄əb̄omito ḡa? ³⁷ Gamit ideh b̄inau ke tovi aḡai kelkel ur o n̄əvanuan aNunun aGot totoh lan, tel̄əboi s̄əhoti, ke, n̄əsa nototosi van h̄ən gamit gagai evi nakelean toḡan̄ siNasub̄. ³⁸ Be avan ideh ḡem̄ətahun b̄el̄əboi natenan, aGot dereh tem̄ətahun b̄el̄əboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nad̄əlomian, m̄ət̄el̄eḡon masuḡ h̄ən m̄et̄b̄ikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len naḡonḡonan, mitigol natit p̄isi len naḡide tovoi, m̄ət̄ehusur n̄əyah h̄ən nalotuan notomadhakele, samtilotu bular.

15

Na-le-m̄əhat-an seKristo dan n̄əmatan

¹ Bathudud nad̄əlomian, nuke mitinau t̄əlmam h̄ən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi m̄əttokade, na-kel-uri-an tovoi m̄əttoil ḡəgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan n̄əsaan samito, m̄ət̄bet̄əgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike t̄əmagenan, nad̄əlomian samit tavi nad̄əlomian k̄əmas ḡai.

³ Husur n̄əsa Nasub̄ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nab̄iltitit s̄əhor natit p̄isi am imaiegai ke: aKristo imat m̄os gidato h̄ən bilav kuv gidat dan n̄əsaan sidato mai n̄əpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.* ⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole m̄əhat dan n̄əmatan len n̄əmaribon̄ na-v̄əha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi

† **14:35:** N̄əvanuan namitisau galevis h̄ən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40. * **15:3:** Isa 53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2

hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəḡavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadəlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ḡai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isəbur lumaur sal vəbar daməḡai. ⁷ Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail pisi lotorisi.

⁸ Naməkot hən galit pisi, aKristo evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəboḡ sanor həni.* ⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləbekis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kəmas həni, nogəm surian ginau gagai notoḡat nəhes enan. Ale navoian san van hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail pisi am — be səvi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kəmas ginau o galito, ginamit pisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit məttodəlomi.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

¹² Ale ginamit pisi namtbikel uri ke, aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, imabe gamit galevis luke na-le-məhat-an dan nəmatan eḡuer? ¹³ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kəmas, ale nadəlomian samit am tavi ut kəmas. ¹⁵ A məhat hən natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibliboḡ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKristo ile məhat dan nəmatan. Be na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan, nəbathudəlomian samit tabuer, məttatoh len nəsaan samit sal. ¹⁸ Təmaienan, alat lotokad nadəlomian len aKristo, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig. ¹⁹ Husur dattəkad nə-vatvat-viri-an len aKristo len nəmauran egai ḡai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan tabuer, tanor hən nəvanuan gail lətaloksa masuḡ hən gidato səhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be səmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu n̄au, nəboḡ aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.* ²¹ Bathut ke nəvanuan sua tovi p̄isal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi p̄isal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Surian nəvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.† ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit visusua, nametəkav aKristo; husuri, nəboḡ aKristo bəgəmai, alat seKristo dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanoḡan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a n̄o, mai nədaḡan hən na-il-a-n̄o-an p̄isi, mai nədaḡan p̄isi, aKristo dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.‡ Ale nədaḡan san hən na-il-a-n̄o-an hum aKiḡ, dereh tilavi mai aGot aTata.

* **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19 * **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3 * **15:20:** Len naves egai, nəboḡ toke aKristo tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKristo tole məhat metəkav, esurian na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan. † **15:22:** Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ **15:24:** Nəboḡ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a n̄o, mai nədaḡan hən na-il-a-n̄o-an p̄isi, mai nədaḡan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaḡan lotokade hən lotoil a n̄o hən natite.

²⁵ Husur aKristo teil a mo mau hum aKij van vobar tovelas naenemi san gail pisi vi pan, hum lotovi ut kemas.* ²⁶ Ale namatan evi naenemi namakot aKristo bigol bimasig. Dereh namatan tabuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “erij natit pisi len navelan aKristo, hum aKristo tovelas gail vi pan.” Ale nabon natosian toke, erij “natit pisi” len navelan aKristo, datoloboi ke aGot savi ideh len natgalen pisi, husur evi aGot torij natit pisi len navelan aKristo.* ²⁸ Be nabon aGot berij natit pisi len navelan aKristo binon, beti aNaton aGot dereh terij gai gabag len navelan aTeman torij natit pisi len navelan aNaton, han aGot mau biyalal sehor natit pisi, han nalajonian san sabon bevisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan namatan tabuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Taktin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan namatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais mos nəsa?§ ³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan namatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaj han namatan mos nəsa? ³¹ Akis namatan ipat pəpadaj han ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoviv masuv han gamito len nəmauran məttokade len aYesu Kristo, aMasta sidato. ³² ANunun aGot tabuer len ginau sukhan nəvanuan navile a pan naj, nuhal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat mos nəsa? Savi mos natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan namatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaienan salegeras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas naboruan tovoi,” evi kitinan. ³⁴ Samtevinvinu am, təlmam van han nəvanuan tovoi hum tonor han mətbigole. Mitinon dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan han aGot—nokəmaienan han nahurumit bisa lan.

Len na-le-məhat-an dan namatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab han alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hojon! Namisurhut natideh gotodandaj imasmat han bimaui, han bitov vi məhat. ³⁷ Nəsa gotodandaj səkad niben begəmai, savi nəhai bitov vi məhat, be gudaj namisurhut kemas naj, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸ Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit tovevu gai toləjon ləbikade. Ale visusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben sabon naj.

³⁹ Len navide tomaienana, niben natit pisi lotokad nəmauran ləsapitpitov. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalalan han niben natit gail len nəmav etile dan nəyalalan han natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad namialan san, nahəbati ikad namialan san, mai naməso gail lukad namialan tile am. Ale len naməso gail, namialan han naməso sua etile, namialan han naməso tile am etile.

⁴² Imaienan naj len na-le-məhat-an dan namatan. Gagai niben nəvanuan imat, ibo len tan, be nabon aGot bigol bile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike ibos nətan bon ideh. ⁴³ Gagai niben nəvanuan evi

* **15:25:** Psa 110.1 * **15:27:** Psa 8.6 § **15:29:** Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Navide enan savi navide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadələmian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todam han navide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan namatan, sasor husur nəbaptaisan enan. * **15:32:** Isa 22.13

ut kəmas, be nəboŋ bile məhat dereh tiyalyal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ bile məhat, dereh tidəŋ. ⁴⁴ Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ bile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən bitoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am. ⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKристо, egəm vi Nunun Nəmauran toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁴⁶ Avil nəmauran vi sutuai togəm len aNunun Nəmauran sagəm a mō, ao, nəmauran len navile eg a pan egəm a mō, ale husuri, nəmauran vi sutuai len nəmav. ⁴⁷ AAtam, nəvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hən nətan. Ikad nəmauran hən navile a pan. AKристо, nəvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nəmav. Ikad nəmauran hən nəmav. ⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nəmauran hən navile a pan, losumŋan nəvanuan tokad nəmauran hən navile a pan aGot togole hən nətan. Alat lotokad nəmauran hən nəmav, losumŋan nəvanuan nəmav tokad nəmauran hən nəmav. ⁴⁹ Sumŋan gidat dattolav kot aAtam, nəvanuan navile a pan aGot togole hən nətan, len navide tomaienan, datimaslav kot aKристо, nəvanuan nəmav.

⁵⁰ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməŋod mai nəda saləboi bikad nəmauran mai aGot len natohan pipihəbəlan. Bathut nibedat bibos nətan, saləboi bikad nəmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat pisi datbipatmari len nəmatan. Be gidat pisi, aGot dereh tegəgel hən gidat pisi ⁵² vəha-sua ŋai, len namityal topiŋol ŋai hum nəmet tokavəmat, len nəwəlan hən nətrampet hən nanəŋan. Husur nətrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hən ləbimaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hən gidat maienan. ⁵³ Husur nibedat dattokade gagai bišo, timasgəm vi bedat togon asike bišo boŋ ideh. Ale nibedat dattokade gagai biməmat, timasgəm vi bedat togon bimaur vi sutuai. ⁵⁴ Nibedat bišo, nəboŋ ləbəgəm vi bedat tile asike bišo, ale, nibedat biməmat, nəboŋ ləbəgəm vi bedat tile bimaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisəroph toke,

“Nəmatan imasig, ebuer, aGot iβal maii ale esəhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nəsəhorian samŋ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaŋan samŋ gai be? Godədas gəvəvin ginamit am.”*

⁵⁶ Nəwei hinəmatan evi saan—nəvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaŋan nəsaan tokade, egəm len nalo—nəvanuan togol nəsaan ebur kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷ Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kристо, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan mai nəmatan, igol datowin səhor gəlar pisi.

⁵⁸ Imaienan bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit pisi, mətəil gəgat. Samterus dan nadəlomian mətətokade len na-kel-uri-an tovoi. Akis nəlomit tidəŋ masuŋ len nauman siNasub, husur mətəloboi ke nauman samit len Nasub evi mōs natite, savi ut kəmas.

16

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat siGot. Nuke mitigol husur nəsa notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.*

² Len nəmaribon metəkav hən nawik, gamit visusua mətəriŋ nəvat ideh gail tipat, nahudhuvat hən nəpurpuran samito. Ale sahsah tuan nəvat enan hən

* **15:45:** Gen 2.7 * **15:47:** Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** **15:52:** Hən naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * **15:54:** Isa 25.8 * **15:55:** Hos 13.14 * **16:1:** Rom 15.25-26

þeutaut vir nagəman sagw, savi hən nəbɔŋ en beti mətʃebubulah vat. ³ Ale nəbɔŋ nəbɛgəmai, mitilekis hən gamit galevis məttonau ke lotovoi. Dereh nilav nalobulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən ləbɪtariv naviolan samito vi Jerusalem. ⁴ Ale bɪnor hən ginau am nəbɪvan ei, dereh galit lith mai ginau len nəyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵ Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nəbɔŋ nəbɪyar tur len naprovens Masetonia bɪnor, dereh negəm hən gamito. * ⁶ Hum ma nəbɪtoħ mai gamit þebəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus ləbɪnor hən mətʃevi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nəbɛvi lan. ⁷ Husur nomətahun nəbɪyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot bɪdan həni, nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸ Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən nəmatuan.* ⁹ Husur aGot esəŋav hən nəbɪltɪpɪsal hən nəbɪgɪl nəbɪltɪuman bɪvan hən nəvɪt bɪsɔbɪr, naut kəmas nəvanuan tosobɪr lotomətahun nauman sagw.†

¹⁰ Nəbɔŋ aTimoti þɛgəmai, samtigol natideh hən þemətahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasub suman ŋai ginau notogole.* ¹¹ Gamit ideh satenjit nəhɔn van həni, satinau ke tovi ut kəmas. Be mətevi tarhət san len nəyaran san hən þetəlman gəm hən ginau, nəlon topul hən natəmət. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadəlomian galevis am.

¹² Nuke nisɔr husur awawa sidat len nadəlomian, aApollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadəlomian gail am ləbɪvan hən gamito, be savi naləŋonian san hən bɪvan gagai. Nəbɔŋ bɪkad nəpɪsal, dereh tivan hən gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Mətehulahul. Məteil gəgat len nadəlomian. Məteil þur namətahwan. Mitidan. ¹⁴ Nəsa mətʃigole, mitigol galen pɪsi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nadəlomian, mətoləboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən ləbɛvi tarhət silat siGot.* Nəus gamit, noŋir gamit ke, ¹⁶ len na-ləmas-buni-an məteriŋ gamit len nəvəlalito, galit mai nəvanuan pɪsi lotobon mai galito len nauman, lotoum habat mɔs na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷ Nohəhəvur masuŋ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alaluman galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mətsaləboi mətʃigole. ¹⁸ Lugol noləŋon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, məteputsan nəvanuan lotomaianan len nənanau samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAKwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonbɔn len naim səlaru lohəhəvur hən lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub.* ²⁰ Gegai nəbathudud pɪsi len nadəlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesum gabag hən nətarhomit gail hən mətʃikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hən nəvəlagw səbɔgw ŋai.

* **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmaribɔŋ tovi 50 husur nəPasova. † **16:9:** Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24 * **16:15:** 1Kor 1.16 * **16:19:** Uman 18.2

²² Avan ideh asike ðeləmas bun Nasub—tipanis sile! Masta sidato, gegəmai!†

²³ Nasub aYesu teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²⁴ Len aKristo aYesu, na-ləmas-buni-an sagw tipat len gamit pisi.

† **16:22:** KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegəmai.

2 Korint

Nalobulat napolisulan na-və^{ha}-ru-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loṗəpehw dani. APol eləṗon isa be eləmas bun galito, eləṗon masuṽ hən b̄ikad navoivoian mai galito. Ale nəboṗ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhəṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napolisulan egai ṗais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint ṗəpadəṗ hən nasiḥau tovi A.D. 58 nəboṗ totoh len naprovens Masetonia.

1) Nə-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a m̄o (1.12-2.4)

3) APol eṗir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas nəḃonan mai alat ləsəkad nadələmian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkeman san (7.2-7.16)

7) Naviolan m̄os alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-m̄o-an gai tokade hum ahai piṗpisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-maris-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napolisulan egai. Len naləṗonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai piṗpisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadələmian, aTimoti, namrutosi.* Nutos nalobulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səḃon len naut ṗisi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaṗis gidato, evi nəkadun navoian ṗisi togol nəlon nəvanuan toləṗon tovoi am.* ⁴ Iḡol nəlonamit eləṗon ivoi am len na-ləṗon-isa-vəsa-an ṗisi sinamito. Iḡole hən namtbələḃoi namtbṗigol alat lotoləṗon tosa vəsa, ləḃeləṗon b̄ivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləṗon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəṗol hən na-ləṗon-isa-vəsa-an san, len naṽide tomaienən, len aKristo, aGot iḡol namtoləṗon ivoi am len nəlonamito, iḡol na-ləṗon-ivoi-an len nəlonamito epul səḃəhov. ⁶ Namtbələṗon b̄isa vəsa, nəmauran sinamit b̄idaṗ, imagenən hən namtbṗigol mətbələṗon b̄ivoi am len nəlomit, imagenən hən mətb̄ikad nəlav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot b̄igol namtbələṗon b̄ivoi am len nəlonamito, imagenən hən namtbṗigol mətbələṗon b̄ivoi am len nəlomit. Ale

* **1:1:** Uman 18.1-18 * **1:3:** Psa 94.19; Isa 40.1

navit natenan evi nə-dan-ḅuri-an len gamito, hən mətḅeləboi mətḅidanḅur na-ləḅon-isa-vəsa-an toḅitoḅ hən namttoləḅon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudaḅ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum mətḅokatəḅol hən na-ləḅon-isa-vəsa-an sinamito, len navide tomaiēnan dereh aGot tigol mətḅəḅon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlōnamito.

⁸ Bathudud nadəlōmian, namtomətahun mətḅetətan hən na-ləḅon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovēns Asia. Namtoləḅon isa vəsa batbat səhor masuḅ hən nədaḅan namttokade hən mətḅidanḅur buri. Nəlōnamit iḅov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namtḅimat. Naten evisi hən asike namtḅerīḅ nəlōnamit len ginamit səḅonamito, be hən namtḅerīḅ nəlōnamit len aGot togolḅol alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaḅ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətās am. Namtorīḅ nəlōnamit lan hən ḅilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuḅ-an samit gail mətəvi tarhət sinamito. Nə nəvanuan ḅisəḅur ləḅisor tuḅ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuḅ hən ginamito, ale nəvanuan tiḅəḅur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəḅel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoḅiv len nategai ke: nəlōnamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len navide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləḅonian siGot. Navide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoiēn aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətədədas mətḅeləboii. Namtutos nəsa mətḅoləboi mətḅəvuruḅ ləḅoii, mətḅeləboi səḅoti. Ale naut kəmas mətḅoləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mətḅeləboi səḅot ginamito. Beti, len nəḅoḅ siNasuḅ, aYesu, dereh mətəviv len ginamito len navide toḅitoḅ hum namttoḅiv len gamito.

¹⁵ Bathu notonau ləboi natgalen tia, a mō nunau utaut hən nəḅegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəḅevi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovēns Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəḅoḅ nəḅetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətās, hən mətḅevi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma mətḅosor isa hən ginau husur notogəḅel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəḅoḅ notonau utaut maiēnan, mətunau ke nəlogw eməlala həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur navide silat navile a pan lotogəḅeras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be suḅān aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəḅel, sakel ḅonḅon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatan aGot. Ale aYesu sagəḅel ḅoḅ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” ḅonḅon. Be len gai, akis aGot ekitin, iḅol nəsa tokele, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an ḅisi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” iḅol natit ḅisi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən datḅisal suh nəyalyalan san. ²¹ Be evi aGot māu togol gidat datudaḅ am, gamit mai ginamito, hən datḅeil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən datḅevi esan səḅon. ²² Evi aGot māu tota gat nahəsān len gidato, ke dattovi esan səḅon, erīḅ aNunun len nələdato hum torirīḅ ḅol gidato, hən datḅeləboii ke, natit ḅisi tokel gati, dereh timagenan.

* **1:8:** 1Kor 15.32 * **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluḅan sua ḅai. * **1:19:** Uman 18.5

²³ Nous aGot hən bisor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nəbetunus gamit am. ²⁴ Namtomətahun namtbipatpat ginamit məhat len na-il-a-mo-an hum nadələmian samit topat len navəlanamito. Husur ipat m̄au len gamito. Ale len nadələmian samito, mətəoil gəgat tia. Be namtuke namteum bōn bōn mai gamito m̄os nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nəbigol mətbeləyon bisa tətəs. ² Husur ginau m̄au nətagol mətətaləyon təsə tətəs, təkad ase am tagol nətəhəhəvur? Gamit ηai notogol mətətoləyon tosa tia. ³ Husur natenan, nutos nalobulat ta m̄o van hən gamito. Nutosi hən ke, nəbōŋ nəbegəmai, asike nəbeləyon bisa len natit mətətogol tosa gail, husur sanor hən mətbigol nəbeləyon bisa, inor hən mətbigol nəbehəhəvur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴ Husur, nəbōŋ nototos nalobulat enan van hən gamito, noləyon isa vəsə masuŋ, nəlogw etuhathuh, namətarur sagw isel habat. Be nəsatosi hən mətbeləyon bisa, nutosi hən mətbeləboi səhoti ke notoləmas masuŋ hən gamito.

Məterubət nəsaan dan nəvanuan nəsaan

⁵ Mitinau nəvanuan togol tosa, atenan igol noləyon isa, be savi ginau ηai, nomətahun nəbisor vəhas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̄isi mətətoləyon isa.

⁶ Nəpanismen gamit mətətosobur mətətogol atenan topanis lan, inav tia. ⁷ Gagai satipanis am. Məterubət nəsa togole dani, gol teləyon tivoi am len nəlon, hən na-ləyon-isa-an san asike bigol nəlon b̄ibōv hən nəmauran san. ⁸ Nous taltal hən gamit ke, mətələmas buni hən bələboii len nəlon ke mətətoləmas buni. ⁹ Nutos nalobulat van hən gamito hən nəbisaḅ nakitinan len gamito, ke mətətogol natit p̄isi notokel mai gamito, o mətəzagole. ¹⁰ Gamit mətberubət natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̄ikad natideh hən nəberubati, nəsa nəberubati dan avan enan, norubati m̄os gamito, len nəhōn aKristo, ¹¹ hən aSetan asike b̄egəras gidato. Husur datsatətan hən nənauan gail siSetan.

¹² Nəbōŋ notovi lan nabiltivile Troas hən nəbikel ur na-kel-uri-an seKristo, nusabi ke Nasuḅ tosəŋav hən napisal hən nəbeum ei. ¹³ Avil nəlogw etuhathuh sal husur nodədəs nəbisaḅ aTitus, aŋagw len nadələmian ei. Imaienan, nukel nəsadələmian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKristo

¹⁴ Be sipa vi təban aGot! Husur len aKristo, aGot esəhar ginamit namttovi enemi san a m̄o, hən nəvanuan gail p̄isi ləberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKristo, ale naləboian enan ehum nəbōn susau tobar naut p̄isi. ¹⁵ Husur namttovi nəbōn aKristo tosusau vi təban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito mai alat lotovan hən nəmasigan, galit p̄isi lom̄unus nəbōn enan. ¹⁶ Nəbōŋ alat lotovan hən nəmasigan lotom̄unus ginamito, namttovi nəbōn nəmatan togol lotomat. Nəbōŋ alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito lotom̄unus ginamito, namttovi nəbōn

* 2:13: Uman 20.1

susau hən nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləboi bigol nauman tomaianan? ¹⁷ Namtsasum̄an nəvanuan tosoḅur lotopur hən nasoruan siGot m̄os nəvat. Be aGot esəvat ginamito, ale len aKristo, len nəlonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi len nəhon aGot.

3

Nalobulat napisulan tomaur

¹ Mətinau ke namtotubat sal suh ginamit gabag a? Mətinau ke namti-maskad nalobulat napisulan tivan hən gamito o togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a? ² Gamit māu mətovi nalobulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nəmauran samit māu lovi nalobulat napisulan aKristo totos gati len nəlonamito, hən nəvanuan p̄isi ləḅəvuruj ləboi, ləḅeləboi səhoti. ³ Imasil ke məttovi nalobulat napisulan togəm len aKristo, məttovi nəvit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Nalobulat enan, aKristo sətosi hən napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Sətosi len nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan gail.*

⁴ Namtokəmaianan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len aKristo, namtorij gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsənaau ke namttoləboi namtb̄igol natideh len ginamit səḅonamito, avil naləboian hən namtb̄igol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶ AGot igol namttoləboi namtb̄evi tarhət san, hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi natos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datḅinau ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datḅigol husur nalo, gəl ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinau nategai. Nəḅoḅ aGot totos nalo ta sutuai, nəḅoḅ tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləḅeris nəhon, husur em̄ial habat, naut kəmas naniālan han totubat hən ḅəbuer. Ale, nalo togol nəmatan ḅegəm mai namənas hən nəyalyalan maienan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səḅor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta m̄o ḅiyalyal, nalo tosaḅ səḅoti ke nəvanuan toḅur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat səḅori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a m̄o, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səḅor masuḅ həni. ¹¹ Husur nalo ta m̄o totubat hən ḅəbuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səḅor masuḅ həni.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasum̄an aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləḅekəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm ḅəbuer balai.* ¹⁴ Be nəkadulit iḅonḅon. Ale van vəḅar daməḅai, nəḅoḅ lotovuruj na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləḅeləboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ḅai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vəḅar daməḅai, nəḅoḅ lotovuruj nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶ Avil nəḅoḅ galit ideh topair van hən Nasuḅ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuḅ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale

* 3:3: Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26

* 3:6: Jer 31.31

* 3:7: Exo 34.29

* 3:13: Exo

nəvanuan aNunun Nasub̄ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit pisi toṛəpəhuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat pisi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasub̄, ale nəvanuan gail loris Nasub̄ len gidato. Ale Nasub̄, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datbesum̄an gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan bulau

¹ Imaienan, namtudəṅ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totəṅis ginamito, eriṅ nauman enan len nəvəlanamito. ² Namtomətahun navide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsə hən avān ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike b̄ekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel p̄arp̄ar hən̄i. Namtukel maien hən̄i len nəhon aGot hən nəvanuan pisi ləb̄eləboi səhoti ke savi liboṅan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri b̄esusuah, esusuah dan alat lotohusur nəp̄isal van hən nəmasigan ṅai. ⁴ ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadələmian evisivis hən asike ləb̄edələm na-kel-uri-an tovoi. Nam̄ial han sam̄ias nəlolito, imaienan ləsələboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKris̄to, aKris̄to toṛitoṛ hən aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kris̄to tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail m̄os aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Nam̄ial ten̄ial len nəmargobut!” igol nam̄ial san em̄ial len nəlonamito, hən namtb̄eləboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kris̄to.*

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namt-tohum nabilikoro tan bulau, hən b̄imasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaṅan toḡəm len aGot, savi ginamito. ⁸ Nəp̄isal pisi hən nəmauran sinamit idaṅ, namtoləṅon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədərṅabu be nəlonamit səhov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariṅ gaḅulan ginamito. Luparu buḅur ginamit van namtuteh, be lodədas ləbigol namtb̄imat. ¹⁰ Len naut pisi namttovi lan, akis ehūm namttokatəṛol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləb̄eris nəmauran siYesu b̄ip̄arp̄ar len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsān aYesu. Imaienan hən nəmauran san b̄ip̄arp̄ar len nibenamit ləb̄imat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be navit na-ləṅon-isa-vəsā-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttoḡade.

¹³ Natosian ike, “Nor̄iṅ nəlogw len aGot, imaienan nusor.”* Len aNunun nadələmian enan ṅai, ginamit am, namtusor husur namtor̄iṅ nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləboi ke, aGot togol Nasub̄ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən b̄esəhar gidat pisi, ginamit mai gamito, hən datb̄eil len nəhon. ¹⁵ Namtudəṅ b̄ur natgalen pisi m̄os gamito, hən navoian aGot toviol kəmas hən̄i b̄eliv nəvanuan bisob̄ur van vasob̄ur am gəm hən aKris̄to. Ale len galito, nasipaān dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləb̄isal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudəṅ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən b̄imat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboṅ gail pisi. ¹⁷ Husur na-ləṅon-isa-vəsā-an sinamit

* 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3 * 4:13: Psa 116.10

gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naʋit na-ləŋŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nabiltiyalyalan mōs ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənau masuʋ hən nəsa namttoləboi namtberisi gagai, husur asike idareh tinəŋ. Be namtunau masuʋ hən nəsa namttodədas nəmtberisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətəpolen egai namttotohtoh lan bəmətartar, nəboŋ namtbimat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni mōs ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit bitoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋŋon masuʋ hən namtbesun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* ³ Husur nəboŋ namtbesun nibenamit hən nəmav binəŋ, asike namtumalmal hum nibenamit tobuer. ⁴ Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan bebuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəmav. ⁵ AGot boh igol ginamit mōs natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririn gol ginamito, hən namtbələboii ke natit pisi tokel gati, dereh timaganan.

⁶ Imagenan namtoil bur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷ Husur, napisal hən nəmauran sinamito ipat len nadələmian, savi len nəsa namttorisi. ⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-buri-an, ale namtoləŋŋon ke, namterin nibenamito, hən namtbivan hən namtbithoh a im mai Nasub. ⁹ Imagenan, namtbithoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtbimat, a məhat hən natit pisi am, namtuke Nasub tehəhəvur hən ginamito. ¹⁰ Husur gadit pisi dateil māu len nəhən aKristo hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit pisi dereh datikad napurpuran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasub, namtohisi hisi hən nəvanuan gail ləbələboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi pis nəsa topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am məteləboi kitin hən ginamit maienan. ¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtbisor sal suh ginamit tətəs, be hən mətəviv len ginamito, hən mətbələboi mətbisor var alat lotoviv len nəsa nəvanuan toləboi berisi, be nəsa topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtəvinvinu, namtumaienan mōs nəyalyalan siGot. Ale nənanan sinamit bivoi, namtumaienan hən namtəvi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan pisi, imat salit pisi; imagenan, ehum gidat pisi dattomat. ¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan pisi. Imat salit pisi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləbəhusur naləŋŋonian salit səbolito, be hən ləbəhusur naləŋŋonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A mō namtohusur naʋide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ŋai surfan gidato. Be gagai namtsənau səmaienan

* 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

am. ¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKристо, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta mo ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot mau igol natgalen pisi. A mo datukad nəsasaaan mai aGot, be len aKристо, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtbəliv alat lotokad nəsasaaan maii, gəm həni, hən ləbikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKристо, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit bevi nəkabut salit am hən ləbipanis sile, be hən ləbikad navoivoian maii. Ale erij napisulan enan len navəlanamito hən namtbikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsan aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsan aKристо, namtous gamit hən mətbegəm hən aGot. Mitukad navoivoian maii mau! ²¹ AKристо səkad nəsaan ideh. Avil aGot erij nəsaan sadit pisi lan hən bipanis sadito. AKристо egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datbegəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaŋ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike, "Len namityal tonor həni, nosəsəloŋ hən gaiug.

Ale len nəboŋ hən nəbilav kuv gaiug dan nəsaan san, novi tarhət san."*

Mətesəsəloŋ! Gagai evi namityal tonor. Daməŋai evi nəboŋ hən aGot bilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh bipes habet lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike bisor mədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit pisi namttogole, nəvanuan loləboi ləberisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an nəboŋ nəvanuan lotomədas ginamito. Namtudaŋ bur natit gail lotogol na-ləŋon-isa-an, mai namtudaŋ bur nəmauran todaŋ. ⁵ Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, lorij ginamit len naim bəbaŋjis, loluvoŋ hən ləbemədas bun ginamito. Namttoum idaŋ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.*

⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mədau naut kəmas nəmauran todaŋ. Namtugol navoian hən namtbəvi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum naβu nəbalan len navəlanamit nəmatu hən namtbibəl həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtbəsusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mədas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be məteris, namtumaaur sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsal, be namtugol nəvanuan isoβur

* **6:2:** Isa 49.8 * **6:5:** Uman 16.23 * **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o namətəlai topospos gototəgau len navəlam nəmair hən gəbəsusuah lan len nabiltibalan. Asike gəbəsusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug.

lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit māu namtukad natit pisi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuŵ hən gamito len nəlonamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nūsor mai gamit hum məttovi anatumg gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit surŋan namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nədəlomian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nədəlomian surŋan məttoŋitŋitov mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas bībōn mai nəsaan boŋ ideh, mai namial edədas bīkad nabōnan mai nəmargobut.

¹⁵ Mətunau ke aKristo mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nədəlomian mai nəvanuan səkad nədəlomian arələboi arbesua mabe? Ar-odədasi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan bilitu hən nəlablab gail lohoim.

Be gidat māu datovi im siGot nəkadun nəmauran. * Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuŵ aGot ikele am ke,

“Məterəpəhw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh tōbiŋbiŋal len nabunusian sagw.

Mətbīgol bimagenan,

dereh nehəhəvur hən mətbitoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətevi anatumg gail mai anatvavigw gail.”

Nasuŵ aBiltidaŋan ekəmaienan.*

7

¹ Bathudud nədəlomian notoləmas bun gamit pisi, husur ke dattokad nanel-gati-an galenan, datimasdakuv natit pisi tōbiŋbiŋal dan nibedat mai nanunudato hən datbiveveu buni. Len namətəhwan len nəyalalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən nabōruan san bīkavkav len gidato.

Nahəhəvuran siPol

² Sa-nələmit temətəhwan ginamito, be məteləmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtbīkad nəsa tovi esan. ³ Ginau nəsakəmaienan hum notoke mitipanis. Hum notokele a mo, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuŵ. Naut kəmas namtbīkad nəmauran o namtbimat, namtoləmas bun gamito vəsa.

⁴ Nukad na-il-ḅuri-an hən nəbesəman nakitinan len gamito, ale noŋiv masuŵ len gamito. Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an pisi namttokade, mətugol noləŋon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səməhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboŋ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəŋjavŋavan ideh. Len navide pisi nəvanuan lugol namtoləŋon isa vəsa. Navitvituhan gail ludar vis

† 6:15: Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPeliar.

* 6:16: 1Kor 3.16 * 6:16: Lev 26.12; Eze 37.27 * 6:17: Isa 52.11 * 6:18: 2Sam 7.14; Isa 43.6

ginamito, mai namətahwan len nəlōnamit igol nəlōnamit etuhatuh.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləjon tosa lotoləjon tovoi am len nəlōlito, gai igol namtoləjon ivoi am len nəlōnamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtohəhəvur hən nəgəmaian san, be savi enan n̄ai, namtohəhəvur masuʔ am nəbōn tokel uri ke gamit məttoḡol toləjon tovoi am len nəlōn. Ikele ke məttoḡoləjon masuʔ hən mətberis ginau, hən mətḡikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoḡoləjon masuʔ hən mətḡevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəbōn tokəmaianan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napolisulan sagw ta n̄o togol məttoḡoləjon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A n̄o nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nōhəhəvur. Nəsahəhəvur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naʔide samito. Natunusian samito igol məttoḡolosa hum aGot toləjoni, hən asike natideh namttogole bəmədās gamito. ¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iʔan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan tomaiēnan. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan n̄ai, iʔan hən nəmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iʔan masuʔ. Mitaunau navite len gamito. Mətoləjon masuʔ hən mətḡigol nəsa tonor. Mətoləjon masuʔ hən asike mətḡikad natideh hən ḡigol nahurumit bisa. Nəlomit epənas gamit gabag bathut nəsaan totov len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləjon masuʔ hən mətberis ginau, hən mətḡikad navoivoian mai ginau tətās. Mətoləjon masuʔ hən mətḡevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətḡipansem avan ideh togol tosa, hən bəhusur naʔide tovoi. Mətuḡol natit p̄isi hən tomasil ke məttoḡol tonor len naten tovisi.

¹² Imaiēnan, naut kəmas nototos nalobulat napolisulan enan, nəsatosi n̄os atenan togol tosa, nəsatosi n̄os nəvanuan aten togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhōn aGot, nəḡigol p̄arp̄ar hən gamit ke, məttoḡoləjon masuʔ hən mətḡevi tarhət sagw len nauman sagw.* ¹³ Imagenan namtoləjon ivoi habat am len nəlōnamito. Be savi enan n̄ai. Namtohəhəvur masuʔ len nakemkeman seTitus, husur gamit p̄isi mətḡol nənanuan san satuhatuh am, mətḡol nəlōn evi pan, ikad natəmat.

¹⁴ Nəbōn notosor mai aTitus a n̄o husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isabi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit p̄isi namttokel mai gamit tia tokitin, len naʔide tomaiēnan, na-sor-sal-suh-gamitan namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵ Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətuḡol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətohəhəvur hən totoh mai gamito. Nəbōn tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuʔ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuʔ. Noləboi buni ke, dərəh mitḡol nəsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke mətələboi naʔit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kəmas naləjon-isa-vəsa-an togol kitev nadələmian salito, nakemkeman epul səšəhov len

* 7:5: 2Kor 2.13 * 7:12: 2Kor 2.5

galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat. ³ Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləbeviol həni, loviol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləḡonian salit səbolit ḡai. ⁴ Lous taltal hən ginamito hən namtbidaṁ hən ləbikatəḡol hən na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttouan ke lotoləboi ləbigole, lugol habat həni am səhori. Galit māu, loviol metəkav hən galit səbolito mai aGot, ale len naləḡonian siGot, lorij galit len navəlanamito. ⁶ Ale husur aTitus totuḡat vi tarhət samit a Korint hən mətḡebubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən bevi tarhət samito, hən mətḡigol nauman enan togəm len navoian samito, ḡinoḡ. ⁷ Gamit mətəḡol səḡəhov hən natit piḡi tia. Mətəḡol hən nadələmian, nasoruan, naləboian, naləḡonian hən mətḡigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəḡol hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean toḡar. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaianan nonənoḡ həni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləḡon masuḡ hən ləbigol na-vi-tarhəte-an. ⁹ Husur mətəḡoləboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas həni. Naut kəmas toḡol hən natite, gamit māu, aYesu eḡəm vi məsal mōs gamito, hən ke, len nəpar-tite-an san, mətḡepul hən nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaianan, nabunusian sagw imaieḡai ke: Nəsa məttoḡuḡat həni, ivoi ke mitigol tinəḡ. Len nasihau tovan tia, gamit məttoḡuḡat bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəḡəhəḡur hən mətḡigole. ¹¹ ḡagai ivoi ke mitigol tihav. Image-nan, hum məttoḡəḡon masuḡ hən məttoḡuḡat həni, ivoi ke mətəḡəḡon masuḡ hən mətḡevurvuri. Ale mətəviol len nəsa məttoḡade. ¹² Husur, mətḡeləḡon məsuḡ hən mətḡəviol, aGot eḡəhəḡur hən naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datḡəḡade, eus gidat hən datḡəviol len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hən nəmauran samit ḡidaḡ o hən mətḡemidol, ale nəmauran sinəvanuan tile ḡail ḡimalumlum. Ao noləḡon ke tikad nəḡitḡitoḡan. ¹⁴ ḡagai nəsa məttoḡol həni eləboi bevi tarhət silatenan lotonidol. Ale nəboḡ mətḡemidol be ləḡepul hən natite, dereh leləboi ləbevi tarhət samito. Ale ḡimaienan, ikad nəḡitḡitoḡan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke, “Nəvanuan toḡisan nəmanna tosoḡur, nəḡanian han səmasuḡ.

Ale nəvanuan toḡisan nəmanna sasəḡur, nəḡanian han samidol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləḡonian toḡitoḡ hən naləḡonian notokade—naləḡonian hən bevi tarhət samito, ¹⁷ husur aTitus eḡəhəḡur hən toḡam hən ḡigol nəsa namttokel maii. Ale husur toḡəḡon masuḡ hən bevi tarhət samito, len naləḡonian san ḡabag, eriḡ naut eḡai, ivan hən gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. ḡai awawa len nadələmian, ale alat siYesu len naut piḡi lusor sal suhi hən nauman san mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ḡai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ḡiyar mai ginamito, hən namḡipat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namḡəkəḡkəḡa təban, hən nəvanuan ḡail ləḡisal suh

* 8:4: Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29

* 8:9: Mat 8.20; Flp 2.6-8

* 8:15: Exo 16.18

nəyalalan siGot, ale hən bimasil ke, namttoləŋon masuŵ hən namtbəvi tarhət salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh bisor bisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səłani, savi len nəhon aGot ŋai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hən bitah mai gəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len naŵide isoḅur namtobunusi ke tovoi. Namtusəḅ vəha-səḅsoḅur həni ke toləŋon masuŵ hən bigol nəsa tonor. Ale gagai eləŋon masuŵ hən ḅevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito.

²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: ibon mai ginau, namroum bonḅon hən namrḅevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsən aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut piḅi ləḅeləḅoi səhoti ke, nəḅoŋ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan mōs alat a Jutea

¹ Naləḅulat napisulan egai nototosi husur naviolan mōs alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ŋai,* ² husur noləḅoi ke məttoləŋon masuŵ hən mətḅevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləŋonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləḅeviol len nasiḅau tovan tia.” Ale na-ləŋon-masuŵ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eḅur nəlölito, gol isoḅur len galit lotubat viol. ³ Ale alatmiḅan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləḅevi tarhət samito, hən naviolan samit ḅeutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito ḅevi libliboŋan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke mətḅomaianan. ⁴ Husur, gamit asike mətḅigole, ale nəḅoŋ nəḅegəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləḅitah mai ginau, ale ləḅisəḅ na-utaut-həni-an samit ḅeḅuer, nahurunamito dereh tisa husur namttoriŋ nəlonamit len gamito, be mətḅautaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəḅegəmai, hən ləḅigol naviolan mətḅokel gati ḅeutaut. Noləŋon ke naviolan enan, egəm len nahəḅaḅuran, sagəm len nə-tabulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosəḅur, len nəmatuan dereh tibanḅ hanian. ⁷ Gamit piḅi mətəviol hən nəsa gamit viḅusua mətḅodaḅ həni tia len nəlomito. Samteviol len namətəḅusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan toḅəḅaḅur hən ḅeviol. ⁸ Ale aGot eləḅoi ḅeviol habat mai gamito, hən mətḅepul səḅəhov, hən asike mətḅəntidol hən natideh boŋ ideh. Ale len nəsa mətḅopul həni, mətḅoləḅoi mətḅevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, “Len nahəḅaḅuran san, akis eviol hən natit isoḅur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən ḅegəm vi ḅəta hən nəvanuan bihani. Len naŵide tomaianan, aGot dereh tilav

* 8:21: Pro 3.4; Rom 12.17 * 9:1: 2Kor 8.1-7 * 9:9: Psa 112.9

namisurhut gail bisoḅur am hən mətḅevi tarhət sinəvanuan həni. Ale dereh titov hən biḅan masuḅ hən naḅit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mətəpəl səsəhov hən natit piḅi tovoi, hən mətḅeviol habat akis. Ale nəḅoḅ namtḅilav naviolan samito mai alat lotomidol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naḅit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomidol, asike lomidol am, ale len nahəhaḅuran, dereh lesipa vəha-sobsoḅur vi təban aGot.

¹³ Len naḅit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoḅol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail məttoḅkel ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut məttoḅviol masuḅ hən nəvat mai galito mai nəvanuan piḅi. ¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuḅ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot toḅviol kəmas həni mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datḅikel vəsvəsaii.

10

Nədəḅan siPol hən na-il-a-mō-an

¹ Ginau māu, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəḅoḅ nototoḅ mai gamito nəlogw eməḅau, nəsavī natideh, be nəḅoḅ nototoḅ a tut naḅide sagw idan van hən gamito, nitos nalobulat todaḅ van hən gamito. Be len aKristo, nəlon toməḅau, toḅol toməḅau hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naḅide samit tinor, hən asike naḅide sagw biḅan van hən gamit galevis lotonau ke, namttoḅusur naḅide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoḅ len navile a pan, len nabiltibalān namttoḅal hən, namtsəḅal suḅan alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəḅalan namttoḅal hən gail lukad nədəḅan siGot, hən ləḅitoḅtoḅ naut ideh aSetan toum həni len nəmauran sinəvanuan toḅat kəkol həni dan aGot. Namtoḅipiḅitas nagəḅərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləḅeləḅoii, namtoḅipiḅitasi. Nənauan piḅi, namtubaḅis gat gail hən ləḅigol nəsa aKristo tokele. ⁶ Ale nəḅoḅ mətḅigol kavkav hən naləḅonīan seKristo, dereh namteutaut hən namtḅipansēm nəvanuan piḅi lotomətahun ləḅigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa toḅat vivile ḅai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh biḅau ləḅoii ke tovi seKristo, tinau len gai gabag tətas am ke, ginamit am namtovi seKristo suḅan gai. ⁸ Hum ma məttonau suluḅi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mō-an Nasuḅ toriḅi len navəlanamito. Be eriḅi len navəlanamito hən namtḅigol mətḅidan am len nəmauran samito, savi hən namtḅeməḅas nadələmīan samito. Imagenan nahurunamito səsā lan.

⁹ Nomətahun mətḅinau ke, notoləḅon ke, mətḅemətahw len nalobulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməḅas, idan, be nəḅoḅ totoḅ mai gidato, gai sədan, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səḅoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəḅoḅ namttotoḅ a tut, epitoḅ hən nəsa namtḅigole nəḅoḅ namtḅegəmai.

¹² Namtomətahun namtḅepitoḅ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səḅolito. Namtomətahun namtḅenənoḅ hən ginamit mai galito. Nəḅoḅ lotonənoḅ hən galit mai galit gabag ḅai, hum lotovi natesua tonor hən ləḅeləḅoi

* 9:10: Isa 55.10

səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namttokel nakel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtəpatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtəbigol nauman bətibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namtəbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtəbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor sal suh natideh, tisor patpat Nasub aGot məhat.”* ¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhəvur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhəvur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

¹ Noləŋon ke mitidam hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbesəsəloŋ husur ginau. ² Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuŋman navensu toveveu, ale nukel gati ke tilah mai naulumian tosua ŋai, aKristo. ³ Be nomətahw ke mətosuŋman aIv, nəmat togəras len navide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətahw ke, hum ma avan ideh bəgəras gamit, hən bəmədas nənauan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətəbidan lan am len nəlomit toveveu.* ⁴ Husur mətəhəhəvur hən mətətodam hən avan ideh togəm hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas mətətokad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot mətətokade a mo, naut kəmas mətətodəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi mətətokad nadəlomian lan a mo.

⁵ Be alat məttonau suluvi ke lotovi “bilitihai pispisul gail,” len nabunusian sawg, ləsəyalal səhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nəsekad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len navide pisi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷ Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw emədau hən nəbeputsan gamito. Nəboŋ notogol tomaienən, mətunau ke notogol nəsaan a? ⁸ Noum kəmas moŋos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat moŋos ginau. Ehum notovənənəh dan galito hən nəbevi tarhət samito. ⁹ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəboŋ notomidol, nəsaus natideh bən gamit ideh. Husur nəbathudud nadəlomian lotogəm len naut a Masetonia, loviol pis nəsa notomidol həni. Nomətahun nakətəta-təban-ginau-an tovi nauman ideh todan len gamito. Nəsaus natideh bən gamito, ale asike niŋole boŋ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, səkad avan ideh len naprovens Akaia bigol na-sor-sal-suhi-an egai sawg binon. ¹¹ Mətunau ke notokəmaienən husur nəsaləmas bun gamito a? Aoa! AGot eləboii ke, notoləmas masuŋ hən gamito!

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21

* **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31

* **11:3:** Gen 3.1-5, 13

* **11:9:** Flp 4.15-18

12 Naʋide enan notohushusuri, dereh nehukur tabtab həni, hən ke, alat lotonau ke lotovi biltihai pispisul seKristo, asike ləbikad naʋisal ideh hən ləbisor sal suh galito hum lotopitoʋ hən ginamito len natideh. 13 Nəvanuan lotomaienan lovi hai pispisul gəgəras. Len nauman salit loliblibon, ale len naʋide salito, logəgəras ke lotovi hai pispisul seKristo, be ləsəmaiənan.* 14 Nəsəsəhoʋut len naʋide enan! Husur aSetan nıau egəgəras ke tovi aŋel hən namial. 15 İmaiənan, sadatesəhoʋut len nəvanuan nauman san gail lotogəgəras ke lotovi vanuan nauman hən nanoran. Len nəboŋ naməkot dereh lipanis sil nəsa lotogole.

Na-ləŋon-isa-an siPol mōs aKristo

16 Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mətəbinau ke notomaiənan, mətesəsələŋ husur ginau bai, hum notomelmel, hən nəbisor sal suh ginau. 17 Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nəsakel nəsa Nasub toləŋoni, be nusor surıan nahoʋon. 18 Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len naʋide silat navile a pan, ginau am dereh nimaiənan. 19 Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətohhəhəʋur sal hən məttosəsələŋ husur nahoʋon gail! 20 Husur avan ideh bigol gai beil a mo hən gamito hum məttovi slev san, mətudaŋ həni! Avan ideh beğəras gamito hən bihan piş nəvat samito, biapatpat gai məhat hum məttovi ut kəmas, o biʋos nətarhomito, gamit nıau mətudaŋ həni! 21 Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namttohusur naʋide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləbikad na-il-buri-an hən ləbisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-buri-an hən nəbisal suh ginau həni. 22 Galit lovi İpru a? Ginau am novi İpru. Galit lovi seİsrael a? Ginau am novi seİsrael. Galit lovi pasusan siApraham a? Ginau am novi pasusan siApraham.* 23 Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idaŋ habat səhor galito, nutoh len naim bəbanjis vəha-soʋur səhor galito, nosəsələŋ hən nabus hən nabibilas-masuʋ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-soʋur səhor galito. 24 NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyanan sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* 25 Vəha-tor alat a Rom luʋas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan iməburbur. Len nalenmariug esua mai nalenneyal esua nusal len nalilivöl mermer len tas.* 26 Nugol nəyanan isoʋur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. İkad nawisel gail lotolev. İkad nəvanuan vənvenah lotohəhəʋur hən ləbigol nasənahən. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas tobbəsw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nədəlomian.* 27 Noum idaŋ mōs Nasub, noum habat len nədaŋan sagw pişi, nəşəpat savoi vəha-soʋsoʋur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihət ginau vəha-soʋur. Naut esusus habat hən ginau, nomidol hən nahurabat. 28 Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh həni alat siYesu len naut tiltile galit. Nunau soʋuer hən naʋisal hən nəbəkətkəta təban galito. 29 Nəmauran salit ideh asike biđan, ginau am nəşədaŋ. Nəvanuan beлив galit ideh hən bişes həbet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

* 11:13: Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2 * 11:22: Flp 3.5 * 11:24: Deu 25.3 * 11:25: Uman 16.22, 14.19 * 11:26: Uman 9.23, 14.5

³⁰ Nomətahun nəbisor patpat ginau məhat, be nəbimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəśədaŋ. ³¹ Nokitin, nəsalibonŋ. aGot, aTəman Nasuḅ aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A mō, nəbonŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtaban lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis lorin ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Nja nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəbonŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idaŋ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuḅ mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi nauluman sua seKristo.* Len nasihau tovi 14 tia, aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan nəmav,† Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ŋai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ŋai eləboii ke totoh len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəlonŋ hən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan hən bikelē; nasoruan aGot sədaŋ hən avan ideh bikelē. ⁵ Dereh nisor sal suh nəvanuan tomaiēnan. Be asike nutor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nəśədaŋ ŋai. ⁶ Nətake nətasor sal suh ginau, asike nətamelmel husur nətakek nakitinan ŋai. Be asike nutor patpat ginau məhat, husur nomətahun avan ideh ḅipatpat ginau məhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ŋai len nəsa toris notogole mai nəsa tośəsəlonŋ hən notokele.

⁷ AGot emətahun nəḅipatpat ginau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalal. Imaienan eriŋ natesua todaŋ masuḅ len nəmauran sagw. Natenan ehum nasunit nəhai tosar tabtab hən nibegw, ehum napisulan togəm len aSetan hən ḅemədas ginau. ⁸ Nonŋir Nasuḅ vəha-tor, nousi hən ḅilav kuvi dan ginau. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas həni mai gaiug eləboi ḅetəgau gat gaiug, husur nəbonŋ gəsədaŋ, nədaŋan sagw epul masuḅ len gaiug.” Husur tokəmaienan, nohəhaḅur hən nəbisor sal suh nədaŋan sagw toḅuer, husur nəbonŋ nəśədaŋ, nədaŋan seKristo ipat len ginau. ¹⁰ Husur natenan, nohəhaḅur hən nəśədaŋ; nəbonŋ nəvanuan lotosəvar ginau, nohəhaḅur; nohəhaḅur hən natit lotogol notoləŋon tosa; nəbonŋ nəvanuan lotomədas tabtab hən ginau, nohəhaḅur; nəbonŋ nototoh len nəmauran todaŋ, nohəhaḅur. Nohəhaḅur hən natgalen ḅisi mōs aKristo, husur nəbonŋ nəśədaŋ, len aKristo, nudaŋ.

APol inau masuḅ hən alat a Korint

¹¹ Nutor maiēnan hum ahoḅon, be gamit māu mətugol notomaieēnan. Gamit māu, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluvi ke lotovi “ḅiltihai pispisul gail” ləsəyalal səhor ginau len natideh. ¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toh-mədau-an nudaŋ ḅur nəmauran sagw todaŋ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit məttomaŋmaŋ len gail, mai natit lotogol nədaŋan siGot tomasil. ¹³ Nəsa notogole len gamito epitoḅ hən nəsa

* **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

† **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nəmav na-vəha-tor-an, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nəmav aGot totohtoh lan. Len nənauan salito datukad nəmav dattoləboi datḅerisi, datukad nəmav nəteso gail lotopat lan, mai datukad nəmav aGot totohtoh lan. * **12:4:** Luk 23.43

notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ηai nəsagole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaη len gamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaaη, mäterubəti dan ginau bai!

¹⁴ Gagai noutaut hən nəbegəm hən gamito. Dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh todaη len gamito, husur nəsaləηon natit samit gail, be noləηon gamito. Nokəmaianan husur savi hən natətai beum hən bəkətkəta təban anan mai atəman bivoi, be ipat len anan mai atəman hən arbəkətkəta təban natətai bivoi.* ¹⁵ Imaianan, nohəhəvur hən nəbeviol hən ginau gabag mai natit pisi notokade mōs gamit. Ginau nəbələmas masuṽ hən gamito, gamit dereh mətələmas kinit ginau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaη len gamito, be gamit galevis luke, len naṽide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail. ¹⁷ Mətəbinau ke tomaianan, kel mai ginau naṽide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəbikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idəη hən bivan hən gamito, ale nosəvat awawa nədələmian sinamit mai. Ale aTitus, egəras gamit mōs nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinəmərū namrukad aNunun aGot tosua ηai, ale naṽide sinəmərū epitpitoṽ ηai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətəs gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboη namttosor, namtusor len nahəsən aKriso len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit pisi, natit pisi namttogole, namtugole hən mətəbidəη am. ²⁰ Husur nomətəhəw ke nəboη nəbegəmai asike nəbisəb gamit hum notoləηoni, ale gamit am asike mətəbisəb ginau hum mətətoləηoni. Nomətəhəw ke mətəbikad naṽitvituhan, nə-təbulol-bulosi-an, nəlol paηpaη, nə-nau-gamit-səbomito-an, nasoruan tomədəs nəboruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaṽtaṽoran. ²¹ Nomətəhəw ke, nəboη nəbegəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatuh ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isobur lotogol nəsaaη a mō tia, be ləsəpair dan nəbiηbiηalan salito, naitian tosa, mai naṽide hən naitian taṽtaṽor.

13

Naləlagauan naməkot siPol

¹ Nəboη nəbegəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboη avan ideh bikel uri ke avan tile togol nəsaaη, nakitinan hən nəsa toke tokele teil pərpəp len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* ² Nəboη nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel naləlagauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaaη a mō, mai gamit pisi am mətətogol nəsaaη, ke, avan ideh togol nəsaaη asike igam yəv dan nəpanismen sagw. ³ Husur mətətoləηon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKriso tosor, ale dereh nigol tipərpəp hən gamito len nəpanismen galenan. AKriso səpəp danjan len nəsa togole van hən gamito, be nədanjan san etibau len gamito. ⁴ Ekitin ke tokul nəboη lototəhətəh həni len nəhai balbal, be len nədanjan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit mai, ginamit am namtsədan, be len nədanjan siGot,

* **12:14:** Uman 18; 2Kor 13.2

* **12:18:** 2Kor 8.6, 16, 18

* **13:1:** Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

namtukad nēmauran mai aKristo. Ale nēboŋ namtbēgēmai, dereh mēteris nēdaŋan enan.

⁵ Mētebunus kitev nadələmian len gamit sēbōmito. Mētukad nadələmian kitin o ebuer? Mētsənu sēhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike bimaianan, mētsəkad nadələmian kitin. ⁶ Be nuke mitisab ləboii ke namttovi ahai pispisul kitin seKristo. ⁷ Ale gagai namtusor tuv van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuv maienan hən nəvanuan gail ləbələboii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mētbīgol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmətahun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. ⁸ Husur namtsaləboi namtbīgol natideh bēmədəs nakitinan, avil natit pisi namttogole, namtugole mōs nakitinan. ⁹ Nəboŋ mēttodaŋ, namtohəhəvur, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuv am ke, mitimatmatu len nēmauran samito. ¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nēboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nēbidaŋ taltal hən gamito nēboŋ nēbēgēmai. Husur, len nēdaŋan hən na-il-a-mō-an Nasub tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nēmauran samito, nomətahun nēbēmədəs nadələmian samito.

¹¹ Bathudud nadələmian, egai nasoruan naməkot sagw. Mētehəhəvur. Mitimatmatu len aKristo. Mēteləŋon tivoi am len nələmito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nēmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nələmito, mētesuñ gabag hən nətərhomit gail hən mētbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³ Alat siGot pisi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasub aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit pisi, aGot teləmas bun gamit pisi, mai aNunun aGot tigol mētesua maii len nələmit pisi.

Kalatia

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia ləberin nəlolit bidan len aYesu ηai, savi nahusurian hən nalo.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos nalobulat egai ηais mai len naut a be?

APol itosi pəpədan hən nasihau A.D. 49 nəboη totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsələn hən naḡusanan tosa (1.6-9)

3) Nədanjan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10–2.21)

4) Nalo mai nadələmian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboη məttogəm vi natun aGot gail (3.26–4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8–5.1)

7) Mətbigol mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbevi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naḡide tosa samit gail (5.13–6.5)

9) Nakelean todan naməkot: naḡit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, beḡuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudələmian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadələmian gegai, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia. * ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nələomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erin gai len nəmatan mōs bilav kuv gidat dan nəsəan sidato hən bilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməηai. Igole husur naləηonian siGot aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ηai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətbimaur len navoian aKristo toviol kəmas hən, wake mətupair tutut dani van hən naḡusanan totile. Nosəhoḡut len gamito! ⁷ Naḡusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhatuh, lotoləηon ləbədəs na-kel-uri-an tovoi seKristo. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aηel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot māu tibar hən len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodələmi tia, aGot māu tibar hən len nəhab nəmatan!

* 1:2: Uman 16.6

¹⁰ Ginau nəsahisi ke nəvanuan gail ləbēhəhəvur hən ginau. Nələḡoni ḡai ke aGot bēhəhəvur hən ginau! Nətahishisi ke nəvanuan gail lətəhəhəvur hən ginau, asike nətavi aslev seKris̄to.

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadələmian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nəvanuan. ¹² Husur avan ideh səlavi mai ginau, saṽusani hən ginau. Ao, aYesu Kris̄to səbən, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nəkəmaianan husur mətəsəsələḡ ləboi tia nəṽide hən nəmauran sagw nəbənḡ notohusur nəṽide hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomədəs tabtab hən alat siGot hən ləbimasig. ¹⁴ Len nəṽide hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor nəJu isəbur len naur hagw. Nudanḡ habat len nəṽide setəmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəbənḡ notopat len nabəhəvun anagw sal. Beti aGot ehəhəvur hən togol ke noləboi p̄arpar hən aNatun san hən nəbikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəbənḡ togol tomaianan, nəsəsaṽsaṽut hən nəbisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nəsavı məhat vi Jerusalem hən nəberis alat lotovi ahai pispisul gail a mō hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notələmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasihau totor notələmam vi Jerusalem hən nəbələboi aPita mai nəbinau səhot nəsa bikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmaribənḡ tovi 15.‡ ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasuḅ ḡai.*

²⁰ Nəsa nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhən aGot nukele, nəsalibənḡ.

²¹ Beti husur nəbənḡ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKris̄to len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsaləboi ginau. ²³ Losəsələḡ hən na-kel-uri-an ḡai toke, “Atenan tomədəs tabtab hən ginamit a mō, gagai ikel ur nadələmian egaii tomədəsi a mō.” ²⁴ Imaianan lusal suh aGot bathud nəsa togole len ginau.

2

Ahai pispisul gail lohəhəvur hən aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi məhat tətəs vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəbənḡ enan namrosəhar aTitus am.* ² Novi Jerusalem husur aGot toṽusan ginau həni ke nimasvan. Len nəbənḡonan mai nəvanuan totibau gail səbolit ḡai, nukel vəsvəsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaianan husur nuke lidam̄ hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ḡai, hum nauman pisi sagw savi natideh. Be ludam̄ həni. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən bikad na-tiv-dalusi-an, naut kəmas tovi uleKris̄. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nəvanuan galevis len naut tiltile gail loḡəḡəras ke lotokad nadələmian. Ale loliligis hən galito len ginamito, hən ləbisaḅ ləboi nəmakuvan dattokade dan nalo, len nəbənḡonan sidato mai aKris̄to aYesu. Luke lisəḅ ləboii hən ləbḡgol gidat datḅevi slev hən nalo enan.* ⁵ Be namtoil ḡəgat, namtsəsəsələḡ hən nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotəḡau gat nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi mōs gamito.

* **1:14:** Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris̄ ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram. * **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2

* **2:4:** Kal 1.7; Jut 4

⁶ Ale nəboŋ notokel nəsa notokel uri tonon, alat lotoil a mō ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-mō-an salito, nəhes totibau lotovati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nəvanuan pisi loṗitṗitov. Riŋ naten tipat.)* ⁷ Alat lotoil a mō ləsakel natideh am husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavu Ju surmān gai totabtabuh len aPita hən aPita bikel uri mai naju gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naju gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat ləsavu Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luvat nəhes hum lotoil a mō hən alat siYesu len naut a Jerusalem.* Nəboŋ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas hən, topat len nauman sagw, galit loləlav mai ginau mai aParnapas hən ginamit pisi namtbikad nəbonan len aYesu. Ludam ke ipat len ginaməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavu Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naju gail. ¹⁰ Lous ginamər ŋai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləŋon buni hən nəbigole.*

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboŋ aPita togəm hən ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsa togolgole. ¹² A mō ihanhan mai alat lotokad nadəlomian ləsavu Ju. Galit ləsakad na-tiv-dalusi-an. Ale ajemes esavat galevis gəmai. Nəboŋ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavu Ju, səhan mai galit am, husur emətahw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.* ¹³ Beti naju gail lotokad nadəlomian am luḥon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehur nəvide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be nəboŋ notoris ke ləsaḥusur nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam gutoh surmān alat ləsavu Ju, gəsatoh len nalo surmān naju gail. Imabe gudaŋ len alat ləsavu Ju hən ləbitoh surmān naju lotohusur nalo? Sagimaganan!

¹⁵ “Gidaru, nəboŋ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaan len nabunusian seju gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadəlomian, datoləboii ke nəvanuan togol husur nalo, aGot sarinji ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadəlomian len aYesu Kristo ŋai aGot torinji ke nəvanuan inor len nəhon.† Imaganan, gidat am datorinji nəlodato len aYesu Kristo, hən aGot bərinji ke datbinor len nəhon, len nadəlomian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi binor len nəhon aGot. ¹⁷ Ale datbələŋon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datbisabi ke datovi vanuan nəsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Nəbeum təlmam hən nalo notogol tomasig, noṽusan səhoti ke ginau gabag nəbur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ŋa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot biwol hən nəmauran sagw. Esurmān notomat len nəhai balbal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginau am, aKristo n̄au itoh len ginau. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadəlomian len aNatun aGot, gai toləmas bun ginau, toviol hən nəmauran san hən bimət, mōs ginau. ²¹ Len

* **2:6:** Deu 10.17 * **2:9:** Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsan aPita len nasoruan ta Aram. * **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadəlomian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot torinji hən bigole.

nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas həni, savi ut kəmas. Evi nabilitit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKristo təmat mōs naut kəmas ηai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadəlomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mətuməlmel! Ehum avan sua todəlañ gamito hən mətβətətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehum gamit mətōrisi len namətamito. ² Nuke nələboi natsua ηai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətōhusur nalo seju gail a? Ao mətukade husur mətōriη nəlōmito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəloη həni. ³ Mətuməlmel o mətumabe? Nəboη məttoṭubət, mətōhusur aGot len nədaηan se-Nunun, be gagai mətunau ke mətəvurvur nəmauran tovevu enan len nədaηan samit ηai. Mitimabe? ⁴ Len nadəlomian samito, mətoloηon isa vəsa len natit isoβur. Savi mōs natideh a? Ao! Evi mōs natite! ⁵ Nəboη aGot tolav aNunun mai gamito, nəboη togol namerikel gail len gamito, igole husur mətōhusur nalo seju gail a? Ao! Igole husur mətōriη nəlōmito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəloη həni.

⁶ Mitinau aAraham ke: “Gai eriη nəlon len aGot, ale aGot eriη gat aAraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti mətələboii ke, alat lotōriη nəlōlit len aGot, galit lovi anatun aAraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriηi ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləβeriη nəlōlit lan. Natanan ipat a mō nəboη aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aAraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluṽoh pisi hən nəvanuan naut tiltile.”* ⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotōriη nəlōlit lan, surman aAraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nəkəmaienan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit pisi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotōriη nəlōlit len aGot.”* ¹² Napisal hən nadəlomian enan etile len napasal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit pisi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eṽur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriηi len gadito. Eṽur nəmakuvan sidato nəboη tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”* ¹⁴ AYesu Kristo eṽur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol həni tia mai aAraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datβikade lan, datləboi datβikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməηai imaiegai: Nəboη nəvanuan βeru arβike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arβitos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi βəβur kotovi o riη nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len nəvide tomaienān, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aAraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosobur, be

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:** Hab 2.4; Rom 1.17 * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5 * **3:13:** Deu 21.23

ike, “nəpasusan san,” husur tosua ŋai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-ke-gati-an aGot tokel gati mai aApraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-ke-gati-an enan hən beβuer.* ¹⁸ Husur nalo bevi nəkadun naviolan siGot, na-ke-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-ke-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aApraham.

¹⁹ Ale, aGot erin nalo mai aMoses mōs nəsa? Erinj mōs beβusan nəvanuan gail piŋi hən nəsaan salit gail. Erinj ipat vir nəgəmaian sitenan tovi nəpasusan siApraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-ke-gati-an san mai. Len aŋel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, toum siGot, ale toum sinəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arβita gat na-ke-gati-an sua. Be nəvanuan tomaienau saum mōs nətarhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avil aGot səβon ita gat na-ke-gati-an san tokel mai aApraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-ke-gati-an san gail a? Ao, eβuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhon aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanis gat gadit piŋi, gol ke ikad nəpiŋal sua ŋai hən datβikad naviolan aGot tokel gati. Nəpiŋal imaiegai ke: datberin nəlodato len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboŋ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkol hən gidato. Ipon gol gidato vəbar aGot tovəhot nəpiŋal hən nadəlomian. ²⁴ Imaienan, nalo ehum ahai piŋusan sidato tokətkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datberin nəlodat lan, ale hən aGot βerinj ke datunor len nəhon. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorinj nəlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit piŋi, len nadəlomian mətto-kade len aYesu Kristo, mətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit piŋi mətto-baptais hən mətto-toh len aKristo, ehum mətto-ko-l nahurabat len gamito tovi nəmauran seKristo. Len nəhon aGot mətosuŋan aKristo. ²⁸ Səkad nəju, səkad auleKris o nametβos am; naslev mai alat ləsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaβut, səkad nau-luŋan. Səkad natideh am togol mətto-pəpəhw, husur gamit piŋi mətosua len aKristo aYesu. ²⁹ Mətβevi seKristo, mətovi anatun siApraham kitin. Ale nəsa aGot tokel gati mai aApraham, gamit am mətukade.*

4

¹ Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit piŋi san, erinj hən anatun. Be naut kəmas natit piŋi evi sinatun, nəboŋ tovi tuhtətai sal, esuŋan naslev ŋai van vəbar totibau. ² Nəboŋ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədam han βinor hən nəsa atəman torinj. ³ Len nəvide tomaienau, gidat am, nəboŋ dattokəkereh, nəboŋ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sinədanjan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədanjan galenan.* ⁴ Be len nəboŋ tonor həni, aGot esəvat aNaton uluŋan. Apəhaβut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən beβur nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datβevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur mətto-ovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu

* **3:16:** Gen 12.7 * **3:17:** Exo 12.40 * **3:19:** Uman 7.53 * **3:20:** Deu 6.4 * **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20

aNatun aGot, vi lan nēlodato tokai ke, “Appa! Tata!”* 7 Imaianan gəsavi slev am, govi anatum aGot, ale husur govi anatum, dereh gikad natit pisi aGot tokel gati hən beviol hēni mai anatum gail.

APol inau masuṽ hən alat a Kalatia

8 Nəboŋ mətəsaləboi aGot sal, mətovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.* 9 Be gagai, nəboŋ mətətoleboi səhot aGot, (aə, ivoi am notoke, gagai nəboŋ aGot toleboi səhot gamito), imabe mətupair təlmam van hən nəkadun nədərən gail ləsavi natideh, ləsədaŋ, lotovi ut kəmas? Imabe mətuke mətəvi slev salit tətəs am? 10 Mətudaŋ len nəboŋ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nəsihau. Mətunau ke aGot ehəhəvur hēni natəlmaman samit van hən nalo a? 11 Nunau tuhatuh hən gamito. Nomətahw mōs gamito. Hum ma notoum soḅuer samito. 12 Bathudud nadəlomian, mətəsufman ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboŋ nototoh mai gamito, mətəsamədəs ginau boŋ ideh. 13 Be husur ke notoməsah, natohan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur na-kel-urinan tovoi mai gamito. 14 Naut kəmas naməsahan sagw igol idaŋ len gamito, mətəsaŋit nəhomit van hən ginau, mətəsamətahun ginau. Wake mətəhəvur hən ginau. Mətəkətəkəta təban ginau sufman notovi aŋel sua siGot o sufman notovi aYesu Kristo gabag. 15 Be nakemkeman samito, nəsa evisi hēni? Imabe? Nukel koti ke nəboŋ nototoh ei, mətəhəhəvur hən mətəbigol natideh mōs ginau. Nətəusi, mətətakis kuv namətəamito hən mətətaviol hən gail mai ginau. 16 Nəsə evisi togol ke gagai nəboŋ notokel nakitinan mai gamito, mətunau ke notomətahun gamito?

17 A mō, nūsor husur alat lotopusan hən nəpusanan totile. Galito ludan hən ləbəlivi gamito hən mətəbitah mai galito, be savi mōs navoian. Luke leliv gamito dan ginamito hən mətəbidaŋ len galito. 18 Ivoi hən mətəbidaŋ len natsua, bevi mōs nəsa tovoi. Ivoi hən mətəbimagenan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito. 19 Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa len nəpəŋasan hən nəpasian sil gamito, vir nəboruan seKristo beŋəm kavkav len gamito. 20 Noləŋon masuṽ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəgel hən nəsoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, nəlogw etuhathuh hən gamito, nənauan sagw ebuthutut.

AHakar mai aSarah

21 Gamit mətətoləŋon ke mətəbitoh len navəlan nalo, mətəsəseləŋ husuri mīau a? 22 Husur len natosian ike aApraham ikad anatum ulurman eru. Nəpəhəvut tovi slev, nəhəsən aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* 23 Naslev ipas anatum aApraham len navide sinəvanuan ŋai, be asoan aApraham ipas anatum tovi nəsarpoan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* 24 Natanan ehum nəsoruan kəta. Nəpəhəvut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat gəlaru len nəhəsən. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Navəhuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəbikə aHakar ehum nəvəhuh Sinai. 25 Ale naut a Jerusalem ta daməŋai ehum Navəhuh Sinai len naut aArapia. Sufman aHakar mai anatum gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai mai alat lototoh lan lovi slev.† 26 Be

* 4:6: Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * 4:8: 1Kor 8.4-6 * 4:10: Rom 14.5; Kol 2.16-23 * 4:22: Gen 16.15, 21.2 * 4:23: Gen 17.16; Rom 9.7-9 † 4:25: Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboŋ aPol toke Jerusalem, namilen ke naju gail lotohusur nalo siMoses.

aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a mēhat, ale evi anana sidato. ²⁷ Hum natosian seIsaiah toke, “Pēhaṽut gotobutoh, gēsəpasus, gikemkem, gaiug gēsəkad napəḡasan hən nəpasusan, getuḡat kəkai habat; husur napēhaṽut tobutoh, dereh tikad anatun isoḡur səhor napēhaṽut tokad asoan.”*

²⁸ Be bathudud nadəlomian, mətosuḡan aIsak; mətovi anatum na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham. ²⁹ Sutuai, aIsmael, anatum naslev, emədas tabtab hən aIsak, anatum na-kel-gati-an. Imaien sal daməḡai. Alat lotoke datḡevi slev hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dattokad nəpasian len aNunun aGot. Lugol datoləḡon isa vəsa. ³⁰ Avil natosian siGot ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pēhaṽut mai anatum uluḡan dan gaiug hən arḡeməsev, husur anatum naslev pēhaṽut asike ikad nahudhutan setəman, be anatum napēhaṽut savi slev dereh tikade.”* ³¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatum napēhaṽut tovi slev, datovi anatum napēhaṽut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKristo

¹ Nəmakuvan, aKristo isah ruḡat nəsa tobaḡis gat gidato hən datḡikad nəmakuvan enan. Imagenan, mətəil gəgat hən asike mətovi slev tətəs am hən nalo tobaḡis gat gamito a ḡo.

² Səsəḡəḡ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mətḡikad na-tiv-dalusi-an hən mətḡinor len nəḡon aGot, nəsa aKristo togole ḡos gamito savi natideh. ³ Nukel puli hən gamit tətəs. Nauluḡan ideh todam hən ḡikad na-tiv-dalusi-an hən ḡinor len nəḡon aGot, atenan timasgol husur natit ḡisi nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit məttoke mətḡinor len nəḡon aGot ale məttohusur nalo ḡosi, mətugol gamit səḡomito mətoməsev dan aKristo. Mətuteh dan navoian aGot toviol kəmas həni. ⁵ Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisaḡ səḡot gidato, suḡian dattonor, bathut dattoriḡ nəlodat len aKristo. ⁶ Husur nəḡəḡ dattoriḡ nəlodat len aYesu Kristo, datḡikad na-tiv-dalusi-an o asike datḡikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua ḡau evi nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

⁷ A ḡo mətugam ivoi len nəgamgaman. Ase eil gol gamito hən asike mətḡehusur nakitinan? ⁸ Nagəgelan hən nənauan samito, sagəḡ len aGot tokis gamito. ⁹ Napusanan gəgəras emədas nəvanuan isoḡur, ehum nasorian kəta toke, “Nayis tokəkereh igol nabəta kavkav len nabesin itob.”* ¹⁰ Bathut nadəlomian dattokade len Nasuḡ, nunau ləḡoii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttoḡadarḡaḡu, məttonau tuhatuh hən napusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalunān limaskad na-tiv-dalusi-an, naḡu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəḡai balbal ḡai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naḡu gail lomətahuni. ¹² Be galit lotogol məttonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləḡon ke letiv kotov ḡisi, hən asike ləḡevi uluḡan am.*

* 4:27: Isa 54.1 * 4:29: Gen 21.9 * 4:30: Gen 21.10 * 5:9: 1Kor 5.6 * 5:12: Deu 23.1

¹³ Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit mōs asike mətʔevi slev am. Mətesəsəlōŋ! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mətʔehusur naləŋonian samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mətʔevi tarhət samito surmān məttovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ŋai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug surmān gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be mətʔesurmān nalipah nalilihai tohat gamit gabag, toseh pəpəs gamito, mətələləgau hən gamito hən asike mətʔemədəs masuʔ hən gamit gabag hən mətʔimasig.

Nəmauran len nədaŋan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaianan, asike mətəhusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷ Husur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito lomətəhun naləŋonian seNunun aGot; ale naləŋonian gail seNunun aGot lomətəhun naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artəbal, gol ke mətədədəs mətʔigol nəsa mətʔeləŋoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot biwol hən gamito, mətʔatoh len nəvələn nalo.

¹⁹ Nəbōŋ məttohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan tobiŋbiŋal, nəvide tosa totaʔtaʔor hum nalipah, ²⁰ nalotuan hən nəlablab, na-gol-nabehi-an, nəbalbalan, nəvitvituhan, nətabulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləŋoni, nəlol paŋpaŋ, naləŋonian hən nə-patpat-gaiug-səbōm-məhat-an, nəpəpəhwan, naluʔoh gail lotopəpəh husur nənauan totitile, ²¹ nələm təvənvənah, natərogan, naitian totaʔtaʔor len nəbiltihanan mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nalələgauan mai gamito hum notokele a mō tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihəbələn aGot.

²² Be nəbōŋ aNunun aGot towol hən nəmauran sidato, iʔan hən nəvit tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nəkemkeman, natəmāt, nə-daŋ-buri-an hən na-toh-mədau-an len na-ləŋon-isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an mōs nəvanuan, nəvoian, nadəlomian, ²³ nəbōruan tomədau, na-təgau-gati-an hən nələn gabag. Səkad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luʔəs bun nəbōruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal san, hən naləŋonian nəsaan hən nibelito mai na-ləŋon-buni-an tosa gail piŋi ləbimat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav nəmauran veveu mai gidato, datiməhusur gat naləŋonian seNunun aGot tosehə gidato. ²⁶ Sadatipatpat kəmas hən gidat məhat, sadatigol natideh hən nələdat biʔtabulol bulos gidat gabag, sadatitəbulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləŋoni be datsəkade.

6

Dereh datilav nəsa dattəməbule

¹ Bathudud nadəlomian, mətʔisəb gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit məttoamatmatu len aNunun aGot, len nəvide tomədau, vi tarhət san hən bətəlmam van hən nəpiŋal tonor. Be mətələləgau hən asike mətʔiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mətʔinau tuhatuh hən i o mətʔisəbi len nəmauran samito ke todaŋ o tomələs habat hən mətʔevusi. Len nəvide tomaienan, dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni. ³ Avan ideh biŋau ke totibau, egərəs gai gabag, sakinin, evi ut

* 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

kəmas. ⁴ Nəvanuan tēbunus kitev nakitinan husur nauman san səbōn. Bisabi ke bivoi, satenənoṽ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi bēvīv len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan vīsusua timasgol nauman san səbōn ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəloŋ hən naṽusanan hən nasoruan siGot, limaskatəpōl hən natit pisi tovoi lotokade mai ahai pusan salito.

⁷ Samtegəras gamit səbōmito. Mətsaləboi mətḃegəras aGot, ŋit nəhōmit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan naṽit nəhai səlani ŋai, gai tomabule.*

⁸ Nəvanuan tomabul nəsaan niben toləŋoni, tohusur naləŋoniam tosa san gabag, dereh tisah tuan naṽit nəmatan hən. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun aGot toləŋoni, dereh tisah tuan naṽit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datḃigol natit tovoi, husur datḃidaŋ hən datḃivan am, len nəboŋ tonor həni, dereh datisah tuan naṽit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienan, nəboŋ dattoləboi datḃigole, datigol tivoi van hən nəvanuan pisi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadələmian.

Nalələgauan naməkot mai nasudələmian

¹¹ Məteris nabiltitosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səbōgw! ¹² Alat lototaltal ke mətḃikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləberisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləbēmədas bun galito sil nadələmian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləbisor patpat galit məhat hum məttavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an məttəkade. ¹⁴ Be ginau m̄au, sanəvīv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maienan, natit pisi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsavī natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Datḃikad na-tiv-dalusi-an o asike datḃikade savī natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan m̄au, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natəm̄at, mai nəlon aGot titanis galito. AGot ilekis hən galito hən ləbēvi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatuḥ am. Husur namelḃol notokad gail len nibegw, loṽusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadələmian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7 * **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, aIsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsaləboii ke aIsrael siGot evi naluṽoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Nalobulat napolisulan aPol totoni van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

aPol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bəvūsani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsa tokele.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totoni van hən alat siYesu len naut a Efesus.

aPol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

aPol itosi pəpadaŋ hən nasi hau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) aYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum hən len alat siYesu (1.3-3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1-6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKris to, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttokad nadələmian len aKris to aYesu. ² aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kris to areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kris to! Bathut nəbonan dattokade mai aKris to, aGot ivoi masuŋ hən gidato len navoian pisi togəm len aNunun, navoian pisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboŋ aGot satuŋat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datubon mai aKris to hən datbevi esan səbōn. Ilekis hən gidato hən datbinor len nəhon, nəsaan bəbuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke bipat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsa aYesu Kris to bigole, ale gagai aYesu igole tia. aGot igol tomaien hən huser eləŋon togole, igol gai ehəhəvur. ⁶ Igol natgalen pisi hən datbisal suhi hən nəyalyalan hən navoian tohvil kəmas hən mai gidato len aNatun gai toləmas pan.

⁷ Len nəda hən nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. aGot eruŋat nəsaan sidat gail dan gidato huser topul masuŋ hən navoian. ⁸ Na-viol-kəmas-an san hən navoian mai gidato epul səsəhov. Len namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-səhoti-an san pisi, ⁹ aGot ehəhəvur hən tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nəsa aKris to bigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nəboŋ binor hən balai, aGot dereh tigol natit pisi len nəmav mai natit pisi len navile a pan libonbon pipihəbələn aKris to. aKris to dereh tikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən natgalen pisi. ¹¹ Len aKris to, aGot ilekis hən dattovi esan gail. Ilekis hən gidato sutuai tia tonor hən nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit pisi ehuser nə-nau-utaut-an

* 1:1: Uman 18.19-21, 19.1-40

hən naləŋonian san ¹² hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttorin nəlōnamito len aKristo, namtb̄itoh hən namtb̄isal suh nəyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mət̄savi Ju mət̄tosəsəlōŋ hən nakitinan, na-kel-uri-an tovi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaaŋ samito. Ale nəboŋ mət̄torin nəlōmit len aKristo, aGot eviol hən aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahəsan len gamito hən mət̄tovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit pisi aGot tokel gati ke, teviol hən̄i mai gidato, datikade balai, nəboŋ nəmakuvan silat lotovi esan b̄ihav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

¹⁵ Imagenan, nəboŋ notosəsəlōŋ hən̄i ke mət̄tokad nadəlōmian len Nasuḅ aYesu, mai mət̄toləmas bun alat siGot pisi, len nəboŋ enan vəbar daməŋai, ¹⁶ nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanōŋan eḅuer. Nusor tuḅ mōs gamit akis ¹⁷ van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an b̄etibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol mət̄eləboi buni len nəlōmito hən nə-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mət̄b̄ikade. Nuke mət̄eləboi səhot na-pul-masuḅ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol hən̄i mai nəvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuḅ ke mət̄eləboi nəyalyalan hən nədaŋan san tosehōr bun natideh dattoləboi datb̄inau səhoti, nədaŋan enan san tovi tarhət sidat dattorin nəlōdat len aKristo. Evi nab̄iltidaŋan gai toum lan ²⁰ nəboŋ togol aKristo tole məhat dan nəmatan, nəboŋ torin̄i tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.* ²¹ Len naut enan, aKristo eil a mō səhōr aŋel o natəmat ideh toil a mō tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an. Iḅat nəhes tosehōr masuḅ hən nəhes ideh lotoləboi ləb̄ikade, savi gagai ŋai, be evi vi situai.* ²² AGot erin̄ natit pisi len navəlan aKristo, ale itabtabuh lan hən b̄eil a mō hən natit pisi mōs nəvanuan san gail.† Esum̄an gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKristo epul len nəvanuan san gail, gai togol natit pisi len naut pisi topul pisi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKristo

¹ A mō mət̄umat sil nəsaban samit dan nəsaa aGot toləŋoni, mai nəsaaŋ samit gail. ² A mō mət̄ovi vanuan navile eg a pan mət̄tohusur napisal salito tosa. Mətuŋol nəsaa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a mō hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlōn alat lotomət̄ahun ləb̄igol nəsaa aGot toləŋoni. ³ A mō gidat pisi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datuŋol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datusum̄an nəvanuan gail pisi am; datunor hən nəlōl paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolōsan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-b̄iltiləmas-buni-an san toləmas masuḅ hən gidat hən̄i, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaaŋ sidato, gai igol datumaŋur mai aKristo. (Evi navoian aGot toviol kəmas hən̄i ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaaŋ samito.) ⁶ Ale len nəbōnan sidat mai aKristo hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi situai mai aKristo ale erin̄ gidat datobətah mai len nəmav. ⁷ Igole hən b̄əḅusan

* **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail. * **1:20:** Psa 110.1 * **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot erin̄ natit pisi pipit narien aKristo. * **1:23:** Kol 1.18-19

navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosehər bun natideh dattoləboi datbinau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit pisi togole mōs gidato len aKristo aYesu. ⁸ Ale igol imasil maigai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋiŋ nəlomit len aYesu. Gamit mətsagol natideh hən mətbimakuvi, evi naviolan siGot. ⁹ Datodədas datbigol natideh hən datbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datbeləboi datbipatpat gidat məhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən datbigol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datbigole.

Datosua len aKristo

¹¹ Sa-nəlomit tibonboŋ hən nategai ke, nəboŋ lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəboŋ ta mō enan. ¹² Len nəboŋ enan mətutoh, aKristo ebuer len gamito. Mətovi mətbos gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nəhəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ebuer len nəmauran samit gail. ¹³ A mō mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətəgəm pəpadan hən gai.

¹⁴ A mō ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Na-mətahun-buni-an tohum napisbile topəpehun gidato, igol ebuer. ¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail toban kelean today, səkad nədanan am. Igol tomaienan hən bigol naluvoŋ toru enan arukad natəmat, arosua, naluvoŋ veveu sua len gai. ¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluvoŋ eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluvoŋ eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju məttosuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadan.* ¹⁸ Len nəsa aKristo togole, gidat pisi, naJu mai nametbos gail, datoləboi datbēgəm hən aTata Got len aNunun tosuə ŋai.

¹⁹ Imaienan, mətsavi mətbos am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹ Nasub esuhud hən gidato datbībən maii len naim, hən naim enan bəvi məhat hən bēgəm vi naim siNasub tolo. ²² Len aKristo, gamit am mətsavi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mətbībən maii len naim toum həni, hən bēgəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol mōs alat ləsavi Ju

¹ Bathut natanan, ginau, aPol, nutoh len naim bəbanis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

² Surŋan məttosəsoləŋ həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum mōs gamito. ³ Hum nototos kəkereh həni a mō tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴ Nəboŋ mətbəvurur nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan

* 2:17: Isa 57:19

husur aKristo. ⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsav Ju mai naJu gail ləpitpitov. Galit pisi lukad natit pisi aGot totgəu gati mōs anatan gail. Naluoh eru en pisi losua hum niben aKristo, lukad bənbən hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a mō, ale tosarpo hən aKristo aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas hənı mai ginau len nədaŋan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mōsi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan pisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas hənı, ilekis hən ginau hən nəbikel mai gamit mətsavi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKristo tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datbələboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit pisi, ilekis hən ginau hən nəbigol nəvanuan pisi ləbələboi husur nə-nau-utaut-an egai san, nə-nau-utaut-an tosusuanı sutuai len natubatan. ¹⁰ Gagai aGot igol tomaiənan hən bəvusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a mō mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris ləboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəboŋ ləberis alat siYesu. ¹¹ Enan evi nə-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKristo aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKristo mai nədələmian dattokade lan, datoləboi datbəgəm tabtab, il len nəhon aGot, namətahwan ebuer. ¹³ Imaiənan, nukel mai gamit ke sa-nələmit tetuhatuh hən na-ləŋon-isa-veysa-an sagv mōs gamito. Ao, ivoi hən mətbəvıv hənı husur evi tarhət samito.

Na-sor-tuŋ-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen pisi, notəgedur, sor tuŋ vi təban aGot Tata, ¹⁵ nəbathudud kəvkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nəhəsalit lan. ¹⁶ Nusor tuŋ ke, len nəyalyalan aGot topul hənı, mai len aNunun, aGot dereh teviol hən nədaŋan hən mətbidaŋ habat am len nələmito. ¹⁷ Nusor tuŋ ke, bathut məttoriŋ nələmit lan, dereh aKristo titoh tin len nələmito. Nusor tuŋ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mətbələmləmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tuŋ ke, gamit mai nəvanuan pisi siGot, dereh mitikad nədaŋan hən mətbələboi səhot nəpəsposan, nəbəlavan, nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKristo. ¹⁹ Nuke məteləboi na-ləmas-buni-an seKristo tosehəhor bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboi, hən mətbepul səsəhov hən nəboruan kəvkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nədaŋan san toum len gidato, aGot eləboi bigol natit gail səhor masuŋ hən natideh dattoləboi datbėusi hənı o datbinau hən bigole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalyalan siGot, naur pisi lisal suh nəyalyalan san len aKristo aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Nəbanan len niben aKristo

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobanjs gat ginau sil nauman notogole mōs Nasub, ginau nous gamit ke, napisal hən nəmauran samit gail tinor hən

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nəboŋ toke alat lotoil a mō mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aŋel mai abiltiŋel lotoil a mō o lotokad nədaŋan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a mō o lotokad nədaŋan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar pisi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natəmat o gəlar pisi.

nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ² Nəlomit temədaυ, samtinaυ gamit səbomit ηai; len natideh mətbīgole hən nəvanuan gail, mətemədaυ lan; len nədan-βuri-an samito, mititoh mədaυ tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaη bur naυide tiltile mai nəboruan tiltile samit gabag. ³ ANunun aGot igol mətosua. Len nədanηan samit pisi, mətətəgau gat nəbonan en məttokade len natəmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKristo tosua ηai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat mōs datbikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ηai, nadələomian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a mō hən gidat pisi, toum len gidat pisi, totoh tin len gidat pisi.

⁷ Be aKristo eviol kəmas hən naviolan mai gidat vīsusua. Epəpəhun naviolan galenan tonor hən naləηonian san. ⁸ Bathut enan, natosian siGot ike, “Nəborη tovi məhat vəbar naut a məhat buni, alat gai tosehōr galit len nabiltibalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”*

⁹ Nəborη natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a mō aKristo evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKristo tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhōr nəmav hən bəpul len natit pisi. ¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKristo “eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis aηai pispisul gail, galevis aηai kelkel ur gail, galevis hən ləbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a mō, kəkəta təban alat siYesu, mai galevis am aηai pusan gail.* ¹² Igol natenan hən ləbeutaut hən nəvanuan san gail mōs nauman hən na-vi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləβidaη am len aKristo. ¹³ Timaienan vəbar gidat pisi datbikad nəbonan len nadələomian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datbəgəm matmatu am vəbar datbəsumian aKristo len nəboruan san tonor buni. ¹⁴ Imaienan asike datosumian atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətəs tobarbar həni. Asike datupair husur nəpusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləbəgəras gidato len nalibliboηan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datbəsumian aKristo len natit pisi datbīgole, husur aKristo tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-mō-an san igol nəvanuan san gail luβon gəm sua, hum nənau pisi lotoudud mai nahudhut niben gail pisi.* Nəborη nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləbīgole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləbīgol niben kavkav bimaυ, bətibau am.

Nəboruan veveu len aKristo

¹⁷ Imagenan, len nahəsən Nasuβ nusor idanη mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am sumian alat lotokad nadələomian len nagot gəgəras gail. Lodədarηabu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmərgobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanan topat len galito, bathut nəkadulit ivonvon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludam hən naυide naitian taυtaυor βiwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən naυide tiltile lotoβiηbiηal.

* **4:2:** Kol 3.12-13 * **4:8:** Psa 68.18 * **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** Nənau evi nastrinη gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri.

20 Be enan savi napisal seKristo tohum mættolæboi sæhoti. 21 Næboŋ gamit mættosæsolŋ hæn nakelean husur aKristo, mætorinŋ nælomit lan, ale loŋusan gamito hæn nakitinan topat len aYesu. 22 Naŋide hæn næmauran mættokade ta mŋo, nalæŋonian lotosa, lotogæras gamito, lomædas næmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* 23 Mitidamŋ hæn aNunun aGot bigol mætbiveveu len nænauan samito mai nælomit. 24 Mitimasgæm vi vanuan veveu gail mætbikad naboruan veveu aGot toum hæni hæn mætbæsumŋan gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan næsaan len naŋide aGot tohæhaŋur hæni.*

25 Imaienan, mitinonŋ hæn naliblibonŋan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ŋisusua nahudhuben aYesu, datosua ŋai.* 26 Len nælol paŋpaŋ samito, samtigol næsaan. Sa-nælomit tipaŋpaŋ tebælav. Namityal satimasur lan,* 27 hæn natæmat asike bikad kas naut ideh len næmauran samit gail. 28 Nævanuan vænvnænah satevnænah am, be ivoi ke teum tidaŋ, teum hæn natit tovoi hæn navælan gabag, hæn bæləboi bikad natit hæn bæviol hæni mai alat lotomidol. 29 Nasoruan ideh tomædas nævanuan, samtikele. Satevivile len nabuŋomito. Mitikel nasoruan tovoi ŋai, hæn bæsusupah mai nævanuan, gol nadælomian salit bidanŋ am. Mitikel nasoruan tonor hæn læbælæboii mai tovi tarhæte sivan ideh am bæsæsolŋ hæni. 30 Len naŋide samito samtigol aNunun aGot nælon tisa; husur aGot eriŋ aNunun len gamito, hæn tota gat nahæsan len gamito ke mættovi esan, van vøbar næboŋ bigol piis næmakuvan samito.* 31 Mitinonŋ hæn na-mætahun-buni-an, næ-tabulol-bulosi-an, nælol paŋpaŋ, næ-kai-walwal-an, næ-sor-mædasi-an hæn nahæsan avan ideh, mai næsaan piisi. Mitinonŋ hæn galen pisi. 32 Avil mitivoi hæn gamit gabag, nælomit titaŋis gamit gabag, mæterubat næsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot torubat næsaan samito.*

5

Mititoh len namial

1 Imagenan, bathut aGot tolæmas bun gamit mættovi natun gail, mitigol tætoŋ hæn aGot.* 2 Na-læmas-buni-an tiwol hæn gamito, næmauran samit tepul hæni. Mætesuŋan aKristo tolæmas bun gidato, toviol hæn næmauran san mŋos gidato hum naviolan, hum natit gototutumav hæni næbon tosusav san hæn aGot.*

3 Be naitian tosa, naŋide tosa totaŋtaŋor piisi, mai næ-læŋon-masuŋ-an hæn natite tebuer kaskasi len gamito. Næsaan tomagalenan læsanor hæn nævanuan siGot gail. 4 Sanor hæn mætbikel nasoruan pahsago, næ-sor-melmel-an mai nasoruan sohsoh tobiŋbiŋjal. Be inor hæn mætbikel nasipaan vi tæban aGot. 5 Mitinau læboi natesua ke, nævanuan togolgol naitian tosa, nævanuan togolgol naŋide tosa totaŋtaŋor, mai nævanuan tolæŋon masuŋ hæn natite, alat lotomaienan lodædas læbæbis len natohan pipihæbælan aKristo mai aGot. Lodædas læbikad naviolan tovoi aGot totægau gati mŋos nævanuan san gail. (Nævanuan lotolæŋon masuŋ hæn natite, lulotu hæn natit lotolæŋon masuŋ hæni. Egæm vi got salito, evi nægot gægæras.)

6 Alat lotoke næsaan galenan savi natideh, salegæras gamito hæn nasoruan tomaienan nakitinan tobuer lan. Husur nælol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat læsagol næsa tokele sil natgalenan. 7 Samtitah mai galit len næsa lotogole.

8 A mŋo mætutoh len næmargobut, be gagai mætovi siYesu ale mætutoh len

* 4:22: Kol 3.9 * 4:24: Gen 1.26-27; Kol 3.10 * 4:25: Zec 8.16 * 4:26: Psa 4.4 * 4:30: Isa 63.10 * 4:32: Mat 6.14-15 * 5:1: Lev 19.2; Mat 5.48 * 5:2: Exo 29.18

namñial. Mititoh hum nəvanuan hən namñial.* ⁹ Husur navit namñial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail pisi. ¹⁰ Mitisab səhot nəsa togol Nasub tohəhaʋur. ¹¹ Navide hən nəmargobut ləsəʋan hən natideh tovoi, mətebulatut dan gail. Ivoi am hən mətbikel vəhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh bisor husuri. ¹³ Avil nəboŋ namñial tomñias natit pisi, nəvanuan gail pisi loləboi ləberis nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit pisi namñial tomñias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan pisi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke, “Gaiug gotopatmari, gilele, gile məhat dan nəmatan, ale aKristo temñias gaiug.”

¹⁵ Imaienan, mətelələgau hən natohan samito. Samtitoh surñan alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh surñan alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit pisi mətbigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəboŋ ta daməjai nəvanuan lusa. ¹⁷ Imagenan samtimmel, avil məteləboi səhot nəsa Nasub toləŋoni. ¹⁸ Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən navide gail lototaʋtaʋor. Avil mətepul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mətekəkai hususur hən nəbe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəbe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienan hən nəbe aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəbe len nəlomito vi təban Nasub.* ²⁰ Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit pisi, len nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹ Məteriŋ gamito len navələmit gabag husur namətəhwan samito len nəyalyalan səKristo.

²² Latpəhaʋut məttolah, məteriŋ gamit len navələn asoamito hum mətteriŋ gamit len navələn Nasub. ²³ Husur ahaʋut ehum nəkadun asoan, eil a mño həni; surñan ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a mño hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navələn aKristo; len navide tomaienan, len natit pisi, ivoi hən abareab gail mñau ləberiŋ galit len navələn ahaʋut salit gail.

²⁵ Lalumñan məttolah, məteləmləmas bun asoamito surñan ŋai aKristo toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san mños galito. ²⁶ Igol natenan hən bigol ləbevi esan səboŋ ŋai, ləbinor buni. Len nasoruan siGot igol luvevu. Ehun nasoruan siGot tovi wai aKristo tolisov galit həni hən ləbivevu.* ²⁷ Igol natgalenan hən bəsəhar nəvanuan san gail hən ləbevi esan səboŋ len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o nəbiŋbiŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi bikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaʋut togomah topehas hən bilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenan, lalumñan məttolah, mitimasləmləmas bun asoamito hum məttoləmas bun nibemit səboŋmito. Naulumñan ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səboŋ. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətəhun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, surñan aKristo tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKristo. ³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulumñan dereh teriŋ aTəman mai anan hən beudud mai asoan, ale aregəŋ sua surñan

* 5:8: Isa 60.1-3

* 5:11: Rom 13.12

* 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

* 5:26: Tit 3.5

niben tosua ŋai.”* ³² Ikad natetetan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan keta tohusur aKristo mai nəvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulurian timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səbon, ale napəhaʋut timasputsan ahaʋut san len nənauan san.

6

Gamit məttovi lahutai, gamit məttovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuʋ. Inor hən mətʋigol ʋimagenan. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ.” Len nakelean todañ gail, enan evi nametəkav tokad nakel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəbeputsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ, “dereh natohan samñ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naʋide tosa tabtab hən anatumit gail nəlolit ʋisa van vəpaŋpaŋ. Avil mətehis galit hən ləʋiyar husur naʋisal tonor, ʋusan galit moş naʋide tonor, naʋusanan eruenan arogəm len Nasuʋ.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nəsa amasta samñ len navile a pan bikele. Gemətahw lan, len nələm kitin geputsani len nənauan samñ. Gigol husur nəsa amasta tokele hum gotogol husur nəsa aKristo tokele. ⁶ Gigol tabtab həni, savi hən ʋebunusi ŋai, həhaʋur hən gaiug, be len nələm todañ len aKristo, gigole hum naslev san tohusur naləŋonian siGot. ⁷ Len nəsa gotogole, timaur mətañ hum gotogole moş Nasuʋ savi hən nəvanuan gail. ⁸ Goləboii ke Nasuʋ dereh teviol hən nakonpʋrpʋuran mai gidat ʋisusua hən navoian dattogole, naut kəmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hən naslev samñ gail. Sageşəhob hən naslev samñ ke asike ʋigol husur naləŋonian samñ gigol tisa həni. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ŋai totoh len nəmav, ale naʋide san epitoʋ van hən nəvanuan ʋisi, ideh satile.*

Nahurabat nəʋalan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuʋ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidan tabtab! ¹¹ Geriŋ ʋis nahurabat nəʋalan siGot len gaiug hən gəʋeil gəgat, naut kəmas nəhai tata setəmat gail mai nağərasian san gail. ¹² Husur datsəbal mai nəvanuan lotokad nibelito. Avil datuʋbal mai alat lotoil a mo, mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mo-an datsaləboi datʋberis gail. Datuʋbal mai abiltidaŋan gail hən nəmargobut hən navile eg a pan mai nanunun nəmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriŋ nahurabat nəʋalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nəboŋ nəsaan, dereh geləboi gəʋidaŋ ʋur alatenan lotokad nədaŋan hən nəsaan nəboŋ ləʋiʋal mai gaiug. Ale nəboŋ nəʋalan ʋinon, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nəhau tutuʋ hən nakitinan. Ale gesun nahurabat nəʋalan hən nanoran, hum nasoltia toriŋ nahurabat metəlai len nəmabun hən ʋipat gol niben.* ¹⁵ Ale len narieñ, geʋelas naributbut hən nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hən natəmat dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nadələmian hum nasilt tovi nahudhut

* **5:31:** Gen 2.24 * **6:3:** Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ hən natohan samñ tivoi, mai hən gəʋitoh ʋebəlav len navile a pan. * **6:9:** Deu 10.17

* **6:14:** Isa 11.5, 59.17 * **6:15:** Isa 52.7

nətarhai topat gol gaiug hən gəbələboi gəbīgol nəwei setəmat p̄isi lotopəŋ ləbimat.† ¹⁷ Goləboii ke aGot ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄, ale nə-lav-kuvi-an enan ehum nəbəhad nəbalan gotorin̄i len nəkadum̄. Lav nəbu nəbalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hən gəbībəl həni.* ¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuṽ tabtab hən na-sor-tuṽ-an mai naŋirian tilitile gail. Gehulahul, ale gisor tuṽ tabtab m̄os nəvanuan siGot gail p̄isi. ¹⁹ Ale gisor tuṽ m̄os ginau am. Geus aGot ke nəboŋ nəbisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nəbēmətahw hən nəbikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim bəbaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nīmaskel uri, sanēmətahw. Sor tuṽ m̄os ginau hən nəbīgole.

Nasudələmian

²¹ Nuke mətələboi natit p̄isi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, aṽagw notoləmas buni len nadələmian, todaŋ len Nasuḅ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit p̄isi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mətəbələboi natit gail husur ginamito, ale hən bīgol mətəbələŋon bivoi am len nəlomit.

²³ Wawa gail len nadələmian, nəlomit tikad natəmat. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadələmian, aGot aTata mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas hən navoian mai galit p̄isi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

† **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai topospos lotokabut gole len nahurhubuluk ale gol tomosmos. Imagenan nəboŋ gotopati eləboi b̄ipat gol gaiug ale eləboi b̄īgol nəhab len nəwei ideh topaŋ, bimat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17 * **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Len nalobulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit naʔisal hən ləb̄itoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos nalobulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a m̄o, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar həni len naim bəbaʔis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos nalobulat egai ʔais mai len naut a be?

Itosi pəpadaʔ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboʔ totoh len naut a Rom len naim bəbaʔis.

Len nalobulat egai aPol idaʔ hən nakemkeman, na-il-buri-an, nəʔonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuʔ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1-4.23)

- 1) APol etuʔat hən nalobulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuʔ m̄os galito (1.1-11)
- 2) APol ehəhaʔur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaʔis, ivatvat viri ke nəsa tevisi dereh tivan vəbar nəvoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)
- 3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsa tokele hən naʔide aGot toləʔoni b̄iparpar len galito (1.27-2.18)
- 4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)
- 5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naʔide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot b̄erini ke linor len nəhon. APol eləʔoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1-4.9)
- 6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol həni maii (4.10-20)
- 7) APol imaris kotov nalobulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən nəvanuan p̄isi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi. * Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² AGot aTəmadato mai Nasuʔ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuʔ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboʔ p̄isi notonau təlmam hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuʔ-an sagw m̄os gamit p̄isi, nutor tuʔ len nakemke-
⁴ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmaribon məttoriʔ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməʔai. * ⁶ Husur nunau ləboi nategai m̄au ke, aGot totuʔat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigolgole van van tihav len nəboʔ siYesu Kristo. * ⁷ Inor hən

* 1:1: Uman 16.12 * 1:5: Uman 16.12-40 * 1:6: 1Kor 1.8

notonau gamit p̄isi maienan, bathut notolomas bun gamit len nalogw. Husur ke len naim bəban̄is notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notovusan koti ke tokitin, gamit p̄isi mətukatəp̄ol len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau.* ⁸ AGot eləboi b̄ikel koti ke notoləŋon masuʋ hən nəberis gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nistor tuʋ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh məteləboi mətbekuʋol hən nəp̄isal tovoi buni, hən mətbiveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən nəvit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbeputsan mai sal suh nəyalalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-ban̄is-aPol-an

¹² Bathudud nadəlomian, nuke məteləboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi. ¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəban̄is sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen toban̄is gat ginau, nəbathudud nadəlomian isəbur loil gəgat len Nasuʋ. Gagai, len na-il-buri-an tosehər ta m̄o, ləsamətahw hən ləb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaʋulul bulos ginau mai lotopul hən nəvitvituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbeil gəgat, nəb̄ikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaʋulul ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləb̄ipatpat galit məhat husur lunul ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen toban̄is gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len nəp̄isal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuʋ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəb̄imakuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh bigol nahurugw bisa, avil nuvatvat viri ke nalogw teil b̄uri gagai suŋan akis, hən ke, len natit p̄isi nəbigole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəb̄imat, ivoi masuʋ am. ²² Be nəb̄itoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tivān am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənauləboii. ²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuʋ həni ke nerin̄ nəmauran egai hən nəb̄imat hən nəb̄itoh mai aKristo, husur natanen ivoi p̄isi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natanen, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəb̄itoh mai gamit tətəs, dereh məteləboi mətb̄isal suh aYesu Kristo sehər ta m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, nəvide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəb̄egəm ris gamito o nəb̄itoh a tut dan gamito, dereh nesəsəloŋ həni ke mətoil gəgat suŋan məttosua ŋai ale len nəlomit tosua mətubal tabtab m̄os nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len

* **1:7:** 2Kor 7.3; Flp 1.13 * **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəbōŋ mət̃beil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadələmian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke mət̃toləŋon isa vəsə m̃osi, ³⁰ husur gagai mət̃utoh len nəbālan tōp̃itoṽ hən nəbālan mət̃torisi ke notodaŋ buri a m̃o. Evi nəbālan mət̃tosəsələŋ həni gagai ke notodaŋ buri sal.*

2

Gol tətōṽ hən aYesu nəlon tomədəu, sənau gai

¹ Datoləŋon ivoi am len nələdato len nəbonan mai aYesu, nə-ləmas-buni-an san etəŋon nələdat vi pan, datukad nəbonan len aNunun, nəlon aYesu itaŋis gidato, ilolosa hən gidato. ² Husur natgalen p̃isi, mitimaskad nənauan tesua ŋai, mət̃eləmas bun gabag hən gamito, mitikad nələmit tesua, mitikad naləŋonian tesua ŋai. Mət̃bigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səsəhov hən nakemkeman. ³ Samtehusur naləŋonian samit səbomit ŋai, samtipatpat gamit səbomit məhat, avil len nələmit tomədəu hum mət̃tovi ut kəmas, gamit ideh, tinau ideh am hum totibau səhor gai. ⁴ Gamit ṽisusua satinau nəsa tovoi hən gai səbōn ŋai be tinau nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad nənauan tōp̃itoṽ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad nəbōruan siGot, naut kəmas tovi aGot,
sənau ke tonor hən b̃etəgau gat ñap̃it̃p̃itoṽan mai aGot.*

⁷ Be erin gabulan nəhes tōvati mai nəyalyalan san,
ilav nəbōruan sinaslev sua,*
egəm vi vanuan sum̃an nəvanuan gail,
ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Igol nəlon emədəu, sənau gai gabag,
igol husur p̃is nəsa aGot tokele,
naut kəmas togol nəmatan san.
Be savi nəmatan ŋai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat p̃isi,
eviol maii hən nəhes toyalyal
səhor nəhes p̃isi,

¹⁰ hən ke nəhəsən aYesu b̃igol natit p̃isi ləb̃etəŋedur,
len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuŋolit p̃isi lisor vəhoti ke,
aYesu Kristo evi Masta,
hən ləb̃isal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsa tonor hən nəvanuan gail ləb̃etətōṽ həni

¹² Gamit notoləmas bun gamit p̃isi, natgalen ləb̃imaienan, len nələmito mitidaŋ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mət̃ehisi hən mət̃bigol nəsa tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsaan samito m̃osi. Mitigol natgalegai sum̃an mət̃togol akis hən nəsa notokele, (savi nəbōŋ nototoh mai gamit ŋai, be nəbōŋ nəsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol naləŋonian samit inor hən esan mai igol mət̃oləboi mət̃bigol husur naləŋonian enan san.

* **1:30:** Uman 16.19-40 * **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13-53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən navēs 10-11, ris Isa 45.23

¹⁴ Len natit pisi mætbigole, mitigole, samtikoblen, samtevitvituh, ¹⁵ hæn asike bikad natideh tosa avan ideh tolæboi bikel husur gamito. Len nēmauran samito mitiveveu ηai, namesian tebuer, surmān anatan aGot gail, naut kēmas navile a pan nēmargobut mættotoh lan, topul hæn nēvanuan nēlolit tokabkabur, topul hæn nēsaan.* Be gamit mitimasnial hum namial lotomial len margobut hæn navile a pan, ¹⁶ nēboη mættotēgau gat nasoruan hæn nēmauran. Mætbimaienan, len nēboη seKristo dereh nelæboi nēbisor sal suh ginau ke nēsēgam sōbuer, nēsaum sōbuer.

¹⁷ Avil naut kēmas lēbigol nēbimat, naut kēmas nēda hagw bīsel hum nēwain ahai tutumav toβiri len naviolan totutumav hēni van hæn aGot, nohēhāvur. Gamito, mætukad nadələmian len aKristo ale mətoviol kavkav hæn gamito mai aGot hæn mætbigol nēsa toləηoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hæn nabuluk totutumav hēni van hæn aGot. Husur ke notoviol kavkav hæn ginau mai aGot ale gamit mættoviol kavkav hæn gamito mai aGot, naut kēmas lēbigol nēbimat, nukemkem, nuβon mai gamit pisi len nahēhāvuran.† ¹⁸ Surmān ginau, gamit am mitimashēhāvur, βon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi naləηonian siNasuβ, nuvatvat viri ke asike dareh nesəvat aTimoti van hæn gamito. Ale nēboη βetəlmam nəlogw tevi pan len nēsa bikel uri husur gamito. ²⁰ Nēsəkad avan ideh surmān aTimoti tolēmas bun gamito, tonau masuβ hæn gamito hum ginau. ²¹ Husur galit am lumasulsul hæn natit salit gail səβolit ηai, savi natit gail siYesu Kristo. ²² Gamit mətolæboi aTimoti tia, naboruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hæn na-kel-uri-an tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. ²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nēboη nēβelæboi nēsa βevisi hæn ginau, len nēboη en ηai dereh nesəvat aTimoti van hæn gamito. ²⁴ Avil len Nasuβ nodələmi ke, ginau gabag māu dereh nivan hæn gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mættosəvati hæn βevi tarhət sagw. Evi wawa nadələmian sagw toβon mai ginau len nauman, toβon mai ginau len nēβalan hum nasoltia. Be len nēboη egai ginau māu nunau ke nēβesəvati van hæn gamit bai.* ²⁶ Husur eləηon masuβ hæn βeris gamito ale eləηon isa husur mættosəəlōη hēni ke toməsah. ²⁷ Nokitin ke eməsah habat, pəpadarη imat. Be nəlōn aGot itanjsi, savi gai ηai be nəlōn itanjsi ginau am hæn asike nēbikad nalolosaan vəsa batbat tomaienan. ²⁸ Nə nənauan sagw idarη am hæn nēβesəvati van hæn gamito, hæn ke, nēboη mætberisi, mitikemkem ale hæn nəlogw asike βetuhatuh maiegai am. ²⁹ Nēboη bībar gamito, kel nahēhāvuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasuβ. Nēvanuan lotosumān gai, mətēputsan galito len nənauan samito, ³⁰ husur pəpadarη imat mōs nauman seKristo. Nēmauran san pəpadarη imasig hæn βevi tarhət sagw, gel gamit mættodədas mætbigole.

3

Nanoran tokitin

* **2:15:** Deu 32.5 † **2:17:** 2Tim 4.6. Datolæboi datbikel namilen len nasoruan toβitol maiegai: Nēboη notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mətodələmi, ale mətoviol hæn nēmauran samito mai aGot hæn mætbigol nēsa gai toləηoni. Imagenan, naut kēmas lēbigol nēbimat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuβon mai gamit pisi len nahēhāvuran. * **2:25:** Flp 1.18

¹ Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len nabonan samit mai Nasub. Savi natideh hən ginau hən nəbītos nategai tətās; be nutosi hən bihavhav gol gamito. ² Mətelələgau. Mitinaunau nəvanuan lotosurman alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* ³ Husur gidato boh datukad nativ-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsa aKristo aYesu togole mōs gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan bigole hən nibedato mai naʋide hən nalotuan. ⁴ Naʋide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh binau ke bələboi bəil gəgat len nəsa togole, ginau nosəhori. ⁵ Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmaribon toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† ⁶ Tarhət na-il-gəgat-an sagw, nudaŋ len nəsa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuʋ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsaʋur kotovi bon ideh. ⁷ Avil natgalenan, a mō nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nəsa aKristo togole. ⁸ A məhat hən natenan, nunau səhot natit pisi ke tovi ut kəmas nəbon notonənoʋ hən mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit pisi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit pisi tovi pahsago hən nəbevi seKristo, ⁹ hən nəbībōn maii, hən nəbevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səbōgw togəmə len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadəlomian len aKristo. ¹⁰ Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke nibōn maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm surman gai len nəmatan san ¹¹ hən nəbikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəbēgəm surman aKristo aYesu, gai totəgau gat ginau mōs natenan. ¹³ Bathudud nadəlomian gail, nəsənau ke notosurman aKristo kavkav sal, avil nunau mōs natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw ibonŋon hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mōs natit gail bipat a mō. ¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman mōs nəbikad nasəhorian lan, nəbibar nagilen ale nəbilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav mōsi.

¹⁵ Imaienan, gidat pisi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maianan. Nənaun samit bətile, nategai am, aGot dereh tigol tiparpar mai gamito. ¹⁶ Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toparpar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, mitigol tətəʋ hən ginau, ale mətebunus vahvatur alat lotohusur naʋide hən nəmauran namttogole mōs gamito. ¹⁸ Husur ikad isəbur lototoh surman lotovi enemi hən na-kəl-uri-an tovoii hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nusus vəha-sobsobur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəbon notokel tasi. ¹⁹ Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loʋiv hən nəsa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi

* **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləbimakov dan nəsaan salito, surman naju gail ta mō. * **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəbon aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seju gail, ludaŋ len nalo galenan. * **3:6:** Uman 8.3, 22.4

uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua begəm len nəməv hən bilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuḅ aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi biŋgol natit pisi biŋpat pipihabəlan, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləbesumian niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4

¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, məteil gəgat len Nasuḅ. Noləmas bun gamito, noləŋon masuḅ ke neris gamito. Mətugol nukemkem, noḅiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənauan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noŋir gamər ke samrəpəpəhw am be məregəm sua len na-ləŋon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotobon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru. * Husur aroum idan mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsaliŋ lotopat len naləbulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nəbonan samit mai Nasuḅ, nukel tətəs həni, mətehəhəvur masuḅ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədau, tiŋarŋar hən nəvanuan pisi ləberis ləboii. Nasuḅ egəm pəpadan! ⁶ Samtinau masuḅ hən natideh, avil kel natit pisi mai aGot len nasipaan. Len na-sor-tuḅ-an mai nanjirian, us aGot hən nəsa məttopar. * ⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəmāt tosəhor na-ləboi-səhoti-an pisi. Natəmāt enan tekətkəta gol nəlomito mai nənauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadəlomian, mitigol nənauan samit tepul hən natgaleg tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonor hən nəboruan tovoi, nəsa tonor, nəsa toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhəvur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh biivoi, natideh binor hən aGot bisal suhi, mitinau natideh tomaienan.

⁹ Mitigol natit pisi notopusan həni, notolavi mai gamito; natit pisi məttosəsəloŋ hən notokele, məttoris notogole. Mətbigole, aGot toviol hən natəmāt mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuḅ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit tobəŋboŋ hən ginau, be mətodədas məbisab nəpisal ideh hən mətbekətkəta təban ginau.

¹¹ Nəsakəmaianan husur notomidol, aoa, len nəmauran sagw noləboi səhoti ke nohəhəvur hən nəsa notokade ŋai. ¹² Nutoh ləboi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh ləboi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusab natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusab nəmauran hən nahəhəvuran, naut kəmas natideh bəvisi. Noləboi nəbitoh biivoi naut kəmas nəbepul o nəbimalkəkat, naut kəmas nəbepul hən natite o nəbipar tite. ¹³ Noləboi nəbigol natit pisi len nədaŋan seKristo togol notodaŋ am. ¹⁴ Be mətugol ivoi nəboŋ məttovi tarhət sagw len na-ləŋon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətoləboi ke, nəboŋ notoriŋ naprovens Masetonia ei, nəboŋ nototuḅat kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu pisi, gamit səbomit

* **4:3:** Len naut egai, nəboŋ toke nəvanuan nauman kitin, nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34

ŋai mətulav naviolan mai ginau.* ¹⁶ Husur nəboŋ nototoh len naut a Tesalonika ale notom̃idol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaianan hən nəbeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan mōs gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit p̃isi, nubaŋ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan məttoviol həñi mai ginau. Naviolan galenan lohūm naviolan məttoṭutumav həñi, nəboŋ tosusau van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhəvur həñi.* ¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoḅur gai topul həñi, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit p̃isi məttoṃidol həñi. ²⁰ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van ṽi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit p̃isi lotokad nadəlomian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nəvanuan p̃isi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həñi tipat len nanunumito. Ganan.

* **4:15:** 2Kor 1.16 † **4:16:** Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9 * **4:18:** Exo 29.18; Flp 2.25 * **4:22:** Flp 1.13

Kolosse

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Itosi hən bəvūsani ke aYesu iyalyal masuṽ səhor bun nədaŋjan mai na-il-a-nŋo-an gail pisi. Ale len aYesu datukad pis nə-lav-kuvi-an dan nəsaan.

APol itos nalobulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos nalobulat napisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋjis len naut a Rom.

Len naut a Kolosse ikad ahai pusan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai pusan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusian. Lukel ke limashusur nalo seJu tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naŋusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot bilav kuv galit dan nəsaan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naŋusanan galenan, itos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbələboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian mai len nəmatan seKristo. aKristo iyalyal səhor nədaŋjan mai na-il-a-nŋo-an gail pisi. APol eum idaŋ mōs galito (1.13–2.5)

4) Limastoh surŋan lotobon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuṽ hən natit len nəmav. Natit pisi ləbigole limasgole len naṽide aYesu bəhəhaṽur hən (2.6–3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən biŋol Nasuḅ bəhəhaṽur. Lisor tuṽ taḅtaḅ, lisor tuṽ mōs aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələmian leləŋoni (3.18–4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7–4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aṽagw len nadələmian, ² namrutos nalobulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələmian len aKristo məttodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomit.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tuṽ mōs gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadələmian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan pisi siGot. ⁵ Nadələmian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsa aGot toutaut hən mōs gamito len nəmav, tuḅat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋjai.* ⁶ Len naut pisi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toṽan. Evivi məhat ale iṽan, egəgel hən nəmauran

* 1:5: 1Kor 13.13

sinəvanuan gail. Len naʋide tomaianan, len nəboŋ məttosəsəloŋ həni mətəkav, nəboŋ məttoləboi səhot nakitinan husur naʋoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iʋan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKристо hum ginaməru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaj seKристо mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginaməru husur na-ləmas-buni-an samito aNunun aGot toviol həni mai gamito.

⁹ Imagenan, nəboŋ namrtosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuʋ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hən biŋol mətəpəul hən naləboian hən naləŋonionian san, len namitisau hən nəmauran tonor mai naləboian togəp len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hən nəmauran samit bəputsan nahəsən aGot, ale hən mətbigol bəhəhəʋur hən gamito len natit pisi. Namrusor tuʋ ke, len nəmauran samito mai len natit pisi mətbigole mitiʋan hən naʋit tovoi, ale mətələboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuʋ ke mitidaj am len nabiltidaj san toyalyal hən mətbidaj bʋr nəmauran bidaŋ, toh mədau bəbəlav, naut kəmas nəvanuan gail ləbigoŋ mətbələŋon bisa vəsa. Be nəboŋ mətbimagenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen pisi, akis mətesipa vi təban aGot Tata togol məttonor, hən mətbikad nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihəbələn len namial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navələn nəmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihəbələn aNatun, aNatun gai toləmas buni.* ¹⁴ Len nəmatan siNatun datukad nəmakuvan sidato, erubat nəsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a məhat pisi

¹⁵ Datoləboi datbəriş aKristo tolav kot aGot datsaləboi datbəriş, aKristo iʋat nəhes tosəhor natit pisi aGot togole.* ¹⁶ Husur len aKristo, aGot eum hən natit pisi len nəmav mai len navile a pan.* Eum hən natit datoləboi datbəriş gail mai natit datsaləboi datbəriş gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an, naut kəmas əŋel, nanunun nəmargobut, natəmat, mai abiltiŋel gail. Natit pisi, aGot eum hən gail len aKristo, eum hən gail mōs aKristo. ¹⁷ Nəboŋ aGot saum hən natideh sal, aKristo itoh sutuai tia, ale len gai natit pisi esuh husur nədaŋan san etəgau gat gail. ¹⁸ Imaienan, gai ŋai eil a mō hən nəvanuan san gail. Ale nəvanuan san gail lohum niben, aYesu evi nəkadun. Gai evi natubatan mai nametəkav hən nale-məhat-an dan nəmatan hən tokad namilen toyalyal səhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehəhəʋur hən gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit pisi lukad naʋoioian maii tətəs, natit gail len navile a pan mai natit gail len nəmav. AGot igol gail pisi lukad natəmat maii len nəda hiNatun tomat len nəhai balbal.*

²¹ A mō len nəmauran samito mətutoh a tut dan aGot, len nənauan samito mətuvi enemi san gail bathut naʋide tosa vəsa samito. ²² Naut kəmas natgalenan, aGot igol mətukad naʋoioian maii len nəmatan hən niben aNatun. Igol hən ke nəboŋ mətbəil len nəhon, dərəh tisaḅ səhot gamit hum ke məttoveveu buni, hum mətsəkad nəsaan ideh ale nəvanuan gail lodədəs ləbikel natideh bisa husur gamito. ²³ Be mitimasdələm nakitinan enan tabtab, il gəgat lan.

* **1:7:** Kol 4.12 * **1:13:** Luk 22.53 * **1:14:** Efe 1.7 * **1:15:** 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * **1:16:** Jon 1.3; Kal 4.3 * **1:20:** Efe 2.16

Samterus dan nə-vatvat-viri-an hən na-kel-uri-an tovoi məttoşəsəlon həni. Na-kel-uri-an tovoi enan iperñan naut pisi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel uri.

Nauman siPol mōs alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-ləñon-isa-vəsa-an sagw mōs gamito. Na-ləñon-isa-vəsa-an aKristo toriñi hən nəbikade len nibegw, nudarñ ħuri van van hən bihav mōs alat siYesu lotosumñan niben.* ²⁵ Ginau nogəm vi vanuan nauman hən nəbevi tarhət silat siYesu husur aGot eriñ nauman hən nəbevi tarhət samito len navəlagw. Igole hən nəbikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nəvanuan gail sutuai van vəbar nəboñ ta daməjai hən lototətan həni, be gagai ikel vəhoti mai nəvanuan san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhəvur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san bevi tarhət silat ləsavi ju. Nə-nau-utaut-an siGot iməgəgai ke: aKristo itoh len gamit mətşavi ju, gol ke məttovatvat vir mətbevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan pisi, namtukai tas navide tosa, namtoşusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboñ ləbeil len nəhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idarñ mōsi, noum taltal lan len nabiltidarñan seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke mətələboi ke notoum, notəbal mōs gamit mətşaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian pisi ləşaris ginau sal.* ² Noum idarñ magenan hən ləbeleşon ħivoi am len nəlolito mai hən ləbesua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləbeleşoi buni, ləbeleşoi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səşon. ³ Na-voi-buni-an pisi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səşon. ⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh bəgəras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nəhəhəvur hən navide tonor samito mai nadəlomian samit todarñ len aKristo.

Məteriñ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, suñan məttoiriñ nəlomit len aKristo, aYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idarñ. Nadəlomian samit tidarñ tabtab am hum notoşusan həni tia. Mətepul masuñ hən nasipaan.

⁸ Samtidam hən avan ideh bəşəhar gamit hum naslev len namitisau gəgəras tobəşesw, togəm len navide sinəvanuan mai nəbathut nədarñan gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.* ⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit mətogəm kavkav. aKristo, gai ikad nədarñan hən na-il-a-ño-an hən añel mai natəmat pisi lotokad nədarñan mai na-il-a-ño-an.

¹¹ Len aKristo mətukad na-tiv-dalusi-an, şavi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləbetiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus nəboruan

* **1:24:** Ehum na-ləñon-isa-vəsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nəpasian veveu ale len navide tomaienən, na-ləñon-isa-vəsa-an siPol igol lovivi məhat, lotibau. * **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3

nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ məttobaptais ehum məttomat, lototavun gamit mai aKристо. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKристо, husur məttoriŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKристо tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A mo mətumaŋur len nibemito be mətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən naboruan samit ebuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke məttomaŋur mai aKристо. Erubat nəsaan sidat gail piŋi. ¹⁴ Ikas kuv natos-gati-an len nalobulat tokel ur nəsa dattogole tobur kotov nalo gol tonor hən datbipanis. Ehum aGot topos gat nalobulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotopos gat aKристо lan. ¹⁵ Len nəvide tomagenan, len nəmatan seKристо len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a mo. Igol iparpar ke towin len nəhon nəvanuan gail piŋi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seju məttobur kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa məttomuni, o husur mətsagol nəhanan ideh tolo, o mətsagol nabiltiboŋ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seju gail tokele.* ¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKристо. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaŋur hən ləbегəgəras ke ləsaŋiv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətbəhusur nənauan salito asike mətbinoŋ hən naviolan aGot totəgau gati moŋ gamito. Lusorsor husur narisian gail lotokel ke lotoris, be aNunun aGot sawol hən nənauan salito. Imaienan, loŋiv len nənauan kəmas salito lotogəmai len nəvanuan ŋai. ¹⁹ Ləsasibətah len aKристо tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKристо evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən bətibau, nənau mai nabələsehŋ gail lotəgau gat niben hən bəsuə. AKристо imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləbətibau hum aGot toləŋoni.

²⁰ Gamit mətumat mai aKристо tolav kuv gamit dan nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe mətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagetəgau!”? ²² Be nalo galenan loŋi nəpusanan sinəvanuan ŋai. Loŋusan husur natit gail ləsaŋat sabəlav, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboŋ dattohani o dattomuni, lumasig. ²³ Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisau hən nəmauran tonor, ləsaŋagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludaŋ len gail, loгəgəras ke ləsaŋiv, mai ludaŋ taltal van vamədas nibelito hən asike ləbinau nəsaan lotoləŋon ke ləbigole. Be nalo galenan ləsaŋol natideh, ləsaŋi tarhət sivan ideh hən binoŋ dan nənauan mai naləŋonian tosa gail.

3

Gol nəsa aGot tohəhaŋur həni

¹ Bathut ke aGot togol məttole məhat mai aKристо, mətukad nəmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nəmaŋ, len naut aKристо tobətah len nəvəlan nəmatu siGot, len nədaŋan mai nəyalyalan.* ² Samteləŋon natit hən navile a pan, samtinaŋ, məteləŋon natit hən nəmaŋ, mitinau tabtab həni. ³ Husur mətumat dan natit hən navile a pan, nəmauran kitin samito esusuah mai aKристо totoh len nəmaŋ mai aGot. ⁴ Nəmauran kitin samito, nəkadun evi aKристо, ale nəboŋ bəvisi, gamit am dereh mətevisi mai len namənas nəyalyalan san.

Nəmauran tomatu mai toveveu

* 2:12: Rom 6.4 * 2:15: 1Kor 15.24 * 2:16: Rom 14.1-6 * 2:20: Kal 4.3, 9 * 3:1: Psa 110.1

⁵ Imagenan, navide tosa samit gail hæn navile a pan, mitimasgol li-mat ebun. Kel "Ao," hæn naitian tosa, nagolean tobijñjal, naləjonian hæn naitian towol hæn nibemito, naləjonian hæn nəsaan, mai na-ləjon-masuv-hæn-natite-an tovi nalotuan hæn natit mættoləjoni, savi aGot. ⁶ Nəl paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsagol nəsa aGot tokele. ⁷ A mō len nəmauran samito hæn navile a pan, gamit am mətugol husur navide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriŋ gabulan navide tomagegai. Sa-nələmit titaɓtabulol, sa-nələmit tipaŋpaŋ, samtehəhaʋur hæn na-ləjon-isa-an sivan ideh mættomətahun buni, samtisor mēdas nəboruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan tobijñjal. ⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur mættokol nəboruan samit ta mō mai navide han pisi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale mətosun nəboruan veveu tia togəm veveu taɓtab. Nəboŋ mættoləboi taɓtab hæn aGot igol nəboruan veveu enan len gamito hæn mætbegəm surñan gai.* ¹¹ Len nəmauran toveveu, savi natideh hæn mætbəvi Ju o mætsavi Ju, savi natideh hæn mætbikad na-tiv-dalusi-an o mætsəkade, savi natideh hæn mætbəvi auleut o mætbəvi auleSkitia totohtoh len nəmargobut, savi natideh hæn mætbəvi slev o mætsavi slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəhor natit pisi, ale itoh len galit pisi lotokad nadələmian lan.

¹² Imaienan, husur aGot tolekis hæn gamito hæn mætbəvi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nələmit titaŋjis gamit gabag; mitivoi hæn gamit gabag; nələmit temədau, samtinau gamito; mætemədau len gamit gabag; mitikad na-toh-mədau-an tebəlav naut kəmas na-ləjon-isa-vəsa-an. ¹³ Sa-nələmit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh biŋol natideh totile, be mitivoi hæn gamito. Gamit ideh biŋol bisa hæn gaiug, givoi həni, ruɓat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasub eruɓat nəsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruɓat nəsaan samit dan gamit gabag.* ¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hæn natgalen pisi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luɓon hum lotosua ŋai. ¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hæn nələmito, husur mətəvi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hæn gamit hæn mætbikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hæn nəmauran tonor, mətəvusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hæn nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hæn nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nələmito vi təban aGot.* ¹⁷ Natideh mætbigole o natideh mætbikele, gole len nahəsan aYesu Nasub.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

¹⁸ Bareab gail, mətəriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hæn alat siNasub.

¹⁹ Həvut gail, mətələmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nələmito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit pisi, husur natanan igol Nasub ehəhaʋur.

* **3:9:** Efe 4.22 * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24 * **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20

* **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsan Nasub, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit pisi ləbigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətəv hæn aYesu, gol nəsa toləjoni. Ləbisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu bələjoni. Ləbeum, leum siYesu, leum hum aYesu bələjoni. Natideh ləbigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu bələjoni.

²¹ Tata gail, samtigol anatumit litabulol bulos gamito. Mætb̄igole, asike ludan̄ hən læb̄igol nəs̄a tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəs̄a amasta samit len navile eg a pan tokele len natit p̄isi. Samtigole ηai nəb̄on̄ lotokəta ris gamito hən læbehəhāvur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke mættomətahw len nəyalalan siNasub̄, gole len nəlomit kitin. ²³ Natit p̄isi mætb̄igole, um len nəlomit todaŋ lan, hum mættoum siNasub̄, savi sinəvanuan. ²⁴ Məteum van, husur mættonau læboii ke, dereh Nasub̄ tilav mai gamito nahudhut nəs̄a aGot totəgau gati m̄os alat lotovi esan. Ale evi aKris̄to tovi aMasta samit mættoum san.* ²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naṽit nəs̄aan san. Ale naṽide siGot inor van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.*

4

¹ Masta mættokad naslev gail, mitimaslav nəs̄a tonor, toṽitoṽ mai naslev samit gail p̄isi. Husur mættoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuṽ m̄os a Pol

² Mitisor tuṽ tabtab, mitidaŋ b̄uri, ale len na-sor-tuṽ-an samito, mətəhulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəb̄on̄ mætb̄isor tuṽ, sor tuṽ m̄os ginamit am, hən aGot b̄esəŋav hən nabopita m̄os nasoruan san, hən namtb̄ikel vəhot napisulan husur aKris̄to, napisulan tosusuah a m̄o. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan nototoh gegai len naim bəb̄an̄jis. ⁴ Mitisor tuṽ m̄os nəb̄ikel ur p̄arṽar hən napisulan enan hum tonor hən nəb̄igole.

⁵ Mitikad namitisau hən nəmauran tonor len naṽide samito təban alat ləsəkad nadələmian. Nəb̄on̄ læberis nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit p̄isi mætb̄igole, teliv nəvanuan tomaienən van hən aYesu.

⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mætb̄igol b̄imaienən, avan ideh b̄eus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən mætb̄ikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadələmian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suṽan ginaməru tob̄on̄ mai ginaməru len Nasub̄.* Nosəvati van hən gamito hən b̄ikel ur mai gamito natit p̄isi husur ginau. Nosəvati hən mætb̄eləboi natit p̄isi husur ginaməru mai hən b̄igol mætb̄eləŋon̄ b̄ivoi am len nəlomit. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaŋ len aYesu, evi awawa len nadələmian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suṽan gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit p̄isi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim bəb̄an̄jis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienən. Hum notokele mai gamit tia, aMak b̄egəm hən gamito, mətəhəhāvur hən b̄eb̄is lohoim samit gail.† ¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ηai lovi Ju gail lotokad nadələmian. Loum mai ginau gegai m̄os natohan pipihəbələn aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

* **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris̄ ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan. * **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNatan aGot, be aYesu tile am.

¹² AEpafraſ tovi gamit ſua ta Kolosse mai naſlev ſeKriſto, aYeſu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuſ-an ſan mōs gamit akis, ehisi hən mət̄beil gəgat len naləŋonian p̄iſi ſiGot mai mət̄bidan̄, mət̄bimatmatu, nə-lon-uri-an b̄eḅuer.*

¹³ Nukel koti ke gai eum idan̄ mōs gamito mai alat ſiYeſu len naut a Laotiſea mai a Hierapōliſ. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namrtoləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito. §

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an ſagw mai alat ſiYeſu len naut a Laotiſea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat ſiYeſu lotoḅonḅon len naim ſan. ¹⁶ Nəḅon̄ mət̄beḅuruŋ nalobulat napisulan egai ḅinon̄, lavi mai alat ſiYeſu len naut a Laotiſea hən ləḅeḅuruŋi. Ale natsual am, ivoi hən gamit mət̄beḅuruŋ nalobulat napisulan nototoſi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Naſuḅ tolavi mai gaiug hən gəḅigole, gol p̄iſi van, nauman kavkav ḅeſəſaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw ſəḅogw. Mitinau gat natsen gail lotoḅan̄iſ ginau. Navoian aGot toviol kəmas hən̄i tipat len gamito.

* 4:12: Kol 1.7 § 4:14: Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24.

* 4:17: Flm 2

1 Tesselonika

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Tesselonika

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tesselonika na vīde hən ləbigol aGot bēhəhāvur.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tesselonika.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadan hən nasihau A.D. 51 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi tēban aGot hən gamit məttoḍəlom na-kel-uri-an tovoi. Nohəhāvur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2-3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhāvur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasub (4.13-5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tesselonika, lotovi siGot mai siNasub, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nələmit tikad natəmat tabtab.†

Nasipaan tovi tēban aGot hən alat lotoḍəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəboŋ p̄isi namttosor husur gamito len na-sor-tuŋ-an sinamito, namtosipa vi tēban aGot tabtab. ³ Nəboŋ namttosor tuŋ len nəhən aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-dan-buri-an məttoḍəlom bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit p̄isi, namtoləboii ke ilekis hən gamito hən mətbevi esan. ⁵ Namtoləboii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran n̄ai, be egəm len nədanan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan. Mətələboi nəboruan namttokade nəboŋ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən mətbevi tarhət samito. ⁶ Ale mətəsəsoləŋ səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləŋon-isa-masuŋ-an məttoḍəlom. Len na vīde tomaienən, mətugol tətəv hən ginamito mai mətugol tətəv hən Nasub.* ⁷ Husur natenan, galit p̄isi lotokad nadəlomian len navile p̄isi len naprovens Masetonia mai a Akaia, loləboi ləberis gamito, gol tətəv hən gamito.† ⁸ Husur nasoruan siNasub evivile dan gamito, ikai van hən naut p̄isi a Masetonia mai a Akaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi tēban aGot, ibar naut p̄isi, gol ke səkad natideh am hən namtbikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhāvuran məttoḍəlom nəboŋ namttotoh

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumtan sua n̄ai. † **1:1:** Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tesselonika: Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:** Uman 17.5-9

† **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

mai gamito, lukel uri ke mættopair dan nêlablab gail van hên aGot nêkadun nêmauran, van hên aGot kitin hên mætbevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mættotoh vir natêlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole mæhat dan nêmatan. Evi aYesu egai bilav kuv gidato dan nabiltitol paŋpaŋ siGot bægəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹Husur, bathudud nadêlomian, gamit gabag, mætôlêboii ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŋite. ²Mætôlêboii ke a nŋo, len naut a Filippi, lomədas masuŋ hên ginamito gol namtolêŋon isa vəsa, be aGot eviol hên na-il-buri-an mai ginamito hên namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəbur lotomətahun ginamit len naut samito.* ³Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nêlonamit tomasil namtogəm hên namtbēvi tarhət samito, nagəgərasan eŋuer. ⁴Be nêboŋ namttosor, namttusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosabi ke namttonor hên namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale eriŋi len navêlanamito. Imagenan namttusor, savi hên nêvanuan gail ləbêhəhəvur, be hên aGot, tokəta bunus ləboi nêlonamito, bēhəhəvur. ⁵Mætôlêboii ke namtsasor hehe hên gamito, ale aGot eləboi bikel koti ke namtsəkad nalêŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit hēni. ⁶Namtsalêŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsalêŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nêhes namttovati, inor hên mættaum tədəŋ hên mættəkətəta tēban ginamit tavoi. Be nêboŋ namttotoh ei, namtogəm suman namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokəkətəta tēban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸Namtoləmas masuŋ hên gamito gol ke namttokatəpəl hên na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namttoviol hên ginamit gabag am mai gamito. ⁹Bathudud nadêlomian, nau təlman hên nauman todəŋ sinamito, tohaihai masuŋ. Len nalennəyal mai nalenmariug namttoum habat mŋos nəvat, hên asike natohan sinamit bəmələs len gamito, nêboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰Gamit, mættokad nadêlomian, mætôlêboi mæt̄bikel koti ke, naŋide sinamit van hên gamito ikad nəboruan siGot lan, naŋide sinamit inor, nəsaaan eŋuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹Mætôlêboi nategai ke, naŋide namttokade mai gamito esuman naŋide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹²Suman atata, akis namttusor hên namtbēbur nêlomit, hên namtb̄igol mæt̄bêlêŋon b̄ivoi am len nêlomit, ale len nêmauran samito, namttudəŋ hên mæt̄bitoh b̄inor len naŋisal aGot bēhəhəvur hēni. Husur evi aGot tokis gamito hên mæt̄bevi esan len natohan pipihəbələn len nəyalyalan san.

¹³Bathut nategai am, namttosipa vi tēban aGot tabtab. Husur nêboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsləŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit mættoriŋ nêlomit lan. ¹⁴Bathudud nadêlomian, bathut nadêlomian samito, mətogəm p̄itov hên alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədəs bun gamito hên mæt̄bêlêŋon isa vəsa p̄itov hên naJu galevis a Jutea lotomədəs bun alat siYesu ei.* ¹⁵Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuḅ, aYesu am tomat. Lomədəs

* 2:2: Uman 16.19-24, 17.1-9

* 2:14: Uman 17.5-6

masuŵ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaŵur, ale lukad nəsasaaŵ van hən nəvanuan pisi* 16 husur lotohisi hən ləbiŵon gol ginamito hən asike namtbiŵor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len nəŵide tomaienan, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŵpaŵ siGot epəŵas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətəs am

17 Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŵ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorin gamito, avil nəlonamit sarin gamito. Len na-ləŵon-masuŵ-həni-an sinamit, namtohiŵi, hiŵi, hən namtberis gamito tətəs am. 18 Husur namtoləŵon ke namtbetəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, nohiŵi van ale nohiŵi tətəs həni am, be aSetan iŵon gol ginamito. 19 Namtuke namteris gamito husur ke namtovatvat viri ke mətəil gəgat len aKristo. Namtukemkem hən gamito, mətosuŵnan nəpraŵis namttokade, namttoŵiv həni len nəhəon aMasta sidato, aYesu, nəboŵ bəgəmai. 20 Kitin, mətugol namtoŵiv hən gamito, namtohəhaŵur masuŵ hən gamito.

3

1 Nəboŵ namtsatoh mai gamito, namtoləŵon isa van van namtsaləboi namtbiŵidəŵ buri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hən ginau mai aSilas namrbiŵtoŵ səbonaməru len nabiltivile Atens.* 2 Ale namrosəvat aTimoti van hən gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru nəboŵ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hən biŵol gamit mətbiŵidəŵ am, ale hən biŵol mətbeləŵon biŵoi am len nəlomito mōs nadəlomian samito, 3 hən na-ləŵon-isa-vəsa-an məttoke asike biŵol gamit ideh biŵair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətələboii ke aGot itabtabuh len gidato hən datbiŵikad na-ləŵon-isa-vəsa-an. 4 Husur, nəboŵ namttotoŵ mai gamito, namtukel nalələgauan daŵjir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədəs bun gidato. Ale evisi maienan suŵnan məttoleboii. 5 Imaienan, nəboŵ nəsaləboi nəbiŵidəŵ buri am, nosəvat aTimoti hən bəus kitev nadəlomian samito hən bələboii. Nunau masuŵ həni ke natəmat təsəb nəpisaŵ ideh hən asike mətəkad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hən mətbiŵikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

6 Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikele ke mətunau təlmam hən ginamito len nahəhaŵuran, ale mətələŵon bun mətberis ginamito suŵnan namttoləŵon bun namtberis gamito.* 7 Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləŵon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədəs ginamit gol namtoləŵon isa vəsa, namtoləŵon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito. 8 Gagai namtohəhaŵur hən nəmauran sinamit husur mətəil gəgat len Nasuŵ. 9 Namtuke namtesipa masuŵ vi təban aGot tinor hən nəsa togole mōs gamito, be nasipaŵ sinamit emidol. Namtosipa hən nakemkeman namttokade len nəhəon aGot husur gamito. 10 Len nalənnəyal mai nalenmariug namtusor tuŵ habat. Namtous aGot hən namtberis gamit tətəs, hən namtbiŵol kavkav hən nəsa tomidol len nadəlomian samito.

* 2:15: Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12 * 3:1: Uman 17.15-16 * 3:6: Uman 18.5

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tēpul p̄isal hən namtbəgəm hən gamito. ¹² Nasub̄ tigol na-ləmas-buni-an samito m̄os gamit gabag mai nəvanuan p̄isi tēpul səsəhov, sur̄m̄an na-ləmas-buni-an sinamit m̄os gamito topul səsəhov. ¹³ Nasub̄ tigole hən nəlomit b̄idaŋ am lan, hən asike mət̄bikad nəsaan ideh len gamito, be mət̄binor kavkav len nəhən aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu b̄egəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohəhəv̄ur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtbikele sal. Bathudud nadəlomian, namtukel uri tia nəvide mət̄bikade m̄au hən aGot b̄ehəhəv̄ur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad nəvide galenan. Be len nahəsən Nasub̄, aYesu, namtous gamito, namtoŋir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mət̄oləboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsən Nasub̄, aYesu. ³ Husur aGot eləŋon ke mitikad nəboruan san. Eləŋon ke asike mət̄ugol naitian tosa ideh. ⁴ Eləŋon ke mitiwol hən nibemit tinor hən nəboruan san, hən nəvanuan gail ləbeputsan gamito len nənauan salito. ⁵ Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsələboi aGot. ⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadəlomian ideh, husur Nasub̄ dereh t̄ipansəm nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a m̄o tia. ⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat b̄iwol hən gidato taŋtaŋor, be ekis gidat hən dat̄bikad nəboruan san. ⁸ Avan ideh b̄emətahun nəpusanan enan, gai samətahun nəpusanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəbitos natideh husur na-ləmas-buni-an mət̄tokade hum nəbathudud nadəlomian, bathut aGot eŋusan gamit hən mət̄toləmas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mət̄oləmas bun nəbathudud nadəlomian p̄isi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas mət̄tomaienan, namtudaŋ ke mət̄eləmləmas masuŋ hən galito van am. ¹¹ Mət̄ehisi hən mət̄bitoh m̄ədaŋ, mitigol nəsa topat len navələmit səbomito, ale um m̄os natohan samito hən navələmit səbomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit bigol alat ləsəkad nadəlomian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike mət̄bipar titideh.*

Nagəmaian siNasub̄

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən mət̄bələboii. Namtuke mət̄eləboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike mət̄bepul hən nalolosaan, sur̄m̄an alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. ¹⁴ Husur dat̄oləboii ke aYesu tomat, tole məhat t̄etas; imagenan, dat̄oləboii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu b̄egəmai, dereh aGot tilav t̄əlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasub̄ mai gamito: gidato, dattomaŋ sal nəboŋ aYesu b̄etəlmam, asike datovi məhat a m̄o len alat lotopatmari len

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi b̄ikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit bigol alat ləsəkad nadəlomian ləbeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike b̄ipat len avan ideh am hən b̄əkətkəta t̄əban gamito.

nəmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon aḅiltiṅel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadələomian len aKristo nəboṅ lotomat, dereh lile məhat a mo. ¹⁷ Beti gidat, dattomaur sal, dattotoh, vəha-sua ḅai aGot tisabuḅ gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən datḅiḅonḅon mai Nasuḅ len naməsav. ḅa datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag məteləṅon tivoi am len nələomito.

5

¹ Bathudud nadələomian, sanor hən nəḅitos natideh husur nəboṅ o namityal hən natgalenan ləḅevisi. ² Husur mətoləboi buni tia ke, nəboṅ siNasuḅ dereh tegəm hum nəvanuan vənvənah togəm len mariug.* ³ Nəboṅ nəvanuan gail ləḅike, “Datukad natəmat, natit piṣi ivoi, səkad natideh ḅemədas gidato,” vəha-sua ḅai na-mədas-masuḅ-həni-an dereh tibar galito suḅian napəṅasan hən nəpasusan togəm hən napəhaḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadələomian, mətsatoh len nəmargobut, gol ke Nəboṅ siNasuḅ asike igol mətosəhoḅut hum nəvanuan vənvənah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit piṣi mətovi anatuan namial gail, anatuan nalennəyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinəmgobut. ⁶ Imaienan, dateləḅgau, sadatipatmari suḅian alat lototətan hən Nəboṅ enan ḅevisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səḅodato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səḅodato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadələomian mai na-ləmas-buni-an, suḅian nasoltia tokol namətəlai len nəmabun hən ḅipat gol nəviyeyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nə-vatvat-viri-an hən nəlav-kuvi-an dan nəsaan, suḅian nasoltia toriṅ nabəhad namətəlai hən ḅipat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətabtabuh len gidato hən datḅipanis len nabiltiḅol paṅpaṅ san. Ao, itabtabuh len gidato hən datḅikad nəlav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat mōs gidato hən datḅitoh ḅonḅon mai vi sutuai, naut kəmas datḅipatmari len nəmatan o datḅilele sal len nəmauran nəboṅ ḅetəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol məteləṅon tivoi am len nələomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaṅ am, hum məttogolgole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadələomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaṅ təban gamito, lotoil a mo hən gamito len nəvide siNasuḅ, lotokel nalələḅgauan hən gamito hən asike məḅḅisa. Namtous gamit hən məḅḅeputsan galit len nənauan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, məḅḅeputsan galito len nənauan samito. Mititoh məḅau, samtḅal mai gamit gabag. ¹⁴ Namtonḅir gamit ke mitikel nalələḅgauan mai nəvanuan pətəmas gail hən ləḅeum; alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, mətesusupah mai galit hən ləḅidaṅ am; mətevi tarhət silat ləsədaṅ; len nə-daṅ-ḅuri-an mititoh məḅau mai nəvanuan piṣi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmag hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hiṣi hən məḅḅivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail piṣi am.

¹⁶ Akis məḅepul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitisor tuḅ tabtab, nanonḅan təḅuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh tovisi, sipa vi təban aGot həni, husur enan evi naləṅonian siGot mōs gamito bathut məḅtovi seKristo, aYesu.

† 4:17: Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * 5:2: Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * 5:3: Jer 6.14, 8.11 * 5:8: Isa 59.17

¹⁹ Samtiþon gol aNunun aGot hum mættokabut gol nêhab hæn þimat.*

²⁰ Samtemætahun nakelean hæn napisulan siGot hum læsavi natideh. ²¹ Be mætebunus kitev natit þisi ke imabe. Mætetægau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hæn natæmat mai gamito, tigol mætegam vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nêlomit mai nibemito kavkav, linor len nêhon, nêsaan teþuer, van vêbar nagêmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mætolêboi mæþberin nêlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

²⁵ Bathudud nadêlomian, sor tuv nîos ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mætesuñ nêtarhon nêbathudud nadêlomian þisi hæn mæþbikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahêsan Nasuþ, nukele hæn gamito ke, mætevurunj nalôbulat napisulan egai van hæn galit þisi len nêbathudud nadêlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kêmas hæn navoian mai gamito.

* **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot salêboi þeum am, be mitidant hæn þeum husur nalêjonian siGot.

2 Tesselonika

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-ru-an aPol totosi van hən alat a Tesselonika

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tesselonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləlagəuan mai galito ke salesəsəlon hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tesselonika.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadan hən nasihau A.D. 52 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an ke aGot dereh tisəb məttonor hən nəsə toutaut hən mōs gamito (1.3-12)

3) Mətədəlom tabtab hən naḡusanan sinamito. Samtinau masuŋ hən napolisulan ideh toke Nəboŋ siNasuḡ togəm tia, nəlomit satetuhathuh hən (2.1-17)

4) Mitisor tuŋ ke tisəbur am ledəlom napolisulan husur Nasuḡ aYesu. Mətəloboi mətəbil gəgat len Nasuḡ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsə (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napolisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tesselonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḡ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḡ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtəsipə vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuŋ, mai naləmas-buni-an samit v̄isusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaianan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətəoil gəgat mai mətudan len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləŋon-isa-vəsə-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsə-an samito namtuke mətələŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiḡarḡar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətbitoh len natohan pipihəbələn məttoleŋon tosa vəsə mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tiḡansəm alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoleŋon tosa vəsə husur lotomədas bun gamito, aGot

* 1:1: 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumtan sua n̄ai.

dereh tigol mitinjavnajav mai ginamito, len nəboŋ Nasuḅ, aYesu ɓegəm len nəməv. Dereh tegəm mai aŋel san gail lotodaŋ ⁸ mai nəhab towunwun, hən ɓilav nəpanismen mai alat ləsələboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpəhun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigol natenan nəboŋ ɓegəmai, hən nəvanuan san gail ləbisaḅ suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nələlit lan tia ləbimaŋmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am məteputsan nahəsən ei, husur mətodələm nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuṽ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigol naləŋonian samit ɓisi hən navoian, mai natit ɓisi məttogole len nadələmian samito, liṽan hən navite. ¹² Namtusor tuṽ magenan hən nəvanuan ɓisi ləbeputsan nahəsən aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu ɓeputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulumnan tomətahun nalo

¹ Bathudud nadələmian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot ɓigol datɓiɓonɓon hən datɓitoh mai aYesu.* Namtonjir gamit ke, ² samtedədarŋabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totələm tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhəvut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o nalobulataŋ napisulan lotoke namttotosi, samtedələmi. ³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan ɓisəɓur ɓipaŋ dan aGot, ɓal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulumnan tomətahun nalo*, aGot ɓigol ɓimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətəh len naim siGot, tikel uri ke gai səbon tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənau gati a?

⁶ Ale mətolələboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot ɓevəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot ɓilav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulumnan tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu ɓegəmai, dereh teṽuv bun nəmauran sitenan hən ɓimasig. Ale aYesu dereh tigol nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulumnan tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləɓipaŋ lan, gol ləɓinau ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigol natit gail ɓisi sanor togəras alat lotoyar len napisal tovi lan nəmasigan. Eləboi ɓegəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi ɓilav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən napisal enan, aGot dereh tesəvat

* **1:8:** Isa 66.15 * **1:9:** Isa 2.10, 19, 21 * **2:1:** 1Tes 4.15-17 * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai
luke Naulumnan hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2 * **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24

nə-nau-suluvi-an today van hən galito, hən ləbedəlom nəgərsian galen pisi. ¹² Imaienan, dereh aGot terinji hən ləbipanis husur ləsədəlom nakitinan be lohəhəvur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit pisi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot mōs gamit akis. Husur len natubatan aGot ilekis hən gamito† hən bilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səbon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttokeade, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən bilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, mətəil gəgat, təgau gat nəpusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-vatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mətələŋon tivoi am len nəlomito, arigol mitiday am mōs natit pisi tovoi mətḅigole mai mətḅikele.

3

Sor tuḅ mōs ginamito

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuḅ mōs ginamito. Sor tuḅ ke nasoruan siNasuḅ tiperŋan naut pisi tutut, nəvanuan gail lisal suhi len naut pisi bevi lan suŋan məttoŋole nəboŋ tobar gamito. ² Sor tuḅ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail pisi lotokad nadəlomian.

³ Be Nasuḅ, gamit mətələboi mətberinŋ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitiday am mai tekətkəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasuḅ namtoləboi buni ke gagai mətugol nəsa namttokel today mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasuḅ tiwol tabtab hən nəlomito, len nəpisaal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-dəŋ-ḅuri-an hən na-toh-mədəu-an seKristo.

Samtivekan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel iday mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətəbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur nəpusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathuḅ gamit mətələboii ke mitimasgol tətəv hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boŋ ideh. ⁸ Namtoḅur nəhanian pisi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtəum iday len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namtbihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-nōo-an hən namtbəus gamit hən mətḅevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol navide sua tonor hən mətḅigol tətəv həni. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike beum, satihan.”*

† **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi navit nametəkov san gail. * **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke gamito.

* **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9 * **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

¹¹ Namtokəmaianan husur namtosəsəloŋ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taŋtaŋor. ¹² Namtukele idan mai galito ke, len nahəsən Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um mōs nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian məttoŋole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit bisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike biŋol nəsa namttokele len naləbulat napisulan egai, mətekəta ləboii. Ale mətebulatut dani hən nahurun bisa. ¹⁵ Samtinau hum tovi enemy, be kel naləŋəgaun maii hum tovi wawa samit len nadəlomian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəmat teviol tabtab hən natəmat mai gamito len napisal pi. Nasuḅ titoh mai gamit pi. ¹⁷ Ginou, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navəlagw səbogw, hum nototosi len naləbulat napisulan pi hən mətəbələboii ke tovi ginou nototos naləbulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo māu, teviol kəmas hən navoian mai gamit pi.

1 Timoti

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual}-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napolisulan egai ikel mai aTimoti naḡisal hən bəhusuri hən biḡol nauman tōtibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos nalobulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadanḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboḡ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḡusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasḡusan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naḡide seTimoti hən ləbiḡol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi ahai piḡpisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nəlōm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notonḡir gaiug nəboḡ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəḡikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke saleḡusan naḡusanan gəḡəras am. ⁴ Kel ḡuli van hən galit ke salinau masuḡ hən nəḡol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seḡu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau soḡbuer hənḡi ḡai be ləsagol nənauan sivan ideh hən bəhusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaianan hən datḡəpusan mōs na-ləmas-buni-an togəm len nəlon tovevu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian toḡbuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naḡisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷ Luke ləḡəgəm vi hai ḡusan hən nalō siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboi ke nalo ivoi, avan ideh bəhusur binor hən naləḡonian siGot.

⁹ Datoləboi am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsələboi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsalotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulumān togol naitian mai naulumān, napəḡaḡut togol naitian mai napəḡaḡut, alat lotovənoh nəvanuan hən bəḡur hənḡi surian

* 1:2: Uman 16.1 * 1:3: Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

naslev, nəvanuan nalibliboŋan gail, alat lotolibonŋ len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naŋusanan tokitin. ¹¹ Ale, naŋusanan tokitin inor hən na-kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

¹² Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədaŋan mai ginau, husur len nənauan san nudanŋ lan, ale gai erinŋ ginau len nauman san. ¹³ Naut kəmas a nŋo nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədas tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napəsəvaran; * aGot, nəlon itanŋis ginau husur notətan hən nəsa notogole mai nəsəkad nadəlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuv-an san, aMasta sidato erubat nəsaan sagw dan ginau, ale eviol masuv hən nadəlomian mai na-ləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan piŋisi ləbədəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən bilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginau nusa vəsa səhor galit piŋisi. ¹⁶ Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginau, be nəlon itanŋis ginau. Imaienan hən ke, len ginau notosa səhor galit piŋisi, na-toh-mədau-an tobəlav siYesu Kristo biŋarŋar. Igole hən ke alat ləbikad nadəlomian lan, ləbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi ləberis nəyalyalan san len nəsa togole len ginau. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan piŋisi limasputsan nahəsən aGot mai kel ur natit piŋisi toyalyal, gai togole. Evi Nakinŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan piŋisi lodədas ləberisi mai gai səbon ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatuŋw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən nəpəhav-utaat-an gail husur gaiug a nŋo, hən gəbələŋon biŋivoi am len nələm hən gəbiŋbal len nəbəlan tovoi. ¹⁹ Hən gəbimaienan, gimastəgau gat nadəlomian, nələm timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan, ŋa nadəlomian salit ibat, imaburbur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gəlaru len navəlan aSetan hən arbeləboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, noləŋon masuv ke gigol naŋirian, na-sor-tuv-an, gisor mai aGot nŋos nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaan nŋos nəvanuan piŋisi. ² Gigol timaienan nŋos nakinŋ gail mai alat lotoil a nŋo, hən datbitoh mədau len natəmat, mai len nəboruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³ Na-sor-tuv-an tomaienan ivoi, igol aGot ehəhaŋur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴ Bathut eləŋon ke nəvanuan piŋisi limakuv dan nəsaan salito * mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, toləboi bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, naulumfan, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hən gai gabag hən bisar gel nəkabut hən nəsaan tobanŋis gat nəvanuan piŋisi. * Nəboŋ togol natenan evəhot naləŋonian siGot len nəboŋ tonor həni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nəsalibonŋ), itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi ahai pusan silat ləsavi Ju, hən nəbėpusan hən nadəlomian mai nakitinan.*

* **1:13:** Uman 8.3, 9.4-5 † **1:20:** 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * **2:4:**

Eze 18.23 * **2:6:** Mat 20.28 * **2:7:** 2Tim 1.11

⁸ Nja noləjon ke alalumān len naut p̄isi limasnor masuṽ, hən ləḃeləboi ləḃisar hən navəlalit gail vi məhat len na-sor-tuṽ-an, nəlol paŋpaŋ mai na-sor-balḃal-an teḃuer.*

⁹ Be alatpəhaṽut limabe? Noləjon ke alatpəhaṽut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalumān hən ləḃeləjon galito. Saleṽir navurulit o riŋ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.* ¹⁰ Avil ivoi hən ləḃevəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaṽut lotokel ke lotokad nəḃoruan siGot. ¹¹ Apəhaṽut ideh timassəsəlon husur nasoruan siGot hən ḃeləboii, toh məḃau, riŋ galit len navəlan alat lotop̄usṽusan. ¹² Nəsəḃam hən napəhaṽut ideh hən ḃep̄usan. Sateil a mō hən naulumān ideh, mai aulumān safitoh len navəlan, be apəhaṽut timasməḃau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴ Mai savi aAtam todəlom nalibonjan; avil napəhaṽut, bathut edəlom nalibonjan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.* ¹⁵ Avil alatpəhaṽut, ləḃitoh len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an mai ləḃehusur masuṽ hən nap̄isal siGot len navide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a mō mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh ḃeləjon ḃegəm vi vanuan na-il-a-mō-an sua hən alat siYesu, eləjon nauman sua tovoi.” ² Nəvanuan na-il-a-mō-an imaiegai tia ke: ikad nəḃoruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaṽur hən nametḃos gail ləḃebis lohoim san ale kətkəta təban galito. Ikad namitisau hən nap̄usanan. ³ Satərog, sagol nasənahān be ikad navide tomədməḃau, savitv̄ituh mai saləjon masuṽ hən nəvat. ⁴ Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anātun gail ləḃəsəsəlon husuri, gol nəsa tokele len nahəhaṽuran. ⁵ (Avan ideh asike ḃeləboi ḃiwol hən nəbathudud san, gai tekətkəta təban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhəpair van hən aGot. Bimagenan, hum ma ḃipətpat gai məhat ale aGot tipansəm gai hum natəmat. ⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadəlomian, ikad nəḃoruan tovoi hən asike nahurun ḃisa len nəholito mai asike ḃiteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasumān nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsələjon masuṽ hən natit lotogəgəras hən ləḃikade. ⁹ Len nəlolit toparpar lotəgau gat nakitinan hən nadəlomian aGot tovəhoti. ¹⁰ Hən gəḃitəbtəbuh len avan ideh hum natikon, giməsbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike ḃisəḃ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləḃekətkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad nəḃoruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor məḃas nəḃoruan sivan ideh, ləsagol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit p̄isi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokətkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon

* **2:8:** Exo 9.29; 1Ki 8.22 * **2:9:** 1Pit 3.3 * **2:14:** Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6

* **3:7:** Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2

gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuŵ len nənanuan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidan len nadəlomian len aKristo aYesu.

Nakitinan hən nadəlomian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəbedədas nəbegəm tutut, gaiug gələboi nəvide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuŵan len nəbathukitinan dattokad nadəlomian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,

aNunun evəsan səhoti ke inor,*

aŋel gail loris,

nəvanuan nadəlomian lukel uri mai naluŵoh gail len naut totiltile,*

len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadəlomian lan,

ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

4

Naləlaguan husur ahai pusan gəgəras gail

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbēgəmai nəvanuan galevis dereh lerin gəbulan nadəlomian len aKristo balai, ale lerin nələlit len nanunun gəgəras gail mai nəpusanan setəmat gail. ² Nəpusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotoliblibon, nələlit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa suman natəlai topud togol nələlit totabtabu. ³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole mōs nəhanan hən nasipaən mōs alat lotokad nadəlomian mai lotoləboi nakitinan ləbihani. ⁴ Bathut natit pisi aGot togole ivoi, ale datbīlavi len nasipaən, sadatəmətahun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuŵ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbəkəmaienan mai nəbathudud nadəlomian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadəlomian mai hən nəpusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷ Wake gemətahun nəbol gail ta sutuai ləsakitin mai nəbol taŵtaŵor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbikad nəboruan siGot tabtab. ⁸ Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən nəboruan siGot ivoi mōs natit pisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəbəriŋ nəloŋ lan, ale inor hən gəbedəloimi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan māu datohisi, datoum todan mōsi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi bilav kuv nəvanuan pisi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadəlomian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidan mai gəpusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol nəvide tovoi hən alat lotokad nadəlomian ləberisi, ləbigol tətəŵ həni, gigol nəvide tomaienən len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadəlomian mai naveveuan sam. ¹³ Geŵuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadəlomian gail, kel namilen mai pusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sagerin naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat

* **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23 * **4:4:** Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6,

14-18 * **4:13:** Luk 4.16-21

lotokætkæta tæban alat siYesu lotoriŋ navælalit len gaiug. ¹⁵ Næloŋ tidarŋ akis len nagolgolean hæn natgalegai, hæn nævanuan p̄isi læberis læboii ke nauman sam̄ ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hæn gaiug, kætkæta gol naŋusanan sam̄ hæn binor, his tabtab hæni. Gæbigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosæsəlonŋ hæn gaiug dan næsaan samito.

5

Nəbatunau pəhəvut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaṽut ideh, nədaŋ han tosəhor eham̄, be nəboŋ gæbigole binor, gisor malum̄lum̄ maii sum̄nan tovi atəmaŋ.* Sor mai alalum̄nan, nədaŋ halit səbar eham̄, sum̄nan lotovi aṽam̄ gail. ² Sor mai abareab gail sum̄nan lotovi anam̄ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhəvut, nədaŋ halit səbar eham̄, sum̄nan lotovi aṽavinem̄ gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhəvut lotom̄idol lotovi batunau kitin, læsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh bikad anatun gail o aməhaibən gail, galit m̄au leləboii ke limaskætkæta tæban nəbathudud salito hæn læbisar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləbēhusur naṽide tomaianan, aGot ehəhəṽur hæni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̄idol, nəbathudud san toḅuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hæn naŋirian van hæn aGot mai na-sor-tuṽ-an m̄os na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hæn naləŋonian san səbən ŋai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodarŋ mai alat siYesu hæn læbikad nəboruan tonor ŋai, hæn avan ideh asike b̄ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̄ekætkæta tæban amahean gail, asike b̄ekætkæta tæban nəbathudud san, bimagenan, gai emətahun nadələmian len aKristo, ipair dan nadələmian enan, ale isa səhor alat læsəkad nadələmian.

⁹ Nəboŋ gəbitos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhəvut ideh, nədaŋ han tosəhor 60. Hæn gəbitos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad naṽide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi læbikel ur naṽide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; tohəhəṽur hæn b̄ekætkæta tæban nametḅos gail lohoim san; tokætkæta tæban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̄isi todarŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaianan hæn alat siYesu læḅevi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədaŋ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hæn naulum̄nan igol ke eləŋon biṽtoḅ maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaianan, dereh aGot tisəb alitenan ke tosa bathud ke toriŋ gaḅulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̄o. ¹³ Sual am, dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesul-sul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hæn bisor husuri. ¹⁴ Imaianan, nuke nəbatunau galenan lillah, lipasus, liwol hæn nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas læbisor mēdas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenan galevis lupal sob tia hæn læbēhusur aSetan. ¹⁶ Napəhəṽut nadələmian ideh bikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hæn alat siYesu læbəkætkæta tæban galito. Bimaienan, alat siYesu loləboi læḅevi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

* 5:1: Lev 19.32

¹⁷ Aelta ideh toil a m̄o h̄en alat siYesu, h̄eil a m̄o b̄ivoi, inor ke loputsani len n̄anauan salito, loʋuri inor. Timaienan h̄en aelta toʋusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuʋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan n̄ohavh̄ete husur nahudhuwit tohani evi naʋurp̄uran h̄en nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke n̄evanuan nauman tikad naʋurp̄uran tonor h̄en nauman san.”* ¹⁹ Saged̄elom avan ideh s̄eʋon tosor tas aelta hum tosa, timaskad n̄evanuan teru o titor lotoris n̄esaan enan gol lol̄eʋoi l̄ebikel koti.* ²⁰ Be s̄eʋar alat lotoil a m̄o lotogolgol n̄esaan sal leil len n̄ehon alat siYesu p̄isi, gikel nal̄el̄ogauan mai galito h̄en alat siYesu am l̄ebem̄etahw.

²¹ Timoti, nukel mai gaiug, len n̄ehon aGot, aYesu Kristo mai aʋel aGot tolekis h̄en galito ke, ḡigol natgalegai notokel buni ale gol teʋit̄p̄it̄oʋ h̄en n̄evanuan p̄isi, sagivoi h̄en tesua s̄eʋor togon. ²² Sagisohotut h̄en ḡeʋer̄iʋ n̄av̄el̄am̄ len avan ideh h̄en h̄eil a m̄o. Husur b̄iteh, ehum gotob̄on maii len n̄esaan san. T̄egau gat n̄emaʋuran naveveuan sam̄.

²³ Sagemun n̄ewai ʋai, be mun k̄ekereh h̄en n̄ewain m̄os nab̄eh̄aʋur̄m̄ tosa sil nam̄esahan gotokadkade.

²⁴ N̄evanuan galevis lugol n̄esaan gail, gol ke n̄evanuan p̄isi lotol̄eʋoi gail, lol̄eʋoi am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, n̄esaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. ²⁵ Len n̄av̄ide tomaienan, n̄evanuan p̄isi lol̄eʋoi nagolean gail lotovoi, be asike l̄eʋel̄eʋoi gail, naut k̄emas, navoian galenan lod̄edas l̄ebesusuah.

6

¹ Naslev gail lotokad nad̄el̄omian lukad n̄emaʋuran todaʋ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor h̄en l̄eʋep̄utsan galit len n̄anauan salito. Naslev gail limaienan h̄en avan ideh asike h̄em̄edas nah̄esan aGot mai naʋusan san. ² Naslev b̄ikad amasta tokad nad̄el̄omian, sateʋit̄ n̄ehon van h̄eni husur evi wawa len nad̄el̄omian san. Teum tivoi am m̄osi, husur nauman san evi tarh̄et sin̄evanuan nad̄el̄omian, gai tol̄emas buni.

Nal̄eʋonian h̄en n̄evat

Pusan husur natgalegai, sor malum̄lum̄ h̄en n̄evanuan l̄eʋehusur gail. ³ Avan ideh tokel ur naʋusanan totile, s̄edaʋ h̄en nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, s̄edaʋ h̄en naʋusanan tonor h̄en naʋoruan siGot, ⁴ gai ipatpat gai m̄eʋat masuʋ, sal̄eʋoi natideh. N̄evanuan tomaienan imalk̄ekat h̄en b̄isor levlev, h̄en b̄evit̄vituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol n̄e-tabulol-bulosi-an, naʋeʋehwan, nasoran tom̄edas n̄ehes gail, n̄anauan tosab, tosa, ⁵ mai na-sor-b̄albal-an. N̄evanuan gail lotomaienan, n̄anauan salit itaʋtaʋor vavinvinu, nakitinan eʋuer lan. Lunau ke lol̄eʋoi l̄eʋehusur naʋoruan siGot h̄en l̄eb̄ikad n̄evat tosoʋur.

⁶ Avil dat̄b̄eh̄eh̄aʋur h̄en n̄esa dat̄b̄ikade, dat̄b̄ikad naʋoruan siGot, namilen ke datopul h̄en natit tovoi. ⁷ Husur n̄eʋoʋ lotopas gidato, dat̄s̄el̄av natideh ḡemai. Ale n̄eʋoʋ dat̄b̄imat, dereh dated̄edas dat̄bilav natideh van. ⁸ Be dat̄b̄ikad nahurabat mai n̄ehanian ʋai, dateh̄eh̄aʋur h̄en n̄emaʋuran sidato. ⁹ Avil avan toke b̄ikad natite, nat̄emat igol ke nal̄eʋonian h̄en n̄esaan gail es̄eʋor gai, ek̄ekos lan, ike tigol natit tis̄oʋur tomelmel togol nas̄enahan. Nal̄eʋonian

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9

* 5:19: Deu 19.15

gail lolivi vi pan vėmasig hum tomaduŋduŋ len tas. ¹⁰ Husur na-ləŋon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləŋon masuŋ hən nəvat, lupal sob dan nadələmian gol ke nalolosaan salito toŋol nəmanuŋ topeŋas masuŋ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹ Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, nəboruan siGot, nadələmian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daŋ-buri-an tobelav, mai na-gol-mədəu-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹² Daŋ bur nəbalan tovoi mōs nəsa dattokad nadələmian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəbikade nəboŋ gotokel kot nadələmian sam len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosobur. ¹³ Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit piŋi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukele hən gaiug ke, ¹⁴ gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan tebuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo bevisi. ¹⁵ Dereh tevisi balai len nəboŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səbon iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKiŋ hən nakiŋ gail, Nasuŋ tovi masta hən natit piŋi.* ¹⁶ Gai səbon edədas biŋmat, itoh len namial nəvanuan gail lotodədas ləbегəŋ pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi beŋisi boŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel puli hən alat lotopul hən natite len nəboŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be biŋmasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuŋ hən natit piŋi hən datbehəhəvur.* ¹⁸ Kel mai galit māu ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəhəvur hən ləbeviol, len nəsa lotopul həni lehəhəvur hən ləbevi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹ Len navide tomaienan, leum mōs nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navələm. Pair dan nasoruan totavtaŋor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluvi hən naləboian. ²¹ Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadələmian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **6:13:** Jon 18.36-37 * **6:15:** Deu 10.17; Psa 136.3 * **6:16:** Exo 33.20; Psa 104.2 * **6:17:** Luk 12.20 * **6:19:** Mat 6.20

2 Timoti

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-ru-an aPol totosi van hæn aTimoti

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hæn næsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len nalobulat napolisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hæn ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hæn aTimoti, naulurman sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos nalobulat napolisulan egai n̄ais mai len naut a be?

Itosi van hæn aTimoti pəpadaŋ hæn nasihau tovi A.D. 67 nəboŋ totoh len naim bəban̄is tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuv̄ n̄osi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboŋ nəmauran todaŋ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur nəvide sinəvanuan gail len nəboŋ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naŋusanan hæn na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudələmian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

1 Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hæn nəbevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hæn nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo beviol hæn nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos nalobulat napolisulan egai van hæn gaiug, aTimoti, anatugw len nadələmian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hæn navoian mai gaiug, nəlon titan̄is gaiug, mai gai t̄igol nəloŋ tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

3 Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hæn aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hæn gaiug.* Len na-sor-tuv̄-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuv̄ m̄os gaiug.

4 Nunau gat nətaŋan sam̄ nəboŋ notoriŋ gaiug, ale noləŋon masuv̄ hæn nəberis gaiug tətəs hæn nəbepul hæn nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadələmian tokitin gotokade, topat a m̄o len aLois, atabəm̄ pəhaʋut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadələmian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hæn gaiug len naviolan aGot toviol hən̄i mai gaiug nəboŋ notoriŋ navəlagw len gaiug, hæn naviolan enan bəgəm daŋ am.*

⁷ Bathut aGot saviol hæn aNunun hæn datbēmətahw, eviol hən̄i hæn datbidaŋ, datbələmas bun nəvanuan gail, ale datbətəgau gat nəlodat gabag b̄inor.

⁸ Imaianan, sageməmau hæn gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahurum̄ tisa len ginau husur nototoh len naim bəban̄is m̄osi.* Be len nədaŋan siGot, b̄on mai ginau len na-ləŋon-isa-vəsa-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hæn

* 1:2: Uman 16.1

* 1:3: Rom 1.8, 10

* 1:6: 1Tim 4.14

* 1:8: 2Tim 1.16

datbēvi nēvanuan san sēbon gail ŋai. Savi len nēsa dattogole, be len naləŋoniam san husur navoian toviol kēmas hēni ta sutuai, natubatan tobuer sal. Eviol hēni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datbikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nēsaan sidato. Igol ke nēmatan səkad nēdaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nēmauran kitin mai gidato, tovi nēmauran vi sutuai, nēmatan todēdas bēsəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nēbēgəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nēbikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bēbanjis. Be nahurugw səsə bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlōgw lan, nunau ləboii, nəlōgw sauri ke eləboi bētəgau gol nēsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsəlōŋ tia hən naŋusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbigol tətōv hēni len nadələmian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nēdaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navələm, havhav hēni tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia piŋi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuv ke Nasub tivoi hən nēbathudud siOnesiforus husur vəha-səbur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən bēmədoŋ tēban ginau, naut kēmas natsen gail lotobanjis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaŋ ginau. ¹⁸ Nusor tuv mōs aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub tilolosa hēni. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosobur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

¹ Imaianan, gaiug māu, anatuw len nadələmian, gidan len navoian aYesu Kristo toviol kēmas hēni. ² Ale naŋusanan gotosəsəlōŋ hən ginau notokele len nəhon nēvanuan tosobur, riŋ natgalenan len navəlan nēvanuan gail gotoləboi gəberin nələm len galito, galit lotoləboi ləbēpusan hēni mai nēvanuan tile gail am.

³ Gidan bur na-ləŋon-isa-vəsa-an sunŋan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nēmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaianan hən nakomada tolekis hēni hən bēgəm vi soltia, bēhəhəvur hēni. ⁵ Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bigam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.* ⁶ Ale nēvanuan nēmabulan toum todan, nəboŋ nəhol biŋvan, biŋmatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nēsa notokelkele, ale Nasub dereh tevi tarhət sam hən gəbələboi səhot natgalen piŋi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nēmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubanjis gat ginau mōsi hum notovi nēvanuan tobur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi biŋbanjis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaianan nudan bur natit piŋi mōs alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nēsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹ Goləboi gəberin nələm len nasoruan egai, ke:

dathimat tia mai aKristo,
derek datitoh maii balai am.

¹² Datbidan bur na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,
derek dateil a mō maii sunŋan nakin gail.

* 1:11: 1Tim 2.7 * 2:5: 1Kor 9.24-27

Datbikere ke datsaləboi gai,
derek atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³ Datbipair dan gai boŋ ideh,
atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,
husur nəboruan san imagenan.

Gai edədas bimakuv dan nəboruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhəvur həni

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlmam hən gail. Kel naləlagauan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Navitvituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəloŋ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəbегəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san topusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan totavtavor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan nəvide tonor hən nəboruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaienən emədas alat siYesu hum nəmanuŋ togəm tibau van gol ke tobos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaienən.* ¹⁸ Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke nale-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaŋ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasub aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasub aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riŋ gabulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloh mai nabiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale loriŋ nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan bulau, ale loriŋ nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh bigol gai biveveu dan nəsaan, derek tehum nabiliwai, aGot toləboi bətəgau hən bigol nauman tovoi həni. Evi siMasta səbən ŋai, toutaut həni mōs nauman tovoi piŋi san. ²² Imaienən, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasub. Gam dan naləŋonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, na-ləmas-buni-an, mai natəmat, hən nəloŋ bīkade. ²³ Gam dan nasor-balbal-an tomelmel, totətan, husur goləboi ke legəm vi balbalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboi ke derek libal sile. ²⁴ Avil naslev siNasub māu, satibal be tisor malurūlur, tivoi hən nəvanuan piŋi, təpusan hən nasoruan siGot tiparpar, satikad nəlol panpan tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma bəgəgel hən nəlolito hən ləbipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale derek nənauan tonor tetəlmam hən galito hən ləbigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləbigol nəsa gai toləŋoni.

3

Nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan, derek tikad nəboŋ todaŋ gail, nəlon nəvanuan gail bətuhatuh len gail. ² Husur nəvanuan gail derek leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisa suh galit gabag, leviv,

* **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19 * **2:17:** 1Tim 1.20

* **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi ulurūtan, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, abilitlathutai mai abilitlattəbarehreh.

lisor mēdas nahēsan nēvanuan, asike lugol nēsa analit mai atēmālit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemētahun aGot len nēmauran salito, ³ asike lolēmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mēdas nabōruan sinēvanuan gail, asike lotēgau gat nēlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasēnahan, lemētahun natit pisi tovoi, ⁴ leriŋ na-ke-van-an gail len navēlan aenemi salit gail, asike lukad nēnauan len nēsa lēbīgole, dereh lipatpat galit mēhat len nēnauan salit sēbōlito, lelēmas bun nalējonian salito, be asike lolēmas bun aGot. ⁵ Dereh legēgēras ke lotolotu hēn aGot, be lotētas gol nēdārjan hēn nalotuan enan. Timoti, gipair dan nēvanuan gail lotomaienan. ⁶ Bathut alatenan galevis lobis lohoim gail hēn lēbiwōl hēn nēmauran silatpēhāvūt lēsail gēgat, latpēhāvūt nēlolit totuhātuh buni hēn nēsaan, nalējonian salit tiltile towōl hēn galito. ⁷ Alatpēhāvūt lotomaienan ludōŋ naḡusanan toveveu akis, be lodēdas lēbēlēboi sēhot nakitinan. ⁸ Ahai pusan gēgēras lotomēdas alatpēhāvūt maienan, nēnauan salit itavtāvōr vavinu, ale len nētārhet hēn nadēlomian, luteh, lovi naut kēmas, lomētahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomētahun aMoses.* ⁹ Avil ahai pusan gēgēras galenan, asike lolēboi lēbīvan am, husur namelmelan salito dereh timasil hēn nēvanuan pisi hum namelmelan sijannes mai aJabres ta mō.

Tēgau gat naḡusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naḡusanan sagw; naḡide hēn nēmauran sagw; nēsa notoke nigole, nēmauran sagw topat mōsi; gugol husur nadēlomian sagw; na-tēgau-gati-an hēn nēlogw; na-lēmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Golēboi ke nēvanuan gail lomēdas tabtab hēn ginau, lugol nolējon isa vēsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Golēboi na-lējon-isa-vēsa-an gail lotovisi hēn ginau notodāŋ buri, be Nasub ilav kuv ginau dan gail pisi.† ¹² Be savi ginau ŋai, avan ideh toke bīkad nabōruan siGot len nēmauran san, bībōn mai aYesu Kristo, dereh nēvanuan gail lemēdas tabtab hēni. ¹³ Be nēvanuan tosa gail mai nēvanuan gēgēras gail dereh lisa vēsa sēhor ta mō, dereh legēras nēvanuan gail ale nēvanuan gail dereh legēras galito, hēn galit gabag lēbēdēlom nagēgērasan. ¹⁴ Avil gaiug māu, geil gēgat tabtab len natgalen gotonau sēhoti, gotolēboi sēhoti husur golēboi alat lotopusan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nēbōŋ gotovi natētai sal golēboi natosian siGot tia, tolēboi bilav mai gaiug nalēboian hēn gēbēhusur naḡisal tonor mōs nē-lav-kuvi-an dan nēsaan sam len nadēlomian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nēkadun natosian siGot pisi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvo hēn naḡusanan hēn nakitinan, luvo hēn lēbēsivoh len nēvanuan tokad nēsaban ideh, luvo hēn lēbīgol naḡide hēn nēvanuan bīnor, luvo hēn naḡusanian hēn nanoran, ¹⁷ hēn ke nēvanuan siGot bīkad namitisau, elēboi bīgol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nēhon aGot mai aYesu Kristo bēpēpēhun navoian dan nēsaan hēn alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiŋ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, dāŋ buri, naut kēmas lēbelējōni o asike lēbelējōni. Len na-toh-mēdau-an hēn nasusumaran mai naḡusanan, mitikel vēhot nēsaan ideh, sivoh len nēvanuan

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulumān nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromētahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləŋon tivoi am len nəlolito. ³ Husur len nəboŋ begəmai, nəvanuan gail asike lesəsəloŋ hən nəpusanan tokitin, be dereh lehusur naləŋonian tosa salito, dereh litariv ahai pusan ideh tokel nəsa galit lotomalkəkat hən ləbesəsəloŋ həni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəbəl gəgəras gail. ⁵ Be len natit pisi, gaiug m̄au, getəgau gat gaiug gabag. Gidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol pis nauman aGot tolavi mai gaiug hən b̄ihav.

⁶ Nəkəmaienan husur nəmauran sagw egəm hən nəgilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḅal len nəbalan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tonəŋ tia, notəgau gat nadələmian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəgau nəprais hən nanoran m̄os ginau. Nasuḅ topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəboŋ totibau enan. Be savi ginau ŋai, dereh teviol həni mai alat lotələmas buni, toh vir natələmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saṽsaṽut hən gəbegəm hən ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai navide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ŋai itoh mai ginau. Nəboŋ gəbegəmai, gesəhar aMak husur eləboi ḅevi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.‡ ¹³ Noriŋ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut aTroas. Nəboŋ gəbegəmai, pati gəmai ale pat naləḅulat gail, noləŋon masuṽ hən naləḅulat nototubət tos len gail.§

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosoḅur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətəhun bun nasoruan sinamito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit pisi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaŋan mai ginau hən nəbikel ur pis na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit pisi ləsavi ju ləbesəsəloŋ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion bikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan pisi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəḅebis len natohan pipihəḅəlan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi situai situai! Ganan.

Nasudələmian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus.** ²⁰ AErastus itoh tin aKorint, be noriŋ aTrofimus toməsah itoh len naut aMiletus.†† ²¹ Nahəḅati hən naut susus dereh tegəmai, gisaṽsaṽut gəm a m̄o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlaudia mai nəḅathudud nadələmian pisi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasuḅ titoh len nələm̄. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** Troas: Uman 20.6 ** **4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 †† **4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimus: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hæn aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hæn næsa?

Nalobulat egai eʋusan aTitus hæn naʋide tovoi hæn na-il-a-m̄o-an mai naʋusanan.

APol itosi van hæn ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hæn naulum̄an sua tovi tarhæt san, nahæsan aTitus.

APol itos nalobulat egai ʋais mai len naut a be?

Itosi van hæn aTitus pæpadaŋ hæn nasihau tovi A.D. 65 næboŋ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hæn aTitus, mai isor tuʋ m̄osi (1.1-4)

2) Naʋusanan hæn naʋide hæn na-il-a-m̄o-an hæn alat siYesu (1.5-16)

3) Naʋusanan hæn naʋide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaṃ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hæn aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hæn næbeum̄ m̄os nadələmian silat aGot tolekis hæn galito mai hæn næbilav mai galito, naləboian hæn nakitinan tonor hæn naʋoruan siGot.

² Nəbathut nadələmian mai naləboian enan eʋi nə-vatvat-viri-an hæn nəmauran vi situai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hæn natubatan hæn næboŋ gail ta situai. ³ Be len næboŋ tonor, gai tolekis hæni, aGot, tolav kuv gidat dan næsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idan mai ginau hæn næbikel uri.

⁴ Nutos nalobulat egai van hæn gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadələmian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan næsaan sidato, areviol kəmas hæn navoian mai gaiug, mai arigol nələm̄ tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəboŋ notoriŋ gaiug len naut a Krit, nugole hæn gəbigol tinor nahud-huuman topat sal, mai hæn gəbitabtabuh len aelta gail len navile p̄isi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hæn gəbitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosa ʋai, anatum gail lukad nadələmian, læsəkad nəmauran totaʋtaʋor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbitabtabuh len avan ideh hæn bəkəkəta təban alat siYesu, hæn aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh ʋai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nələl p̄aŋp̄aŋ san satutut, satərog, sagol nasənahān mai saləŋon masuʋ hæn natite. ⁸ Avil ehəhaʋur hæn nəvanuan gail læbēbis lohoim san, ale ekəkətə təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoʋusani hæni tia, hæn bələboi bəpusan binor, hæn bigol nəvanuan

* 1:4: 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10

læbeləjon ðivoi am len nəlolito, ale hən ðikel vəhot nəsaban silat lotosor tas naʔusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoʔur ei len naut a Krit, lotomətahun naʔusanan tonor, lotosor walwal kəmas ŋai mai lotogəgəras. Galit isoʔur ludan len na-tiv-dalusi-an hən læbinor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkəl gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoʔusan hən nəsa sanor hən læbəʔusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san epitoʋ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləjon ke ligol nasənahən; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel ʔuli idan len galito hən læbimaʊr len nadəlomian ¹⁴ hən asike læbesəsəloŋ am hən nəbol sakinin seju gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit ʔisi iveveu; wake len alat nəmauran salit tobiŋbiŋjal mai alat læsəkad nadəlomian, natit toveveu eʔuer, nənauan salit mai nəlolit ebiŋbiŋjal. ¹⁶ Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətəs gole. Lusa vəsə tibatbat, læsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas læbigol natideh tovoi.

2

Naʊide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naʔusanan nanoran tokitin. ² ʋusan nəhəʋut gail hən asike læbigol təməhav hən natideh, hən læbinor hən nəvanuan gail læbəʔusan galito len nənauan salito, mai hən læbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len nə-ləmas-buni-an, len nə-dan-buri-an tobəlav. ³ Len naʊide tomagenan, ʋusan nəbareab gail hən læbehusur masuʋ hən naʔisal siGot len naʊide salito, hən asike læbelibon, sor mədəs nahəsən avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ ðiwol hən nəmauran salito. Ao, limasʔusan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən læbigol alatpəhəʋut, læsavi bareab, nəlolit evi pan hən læbələmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən læbetəgau gat galit gabag, hən læbiveveu, hən læbeum a im salit gail, hən læbivoi, hən læbitoʋ len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike ðisor ðisa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naʔisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən læbetəgau gat galit ðivoi, gol leləjon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit ʔisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail læbigol tətəʋ hən gaiug. Len naʔusanan sam̄ geʋusan nəmauran tonor, geməlas len nauman sam̄, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail læbedədəs læbisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit ðisa, bathut læsəkad natideh tosa hən læbisor husur gidato.

⁹ Len natit ʔisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhəʋur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah ben galito, avil len naʊide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail læbələboi læberin nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit ʔisi læbigole, ligol naʔusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

¹¹ Nokəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan ʔisi dan nəsaan salito. ¹² Eʋusan gidat hən datbike “Aoa,” hən naboruan tosa savi siGot mai naləŋonion gail sinavile a pan. Ale eʋusan gidat

* 1:9: Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

hən datb̄itoh len nənauan tovoi, nanoran mai nəboruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəbōŋ datb̄itoh vir nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag mōs gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan tobanj̄is gat gidato mai hən bigol datb̄iveveu mōs gai gabag sun̄an nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləŋon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigoł nəvanuan leləŋon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən ləbinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaŋan saŋh hən na-il-a-mō-an.

3

Navide tonor

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbinau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a mō mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbigol nauman piŋi tovoi.* ² Salisor mədas nahəsan avan ideh, salevitvituh, be len nəsa ləbigole limasgol mədau həni, lerin̄j galit a pan van hən nəvanuan piŋi. ³ Bathut gidat am, a mō datovi nahəvōn gail, datsagol nəsa aGot tokele. Naləŋon-buni-an hən natit gail ləsvi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləŋon tovoi lan losəhar gidato len nap̄isal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləŋonian hən nasənahān mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsa. ⁴ Avil nəbōŋ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tov̄isi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totan̄j̄is gidato. Elisov gidat hən nədaŋan seNunun, lav mai gidato nəpasian vevu mai natubatan vevu.* ⁶ aGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur saŋ habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas həni, aGot erin̄j gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəbōŋ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datb̄ikade.

Nagugunian hən nalobulat egai

⁸ Goləboi gəbeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan̄j hən gəbikel natgalenan, hən alat lotorin̄j nəlolit len aGot ləbēməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləbidan̄j len gail. Natgalenan luvoı buni mai lovi tarhət sinəvanuan piŋi. ⁹ Be gebulatut dan navitvituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* nasor-balbal-an mai nəbalan husur nalo seju. Lovi naut kəmas, ləsgol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh bigol bikad nətarhəbalan b̄eru, kel maii vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nəvanuan tomaienān, nəlon ikab̄kabur mai isa. Eləboi nəsaan saŋ be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəbōŋ nəbesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəbēgəm hən ginau len naut a Nikopolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəbōŋ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəbēvi tarhət siSenas, naulum̄an hən nalo, mai aApollōs, hən asike arbipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nəvanuan nadələmian

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10 * **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13

* **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol

4.7-8; 2Tim 4.12 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

sidat gail salitoh kəmas, be limasdaŋ len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləbēvi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsal.

¹⁵ Galit pisi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadəlomian. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat mai gamit pisi.

Filelton

Nalobulat napisulan aPol tolosi van hən aFilelton

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napisulan egai eus aFilelton hən bikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsan aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən naKristen sua, nahəsan aFilelton.

APol itos nalobulat napisulan egai ηais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilelton pəpadan hən nasihau tovi A.D. 63 nəboη totoh len naim bəbanjıs aRom.

Ahai pispisul, aPol itos nalobulat napisulan egai, van hən nabubur san, aFilelton. Eus aFilelton hən bikad tas naslev san togam yav dani, nahəsan aOnesimus. Nəboη aOnesimus totoh a tut hən aFilelton, aPol evi tarhət san hən begəm vi nəvanuan nadəlomian len aYesu. Na aOnesimus, betəlmam hən aFilelton, dereh tevi naslev san tətəs, be dereh tevi aVan am len nadəlomian.

Goləboi gəbepəpəhun nalobulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahəhaṽuran səlaru mai aFilelton (1-3)

2) APol esipa vi təban aGot hən aFilelton, ale isor tuṽ mōsi (4-7)

3) APol eus aFilelton hən bilav təlmam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nəvanuan galevis am lukel nahəhaṽuran salit mai aFilelton (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hən aFilelton

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai; ginau, lotobanjıs gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aṽadat len nadəlomian. Nutosi van hən gaiug, aFilelton, gotovi aṽanaməru len nadəlomian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginaməru.* ² Nutosi van hən aApfia am, tovi aṽavinenaməru len nadəlomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim san. ³ AGot aTəmadat mai Nasub, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

⁴ Nəboη notosor husur gaiug len na-sor-tuṽ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsəloη ke gukad nadəlomian sal len Nasub, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san pisi. ⁶ Nusor tuṽ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian san, gol gəbeləboi navoian pisi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an san enan igole tia ke nukemkem masuṽ mai noləηon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilelton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-buri-an hən nəbikel mai gaiug nəsa gəbimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Nonjir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haṽut tia mai lotobanjıs gat ginau mōs

* 1:1: Flm 13, 22-23 * 1:2: Kol 4.17

aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, nonjir gaiug mōs anatumgw, aOnesimus, togəm vi natugw ulumān len nadəlomian nəboŋ nototoh len nə-banjis-gati-an sal.* ¹¹ A mō Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi bigol natit pisi bivoi, evi tarhət sidar pisi.*

¹² Nosəvat atenan təlmam van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A mō, noləŋon ke netəgau gati hən beum esagw len namilem̄ nəboŋ nototoh len nə-banjis-gati-an mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləŋon nəbigol nəsa gəbidaŋ həni ŋai. Nomətahun gəbigol nəsa tovoi husur notokele ŋai be noləŋon ke dereh gigole husur naləŋonian sam̄ ŋai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəbikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesumān aʋam̄ gəbėləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuʋ həni səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ŋai, dereh geləmas buni husur evi aʋam̄ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaienan, gəbinau ke gidaru dartoḅon len nauman, givoi hən gai sumān gəbivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai bigol biša hən gaiug o bikabut sam̄, gerinj len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səboŋw: ginau nisar gele. Noləboi nəbikele mai gaiug ke, gaiug səboŋm̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemōn, nuke gevi tarhət sagw bathut nadəlomian dartokade len Nasuḅ aKristo; gigol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsa notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboi ke dereh gigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuʋ-an sam̄ gail ale tidam̄ həni ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudələmian

²³ AFilemōn, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafra totoh mai ginau len nə-banjis-gati-an husur nauman togole mōs aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.* ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kristo māu teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi bigol natit pisi bivoi. * **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

NaIobulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos nalobulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoi. Len alat lotokad namitisau, ta mō galevis lunau ke aPol o aParnapas totoi, ta daməŋai galevis lunau ke aApollos totoi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləbitech dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləbetəlmam tətəs hən navide seju gail. Ləbigole dereh lipanis habat sile. Itosi mōs ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoi mōs alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isobur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoi lan.

1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)

2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4-2.18)

3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1-4.13)

4) AKristo evi biltihai tutumav səhor ahai tutumav pisi (4.14-7.28)

5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta mō tota gati len nəda herivatvat gail (8.1-9.22)

6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23-10.39)

7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)

8) Nəmauran timabe hən aGot bəhəhəvur həni? (12.1-13.19)

9) Na-sor-tuŋ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-səbəsobur mai atəmadat gail ta sutuai len navide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanonjan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtuh len aNatun hən natit pisi ləbevi esan səbon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit pisi lan. ³ ANatun evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, epitoŋ hən nəboruan siGot. Len nasoruan hən nədarjan san etəgau gat natit pisi hum lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke, “Gaiug govi aNatugw ulumfan, daməŋai noŋəm vi Təmañ.”

Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Ginau dereh nevi Təman,

ale atenan tevi Natugw.”*

* 1:2: Jon 1.3

* 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19

* 1:5: Psa 2.7; 2Sam 7.14

- 6 Ale tətəs am, nəbən aGot togol ahai a mō san bəgəm vi lan navile a pan, ike,
 “Añel pisi siGot lilotu həni!”*
- 7 Nəbən tosor husur añel gail, aGot ike,
 “Nugol añel sagw gail losurñan nəlan,
 loum sagw hum nəhab towunwun.”*
- 8 Be nəbən tosor mai aNatun ike,
 “O Got, nəbilitihai bətbətah sam̄ hum sekiñ
 ipat vi sutuai sutuai,
 nanoran sam̄ ehum nəhai sekiñ
 gotowol hən esam̄ gail lan.
- 9 Goləmas bun nanoran,
 gomətahun bun nəsaan.
 Imaienan, aGot tovi aGot sam̄ evəhas gaiug,
 ebir naoil hən nahəhəvuran len gaiug
 səhor avan ideh gail am.”*
- 10 AGot ike am ke,
 “Nasub, len natubatan gorin̄ nəpaudesen hən navile a pan,
 ale nəmav, gotoum həni hən navələm̄ gəlaru.”*
- 11 Dereh natgalen pisi limasig,
 hum nahurabat tomatu van vanom.
 Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.
- 12 Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan
 hum nahurabat naut susus,
 ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.
 Be gaiug, gəsagəgel bən ideh
 ale nəmauran sam̄ asike inoñ vi sutuai.”*
- 13 Ale aGot sakel mai añel ideh ke,
 “Gebətah tarhət nəmatu sagw,
 vir nəberin̄ nəenemi sam̄ gail pipit narieñ gəlaru
 hən ləbevi ut kəmas.”*
- 14 Be añel gail lumabe? Lovi nanunun hən nauman siGot ŋai. Esəvat galit
 hən ləbevi tarhət silat, gai tolav kuv galit dan nəsaan hən ləbikad nəmauran vi
 sutuai.

2

Sadaturusru vi tut dan nakitinan

1 Husur natenan, datimastəgau gat nakitinan dattosəsəloñ həni tia, hən asike datbirusru vi tut dani. 2 Husur, len añel gail aGot isor, ale nasoruan san egəm vi lo, ipat tin. Ale nəvanuan tobur kotovi o sagol nəsa tokele, ipanis tonor hən nəsa togole o sagole.* 3 Imagenan, asike datbinau natenan totibau aYesu togole, nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, datigam yav dan nəpanismen siGot mabe? Nasub mau ikel ur metəkav hən nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, beti alat lotosəsəloñ həni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. 4 Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nəvanuan lotomanman̄ len gail, namerikel lotogol nədañan san toparpar, mai naviolan

* **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nəvanuan totes nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru. * **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:** Psa 110.1 * **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nadəlomian sefu gail ke, aGot ilav nalo mai añel gail lotolavi mai a Moses.

seNunun, aGot topəpəhun gail tonor hən naləḡonionian san, natgalen pisi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nəvanuan

⁵ Navile a pan bəgəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariḡi len navəlan aḡel gail. ⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbəkətkəta təban?

⁷ Len namityal toḡidol ḡai goriḡi a pan kəkereh len aḡel gail, ale goputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiḡ,

⁸ Goriḡ natit pisi len navəlan.”*

Nəboḡ aGot toriḡ natit pisi len navəlan, eriḡ natit pisi, natideh səpat. Gagai datsaris natit pisi len navəlan sal. ⁹ Be nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal toḡidol ḡai aGot “toriḡi a pan kəkereh len aḡel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən bīkad nəyalyalan hum nəkraun sekiḡ, husur toləḡon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, bəsəsoləḡ hən nabus hən nəmatan mōs nəvanuan pisi. ¹⁰ AGot igol natit pisi ale natit pisi ipat mōsi. Inor hən gai todam hən aYesu toləḡon tosa vəmat. Husur, len na-ləḡon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a mō hən nəvanuan gail. Ale egəm vi pīsal hən bilav kuv nəvanuan bīsobur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən bəsəhar galito hən ləbēvi natun aGot hən ləbīkatəḡol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luveveu dan nəsaan salit gail hən ləbēvi siGot səbōn ḡai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotoveveu, galit pisi lukad aTəmalit tosa ḡai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən bəkis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke,

“Dereh nikel ur nahəsəḡm mai awawa sagw gail

hən ləbələboi gaiug.

Len nəhon nəbōnḡonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh neriḡ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadələmian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am epitoḡ, egəm vi vanuan sumian galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat toḡəgau gat nədaḡan hən nəmatan, bēvi ut kəmas. ¹⁵ Len nəvide enan, alat lotomətəhw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinəmətəhwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaḡel gail, be evi tarhət sinəpasusan siAraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesumian nəbathudud nadələmian san len nəvide pisi hən bəgəm vi biltihai tutumav, nəlon bitanḡis nəvanuan gail, ale hən bidaḡ len nəsa aGot toriḡi len navəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən bətutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bərubat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləḡon tosa nəboḡ aSetan totaltal sobuer ke tiḡol nəsaan, gai eləboi bēvi tarhət salito nəboḡ aSetan bitaltal ke ligol nəsaan.

* **2:4:** Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12 * **2:8:** Psa 8.4-6 * **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18

* **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud mættovi siGot səbon, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbevi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai abiltihai tutumav dattokel ur nadələmian dattokade lan. ² AYesu idaj len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, sumʔan aMoses today len aGot hən bəkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.* ³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toun həni. ⁴ Husur naim pisi ikad nəvanuan na-um-im-an toun həni, be aGot eum hən natit pisi. ⁵ AMoses idaj len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasorun kəta tokel kot nəsa aGot bikele balai. ⁶ Be aKristo tovi aNaton aGot idaj len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datbeil bur namətahwan, datbetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datbevi hən, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

- ⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməjai, mətbesəsəlonj hən nadolon aGot,
⁸ nələmit timabur, sa-nəkadumit tihaihai
 sumʔan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboj lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas tohbəbesw.
⁹ Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa notogol gail.
¹⁰ Husur enan nəlogw epəjas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot navide sagw gail.’
¹¹ Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike loʔis len naut nəjavnəvan sagw boj ideh.’ ”*
¹² Bathudud nadələmian, mətələləgau ke gamit ideh asike ikad nəsaan len nəlon, asike nəlon ipar dəlomian. Sa-nələmit timaienan hən biipair hən gamito dan aGot tovi nəkadun nəmauran. ¹³ Be mitigol mətələləjon tivoi am len nələmit gabag akis, len nəboj pisi dattokisi hən “daməjai,” sal, hən nagəgərasan hən nəsaan asike biḡol gamit ideh bihaihai dan aGot. ¹⁴ Husur datbetəgau gat nadələmian dattokade len aKristo van vəbar nagilen, hum dattogole nəboj dattotuʔat riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəpəl mai aKristo len nəsa tovi esan.
¹⁵ Hum natosian siGot toke,
 “Daməjai, mətbesəsəlonj hən nadolon aGot,
 nələmit timabur, sa-nəkadumit tihaihai,
 sumʔan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboj lotopair dan aGot.”*

* 3:2: Num 12.7 * 3:11: Psa 95.7-11 * 3:15: Psa 95.7-8

¹⁶ Nəvanuan lotosəsəloŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosehər galit dan naut a Ijip. ¹⁷ Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epəŋas as galito? Nəlon epəŋas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toḅəḅesw. ¹⁸ Ale nəboŋ aGot toke, “Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito? * Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito. * ¹⁹ Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dələmian lan, ləsaləboi ləḅəḅis len naut nəŋavŋavan san.

4

¹ Na-kel-gati-an siGot hən datḅəḅis len naut nəŋavŋavan san ipat sal. Imagenan, datimasələgau, datemətahw ke gamit ideh asike ḅəḅis lan. ² Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, gidat am datosəsəloŋ həni sumŋan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəsəloŋ kəmas həni ŋai, ləsəsəsəloŋ həni len nadələmian. * ³ Husur gidat dattokad nadələmian lan datobis len naut nəŋavŋavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’ ”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboŋ togol navile a pan tonəŋ. ⁴ Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboŋ navəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboŋ navəha-məlevru-an, aGot iŋavŋav dan nauman san piŋi.” * ⁵ Ale hum tokele tia, “Asike loḅis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.” * ⁶ Imaienan, naut enan ipat sal mōs nəvanuan galevis hən ləḅəḅis lan. Ale alat ta mō lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, ləsəḅis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷ Ale aGot eriŋ nəboŋ sual am, ekisi hən “Daməŋai.” Len nəboŋ tohusur habat həni, len nəḅə siTevit, aGot ikel nəsa tokele a mō, ike,

“Daməŋai, məḅḅəsəsəloŋ hən nadolon aGot,

nələmit timəḅur, sa-nəkadumit tihaihai.” *

⁸ Mitinau aJosua nəboŋ tosehər nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəŋavŋavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboŋ tile hən nəŋavŋavan. * ⁹ Imagenan, nəŋavŋavan ipat sal mōs alat siGot, hum nəŋavŋavan siGot len nəmariboŋ navəha-məlevru-an. ¹⁰ Husur nəvanuan toḅis len nəŋavŋavan siGot, iŋavŋav dan nauman san, sumŋan aGot toŋavŋav dan nauman san nəboŋ togol navile a pan tonəŋ. ¹¹ Imagenan, datehisi hən datḅəḅis len naut nəŋavŋavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətəḅ hən atəmadat ta sutuai ləsagol husur nəsa aGot tokele.

¹² Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor mōsi. Ikan səhor nəḅu nəḅalan ideh tokan naut toru. Etiv pəpəhun nəmauran dan nanunun, nakobkob dan nəsa topat ḅurhubələseh. Eləboi ḅəpəpəhun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nəlon

* **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35 * **4:2:** Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadələmian silat lotosəsəloŋ husur aGot.

* **4:3:** Psa 95.11 * **4:4:** Gen 2.2 * **4:5:** Psa 95.11 * **4:7:** Psa 95.7-8 * **4:8:** Deu 31.7; Jos 22.4

nəlolito. ¹³ Səkad natideh tosusuah dan aGot, be natit pisi səkad nə-kabut-gole-an am, iparpar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit pisi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNaturan aGot tobis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadələmian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav toləjon tosa mai gidato nəboŋ datsədaŋ. Len nəpisal pisi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, epitoŋ hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, ebuer lan. ¹⁶ Beti, len nail-ħuri-an, dategəm pəpadaŋ hən nabiltihai bətbətaħ siGot. Dategəm pəpadaŋ hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlon bitanjis gidato, mai hən beviol hən navoian mai gidato nəboŋ datbipar vi-tarhəte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən bişor salito len nəhon. Abiltihai tutumav evi pısal salito van hən aGot. Abiltihai tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaan sinəvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav eləboi bikad nəvide bəmədəu van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis surman galito. ³ Husur enan etutumav mıau sil nəsaan san gail mai nəsaan salit gail.* ⁴ Avan ideh saləboi biŋvat nəhes hən bəgəm vi biltihai tutumav gai səbən. Be ipat len aGot səbən hən bəkisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len nəvide tomaienan, aKristo səbən səvat nəhes hən bəgəm vi biltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke, “Govi Natugw,

daməŋjai nogəm vi Təmaŋm.”*

⁶ Ale len naut tile am ike, “Govi ahai tutumav vi sutuai,

surman aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuŋ van hən aGot toləboi bilav kuvi dan nəmatan. Enjiri hən bevi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŋ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəlonə hənı.*

⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNaturan aGot, len na-ləŋon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboŋ togol natit pisi aGot toriŋi hən bigole tonon, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanisemen hən nəsaan, nəkadun nəmauran vi sutuai mōs nəvanuan pisi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriŋi hən biŋvat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadələmian hən asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isoŋur hən namtbikel husur natenan, be idaŋ hən namtbisor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hən mətbələboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadələmian sutuai tia wake mətsavi hai pusan sal. Hən nəsa? Be mətoləjon ke avan ideh teŋusan gamit tətəs am, tubat hən nakitinan metəkav lotomədmədəu len nasoruan siGot. Mətosuman natuhtətai ŋai tosus, saləboi

* **5:1:** Nəboŋ nəvanuan togol nəsaan, nəpanisemen tonor hən nəsaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san bigel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaan togole. * **5:3:** Lev 9.7

* **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46

bihan nēhanian todaŋ sal. ¹³Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etētan hēn nēsa tonor mai nēsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴Be nēhanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotolēboi sēhot natilean hēn nēsa tonor dan nēsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹Imagenan, naŋusanan metēkav husur aKristo, dateriŋi husur dattolēboi tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetubat len nēpaudesen hēn naŋusanan tētas am. Datolēboi ke datimaspair dan nēsa dattogole lotolav gidat vi lan nēmatan. Datolēboi ke datimasiŋ nēlodato len aGot. ²Datolēboi naŋusanan husur nēbaptisan*, mai naŋide hēn dattoriŋ navēladato len nēvanuan hēn bīkad aNunun aGot. Datolēboi naŋusanan husur na-le-mēhat-an dan nēmatan, mai nēboŋ aGot bēpēpēhun navoian dan nēsaan.* ³Naŋusanan galenan lipat. Ale aGot bīdanī hēni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴Nēvanuan gail lotoriŋ nēlolit len aYesu Kristo tia, lēberīŋ gaŋulani, naŋisal hēn lēbetēlmam, hēn lēbīpair dan nēsaan salit tētas am, ēbuer. Nēboŋ naŋial siYesu tohut nēmargobut dan nēlolito, nēboŋ lototubat lēboi naviolan togēm len nēmav, nēboŋ lotokatēpol mai aNunun aGot, ⁵nēboŋ lotolēboi navoian hēn nasoruan siGot, nēboŋ lotosēsəlōŋ hēn nēdaŋan hēn nēboŋ bēgamai len natohan pipihabēlan aGot, ⁶galit lotoriŋ nēlolit len aYesu Kristo tia, lēberīŋ gaŋulani, naŋisal hēn lēbetēlmam, hēn lēbīpair dan nēsaan salit tētas am, ēbuer. Lomēdas bun galito, husur, ehum lotoŋos gat aNaturan aGot len nēhai balbal tētas, ale riŋ nahur sasa len gai len nēhon nēvanuan gail.*

⁷Mitinau nētan. Nēboŋ naus tous daŋiŋ lan, nētan enan edim naus enan, natit gail lutov, luŋan hēn nēvanuan gail lotomabul nēhanian len nētan enan lēbīhan. Nētan enan aGot ivoi hēni, ehēhaŋur hēni. ⁸Be nētan bīsa, hēn natit tohum nēhau mai nēhai lotokad nasunite ŋai lēbitov lan, nētan enan evi ut kēmas, savoi hēn natideh. Hum ma aGot bīsemale hēni. Len nagilen, nēhab dereh tihani.*

⁹Gamit namttolēmas bun gamit pīsi, naut kēmas namttokēmaienan, namtsēkad nē-lon-uri-an ideh len gamito. Namtolēboi ke, mēttokad naŋit gail lotovoi am: nadēlomian samit mai naŋide samit tonor hēn alat aGot tolav kuv galit dan nēpanismen sil nēsaan salito. ¹⁰Husur aGot inor buni. Asike nēlon ibōŋboŋ hēn nauman samito, mai na-lēmas-buni-an samito hēn nahēsan. Arumasil nēboŋ mēttovi tarhēt sinēvanuan san gail, hum mēttogole tia, ale hum mēttogol tabtab hēni sal. ¹¹Be namtolēhoŋ masuŋ ke, gamit pīsi mitidaŋ len aGot magenan van vēbar nagilen hēn mēbēlēboi buni ke, dereh mitikad pīs nēsa mēttovvat viri. ¹²Samtipetēmas, be mitigol tētōŋ hum alat lotokad nēsa aGot tokel gati. Len nadēlomian mai na-toh-mēdau-an, ludanŋ ŋur nēmauran todaŋ vir lēbīkad nēsa aGot tokel gati.

Datolēboi datbēil gēgat len na-kel-gati-an siGot

¹³Nēboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hēn aApraham, husur sēkad nēhes ideh toyalyal sēhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahēsan gabag. ¹⁴Ikel mai aApraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hēn gaiug. Dereh

† 5:13: Hēn naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * 6:2: Len naut egai, naKristen gail lukad nēbaptisan ale nakēkasian mōs naveveuan evi naŋide sefu gail, be len nasoruan ta Kris luke bapptisan hēn gēlar pīsi.

* 6:2: Uman 18.25, 19.3-6 * 6:6: Ipru 10.26 * 6:8: Gen 3.17-18

neviol hæn næpasusan mai gaiug hæn læbegæm vi bathudud bisobur vahasobsobur am”^{* 15} Beti len næ-dar-ḅuri-an san aApraham itoh mædau ebəlav, ale ikad næsa aGot tokel gati.^{*} ¹⁶ Nəboḅ nævanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsan nævanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale læsaləboi læḅisor ḅalḅal husuri am. ¹⁷ Len naḅide tomaiēnan, aGot ita gat na-kel-gati-an san hæn alat læḅikad næsa tokel gati læḅeləboi buni ke, næ-nau-utaut-an san asike egəgel boḅ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahəsan. Nateru enan arsaləboi arḅegəgel boḅ ideh husur aGot saləboi ḅelibliḅoḅ boḅ ideh. Imaiēnan, len eru enan, gidat dattosəḅ naut nasusuahan len gai, datoləḅon ivoi habat am len nəlodato hæn datḅetəgau gat næ-vatvat-viri-an len næsa aGot tokel gati ke, datḅikade balai.^{*} ¹⁹ Datukad næ-vatvat-viri-an enan hum naga hæn nəmauran sidat gail, ekir gəgat, ale datoləboi datḅeriḅ nəlodat lan. Ta mō len naim siGot, ikad nabiltikaliko totahətəḅ kəkol hæn naut tolo dan nəvanuan gail. Be len næ-vatvat-viri-an enan, səkad natideh totahətəḅ gol gidato dan aGot,^{*} ²⁰ husur aYesu eil a mō, eḅisutur sidato tia. Egəḅm vi ḅiltihai tutumav sidato vi sutuai suḅnan aMelkisetek ta sutuai.^{*}

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiḅ hæn nabiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalay buni. AMelkisetek ebubur mai aApraham nəboḅ aApraham totəlmam dan nabiltibalan tosəhor nakiḅ tovat lan, ale eus aGot hæn ḅivoi hæn aApraham. ² Ale aApraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəḅavur hæn natit ḅisi totariv kuv gail dan alat toḅal mai galito.^{*} (Nahəsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiḅ hæn nanoran,” ale husur tovi kiḅ hæn naut a Salem, namilen ke, “aKiḅ hæn natəmat.”) ³ Səkad na-tos-gati-an hæn atəman, anan, nəvanuan ideh len nəbathuyah san, nəboḅ hæn nəpasian san o nəmatan san.† Esumān aNaton aGot; evi ḅiltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau nəyalalan siMelkisetek. Bathut nəyalalan siMelkisetek, aApraham, abiltitəmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəḅavur hæn natit ḅisi tokade dan nabiltibalan. ⁵ Ale ahai tutumav gail len næpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosəḅavur hæn natit ḅisi nəvanuan gail lotokade, naut kəmas lotopitḅitoḅ, lotovi wawa salit gail lotopət len næpasusan siApraham.^{*} ⁶ Be aMelkisetek savi len næpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosəḅavur tovi siApraham. Ale aApraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriḅ navoian siGot lan. ⁷ Səkad nə-lon-uri-an ideh ke, nəvanuan toriḅ navoian siGot len nəvanuan tile, gai ikad nəyalalan səhor enan gai toriḅ navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəḅavur, lovi vanuan ḅai lotoləboi læḅimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəḅavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboḅ aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəḅavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datḅike, nahəmar aLevi len næpasusan siApraham lototariv nahudhut tosua dan tosəḅavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboḅ aMelkisetek toḅubur mai aApraham, læsəpas

^{*} **6:14:** Gen 22.16-17 ^{*} **6:15:** Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 ^{*} **6:18:** Num 23.19 ^{*} **6:19:** Lev 16.2

^{*} **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4 ^{*} **7:2:** Hən naves 1-2, ris Gen 14.17-20 † **7:3:** Nasoruan siGot

sakel ur atəman mai anan aMelkisetek, gol ke esumān səkade. ^{*} **7:5:** Num 18.21

aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siAraham, ale evi aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek.†

11 Nəboŋ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a mō hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən biŋol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən biŋel galito, ahai tutumav tosuman aMelkisetek be sasuman aAron len nahəmar aLevi? 12 Husur nəboŋ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. 13 Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boŋ ideh. 14 Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seŋutah, ale nəboŋ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esuman aMelkisetek

15 Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosuman aMelkisetek egəm tia. 16 AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi biŋasig boŋ ideh, ipat vi sutuai. 17 Husur natosian siGot ikel husuri ke, “Govi hai tutumav vi sutuai, suman aMelkisetek tovi hai tutumav ta sutuai.”*

18 Imaienan datoləboii ke, nalo ta mō husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh. 19 Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi biŋol datbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol napisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbegəm pəpadaŋ hən aGot.

20 Nəboŋ aGot togol napisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, sətə gati len nahəsan. 21 Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike, “Nasuŋ ita gat na-kel-gati-an len nahəsan, ale asike egəgel hən nənauan san boŋ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’”*

22 Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu māu hən biŋol piŋ na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta mō aGot tokel gati mai alat a Israel.

23 Datinau na-kel-gati-an ta mō. A mō ikad ahai tutumav galenan lotosəbur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit gail inoŋ. 24 Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. 25 Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi bilav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən biŋor salito len nəhon aGot.

26 AYesu māu evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhavur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol sabiŋbiŋal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmav. 27 Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis

† 7:10: Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit piŋi.

* 7:14: Mat 1.1-3; Luk 3.33 * 7:17: Psa 110.4 * 7:21: Psa 110.4

lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən bilav kuv nəvanuan gail pisi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəha-sua həni ηai. Ale nəboη totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol pis nəsaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədaη husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nəsaan toβuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nəsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətarhət nəmatu hən nəbiltihai bətbətah seKiη len nəmav.* ² Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətaβolen kitin hən nalotuan Nasuβ aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

³ Ahai tutumav pisi, aGot itabtabuh len galito hən ləβeviol hən naviolan gail maii, ale hən ləβetutumav van həni. Len naβide tomaienən, imasil ke abiltihai tutumav sidat m̄au, gai am ikad natsua hən βetutumav həni.

⁴ Gai tatoh gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nəvanuan gail tia lototutumav hən naviolan gail van hən aGot hum nalo tokel buni. ⁵ Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natətovan mai nənahənah hən nəsa tohum topat len nəmav. Husur enən, nəboη aMoses pəpadaη hən βeum hən naim nətaβolen, aGot ikel naləlagauan maii ke, “Gigol vahvahir natit pisi tinor husur nəplan notovusan gaiug həni tia len navəhuh.”* ⁶ Be gagai, aYesu, abiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni səhor nauman sihai tutumav gail ta m̄o. Len naβide tomaienən, na-kel-gati-an toil gəgat len aYesu, ivoi buni səhor na-kel-gati-an tovi nalo ta m̄o. Husur na-kel-gati-an veveu enən eil gəgat len nasoruan tovoi səhor ta m̄o.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta m̄o təhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* ⁸ Be aGot ikel ur nəsaban len nəvanuan seIsraēl gail ike,

“Len nəboη βegəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nəvanuan naut a Israēl mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atəmalit ta sutuai,
nəboη nototəgau navələlito,
hən nəbesəhar galito dan naut a Ijip.
Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta m̄o,
imaienən nəlogw iβov hən galito.”

¹⁰ Ale ginau Nasuβ aGot nekəmaiegai ke,

“Len nəboη βegəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nəvanuan naut a Israēl ke:
Dereh neriη nalo sagw gail len nənauan salito,
ale nitos gat gail len nəlolito.

Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

¹¹ Ale asike lupar ləboian len ginau,
hən nəvanuan βəvusan avan tile totoh pəpadaη həni,
o hən nəvanuan βəvusan avan am ke,

* 7:27: Ipru 5.3; Lev 9.7 * 8:1: Psa 110.1 * 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8

‘Geləboi Nasuḅ aGot!’

Husur nəvanuan pisi dereh leləboi ginau,
alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit pisi.

¹² Husur dereh neruḅat galit dan nəsaan salito,
ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh am.*

¹³ Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel nal-kel-gati-an ta mo gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, təbuər.

9

Nəvide hən nalotuan ta mo

¹ Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mo. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. ² Loum hən naim nətaḅolen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən togol narum toru. Len narum sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, namial toməlevru lotopəŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Narum enan lokisi hən Naut Tolo.*

³ Beti narum tarhəbiltikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuḅ.* ⁴ Len narum enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotopos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosuḅ lan, mai nəhai nəyaran siAron todumoh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* ⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlalaru lotosəсах gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruḅat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namtbisor vəsvəsai pis natgalen gagai.*

⁶ Na nəboŋ lotoutaut pis natgalenan maienan, ahai tutumav gail lobis akis len narum bopita hən ləbigol nauman salito moḅ nalotuan.* ⁷ Be abiltihai tutumav səboŋ ebis len Naut Tolo Masuḅ vəha-sua ŋai len nasihau pisi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətan salito.* ⁸ Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nətaḅolen topat sal, napisal hən avan ideh bəbis vi lohoim len Naut Tolo Masuḅ səkamis. ⁹ Natenan ehum nasoran kəta moḅ nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləbigol nəlon nəvanuan lotolotu bimasil. ¹⁰ Husur nəkadun nəvide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasian moḅ naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol nəvide veveu.

¹¹ Nəboŋ aKristo togəm vi biltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, ebis len naim nətaḅolen toyalyal mai tonor səhor ta mo. Naim nətaḅolen enan, avan ideh saum həni hən navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəboŋ aKristo tobis len Naut Tolo Masuḅ, sabis len nasihau pisi hum abiltihai tutumav ta mo lotogole. Ao, ebis vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuḅbuluk vi lohoim hən bəkəkas kuv nəsaan, be ilav nəda han səboŋ, evi lohoim. Ale len nəda han epur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A mo, ahai tutumav ebul

* **8:12:** Jer 31.31-34 * **9:2:** Exo 26.1-30, 25.23-40 * **9:3:** Exo 26.31-33 * **9:4:** Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * **9:5:** Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru.
* **9:5:** Exo 25.17-22 * **9:6:** Num 18.2-6 * **9:7:** Lev 16.2-34

hən nəda hinani mai nəda hebuluk mai nəmasiav hən natuhbuluk pəhaʔut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotobinʔinjal len nalo hən nibelit biveveu dan nabinʔinjalan salito.* 14 Be nəda hiYesu esəhor masuʔ hən natgalenan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKristo, natit tosa tobuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datbilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

15 Husur natenan, aKristo evi piŋsal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləbikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKristo imat hən ləbimakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogolgole len na-kel-gati-an ta mō.

16 Avān ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timasparpar. 17 Husur nəboŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. 18 Bathut enan, len nəda ŋai na-kel-gati-an ta mō aGot tolav mai aMoses etubat um. 19 Nəboŋ aMoses tokel ur piŋs nakelean todaŋ gail mai nəvanuan piŋsi, ilav navurun nasipsip lotogol tobisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur həni len nəda hebuluk mai nəda hinani mai nəwai, ale ebil həni hən nəda beŋiris nalobulat mai nəvanuan gail piŋsi. 20 Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”† 21 Len nəvide tomaienān, igol nəda egiris naim nətaʔolen mai natit piŋsi hən nalotuan lotosuh ei.* 22 Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail luveveu len nəda, pəpadaŋ natit piŋsi. Husur asike nəda bisel, imabe? AGot asike erubat nəsaan dan nəvanuan gail.*

23 Husur enan, naim nətaʔolen len navile eg a pan mai natit piŋsi lotosuh lan luveveu ŋai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohum nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən biŋol ləbiveveu, be naviolan tovoi masuʔ səhori ŋai inor həni. 24 Husur aKristo səbis len Naut Tolo Masuʔ nəvanuan toum həni len navələlito. Naut enan ehum nəgarutian ŋai hən Naut Tolo Masuʔ len nəmav. Be aKristo ebis len nəmav kitin, ale gagai isor sidato len nəhon aGot. 25 Gai etile dan abiltihai tutumav tolav nəda savi ehan, ale tobis len Naut Tolo Masuʔ len nasihau piŋsi. AKristo səbis len nəmav hən beʔutumav daŋjir hən gai. 26 Təmaienān, aKristo təmasmat vəha-sobsoʔur van, tubat len natubatan hən navile a pan. Be gagai, len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan, evisi vəha-sua tovi naməkot hən beʔutumav hən gai hən bilav kuv nəsaan. 27 Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriŋ nəboŋ tonor hən gidat viŋsusua datbimat. Len nəboŋ enan dereh dateil len nəhon aGot len nakotan san. 28 Len nəvide tomaienān, aKristo am imat, etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai, hən bilav kuv nəsaan sinəvanuan lotosobur. Dereh tegəm tətəs, be savi mōs nəsaan sidato. Dereh tegəm hən bilav nəmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotoləŋon masuʔ hən ləberisi.*

10

1 Nalo siMoses ehum nəmōl hən natit gail lotovoi ləbegəmai, be nəmōl savi natgalenan kitin. Naut kəmas ahai tutumav totutumav len nasihau piŋsi,

† 9:13: Natuhbuluk pəhaʔut enan, lopeŋasi, nəmasiav han ŋai ipat. * 9:13: Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19 † 9:20: Exo 24.8. Nəboŋ aMoses tokəmaienān, esəŋav hən na-kel-gati-an siGot ta mō. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11 * 9:28: Isa 53.12

natutumavan galenan lodēdas lēbigol alat lotogēm hən lēbilotu, lēbinor len nəhon aGot. ² Natutumavan galenan lətaləboi lətagol nəvanuan gail lətanor len nəhon aGot, natutumavan lətanor. Husur alat lotolotu lətanor vəha-sua tovi naməkot len nəhon aGot, asike lətaləjon təsa len nəlolit sil nəsaan am. ³ Be nəlolit səmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol ŋai ke, lotonau təlmam hən nəsaan salito len nəsihau pisi. ⁴ Husur nəda hebuluk mai hinani edēdas bilav kuv nəsaan boŋ ideh.

⁵ Imagenan, nəboŋ aKristo togēm vi lan navile a pan, ike, “Gomətahun natutumavan hən narivatvat mai naviolan, be goutaut hən nibegw hən nəbeviol həni.

⁶ Lopəŋas kavkav hən narivatvat gail len natutumavan, loviol hən natit gail hən ləbəkəkas kuv nəsaan salito, wake gəsahehəvur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogēm hən nəbigol nəsa gotoləŋoni,

hum lototos husur ginau len nalobulat tobul.’**

⁸ Metəkav aKristo ike, “Natutumavan hən narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopəŋas kavkav həni, mai natit lotoviol hən gail hən ləbəkəkas kuv nəsaan, gomətahun gail, gəsahehəvur hən gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses). ⁹ Beti aKristo ike, “Ginau bogai, nogēm hən nəbigol nəsa gotoləŋoni.” Len nasoran enan ikas kuv na-kel-gati-an ta mō hən bəsaŋav hən na-kel-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsa aGot toləŋoni nəboŋ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail pisi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalo-tuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotopitpitov. Be natutumavan hən natgalenan saləboi bəkəkas kuv nəsaan boŋ ideh.* ¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ŋai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gail hən bikas kuv nəsaan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəmatu siGot.

¹³ Len naut enan itoh vir aGot bigol naenemi san gail ləbevi ut kəmas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləbevi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaianan. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasub aGot nekəmaiegai ke,

Len nəboŋ bəgəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.

Dereh neriŋ nalo saŋw gail len nəlolito,

ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,

“Nəsaan salito mai natit lotogol gail tobur kotov nalo,

asike nunau təlmam hən gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaienan, nəboŋ aGot torubat nəsaan galenan dan galito, səkad natutuma-
van ideh am sil nəsaan.

Datidaŋ len aGot

* **10:7:** Psa 40.6-8 * **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hən naves 12-13, ris Psa 110.1 † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10. A mō aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan. * **10:17:** Jer 31.34

¹⁹ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-ḥuri-an hən datḅebis len Naut Tolo Masuṽ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəḅav hən naḅisal veveu, naḅisal nəmauran tolavutur len nabiltikaliko vəbar Naut Tolo Masuṽ. ²¹ Ale husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal toil a nŋo hən naim siGot, ²² dategəm vi təban aGot, datsamətahw husur nəlodat topul hən nadəlomian kitin. Husur aKrisito igol nəda han egiris nəlodato hən datḅiveveu, asike datoləḅon isa len nəlodat sil nəsaan am. Ale ekəkas nibedato hən nəwai toveveu.* ²³ Datetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoləboi datḅeriḅ nəlodat len aGot hən ḅigol nəsa tokel gati. ²⁴ Datinau naḅisal gail hən datḅevi tarhət sidat gabag hən datḅeləmas bun gidat gabag mai hən datḅigol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nələdat tiḅov hən nəbonḅonan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgo. Be datigol gidat gabag dateləḅon tivoi am len nəlodato. Ale datigol tabtab həni bathut tomasil ke Nəboḅ siNasuḅ ḅegəm pəpadarḅ.

²⁶ Datḅeləboi nakitinan tia, ale datḅilekis hən datḅigol tabtab hən nəsaan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi ḅekəkas kuv nəsaan. ²⁷ Be ikad namətahwan ḅai mai nə-vatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhab towunwun hən ḅihan piis naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomətahun ḅigol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləḅikel koti ke tomaienən, imat sile, nalolosaan ebuer.* ²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNaturan aGot, lotonḅit nəholit van həni; lotonau ke nəda togol lotoveveu dan nəsaan tovi ut kəmas ḅai, savi natideh; ale lotosor mədəs aNunun aGot toviol kəmas hən navoian, nəpanismen silatenan imabe? Nəvanuan lotomaienən, inor hən ləḅipanis vəsə tibatbat. ³⁰ Husur datoləboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav naḅurḅuran mai gaiug hən nəsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasuḅ aGot dereh tisaḅ səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o tebuer.”* ³¹ Nəvanuan ḅitoh len navəlan aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hən avan enan ḅemətahw habat lan.

³² Be mitinau təlmam hən nəboḅ ta nŋo gail, nəboḅ namial hən na-kel-uri-an tovoi totuḅat mias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəboḅ məttoḅarḅ ḅur na-ləḅon-isa-vəsə-an. ³³ Len nəboḅ galevis nəvanuan losəvar gamito, lomədəs tabtab hən gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəboḅ tile am mətovi tarhət silat alaten lotomədəs masuṽ hən galito. ³⁴ Mətukatəḅol hən na-ləḅon-isa-an silat lototoh len naim ḅəbanḅis. Nəboḅ alat lotoil a nŋo lototariv kukuv piis natit samit dan gamito, mətudam həni len nakemkeman, husur mətoləboii tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ḥuri-an len nadəlomian samit satimasig husur nakonḅurḅuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nə-darḅ-ḅuri-an hən ke, nəboḅ məttoḅol nəsa aGot toləḅon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan togəmgəmai dereh tevisi

ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan sagw tonor dereh tikad nəmauran tokitin, husur eriḅ nəlon len ginau.

Ale ḅerus təlmam, asike nohəhəṽur həni.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusrus təlmam vəmasig. Datovi silat lotokad nadəlomian len aGot, lotokad nəmauran.

* **10:22:** Eze 36.25 * **10:27:** Isa 26.11 * **10:28:** Deu 19.15 * **10:30:** Deu 32.35-36 * **10:38:** Hab 2.3-4

11

Nadəlomian

¹ Be nadəlomian evi sa? Nadəlomian evi na-ləboi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləboian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nə-lon-uri-an ebuer. ² Bathut nadəlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadəlomian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit pisi am. Imaian, len nəsa datsaləboi datberisi, aGot igol natit pisi dattoləboi datberisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aʋan. Len nadəlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhəʋur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsəb niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhəʋur həni.* ⁶ Ale nadəlomian bebuer len nəvanuan, edədas biḡol aGot behəhəʋur həni. Husur avan ideh toḡəm hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonpūrḡuran mai alat lotopūsḡus kitevi hən ləbələboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən bəsusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isəb səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erinḡi ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən biḡole. Nəboḡ aGot tokisi hən berinḡ naut totohtoḡ lan hən bevi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut bevi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətəpōlen hum ametḡos, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale alsak, anatan aAraham, mai aḡakop, aməhaibən, ḡəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot toḡarut nəḡlan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi beḡəm vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi berinḡ nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kəmas aAraham tovi haʋut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoḡur. Lusəḡur hum naməso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas beʋurunḡ gail.*

¹³ Nəvanuan galen pisi loil ḡəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləbikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləbḡəməi, ale lohəhəʋur. Ale lukel koti ke lotovi meḡos lototoḡ len navile a pan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nəvanuan lotokəmaianan, imasil ke lotokəta doḡ naut hən beḡəm vi naut a im salito. ¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotorinḡi, lətələboi lətətəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləḡon masuʋ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaian aGot

* **11:3:** Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Gen 4.3-10 * **11:5:** Gen 5.24 * **11:7:** Gen 6.13-22 * **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27 * **11:10:** Ipru 11.16, 12.22 * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12

nahurun sɛsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhəvur hənɪ, husur eutaut hən nabiltivile sua mɔs galit tia.

17 Nəbɔŋ aGot toke bɛbunus tas nadəlɔmian siAraham ke bɪmabe, aAraham, len nadəlɔmian san, eviol hən aIsak hən bɛtutumav hənɪ.* AAraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisɔbur, gai eutaut hən bɛtutumav hən anatan tusua ŋai, 18 naut kɛmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam̄ dereh levi len nəpasusan seIsak.”* 19 Len nabunusian siAraham, inau ke aGot toləboi bigol nəvanuan bɪle məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datbɪke, ehum aAraham tokad tɛtas hən aIsak totəlɔmam dan nəmatan.

20 Len nadəlɔmian, aIsak eus aGot hən bɪvoi hən anatan gəlaru, aJakop mai aEsau len nəbɔŋ gail ləbɛgəmai.*

21 Nəbɔŋ pəpadan̄ hən aJakop bɪmat, len nadəlɔmian, eus aGot hən bɪvoi hən anatan aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai tɛbatehw, ilotu hən aGot.*

22 Nəbɔŋ pəpadan̄ hən aJosef bɪmat, len nadəlɔmian, isor husur nəbɔŋ alat a Israel ləbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəbɔŋ ləbivan lipat nabəlasun gail van.*

23 Nəbɔŋ lotopas aMoses, len nadəlɔmian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vɛbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arbɛbur kotov nalo sekɪŋ.*

24 Nəbɔŋ aMoses totibau, len nadəlɔmian, emətahun nəvanuan gail ləbɛkisi hən anatan anatvavin aFero.† 25 Emətahun nəsaan husur togol nahəhəvuran tom̄idol ŋai, be ilekis hən bɪkatəpɔl hən nəmauran todan̄ nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vɛsa lan. 26 Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul hənɪ savi natideh, be nəvanuan gail ləbɛsəvari, ehəhəvur hən bɛləŋon bisa mɔs Kristo bɛgəmai, səhor hən bɪkad nakontit gail a Ijip topul hənɪ. Husur inau tabtab hən nakon̄purr̄puran aGot bɛviol hənɪ maii balai.

27 Len nadəlɔmian, aMoses erɪŋ naut a Ijip, samətahw len nəlɔl paŋpaŋ sekɪŋ, husur etəgau gat naɪsɪsal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləbɛrisi.‡

28 Len nadəlɔmian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova namətəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabɔpita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike bɪbar ahai a n̄o salit gail.*

29 Len nadəlɔmian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəbɔŋ alat a Ijip lotoke ləbɛhusur galito, lomun, lumat pisi.*

30 Nəbɔŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmaribɔŋ toməlevru, len nadəlɔmian, nəvɔd hən nabiltivile enan iteh.* 31 Mitinau aRahap topur hən nɪben. Nəbɔŋ nəvanuan toru artomətan natit pisi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhəvur hən artotoh maii. Nə len nadəlɔmian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

* 11:17: Gen 22.1-14 * 11:18: Gen 21.12 * 11:20: Gen 27.27-29, 39-40 * 11:21: Gen 47.31, 48.1-20 * 11:22: Gen 50.24-25; Exo 13.19 * 11:23: Exo 1.22, 2.2 † 11:24: Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero. ‡ 11:27: Exo 2.14-15. Nəbɔŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpru gail lomətahun ləbɛhusuri hum nəvanuan na-il-a-n̄o-an. * 11:28: Exo 12.21-30 * 11:29: Exo 14.21-31 * 11:30: Jos 6.12-21 * 11:31: Jos 2.1-21, 6.22-25

³² Ikad isobur am hən nəbīkele, be namityal ebuer hən nəbīsor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail. §
³³ Len nadələmian, nəvanuan galenan lugol natit isobur. Lubal mai nakin naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbīkade. Len nadələmian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən nəbu nəbalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltibalan, lubal mai navəshəsoltia hən nametbos gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadələmian, alatrəhaʋut lukad tətəs hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləbīpair dan nadələmian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədəs bun galit van lumat sile. Ludam hən ləbīmat məienan hən ləbīkad na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta mō husur iʋan hən nəmauran vi sutuai. ³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbaŋisian hən natsen len naim bəbaŋis.* ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən nəbu nəbalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nəmauran salit idaŋ, nəvanuan gail lomədəs tabtab hən galito.*
³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləbītoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas toʋəbesw mai len naʋehuh gail, losusuh len naburhuvat mai nabur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta mō, Got isor sal suh galit pisi husur nadələmian salito, be nəsa aGot tokel gati ke ləbīkade balai galit ideh səkade.** ⁴⁰ Husur aGot eutaut hən natsua tovoi səhor ta mō mōs gadit pisi, hən ke, len nəbonan mai gidato ŋai, galit loləboi ləbīkad naʋit na-kel-gati-an pisi san.

12

AGot igol datupanis hən beʋusan gidato

¹ Alatenan ta mō, nəmauran salit ikel kot nadələmian salito len aGot, ale nəmauran salito igol nadələmian sidat idaŋ am. Imagenan, husur dattokad nabiltiʋoh enan tahum lotodar vis gidato len nəgamgaman hən nəmauran, datebubulan natit pisi tomələs gat gidato, mai nəsaan tomədmədau hən dattovisvis lan. Ale len nə-daŋ-buri-an datigam len nəgamgaman aGot toriŋ gidat lan. ² Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadələmian sidato. Evi gai tovrurur nadələmian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idaŋ bur nəmatan len nəhai balbal, nahur sasa hən nəmatan enan savi natideh lan. Ale ebətah len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaŋ bur nahur sasa len navəlan nəvanuan nəsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hən asike mətbīkad na-ləŋon-isa-an len nəlomito, asike nəlomit biʋov hən nəmauran samito. ⁴ Mətubal hən nəsaan

§ **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1–31.13; 1Ki 1.1–2.11; Samuel: 1Sam 1.1–25.1. * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37 * **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21 *** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta mō lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke ləbīkad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəboŋ aGot bəsəvat aKristo gəmai, be ləsarisi len nəmauran salit gail. * **12:2:** Psa 110.1

bīnoŋ len nēmauran samit gail, be gamit ideh sēmat sal len nēbālan enan.

⁵ Ale nēlomit iboŋboŋ hēn nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatum gail hēn bīgol mētbēlōŋon bīvoī am len nēlomito. Ike,

“Natugw, sagineu nāpusanan hēn nēpanismen siNasuḅ aGot hum tovi ut kēmas.

Nēboŋ bēsivoh len gaiug, sa-nēlōm tisa.

⁶ Husur len nēpanismen,

Nasuḅ aGot eḅusan alat gai tolēmas bun galito, ipansem galit pisi

gai todam hēn lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidan b̄ur nāpusanan hēn nēpanismen, husur nāvide aGot tokade len gamito esum̄an mēttovi anatum gail. Mētunau ke tokad natētai ideh atēman sēpansem hēn bēḅusani a? Ao! ⁸ Anatum aGot gail pisi lukad nāpusanan hēn nēpanismen. Be bēbuer len gamito, mētovi natētai nāpīsal, mētḅavi natun kitin. ⁹ Gidat pisi datukad atēmadat gail hēn navile a pan. Lupansem gidat hēn lēbēḅusan gidato, ale datoputsan galito len nēnauan sidato. Ale datimabe hēn aTata senunudato totoh len nēmav? Dateriŋ gidat len navēlan hēn datbīmaur! ¹⁰ Atēmadat gail lupansem gidato len namityal galevis ŋai mōs nanoran hum tovoī len nēnauan salito. Be aGot ipansem gidato mōs nanoran hēn bēvi tarhēt sidato hēn datbīkatēpōl hēn nāboruan san. ¹¹ Nēboŋ nēpanismen mōs nanoran tobar gidato, naut kēmas toḅusan gidat o tovi tarhēt sidato, datsahēhāvur hēni, husur epēŋas! Be a tahw, iḅan hēn natēm̄at mōs alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol nēsa tonor aGot tolēŋoni.

¹² Imagenan, navēlamit lotomērav sēdaŋ, nakobkōb nariemit lotogau, lidaŋ!

¹³ “Mitigol nāpīsal gail linor mōs nalohriemito,” hēn alat lotogau asike narielit bētiles, be hēn lēbīmaur.*

Sāsəlōŋ husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴ Mētehisi hēn mētbītoḅ len natēm̄at mai nēvanuan pisi; mētehisi hēn mētbīdaŋ len aGot, mai hēn mētbēvi esan sēbon ŋai. Avan ideh asike bīdaŋ len aGot, asike bēvi siGot, mētunau ke bēris Nasuḅ a? Ao, asike erisi boŋ ideh. ¹⁵ Mētelələgau hēn gamit ideh asike bētəgau suluḅ navoian aGot toviol kēmas hēni. Gamit ideh satehum nēharhēt nēhai tokon, husur nēboŋ totov, igol nēmauran samit idaŋ, ale emēdas masuḅ hēn isōb̄ur.* ¹⁶ Gamit ideh satigol naitian tosa, satesum̄an aEsau tonau ke aGot tovi ut kēmas. Esau evi ahai a mō, be idam̄ hēn na-il-a-mō-an san hum ahai a mō, hēn bīhan nasiloh nēhanian sua. ¹⁷ Mētōləboīi ke, a tahw aEsau eləŋon ke atēman teus aGot hēn bēriŋ navoian lan hum ahai a mō, be ikad namētahusian ŋai. Naut kēmas aEsau totaŋisi, edēdas bēgəgel hēn nāvīt nēsa togole tia.†

¹⁸ Mētḅagēm vi lan navēhuh mētōləboī mētbībari hum alat seIsrael ta mō. Galit lovi lan Navēhuh Sinai nēhab towunwun lan; naut imermer, ikad nēmargobut, ale nēlan iḅas galito. ¹⁹ Losəsəlōŋ hēn nēwalan hēn nētrampet mai nabīltidoldol tosor. Nēvanuan lotosəsəlōŋ hēni loŋir aGot hēn asike bīkel nasoruan ideh am.† ²⁰ Lomētahw habat len nēsa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh bībar navēhuh egai, mitimastubuni.”* ²¹ Nēboŋ aMoses

* **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** Hēn naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26 * **12:15:** Deu 29.18

† **12:17:** Hēn naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40 † **12:19:** Hēn naves 18-19, ris Exo 19.16-22,

20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27 * **12:20:** Exo 19.12-13

toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətəsağəm vi lan naʋehuh enan. ²² Be gamit mətogəm vi lan Naʋehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei anel lotosobur vəsa lubonbon len nabiltikemkeman. ²³ Mətogəm vi lan nabonbonan silat lotovi natun aGot, ahai a mō san gail, gai totos gat nahəsalito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan pisi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. ²⁴ Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel. §

²⁵ Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ηai, ale alat seIsrael lotomətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datbipair dan aGot len nəmav, mai nalələgauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen bon ideh.* ²⁶ Len nəbon enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vəha-sual am, savi navile a pan ηai, be nəmav am.”* ²⁷ Len nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit pisi ta mō aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ηai ləbipat tin.

²⁸ Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihabəlan todədas bekur, husur natanen, datepul hən nasipaan, ale datilotu hən aGot len naʋide gai bəhəhəʋur həni, datilotu həni len namətahwan mai nəmarjan hən nəyalyalan san. ²⁹ Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puŋpuŋ natit pisi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

¹ Məteləmləmas bun gamit gabag tabtab surŋan məttovi latmiʋan. ² Sa-nələmit tibonbon hən mətəbəhəhəʋur hən nametbos bitoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienan hən nametbos gail, lukad anel gail lototoh lohoim salito be ləsələboi.* ³ Sa-nələmit tibonbon hən alat lototoh len naim bəbanjis. Mitinau galito, nələmit titanjis galito hum məttoth mai galit len naim bəbanjis. Ale alat nəvanuan gail lotomədəs galito van van lotoləjon tosa vəsa, mitinau gat galito hum napəgasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit pisi məterin nəlahan a məhat len nənauan samito. Sa-nəmel hən nəlahan təbinbiŋal, namilen ke, alarmisoan aridan len nəlahan səlaru. Husur aGot dereh tisab səhoti ke, nəvanuan togol naitian tobur kotov nəlahan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len nəmauran samito samteləjon masuʋ hən nəvat, be mətəhəhəʋur hən nəsa məttofade. Husur aGot ike, “Asike norin gamit bon ideh,

asike norin gabulan gamito.”*

⁶ Imaienan asike nomətahw hən nəbıke, “Nasub evi na-vi-tarhəte-an sagw, asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nəvanuan ηai

* **12:21:** Deu 9.19 § **12:24:** Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * **12:25:** Exo 20.22 * **12:26:** Hag 2.6

* **12:29:** Deu 4.24 * **13:2:** Gen 18.1-8, 19.1-3 * **13:5:** Deu 31.6, 8; Jos 1.5

toləboi bigole hən ginau.”*

7 Mitinau təlmam hən alat lotoil a mo hən gamito, lotovusan gamit hən nasoruan siGot. Mitinau navit nəmauran salit gail, ale nadəlomian samito tesumənan nadəlomian salito.

8 AYesu Kristo sagəgel boŋ ideh, imaienan ŋai nino, daməŋai, vi sutuai.

9 Imaienan naŋusanan tiltile lotovinvinu, mətətətan hən gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi hən mətəbikad nədaŋan len nəlomito, nədaŋan togəm len navoian aGot toviol kəmas həni, sagəm len nəhanian hən nalotuan savi tarhət silat lotohani.

10 Ahai tutumav gail loum len naim nətaŋolen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit ləsələboi ləbihan ei.* 11 A mo abiltihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuŋ hum naviolan hən bəkəkas kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be ləpəŋas piis niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaŋolen gail lotokir lan.* 12 Len navide tomaienan, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləŋon isa habat, imat hən nəda han bikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləbēvi siGot səbən ŋai.* 13 Imaienan datevile dan naut naim nətaŋolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datbikatəpəl hən na-ləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nəlodat len aYesu ŋai, naut kəmas nəvanuan gail ləbisor mədas gidato hum lotogole hən gai. 14 Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datbitoh tin lan vi sutuai; be datudoŋ kitev naut a im bəgəm balai.* 15 Imaienan, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, navit nabuŋodato tokel koti ke tovi Masta sidato. 16 Ale sa-nəlomit tibəŋboŋ hən mətəbigol navoian, mai hən mətəbēvi tarhət silat lotonidol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhəvur hən gail.

17 Mitigol husur nəsa alat lotoil a mo hən gamito len Nasuŋ lotokele, mətəriŋ gamit len navəlalito. Lokətkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləbēum len nahəhəvuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

18 Mitisor tuŋ tabtab moŋ ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuŋ hən namtəbikad navide tonor ŋai, len natit piis namtəbigole. 19 Noləŋon masuŋ hən mətəbisor tuŋ ke, aGot tidam hən natəlmaman sagw hən nəbəgəm tutut hən gamito.

20-21 AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta təban nasipsip, ile məhat dan nəmatan. AGot hən natəmat tigol mətəpul hən natit piis tovoi tonor hən mətəbigol nəsa toləŋoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nəmauran sidato, tigol natit piis bəhəhəvur həni. Nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan san tevi təban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

22 Bathudud nadəlomian noləŋon masuŋ hən mətəbəsələŋ husur nasoruan sagw hən bigol mətəbeləŋon bivoi am len nəlomito, husur naləbulat napisulan

* 13:6: Psa 118.6 * 13:9: Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3 * 13:10: Ipru 9.11-14. A mo ahai tutumav gail luhan nahudhutit lototutumav həni. Be “nəhanian” hən natutumavan len nəmel tutumavan sidato evi aKristo ale lodədas ləbihani. Namilen ke, alat lotohusur navide hən nalo ta mo hən ləbēivevu, o hən ləbinor len nəhon aGot, lodədas ləbikad nəmauran kitin aKristo tomat hən datbikade. * 13:11: Lev 16.27 * 13:12: Jon 19.17, 20 * 13:14: Ipru 11.10, 16

egai nototosi van hən gamito, eḡitol ḡai. ²³ Nuke mətəleḡoii ke, awawa sidat len nadəlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəbaḡis. Gai ḡegəm tutut, dereh nitah maii hən namrḡegəm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nəvanuan ḡisi lotoil a ḡo hən gamito, mai nəvanuan ḡisi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol kəmas hənii tipat len gamit ḡisi.

* 13:23: Uman 16.1

Jemes Nalobulat napolisulan aJemes totosi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

AJemes, aʋan aYesu matmat, toil a mō hən alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai naKristen gail naʋide tovoi hən ləbikade hən ləbidaan len nadəlomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napolisulan egai mōs ase?

Itosi mōs naKristen gail len naut pisi.

AJemes itosi ʋais?

Hum ma totosi pəpadan hən nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nəboŋ nəmauran bidaan, dan buri. Gəbikə gəbigoŋ nəsaan, savi aGot totaltal hən gaiug, naləŋonian sam̄ igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)

3) Nasəsələnjan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəbilolosa hən nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug (2.1-13)

5) Nəsə gotogole eʋusani ke gukad nadəlomian len aGot o ebuer (2.14-26)

6) Alat lotokad nadəlomian mai namealito. Naʋide avan ideh tokade eʋusani ke namitisau hən nəmauran san togəm len aGot o ebuer (3.1-18)

7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, rin gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mətbələboi nəsə tovoi be asike mətbigoŋ, mətugol nəsaan (4.1-17)

8) Alat lotopul hən natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hən bigole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, dan bur na-ləŋon-isa-ʋəsə-an (5.1-5.11)

9) Kel nakitinan. Kel kot nəsaan samit mai gamit gabag. Sor tuʋ mōs gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)

10) Gamit ideh bīpal sob dan nakitinan, viroh təlmam həni hən aGot berubat nəsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasuʋ aYesu Kristo, nuke, “Ivoi,” van hən nahəmar tosəŋavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh ʋisusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todan

² Bathudud nadəlomian sagw, nəboŋ mətbətut len natit tilitile ləbigoŋ kitev nadəlomian samito ke timabe, mitikemkem həni ʋai. ³ Bathut mətoləboii ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadəlomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-dan-buri-an len gamito. ⁴ Nauman hən nə-dan-buri-an timasvan van vəhav, hən ke nəboruan samit bīnor buni, asike nədaŋan hən nəboruan samito bəmīdol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh bīpar mitisau hən nəmauran tonor mai naʋide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuʋ

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6

mai nəvanuan p̄isi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa hən gaiug sile. ⁶Nəboŋ gəbeusi, usi len nadələmian, nələm̄ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətəs tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eŋuvi vi məhat, epus, evi pan.*
⁷Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasuḅ bilav natideh maii, ⁸ikad nənauan toru, edədas bəhusur nap̄isal tosua ŋai, nəmauran san ipat lavələv.

Naməsəl mai nəvanuan topul hən natite

⁹Nəvanuan nadələmian ideh bevi ut kəmas o bevi məsəl len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke təhəhəvur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰Be nəvanuan tokad natite; aGot biŋol gai bevi ut kəmas, ivoi ke təhəhəvur həni, husur dereh nəmauran san təmidol hum napusit naliol. ¹¹Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, təhis sōbuer həni van vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaan

¹²AGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləbiŋol kitev nadələmian san ke imabe. Nəboŋ biḅanḅur b̄ur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lotoləmas buni. ¹³Avan ideh, natit biḅaltal ke tiŋol nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas biḅaltal ke aGot tiŋol nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləbisa boŋ ideh. ¹⁴Avil nəvanuan v̄isusua, naləŋonian san tosa gail lutaltal ke tiŋol nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵Beti nəboŋ naləŋonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboŋ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

¹⁶Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, samtedələm nagəgərasan husur aGot! ¹⁷Naviolan p̄isi lotovoi, naviolan p̄isi lotonor buni, logəm len aGot a məhat togol nam̄ial p̄isi len nəmav. AGot sagəgel hun nəm̄ol torusərus. ¹⁸Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datb̄ehum naḅit metəkav len natit p̄isi gai toum həni.

Nasəsələŋan mai nagolean

¹⁹Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, məteləboi səhot nategai: Gamit p̄isi məteutaut tabtab hən mət̄besəsələŋ, samtisaḅsaḅut hən mət̄biḅsor, samtisaḅsaḅut hən nələmit biḅanḅanḅan* ²⁰bathut nəlol paŋpaŋ sinəvanuan edədas biŋol səhot nanoran aGot toləŋoni. ²¹Imagenan, bubulan nəbiŋbiŋalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nələmit təmədau ale səsələŋ husur nasoruan aGot toriŋi len nələmito, husur eləboi bilav kuv gamito dan nəsaan samito.

²²Mitiŋol nəsa nasoruan tokele, samtesəsələŋ kəmas həni ŋai. Mət̄besəsələŋ həni be asike mət̄biŋol husuri, mətogəras səb̄omit hən gamito. ²³Avan ideh tosəsələŋ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esum̄ian nəvanuan toleleduŋ, ris nəhon len nakələs. ²⁴Nəboŋ toris nəhon tonon, ipair dani: vəha-sua ŋai nəlon iboŋboŋ hən nənahənah han. ²⁵Avil nəvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaan satəgau gat nəlon am, atenan bəbunus tabtab həni, asike nəlon biḅoŋboŋ hən nəsa tobunusi, tosəsələŋ həni, be biŋol nəsa nalo tokele, dereh aGot tiŋol tivoi buni hən atenan, len nəsa togole.‡

* **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han. † **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7 * **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJames tosor husuri savi nalo p̄isi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu todaŋ ke datimashusur tabtab həni.

²⁶ Avan ideh binau ke aGot tohəhəvur hən nalotuan san, avil asike biwol hən nasoran san bivoi, egəras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kəmas. ²⁷ Naʋide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuʋ, imaiegai: Kətkəta təban nəbatunau pəhəvut gail mai namilesw gail lotoləŋon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nəmauran navile a pan satidos nəmauran sam̄.*

2

Gigol tepitov van hən nəvanuan pisi

¹ Bathudud sagw, husur məttokad nadəlomian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasub toyalyal, naʋide samit gail tepitov van hən nəvanuan pisi, ideh satile.* ² Nəboŋ məttokad nəbonhənan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariŋ nagol gail len navəlan bəgəmai, ale togon tovi məsal tosun nahurabat tomatu tia, bəgəmai, mitimab hən gəlaru? ³ Mətbəkəta təban gai tosun nahurabat bilbil, mətbikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mətbikel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴ Mətbigol bimaianan, mətopəpəhw husur natilean məttogole len gamit gabag. Na-nənoʋ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan məttokade.

⁵ Bathudud notoləmas bun gamit pisi, səsəloŋ! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləbepul hən nadəlomian, ale hən ləbikad natohan pipihəbəlan balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶ Wake gamito, mətomədas naməsal gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! ⁷ Galit lusor mədas nahəsən aYesu Kristo tovoi, nahəsən məttovati husur məttovi əsan.

⁸ Mətbigol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadarŋ hən gaiug suman gotoləmas bun gaiug gabag.”* ⁹ Avil mətbeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaʋ səhoti ke məttovi nəvanuan na-ʋur-kotov-nalo-an. ¹⁰ Husur avan ideh togol natit pisi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosaʋ ŋai, gai eʋur kotov nalo kavkav, ale inor hən biʋanis sile. ¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toʋur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəbigoł naitian toʋur kotov nəlahan, be gəbigoł nəvanuan bimat husur naləŋonian sam̄ ŋai, gaiug boh, goʋur kotov nalo.* ¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoʋ hən nəmauran sam̄ mai nalo hən naləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəgau gat nəloŋ am. ¹³ Husur asike nəloŋ biʋanjs nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboŋ bəkəta bunus nəsa gotogole. Be nəloŋ biʋanjs nəvanuan gail, nəlon aGot dereh titanjs gaiug nəboŋ bəpəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadəlomian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəbikel ke gotokad nadəlomian be gəsagol natideh hən bəvusanı, nadəlomian sam̄ evi tarhət sam̄ mabe? Nadəlomian tomaienən edədas bilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵ Avam̄ o avavinem̄ len nadəlomian biʋar hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh bikel maii ke, “Ivoi, natəmət

* **1:27:** Isa 1.17, 23 * **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15 * **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəloł panpan sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai.

* **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

tipat len nəlōm, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəbīlav nəsā tomīdol hənī maii, govi tarhət san mabe? ¹⁷ Len nāvīde tomāienan, nadələmian bīpat səbōn, asike bīgol natīdeh, nadələmian enan imat, savi natīdeh.

¹⁸ Avil avan ideh bīke, “Gaiug gukad nadələmian, gīnau nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisōr vari ke, “Gəbēvusan nadələmian sam səkad nagolean ideh tovoi lan, ale gīnau, len nəsā tovoi notogole, dereh nevusan nadələmian sagw.” ¹⁹ Gəbedələmi ke aGot esua ŋai, ivoi! Be natəmat gail am lodələm natenan, ale lomətahw, lupab lan.* ²⁰ Gumelmel! Gəsaləboi səhoti sal a? Nəbōŋ nagolean sətah mai nadələmian, nadələmian enan savi natīdeh. ²¹ Atəmadat ta sutuai, aAraham igol nəsā hən aGot toriŋi ke tonor len nəhōn? AGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn nəbōŋ aAraham toviol hən aIsak, anatan, len nəmel tutumavan.* ²² Imaiegai: Nadələmian san mai nəsā togole aroum bōn bōn. Nəsā togole evurvur nadələmian san. ²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “AAraham edələm nəsā aGot tokele, ale aGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn husur nadələmian san,*” ale aGot ekisi hən abubur san.* ²⁴ Imasil ke aGot eriŋi ke nəvanuan inor len nəhōn husur nəsā nəvanuan togole, savi husur nadələmian nəvanuan tokade lan ŋai. ²⁵ Imaienan am hən aRahap, napəhāvut ta Jeriko ta mō toḡur hən niben. AGot eriŋi ke inor len nəhōn husur nəsā alitenan togole nəbōŋ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan napīsal tile sua.* ²⁶ Nəbōŋ nanunun toḡuer len nəvanuan, niben imat. Len nāvīde tomāienan, nəbōŋ nagolean sətah mai nadələmian, nadələmian enan imat.

3

Nawolan hən nameam

¹ Bathudud nadələmian, gamit isōbur samtegəm vi hai pusan. Mətevis ŋai. Husur mətoləboi ke dereh aGot tēbunus kitev nəsāan len nəmauran mai naḡusanan sinamit namttovi hai pusan, səhōr nəvanuan tile gail. ² Len nāvīde tosoḡur gadit pīsi datusab van. Avan ideh asike bīsōr bīsā len nasōran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləŋoni, eləboi bīwol hən gai gabag kavkav. ³ Nəbōŋ datbēriŋ natuhmetələi len nabuŋon nahos hən bīgol nəsā datbēləŋoni, datləboi datbīwol hən niben kavkav. ⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi bīwol hən nəwag enan hən natuhvōs wolwol ŋai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləŋoni, naut kəmas nəlan today. ⁵ Len nāvīde tomāienan namean nəvanuan evi natuhtit ŋai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

Mitinau nakumashəhab toləboi bēpəŋas nabiltililīhai. ⁶ Namean nəvanuan tosor ehum nəhab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut nāvīde hən nəmauran tīltile pīsi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuŋ namean nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəŋas pīs napīsal hən nəmauran san kavkav. ⁷ Nəvanuan eləboi bīgol narivatəvat mai nəman mai natit tokələh mai natit tomaur len tas lototiltile ləbēhusur nəsā toləŋoni. ⁸ Be səkad avan ideh toləboi bīgol namean bēhusur nəsā toləŋoni. Evi natit nəsāan sua, na-wol-həni-an toḡuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan. ⁹ Nameadato isal suh Nasub, aTəmadato, ale nameadat enan ŋai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosumtan gai.* ¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gələr pīsi arovivile

* 2:19: 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34

* 2:21: Gen 22.1-14

* 2:23: Gen 15.6

* 2:23: 2Chr 20.7; Isa 41.8

* 2:25: Jos 2.1-21

* 3:9: Gen 1.26-27

len naburjon nēvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimainen. ¹¹ Nabəko tosua ŋai eʋuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao! ¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iʋan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iʋan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas beʋuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tīpərpar len naʋide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit pis togole, igol gail len nəlon tomədau, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlomito mətʋikad nə-təbulol-bulosi-an, mətʋinau masuʋ hən gamit səbomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samteliblibonj hən mətʋisor mēdas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomaienən sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nēvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶ Husur naut ideh nəlon nēvanuan topul hən nə-təbulol-bulosi-an mai nēvanuan lotonau masuʋ hən galit səbolito, naut enan ikad nətəʋtəʋoran mai naʋide hən nəsaan tiltile pisi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nēvanuan, inau habat hən nēvanuan tile, səhaihai be eutaut hən beəsəlonj hən nēvanuan tile. Nəlon itarjis masuʋ hən nēvanuan tile, ale len natit pisi togole iʋan hən naʋit tovoi. Igol epitoʋ van hən nēvanuan pisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol nəbonan ke səkad nəbalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov, toʋan hən naʋite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləŋoni

¹ Nəbalkabaŋan mai nəbalan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləŋonian samit səbomit gail lotoliv gamito. Naləŋonian galenan lubal len nibemito mai nəlomito. ² Mətəlonj nəsa mətəsəkade; nəlomit evənohi be mətədədas mətʋikade; imaienen mətəʋitʋituh, mətʋəbal, mətugol nəmatan mōsi. Mətəsəkade husur mətəsaus aGot həni. ³ Ale nəbonj mətətousi həni, mətəsəkade husur mətəsaus mōs navoian; mətəlonjoni ŋai mōs biŋol na-ləŋonivoi-an len gamit səbomito. ⁴ Mətəsal gəgat len aGot, mətəhum abareab toriŋ asoan hən biʋoh mai naulumian tile! Nəbonj mətətogəm vi bubur sinavile a pan, mətətogəm vi enemi siGot. Mətəsaləboii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən bevi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriŋi len gidato, ilekol masuʋ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədau, ləsənau galito.”* ⁷ Imaienan, riŋ gamito len navəlan aGot. Mitidaŋ bur natəmat ale dereh tigam dan gamito. ⁸ Mətəgəm pəpadaŋ təban aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaŋ təban gamito. Gamit mətətovi vanuan nəsaan, kəkəseval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit mətətokad nənauan toru, mitigol nəlomit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaŋ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi taŋan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlomit temədau len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

* 4:6: Pro 3.34 * 4:8: Zec 1.3; Mal 3.7

Samtisor tas nēvanuan tile

¹¹ Nēbathudud sagw gail, samtisor mēdas gamit gabag. Avān ideh bisor mēdas nēbathudud nadēlomian ideh, bīsab sēhoti ke bīsa, gai isab sēhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo sēpat len navēlām hēn gēbīke ivoi o isa, ao, gimasgol husur nēsa tokele ŋai. ¹² AGot sēbon ŋai toviol hēn nalo, gai ŋai elēboi bēpēpēhun navoian dan nēsaan. Gai sēbon ŋai elēboi bilav kuv gidato hēn datbīmaur, gai sēbon elēboi bīgol datbīmasig. Be gaiug savi hēn gēbīke nēvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mētesēsēloŋ, gamit mēttoke, “Damēŋai o pelan datevi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasi hau tesua, datevur natit gail, pūr hēni, ale dereh datesēhor nēvat tisōbur.” ¹⁴ Samtekēmaienan husur mētsalēboi nēsa bēvisi pelan.* Mētsalēboi nēmauran samit timabe. Mētohum nēmavukasw togol naut tobānūbānw, ale sēdareh tomākaskas. ¹⁵ Ivoi am hēn mētēbīke, “Nasuḅ bēlēŋoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nēnanuan ke mēttovoi sēhor nēvanuan tile gail, mētusor patpat gamit mēhat. Nasor-sal-suhi-an pīsi tomagenan isa vēsa! ¹⁷ Imaienan, nēboŋ mēttoleboi nēsa tonor hēn mētēbīgole be mētsagole, mētugol nēsaan.

5

Nalēlagaun van hēn alat lotopul hēn natite

¹ Mētesēsēloŋ, gamit mēttopul hēn natite! Mititan, mēteis husur na-lēŋon-isa-vēsa-an gail lotogēm hēn gamito. ² Nasugurtit mēttopul hēni imōm tia, nahurabat samit gail, nēbarmōm ikat tatar gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva mēttoḥ tuani itan tia. Natgalenan dereh likel ur nēsaan samito lihan nibemito hum nēhab. Nēboŋ hēn nanōŋan hēn navile a pan egēmai be mētusah tuan natit samito sal.* ⁴ Nau nēsa mēttole! Mētsāvur nēvanuan nau-man gail lotota kokotov nawit len nēmarireu samito, gol ke naḥpūrḥuran salito mētsāvuri ikel ur nēsaan samito. Ale nēkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivēshēŋel gail len nēmav, esēsēloŋ hēni.* ⁵ Len nēmauran samit topul hēn nakontite len navile eg a pan, mētugol natideh mēttoleŋoni. Hum nabuluk tokēnoh hēn naliol sēnau nēmatan san, gamito mētugol nēlomit tokēnoh, tohan tēmōhav naut kēmas nēboŋ hēn nēmatan. ⁶ Mētusab sēhoti ke nēvanuan nanoran timaspanis, ale mētugol imat, be gai sagol natideh hēn mētēbinoŋ dani.

Toh mēdau husur na-lēŋon-isa-vēsa-an

⁷ Imaienan bathudud nadēlomian, susumar len na-toh-mēdau-an vir nagēman siNasuḅ. Mitinau nēvanuan tokad nēhol. Itohtoh mēdau vir naus bēus len nēboŋ han, hēn natit pīsi lototov len tan lēbivān hēn navit tovoi.* ⁸ Gamit am mititoh mēdau tebēlav, mēteig gēgat len Nasuḅ husur nagēman san egēm pēpadaŋ. ⁹ Bathudud nadēlomian, samtikoblen mēdas gamit gabag, hēn asike Nasuḅ bīsab sēhoti ke mitimaspanis. Mēteris! Gai bēpēpēhun navoian dan nēsaan sidato egēm tia! Satoil bōpita!

* **4:14:** Hēn naves 13-14, ris Pro 27.1 * **5:3:** Hēn naves 2-3, ris Mat 6.19 * **5:4:** Lev 19.13; Deu 24.14-15 * **5:7:** Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23

¹⁰ Bathudud nadəlomian, hən mətʃeləboi na-toh-mədau-an tobəlav len na-ləŋon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsan Nasuḅ. Ale mitigol tətəv hən galito. ¹¹ Datunau alat lotodaŋ ʃur na-ləŋon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətosəsəlon ləboi nə-dəŋ-ʃuri-an siʃop, ale mətoris ləboii ke husur na-ləŋon-isa-vəsa-an tobəlav, Nasuḅ aGot ivoi masuḅ həni.* Husur nəlon Nasuḅ itaŋis masuḅ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit ʃisi, samtikel nəhes ideh hən ʃita gat na-kel-gati-an samito, samtikel nəhes nəməv, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot ʃisaḅ səhoti ke mitimaspanis.*

Mitoris tuḅ len nadəlomian, mətevi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh ʃeləŋon ʃisa masuḅ, timassor tuḅ. Gamit ideh ʃehəhəvur, timassal suh aGot len nəʃe gail. ¹⁴ Gamit ideh ʃeməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuḅ mōsi, vəhasi hən naoil len nahəsan Nasuḅ.* ¹⁵ Ale na-sor-tuḅ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan ʃigolgol nəsaan, Nasuḅ dereh teruḅati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuḅ mōs gamit gabag hən mətʃimaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuḅ, na-sor-tuḅ-an san ikad nədaŋan totibau, len Nasuḅ eləboi ʃigol natit ʃisəbur. ¹⁷ AElijah evi nəvanuan surian gidato, ale isor tuḅ idaŋ hən naus asike ʃeus. Ale naus səhan nətan len nasi hau totor mai nahəbati toməlevtes! ¹⁸ Beti isor tuḅ hən naus ʃeus, ale nabiltius eus, nətan igol nəhanian itov, iḅan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh ʃipal sob dan nakitinan, ale avan ideh ʃevireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh ʃevireh nəvanuan nəsaan təlmam dan nəʃisal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot ʃeruḅat nalilisaan san.*

* **5:11:** Job 1.20-22, 2.10 * **5:11:** Psa 103.8 * **5:12:** Mat 5.34-37 * **5:14:** Mak 6.13 † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPita totesi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu bəhəhaṽur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an ideh.

Itos nalobulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut pisi.

Itos nalobulat napolisulan egai ḡais?

Itosi pəpadarḡ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuṽ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13-2.10)

4) Naṽide alat siYesu ləbimashusuri (2.11-3.22)

5) Na-ləḡon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1-4.19)

6) Nakelean todarḡ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudələmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos nalobulat napolisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametbōs gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.* ² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttokad nəboruan siGot mōs mətbīgol nəsa aYesu Kristo tokele, mətbiveṽeu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas həni mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaḡis masuṽ hən gidato, eviol hən nəpasian veṽeu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur.⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuṽ len nəmav mōs anatan gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel bōḡ ideh, asike lumom, asike natideh emədas gail, asike luwav.⁵ Ale len nədarḡan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadələmian samito van vəbar nəsarpoḡan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totubat nəbōḡ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoḡan enan gai toutaut hən bəvəhoti len nəbōḡ naməkot.

⁶ Mətoḡəhaṽur masuṽ təban natgalenan, naut kəmas na-ləḡon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linōḡ.⁷ Imaienan hən na-ləḡon-isa-an galenan ləbīgol ris nadələmian samito ke lotovi nadələmian gəḡəras o kitin. Na-ləḡon-isa-an galenan lugol kitev nadələmian samito hum nəhab tolatlat kitev nametləi nagol van tovi wai hən bisabi ke toveṽeu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadələmian samito esəhor masuṽ

* **1:1:** Nəbōḡ toke metbōs len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metbōs len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit bəkitin, dereh aGot tilav nə-sal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətələmas bun aYesu naut kəmas mətəsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətəsarisi, mətəriŋ nələmit idan lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhəvuran məttofade, nasoruan eədəs bikel ləboii.*
⁹ Bathut ke nəsa toğəməŋ hən gamito tohum naʋit nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta mo lopehav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot beviol kəmas həni mai gamito. Galit ludon vahvahir nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii.
¹¹ Len nəboŋ ta mo lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nələlot tokel kot nə-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsan mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbəvisi mai ləbimabe.*
¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta mo ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttofadhasəsolon həni. Ale gagai alat lotokel ur nə-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədan an seNunun aGot, aGot tosevati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienən, mətətaut hən nənauan samito, mətəhulahul, təgau gat nələmito. Ale mətəriŋ piŋ nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot beviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bəvisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatan gail. Naləŋonian gail lotosa məttofade nəboŋ məttoŋotan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit piŋi mətbigole, mətəsuŋan aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san. ¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan surŋan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttokeksi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naʋide topiŋoʋ van hən nəvanuan piŋi, nəboŋ topepehun navoian dan nəsaan len natit piŋi lotogole. Imagenan, len naʋide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbos gail len navile a pan, mətətəŋedur bathurien, mətəmətəhw len nəyalyalan san. ¹⁸ Husur mətələboi tia ke aGot toʋur nəmakuvan samito hən bilav kuv gamit dan naʋide kəmas hən nəmauran samito toğəm len atəmamit ta sutuai. AGot saʋur nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbisa vəmasig.

¹⁹ Ao, eʋuri hən nəda nəmauran seKristo tosehər natit piŋi,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.† ²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satuŋat hən bigol navile a pan sal, be aGot esəvati hən bəvisi len nəboŋ naməkot galegai mios gamito. ²¹ Len aKristo mətəriŋ nələmit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsan, toriŋi toyalyal. Imagenan, mətəriŋ gat nadəlomian mai nə-vatvat-viri-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttoŋol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nələmit gabag iveveu hən mətbeləmas bun nəbathudud nadəlomian len nakitinan. Len nələmit tomasil habat, mitidan hən mətbeləmas masuʋ hən gamit gabag, ²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttofade sagəm len nəpasusan sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dereh

* **1:8:** Jon 20.29 * **1:11:** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan.

tesib len nĕmatan. Avil nĕmauran veveu mĕttokade dereh tipat vi sutuai bathut ke togĕm len nasoruan siGot, nasoruan nĕmauran, nasoruan topat vi sutuai.

²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike,
 “Nĕvanuan pĕsi lohum naliol,

nĕyalyalan pĕsi lotokade ehun napushĕt naliol;
 naliol imasmas, napushĕte imayoh, erus vi pan,

²⁵ avil nasoruan siNasub aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹ Imaienan, samtigol nĕsaan ideh am, mitinonĝ dan nĕsaan pĕsi togol nasĕnahan. Samteliblibonĝ am; samtegĕgĕras; nĕlomit satevĕnoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mĕdas nahĕsan. ² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hĕn nasus, gamito mitimaslĕnon masuŭ hĕn nasus nakitinan togĕm ben aGot, hĕn mĕtbemuni hĕn mĕtbetibau len nĕmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mĕtusab lĕboi navoian siNasub, ke nabus han ivoi.”*

Nĕvat nĕmauran mai alat aGot tolekis hĕn galito

⁴⁻⁵ Nasub aKristo ehun nĕvat nĕmauran sua mĕs naim siGot, nĕvanuan gail lotomĕtahuni hum sanor hĕn naim be aGot tolekis hĕni husur ivoi sĕhor natit pĕsi. Mĕtegĕm hĕn aKristo hum gamit gabag mĕttovi nĕvat nĕmauran gail hĕn aGot ĕeum hĕn naim san hĕn nĕvat galenan hĕn mĕtbĕgĕm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hĕn gamito mĕsi. Len aYesu Kristo, mĕtetutumav hĕn naviolan aGot tohĕhĕvur hĕn gail: len aNunun aGot, lotu hĕn aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike,

“Sĕsĕlonĝ! Noriĝ nĕvat sua len naut a Sion,
 tolĕboi ĕigol naim ĕihav mai ĕinor,
 nulekis hĕni husur ivoi sĕhor natit pĕsi,
 ale avan ideh toriĝ nĕlon lan,

asike elĕnon isa sil toriĝ nĕlon lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mĕttokad nadĕlomian, nĕvat enan ivoi sĕhor natit pĕsi, wake len alat sĕkad nadĕlomian, lomĕtahuni hum nasoruan siGot toke,
 “Nĕvat, nĕvanuan na-um-im-an gail lotomĕtahuni,

gai egĕm vi vat sua űai ĕĕlĕboi ĕigol naim ĕihav mai ĕinor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nĕvat togol nĕvanuan gail lĕĕbipes hĕbetw,
 nĕvat totibau togol lĕĕbĕteh.”*

Lupes hĕbetw husur lĕsagol nĕsa nasoruan siGot tokele. Len nĕ-nau-utaut-an san, aGot eriĝi sutuai tia hĕn lĕĕbimagenan.

⁹ Be gamito mĕtovi vanuan aGot tolekis hĕn gamit sĕlani; mĕtovi hai tutumav siGot tovi kiĝ; mĕtovi luŭoh hĕn nĕvanuan gai toriĝ nahĕsan lan, naluŭoh san sĕbon. Mĕtumagenan hĕn mĕtbikel ur naboruan san tovoi mai natit pĕsi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nĕmargobut vi lan

* **1:25:** Isa 40.6-8 * **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohĕhĕvur hĕni lovi naviolan hĕn nalotuan, nĕ-sal-suhi-an, na-sor-tuŭ-an, na-lĕnon-isa-an mĕs aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hĕn nalĕnonian seNunun aGot totoh len nĕlolito. † **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nĕhes sual am hĕn naut a Jerusalem ale nĕvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15

naññial namēnas san. * 10 A mō mētsavi alat siGot, be gagai mētovi alat siGot. A mō aGot salolosa hēn gamito, be gagai aGot ilolosa hēn gamito.*

11 Gamit notolēmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mētosuñan nametbōs gail, mētosuñan alat lototoh len naut savi salito. Imaienan nōñjir gamito ke, bulatut dan nalēñonian gail hēn nibemito lotobal mai nēmauran kitin len nēlomit gail. 12 Nañide hēn nēmauran samito len nēhon alat lotokad nadēlomialen len nagot gēgēras gail, timasvoi, hēn ke naut kēmas lotosor tas gamit suñian mēttogol natit tosa gail, nēbōñ lēbēris navoian gēbīgole, dereh lisal suh nēyalyalan siGot len nēbōñ hēn navisian san.

Gol nēsa alat lotoil a mō lotokele

13 Hēn mētbehusur Nasuḅ, mēteriñ gamit len navēlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kēmas tovi akinj toil a mō, 14 o agavna san gail. Husur akinj eriñ galito hum agavna gail hēn lēbipansēm alat lotogol nēsa tosa, be sal suh alat lotogol nēsa tovoi. † 15 Gol nēsa tovoi, husur aGot elēñon ke navoian mēbīgole tekēkol hēn nabuñon alat lototētan, lotosor len namelmelan salit ηai. 16 Mētsavi slev am be mētumakuv tia. Nēmakuvan mēttokade, samtinau ke tigol mētolēboi mēbīgol nēsaan ideh. Ao, mētukad nēmakuvan hēn mēbītoḅ hum naslev siGot. Nēsaan sēbanjīs gat gamit am, mētumakuv dani tia. Mititoh tin len nēmakuvan mēttokade. Samtinau ke nēmakuvan tesusuan gamito hēn ke mētolēboi mēbīgol nēsaan tētas. Ao, mētukad nēmakuvan hēn mēbītoḅ hum naslev siGot. 17 Mēteputsan nēvanuan gail p̄isi len nēnauan samito. Mētelēmas bun nēbathudud nadēlomialen. Len nalotuan, mētemōtahw len nēyalyalan siGot. Putsan nakinj hēn nēkantri samito len nēnauan samito.

Naslev gail

18 Gamit mētovi slev gail, len nē-nau-mēhat-hēni-an, mitidam̄ hēn na-il-a-mō-an simasta samit gail, mitigol nēsa lotokele. Mitimagenan hēn amasta gail lotovoi, lotomēdau, ale mitimagenan hēn galit am lotodanj taltal, lotosa. 19 Husur, len nēlomit tolēboi nalēñonian siGot, mēbīdanj būr napēñasan hēn na-lēñon-isa-an sanor, dereh aGot tēhēhāvur hēn gamito. 20 Mēbīdanj būr nabīlasian tonor hēn nēsaan mēttogole, mētosēhor nēsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mēbīdanj būr na-lēñon-isa-an sil navoian mēttogole, dereh aGot tēhēhāvur hēn gamito. 21 Husur aGot ekis gamit hēn mēbīvoi, naut kēmas na-lēñon-isa-an enan. Igol aKristo elēñon isa vēsa mōs gamito hēn mēbīgol tētoñ hēni, husur nēmel rien. 22 Gai sagol nēsaan ideh, nabuñon sakel nagēgērasan ideh, gai sagēras avan ideh.* 23 Nēbōñ nēvanuan gail lotosēvari, gai sapēsēvar tēlmam; nēbōñ tolēñon tosa vēsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriñ gai len navēlan aGot topēpēhw tonor hēn navoian dan nēsaan. 24 AKristo evus nēsaan sadit gail len niben gabag len nēhai balbal, hēn datbīmakuv dan nēdanjan hēn nēsaan sadito, hum dattomat, be hēn datbīmaur mōs nanoran. Evi niben tomēartar togol mēttomaur! 25 Husur a mō mētohum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mētopair van hēn atenan tokētkēta tēban nasipsip gail hēn mētbehusuri, gai tokētkēta gol nēlomito mai nēmauran kitin topat lan. §

* 2:9: Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21

* 2:10: Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25 † 2:14:

Hēn naves 13-14, ris Rom 13.1-7

* 2:22: Isa 53.9

§ 2:25: Hēn naves 24-25, Isa 53.4-6

3

Alarmisoan

¹ Imaienan, gamit mættovi pəhaʋut mættolah, gerinj gaiug len navəlan asoan̄. Gəb̄igol b̄imagenan, naut kəmas ahaʋut sam̄ asike b̄igol nəsa nasoruan siGot tokele, navide sam̄ dereh tesəhor atenan hən berinj nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* ² dereh atenan tebusus navide sam̄ togəm len nəloṃ toveveu, dereh tebusus nalotuan sam̄ van hən aGot ke eməlas. ³ Napəhasan sam̄, natideh sam̄ tokab, satipat len navurum̄ gotoviri, o nagol gotovəhas nibem̄ həni, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləb̄eris gaiug ŋai.* ⁴ Ao, napəhasan sam̄, nəsa tokab len gaiug, tegəm len gaiug kitin gotosusuah len nəloṃ, tevi napəhasan hən nanunum̄ mai nəloṃ tomədau, natəmat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boŋ ideh. Napəhasan enan səlani ŋai, aGot ehəhaʋur masuʋ həni. ⁵ Alatrəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaien. Galito lutotu hən aGot ale lugol husur nəsa asoalit lotokele. ⁶ Nau təlmam hən aSarah togol nəsa aAraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mətogəm vi natun aSarah gail nəboŋ mættodaŋ b̄ur namətahwan hən mət̄bigol natit tovoi gail.

⁷ Imaienan, gamit mættovi ulum̄an mættolah, gitoh mai asoan̄ len naləboian ke, sədaŋ səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̄, husur asoan̄ am ikad naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həni. Gigole hən asike natideh b̄iŋon gol na-sor-tuʋ-an sam̄.*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəb̄imaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit p̄isi mətəgəm sua ŋai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit toŋanj gabag hən gamito, ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian mættous aGot hən b̄igole həni. Enan evi naləŋonian siGot tokis gamito, hən mət̄bikad naviolan tovoi, gai totəgau gati m̄os gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəbeləŋon nəmauran gəb̄ehəhaʋur lan, hən ke nəboŋ sam̄ gail b̄ivoi,
nameam̄ sator tisa,
nabuŋom̄ satelibliboŋ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidoŋ natəmat, gam kitevi hən gəb̄ikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuʋ aGot ekətkəta təban alat lotonor,
nədariŋan esəsəloŋ hən na-sor-tuʋ-an salito,

avil nəhon Nasuʋ ipair dan alat lotogol tosa.*”

¹³ Ale, mət̄bidaŋ m̄os mət̄bigol navoian ŋai, as tigol nasənahən hən gamito?

¹⁴ Be naut kəmas mət̄beləŋon b̄isa vəsa m̄os nanoran, aGot dereh tigol navoian van hən gamito,* ale nəkadumito sateʋurʋur, sagemətahw len avan ideh, nəlomito satetuhatuḥ.* ¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh b̄eus gamit hən mət̄bisor husur nə-vatvat-viri-an mættokade, mət̄eutaut tabtab hən mət̄bisor vahvah həni.

* **3:1:** Efe 5.22; Kol 3.18 * **3:3:** 1Tim 2.9 * **3:6:** Gen 18.12 * **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19 * **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10 * **3:14:** Isa 8.12-13

¹⁶ Sor mædau surñan atenan totibau sêhor gamito. Gole len nêlomit tomasil. Mæt̃imagenan, nêbor̃j alat lotosor tas nab̃oruan samit tovoi, lotoris nãvide tovoi mættokade husur mættovi seKris̃to, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur na-lêjon-isa-an samito ðevi nalêjonian siGot, ivoi am hên mæt̃belêjon ðisa sil navoian mættogole, sêhor mæt̃belêjon ðisa sil nêsaan mættogole. ¹⁸ Husur aKris̃to elêjon isa vêmat vêha-sua ñai sil nêsaan sinavanuan gail. Gai tonor buni imat m̃os alat lêsanor hên ðesêhar gamito van hên aGot. Nêvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur têtas.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vâkel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nab̃er̃janisan len naut nêmatan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai lêsagol nêsa aGot tokelkele nêbor̃j totoh ebêlav vir aNoah toum hên nabiltibot. Len nabot enan, nêvanuan evis ñai, mælevtor p̃isi, lêsêmat, lumaaur len nêwai.* ²¹ Enan evi nasoruan kêta hên nêbaptaisan tolav kuv gamit dan nêsaan len nêbor̃j ta damêjai. Nêbaptaisan savi nalilosan hên mæt̃bekêkas kuv nab̃iñ̃b̃ijalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hên aGot len nêlomit tomasil. Len nêbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nêsaan samito len na-lêmêhat-an dan nêmatan siYesu Kris̃to. ²² Atenan evi mêhat vi lan nêmav, ebêtah len nêtarhêt nêmatu siGot, ale añel gail mai alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nêdañan; galit p̃isi lotêjedur bathurien.

4

Toh m̃os nêyalyalan siGot

¹ Imagenan, husur aKris̃to elêjon isa vêsa len niben, gamit am, mæteutaut hên gamit gabag len nãvide hên nênanuan tõpitõv hum esan. Husur avan ideh tolêjon tosa vêsa len niben tia, gai sagol nêsaan am, ipair dani.* ² Nêmauran san tokade sal len navile a pan igol husur nalêjonian siGot ñai, sahusur nalêjonian tosa seniben am. ³ Namityal em̃idol! A m̃o mætohusur ebêlav habat hên nalêjonian silat lêsêkad nadêlômian. Galit lohusur nãvide naitian tãvtãvor; nêlolit evênvênah; lomun têmêhav van vatêrog; len nabiltihanen mai natêrogan salito lugol naitian tosa; lubonbon vamun tãvtãvor; lulotu van hên nêlablab gail tovi nãvide tosa vêsa batbat. ⁴ Imaienan losêhõvut len gamito husur mætsatutut hên mæt̃bitah mai galit am len nãvide tosa vêsa hun tõpêhas hên niten, igol losêvar gamito. ⁵ Be galit limassor vêsvêsai nãvide salito len nêhon atenan toutaut tia hên ðepêpehun navoian dan nêsaan silat lotomaaur mai lotomat. ⁶ Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hên ke naut kêmas lotokad nêpanisemen hên nêmatan len nibelito surñan nêvanuan p̃isi, len aNunun aGot lukad nêmauran kitin, tosurñan nêmauran aGot tokade.

⁷ Nanonjan hên natit p̃isi egêm pêpadañ. Imagenan, mæt̃etêgau gat nêlomito, mætehulahul hên mæt̃bisor tũv. ⁸ A mêhat hên natit p̃isi, lêmas bun gamit gabag len nêlomit kavkav, gol tabtab hêni husur na-lêmas-buni-an ikabut gol nêsaan isobur.* ⁹ Mætehêhâvur hên gamit gabag mæt̃bêbis lohoim samit gail, ale kêkêta têban galito, nakoblenan têbuer. ¹⁰ AGot eviol kêmas hên naviolan lototitile mai gamit visusua. Gamit p̃isi mætekêkêta têban na-viol-kêmas-an galenan hên lêbêvi tarhêt samit gabag. ¹¹ Gêbisor, tesurñan m̃au aGot tosor len nabur̃om̃. Gêbêvi tarhêt sivan ideh, gole len nêdañan aGot toviol hêni. Hên ke, len aYesu Kris̃to, natit p̃isi gêbigole tigol nê-sal-suhi-an tivan hên

* 3:18: Kol 1.22; Rom 1.4

* 3:20: Gen 6.1-7.24

* 4:1: Rom 6.7

* 4:8: Pro 10.12

aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit pisi, samtesəhoʋut len na-ləŋon-isa-vəsa-an toprəŋas, togol kitev gamito ke məttomabe, samtesəhoʋut lan hum tovi natsua totile masuʋ tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhaʋur hən mətbihan katəpəl mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san bevisi, dereh mitikemkem, mətehəhaʋur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləbisor viles gamito sil məttohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətbələŋon bisa vəsa, satesil natideh tosa məttogole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah, mətugolgol tosa o mətosulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətbikad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut məttovi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsan aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natubətan han tobar nəbathudud san a mō. Ale bətubətan len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsaŋol nəsa na-kel-urri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevisi hən galito? ¹⁸ Hum nətosian siGot tokele, “Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor bikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan san,

nəsa tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevisi hən nəvanuan nəsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mətbələŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot mōs gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mətbiteh dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

¹ Ginau notovi elta suŋan gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəpəl maii len nəyalyalan san bevisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttokətkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot suŋan nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh bitaltal hən gaiug; be gole len nələm tohəhaʋur. Sagigole husur goləŋon masuʋ hən natite; be gole husur goləŋon masuʋ hən naləŋonian siGot. ³ Len nədaŋan sam, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navələm; be len naʋide tovoi sam, səhar navəshəvanuan hən ləbigoł tətəʋ hən gaiug. ⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip bəgəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətsəmatmatu, mitigol nəsa ahaʋut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an lotokele. Gamit pisi, mətesun nahurabat hən namədəuan len nələmito, nələmit temədəu hən mətbəvi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nələlit tomədəu, ləsənau galito.”* ⁶ Imaienan, gol nələmit temədəu len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum məttovi naut kəmas,

* 4:11: Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23

* 4:18: Pro 11.31

* 5:2: Jon 21.15-17

* 5:5: Pro 3.34; Jem 4.6

hən gai bəputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaḅulan nənauan samit totuhatuh mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətetəgau gat gamit səbomito, mətehulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toḅun, toyar mətmətan, das vanuan hən bikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Məteil ḅur atenan, il gəgat len nadəlomian samito, husur mətoləboii ke, nəbathudud nadəlomian len navile a pan kavkav ludaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotop̄itoḅ hən gail məttokade. ¹⁰ Ale, nəboŋ mətbələŋon bisa vəsa bəbəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol məteil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadəlomian samit tidaŋ hən asike mətberus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navəlan n̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudələmian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ḅan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhləḅulat napisulan egai top̄itol. Notosi hən nəḅigol mətbələŋon ḅivoi am len nəlomito, ale hən nəḅikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətbēil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Papilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətesuñ nətarhomit gabag hən mətbike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* **5:6:** Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * **5:7:** Psa 55.22 * **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus. † **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Papilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən nəpəhəḅut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Papilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Nalobulat napisulan na-v^{ha}-ru-an aPita totoi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

APita itosi hən bikel nalələgauan mai alat siYesu ke salesəsəlonj husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut pisi.

Itos nalobulat napisulan egai ηais?

Itosi pəpadarj hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədarjan kavkav sam̄ mətəsuṃan aKristo len nəboruan san. Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mətəbigol nəsə tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3–2.22)

3) Mitidarj hən mətəbikad nəboruan siGot, husur Nasub̄ aYesu dereh tetəlmam hən bəpəpəhun navoian dan nəsəan. Len nəborj enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav biveveu mai navile a pan biveveu, naut alat lotonor ηai ləbələboi ləb̄itoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kristo, ginau nutos nalobulat napisulan egai. Nutosi van hən gamit mətətokad nakondələomian toṓitoṓ hən nakondələomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsəan sidato, datukad nadələomian enan.

² Nous aGot hən bilav mai gamito navoian toviol kəmas həni, nousi hən nataṃat b̄ipat len nələmito. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kristo, aMasta sidato, nous aGot hən bilav tabtab hən gələr p̄isi mai gamito.

Nəboruan samit timasgəm suman seKristo

³ Len nədarjan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit p̄isi dattom̄idol həni, hən datb̄ikad nəboruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi datb̄ikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyalyalan mai nəboruan san tovi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuṓ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan mətələboi mətəbitah mai len nəboruan siGot ale gam yav dan nəb̄ijalan gail hən navile a pan, naləṓonian gail lotomədas nəlon nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədarjan kavkav samito, mətəhisi hən mətəbikad na-voi-buni-an hən mətəbesuhud həni mai nadələomian samito. Mətəhisi hən mətəbikad naləboian hən mətəbesuhud həni mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mətəhisi hən mətəbikad na-təgau-gati-an hən nələmit gabag hən mətəbesuhud həni mai naləboian. Mətəhisi hən mətəbikad nə-darj-buri-an bəbəlav hən mətəbesuhud həni mai na-təgau-gati-an hən nələmit gabag. Mətəhisi hən mətəbikad nəboruan siGot hən mətəbesuhud həni mai nə-darj-buri-an bəbəlav. ⁷ Mətəhisi hən mətəbələmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasuruan ta Kris ike aSimon, be isoṓur luke aSimeon husur nasuruan Ipru

bathudud samito hən mətbesuhud həni mai naḅoruan siGot məttookade. Ale mətəhisi hən mətḅikad na-ləmas-buni-an hən mətbesuhud həni mai naləmasian məttookade van hən alat siYesu.† ⁸ Natgalenan ləbitov tabtab len nəmauran samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitiḅan len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh asike ḅikad natgalenan len nəmauran san, namətan iḅanubənw, egəm vi metḅesw. Nəlon iḅonḅon həni ke aGot toruḅat nəsaan san gail ta m̄o tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadələmian, len nəmauran samito, mitidaḅ hən mətḅəḅusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hən gamito. Husur mətḅigol maien həni asike mətuteh len nəsaan ḅon ideh. ¹¹ Beti aGot dereh tidam̄, təhəhəḅur hən mətḅəḅis len na-toh-vi-sutuai-an pihəḅəlan Nasuḅ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəloḅ husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətələḅoi gail tia, naut kəmas mətəoi gəgat len nakitinan məttookade tia. ¹³ Nəḅon nəḅikad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hən nəḅeliv təlmam hən nənauan samito van hən natgalenan. ¹⁴ Husur noləḅoi ke asike idareh nimat hum Nasuḅ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hən nəḅigol mətḅinau gat natgalenan. Len nəḅon lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal teḅəlav.

¹⁶ Nəḅon namttosor husur nədaḅan mai natələmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəḅol gəgəras avan ideh toḅol həni len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nəyalyalan san hən namətanamit səḅonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Nəḅon namttotoh maii len naḅəhuh siGot, aGot Tata eriḅ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal məhat masuḅ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; nohəhəḅur masuḅ həni!” Ginamit m̄au namtosəsəloḅ hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

¹⁹ Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəloḅ həni; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datoləḅoi datḅeil gəgat len gəlar piḅi. Gamit m̄au mətəsəsəloḅ husur nəsa lototosi hun tovi namial tomial len nəmargobut van vəḅar nəmav ḅəpitau ale namtosə lalan (tovi aKristo) ḅəvisi len nəlomito. ²⁰ Mitimasləḅoi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḅon.† ²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḅonian sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot bisor len nabuḅolito.

2

Ahai pusan gəgəras gail

(Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh ḅikad ahai pusan gəgəras len gamito. Len naḅusanan salito lotosusuani gəmai loḅusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toḅur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. ² Nəvanuan isoḅur dereh lehusur naḅide tosa sihai pusan gəgəras galenan,

† **1:7:** Len naut egai, gəḅikad na-ləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənu gaiug be gunau nəsa ḅəvi tarhət san. * **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 † **1:20:** Len nasoruan ta Kris eləḅoi ḅikad namilen sual am toke, Mitimasləḅoi nategai: nəḅon avan ideh ḅəḅururḅ na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale bisor vəsvəsaii len nənauan san səḅon, gai sagol savoi.

nāvide selipah totaŵtaŵor. Husur enan nēvanuan gail am dereh lisor mēdas nāpīsal hēn nakitinan. ³ Len na-ləŋon-masuŵ-hēn-natite-an ahai pusan gəgəras galenan dereh legəras gamito hēn ləbīlav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hēn nəsa aGot togole hēn galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariŋ aŋel gail lotogol nəsaan hēn ləbītoḥ kəmas, ao, eriŋ galit len nabur nəmargobut, banjis gat galit hēn ləbələŋon bīsa vəsa vir nəboŋ gai bəpəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵ AGot sariŋ alat navile a pan ta sutuai hēn ləbītoḥ kəmas, ao, eriŋ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsələboii. Avil ilav kuv aNoah ŋai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan emələvru am.* ⁶ AGot isaḥ səhoti ke naut a Sotom mai a Komorraḥ arimasmasirsir ale eḗəŋas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaienən, eḗusan nəvanuan gail nəsa bəvisi hēn alat ləbēmətahuni.* ⁷ Len nəboŋ enan aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hēn nāvide silat ləsahusur nalo ideh, nāvide selipah totaŵtaŵor.* ⁸ (Husur nəvanuan nanoran enan itoh mai galito, ale len nəboŋ piḥi eləŋon isa vəsa nəboŋ toris, tosəsaləŋ hēn nagolean tosa salito.) ⁹ Husur ke Nasuḥ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad nabōruan san dan na-ləŋon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat ləsənor len nəpanismen vir nəboŋ bəpəpəhun navoian dan nəsaan. ¹⁰ Mətunau ke galit lotohusur naləŋonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihəbələn Nasuḥ ləbīgam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil buri hēn ləbəsəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hēn ləbīgole. ¹¹ Be aŋel gail, naut kəmas ludan, lukad nədaŋan səhor galito, aŋel gail ləsəsəvar galit nəboŋ lotokel ur nəsaan salito len nəhoŋ Nasuḥ. ¹² Be ahai pusan galenan ləsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai ləsəkad nənauan be lototoh ŋai hēn nəvanuan bīсах hēn gail ləbīmat; alatenan losəvar natideh lototətan hēni. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. ¹³ Dereh tigol likad nasənahan bīnor hēn nasənahan lotogole. Nahurulit səsa hēn ləbēhusur naləŋonian təməḥav salito; lohəḥaḗur hēn ləbīgol nāvide tosa len nalənnəyal. Len nāvide tomaienən, nəboŋ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədas gamito gol nabīŋbīŋalan len nahəsamito hum nəbəl tomes nahurabat.* ¹⁴ Lokətkəta husur napəḥaḗut ləsələh maii, hēn ləbīgol naitian maii. Naləŋonian salito hēn nəsaan asike inoŋ. Logəgəras hēn ləbēliv alat lotopat ləvələv. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləŋon-masuŵ-hēn-natite-an salito ivan van am. ¹⁵ Nəboŋ lotogam dan nāpīsal tonor, lusab, lohūsur nāpīsal siPalaam anatun aPeor, toləŋon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.* ¹⁶ Be natəŋki san toḥtoḥ, len nədolon nəvanuan esivoh len aPalaam hēn asike aPalaam bəhusur nāpīsal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai pusan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke ləbēmūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toḥuvi vi tut; napusanən salito səpat sabələv. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomoḥmot. ¹⁸ Husur len namitisau hēn nasoruan, lusor pat galit məḥat hēn ləbēliv nəvanuan gail, sah hēn galito. Loliv galito len naləŋonian tosa hēn nibelito.

* 2:5: Gen 6.1–7.24 * 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1-16 * 2:13: Jut 12 * 2:15: Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hēn aPosor.

Loliv galit tɛlmam hən nɛsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nɛsaban salito. ¹⁹ Ahai pusan gəgəras gail lukel gati mai nɛvanuan gail ke ləsavi slev am gol loləboi ləbigo nɛsa ləbələŋoni. Wake ahai pusan galenan gabag lotogol nɛsa lotoləŋoni, galit lovi slev gail tia hən nɛsaan mai nəvide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nɛmauran sidato. ²⁰ Nəboŋ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nɛsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit tɔbɪŋbɪŋal. Be ləbevisiyis tɛlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nɛmauran salito isa vɛsa səhor ta mɔ van vɛbar nɛpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi nəpɪsal hən nanoran, səhor lotoləboi ale lotopair dan nakelean todaŋ siGot togəm hən galito. ²² Nɛsa tovisi hən galito evusani ke nasoruan hən namitisau hən nɛmauran ekitin toke, “Nalipah etɛlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəbatbat tomadhalilos, etɛlmam, etətbəbah len nəbal.”

3

Natɛlmaman seKristo

¹ Gamit notolɛmas bun gamit pisi, egai evi naləbulat nəpɪsulən nə-vəharu-an nototosi van hən gamit. Nutos gəlaru hum nə-nau-tɛlmam-həni-an hən məbətubət nau bivoi bɪnor. ² Nuke mitinau tɛlmam hən nɛsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau tɛlmam hən nakelean todaŋ siNasub tolav kuv gidato dan nɛsaan sidato, nakelean todaŋ gai tokele len nəbuŋon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboi ke, len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan dereh tikad nɛvanuan nə-sor-vilesi-an ləbisor viles gamito mai ləbɛhusur naləŋonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natɛlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboŋ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboŋ ta sutuai van vɛbar ta daməŋai natit pisi lupat hun lotopat len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit ibonboŋ hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vɛmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŋai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab bɪhani len nəboŋ gai bɛpəpəhun navoian dan nɛsaan ale alat ləsaləboi aGot ləbɪmasig buni.

⁸ Be natesua ŋai: Gamit notolɛmas bun gamit pisi, nəlomit satibonboŋ hən nategai. Len Nasub, nəmaribon tosuə ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum nəmaribon tosuə ŋai.* ⁹ Nɛvanuan galevis lunau ke Nasub imanmaneh hən bigol nə-kele-gati-an san gail ləbɪsarŋoh, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh bɪmasig buni, avil eləŋon ke nɛvanuan pisi legəm hən nəpairan dan nɛsaan salito.

¹⁰ Be nəboŋ hən natɛlmaman siNasub dereh tegəmai hum nɛvanuan vənvnənah, nɛvanuan gail ləbəsəhoʋut lan. Len nəboŋ enan, nəmav dereh timasig pisi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit pisi len nəmav; namityal, nəhəbati mai nəmeso gail dereh nəhab tihan pis gail limasig. Ale navile a pan mai natit pisi nɛvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liparpar.* ¹¹ Bathut ke natit pisi dereh tesib vɛmasig magenan, gamit,

* **2:22:** Pro 26.11 * **3:5:** Gen 1.6-9. Nəboŋ toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai topəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai. * **3:6:** Gen 7.11 * **3:8:** Psa 90.4

* **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

naŵide samit timabe? Len nēmauran samit māu, mitimaskad naḅoruan siGot, mitimasgol nēsa gai toləŋoni, ¹² nəḅoŋ mət̄bitoh vir nəḅoŋ san, gol ḅegəm tutut. Bathut ke len nəḅoŋ enan, aGot dereh tēpəŋas nēmav hən ḅimasig pisi ale len nəḅab tohan pisi, namityal, nahəbati mai narieso gail, dereh lewunwun, legəm vi wai len naḅiltipudan. ¹³ Avil datutoh vir nēmav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nəvanuan gail pisi dereh ligol nēsa tonor ŋai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit pisi, husur ke mət̄totoh vir natgalen pisi, hisi hən aGot ḅisab ke nəlomit ḅimasil, asike ḅisab natideh tosa len gamito, be mət̄ḅiḅon ŋai maii len natəmat. ¹⁵ Nau səhoti ke aGot ikad na-toh-mədau-an tobəlav hən mət̄ḅimakuv dan nēsaan samito. APol, awawa nadəlomian notoləmas buni, gai itos natgalenan van hən gamito len namitisau hən nēmauran tonor aGot toviol hənii maii. ¹⁶ Len naləbulat pisi san, gai itos husur natgalenan. Naləbulat galenan lukad natgalevis todaŋ hən datḅeləḅoii lan, ale nəvanuan lototətan hən natosian siGot, lototoh lavəlav, lobul hən nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hən natosian siGot tile gail am, van vagol nəmasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit pisi, husur mət̄oləḅoi natgalen tia, lələgau hən gamit gabag hən mət̄ḅeil gəgat len nakitinan, hən ke alat ləsaḅusur nalo asike ləḅesəhar gamit hən mət̄ḅisab. ¹⁸ Be gamito, mət̄ehusur naŵide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Len naləḅoian mai navoian gai toviol kəmas hənii, mət̄ehusur tabtab hən naŵide san səhor ta mō. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

1 Jon

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən beʋusan alat siYesu hən naʋide hən ləbītoḥ, ḥon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadələmian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat ḥais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naʋide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naʋusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi pisi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riḥ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naʋusanan sihai pusan gail ke evi kitinan o ebuer. Datbigol bimagenan, datələboi datbeḥəḥaʋur len nəhon aKristo len natələmaman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datlələboi ke datutoḥ len naʋide tonor hən naḥoran siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datbikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoḥ tia len natubatan.* Namtosəsələḥ hən, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navələnamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totah mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.* ³ Namtukel ur nəsa namttorisi mai nəsa namttosəsələḥ hən mai gamito, hən gamit am mətələboi mətəbikad naḥonan mai ginamito. Avil naḥonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNahun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən ləbigol nəlonamito tepul səsəḥov hən nakemkeman.

AGot evi namial, toḥ len namial

⁵ Ale egai evi napolisulan namttosəsələḥ hən len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi nial; səkad nəmargobut ideh lan.

⁶ Datbikele ke dattokad naḥonan maii tia be datbiyar len nəmargobut sal, datoliblibon, nəmauran sidato saʋusan nakitinan. ⁷ Avil datbiyar len namial sunan aGot, totoḥ len namial, datukad naḥonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNahun, ekəkas gidato hən ḥilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datbikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan ebuer len gidato. ⁹ Be datbikel vəḥot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot terubat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naʋide tosa pisi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsa tokele, akis igol nəsa tonor.* ¹⁰ Datbikele ke datsagol

* 1:1: Nəboḥ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur aYesu Kristo. * 1:1: Jon 1.1

* 1:2: Jon 1.14 * 1:9: Psa 32.1-5

nəsaan, datorin nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Nalibliboŋan, ale nasoruan san ebuer len nəlodato.

2

¹ Tuhnaturgw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mətbigol nəsaan. Avil gidat ideh bigol nəsaan, datukad avan sua tosor mōs gidato len nəhən aGot Tata, tous aTata hən bərubat nəsaan sidato, nahəsən aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən datbikad narubatan dan nəsaan sidato. Be savi gidato ŋai, igole mōs alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat datbigol nəsa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh bīke, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsa aGot tokele, atenan evi nəvanuan nalibliboŋan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len navide tomaienən datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Datbīkele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur navide aYesu tokade len nəmauran san.

Datimasləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit pisi, nəsatos nakelean veveu todaŋ van hən gamito. Ao, evi nakelean todaŋ ta sutuai məttokade len natubatan. Nakelean egai todaŋ evi nasoruan məttosəsoləŋ hənī tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu todaŋ nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale namial kitin etubat tia hən tomial.

⁹ Gidat ideh bīkele ke totoh len namial, avil bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh sal len nəmargobut.* ¹⁰ Avil gidat ideh bələmas bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh tin len namial, ale səkad natideh len nələn togol avan ideh bipes həbetw, teh len nəsaan. ¹¹ Be gidat ideh bəmətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh san, gai itoh len nəmargobut, iyar len nəmargobut, ale etətan hən naut tovi lan, husur nəmargobut igol namətan ibesw.

¹² Nutos nategai van hən gamit atuhnaturgw gail,

husur nəsaan samit gail lumaruəbat bathut nəsa aYesu togole mōs gamito.

¹³ Nutos nategai van hən gamit atata gail,

husur ke məttoləboi tia aKristo totoh tia len natubatan.*

Nutos nategai van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur ke len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁴ Nutosi van hən gamit atuhnaturgw gail

husur mətoləboi aTata.

Nutosi van hən gamit atata gail

husur mətoləboi tia ategai totoh tia len natubatan.

Nutosi van hən gamit nəmantuhmar gail,

husur mətudaŋ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len nəbalan mai atenan tosa vəsa tovi təmat, mətowin tia.

¹⁵ Samteləmas bun navide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mətəbələmas bun navide mai natit gail sinavile a pan, mətsaləmas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit pisi len navile a pan, na-ləŋon-masuv-həni-an hən

* 2:2: Rom 3.25-26

* 2:7: Jon 13.34

* 2:9: Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən

aKristen, be ləbəmətahun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen

* 2:13: Jon 1.1

nibemito, na-ləjon-masuŭ-həni-an hən namətamito, naŭivan len na-pul-hən-natite-an, natgalen p̄isi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa. ¹⁷ Ale navile a pan mai naləjonian san gail lotosa, gagai ivan van vəmasig; avil avan ideh togol naləjonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKристо gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadan. Mətosəsəlonj həni tia ke avan sua tovi enemi seKристо dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoḅur lotovi enemi seKристо lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot hən navile a pan.* ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eŭusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKристо eviol hən aNunun mai gamito ale gamit p̄isi mətəloḅoi nakitinan. ²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətəloḅoi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətəloḅoi nakitinan, mətəloḅoi ke nalibonjan p̄isi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan naliblibonjan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun b̄ike aYesu tovi aKристо, ikele ke aYesu savi aKристо, aGot sətətabuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKристо, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar p̄isi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətah mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəlonj həni len natubatan hən nəmauran mətətokade len aKристо, mitimastəgau gati len nəlomito. Mətḅətəgau gat nəsa mətətosəsəlonj həni len natubatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləḅəgəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətəsamidol len naḅusanan ideh hən avan ideh am ḅəvusan gamito. Evi aNunun aGot toḅusan gamito hən nakitinan husur natit p̄isi; nəsa toḅusan həni evi nakitinan, savi nalibonjan. Sum̄an ke toḅusan gamito, toh tin len aKристо.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadəlomian, mititoh tin len aKристо, hən ke nəḅonj ḅətəlmam asike datḅikad nə-lon-uri-an, asike datḅikad namətahwan, asike nahurudat ḅisa len nəhon. ²⁹ Mətḅələboii ke aGot tonor, mətəloḅoi am ke nəvanuan p̄isi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuŭ həni mai gidato, hən gai ḅekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsəloḅoi gidato, bathut ke ləsəloḅoi aGot. ² Gamit notələmas bun gamit p̄isi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm sum̄an nəsa? Datsaləboi, savisi lai. Avil datoləboii ke nəḅonj aKристо ḅəvisi, dereh datesum̄an gai husur dereh dateris p̄arḅar həni hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləḅeris maien həni, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nəlolit gabag sum̄an ḅai aKристо toveveu.

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22

* **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23

* **3:1:** Jon 1.12

⁴ Avan ideh togol nesaan ebur kotov nalo siGot husur nesaan evi na-*bur*-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mätöləboii ke aKristo evisi hən bilav kuv nesaan gail. Mätöləboi gai səkad nesaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan pisi lototoh tin len gai ləsagolgol nesaan; nəvanuan pisi lotogolgol nesaan, ləsarisi boŋ ideh, ləsələboii.

⁷ Tuhnaturgw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nesa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸ avan ideh togolgol nesaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nesaan len natubatan van vəbar daməjai. Bathut natenan, aNaturan aGot evisi mōs bəmədəs nauman gail setəmat hən ləbimasig.

⁹ Nəvanuan pisi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolgol nesaan am husur nəboruan siGot ipat len nəlolito, iʋan hum namisurhuhai toʋan, gol lodədəs ləbigol nesaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito. ¹⁰ Anatan aGot gail lotile len anatan natəmat gail maiegai ke: nəvanuan pisi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan pisi ləsələmas bun nəbathudud nədəlomian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan məttoşəsəloŋ həni len natubatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesuŋan aKen tovi sitenan tosa vəsa masuʋ tovi təmat. Sadatesuŋan aKen, gai togol Apel, aʋan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aʋan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nədəlomian, alat navile a pan ləbəmətahun bun gamito, samtesəhoʋut len na-mətəahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datoləboii ke datotakuv dan nəmatan vəbis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nədəlomian.* Avan ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tomətəahun bun nəbathudud nədəlomian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum məttoşəsəloii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san mōs gidato; imaienan, gidat m̄au, datəhəhəʋur hən datbeviol hən nəmauran sidato mōs nəbathudud nədəlomian. ¹⁷ Avan ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nədəlomian ideh topar tit hən bimaur lan, ale asike nəlon bitarjisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnaturgw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datbikele ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datbigole. ¹⁹ Datbeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səbodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuʋ hən nəlodato, gai eləboi natit pisi. ²¹ Gamit, notoləmas bun gamit pisi, asike nəlodato səbodat bikel mai gidat ke datbipanis, be nəlodat bimasil, datukad na-il-buri-an hən datbeil len nəhon aGot. ²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datbeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhəʋur. ²³ Ale nakelean todaŋ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nədəlomian len nəhəsən aNaturan tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datbəhusur nakelean todaŋ gai tokel mai gidato.* ²⁴ Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləbələmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8 * **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17

lutuh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol hāni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtedəlom nanunun p̄isi, be mətəbunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gəgəras isəbur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.* ² Mətələboi mətələboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətəsəseləŋ hāni ke atenan tovi enemi seKristo bəgəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnətuŋw gail, mətəvi siGot ale mətəsəhor ahai kelkel ur gəgəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵ Ahai kelkel ur gəgəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənauan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəseləŋ hən galito. ⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotələboi aGot losəsəseləŋ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəseləŋ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datələboi datlələboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nəgəgərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, datələmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuŋ hən gidato. Eŋusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səbən vi lan navile a pan, hən, len gai, datləbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətnau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboŋ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bərubat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len nəvide tomaienan, gidat māu datimasləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot boŋ ideh. Be datləbəmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləŋoni.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTatə esəvat aNatun ulum̄an hən bilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.* ¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhən nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datələboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat hāni. Datorij nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenan, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləŋoni, hən ke datləbikad na-il-buri-an len nəhən nəboŋ aGot

* **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, nəboŋ toke, mətəsəhor ahai kelkel ur gəgəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan. * **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18 * **4:14:** Jon 3.17, 4.42

bepəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienan husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot surñan aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸Namətahwan ebuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoh surñan aGot toləjoni.

¹⁹Datukad na-ləmas-buni-an bathut a mo aGot eləmas masuṽ hən gidato. ²⁰Avan ideh b̄ike, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboñan. Husur asike beləmas bun nəbathudud nadələmian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi bigole. ²¹Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadələmian san tu.*

5

Nadələmian len aYesu, aNaturan aGot

¹Nəvanuan p̄isi lotodələmi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit p̄isi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ²Datoləboi ke dattoləmas bun anaturan aGot gail nəboñ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³Bathut datbeləmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədañ hən datbigol gail.* ⁴Husur galit p̄isi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan navide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadələmian sidato evi nədañan hən dattoil gəgat dan navide silat navile a pan. ⁵Ase eləboi b̄eil gəgat dan navide silat navile a pan? Nəvanuan todələmi ñjai ke aYesu evi aNaturan aGot.

⁶AYesu Kristo evi gai togəp hən b̄ibaptais len nəwai mai hən nəda han b̄isel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san ñjai be nəwai enan mai nəda hən nəmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷Husur itor enan lukel kot nakitinan,* ⁸aNunun aGot mai nəwai mai nəda; ale lototor lukel kot natit toṽtoṽ ñjai. ⁹Len nakotan datodələm na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNaturan ulumñan. ¹⁰Imaiean, alat lotoriñ nəlolit len aNaturan aGot lodələm nəsa aGot tokel koti husur aNaturan ale lukad nadələmian enan len nəlolito. Avil alat ləsədələm aGot ehum lotoke aGot tolibliboñ husur ləsədələm na-kel-koti-an aGot tokele husur aNaturan ulumñan. ¹¹Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nəmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nəmauran enan evi aNaturan ulumñan. ¹²Alat lotokad aNaturan aGot len nəlolito, lukad nəmauran enan; ale alat ləsəkad aNaturan ulumñan aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nəmauran enan.*

¹³Nutos natgalenan van hən gamit məttoiriñ nəlomit len nahəsən aNaturan aGot hən mətbələboi ke məttokad nəmauran vi sutuai. ¹⁴Gidato, datsəkad nəlon-uri-an len nəhon aGot ke, datb̄eusi hən natideh tonor hən naləjoniñan san, dereh gai tesəsələñ hən gidato. ¹⁵Ale datb̄ələboi ke tosəsələñ hən natideh datousi həni, beti datoləboi ke eviol hən nəsa dattousi həni.

¹⁶Gəberis nəbathudud nadələmian ideh togol nəsaan, be savi nəsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuṽ m̄osi, ale dereh aGot teviol hən nəmauran kitin maii.† Nusor husur nəsaan savi nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be

* **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, baptais sapat, ike nəwai ñjai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəwai evi nəwai hən nəbaptaisan. * **5:7:** Deu 19.15 * **5:12:** Jon 3.36 † **5:16:** Nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nəsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

ikad nəsaaan sua toḡol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuŵ n̄os galit lotogol enan. ¹⁷ Natit p̄isi ləsanor lovi nəsaaan, be ikad nəsaaan galevis ləsagol nəmatan, ləsagol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsagolḡol nəsaaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəḡau ḡol galito hən gai tosa vəsa masuŵ tovi təmat ḡedədas b̄ibar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot toḡəm tia ale eviol hən naləboian hən datbələboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun ulum̄an, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nəmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatugw gail len nadələmian, mətələḡau hən gamito dan nagot ḡəḡaras gail.

2 Jon

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha}-ru-an aJon totesi van hən alat siYesu

Ase itos naloʻbulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloʻbulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən nəvide hən ləbitoh, bən mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloʻbulat n̄os ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos naloʻbulat n̄ais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuʻ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-n̄o-an, nutos naloʻbulat egai van hən gaiug, Levət*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum̄ gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau n̄ai, galit p̄isi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titan̄is gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen p̄isi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNaturan aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuʻ nəboŋ notosab̄ ləboii ke anatum̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todan, be datukade len natubatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todan məttoşəsəloŋ həni len natubatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isobur lupern̄an navile a pan tia, galit lomətahun ləbikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸ Mətelələgau hən gamito hən asike nəsa dattoum̄ m̄osi b̄imasig be hən mətbikad nakonp̄urp̄uran kavkav aGot totəgau gati n̄os gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike b̄itoh tabtab len napusanan seKristo, avil b̄ivan masuʻ am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len napusanan, gai ikad aGot Tata mai aNaturan, gəlar p̄isi len nəlon. ¹⁰ Imagenan, avan ideh b̄egəm hən gamito, be asike b̄ilav napusanan seKristo gəm hən gamito, samtehhəvur hən b̄ebis lohoim samito, samtike, "Ivoi," maii; ¹¹ husur avan ideh bike, "Ivoi," maii, gai ibon mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

* **1:1:** Levət evi nasoruan sua sidato namilen napəhəvut toʻvat nəhes hum nasub. Len naut egai, nəboŋ toke Levət mai anatum̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluvoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len nəvide tomaienan, len naut v̄isusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

¹² Nukad natit isoður hæn næbitosi van hæn gamito, be nomøtahun næbitosi hæn napen len naløbulat. Avil nuvatvat viri ke næbitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hæn datþepul hæn nakemkeman.

¹³ Levet, avam, aGot totabtabuh lan, anatum gail, lukel na-ke-ivoi-an vi tæban gaiug.

3 Jon

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-tor-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən beʋusan alat siYesu hən naʋide hən ləbitoh, ʋon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat ʋais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətəʋ hən naʋide tosa seTiotrefes, be gigol naʋide tivoi, gevi tarhət sihai pusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mo-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədanjan mai gaiug hən natit pisi len nəmauran sam̄ bivoi ʋai ale hən gəbimaur, hum notoləboi tia ke nələm̄ tomaianan. ³ Nokəmaianan husur nəbəŋ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuʋ nəbəŋ lotokel kot nələm̄ todarj len aGot, mai naʋide sam̄ tohusur nakitinan ʋai. ⁴ Anatuɡw, nəbəŋ notosəsələŋ ke anatuɡw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit pisi am.

Igol aKaius eləŋon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian sam̄ goil gəgat nəbəŋ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metʋos. ⁶ Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an sam̄ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naʋide tonor hən nəsa aGot toləŋoni. ⁷ Husur len natubatan hən nəyaran salit m̄os nahəsən Nasuʋ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaianan, gidat m̄au datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaianan hən datbeum ʋonʋon mai galito m̄os nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhlobulat van hən alat siYesu tia hən ləbevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləŋon bun hən beil a mo, gai emətahun ginamito. ¹⁰ Imaianan, nəbəŋ nəbəgəmai, dereh nikel urur nəsa gai togolgole: len nasoruan sasa elibliʋəŋ, kel nəmadunamito. Be savi natenan ʋai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləbitoh maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhaʋur hən alat lotoyar ləbitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətəʋ hən nəsa tosa, be gol tətəʋ hən nəsa tovi. Gai togol nəsa tovi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan hən

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

aGot. ¹²Ivoi hən mətḅevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan ḅisi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eḅusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətələboii ke namtokitin ḅai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len naləḅulat. ¹⁴Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵Nələmit tikad natəḅmat. Nəbubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail ḅisi ei.

Jut Nalobulat napolisulan aJut totosi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Nalobulat napolisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai pusan gəgəras gail ləbemədas nadəlomian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos nalobulat napolisulan egai van hən alat siYesu len naut gail pisi.

AJut itos nalobulat napolisulan egai nəsə?

Itosi pəpadan hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos nalobulat hən bikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot erin nəpanismen len nəvanuan mai anel lotogol tosa sutuai ale dereh terin nəpanismen len alat lotogol tosa damənjai (5-16)

4) Il gəgat len nadəlomian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aʋan aJemes, ginau nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətbevi esan. AGot Tata eləmas masuʋ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mətʋimakuʋ dani.*

² AGot, nəlon titanis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai pusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit pisi, noləjon masuʋ hən nəʋitos nalobulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsəan gidat pisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətbehisi habat hən mətbetəgau gat napusanan hən nadəlomian sidato. Napusanan galenan, aGot eviol vəha-sua hən nə nənə nənə san gail. ⁴ Nokəmaianan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadəlomian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke naruʋatian siGot idan hən ke lalunian mai latpəhaʋut loləboi ləbehusur naʋide taʋtaʋor, naʋide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadəlomian, lupair dan aMasta sidato tosa səbon nənə, Nasuʋ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam hən ke, naut kəmas Nasuʋ toshar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəbon lotohusur nəbon galenan, galit galevis ləsəkad nadəlomian lan. Sil natenan igol galit pisi ləsəkad nadəlomian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən anel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibanis gat galito vir nəbon totibau bepəpəhun navoian dan nəsəan lan. ⁷ Ale nəlomit satibonbor hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorra hən naitian tosa, naʋide hən naitian tiltile

* 1:1: Mat 13.55; Mak 6.3 * 1:4: Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1 * 1:5: Exo 12.51; Num 14.29-30

læsānor. Alat nabiltivile galenan lumasiḡ buni len nēhab hum nalələḡauan husur nēhab topar̄ vi sutuai ḡevi nēpanismen silat lotosa.*

8 Len naḡide tomagenan, ahai p̄san gēḡeras galenan, lohusur nabēber salito, gol ke lotogol nibelit tob̄iḡbiḡal len naḡide tosa lotohusuri. Lomētahun avan ideh ḡeil a mō hən galito, ale losēvar alat lotoyalyal len nēmav. 9 Lupesēvar magenan wake aMikael, naut kēmas toḡat nēhes hum abiltiḡel, gai sasēvar Natēmat. Nēboḡ aMikael tosor ḡalḡal mai Natēmat, toḡiv̄ituh maii husur niben aMoses, len nēboḡ enan, aMikael sasor vilesi. AMikael elēboi ke savi esan hən ḡisab̄ sēhoti hən ḡipanis, savi esan hən ḡisor ḡisa lan, ale ikel maii ḡai ke, “Nasub̄ n̄au tesivoh len gaiug!”* 10 Be ahai p̄san gēḡeras galenan lusor viles, losēvar natit gail lototētān hēni. Lohum narivatvat, lohusur nalēḡonian hən nibelit ḡai gol lomēdas galit sēbolit vēmasiḡ. 11 Ereḡ! Nēpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naḡisal siKen togol aḡan tomat. Lugam husur nēvat gol lotosab̄ sum̄an aPalaam tolēḡon masuḡ hən nēvat. Ale sum̄an aKorah tomētahun aMoses, dereh limasiḡ husur lomētahun aGot.† 12 Hum nasēhau mēt̄tolēboi mēt̄bibat lan, nēvanuan galenan lomēdas nabōnan samito nēboḡ mēt̄tohan ḡonḡon len nēhanan na-lēmas-buni-an gail. Lēsēnau avan ideh am be lokētkēta tēban galit sēbolit ḡai, lohum nēmariḡw nēlan toḡuvi be salēboi ḡeus, lukele ke lukad isōbur be lēsālēboi lēḡigol natideh. Losum̄an nēhai topar̄ v̄ite len nēboḡ hən nēmaturan, nēvanuan gail lotoput kuvi, imat ebuḡ 13 Lohum nētas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nēpahsago hən nagolean salito tomēdas nahēsālitō. Lohum nar̄neso lotorus dan naḡisal salit gail. N̄a aGot etēḡau gat naut len nēmargobut tomōtmot vi sutuai vir galito.

14 Nau aEnok tovi namēlvruan len nēpasusan aAtam toil a mō hēni, evi namēlvtesan tohusur aAtam. Gai boh epēhav utaut husur ahai p̄san gēḡeras galenan, ike, “Mēteris! Nasub̄ aGot satogēmai mai nabiltiḡuḡh hən aḡel san gail,* 15 hən ḡenēnoḡ hən nēvanuan gail p̄si mai nēbathut nakitinan. Dereh tepēpehun navoian dan nēsaan, tikel vēhot nēpanismen tosil nēsaan gail p̄si silat lotomētahuni. Dereh teriḡ nēpanismen len nēvanuan nēsaan galenan sil na-sor-mētahuni-an p̄si lotokele nēboḡ lotosor tasi.”† 16 Ahai p̄san gēḡeras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur nalēḡonian tosa salit sēbolit ḡai. Lusor patpat galit mēhat, lusor hehe hən nēvanuan gail hən ke nēvanuan gail lēḡehusur galito mai viol hən natit mai galito.

Nalələḡauan gail

17 Be gamit notolēmas bun gamit p̄si, nuke mitinau tēlmam hən nasoruan ahai p̄sipisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. 18 Luke, “Len nēboḡ hən nanōḡan hən navile a pan, dereh tikad nēvanuan gail lēḡisor viles nakitinan aGot tokel vēhoti mai lēḡehusur nalēḡonian salit gail tosa.”* 19 Ahai p̄san gēḡeras galenan dereh lepēpehun gamito, nalēḡonian salit gail luwōl hən nēmauran salito husur aNunun aGot ebuer len galito. 20 Be gamit notolēmas buni gamit p̄si, mēteḡil gēgat am akis len nakitinan, hən nadələmian samit togēm len aGot ḡidan̄ am. Sor tuḡ len aNunun aGot, 21 tēḡau gat tabtab

* **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** Abiltiḡel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 † **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi nalobulat seju gail. Nalobulat lotokisi hən aEnok sēpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3

hən nəmauran toʋusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo ʔeviəl həni mai gamito len nəlon totaŋis gamit tia.

²² Nəlomit titaŋis alat nəlolit tour nadəlomian salito. ²³ Lav kuv nəvanuan tile gail, səbəl galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titaŋis galito, be mətelələgau hən gamit hən asike nəsaan salit ləbidos gamito, mətemətahw hən asike mətbelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵ Nə-sal-suhi-an vi təban AGot toləboi ʔetəgau gat gamito hən asike mətʔipes həbetw, asike mətʔiteh. Eləboi ʔerij gamit məteil len nəhon tokad namənas, natideh tosa toʔuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səbən tosua ŋai, səkad ideh am. AGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole mōs gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaŋan mai na-il-a-mō-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

§ 1:23: Len nasoruan ta Kris ike, Mətemətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətemətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.

Na-keĵ-vəhoti-an **Na-keĵ-vəhoti-an van hən aĵon**

Ase itos nalobulat egai?

Aĵon tovi aĥai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Aĵon itos nalobulat egai hən ĥikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eĵusan nəsa bevisi len nəboĵ ləbegəmai.

Aĵon itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut piſi. Itos nalobulat egai ĥais?

Aĵon itosi pəpadanĥ hən nasiĥau A.D. 90.

Aĵon anatan aSepeti evi aĥai pispisul siYesu. Aĵon itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasiĥau galenan naut a Rom idaĥ masuĵ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasiĥau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsan aNero, gai emədas alat siYesu lototoĥ a Rom. Ale len nasiĥau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsan aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esumān nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasub aYesu Kristo ĥai. Imaian nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luĵabun nəvanuan isoĵur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aĵon ale lorinĵi len natuhholoul Patmōs toĥum naim bəbaĥis (1.9). Len nasiĥau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aĵon len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbevisi a tahw. Aĵon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuĵ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotorinĵi nəlolit len aYesu leil gəgat mĥau, limassusumar, limasdaĥ ĥur na-ləĥon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). Aĵon ike aYesu dereĥ tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaĥan am. Alat lotogolĥol nəsaan dereĥ lipanis, be alat lotorinĵi nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereĥ ləbis len naut veĵeu aGot tokel gati ke likade maii.

1) Aĵon isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəĥav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Anĥ lotoməlevru loĵuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəĥavut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Navəĥuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteĥ vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napəpəĥunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veĵeu mai navile a pan veĵeu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veĵeu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

Aĵon isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aŋel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san. ² Nukel ur natit pisi notorisi, natit pisi tovi nasoruan siGot, mai natit pisi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³ Avan ideh beʋuruŋ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat ləbesəsəloŋ həni mai ləbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboŋ hən natgalenan ləbevisi egəm pəpadan.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴ Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigoł nəlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai beğəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a mō len nabiltihai bətbətah siGot.† ⁵ Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a mō, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a mō hən nakin gail hən navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato.‡ ⁶ Igoł datovi vanuan dattotoh pipihəbələn aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail pisi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nahəmar gail pisi len navile a pan dereh liŋan vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸ Nasuḅ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai beğəm sal, novi Got notodaŋ masuḅ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNatur Nəvanuan

⁹ Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihəbələn aGot, nutah mai gamit dattodaŋ buŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginau len naholoul lotokisi hən a Patrŋos sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbaŋjis gegai. ¹⁰ Len nəboŋ sua siNasuḅ, aNunun aGot iwol hən ginau. Vəha-sua ŋai nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat hum nətrampet.††† ¹¹ Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginau, noris narŋial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³ Avan sua suŋŋan anatun nəvanuan eil len naut nametəlai narŋial galenan lotoil lan.

* **1:4:** Len naut egai nənoḅ həni mai nahəsan aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai beğəm sal: Exo 3.14.

§ **1:5:** todaŋ hən bikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a mō: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5 ** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ††† **1:10:** Nəboŋ siNasuḅ evi nəmariboŋ nametəkav hən nawik, nəmariboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadələmian lulotlotu həni len nəboŋ enan. Nətrampet evi natsua lotoum həni hən nametəlai ale nəboŋ lotoḅuv lan, iwəl səhor nəwalan hən nahəmadu.

Nahurabat san eḅəlav bar narien, ale nəhau tutuṽ nagol iban̄jis garu həni len nəmabun. ¹⁴ Len nəkadun, navurun eḅəhw hum navurun nasipsip, eḅəhw yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵ Narien arobilbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud var̄nial, ale nadolon ehun nəwəlan hən nəbilitwai tosel vi pan len naut tosoḅur. ^{§§ 16} Len navəlan nəmatu etəgau nam̄eso toməlvru, ale naḅu nəḅalan tokan naut toru evivile dan nabuḅon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natubliat.

¹⁷ Nəḅon notorisi, nuteh bathurien sur̄nan notomat. Be eriḅ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot. ^{***} ¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaḅan hən na-il-a-mō-an səhor gəlar pīsi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləḅevisi a tahw. ²⁰ Nam̄eso toməlvru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən nam̄ial toməlvru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: nam̄eso toməlvru lovi aḅel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlvru, ale nametəlai nam̄ial toməlvru lovi alat siYesu len naut toməlvru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aḅel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau nam̄eso toməlvru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən nam̄ial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləḅoi natit pīsi məttoḅole. Noris nauman todaḅ samito mai nə-daḅ-buri-an samito toḅəlav. Noləḅoi ke mət̄saləḅoi mət̄bitah mai nəvanuan sasa gail. Noləḅoi ke mət̄toḅuspus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən aḅai pīspisul be ləsavı aḅai pīspisul, ale mət̄usaḅi ke lotogəḅaras. ³ Mət̄osusumar, mət̄udaḅ ḅur na-ləḅon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mət̄sapetəmas, niḅemıt saməhav. ⁴ Avıl ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mət̄saləmas bun ginau hum məttoḅole a m̄o, mət̄saləmas bun gamıt gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḅokade a m̄o. Mətuteh masuṽ dani. Miṽipair təlmam gəm hən ginau ale um sur̄nan məttoḅole a m̄o.

Asike mət̄ḅipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai nam̄ial samıt dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naṽide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədariḅan tesəsəloḅ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towın səhor nədaḅan hən nəsaan, dereh nidar̄m hən bihan naṽit nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aḅel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

§§ **1:15:** Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6 ^{***} **1:17:** Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12 * **2:6:** Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḅusanan seNikolaus, savi siYesu. † **2:7:** Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naṽit nəhai.

⁹ “Noləboi na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətopul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləbəmədəs nahəsamito. Naju galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur naḅonḅonan salito evi naḅonḅonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh pəpadan hən bəgəm hən gamito. Natəmət dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbanjis hən bitaltal husur nadələmian samito ke timabe, ale dereh məteləŋon tisa vəsa len nəmaribon tesəŋavur. Mitidan len ginau, naut kəmas nəmatan bībar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəlon hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədanjan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənanan lan.†

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad naḅu nəbalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboi ke mətutoh len naut nabiltihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətotəgau gat nahəsagw sal, mətudan len ginau. Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idan hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur naḅide siPalaam toḅusan aPalak hən naḅide hən bigol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbigol naitian tosa.*

¹⁵ Len naḅide tomaienən ikad gamit galevis lotohusur naḅusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bal mai gamit məttohusur aNikolaus hən naḅu nəbalan hən nabuŋogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəlon hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədanjan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes vəveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatora

¹⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatora. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNaton aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

¹⁹ “Noləboi natit pisi məttogole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadələmian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-dan-ḅuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta mō. ²⁰ Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudam hən bəpusan ei. Len naḅusanan egəras naslev sagw gail hən ləbigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən

* **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 † **2:11:** KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi bigol natideh len alat lotowin səhor nədanjan hən nəsaan. * **2:14:**

Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6 * **2:17:** Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15

nələblab gail.* ²¹ Nulav mai alitenan, namityal hən b̄ipair dan naitian san tosa, be emətahun b̄ipair dani. ²² Imaienan, dereh nibar h̄əni len n̄əmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləḡon tisa v̄əsa tibatbat. Asike l̄əb̄ipair dan naḡide hən n̄əsaan san, dereh timaienan. ²³ Ale dereh nigol anatan gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut p̄isi dereh lel̄əboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev n̄əsa topat len n̄ənauan mai n̄əlon n̄əvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit p̄isi, n̄əsa tonor hən nagolean samit v̄isusua.*

²⁴ “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit m̄ətsatəgau naḡusanan enan, gamit m̄ətsaləboi n̄əsa lotokisi hən naḡusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriḡ natideh am len gamito bigol n̄əmauran samit b̄idan, ²⁵ be nategai ḡai: n̄əsa m̄əttokade, m̄ətətəgau gati vir nagəmaian sagw. ²⁶ Avan ideh towin səhor n̄ədanḡan hən n̄əsaan mai togol naləḡonian sagw tabtab v̄əbar nagilen, dereh nilav n̄ədanḡan hən na-il-a-m̄o-an maii hən beil a m̄o hən naluvoh hən n̄əvanuan gail;

²⁷ “Dereh teil a m̄o hən galito hən n̄əbatw nametəlai, nalolosaan tēbuer, ale tigol limasirsir hun nab̄ilikoro tan b̄ulau.*”

²⁸ “Dereh likad n̄ədanḡan hən na-il-a-m̄o-an tohūn n̄ədanḡan hən na-il-a-m̄o-an notokade len aTəmagw, ale nilav nam̄oso lalan am mai galito!§

²⁹ “Avan ideh tokad n̄ədanḡan tesəsəlonḡ hən n̄əsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta tēban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot tom̄əlevru mai nam̄eso tom̄əlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit p̄isi m̄əttogole, noləboii ke m̄əttoḡat n̄əhes ke m̄əttomaur, wake m̄ətumat. ² Mitilele, m̄ətehulahul! Naḡide samit lotovoi sal p̄əpadanḡ l̄əb̄imasig, mitigol lidanḡ am. Husur nusabi ke len n̄əhon aGot sagw, n̄əsa m̄əttogole, m̄ətsagol səhav. ³ Mitinau t̄əlmam hən naḡusanan m̄əttosəsəlonḡ h̄əni mai m̄əttodələmi a m̄o. Mitigol husuri, ale pair dan n̄əsaan samit gail. Asike m̄ətb̄ilele, asike m̄ətb̄ehulahul, dereh negəm sum̄tan n̄əvanuan v̄ənv̄ənah, ale asike m̄ətoləboi namityal n̄əb̄egəm lan hən n̄əb̄ilav n̄əpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei l̄əsados nahurabat salit hən n̄əsaan, l̄əsam̄ədas n̄əmauran salit hən n̄əsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən l̄əb̄iyar mai ginau.

⁵ Avan ideh towin səhor n̄ədanḡan hən n̄əsaan, len naḡide tomaienan, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsan dan nalob̄ulat hən n̄əmauran, avil dereh nikel kot nahəsan len n̄əhon aTəmagw mai aḡel san gail.

* **2:20:** 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30 * **2:23:** Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * **2:27:** Psa 2.8-9

§ **2:28:** Num 24.17; KelV 22.16. Nam̄oso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor n̄ədanḡan hən n̄əsaan mai togol naləḡonian san tabtab v̄əbar nagilen. * **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10

6 “Avan ideh tokad nədარიან tesəsəlōj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

7 “Gitos gat napisulan egai van hən aņel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiņ. Nəsa notosəņav həni, avan ideh edədas bəkəkōl həni. Nəsa notokəkōl həni, avan ideh edədas bəsəņav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

8 “Ginau noləboi natit pisi məttoģole, ale nosəņav hən nabopita mōs gamito avan ideh edədas bəkəkōl həni. Bathut noləboii ke mətukad natuh-dāņan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətsakel na-kel-mətəhun-ginau-an boņ ideh. 9 Alat len nabōnōnan siSetan, naĵu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboņ, dereh nigol galit letəjedur bathuriemito, hən ləbeləboi səhoti ke notoləmas bun gamito.* 10 Bathut məttoģol husur nakelean sagw todaņ ke, mitikad nə-dāņ-ḅuri-an bəbəlav, dereh ginau netəgau gol gamito dan namityal hən na-ləņon-isa-vəsa-an pəpadaņ hən bəgəm bar navile a paņ kavkav, hən bitaltal kitev nadəlomian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. 11 Ginau dereh negəm tutut. Mətətəgau gat nadəlomian məttoģade, hən avan ideh asike ḅilav kuv nəpraīs samito.

12 Avan ideh towin səhor nədaņan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boņ ideh am. Dereh nitos gat nahəsən aGot sagw lan, mai nahəsən nabiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu bəgəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsagw veveu lan.*

13 “Avan ideh tokad nədარიან tesəsəlōj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

14 “Gitos gat napisulan egai van hən aņel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaņ hən nəḅikel kot nakitinan hən natit pisi tovisi, ginau notovi nəkadun natit pisi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

15 “Ginau noləboi natit pisi məttoģole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləņon masuṽ ke mətōpud buni o mətōsusus buni! 16 Be husur məttoģat rivuh, mətōpud kəkereh ṅai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ṅai dereh nəpulai hən gamito dan nabuņoģw, nemətəhun gamito!* 17 Gamit mətuke, ‘Nōpul hən natite, nukad natit pisi notoləņoni, natideh nəsapar.’ Be mətsənau səhoti ke məttoģərav sədaņ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi metbəsaw mai mətōḅurmalmal. 18 Nukel mai gamit ke, ivoi hən məḅəvur nagol len ginau hən məḅəpəl həni, nagol lotolatlat kitevi len nəḅab ke tomabe. Ivoi hən məḅəvur nahurabat topəhw, hən məḅəsun gail, hən asike nahurumit ḅisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən məḅəvur nəmersin nəmet, hən məḅəbikas namətəmit həni,

* 3:7: Isa 22.22; Job 12.14 * 3:9: Isa 43.4, 49.23, 60.14 * 3:12: Isa 62.2 * 3:14: 2Kor 1.20 * 3:14: Pro 8.22 * 3:16: Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadəlomian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadəlomian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətəhun galito husur lotopusul hən nə-lon-uri-an.

hən mətḅəkəta. ¹⁹ Avān ideh notoləmas hūni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəḅəvūsani. Imaienan, mətəpud, mitidaŋ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail.* ²⁰ Gināu boh noil bopita, nudeldel. Avān ideh ḅəsəsəloŋ hən nadologw, ḅəsəŋav hən nabopita, dereh nəḅis vān hənī, ale namrihan katəpəl. ²¹ Avān ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol teḅətaḅ mai gināu len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ saŋw, suŋan notowin səhor nədaŋan hən nəsaan, ale notobətaḅ mai aTəmagw len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ san.

²² “Avān ideh tokad nədaraŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəḅoŋ tokəmaienan tonon, nokəta, noris nabopita toŋəvav len nəmav, ale nadoldol notosəloŋ hənī a mō, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai gināu ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh nəvūsān gaiug hən natit gail ləḅimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən gināu, ale noris nabiltihai ḅəḅḅətaḅ sua topat len nəmav, noris avān sua toḅətaḅ lan! ³ Atenan toḅətaḅ ei, nənahənəh hən ebilbil hum nəvat jaspa mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomial kəsān, garu len nəhai ḅəḅḅətaḅ hum nəvat emeralt.* ⁴ Nəhai ḅəḅḅətaḅ tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan toḅibau lotovi 24 lobətaḅ len gail. Nəvanuan galenan lovi haḅut lotoil a mō lotosun nahurabat toḅəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ rivuh. Ikad namial toməlevru lotopaŋ wunwun a mō len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ enan. Namial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* ⁶ A mō len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ ehūm tokad nabiltimetduŋduŋ hən nakələs toḅibil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai ḅəḅḅətaḅ len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaŋ mətalito a mō mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esumān nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esumān natuhḅuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhən esumān nəhən nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esumān naikel toməlah.‡

⁸ Natgalen visusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalenmariug luke,

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,

Nasub aGot aBiltidaŋan,

ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,

mai tovi gai ḅegəm sal.”*

⁹ Nəḅoŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalalan sitenan toḅətaḅ len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ, nəḅoŋ lotoputsan nahəsān, nəḅoŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, ¹⁰ nəvanuan toḅibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii toḅətaḅ len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Loriŋ nəkraun nagol salito a mō len nabiltihai ḅəḅḅətaḅ, luke,

* **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6 * **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspa: evi nəvat sua gəsələboi gəḅəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsān o toyaŋyaŋ; karnelian: evi nəvat toḅisisibis; emeralt: evi nəvat tokəsān be tomasil. KelV 21.19-20. * **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakələs səkad nətau ideh. ‡ **4:7:** Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav toḅibau tohum nəḅal be toḅibau səhori. * **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3

11 “O Nasub, aGot sinamito! Inor hən gəbīkad nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan sam̄.

Inor hən gəbīkad na-putsan-nahəsam̄-an mai nabiltidan̄an.

Husur gaiug goum hən natit p̄isi,

ale bathut naləjonian sam̄, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

1 Beti len navəlan nəmatu sitegail tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul hən, burut gati vəhaməlevru.* 2 Ale noris aṅel todaṅ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon aGot, ase inor hən bəkin kotov nabuburutan, hən bəvuh nalobulat eg tobul?”

3 Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi bəvuh nalobulat tobul o hən bəvuruṅi.*

4 Beti nutaṅ habat, husur ləsaləboi ləbisab̄ avan ideh tonor hən bəvuh nalobulat tobul ale hən bəvuruṅi. 5 Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haṅut lotoi a m̄o, sua ikel mai ginau ke, “Sagitaṅ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar sejutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi bəkin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən bəvuh nalobulat tobul.”*

6 Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile a pan kavkav.* 7 Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah. 8 Nəboṅ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad navus beltəṅ viṅusua, ale lotəgau nasiloḥ nagol lotopul hən nəhai pəhas nəbən tosusau tovi na-sor-tuṅ-an silat siGot.* 9 Lokəkai hən nəbē veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəbīlav nalobulat tobul

ale kin kotov nabuburutan gail hən gəbėvuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,

be len nəda hən nəmatan sam̄,

goṅur nəvanuan gail hən ləbėvi siGot,*

goṅur galit dan nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi,

nabi tiltile p̄isi mai naluṅoh hən nəvanuan gail p̄isi.

10 Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,

nəvanuan gail lototoḥ pipihabəlan.*

Dereh leil a m̄o hən nəvanuan gail len navile a pan.”

11 Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloṅ hən nadolon aṅel gail tosəbur masuṅ notodədas nəbėvuruṅ gail.* Aṅel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. 12 Len nabiltidoldol luke, “ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot

* 5:1: Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboṅ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwəks, ale nəboṅ nəwəks tomədmədaṅ sal luṅos gat nənahənəh hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi bəvuhe. * 5:3: Flp 2.10 * 5:5: Gen 49.9; Isa 11.1, 10 * 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10

* 5:8: Psa 141.2 * 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10 * 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; Kelv 1.6

* 5:11: Dan 7.10

hən bīkad nabiltidaŋan, bēpul hən natite, bīkad namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən bīgol natite.

Inor hən natit pīsi ləbēputsan nahəsan. Inor hən bīkad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəloŋ hən natit pīsi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit pīsi luke,

“Datīsal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip, dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an, lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haʋut lotoil a mō, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

¹ Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad naləbulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburur gat naləbulat tobul.* Ale nosəsəloŋ hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” ² Nokəta, ale noris nahos topəhapəhw togəmai. Atesua tosaŋ lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosuni, ale hum nəvanuan towin səhor naenemi san gail len nəbalan tosobur, igam van hən bəwin səhor pīs naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosaŋ lan, aGot ilav nabiltibu nəbalan maii, hən bīkad nədaŋan hən na-il-a-mō-an, hən bīlav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləbimat len nəbalbalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosaŋ lan, len nəvəlan etəgau nasəkel tonənoʋ hən naməlasan.* ⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwəlan hum nadoldol togəmi len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosuə hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh tēpitpitoʋ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wəwəw. Atesua tosaŋ lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbīgol bəsua bimat dan tovat len nəvanuan pīsi len navile a pan. Ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbīgol nəmatan len nəbalan o nə-par-hanian-an o naməsaŋan tiltile o narivatəvat nalilihai.‡

⁹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəməl tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol

* **6:1:** KelV 5.1 * **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoʋ hən naməlasan namətəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən bələboi naməlasan han. † **6:6:** Natenarius evi nəvat nəpurpūran hən nauman hən nəmariboŋ tosuə. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ŋai. Nawit mai nəpali lovi hanian seju gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuʋ. ‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsaŋan tiltile eləboi bevi navilesir.

alaten lumat sil na-kel-uri-an tovov lotodan hən ləbikel koti. ¹⁰ Lukai habat van hən Nasub. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh tebəlav mabe vir gəbenənoṽ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləbipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ɲais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhəpəhw mai galit pisi. Ale ikel mai galit ke liɲavɲav kəkereh vir naslev siYesu gail surman galito, mai awawa salit len nadəlomian bisobur ləbimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ɲurun-gati-an bihau hən alat ləbimat.

¹² Nəboɲ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nabiltidu todv. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda. ¹³ Beti naməsə gail len nəmav luteh len tan, hum navit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum nalobulat lotobul həni, ale navəhuh mai naholoul pisi lorus dan namilelito. ¹⁵ Beti nakiɲ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nabiltisoltia lotoil a mo hən nasoltia tosobur, alat lotopul hən natite, nəvanuan bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit pisi losusuah len naburhuvat gail mai napipivat hən navəhuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən navəhuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətah len nabiltihai bəbətah. Susuan ginamito dan nəlol paɲpaɲ seTuhsipsip!” ¹⁷ Husur nəboɲ totibau hən nəlol paɲpaɲ səlaru egəm tia, ale as teləboi beil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aɲel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike bəvuv nətan o nətas o nəhai ideh.* ² Ale noris aɲel togon togəm len naut namityal tovivi lan, ikad natesua hum nəstam hən biɲos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aɲel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədan hən ləbəmədəs nətan mai nətas. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədəs nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtbɲos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail binonj.”* ⁴ Ale nosəsəlonj hən naɲurunjan salit aɲel toɲos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iɲos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar pisi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,
12,000 dan nahəmar Reupen,
12,000 dan nahəmar Kat,
⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,
12,000 dan nahəmar Naftali,
12,000 dan nahəmar Manasseh,
⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,
12,000 dan nahəmar Levi,
12,000 dan nahəmar Issakar,
⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,
12,000 dan nahəmar Josef,
12,000 dan nahəmar Penjamin.

§ 6:14: Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13 * 6:16: Hos 10.8; Luk 23.30 * 6:17: Jol 2.11; Zep 2.2-3 * 7:1: Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 * 7:3: Eze 9.4-6

Nə-sal-suhi-an səbilitiluvoh

⁹ Husur natgalenan noris nabilitiluvoh, avan ideh edədas beʋuruŋi. Logəm len naluʋoh hən nəvanuan naut tilteile pisi, logəm len nahəmar pisi, logəm len nəvanuan nabi tilteile gail pisi mai nasoruan pisi. Ale loil a mō len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat topəhapəhw ale len navəlalito lutariv nəpashət nadet. * ¹⁰ Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləŋon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aŋel gail pisi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, boʋ kəta vi pan, a mō len nabiltihai bətbətah hən ləbilotu hən aGot ke, ¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an, nəyalyalan hən nəbathumənas, namitisau hən nəmauran tonor, nasipa-an, na-putsan-nahəsən-an, nabiltidan, mai na-ləboi-buni-an hən bigol natite; tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai. Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsaləboi. Nasub, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən na-bilitiləŋon-isa-vəsa-an gail. Lokəkəs nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mō len nabiltihai bətbətah siGot, ale loun san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkət, asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuʋ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail pisi dan namətalito.”†

8*Nabuburutan na-vəha-məlevru-an*

¹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut ebət len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isobur maii, hən bigol bibon mai na-sor-tuʋ-an gail silat siGot pisi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotom həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a mō len nabiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas tobon mai na-sor-tuʋ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. ⁵ Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani

* **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naʋite lotohanhəni. Len naut a Israel lobilbil həni hən ləbeʋusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəbalan o hən beʋusan nahəhəʋuran salito. * **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19 † **7:17:** Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * **8:2:** Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoʋuv lan hən biwal * **8:3:** Exo 30.1-3

vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aṅel lotoməlvru lotokad nətrampet lotoməlvru, loutaut hən ləbēvuv gail.*

⁷ Aṅel metəkav eṽuv nətrampet san. Nəais[†] mai nəhab artobon mai nəda, aGot idaṅi vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsan pisi.*

⁸ Beti aṅel na-vəha-ru-an eṽuv nətrampet san, ale natit hum nabiltivəhuh topaṅ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da.
⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit pisi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis pisi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰ Beti aṅel na-vəha-tor-an eṽuv nətrampet san. Nabiltivəso topaṅ hum namial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis naməso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

¹² Beti aṅel na-vəha-vat-an eṽuv nətrampet san. Natsua iṽas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai naməso gail, hən nəmargobut besusan nahudhut tosua dan totor hən namialan halito. Namial eḅuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel[‡] sua tomələh len naməsav, nosəsoləṅ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa bəvisi bogai, nəboṅ aṅel naməkot lototor ləbēvuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti aṅel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Noris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nabur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboṅ aMeso tosəṅav hən nabur enan, ibasw vi məhat dan nabur hum nəbasuhab hən nabiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nabur ikabut gol namityal mai naməsav.*

³ Beti nalokust* gail lomələh dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaṅan hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləbēmədas nəvanuan ṅai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləbīgol ləbələṅon bisa vəsa len nahəbati bərim. Na-ləṅon-isa-vəsa-an salit dereh tehum napəṅasan sinəvanuan nəboṅ naskopion tovine. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidəṅ nəmatan, be asike lusabi, lələṅon masuṽ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

* **8:5:** Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * **8:6:** 1Tes 4.16 † **8:7:** Nəais evi nəwai todaṅ nəboṅ tosusus buni. * **8:7:** Exo 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Isa 14.12 * **8:11:** Jer 9.15 * **8:12:** Exo 10.21-23 † **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal. * **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmariug. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nabiltibalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esum̄an nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhaʋut toləbləbah, nariʋolito ehum nariʋon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehum nəwalan hən nahos mai nəkət nəbalan lotosəbur lotom̄ur vi lan nabiltibalan.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləbevin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədanjan hən ləbələboi ləbigol nasənanan len nəvanuan gail len nahəbati bərim. ¹¹ Lukad nakiŋ toil a m̄o hən galito, tovi aŋel hən nabur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan selpru gail nahəsən aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsən aApollyon.‡

¹² Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit teru am arbegəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³ Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an eʋuv nətrampet san. Nosəsəloŋ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəm̄el tutumavan nagol toil len nəhon aGot.* ¹⁴ Beti nadoldol ikel mai aŋel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruʋat nəhau tobanjis gat aŋel tovat len naut hən nabiltiwisel Eufates.” ¹⁵ Ale isah ruʋat aŋel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboŋ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləbigol bəsua bim̄at dan totor len nəvanuan p̄isi len navile a pan. ¹⁶ Nosəsəloŋ hən napururjan hən nəvanuan nəbalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 p̄isi. ¹⁷ Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboŋboŋ, mai toyanyan hum nəsalfa.§ Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəpalito. ¹⁸ Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəpalito. ¹⁹ Nədanjan hən nahos galenan ipat len nəpalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohum nəm̄at lotokad nəkadulito lotoləboi ləbigol nasənanan.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len napəŋasan galenan, galit ləsəpair dan navide sasa salito hən ləbipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum hən̄i hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsələboi ləbekəta, ləsələboi ləbesəsəloŋ, ləsələboi ləbiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal!* ²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nabehi-an salito o navide salit hən naitian taʋtaʋor o navənvənanan lotogolgole.

10

Aŋel mai natuhlobulat tobul

¹ Beti noris aŋel togon todan, togəm vi pan len nəm̄av. Nəm̄avkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniʋ ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien gəlaru, ehum artovi hab. ² Natuhlobulat tobul esəŋav len navəlan. Eriŋ narien nəmatu len tas mai narien nəm̄air len tan. ³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toʋun. Nəboŋ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru

† **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5 ‡ **9:11:** Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * **9:13:** Exo 30.1-3; KelV 8.3 § **9:17:** Nəsalfa evi nəvat toyanyan. Goləboi gəbisabi pəpadan hən nəhab a Bu. * **9:20:** Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1

luwal, lokurut. ⁴ Nəboŋ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəbītos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgale-nan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

⁵ Bəti aŋel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. ⁶ Len nahəsən atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit pisi tosuhan lan, navile a pan mai natit pisi tosuhan lan mai nətas mai natit pisi tosuhan lan; len nahəsən atenan, aŋel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboŋ aŋel na-vəha-məlevru-an pəpadan hən bəvuy nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.”†

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsəloŋ həni, isor tətəs mai ginau, ike, “Givan, lav naləbulat tobul, toşəŋ dan navəlan aŋel toil len tas mai len tan.”

⁹ İmaienan, nuvan hən aŋel egaii, nukel mai ke tilav natuhləbulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəpam dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaŋ ham, dereh tikon!” ¹⁰ Nə nulav natuhləbulat dan navəlan aŋel, nuhani. Len nəpagw ihehe hum nəhani, be nəboŋ notohani tonəŋ, egəm kon len natəbaŋ hagw.§

¹¹ Bəti lukel mai ginau ke, “Gimaspəhav utaut tətəs husur nəsa aGot tosor utaut həni mōs nəvanuan nabi tiltile gail, naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakinŋ lotosəbur.”

11

Eru artokel kot aGot

¹ Bəti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisab səhot nabəlavən hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale gevurunŋ alat lotolotu ei.”* ² Sagisab səhot nabəlavən hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur napisulan sagw len nəmaribəŋ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai namətəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasub, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avan ideh bike bəmədəs gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuŋolaru, tihan puŋpuŋ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke bəmədəs gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaŋan hən arbəkəkəl gat nəmav, hən naus asike bəus nəboŋ arbikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədaŋan hən arbiŋvas vəha-səbəsəbur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləŋonian səlaru.†

* **10:4:** Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.

† **10:7:** Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuv topat len naim sesukapak gail. § **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboŋ toke natəbaŋ tokon, hum ma tohum nabəhəvun tomaluelu.

* **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** Nahurabat toharharo ehum nəbək namətə, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboŋ alat a Israel o naju gail lotosuni, evusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboŋ ahai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləbigole, dereh limasig o natsua tosa masuv tęgəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboŋ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi bevi navilesir.

⁷ Nəboŋ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan năbur nəpanismen səkad năbutite, dereh tibal mai gəlaru, təwin səhor gəlaru, ale tigol arimat.* ⁸ Ale nibelaru aripat metp̄isal len năbiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luṗos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.† ⁹ Ale len nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris năbirimat həlaru, husur ləsədəm hən avan ideh bitavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhəvur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh ləsəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur əhai kelkel ur eru enan artogol lotoləŋon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboŋ nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am lotonoŋ, aGot esunəvəŋav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən nariəlaru. Galit p̄isi lotoris gəlaru lomətahw, lom̄inm̄inikot.* ¹² Ale arosəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboŋ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, ənemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len nəmityal enan ŋai, năbiltidu edu, ale len năbiltivile, nahudhut tosua dan toşəvəvur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit p̄isi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalalan siGot len nəmav.

¹⁴ Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵ Beti əŋel na-vəha-məlevru-an eṽuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum akiŋ vi sutuai vi sutuai!”*

¹⁶ Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, bəv kəta vi pan, lulotu hən aGot. ¹⁷ Luke,

“Namtosipa vi təban gaiug Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan, gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai.

Namtosipa husur gulav namilem̄ hən nədaŋan sam̄ totibau, gotubat il a mō hum akiŋ.

¹⁸ Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ, avil nəlol paŋpaŋ sam̄ egəmai,

hən gəbənənoṽ hən alat lotomat mai nanoran sam̄.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonp̄urp̄uran mai naslev sam̄ lotovi hai kelkel ur gail,

mai nəvanuan sam̄ gail,

galit p̄isi lotomətahw len nəyalalan hən nahəsam̄,

nəvanuan naut nəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.*

¹⁹ Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, năbiliurur əkurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

* **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 † **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11 * **11:15:** Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * **11:18:** Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13 * **11:19:** Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21

12

Napəhāvut mai nətrakon

¹ Beti noris nabiltitite tovisi len nəmav. Ikad napəhāvut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən naməso tovi 12. ² Etian. Ale nəboŋ toləŋon nabəhāvun, itaŋ, ikai len nəpasusan toŋŋas vəsa habat.

³ Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nabiltitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toŋəjavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru. ⁴ Nagilen eliv kuv tosva dan totor hən naməso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhāvut enan topasus, hən bihan kavkav hən anatan nəboŋ bevisi. ⁵ Ale aliten ipas anatan, aulumān beil a mō hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw namətəlai sekiŋ. Aŋel isabul anatan, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nabiltihai bətbətah san. ⁶ Napəhāvut enan igam yav van hən naut masmas toβəbesw, naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban len nəmariboŋ tovi 1,260 ei.

⁷ Beti ikad nabiltibalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua bal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luβal təlmam. ⁸ Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəbalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. ⁹ Ale nabiltitrakon egaii, nəmat ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, toŋəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*

¹⁰ Beti nosəsəlon hən nadoldol towal habat len nəmav toke, “Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, nədaŋan, natohan pipihəbəlan aGot, mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an seKriso san, egəmai! AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Evusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

Gagai aKriso san evusan nədaŋan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,

atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele, lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləbimat, ləsamətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!

Mətehəhāvur!

Be nabiltimətəhwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas, husur natəmat evi pan van hən gamito len nabiltilol paŋpaŋ, bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboŋ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhāvut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhəbəlan eru hum nabiltikel, hən beləboi bəmələh vi lan naut masmas toβəbesw, naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban ei a tut dan nəmat tovi trakon len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Beti nəmat eru hən nəwai, isav

* **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:** Dan 8.10 * **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1;
 Jul 9 * **12:9:** Gen 3.1; Luk 10.18 * **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7.
 Naikel evi nəman namasav tohum nəbal be totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, pitoŋ hən Dan 7.25.

dan nabuḡon hum nawisel, hən bišel husur napəhaḡut hən bəliḡi van. ¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəḡav hən nabuḡon, edəlom nawisel tosav dan nabuḡon nətrakon hən bimasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəḡas napəhaḡut, ale ivan hən biḡol nabiltibalan mai nəpasusan san gail am, alat lotogolḡol nəsa aGot tokel buni, lotodaj len nakitinan aYesu tokel vəhoti. ¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Beti noris narivatəvat katkat tovisei dan nətas. Ikad nəbalbal esəḡavur mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosəḡavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsən. ² Narivatəvat katkat notorisei ehum nalepat be nalohrien lohum nalohrien nabea ale nabuḡon ehum nabuḡon nalion. Ale nətrakon ilav nədaḡan, mai nabiltihai bətbətah hum sekiḡ, mai nədaḡan hən na-il-a-mo-an san maii.* ³ Noris narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan togol nəmatan, be nasənahan enan togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumanḡan lan, ale lohusur narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaḡan hən na-il-a-mo-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esumən narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi biḡol nabiltibalan maii?”

⁵ AGot idamḡ hən narivatəvat katkat bisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsən. Ale aGot idamḡ hən biḡad nədaḡan hən na-il-a-mo-an hən biḡol natideh toləḡoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəḡav hən nabuḡon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsən, ale isor mədas naut aGot totohtoḡ lan tovi alat lototoḡ len nəmav. ⁷ AGot idamḡ hən biḡol nabiltibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idamḡ hən beil a mo hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluḡoh hən nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail piḡi lotosuh len navile a pan dərəh lilotu həni. Wake alat aGot toḡos gat nahəsəlito len naləbulat hən nəmauran a tahv hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Naləbulat enan evi naləbulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəbikad nədariḡamḡ, gesəsəlonḡ! ¹⁰ Avn ideh aGot toriḡi hən galit ləbibiḡisi ale səhari van, avn enan dərəh libanḡisi ale səhari van. Avn ideh aGot toriḡi hən bimət len nabiltibu nəbalan, dərəh timat len nabiltibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-daḡ-buri-an, limasdaḡ len nadələmian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon toḡavah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulumən, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədaḡan hən na-il-a-mo-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan piḡi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahan hən nəmatan tomav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaḡ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav toḡamḡ hən narivatəvat katkat hən nətan biḡole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahan hən nabiltibu nəbalan toḡaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idamḡ hən narivatəvat katkat

* **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nabiltipus togəḡəris. Nabea evi narivatəvat katkat toḡəlav səhor nəvanuan. † **13:7:** Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36 * **13:8:** Psa 69.28; Kelv

3.5 * **13:10:** Jer 15.2, 43.11

hən nətan bīlav nasuṇavṇavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən bisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləbīlotu hənī limasmat. ¹⁶ Igol ke nəvanuan gail pīsi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len nəvələlito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi biḡol nəvurian o na-pur-həni-an. Bike bəvur natideh o pur hənī, timaskad nəmak tovi nahəsən narivatəvat katkat o nəpuruṇan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datbikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisab səhot namilen nəpuruṇan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi nəpuruṇan sivan sua. Ale nəpuruṇan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Nəvehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsən mai nahəsən aTəman.* ² Ale nosəsəlon hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboṇ lotoraṇraṇe ḡonḡon hən navus beltanṇ tosobur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḡe veveu a mō len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləbekəkai səhot nəḡe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toṇur galit dan nəvanuan pīsi len navile a pan, galit ṇai lokəkai səhoti.

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhaṽut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toṇur galit dan nəvanuan gail pīsi hən ləḡevi esan mai seTuhsipsip. Lohum nəvit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliborṇan sagəm len nabuṇolit boṇ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Aṇel itor

⁶ Beti noris aṇel toḡon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluvoh hən nəvanuan naut tiltile pīsi, nəvanuan len nahəmar pīsi, nasoruan pīsi mai nabi tiltile gail pīsi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaṇ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail pīsi.”*

⁸ Ale aṇel na-vəha-ru-an ehusur aṇel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile pīsi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiṇonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aṇel na-vəha-tor-an ehusur ḡəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o nəvəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltitol paṇpaṇ siGot, nəwain aGot toḡir masmas hənī vi lan nabiliwai hən nəlol paṇpaṇ san. Ale avan enan dereh teləṇon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aṇel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləṇon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəṇavṇavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsən.”*

* **14:1:** Eze 9.4; KelV 7.3 * **14:5:** Zep 3.13 * **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * **14:11:** Isa 34.10

12 Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-dar-ḅuri-an.*

13 Beti nosəsəlon hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasub, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavḅav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad navit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

14 Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosurman anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau naḅu tohab token len nəlon. 15 Beti aŋel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav naḅu sam tohab, tubat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* 16 Na atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

17 Beti aŋel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau naḅu tohab token.

18 Ale aŋel tile am tokad nədaŋan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aŋel tokad naḅu tohab, ike, “Gilav naḅu sam tohab, tubat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail navit nakrep lumen.” 19 Na aŋel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltiḅur lotopal dasdas navit nakrep lan. Evi nabiltiḅur hən nəlol paŋpaŋ siGot. 20 Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltiḅur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltiḅur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstata tovi 1,600.‡

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

1 Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaŋmaŋ lan. Ikad aŋel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləḅegəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paŋpaŋ siGot ihav.

2 Ale noris natit hum nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas toḅon mai nəhab. Ale tarhəmetduŋduŋ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai naḅuruŋan hən nahəsan. Lukad navus beltaŋ aGot tolav gail mai galito, 3 ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,

“Nasub aGot gotoyalyal buni,

nəsa gotogole iyalyal, numaŋmaŋ lan.

Govi Kiŋ hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile,

navide sam gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

4 Nasub, nəvanuan gail piŋi dereh lemətahw len nəyalyalan sam; dereh leputsan nahəsam

husur gaiug govi aGot səḅom gototoh a tut dan nəsaan.

Naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm

* **14:12:** Egai nəbathusoran hən naləbulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ ḅur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datḅimat sil nadəlomian dattokade len aYesu. † **14:14:** Dan 7.13. Vəha-soḅsoḅur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan.

* **14:15:** Jol 3.13 ‡ **14:20:** Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan hən nəstata evi namita tovi 185. * **15:3:** Exo 15.1

hən ləbilotu hən gaiug,
husur nəvanuan gail pisi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len nəmav, naim nətaŋolen siGot tolo, ešəŋav.* ⁶ Aŋel eməlevru lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuŋ naŋol ibanjis garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlevru, nasiloh naŋol eməlevru lotopul hən nəlöl paŋpaŋ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab toŋəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas həbis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaŋel gail ləbinoŋ.*

16

Nasiloh gail hən nəlöl paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlevru hən nəlöl paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nəbirimat ale natit pisi lotosuh len tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai nəbəkə gail, ale loŋəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəloŋ hən aŋel tokad nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,

gaiug gotovi gaiug gagai,

gaiug gotovi aGot səbomŋ gototoh a tut dan nəsaan,

⁶ husur galit loŋir nəda hinəvanuan samŋ gail mai hihai kelkel ur gail,

ale gulav nəda mai galit hən ləbemuni.

Nəpanismen enan inor hən galito!”

⁷ Ale nosəsəloŋ hən Nəmel tutumavan toke,

“Evoi, Nasub aGot, aBiltidaŋan,

nə-səb-səhoti-an mai nəpanismen samŋ gail,

lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸ Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹ Napudan en totibau ebulaŋ nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsən aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən navilesir galenan. Be lomətəhun ləbipair dan nəsaan salito hən ləbisal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloh san len nəbiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋji.

* **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4

* **16:2:** Exo 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

Napəḡasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* ¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəḡasan mai nəmanuḡ salit gail. Be lomətəhun ləbipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləbipair van hən aGot.

¹² Beti aḡel na-vəha-məlevtes-an idan nasiloh san len nabiltiwisel Eufrates. Ale nəwai han imas gorgor, hən napisal beutaut mōs nakiḡ gail ləbegəm len naist.* ¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuḡon nətrakon, esua dan nabuḡon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuḡon ahai kelkel ur gəḡaras. ¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləbesəhar bonbon hən nakiḡ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltibalən len nəboḡ totibau siGot aBiltidanjan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəloḡ! Dereh negəm sumən nəvanuan vənvnənah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləbiyar burmalmaḡ gol nahurulit biša.”*

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiḡ galenan van vaḡonbon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

¹⁷ Beti aḡel na-vəha-məlevru-an idan nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətaḡ len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!”

¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaiənan. Edu habat səhor nadu piḡi lotodu nəboḡ nəvanuan lototoḡ len navile a pan. ¹⁹ Nabiltivile imapul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluḡoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltiḡol paḡpaḡ san maii.* ²⁰ Naholoul piḡi loməkaskas, navəhuh piḡi lumasiḡ. ²¹ Nəais eus habat. Nəais viḡisusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuḡ.*

17

Napəḡavut nahəsan tosa vəsa toḡur hən niben

¹ Esua len aḡel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaḡug hən nəpanismen hən napəḡavut toḡur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətaḡ təban nəwai tosoḡur. ² Nakiḡ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoḡ len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədanjan seNunun aGot, aḡel enan esəhar ginau vi lan naut masmas tobəbesw. Noris napəḡavut sual ei tobətaḡ len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseḡavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mədas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəḡavut esun nahurabat tobəboḡ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau nabiliwai nagol toḡul hən natit aGot tomətəhun bun gail, mai nabḡiḡinalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuh ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəḡavut lotoḡur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətəhun

* **16:10:** Exo 10.21-22 * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * **16:14:** 1Tim 4.1 * **16:15:** KelV 3.3 * **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11 * **16:19:** Isa 51.17 * **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7

bun gail.”⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboŋ notorisi nuŋaŋ, numanmaŋ.⁷ Ale aŋel eus ginau ke, “Guŋaŋ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaṽut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseŋavur, aliten tosaŋ lan.⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a mo ikade, gagai əbuer. Dereh tevivile tia bogai dan nəbur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail pisi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len naləbulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limanmaŋ nəboŋ ləberis narivatəvat katkat tomaur a mo, toəbuer gagai, ale həvisi tətəs.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datbikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi nəvehuh toməlevru napəhaṽut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiŋ toməlevru.¹⁰ Nakiŋ erim lunonŋ tia. Sual iṽat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboŋ bəgəmai, dereh timastoh kəkereh.¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mo, toəbuer gagai, gai evi kiŋ na-vəha-məlevtor-an. A mo evi kiŋ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.*

¹² “Nəbalbal toseŋavur gotorisi lovi nakiŋ toseŋavur ləsəkad nədaŋan hum nakiŋ sal. Be dereh likad nədaŋan hən na-il-a-mo-an len nəhaua bəsua, hən ləbeil a mo mai narivatəvat katkat hum nakiŋ gail.*¹³ Galit pisi lutoh moş natsua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaŋan salito mai nədaŋan hən na-il-a-mo-an salito.¹⁴ Dereh ligol nabiltibalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail pisi, evi Kiŋ hən nakiŋ gail pisi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltibalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaŋ lan.”

¹⁵ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosoəbur gotorisi, napəhaṽut toəbur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tilite gail, naluvoh gail, naluvoh hən nəvanuan naut tilite gail mai nasoruan gail.¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal toseŋavur gotorisi gail, dereh lemətahun bun napəhaṽut toəbur hən niben. Dereh lemədasi hən biṽtoḥ səboŋ, bimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoḥ han, pəŋas niben hən nəhab bihan pisi.¹⁷ Husur aGot eriŋ naləŋonian san len nəlolito hən ləbiŋgol pisi. Dereh lidan hən ləbilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləbisarpoh.

¹⁸ “Napəhaṽut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-mo-an hən nakiŋ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

¹ Nəboŋ notorisi natgalenan tononŋ, noris aŋel sual am togəm len nəmav vi pan. Ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa.² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut pisi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman pisi ləsaveveu, mai narivatəvat pisi ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.*³ Napəhaṽut tovi naut

* **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5 * **17:12:** Dan 7.24 * **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.

a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaŋ hən naitian san tosa ekub hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiŋ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotovur natit gail, p̄ur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləŋon masuŋ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

⁴“Beti nosəsəloŋ hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətevivile dani hən asike mətb̄itah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!”⁵ Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.*⁶ Mitigol tesisil həni natit p̄isi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit p̄isi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, məteb̄ir vəha-ru həni len nəbiliwai han mōsi. Mitigol temuni hən b̄esisil.*⁷ Mitilav napəŋasan mai na-ləŋon-isa-an maii, arep̄itov̄ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nəbiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaŋ hum nəbatunau boŋ ideh!’⁸ Imaganan, len nəmaribon̄ tesua ŋai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab bihan puŋpuŋi husur Nasuḅ aGot, topəpehan navoian dan nəsaan, ikad nəbiltidaŋan.*

⁹“Beti nakiŋ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəp̄ol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboŋ nakiŋ galenan ləb̄eris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaŋ, leləŋon tisa husuri.†¹⁰ Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi biltivile hən nədaŋan! Wee, len nəhaua tosua ŋai nəpanismen sam̄ egəm hən gaiug!’

¹¹“Ale nəvanuan hən navile a pan lotovur natit gail, p̄ur hən gail, dereh litaŋ, leləŋon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am̄ hən b̄evur nəkako salito gail.¹² A mō ev̄ur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Ev̄ur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau tobəŋboŋ mai tobisibis. Ev̄ur nəhai tiltile gail nəb̄olit tosusau. Ev̄ur natit isob̄ur lotoum hən gail hən nəbiltiriŋon naefant. Ev̄ur natit isob̄ur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡¹³ Ev̄ur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai p̄əhas tosusau, naməŋ mai nafran̄kinsens.§ Ev̄ur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nəbuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale ev̄ur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləb̄evi slev.¹⁴ Ale alat lotovur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləŋon masuŋ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaḅ gail am̄ boŋ ideh.’¹⁵ Ale alat lotovur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur loŋur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh litaŋ, leləŋon

* 18:3: Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * 18:4: Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * 18:5: Gen 18.20-21;

Jer 51.9 * 18:6: Psa 137.8; Jer 50.29 * 18:8: Isa 47.7-9 † 18:9: Hən naves 9-10, ris Eze

26.16-17 ‡ 18:12: Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol. § 18:13: Nasinamon evi nahurhuhai sua nəb̄on tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləb̄igol

nabus han bivoi. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Naməŋ am̄ evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai p̄əhas.

tisa husuri.** 16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abilitàvile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen toṗəhw, nəkaliko toboṅboṅ mai tobisibis! Gai toṗəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! 17 Wee! len nəhaua tosuə ŋai, natit gail alitenan toṗul masuṽ hən gail lumasig ṗarṗar.’

“Nəvanuan wolwol hən nəbilitiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. 18 Nəboṅ ləṗeris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nəbilitivile en toyalyal, səkad ideh am tomaianan.’ 19 Dereh liṭaṅ habat, leləṅon tisa. Ale len na-ləṅon-isa-an salito dereh lebubulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! abilitàvile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nəbilitiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosuə ŋai, natit ṗisi san nəhab ihan puṅpuṅi!’”††

20 Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav məteḥəhaṽur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, məteḥəhaṽur! Husur aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

21 Beti aṅel todaṅ habat ipat nəbilitivat, tohum nəbilitivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len nəvide tomaiegai, Papilon, nəbilitivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəḥa-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boṅ ideh am! 22 Nəwalan hən navus beltaṅ, nəvanuan lotokəkai, nəbuṽimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloṅ həni len gaiug boṅ ideh am. Asike lusab nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloṅ hən nəwalan hən nəbilitivat tobul dasdas nawit boṅ ideh am. 23 Nəvanuan asike loris namial toṃial len gaiug boṅ ideh am. Asike losəsəloṅ hən nadolon naulumʔan mai nəṗəḥəṽut len nələhan səlaru boṅ ideh am. Husur nəvanuan samʔ lotoṽur natit gail, ṗur hən gail, galit lovi ḥiltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile ṗisi.†† 24 Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan ṗisi hən navile a pan lotomat len nəvələm.”

19

Sal suh aGot!

1 Nəboṅ natgalenan lotonoṅ, nosəsəloṅ hən nadoldol hən nəbilitiluvoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaṅan arovi esan,

2 bathut nə-sab-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.
Gai ipansem nəṗəḥəṽut toyalyal toṗur hən niben,
tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriṅi lan,
aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

3 Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toṗəṅas alitenan
dereh tevi məhat vi situai!”

4 Beti nəvanuan totibau lotovi 24 mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot toḅətaḥ len nəbilitihai bəḅətaḥ. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

** 18:15: Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36 †† 18:19: Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34

* 18:20: Jer 51.48 †† 18:23: Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,

gamit pisi məttovi slev san gail,

gamit pisi məttomətahw len nəyalyalan san,

gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiluvoŋ o tohum nətas kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasub aGot sidato,

aBiltidaŋan eil a mo!”*

⁷ Datikemkem! Datehəhaʿur!

Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai

ale asoan bilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən besuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhaʿur.’”* Aŋel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboŋ tokəmaien tonorŋ nuteh bathurien hən nəbilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev surŋan gaiug mai nəbathudud nadəlomian sam lotodaŋ hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ŋai! Husur nədaŋan hən avan ideh bikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”*

Atesua tosaŋ len nahos topəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav tosaŋav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosaŋ lan, nahəsan aDaŋ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran isaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis o tebuer, ale len nanoran igol nabiltibalan.* ¹² Namətan arohum nəhab towurwun, ale len nəkadun ikad nəkraun isoḅur. Ikad nahəsan sua aGot totoŋi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səḅon eləboii.

¹³ Nahurabat toŋuni imosmos hən nəda. Ale nahəsan atenan, Nasoruan siGot.

¹⁴ Navəshəsoltia gail len nəmav lotosaŋ len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit pisi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. ¹⁵ Nabu

nəḅalan tokan evivile dan nabuŋon atenan hən bibal həni, win səhor naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a mo hən galito hən nəbatv namətəlai. Ale dereh tipal dasdas naʿvit nakrep len nabiltibur hən nəlol paŋpaŋ siGot, aBiltidaŋan, hən biŋel hum nəwain.* ¹⁶ Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiŋ hən nakiŋ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

¹⁷ Beti noris aŋel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nabiltidoldol, van hən nəman naməsav pisi lotoməlməlah ke, “Mətəgəmai! Mitiḅonḅon len nabiltihanan siGot! ¹⁸ Mətəgəm hən mətḅihan naməŋod hən niben nakiŋ gail mai naməŋod hən niben nakomada gail, naməŋod hən niben nabəhariv mai nahos gail mai alat lotosaŋ len gail, naməŋod hən niben nəvanuan pisi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”†

* **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

* **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24

* **19:10:** KelV 22.8-9 * **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4

* **19:15:** Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13;

KelV 14.19-20 † **19:18:** Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20

¹⁹ Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiŋ hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm bənbəon, hən ləbigol nabiltibalan, mai atenan tosaħ len nahos tophəpəhw mai navəshəsoltia san. ²⁰ Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel gail len nəhəon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab hən. Ale atenan tosaħ len nahos ebulan gəlaru nəboŋ lotomaur sal len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan.* ²¹ Ale atenan tosaħ len nahos ita bun nakiŋ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit piŋi hən nəbu nəbalaŋ tovivile dan nabuŋon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

¹ Beti noris aŋel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat.

² Itah gat nətrakon tovi nəmat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.* Ale aŋel ibanjiŋi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000. ³ Aŋel ibar həni len nəbur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni aŋel ekəkol gat nəbur enan, eburut gati hən asike bəseŋav vir nənəŋan hən nasihau bevi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi bəgəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aŋel dereh tisaħ ruḅati hən bəvivile len nəboŋ bəpitol ŋai.)

⁴ Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaŋan hən na-il-a-mo-an mai galito hən ləbigol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsalotu hən narivatəvat katkat o nəlablab hən. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navəlalito. Lumaur təlmam, loil a mo mai aKristo hum nakiŋ gail len nasihau tovi 1,000.* ⁵ Egai evi na-le-məhat-an nametəkov dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tonəŋ.) ⁶ Alat lotomaur təlmam len na-le-məhat-an nametəkov enan, lohəhaʷur, ludaŋ len aGot, len nəmauran kavkav salito lovi esan səbən ŋai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mo maii, hum nakiŋ gail len nasihau bevi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

⁷ Nəboŋ nasihau tovi 1,000 binəŋ, aŋel dereh tisaħ ruḅat aSetan dan nəbur nəbəbaŋisan totoh lan. ⁸ Ale aSetan dereh tivan hən bəgəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail piŋi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tibənbəon hən galito moŋ nabiltibalan, nəpuŋəŋan halito isəbur hum nabion bitas.* ⁹ Noris lotovan, lumapiŋiriah, siriv len naut piŋi len navile a pan. Ludaŋ vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihaŋ piŋ galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaŋ lan. Dereh leləŋon tisa vəsa tibətbət ei len nalennəyal mai nalennəriŋ dan vi sutuai vi sutuai.*

Napəpəhuanian hən navoian dan nəsaan

* **19:20:** KelV 13.1-18; Luk 17.29 * **20:2:** Gen 3.1; KelV 12.3, 9 * **20:4:** Dan 7.9, 22 * **20:6:** KelV 2.11 * **20:8:** Kok mai aMakok; Eze 38.1-39.20. * **20:10:** Luk 17.29

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, arobuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idanə hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudanə hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit pisi loil a mō len nabiltihai bətbətah. Anjel gail losəjav hən nalobulat gail. Losəjav hən nalobulat togon, nalobulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan pisi lotomat. Epəpehun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len nalobulat galenan.[†] ¹⁴ Beti anjel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetdunduṅ nəhab. Nametdunduṅ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsan asike bīpat len nalobulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametdunduṅ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am ebuer.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni mōs naulunian bilah maii.* ³ Nəsəsəlōṅ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot māu dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* ⁴ Dereh tigar kuv namətarur pisi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaṅjan o napəjasan am. Husur natit gail ta mō, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit pisi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəbeil gəgat len gail.”

⁶ Ale ikel mai ginau ke, “Natit pisi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natubatan mai nanoṅjan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toṅv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* ⁷ Avan ideh toṅv səhor nədaṅjan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* ⁸ Be alat ləsəkad na-il-buri-an, alat ləsəkad nadələmian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotolibliboṅ, ikad naut topat vir galito len nabiltimetdunduṅ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaṅ lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len anjel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədaṅjan seNunun aGot, anjel enan ilav ginau vi lan nabiltivihuh tosaṅsah vi məhat. Ale evusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Emial hum nəvat gəlgəlan,

† **20:12-13:** Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 * **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12 * **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10, 65.19 * **21:6:** Isa 55.1; KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11. * **21:10:** Eze 40.2

hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† 12 Nəvōd nəvat hən nābiltivile emətoṛtoṛ, isahsah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aṅel lotovi 12 loil husur nametləkau galen vīsusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrahel. Nəhes esua len nametləkau esua. 13 Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.† 14 Nəvōd hən nābiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan ahai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

15 Aṅel tosor mai ginau ikad namita nagol hən biṣaḅ namita hən nābiltivile mai nametləkau han gail mai nəvōd han.* 16 Nabəlavān hən nābiltivile epitoṽ hən naṗosṗosan han. Ale aṅel enənoṽ hən nābiltivile hən namita totəgau. Ale isaḅi ke nabəlavān han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavān mai naṗosṗosan mai nəsahsahan han loṗitṗitoṽ). 17 Ale enənoṽ hən nəvōd hən nābiltivile, isaḅ namətoṛtoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaṅel enan epitoṽ hum sinəvanuan. 18 Nəvat hən nəvōd hən nābiltivile evi jaspa, ale nābiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. 19 Nəvat gəlgəlan ṗisi lovəhas nəpaudesen hən nəvōd hən nābiltivile. Nəpaudesen nametəkaṽ evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaiā, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəha-vat-an evi emeralt, 20 na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtoṛ-an evi peril, na-vəha-məlapat-an evi topas, na-vəha-səṅjavur-an evi krisopres, na-vəha-səṅjavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səṅjavur-pisan-eru-an evi ametist.†† 21 Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nābiltimetṗisal hən nābiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

22 Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aBiltidaṅan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.†† 23 Namīal hən namityal mai nahəḅati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot emias kavkav hən nābiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namīal han. 24 Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namīal han, ale nəboṅ nakiṅ gail hən navile a pan ləḅəḅis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. 25 Nametləkau han gail losəṅav len nəmariboṅ kavkav, asike lokəkəl boṅ ideh, husur nalenmariug dereh təbuer ei. 26 Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail ṗisi dereh litariṽ nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. 27 Natideh toḅiṅṗiṅal o tosa asike ebis ei boṅ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətəhun buni o tolibliboṅ, asike ebis ei boṅ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsəlito len nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ṅai dereh ləḅis len nābiltivile enan.ŠŠ

† 21:11: Jaspa evi nəvat sua gəsaləḅoi gəḅəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyanyar. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakəlas ale səkad nətau ideh. † 21:13: Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35 * 21:15: Eze 40.3 § 21:16: Nəstatia evi namita tovi 185. ** 21:17: Nakupit evi nabəlavān hən navəlan nəvanuan, tuḅat len nakobkob van vəḅar nagilen nəṅarhuvəlan. Nabəlavān han pəpadaṅ hən nahudhumita. †† 21:20: Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaigai: jaspa emial o ekəsan o iyanyar, safaiā iboṅboṅ ale imasil, akat epəḅapəḅw o imasiav be goləḅoi gəḅəkəta vi lohoim kəkereh, emeralt ekəskəsan ale imasil, oniks nətau han etiltile be gəsaləḅoi gəḅəkəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyanyar ale imasil, peril ekəskəsan ale imasil, topas iyanyar ale imasil, krisopres ekəskəsan ale imasil, jasint ebisibis ale eləḅoi bimasil, ametist iboṅboṅ ale imasil. †† 21:22: Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lolotolu hən aGot lan. Be nəboṅ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləḅoi ləḅilotu həni len naut ṗisi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nābiltivile vevue siGot, səkad naim nalotuan ideh. ŠŠ 21:27: Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5.

22

¹ Beti aņel egai eṽusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametpīsal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai era hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruṽan vəha-sua husur nahəbati vīsusua. Aruṽan hən nəvite vəha-səṅjavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən bīrer hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləbīmaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansəm len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsan tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasub aGot dereh temial, temias galito. Ale dereh lesuṽan nakiņ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aņel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəbēil gəgat len gail, lokitin. Nasub aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aņel san hən beṽusan naslev san gail hən natit pisi bīmasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloņ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh biğol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhəvur!”

⁸ Ginau novi aņon notosəsəloņ hən natgalenan, notoris pisi. Ale nəboņ notosəsəloņ, nəboņ notoris natgalenan, nuteh bathurien aņel toṽusan ginau hən natgalenan hən nəbilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suṽan gaiug mai aṽam gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləbiğol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboņ egəm pəpadəņ. ¹¹ Avan ideh toğol nəsa sanor, tiğol tabtab həni; avan ideh tobiņbiņal taṽtaṽor, təbiņbiņal taṽtaṽor tabtab; avan ideh toğol nanoran, tiğol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəloņ! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naṽurṽuran sagw hən nəbilav nakonṽurṽuran o nəpanismen mai nəvanuan pisi bīnor hən nagolean salit gail. ¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natubatan mai nanoņan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhəvur.* Loləboi ləbēbisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han nəvīt nəhai hən nəmauran.* ¹⁵ Avil vivile dan nabiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nələblab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aņel sagw hən bikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi namōso lalan tomial habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəloņ səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh

* 22:1: Eze 47.1; Zec 14.8 * 22:2: Gen 2.9-10 * 22:3: Gen 3.17; Zec 14.11 * 22:5: Isa 60.19; Dan 7.18 * 22:9: Hən naves 8-9, ris KelV 19.10 * 22:11: Dan 12.10 † 22:13: Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * 22:14: KelV 7.14 * 22:14: Gen 2.9, 3.22 * 22:16: Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5

tomaduh tegəmai. Avān ideh toləḡoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, nəvurian han tobuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Gināu nukel nalələḡauan mai nəvanuan p̄isi lotosəsələḡ hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai: avān ideh bəsuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir nalobulat egai tosor husur gail, mai atenan. ¹⁹ Ale avān ideh b̄ilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len nalobulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan nəv̄it nəhai hən nəmauran, asike ebis len nabiltivile siGot. †

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen p̄isi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasub̄ aYesu gegəmai!*

²¹ Nasub̄ aYesu n̄tau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan p̄isi siGot. §

* **22:17:** Isa 55.1 † **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasub̄ aYesu n̄tau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan p̄isi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganān len nagilen

Na-kei-gati-an Veveu
Nasoruan siGot
len nasoruan ta Uluveu
Na-kei-gati-an Veveu
Maskelynes
New Testament

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11 [tab] Navoian siGot van hən nəvanuan gail

Mat 5.16 [tab] Nəvanuan gail leris navoian sarñ ale sal suh aGot

Mat 5.43-45 [tab] Ləmas bun aenemi sarñ gail

Mat 11.28-30 [tab] Gəm hən aYesu hən gəbikad nəjavnəvan

Mat 20.26-28 [tab] Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail

Mat 25.40 [tab] Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau

Mat 28.19-20 [tab] Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail

Mak 11.25 [tab] Məterubət nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug

Luk 6.31 [tab] Gigol nəsa gotoləjoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug

Luk 11.2-4 [tab] Na-sor-tuŵ-an

Luk 14.26-27 [tab] Na-husur-aKristo-an

Luke 16.13 [tab] Datodədas datbeum simasta beru

Jon 3.16-17 [tab] Na-ləmas-buni-an siGot

Jon 11.25 [tab] Na-le-məhat-an dan nəmatan

Jon14.1 [tab] Riŋ nələmit len aGot

Jon14.6 [tab] AKristo səbən evi pīsal

Jon 14.27 [tab] Natəmat siGot

Jon15.18 [tab] Navile a pan lomətəhun alat siYesu

Uman 1.8 [tab] Nəboŋ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau

Uman 16.31 [tab] Nadəlomian

Rom 1.4 [tab] ANatun aGot, aYesu

Rom 1.16 [tab] Na-kel-uri-an tovoi

Rom 3.23 [tab] Nəvanuan pīsi lovi vanuan nəsaan

Rom 5.1-2 [tab] Len nadəlomian datukad natəmat mai aGot

Rom 5.8 [tab] Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato

Rom 6.23 [tab] Nəpūrpuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot

Rom 8.28 [tab] Nə-nau-utaut-an siGot

Rom 8.38-39 [tab] Nəsa eləboi bəpəpəhun gidato dan aGot?

Rom 12.1-2 [tab] Viol hən nibemit mai aGot hən mətəvi esan səbən

1Kor 10.13 [tab] Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad nəpīsal dani

1Kor 10.24 [tab] Məteləjən nəsa tovoi hən nəvanuan tile

1Kor 13.4-7 [tab] Na-ləmas-buni-an imabe?

2Kor 1.3-4 [tab] AGot igol nəlon nəvanuan eləjən ivoi am

2Kor 4.7 [tab] AGot idaŋ

2Kor 4.18 [tab] Nau nəsa topat vi sutuai

2Kor 5.17 [tab] Nəvanuan veveu

2Kor 9.7 [tab] Datehəhəvur hən datbeviol

2Kor 12.9 [tab] Nəboŋ datsədaŋ, nədaŋan siGot epul masuŵ len gidato

Kal 2.20 [tab] AKristo itoh len gidato

Kal 5.22-23 [tab] Naŵit seNunun aGot

Kal 6.4 [tab] Sagenənoŵ hən gaiug mai avan ideh am

Kal 6.9 [tab] Sadatipetəmas hən datbigol natit tovoi

Efe 2.8-9 [tab] Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot

Efe 3.20 [tab] Nədaŋan siGot

Efe 4.25 [tab] Nakitinan

Efe 4.26-27 [tab] Nələl paŋpaŋ

Efe 4.28 [tab] Navənvənanhan

Efe 4.29 [tab] Nasoruan tomədas nəvanuan təbuer

Efe 6.1 [tab] Lahutai mai aTata mai aNana

- Efe 6.12** [tab] Datubal mai nabiltidaŋan hən nəmargobut
Flp 4.5-7 [tab] Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuŧ hən natideh
Flp 4.12-13 [tab] Nədaŋan
Flp 4.19 [tab] Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17 [tab] Len aKristo, aGot igol natit p̄isi toshu
Kol 3.2 [tab] Nənauan
Kol 3.13 [tab] Narubatian hən nəsaan
Kol 3.15 [tab] Natəmat togəm len aGot
Kol 3.23 [tab] Natideh gotogole, gole hum siNasub
1Tes 3.12 [tab] Məteləmləmas bun gamit gabag
1Tes 4.3 [tab] Naitian tosa
1Tes 5.17-18 [tab] Na-sor-tuŧ-an
2Tim 1.7 [tab] Namətahwan
2Tim 3.16-17 [tab] Natosian siGot
Ipru 2.18 [tab] Nətaltalan ke datigol nəsaan
Ipru 4.12 [tab] Nasoruan siGot
Ipru 4.16 [tab] Nəlon aGot itar̄is gidato
Ipru 10.24-25 [tab] Datigol dateləŋon tivoi am len nəlodato
Ipru 11.1 [tab] Nadələmian
Ipru 12.1-2 [tab] Datekəta bun tabtab len aYesu
Ipru 13.5-6 [tab] Nəvat, samteləŋon masuŧ həni
Ipru 13.8 [tab] AYesu sagəgel boŋ ideh
Jem 1.5-8 [tab] Us aGot hən namitisau hən nəmauran tonor
Jem 1.17 [tab] Navoian siGot
Jem 1.19 [tab] Nasəsələŋan
Jem 1.22 [tab] Gol husur nasoruan siGot, sagesəsələŋ kəmas həni ŋai
Jem 4.7-10 [tab] Riŋ gaiug len nəvələn aGot
Jem 5.16 [tab] Kel ur nəsaan samit gail mai gamito gabag
1Pi 3.15-16 [tab] Məteutaut hən mətbisor vəsvəsai nə-vatvat-viri-an samito
1Pi 5.7 [tab] Sa-nənauan samit tetuhatuh
2Pi 3.9 [tab] AGot emətahun avan ideh b̄imasig buni
1Jon 1.9 [tab] Datikel vəhot nəsaan sidato, aGot dereh terubati dan gidato
1Jon 2.3-6 [tab] Gol nəsa aGot tokele
1Jon 3.18-19 [tab] Na-ləmas-buni-an satevi soruan ŋai
1Jon 4.7-8 [tab] Dateləmas bun gidat gabag
1Jon 5.18 [tab] Nəbathudud siGot
KelV 3.20 [tab] AGot ike tilav kuv gidat dan nəsaan

Natiksonari

A.D.: Nasihau tohusur nēpasusan siYesu Kristo.

ais: [*nəais*] Nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni vakot.

ak: [*nək*] Nabiltibot aNoah toum həni hən nəbathudud san mai natit tiltile gail lotomaur asike ləbimat len nabiltius mai nilev tokabut gol nəvile a pan.

akat: [*nəakat*] Nəvat sua nətau han topəhapəhw o tomasiav be goləboi gəbəkəta vi lohoim kəkereh.

alos: [*nəalos*] Nəhai sua, nalut gail lotomətortor. Nalut nəalos lutov pəpadan hən nətan ŋai. Nasuhut nalut nəalos evi hai pəhas nəju gail ləbēvəhas niben nəvanuan tomat həni hən asike bibe tutut be hən bīpat bēbəlav. Nalut nəalos ehum naluvera.

alfa: [*alfa*] Len nəalfapet silat a Kris, alfa evi naleta nametəkav.

ametist: [*nəametist*] Nəvat nətau han tobəŋboŋ ale imasil.

Appa: [*aAppa*] Nasoruan sua len nasoruan ta Aram, namilen ke Tata.

Areopakus: [*nəAreopakus*] Nəvehuh sua tokad nəhəsan nəgot hən nəbalan silat a Atens, mai lokis nəmatsistret gail lotobətah lan nəAreopakus am.

baptais: [*ibaptais*] Aŋon eduŋ nəvanuan gail len nəwai ale ipat kuv galito. Igole hən ləbēvusan nəpairan dan nəsaan salito, mai nautautan hən nəmauran toveveu.

bathuyah: [*nəbathuyah*] Nəboŋ datbisor husur nəbathudud sidato datoləboi datbisor husur alat lototoh sutuai tia, atəmadit gail, atabədit gail, alat lotopas galit mai alat lotopas galit am sutuai sutuai. Datokis galit piŋi nəbathuyah sidato. Alat lotohusur gidato, anatudit gail, aməhaibəgw gail, anatulit gail van van datokis galit hən nəpasusan sidato.

B.C.: Nasihau gail lotopat a mō hən nəpasusan siYesu Kristo. Ale datuke A.D. hən nasihau lotohusur nəpasusan san.

bea: [*nabea*] Narivatəvat katkat totibau, tobəlav səhor nəvanuan. Niben kavkav ikad navurun, ale iyar len narien ivat hum narivatəvat be eləboi biyar hum nəvanuan len narien eru.

boŋ hən Nabəbaŋan: [*Nəboŋ hən Nabəbaŋan*] Nəboŋ sua seju gail totibau. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bēbəbaŋ sil nəsaban mai nəsaan seju gail. Nəboŋ enan ipat len nəhəbati Septeba o Oktoba ŋa len nəhəbati eru enan nətas isa masuʋ hən nawolan.

bras: [*nəbras*] Nametəlai sua nətau han toyarŋarŋ. Len nəbras ikad nakopa mai nametəlai sual am lokisi hən nasijŋ artoḃon. Nasijŋ evi nametəlai tokabut gol nəkapa.

brons: [*nabrons*] Nametəlai sua todaŋ, nətau han tomial kəkereh hun nakopa. Len nəbrons ikad nakopa mai natin artoḃon.

bubur: [*abubur; nabubur*] Nasoruan siGot bīke nabubur o abubur, evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi, gotoriŋ nəloŋ lan, savi natəbarehreh o nauluŋan gotoləŋoni o gotoke giləh maii. (Geris Jon 15.13–15.)

biltihai tutumav: [*abiltihai tutumav*] Avana sua toil a mō hən əhai tutumav gail. Vəha-sua len nasihau viŋusua ebis len naim siGot len Naut Tolo hən Naloan gail, nahudhuim lohoim buni len naim siGot. Ebis hən bīgol nəda hən narivatvat totutumav hən gail bəturtur, hən nəvanuan gail ləbiveveu dan nəsaan salito. Nəboŋ nasoruan siGot toke abiltihai

tutumav gail, lovi alat lotovi abiltihai tutumav a mō mai ahai tutumav gail lotoil a mō. Len nasoruan bonbon datuke *hae pris mo jif pris*.

biltuluvoh hən nasoltia: [*Nabiltuluvoh hən nasoltia*] Nabiltuluvoh hən nasoltia ikad nasoltia lotovi 600 lan.

biltiwai Kalili: [*Nabiltiwai Kalili*] Len naut a Kalili ikad nabiltiwai nabəlavan han tovi 21 km mai naṗosəṗosan han tovi 8 km. Ikad nəhes eru am. Lokisi hən nabiltiwai Tiperias (Jon 6.1) mai nabiltiwai Kennesaret (Luk 5.1) am.

buvimal: [*nabuvimal*] Ehum navibu tokad nabur gail lan. Nəvanuan toramramə həni evuv lan ale erinj nəjarhuvəlan gail len nabur han gail hən bəgəgel hən nəwalan han.

det: [*nadet*] Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil hən nəpashət nadet hən lebeṗusani ke losəhor aenemi salito gail len nəbalan. Lobilbil həni am len nahəhəvuran.

didimair: [*edidimair*] Nəvanuan todidimaur egəgel hən nənauan san akis, sənau ləboi naṗisal tonor hən bəhusuri.

elefant: [*naelefant*] Nabiltirivatəvat niben totibau. Nədarinjan aruṗosəṗos, nahunusun ebəlav masuṽ hum nəmat, ale ikad nariṽon eru artobəlav habat.

emerald: [*naemerald*] Nəvat sua nətau han tokəskəsan, ale imasil.

Epikurian: Galit lodəlom ke nahəhəvuran evi nəbathut nəmauran, ale bīkad nagot ideh, nəvanuan lovi naut kəmas hən galito.

Farisi: [*naFarisi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, tohushusur gat nakelean todaṗ ṗisi, ale topatpat gai məhat həni. Edəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan, mai aGot eil a mō mai iwol hən natit ṗisi.

fik: [*nafik*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Ləbimabule len naut tovoi həni, eləboi bətibau, ale nalute iṗosəṗos. Nəboṗ toṽan, navit nəhai nafik ihehe, ale nəvanuan loləmas ləbīhani. Lokis nəhai enan hən nafik o nəhai nafik, ale lokis navit nəhai enan hən nafik.

flaks: [*nəflaks*] Natuhhai sua tokad natret gail len natubulon. Luvai natret gail hən ləbīkad nəkaliko tovoi.

frankinsens: [*nafran*kinsens] Nəda hən nəhai sua. Nəboṗ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat həni. NaJu gail lurər hən nəvanuan həni, ale len nalotuan salito loṗəṗasi len natutu-mavan husur nəbon tosusau.

foks: [*nafoks*] Ehum natuhlipah nagilen totibau. Akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai navide hum nahit tosusuah gai. Itohtoh len nabur len tan.

Friman: Naut ṗisi len naut a Rom lukad alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am, lukad nəmakuvan tia.

gavna: [*nəgavna*] Nəvanuan toil a mō hən naprovens ta Rom lokisi hən agavna. Imaienan, nəboṗ lotopas aYesu, Kwirinius evi gavna len naprovens Siria, nəboṗ aYesu tomat, aPontius Pilate evi gavna len naprovens Jutea.

gol: [*nagol*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanyan buni. Nagol sətaṗ. Nəvat hən gəbeṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekin gail.

gomah: [*igomah*] Napəhəvut bīkab buni, nahurabat san gail bivoi habat, bəpəhas buni, datuke igomah. Ləbitai nəwag hən nəwag bivoi buni datuke nəwag igomah. Avan ideh bisor hən nasoran san bəgəgəlan, bəbutəlas hən datbedəlomi, datuke nasoruan san igomah buni.

hai kelkel ur: [*ahai kelkel ur*] Nəvanuan tokel ur nasoruan aGot tokel maii. Len nasoruan bonbon datuke *profet*.

hai pispisul: [*ahai pispisul*] Nəvanuan aYesu tolekis həni, totabtabuh lan hən bikel ur napisulan san, na-kel-uri-an tovoui, mai nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot bətibau am tabtab. Len nasoruan bonbon datuke *apostol*.

hai pusan: [*ahai pusan*] Nəvanuan topuspusan. Galevis loʻvusan nəvanuan gail hən nalo siMoses, be aYesu evusan nəvanuan gail hən natohan pipihabəlan aGot mai navide tovoui aGot toləjoni. Lokis aYesu hən Hai pusan. Len nasoruan bonbon datuke *tija*.

hai susur: [*ahai susur*] Avan ideh tohusur tabtab hən avan ideh, tosəsəloj hən napusanan san mai tosəsəloj husuri, togol nəsa gai tokele. Len nasoruan bonbon datuke *disaepol*.

hai tutumav: [*ahai tutumav*] Avan ideh toum len naut siGot a Jerusalem. Etutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail mōs nəvanuan gail hən bəpur kuv nəsaan salito. Len nasoruan bonbon datuke *pris*.

hai wolwol: [*ahai wolwol*] Nəvanuan towol hən nəwag wol. Len nasoruan bonbon datuke *kapten*.

hai tivtvtan: [*nəhai tivtvtan*] Nəvanuan toke timabul nawit marireu ibanjis nəhai tivtvtan len nabuluk. Ale atenan iwol, nabuluk eliv nəhai tivtvtan van, ale etivtiv tan van, nətan esəjav, utaut hən aten bimbabul nawit lan. Datoləboi datbikele am ke nəhai tivtvtan ekir puʻpul nətan.

hani: [*nəhani*] Natit tohehe masuʻv topat len naim sesukapak.

Hermes: [*aHermes*] Nagot tovi ahai pispisul sinagot gail silat a Kris.

Herot: [*aHerot*] Len Na-kel-gati-an Veveu ikad aHerot itor:

1. Herot toyalyal evi kiŋ hən naprovens Jutea nəboŋ lotopas aYesu (Mat 2.1-22; Luk 1.5).
2. Herot Antipas anatan aHerot toyalyal eil a mō len naut a Kalili mai naut a Perea. Evi gai totah gat aJon Baptais ale tota kotov nəkadun (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29; Luk 9.7-9). Ale evi gai tokot hən aYesu ale tosəvati təlmam van hən aPilate (Luk 23.7-12).
3. Herot Akrippa evi aməhaibən aHerot toyalyal. ASisa ta Rom itabtabuh len aHerot Akrippa hum akiŋ hən naut a Kalili, naut a Perea, naut a Samaria mai naut a Jutea. Evi Herot Akrippa togol ajemes aʻvan aJon tomat ale totah gat ahai pispisul gail. Be natugulas ihani imat (Uman 12.1-24).
4. Herot Akrippa anatan aHerot Akrippa ehuser atəman hum akiŋ hən naut a Jutea. AHerot Akrippa enan mai aʻvavinen nahəsən aPernis, arobətah mai aFestus hən lotosəsəloj hən aPol. Ale aHerot enan ikel uri ke aPol sagol natideh tonor hən bimat sile. (Ris Uman 25.13–26.32.)

hisop: [*nahisop*] Natuhhai sua nəbon tosusuau. Nəpashət nahisop, evi natsua naʻju gail lotokade len nalotuan salit gail (Exo 12.22; Lev 14.4, 6, 49-52; Num 19.2-6).

hotel: [*nahotel*] Naim sua gotoŋavŋav lan, gotohanhan lan, gotopatpat lan len nəyaran sam. Goʻvur natohan len nahotel husur nəmariboŋ vīsusua.

hulahul: [*ehulahul*] Nəboŋ nalipah tosəsəloj hən nabuai tois lilihai o lathutai lotohut nəman, ile məhat, eil, ipair hən nəhon van hən nəwalan, namətan arosəjav, nədariŋan aroil vi məhat. Ehulahul. Len nasoruan ta Iglan luke *alert*.

hurhuwain: [*nahurhuwain*] Alat a Jutea ləsəkad nabotel ideh gol ke lobir nəwain veveu burhulon nahurhunani o nahurhusipsip hum tovi bōtel.

ikel: [*naikel*] Nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

il-buri-an: [*na-il-buri-an*] Nəvanuan bisor len na-il-buri-an, gai eil bur naməmauan mai namətahwan, ale isor.

im nabonbonan: [*naim nabonbonan*] Len navile pisi naJu gail lukad naim lotobonbon lan hən ləbəvuruṅ nasoruan siGot mai ləbəpusan həni. Lulotu len naim enan, be savi naim siGot, husur ikad naim sua ṅai siGot topat len nabiltivile Jerusalem.

im siGot: [*naim siGot*] Ipat len nabiltivile Jerusalem. Ikad naholəvat todar visi mai nəvanuan gail lotoum ei. Galevis lotutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, galevis lokəkkəta kəkol hən naholəvat hum nalipah gail. Len nasoruan siGot evi naim esan tokad Naut Tolo Masuṽ lohoim. Abiltihai tutumav eləboi bəbis len Naut Tolo Masuṽ enan vəha-sua ṅai len nasihau tosa.

intəres: [*naintəres*] Gəberin nəvat sam̄ len nalulutar, dereh tepisan nəvat ideh am. Ale naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboṅ topat tobəlav len nalulutar.

ist: [*naist*] Govi ist nəboṅ gotovi lan naut namityal tovisi lan.

itian tosa: [*naitian tosa*] AGot idam̄ hən nəvanuan bigol naitian mai asoan tolah kitin mai ṅai. Naitian ideh am evi itian tosa ale aGot emətahun buni. Ris Lev 18.6–23.

jasint: [*nəjasint*] Nəvat nətau han tobisibis ale eləboi bimasil.

jaspa: [*nəjaspa*] Nəvat sua nətau han tomial o tokəsan o toyaṅyaṅ.

kako: [*nəkako*] Nəboṅ dattousan natit gail len nəwag wol o nəlanis datokisi hən nəkako. Ale nəboṅ nəwag wol tobar naut tovi lan edədaṅ ei gol ke nəkako ipat a ut. Imaienan, nəkako evi natit nəwag wol o nəlanis topat gail van.

kamel: [*nəkamel*] Narivatəvat sua nəmadun tosaḥsah. Ihanhan naliol hum nəbuluk be eləboi biyar bəbəlav, namunan eḅuer. Husur enan lorin natit gail len nəmadun hən bəvusi len naut masmas gail.

karnelian: [*nəkarnelian*] Nəvat nətau han tobisibis, be səmasil savoi.

kat: [*nəkət*] Natsua dattousan natideh toməlas lan tokad nawil tarhəte mai tarhəte. Ikad nəkət nahos o nəbuluk o nəvanuan toli vi van, ale ikad nəkət tile nəvanuan tosul həni hum dattosul hən nawilbaro.

kelean todaṅ: [*nakelean todaṅ*] Natideh aGot o nabiltivanuan tokel idan hən nəvanuan ləbəhusuri. Nakelean lotodaṅ mai nə-kai-tasi-an gail aGot tokel mai aMoses hən alat aIsrael ləbəhusur gail hən ləbikad natit aGot tokel gat gail, naJu gail lokis natgalen pisi hən nalo.

kel-gati-an: [*na-ke-gati-an*] Nəboṅ avan ideh tokele ke dereh tigol natesua o tigol natesua balai, nəsa todaṅ hən bigole timasmaienan. Nəsa tokele evi na-ke-gati-an. Len nasoruan bonbon datuke *promes*.

kemkeman: [*nakemkeman*] Len nasoruan ta Uluvev datuke həhəvur, len nasoruan ta Avoh luke kemkem. Ale len nasoruan siGot ike nahəhəvuran hən nasoruan *welkam* mai *glad* ale ike nakemkeman hən nasoruan joy.

kes: [*nakes*] Nəhai bətbətah tokad narien toru ṅai toil len nətan. Nəboṅ avan ideh tobətah len nəhai bətbətah a məhat, eləboi bərin narien gəlar lan.

kəlas: [*nəkəlas*] Natit tomasil dattoləboi datbəkəta tur lan. Idan ale bithə dereh timapulpul. Nakəlas bikad nasilva tarhəte datokisi hən nakəlas sal be datsaləboi datbəkəta tur lan, nəboṅ dattokəta vi lan, datoledudun ale datoris nəhodato.

koin: [*nakoin*] Nəvat lotogole hən nametəlai nagol, nasilva o nakopa. Loṽur natit gail hən nəvat galenan, ale evi napurpuran hən nauman.

komada: [*Nakomada*] Avan ideh toil a mō hən nasoltia gail.

kopa: [*nakopa*] Nametelai sua tomədmədaʉ, nətau han tomial. Nəbōŋ nakopa totaŋ, egəm kəskəsən. Len naut a Vanuatu a mō datukad nakoin lotovi kopa. Nakoin hən nəwan vatu mai nakoin hən natu vatu arovi kopa.

kreɸ: [*nakreɸ*] Ikad nəhau sua toʉan len nabiltihavhəte. Naʉit nəhau enan ihehe masuʉ, ale lupal dasdas naʉit nəhau hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobelav kəkereh egəm vi wain. Naʉite mai nəhau, lokis gəlar ɸisi hən nakreɸ.

krisolait: [*nakrisolait*] Nəvat nətau han toyarɸarɸ ale tomasil.

krisopres: [*nakrisopres*] Nəvat nətau han tokəskəsən ale tomasil.

kristal: [*nakristal*] Nəvat tomasil hum nakəlas, səkad nətau ideh.

Kristo: [*aKristo*] Nəvanuan alat a Israel lotovatvat viri, nəvanuan aGot itabtabuh lan hən bilav kuv alat a Israel dan naenemi salit gail. Be aGot itabtabuh lan hən bevi kiŋ silat lotoriŋ nəlolit lan, savi kiŋ hən naut sua hum aTevit tovi kiŋ hən naut a Israel ta sutuai.

kul: [*ekul*] Nəbōŋ avan ideh sədaŋ husur toməsah, niben toməhav o saləboi bigol natsua, datuke ekul.

kulan: [*nakulan*] Datbisor husur nakulan sivan ideh, namilen ke gai səkad nədaŋan.

kumin: [*nakumin*] Nəbōŋ namisurhut nakumin esusau, ale loriŋ namisurhut gail len nəhanian.

kupit: [*nakupit*] Evi nabəlan hən nəvəlan nəvanuan, tuʉat len nakobkob van vəbar nagilen nəjarhuvəlan. Nabəlan hən nakupit ɸəpadaŋ hən nahudhumita.

kuʉol: [*ekuʉol*] Nəbōŋ tokad natit tosoʉur ale gulekis hən natit tovoi səhər gail am, gokuʉol. Gəbəkəʉol hən naieh len nabilikoro, namilen ke gulekis hən naieh tovoi səhər ideh gail am lotopat len nabilikoro.

lat lotokətkəta kəkol hən naim siGot: [*alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot*] Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ahai tutumav gail mai nəvanuan len nahəmar a Levi ləum len naut enan, be len nahəmar a Levi, galit galevis ləum hum nalipah səbiltihai tutumav. Lokətkəta təban naut enan mai lokətkəta kəkol hən naim siGot hən avan ideh asike bəmədaʉ.

lepət: [*nalepət*] Nabiltiɸus katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalepət egəgəris.

leprosi: [*naleprosi*] Evi naməsahan hən nahurhuben nəvanuan togəgel hən nətau han hən bəgəm ɸəhapəhw. Len nalo siMoses nəvanuan tokad naməsahan tomagenan timasriŋ gəbulaŋ nəvanuan gail am hən bitoh a tut dan galito. Gai ebiŋbiŋal len nabunusian sinalo. Nəbōŋ naməsahan tonōŋ, ivan hən ahai tutumav hən bəbunus vahvatur niben. Asike bisəb naməsahan ideh am, ikel uri ke avan enan iveveu, eləboi bətəlmam vahim.

Levet: Len nasoruan ta mō datokis napəhəʉut toyalyal hən Levet hum dattokis naluŋman toyalyal hən Nasuʉ.

linen: [*nalinen*] Nəkaliko ɸəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. Naju gail loruŋ gol niben alat lotomat lan.

lion: [*nalion*] Nabiltiɸus katkat nətau han tomial hum naliol tomasmas. Nalion luluŋman ikad navurun ləbləbah todar vis nəhən.

lipah: [*lalipah*] Avan ideh tohut nəvanuan tosa gail lotobur kotov nalo hən naut. Itah gat galito, eriŋ galit len naim bəbaŋis o len nakotan. Len nasoruan bənbən datuke ɸolis.

lo: [*nalø*] Len naut galevis len nasoruan siGot, nalo evi naløbulat erim aMoses totos gail len natubatan hæn nasoruan siGot. Ale len naut galevis naJu gail luke nalo, be namilen ke nasoruan siGot kavkav. Ale len naut galevis am nalo evi næsa aGot tokai tasi mai nakean limasgol husuri.

lokust: [*nalokust*] Ehun natohtohlomætu, ihanhan natideh tokæsan ale egæm len nabiltivæshæte tohum næmarigw. AGot idarñ hæn alat a Israel læbihan nalokust.

madihdih: [*imadihdih*] Natideh dattoke tomadihdih ipat magenan akis, gole ke datbike naburhuwai imadihdih, namilen ke naut kæmas datovævaut kuv næwai tosobur, næwai ipat pitpitovŋai. Nædanjan siYesu imaienan, naut kæmas galevis ivan dani, nædanjan san ipat pitpitovŋai.

mail: [*næmail*] Næmail silat a Rom evi namita tovi 1500.

malperi: [*næhai malperi*] Nabiltihai tokad næharhæte topat nasihau tosobur, toharhar tælmam. Iŋan hæn naŋit len natuhhavhæte. Næboŋ naŋit næmalperi tomen iborŋborŋ buni o imotmot ale ihehe masuŋ.

maŋmaŋ: [*imaŋmaŋ*] Næboŋ avan ideh toris natesua totile masuŋ, ipaŋ habat lan, nabuŋon esæŋav, namætæn gælaru arosæŋav.

mapol: [*næmapol*] Nævæt tokab masuŋ husur tokad nætau tiltile gail. Loum hæn naim gail mai nælablab gail hæni.

mariboŋ: [*næmariboŋ*] Len nasoruan siGot næmariboŋ evi næboŋ sua kavkav, nalenŋayal sua kavkav mai nalenmariug sua kavkav.

matuan: [*næmatuan*] Næboŋ dattomabul næhanian, itov, ale iŋan. Hum ma toŋan hæn naŋite, hum ma toŋan hæn næhanian tin pipitan. Ale næboŋ næhanian tomatu datutarive o datokir susuri. Alat aIsrael lotomabul nawit, næboŋ tomatu luta kokotovi. Ale datokis næboŋ enan hæn næmatuan. Len nasoruan ta Iglan datuke *harvest*.

merikel: [*namerikel*] Natesua avan ideh salæboi ðigole, be næboŋ aYesu togole, nævanuan piŋi lumaŋmaŋ lan.

mælauah: [*namælauah*] Nælablab topat mashuwag.

mænas: [*namænas*] Nækabkabilan mai na-mial-habat-an togæm len aGot, ale topat len naut aGot totoh lan. Len nasoruan ta Iglan, datuke *glory*, be nasoruan enan ikad namilen tile am toke næyalalan.

mær: [*namær*] Næda hæn næhai sua. Næboŋ næda tommas, egæm vi hai pæhas. NaJu gail lovæhas niben nævanuan tomat hæni, ale lopæŋas namær hæn næboŋ næbasuhab bæsusau.

mina: [*namina*] Evi nakoin silat a Kris tovi nævat hæn næpurpuran hæn nauman hæn nahæbati totor.

mint: [*namint*] Naluhai sua næbon tosusau. NaJu gail lorinŋ len næhanian.

mitisau hæn næmauran tonor: [*namitisau hæn næmauran tonor*] Namitisau evi nalæboian dattokade husur dattosækul, o nalæboian dattokade hæn dattogol natsua. Ale avan sua ikad namitisau hæn bitawag, avan tile ikad namitisau hæn ðeum hæn naim o hæn ðevæteh navus mai næwei, be læsækad namitisau hæn næmauran tonor. Avan ideh tonau nalæboian tokade len næmauran san, ale tonau næsaban san gail, be togol naŋide tonor aGot tohæhavur hæni, gai ikad namitisau hæn næmauran tonor.

Nasub: [*Nasub*] Len nasoruan siGot nasub ikad namilen tiltile gail. Næboŋ tobøl husur naslev mai næmasta san, naslev ekis amasta hæn Nasub. Næboŋ avan ideh tosor mai nævanuan totibau o nævanuan tovat næhes, ekisi hæn Nasub. Væha-sobsøbur nævanuan gail lokis aYesu hæn Nasub husur loputsani len nænauan salito. Alat lotorinŋ nælolit len aYesu lokisi hæn Nasub husur tomat hæn læbikad navoivoian mai aGot, mai næmauran vi sutuai. Ale len nasoruan siGot ta mo lokis aGot hæn Nasub aGot.

- Natun aGot:** [*aNatun aGot*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nanoran:** [*aNatun Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nəvanuan:** [*aNatun Nəvanuan*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni. Datusabi len nalobulat Daniel hum tovi aKristo (Dan 7.13-14), be len naut sual am len nalobulat enan (Dan 8.17), mai len nalobulat Ezekiel, anatan nəvanuan evi nəvanuan ηai, savi aYesu.
- nau-utaut-an:** [*nə-nau-utaut-an*] Nəboŋ gotosor utaut həni ke gigol natsua, gusor mai nəvanuan tile gail. Gəbinau utaut hən gəbigol natsua, gunau len gaiug səboŋi.
- not:** [*nanot*] Govi not nəboŋ namityal tovisi len navəlaŋ nəmatu. Len naut a Uluveu datuke datovi pan.
- oil:** [*naoil*] Natit tohum nəwai be tobətəlas. Nəboŋ dattobul həni mai nəwai, isal pəniwai. Ikad naoil tiltile gail, naoil ipat len naŋus, ipat len nəlal mai nabəŋletw, ale datobir naoil tile len naenjin hən bīgam bivoi. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas nəvit naoliv hən ləbikad naoil han.
- oliv:** [*naoliv*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Nalute imanivəniv ale ikad nəvite. NaJu gail lugol nabiltivat erib, bul dasdas nəvit naoliv hən ləbikad naoil han. Len nasoruan siGot datokis nəhai enan hən naoliv o nəhai oliv, ale lokis nəvit nəhai enan hən naoliv.
- omeka:** [*omeka*] Len nəalfapet silat a Kris, omeka evi naleta naməkot.
- oniks:** [*naoniks*] Nəvat sua nətau han totiltile be gəsaləboi gəbəkəta tur lan.
- pali:** [*nəpali*] Nəpali evi liol sua tokad namisurhute. Hum namisurhuwit, nəvanuan lolis dasdas namisurhupali gail hən bəgəm vi flaua hən ləbipan nabəta həni.
- panismen:** [*nəpanismen*] Nəboŋ gotogol tosa, ikad natesua todaŋ bībar gaiug, nəpəŋasan o natunusian o nabilasian o natohan len naim bəbəŋis.
- Pasova:** [*nəPasova*] Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhəvur hən nəboŋ aGot togol pīs ahai a mō silat a Ijip lotomat be səbar alat a Israel.
- paus:** [*nəpaus*] Len nasoruan siGot egai ikad namilen eru. Esua, natsua lotopat nəvat bŋrhulon. Togon, natsua lotosiriv hən nabu nəbalan lan hən ləbipati van.
- peril:** [*naperil*] Nəvat nətau han tokəskəsan ale tomasil.
- perŋan:** [*ipərŋani*] Datbike nəmargobut ipərŋan naut pīs, namilen ke naut pīs i sivi sivi lohoim mai vivile. Datbike nəhanian ipərŋan naut pīs, namilen ke loŋəpəhun nəhanian van hən naim pīs, ideh səpar. Datbike na-kel-uri-an tovoi ipərŋan naut pīs, namilen ke nəvanuan len naut pīs losəsəloŋ həni.
- pəhav utaut:** [*epəhav utaut*] Avan ideh ikel ur natideh savisi sal, be dereh tevisi balai. Len nasoruan siGot, nəvanuan gail lotomaienan lukel ur nəsa aGot tokele ηai. Len nalo siMoses ikele ke, nəboŋ avan ideh toŋəhav utaut, asike bīsarpoh, nəvanuan gail limastubuni (Deu 13. 1-5).
- ruē:** [*narue*] Naluhai sua nəboŋ tosusau be nabus han tokon. NaJu gail lugol nalukai nareran həni ale lorinji.
- reven:** [*nareven*] Evi nəman naməsav tomermer. Etibau ale ihanhan natideh, hum namisurhutit gail, natit tomat gail, nəvite, mai natuhtit tokəlah gail.
- rubat:** [*erubati*] Nəboŋ dattogol nəsaan datimaspanis sile, ale nəpanismen evi matan. Nəboŋ aGot torubat nəsaan dan gidato, ehum tokas kuvi hən asike datbipanis sile am. Datbike nəsaan sidat imarubat, namilen

- epit̃pit̃oṽ. Len nasoruan bonbon datuke *fogif*. Len nasoruan siGot, ñboŋ toke sah ruḃati, namilen ke ñhau toban̄is gat natsua s̃baŋisi am.
- saan:** [*n̄asaan*] Datupair dan aGot, datugol n̄asa aGot tom̄atahuni, n̄asa togol dattop̄ep̄ehw dan aGot. N̄asa aGot toke tosa, datugolgole. Ale n̄asa aGot toke tovoi, enan datsagole.
- saban:** [*n̄asaban*] Len n̄emaŋuran sidato datohusur suluḃ naḃisal tonor.
- safaia:** [*n̄asafaia*] N̄evat sua n̄etau han toboŋboŋ ale imasil.
- salfa:** [*n̄asalfa*] N̄evat sua n̄etau han toyanyan. Gol̄eboi ḡabisabi p̄epad̄an h̄en n̄ehab a Bu.
- Sanhitrin:** [*n̄asanhitrin*] Naluḃoh h̄en alalun̄an totibau seJu gail lotob̄atah hum nakotan. Alat lotob̄atah len nabonbonan enan lovi: abiltihai tutumav, alat lotolav namilen a m̄o mai n̄obathudud galevis salito, alat lotoil a m̄o h̄en naJu gail mai alat lotokad namitisau h̄en nalo siMoses. Len nasoruan bonbon datuke *kaonsel blong ol man Ju*.
- Sappat:** [*n̄asappat*] N̄emaribon̄ aGot torin̄i ke tovi n̄emaribon̄ h̄en n̄əŋav̄ŋavan. N̄əSapat seJu gail etubat n̄eboŋ namityal tomasur len naFrait̄e ale ivan v̄əbar namityal tomasur len naSatete.
- sata:** [*n̄asata*] N̄əsata ehum n̄əhad naJu gail lorin̄ n̄əflaua lan n̄əboŋ lotobul dasdas namisurhuwit. Datsal̄eboi nam̄əlasan han, be datol̄eboi ke n̄əsata totor h̄en n̄əflaua evi n̄əflaua tosoḃur.
- Sattiusi:** [*n̄asattiusi*] Avan ideh len n̄əpati h̄en n̄əpolotik sua, sad̄əlom ke ikad na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan. Galit isoḃur lovi ahai tutumav mai abiltihai tutumav gail.
- saut:** [*nasaut*] Govi saut n̄əboŋ namityal tovisi len nav̄əlaḃ n̄əmair. Len naut a Uluveu datuke datovi m̄əhat.
- Selot:** [*naselot*] N̄əvanuan len naluḃoh sua lotoke naut a Jutea tep̄əp̄ehw dan alat a Rom, lotoke libal mai galit h̄en naut a Rom asike teil a m̄o h̄en naut a Jutea am.
- senturion:** [*nasenturion*] Nasoltia toil a m̄o h̄en nasoltia lotovi 100.
- Seus:** [*aSeus*] Nagot toil a m̄o h̄en nagot p̄isi silat a Kris.
- s̄əkel:** [*nas̄əkel*] Len nas̄əkel, n̄əvanuan en̄ənoḃ h̄en nam̄əlasan namet̄əlai gai tol̄əboii mai nam̄əlasan h̄en natit gai sal̄əboi, h̄en ḃel̄əboi nam̄əlasan h̄en natenan.
- s̄əkul:** [*es̄əkul*] Len nasoruan siGot, namilen s̄əkul evi s̄əkul h̄en namitisau, savi nalotuan.
- sikam̄or:** [*n̄əhai sikam̄or*] Evi nabiltihai n̄əda h̄en toḃəp̄əp̄ehw. Naḃit̄ n̄əhai nasikam̄or iyan̄yan o ebisibis n̄əboŋ tomen ale n̄əvanuan luhanh̄an gail.
- silva:** [*nasilva*] Namet̄əlai sua, n̄etau han tomasiav. N̄əboŋ nasilva totan̄, eḡəm motmot. Gegai datukad nakoin lotohun nasilva. Nakoin h̄en naten vatu, nakoin h̄en natwenti vatu mai nakoin h̄en naffiti vatu lohun nasilva.
- sinamon:** [*nasinamon*] Nahurhuhai sua n̄əḃon tosusau lotorin̄i len n̄əhanian h̄en l̄əḃigol nabus han ḃivoi.
- Sion:** Len Nasoruan siGot, lokis nabiltivile siTevit̄ h̄en naut a Sion, ale lokis nabiltivile Jerusalem h̄en naut aSion am, mai Jerusalem veveu. Ale len nalobulat Ipru, Sion evi alat siGot (Ipru 12.22-23).
- Sisa:** [*aSisa*] Naulun̄an ideh toil a m̄o h̄en alat aRom hum tovi kin̄ salit̄ gail, lokisi h̄en aSisa. Ale n̄əhes enan tovati eḡəm len n̄əvanuan toil a m̄o h̄en naut a Rom sutuai tia, nah̄əsan aJulius Sisa.
- skopion:** [*naskopion*] Len naut egai datokisi h̄en nahuthut, be savi huthut totoh len navis. Evi natuhtit sua tokad nar̄ien tom̄əlevtor. Ikad nar̄ivriḃon totibau a m̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tob̄əlav k̄əkereh

- toləboi bevin nəvanuan. Len naut egai datukad natuhtəte gail ɲai be len naut tiltile lukad nabiltihəte. Nəboɲ tovin nəvanuan, navinian eləboi ɲigol nəmatan.
- slev:** [*naslev*] Nəboɲ alat a Rom lotobal mai alat naut tile, ale lotosəhor galito, losəhar nəvanuan nəbalan isobur dan naut enan vi Rom. Len nəmaket loɲur hən galito hum nabuai o nabuluk o nabəaɲ o nəhab. Nəvanuan toɲur naslev len nəmaket etəgau nəmauran san. Eləboi ɲigol timat o riɲi mai naslev pəhəvut hən arɲipas naslev ideh am. Nəmauran hən naslev savi esan, ipət len gai toɲuri len nəmaket.
- sogsog:** [*sogsog*] Naulumən o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut nalosan, husur avan ideh totev kotovi.
- sohotut:** [*isohotut*] Datɲisohotut hən datɲigol natsua, namilen ke datsənaυ savoi be datugol tutut həni ale datugol suluvi.
- soltia:** [*nasoltia*] Nəvanuan tokad nauman tovi nəbalan. Esua len naluvoɲ lotobal len nabiltibalən. Datokis naluvoɲ enan navəshəsoltia.
- sor levlev:** [*isor levlev*] Nəboɲ dattosor len nəbathusoruan sua, esua isor tarhət, togon isor tarhəte van vəbar ɲimasil len nənauan sidat ɲisi. Len nasoruan ɲonɲon datuke *dibet*.
- sor vəsvəsaii:** [*isor vəsvəsaii*] Nəboɲ gotosor husur natesua nəvanuan gail ləsaləboii, gusor van hən gəɲigol ɲiparɲar len nənauan salito.
- sor-tastasi-an:** [*na-sor-tastasi-an*] Nəboɲ lotokot hən avan ideh, len nakotan, avan ideh eil, ikel ur nəsa tosa avan enan togole. Na-kel-uri-an enan evi na-sor-tastasi-an.
- sparo:** [*nəsparo*] Evi natuhman naməsav toməlməlah len tan ale hanhan ei. Naut a Vila ikade.
- statia:** [*nəstatia*] Nəbəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.
- Stoik:** Nəvanuan galevis lotodəlomii ke nəvanuan ɲai ikad nənauan tonor hən ɲəkəta təban gai səɲon. Lunau ke nagot evi natit ɲisi len navile a pan, ale nəvanuan ɲisi mai natit ɲisi loɲitɲitoɲ.
- sukapak:** [*nasukapak*] Natuhtite toməlməlah ale niben ikad navurun. Ikad nəwei hum navəvəlas. Ikad nasukapak lototoɲ səɲolito ale ikad galevis am lototoɲ ɲonɲon len navəshəte, ale lotoum ɲonɲon. Galenan loum hən naim, ale ɲurhulon naim ehum naim sevəvəlas. Len naim lusah tuan natit tohehe masuɲ dattokisi hən nəhani.
- talent:** [*nətalent*] Nətalent nasilva evi nəpurɲuran hən nauman hən nasi-hau tovi 15. Nətalent nagol etibau vəha-30 səhor nətalent nasilva.
- tav:** [*nətav*] Nəman sua tohum navimal be epəhapəhw.
- tehan:** [*nətehan*] Nəboɲ nəvanuan toteh, igol nəsa hən toteh ale iteh mabe? Len navide enan dattosor husur natehan san.
- tenarius:** [*nətenarius*] Evi nakoin sua ta Rom, alat a Jutea lotoɲur nətaks salit həni. Evi nəvat nəpurɲuran hən nauman hən nəmariboɲ tosua ɲai.
- til:** [*nətil*] Naluhai sua nəɲon tosusau. NaJu gail loriɲi len nəhanian.
- tin:** [*nətin*] Namətəlai sua tomədmədaυ, nətau han tomasiav. Natin sətəɲ. Len naut a Vanuatu natin, naieh tuna topat ɲurhulon, loum həni hən natin.
- tiv-dalusi-an:** [*na-tiv-dalusi-an*] AGot ikel na-kel-gati-an sua mai aApraham mai nəpasusan san van vəbar aMoses. AGot ike, naulumən san gail ləɲetiv dalus navunut salit mai sinatulit gail hən ɲimasil ke lotodam hən na-kel-gati-an siGot, dereh gai tetəgau gat na-kel-gati-an san (Gen 17.10-14; Lev 12.3).
- tivtiv tan:** [*etivtiv tan*] Nəboɲ nabuluk toliv nəhai tivtivtan van, etiv nətan gol nətan esəɲav, ale eutaut hən nəvanuan ɲimabul namisurhut gail lan.

toŋki: [toŋki] Ehum nahos be nədaringan arobəlav.

topas: [natopas] Nəvat nətau han toyanyan ale tomasil.

trahma: [nətrahma] Nakoin tovi napurpuran hən nauman hən nəmaribon tosa.

trakon: [nətrakon] Ehum nabiltimət totibau o nabiltiməhob totibau tokad nəhabəlan. Len nasoruan siGot akis nətrakon evi Setan.

trampet: [nətrampet] Natsua lotoum həni hən nametəlai, ale nəboŋ lotovuv lan, iwəl səhor nəwalan hən nahəmadu.

tret: [natret] Nəhau tomanivəniv lotosəşod həni.

tсен: [natsen] Nəhau todaŋ tovi metəlai. Ikad nariŋ tosohud nariŋ togon van van ebəlav.

tunusi: [etunusi] Nəboŋ dattogol natideh o dattokel natideh nəvanuan tile toləŋon tosa sile, datotunus nəvanuan enan. Nəlon avan enan imabe? Hum ma nəlon topanpan, hum ma nəlon sədaŋ am, hum ma tololosa, be nəlon isa.

ut Tolo Masuŋ: [Naut Tolo Masuŋ] Naim siGot ipat len nabiltivile Jerusalem. Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ale len naim siGot ikad narum eru. Narum bopita, lokisi hən Naut Tolo, ale narum tarhəbiltikaliko lohoim, lokisi hən Naut Tolo Masuŋ. Avan ideh saləboi bəbis ei, be abiltihai tutumav eləboi bəbis vəha-sua len nasihau vişusua.

vaipa: [nəvaipa] Evi nəmət tosa. Nəboŋ tohat avan ideh nabehi han igol avan enan imat.

vanuan Nanoran: [Nəvanuan Nanoran] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni husur gai inor buni.

vanuan nətaks: [nəvanuan nətaks] Nəvanuan tolavlav kuv nəvat dan nəvanuan gail mōs nəgavmen a Rom.

vatvat viri: [ivatvat viri] Nəboŋ gototoh vir natesua hən bəvisi, ale goləboi tia ke dereh tevisi, be gəsaləboi nəboŋ o namityal han, guvatvat viri. Len nasoruan bōnbōn datuke *hop* o *ekspek*.

vilesir: [navilesir] Natsua togol nəvanuan imat ale pelan han nəvanuan galevis am, ale sədareh isəbur lumat. Len nasoruan siGot, len naut galevis navilesir evi naməsahan, len naut galevis am evi natideh tosa masuŋ nəvanuan isəbur lotomat lan.

vinika: [navinika] Nəboŋ nəwain topat tobəlav, nədaŋan ebuer am ale egəm kon. Nabus han ikon səhor naləman.

violan (hən natutumavan): [naviolan (hən natutumavan)] Nəboŋ alat a Israel lototutumav, lotutumav hən narivatəvat ləşəkad natideh tosa len gail. Lotutumav hən nətav gail, nawit mai nəwain am. Natit pişi lototutumav həni evi naviolan hən natutumavan.

vus beltaŋ: [navus beltaŋ] Evi natit tokad nəhau gail nəvanuan toranranə həni hən bigol nəwalan ale nəvanuan lokəkai husuri suran alathutai lotokəkai husur nakita mai napes.

vişusua: [avişusua] Ahaʋut ideh bikad anatun ulumən tosa ŋai, datokisi hən aʋişusua setəman.

vişusua: [navişusua] Namətas o nəwei tokad namətan tosa ŋai.

wain: [nəwain] Len naut a Jutea lupal dasdas nəvit nakrep hən nasuhute bişel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh esəsaruv ale egəm vi wain.

waks: [nəwaks] Natsua lotoum hən nəkadel həni. Nəboŋ togəm vi wai, nəwai narŋial bolai.

wes: [nawes] Govi wes nəboŋ gotovi lan naut namityal tomasur lan.

wik: [nawik] Len nasoruan siGot nawik evi nəmaribon lotoməlvru.

wit: [nawit] Nawit evi liol sua tokad namisurhute. Nəvanuan lolis dasdas namisurhuwit gail hən bəgəm vi flaua hən ləbipan bəta həni.

wolf: [*nawolf*] Ehum năbilitilipah katkat towael.

yok: [*nayok*] Nəhai lotorinji len năbuluk eru hən arḅḅon hən arḅeum bonḅon. Ikad nayok tile am tovi nəhai topat len nəbathuvəson nəvanuan natit toməlas totahətah tarhəte ale natit tile totahətah tarhəte.

Nəbathusoruan gail

Nəbathusoruan gail len Nasoruan siGot

AGot Mak 10.27; Mak 12.29-30; Luk 1.37; Luk 6.35-36; Jon 4.24; Uman 14.14-17; Uman 17.22-31; Rom 1.18-23; Rom 11.33-36; 1Kor 8.4-6; 2Kor 1.3; 1Tim 1.17; 1Tim 6.15-16; Ipru 4.13; Ipru 10.30-31; Jem 1.17; 1Pit 1.14-17; 1Jon 1.5; 1Jon 4.7-12, 16; Jut 24-25; KelV 4.8-11; KelV 15.3-4

NaGot gəgəras gail mai nəvide silat lotohusur gail Mat 4.10; Uman 13.4-12; Uman 17.22-31; Uman 19.11-20; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; 1Kor 8.1-13; 1Kor 10.1-22; 2Kor 6.14-18; Kal 5.19-21; 1Tes 1.9-10; 1Jon 5.21; KelV 21.8; KelV 22.15

AGot evi tarhət sidato Mat 6.25-34; Mat 10.29-31; Uman 14.15-17; Rom 8.28; Rom 11.36; Kol 1.17; Ipru 1.3; Jem 4.13-16

AGot igol navile a pan mai natit pisi am Mat 19.4; Jon 1.3; Uman 14.15; Uman 17.24-26; 1Kor 8.6; Kol 1.15-16; Ipru 1.2; Ipru 11.3; KelV 4

AGot dereh tikot hən nəvanuan pisi hən ke lipanis o asike lupanis Mat 7.21-23; Mat 16.24-27; Mat 25.31-46; Jon 3.18-21; Jon 5.24-29; Uman 17.30-31; Rom 2.1-11; Rom 14.10-12; 1Kor 3.10-15; 1Kor 4.5; 2Kor 5.9-10; 2Tes 1.5-10; Ipru 9.27-28; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; KelV 20.11-15

AGot erinji ke alat lotokad nadəlomian lan lunor len nəhon Uman 13.38-39; Rom 1.16-17; Rom 3.21-26; Rom 5.1, 9-10, 18-19; Kal 2.16; Kal 3.6-9; Tit 3.7

AGot igol napisal hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan salito Jon 3.16-17; Uman 2.37-39; Uman 4.11-12; Rom 5.1-11; Rom 10.9-13; Efe 2.1-10; 1Tim 1.15-16; 1Tim 2.3-7; 1Pit 1.3.5

Alat lotoil a mə hən alat siYesu

Nəvide silat lotoil a mə Uman 6.1-6; Uman 14.23; 1Tim 3.1-13; Tit 1.5-9

Nasoruan van hən alat lotoil a mə Mat 28.18-20; Luk 22.24-27; Uman 20.17-35; 1Tes 2.1-12; 1Tim 4.1-16; 2Tim 2.1-26; 2Tim 3.10-4.5; Tit 2.7-8; 1Pit 5.1-4

Putsan alat lotoil a mə len nənauan samito 1Kor 9.14; Kal 6.6; 1Tes 5.12-13; 1Tim 5.17-22; Ipru 13.7, 17

Alat siYesu logəm sua Mat 18.19-20; Uman 2.41-47; Rom 12.4-8; Efe 1.22-23; Efe 4.11-16; Kol 3.15-17; 1Tim 4.13; Ipru 10.24-25

ANunun aGOT Mat 28.19; Mak 1.9-11; Mak 3.28-30; Luk 1.35; Luk 3.16; Luk 4.1; Luk 11.13; Luk 12.12; Jon 1.32-34; Jon 3.5-8; Jon 7.37-39; Jon 14.15-17, 26; Jon 15.26; Jon 16.7-15; Jon 20.19-23; Uman 1.4-5, 8; Uman 2.1-18, 38-39; Uman 4.31; Uman 5.3-5; Uman 8.14-17; Uman 10.44-48; Uman 13.2-4; Uman 15.28; Uman 16.7-10; Uman 19.1-7; Rom 5.5; Rom 7.6; Rom 8.9-16, 26-27; 1Kor 2.4, 9-16; 1Kor 3.16; 1Kor 6.11, 19; 1Kor 12.1-13; 2Kor 1.21-22; 2Kor 5.5; 2Kor 13.14; Kal 3.2-5; Kal 4.6; Kal 5.16-18, 22-25; Efe 1.13-14, 17; Efe 3.16; Efe 4.3-4, 30; Efe 5.18-20; Efe 6.17-18; 1Tes 1.5-6; 1Tes 5.19; 2Tes 2.13; Tit 3.5-6; Ipru 2.4; Ipru 9.14; 1Pit 1.2, 11; 2Pit 1.20-21; 1Jon 2.20; 1Jon 3.24; 1Jon 4.13; 1Jon 5.6-8

ASetan Mat 13.19; Mat 25.41; Luk 4.1-13; Luk 22.3-4; Jon 8.42-44; 2Kor 2.10-11; 2Kor 4.4; 2Kor 11.13-15; Efe 2.2; 1Tes 2.18; 2Tes 2.9-12; 1Pit 5.8-9; 1Jon 3.8-10; KelV 12.7-12; KelV 20.1-3

ASetan italtal ke datigol nəsaan, be len nədaŋjan siGot datosəhori Mat 4.1-11; Mat 6.13; Luk 22.31-32; Jon 17.14-19; Rom 8.31-39; Rom 12.12; Rom 16.19-20; 1Kor 10.12-13; 1Kor 16.13; 2Kor 12.7-10; Efe 3.20-21; Efe

6.10-18; Flp 4.13; 1Tes 3.5-8; 2Tes 3.3; 2Tim 1.7-8; Ipru 2.18; Ipru 4.14-16; Ipru 12.1-2; Jem 4.7; 1Pit 1.5; 1Pit 5.8-11; 1Jon 4.4; 1Jon 5.3-5; KelV 12.7-12

AYesu Kristo

AYesu evi Natun aGot Mat 11.27-30; Mat 16.13-17; Luk 1.35; Jon 1.1-18; Jon 5.19-29; Jon 6.35-40; Jon 8.58; Jon 11.25-27; Jon 14.5-11; Jon 17.1-5; Jon 20.26-31; Uman 3.13-16; Uman 4.10-12; Rom 1.3-4; 1Kor 3.11; 2Kor 4.4-6; 2Kor 5.21; Kal 4.4-5; Flp 2.5-11; Kol 1.15-20; Kol 2.9-10; Ipru 1.1-14; Ipru 7.26-28; 1Jon 2.1-2; 1Jon 5.20; KelV 1.12-18; KelV 19.11-16

AYesu, aNatun aGot egəm vi vanuan suman gidato len navile eg a pan Jon 1.14; Luk 1.26-38; Mat 1.18-25; Luk 2.1-20; Mat 2.1-23; Kal 4.4-5; Flp 2.6-7; Ipru 2.14-18

AYesu epusan ale igol nəvanuan gail lumaaur Mat 4.23-25; Mat 7.28-29; Mat 9.35-36; Mat 11.1-6; Luk 4.14-44; Uman 10.36-38; Jon 20.30-31

AYesu igol namerikel isobur Mat 8.1-15, 23-33; Mat 9.1-7, 18-33; Mat 12.9-14, 22; Mat 14.15-32; Mat 15.22-28, 32-38; Mat 17.14-18; Mat 20.29-34; Mat 21.18-22; Mak 1.21-28; Mak 7.32-37; Mak 8.22-25; Luk 5.4-8; Luk 7.11-15; Luk 13.10-13; Luk 14.1-4; Luk 17.12-14; Luk 22.50-51; Jon 2.1-11; Jon 4.46-54; Jon 5.5-9; Jon 9.1-7; Jon 11.11-44; Jon 21.4-6; Uman 2.22

Lutah gat aYesu, luvasi Mat 26.47-68; Mat 27.1-2, 11-31; Mak 14.43-65; Mak 15.1-20; Luk 22.47-53; Luk 22.63-23.25; Jon 18.1-14, 19-24; Jon 18.28-19.16

Lupos gat aYesu len nəhai balbal Mat 27.32-56; Mak 15.21-41; Luk 23.26-49; Jon 19.17-37

Lutavun aYesu Mat 27.57-66; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

AYesu imaur təlmam Mat 28. 1-20; Mak 16.1-8; Luk 24.1-49; Jon 20.1-21.14; Uman 1.3-8; Uman 2.24-32; Uman 3.15; Uman 4.10, 33; Uman 10.39-43; Uman 13.29-39; Uman 17.2-3, 30-31; Rom 1.4; Rom 4.24-25; 1Kor 15.3-8, 12-21; KelV 1.18

AYesu evi məhat vi lan nəmav Luk 24.50-51; Uman 1.9-11; Uman 2.32-36; Uman 5.30-31; Rom 8.34; Efe 1.20-23; Flp 2.9-11; Ipru 1.3-11; Ipru 2.9; Ipru 4.14-16; Ipru 7.25-26; Ipru 10.12-14; 1Pit 3.22

AYesu dereh tetəlmam Mat 24.29-44; Jon 14.1-3; Uman 1.10-11; Uman 3.19-21; Flp 3.20-21; Kol 3.4; 1Tes 1.9-10; 1Tes 3.13; 1Tes 4.13-5.11; 2Tes 1.6-10; 2Tes 2.1-4; 1Tim 6.13-15; 2Tim 4.8; Ipru 9.28; 2Pit 3.1-18; 1Jon 3.1-3; KelV 1.7; KelV 22.12-13

Gol alat lotoməsa h lumaaur Mat 4.23-25; Mat 9.35; Mat 11.2-5; Uman 3.1-6; Uman 8.4-8; Uman 19.11-16; Uman 28.8-9; 1Kor 12.9, 29-30; 2Kor 12.7-10; 1Tim 5.23; 2Tim 4.20; Jem 5.14-15

Gol husur nəsa aGot tokele Jon 14.15, 21, 23-24; Jon 15.10-17; Rom 13.8-10; 1Pit 1.14-16; 1Jon 2.3-8; 1Jon 3.22-24; 2Jon 5-6

AGot ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito mabe? Mat 26.26-29; Rom 3.25; Rom 5.9-10; Efe 1.7; Ipru 9.11-14; 1Jon 1.6-7; KelV 7.14-17

Nadələmian len aGot o riŋ nəlodato len aGot

Nəvanuan toriŋ nəlon len aGot, Got ilav kuvi dan nəsaan san Jon 1.12; Jon 3.15-18, 36; Jon 6.47; Jon 14.6; Jon 20.31; Uman 4.12; Uman 16.30-31; Rom 3.20-22; Rom 10.9-10; Kal 2.16; Efe 2.8-9

Nəvanuan nadələmian loil gəgat len nadələmian salito Mak 11.22-25; Luk 17.5-6; Jon 14.1; Rom 5.1-2; Rom 14.22-23; 1Kor 13.13; 2Kor 5.6-7; Kal 5.6; Ipru 11.1-40; Jem 1.2-8; Jem 2.14-26; 1Pit 1.3-9

Naitian tosa Mat 5.27-30; Jon 8.2-11; Rom 13.8-10; 1Kor 5.9-11; 1Kor 6.9-20; Kal 5.19; Efe 5.3; Kol 3.5-6; 1Tes 4.1-8; Ipru 13.4; Jut 7

Na-kel-uri-an tovoi Uman 20.24; Rom 1.2-4, 16-17; 1Kor 1.17-25; 1Kor 15.1-7; Kal 1.6-12; Efe 1.13; Flp 1.27; Kol 1.5-6; 1Tes 1.5; 2Tes 2.14; 2Tim 1.8-11; 2Tim 2.8-10

Na-ləmas-buni-an

AGot eləmas masuʿ hən navanuan pisi Jon 3.16; Rom 5.8; Efe 2.4-5; 1Jon 4.9

Gidat datimasləmas bun aGot Mat 22.37-38; Mak 12.28-30; Jon 14.21; 1Pit 1.8; 1Jon 5.3

Gidat datimasləmas bun nəvanuan gail Mat 5.43-48; Mat 22.39; Jon 13.34-35; Jon 15.12-17; Rom 12.9-10; Rom 13.8-10; 1Kor 13.1-13; 1Kor 16.14; Kal 5.13-14; 1Tes 4.9-10; 1Pit 4.8; 1Jon 2.9-11; 1Jon 3.11-18; 1Jon 4.7-21

Nəpisal hən datbegə m vi natun aGot Jon 1.12-13; Rom 8.14-17; Kal 4.6-7; Ipru 12.5-11; 1Jon 3.1-3

Narubatian hən nəsaan

AGot erubat nəsaan silat lotokad nadələmian len aYesu Mat 26.28; Mak 11.25-26; Uman 5.31; Uman 10.43; Uman 26.18; Efe 1.7; Kol 1.13-14; Kol 2.13-14; Ipru 10.17-18; 1Jon 1.8-2.2

Daterubat nəsaan silat lotogol tosa hən gidato Mat 6.12-15; Mat 18.21-35; Mak 11.25; Luk 6.37; Luk 17.3-4; 2Kor 2.5-11; Efe 4.31-32; Kol 3.13

Na-sor-tuʿ-an

AYesu evusan navide hən na-sor-tuʿ-an Mat 6.5-13; Mat 7.7-11; Mat 18.19-20; Mak 11.24-25; Luk 11.1-13; Luk 18.1-8; Luk 21.36; Jon 14.13-14; Jon 15.7; Jon 16.23-26; Rom 8.26-27; Rom 12.12; Efe 2.18; Efe 6.18; Flp 4.6-7; Kol 4.2; 1Tes 5.17; 1Tim 2.1-4, 8; 1Tim 4.4-5; Ipru 4.16; Ipru 10.19-22; Jem 1.5-8; Jem 4.2-3; Jem 5.13-18; 1Pit 4.7; 1Jon 3.21-22; 1Jon 5.14-15

Na-sor-tuʿ-an galevis lotopat len Na-kel-gati-an Veveu Mat 11.25-26; Mat 14.23; Mat 19.13-15; Mak 1.35; Luk 5.16; Luk 6.12; Luk 22.32, 39-46; Jon 11.41-42; Jon 17.1-26; Uman 4.24-31; Uman 16.25; Uman 20.36; Uman 21.5; Rom 1.9-10; Rom 10.1-2; Rom 15.30-33; 2Kor 12.7-10; Efe 1.15-20; Efe 3.14-21; Efe 6.19-20; Flp 1.3-5, 9-11; Kol 1.9-12; Kol 4.3-4; 1Tes 3.9-13; 2Tes 1.11-12; 2Tes 3.1-5; Ipru 5.7; Ipru 7.25

Nasoruan siGot Mat 4.1-4; Mat 5.17-20; Mat 22.29; Jon 8.31-32; Jon 20.31; Uman 20.32; Rom 15.4; Rom 16.26; Kol 3.16; 1Tes 2.13; 1Tim 4.13; 2Tim 3.14-17; Ipru 4.12; 1Pit 1.22-25; 2Pit 1.19-21; 2Jon 9-10; KelV 1.3

Natərogan Rom 13.13; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; Kal 5.19-21; Efe 5.18; 1Tim 3.1-3; Tit 1.7; 1Pit 4.3-5

Natev siNasub Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 10.14-22; 1Kor 11.17-34

Natəvosan Mat 5.31-32; Mat 19.3-9; Luk 16.18; Rom 7.2-3; 1Kor 7.10-16

Natutumavan Mat 9.13; Mak 12.33; Rom 12.1; Ipru 9.6-10.18

Navide silat lotokad nadələmian len aYesu Mat 16.13-20; Jon 13.34-35; Jon 14.27; Uman 2.41-42; Rom 12.4-8; Rom 12.9-13; 1Kor 12.12-30; Kal 5.22-26; Efe 1.22-23; Efe 2.19-22; Efe 4.1-16; Kol 1.18; Kol 3.12-17; 1Tes 5.16-17; Ipru 10.24-25; 1Pit 2.4-10; KelV 19.5-10

Na-vi-tarhəte-an Mat 6.1-4; Mat 7.12; Mat 25.31-46; Luk 3.10-11; Luk 6.38; Uman 11.27-30; 1Kor 10.24; 2Kor 8.1-15; 2Kor 9.1-15; Kal 6.9-10; Flp 4.14-19; Ipru 10.24; Ipru 13.1-3, 16; Jem 1.27; Jem 2.15-16; 1Jon 3.16-18

Nəbaptaisan Mat 28.18-20; Jon 3.22; Jon 4.1-2; Uman 2.37-42; Uman 8.12, 36-38; Uman 10.44-48; Uman 16.14-15, 31-33; Uman 19.1-7; Uman 22.12-16; Rom 6.1-4; Kal 3.26-27; Kol 2.12; 1Pit 3.20-22

Nəbathudud

Nəhaṽut mai nəbareab san artolah Mat 19.4-6; 1Kor 7.1-16; Efe 5.21-33; Kol 3.18-19; Tit 2.3-5; Ipru 13.4; 1Pit 3.1-7

Anatularu gail Mat 15.3-6; Luk 2.51; Efe 6.1-3; Kol 3.20; 1Tim 5.4, 8; Ipru 12.7-11

Anana mai atata Efe 6.4; Kol 3.21; 1Tim 3.4-5

Nəbatunau Uman 6.1; Rom 7.2-3; 1Kor 7.39-40; 1Tim 5.3-16; Jem 1.27

Nəboŋ datsəhan hən datbisor mai aGot Mat 6.16-18; Mak 2.18-20; Uman 13.1-3; Uman 14.23

Nəgavmen Mat 22.15-22; Uman 5.27-29; Rom 13.1-7; 1Tim 2.1-4; Tit 3.1; 1Pit 2.13-17

Nəhab nəmatan Mat 10.28; Mat 13.41-42, 47-50; Mat 25.41; Luk 16.23-26; 2Tes 1.9; KelV 20.10-15; KelV 21.8

Nələdat temədau, datitoh mədau tebəlav Mat 5.3-12; Mat 18.1-5; Luk 14.7-11; Luk 18.9-14; Efe 4.2; Flp 2.3-11; Kol 3.12-13; Jem 4.5-10; 1Pit 5.5-7

Nəmatan Jon 6.39-40; Jon 11.17-27; Jon 14.1-4; Rom 8.10-11, 38-39; Rom 14.7-9; 1Kor 15.12-58; 2Kor 5.1-10; Flp 1.20-24; 1Tes 4.13-18; Ipru 2.14-15; KelV 14.13; KelV 21.1-4; KelV 22.1-5

Nəmauran todan Rom 8.18-25, 28; 2Kor 1.4; 2Kor 4.16-18; Jem 1.2-4; 1Pit 1.6-9; 1Pit 2.19-21; 1Pit 5.8-10

Nəmav

AGot eviol hən nakonviolan mai alat lotoriŋ nəlolit len a Yesu ke likad nəmauran vi sutuai maii Mat 19.16-30; Luk 10.25-28; Jon 3.1-16; Jon 5.19-29; Jon 10.10; Jon 11.25-26; Jon 14.6; Jon 17.2-3; Jon 20.31; Rom 5.21; Rom 6.5-14; Rom 8.10-17; 2Kor 5.17; Kal 2.20; Efe 2.1-6; Kol 2.13; Kol 3.1-4; 2Tim 1.10; Tit 3.4-7; 1Pit 1.23; 1Jon 5.11

Nəmav imabe? Luk 12.32-34; Jon 14.1-3; 2Kor 5.1-8; Flp 1.23; Kol 3.1; 1Pit 1.4-5; KelV 4.1-11; KelV 21.1-4; KelV 21.22-22.5; KelV 22.14-15

Nəsaan

Nəsaan nəsa? Rom 1.18-32; Rom 8.5-8; Kal 5.19-21; Efe 2.1-3; Efe 5.3-5; Kol 3.5-10; Jem 4.17; 1Pit 4.3; 1Jon 3.4-5

Nəvanuan pisi lugol nəsaan Jon 8.7-9; Rom 3.9-20, 23; Rom 5.12; Kal 3.22; 1Jon 1.8-10

Nəvanuan limaspanis sil nəsaan, be aGot igol napisal hən bilav kuv gidat dan nəpanismen enan Mat 10.28; Mat 13.41-42; Jon 3.18-20, 36; Uman 17.30-31; Rom 1.18-19; Rom 6.23; Kal 6.7-8; Kol 3.5-6; 2Tes 1.7-9; Ipru 9.27; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; Jut 7; KelV 20.11-15

Nəvanuan gail lomədas bun gidato husur dattovi siYesu Mat 5.10-12; Mak 13.9-13; Luk 12.4-9; Jon 15.18-21; Jon 16.1-4; Uman 5.41; Rom 8.35-37; Rom 12.12-14, 17-21; 1Kor 4.11-13; 2Kor 4.8-11; 2Kor 12.10; Flp 1.28-29; 2Tes 1.4-8; 2Tes 3.2-4; 2Tim 3.10-13; Ipru 10.32-39; Ipru 12.3-4; 1Pit 3.13-17; 1Pit 4.12-19KelV 2.10;

Nəvat Mat 6.19-21, 24-34; Luk 12.13-21, 32-34; Uman 20.35; 1Tim 6.6-10, 17-19; Ipru 13.5-6; Jem 2.1-9; Jem 5.1-6

Pair dan nəsaan sidato Mat 4.17; Mak 6.12; Luk 13.1-5; Luk 15.1-31; Luk 24.45-47; Uman 2.37-40; Uman 3.19-20; Uman 17.29-31; Uman 20.21; Uman 26.19-20; 2Kor 7.8-11; 2Pit 3.9; KelV 9.20-21

Sipa vi təban aGot Luk 17.11-19; Jon 6.11; Rom 1.21; Efe 5.20; Flp 4.4-7; Kol 2.7; Kol 3.17; Kol 4.2; 1Tes 5.18; 1Tim 2.1; 1Tim 4.4-5

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11	Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16	Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45	Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30	Gəm hən aYesu hən gəbikad nəjavnəvan
Mat 20.26-28	Nəvanuan toṭibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40	Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20	Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25	Məterubat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31	Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4	Na-sor-tuṽ-an
Luk 14.26-27	Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13	Datodədas datbeum simasta beru
Jon 3.16-17	Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25	Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1	Riḡ nəlomit len aGot
Jon14.6	AKristo səbon evi piṣal
Jon 14.27	Natəmat siGot
Jon15.18	Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8	Nəboḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31	Nadələmian
Rom 1.4	ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16	Na-kel-uri-an tovoṭ
Rom 3.23	Nəvanuan piṣi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2	Len nadələmian datukad natəmat mai aGot
Rom 5.8	Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23	Naṗurṗuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28	Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39	Nəsa eləboi bəpəpəhun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2	Viol hən nibemit mai aGot hən mətbevi esan səbon
1Kor 10.13	Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naṗiṣal dani
1Kor 10.24	Mətələḡon nəsa tovoṭ hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7	Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4	AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7	AGot idanḡ
2Kor 4.18	Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17	Nəvanuan veveu
2Kor 9.7	Datehəhaṽur hən datbeviol
2Kor 12.9	Nəboḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuṽ len gidato
Kal 2.20	AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23	Naṽit seNunun aGot
Kal 6.4	Sagenənoṽ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9	Sadatipetəmas hən datbigol natit tovoṭ
Efe 2.8-9	Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20	Nədaḡan siGot
Efe 4.25	Nakitinan
Efe 4.26-27	Nələl paḡpaḡ
Efe 4.28	Navənvənahān
Efe 4.29	Nasoruan tomədas nəvanuan tebuer
Efe 6.1	Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12	Datubal mai nabiltidaḡan hən nəmargobut
Flp 4.5-7	Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13	Nədaḡan